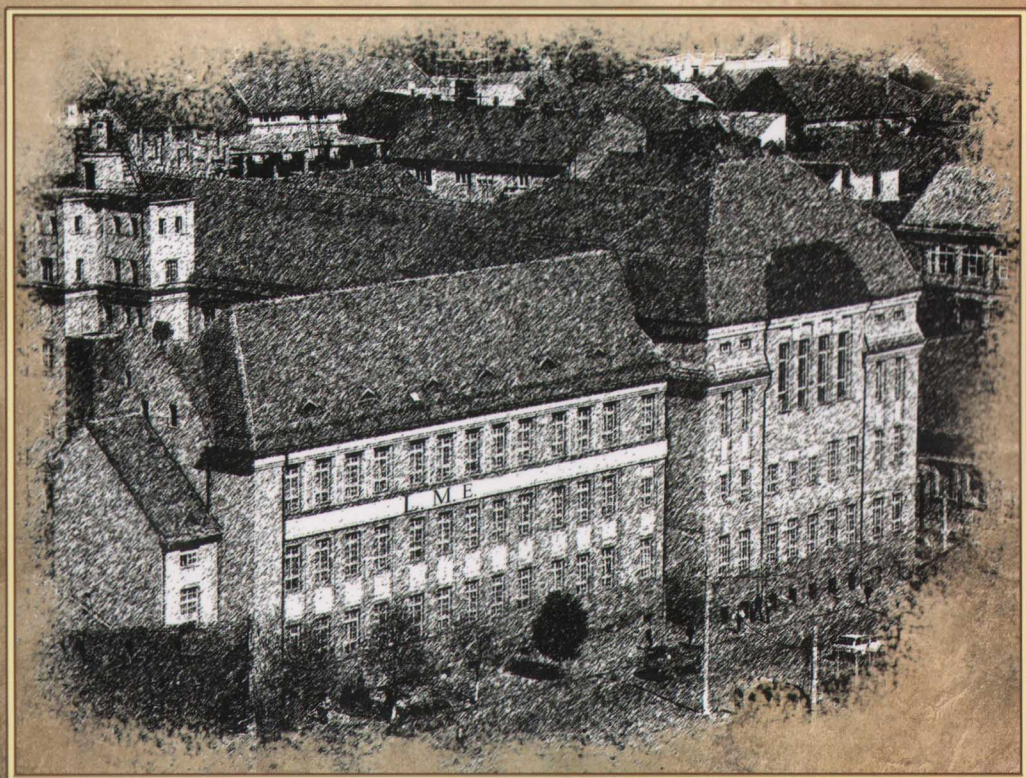

IOAN VIMAN

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR
din părțile sătmărene
în perioada interbelică
1919 - 1940

*Învățământul secundar din părțile sătmărene
în perioada interbelică: 1919-1940*

*Dedic această carte copiilor mei Raluca și Bogdan,
soției mele Cornelia*

Ioan Viman

*Învățământul secundar din părțile sătmărene
în perioada interbelică: 1919-1940*

Prefață de prof. univ. dr. Doru Radosav

**Editura Muzeului Sătmărean
2007**

Culegere computerizată și tehnoredactare: Camelia Dumitru

Coperta: Reha Mark

Traducerea sumarului în limba engleză: Monica Mureșan

Ilustrații: Reha Mark

© 2007, Editura Muzeului Sătmărean

www.muzeusm.ro

Editura Muzeului Sătmărean

Bulevardul Vasile Lucaciu, nr. 21, cod 440031, Satu Mare

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VIMAN, IOAN

Învățământul secundar din părțile sătmărene în perioada interbelică: 1919-1940/ Viman Ioan-Vasile. – Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean, 2007

Bibliogr.

ISBN 978-973-1843-02-5

373.3(498 Satu Mare)

ISBN 978-973-1843-02-5

Tiparul a fost executat la **Tipografia LEȘ**,
Satu Mare, str. Arenei nr. 22, tel./fax: 0261/768 352
e-mail: tipografia_les@yahoo.com

CUPRINS

PREFAȚĂ	I - IV
INTRODUCERE	5
CAPITOLUL I.....	25
ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR ÎN PĂRȚILE SĂTMĂRENE PÂNĂ ÎN 1918.....	25
I.1 ASPECTE GENERALE PRIVIND DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR ÎN PĂRȚILE SĂTMĂRENE.....	25
I.2 GIMNAZIUL REFORMAT DIN SATU MARE	35
I.3 GIMNAZIUL ȘI LICEUL ROMANO-CATOLIC	47
I.4 LICEUL PIARIST DIN CAREI.....	61
I.5 ÎNVĂȚĂMÂNTUL PEDAGOGIC.....	80
I.6 GIMNAZIUL DIN BAIJA MARE	87
I.7 CONCLUZII.....	92
CAPITOLUL AL II-LEA	100
ȘCOLILE SECUNDARE ROMÂNEȘTI DIN JUDEȚUL SATU MARE, ÎN PERIOADA INTERBELICĂ.....	100
II.1 EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR DIN TRANSILVANIA LA SFÂRȘITUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL, ASPECTE DIN JUDEȚUL SATU MARE.....	100
II.2 MĂSURI LEGISLATIVE ȘI ORGANIZATORICE PENTRU DEZVOLTAREA ȘI CONSOLIDAREA UNUI ÎNVĂȚĂMÂNT SECUNDAR ROMÂNESC ÎN TRANSILVANIA. ASPECTE DIN JUDEȚUL SATU MARE	113
II.2.1 <i>Licee Teoretice de Stat</i>	138
II.2.1.1 Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare	138
II.2.1.2 Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei	186
II.2.1.3 Liceul pentru Fete „Doamna Stanca” din Satu Mare.....	194
II.2.2 <i>Școli Pedagogice</i>	210
II.2.3 <i>Școli Profesionale și Tehnice</i>	224
II.2.3.1 Școala Profesională de Fete din Satu Mare. Liceul Industrial de Fete „Dr. C. Anghelescu”	224
II.2.3.2 Gimnaziul Industrial Carei	246
II.2.3.3 Școala de Arte și Meserii din Satu Mare. Liceul Industrial de Băieți din Satu Mare.....	249
II.2.4 <i>Școli Medii (Civile)</i>	258
II.2.4.1 Școala Medie de Stat pentru Fete din Satu Mare.....	258
II.2.4.2 Școala Medie de Stat pentru Băieți din Satu Mare	259
II.2.4.3 Școala Medie de Fete și Băieți de Stat din Carei. Gimnaziul de Fete din Carei	263
II.2.5 <i>Școli de Ucenici</i>	269
II.2.5.1 Școala de Ucenici Industriali de Stat din Satu Mare	269
II.2.5.2 Școlile de Ucenici din Carei.....	272
II.2.6 <i>Școli Comerciale</i>	278
II.2.6.1 Școala Superioară de Comerț din Satu Mare/ Liceul Comercial de Băieți	278
II.2.6.2 Liceul Comercial de Fete	303

II.2. 7 Școli de Artă	305
II.2.7.1 Conservatorul de Muzică din Satu Mare	305
CAPITOLUL AL III-LEA	321
STATUTUL ȘI EVOLUȚIA ȘCOLILOR SECUNDARE CONFESIONALE DIN SATU MARE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ	321
III.1 ASPECTE PRIVIND ȘCOLILE CONFESIONALE DIN JUDEȚ ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN TRANSILVANIA ÎNTRE 1918-1940	321
III.2 CONTINUITATE ȘI DISCONTINUITATE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL CONFESIONAL ÎN PERIOADA INTERBELICĂ ÎN JUDEȚUL SATU MARE	349
III.2.1 Colegiul Reformat din Satu Mare	361
III.2.2 Liceul Romano-Catolic de Fete „Sfânta Elisabeta”	366
III.2.3 Colegiul Romano-Catolic de Băieți din Satu Mare (1920-1922)	380
III.2.4 Gimnaziul Reformat de Fete	381
III.2.5 Școala Normală Romano-Catolică de Băieți	393
III.2.6 Școala Pedagogică Romano-Catolică de Fete din Satu Mare	394
III.2.7 Școala Pedagogică Reformată pentru Fete	399
III.2.8 Institutul Pedagogic Romano-Catolic de Învățători pentru Școlile Civile	402
CAPITOLUL AL IV-LEA	405
IMPACTUL VIEȚII ȘCOLARE ASUPRA DEZVOLTĂRII SOCIETĂȚII ȘI CULTURII ÎN JUDEȚUL SATU MARE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ	405
IV.1 SOCIETATE ȘI PROGRES SOCIAL ÎN PERIOADA INTERBELICĂ	405
IV.1.1 Evoluția demografică. Situația etnică și religioasă în perioada 1900-1940 ..	420
IV.1.2 Transformări în economie și societate	430
IV.1.3 Situația socială	460
IV.1.3.1 Sănătate. Asigurări sociale	460
IV.2 ASPECTE PRIVIND CULTURA ÎN JUDEȚUL SATU MARE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. MIJLOACE DE DIFUZARE ȘI RECEPTARE A DIVERSITĂȚII CULTURALE	464
IV.2.1 Cadrul general al evoluției culturii	464
IV.2.2 Societăți și asociații civile românești	470
Societăți și asociații cu caracter cultural-național	471
Societăți și asociații cultural-artistice	485
Societăți și asociații profesionale ale cadrelor didactice	488
Societăți și asociații sportive, pentru petrecerea timpului liber	495
Societăți și asociații profesionale, religioase și de întrajutorare	496
IV.2.3 Societăți și asociații aparținând minorităților	500
Societăți și asociații cultural-artistice și naționale	500
Societăți și asociații profesionale	501
Societăți și asociații religioase și de întrajutorare	502
Societăți și asociații culturale, caritabile și naționale ale minorității evreiești	504
IV.2.4 Presa sătămăreană în perioada interbelică	505
IV.2.4.1 Publicații românești cu caracter cultural, literar și artistic	508
IV.2.4.2 Publicații românești cu caracter național	514
IV.2.4.3 Publicații pedagogice, științifice, economice românești	518
IV.2.4.4 Publicații românești cu caracter politic	521
IV.2.4.5 Publicații românești cu caracter informativ	523

IV.2.5	Publicații sătmărene aparținând minorităților naționale.....	524
IV. 3	INSTITUȚII DE ARTĂ ȘI CULTURĂ	529
IV.3.1	Activitatea muzicală.....	530
IV.3.2	Artele plastice	535
IV.3.3	Teatrul.....	542
IV.3.4	Muzee	547
IV.3.5	Biblioteci	549
IV.3.6	Tipografii. Edituri	550
IV.3.7	Librării.....	551
CONCLUZII		552
ANEXE		565
ANEXA 1		565
STUDENȚI ROMÂNI LA UNIVERSITĂȚI EUROPENE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA		565
ANEXA 2		583
ORGANIZAREA EXAMENULUI DE BACALAUREAT LA CENTRUL DE EXAMEN LICEUL „MIHAI EMINESCU” DIN SATU MARE, ÎN PERIOADA INTERBELICĂ.....		583
ANEXA 3		592
ȘCOALA DE ARTE ȘI MESERII: OBIECTE DE STUDIU, PE ANI ȘCOLARI ȘI ANI DE ÎNVĂȚĂMÂNT		592
ANEXA 4		596
ȘCOALA COMERCIALĂ SUPERIOARĂ: OBIECTE DE STUDIU		596
ANEXA 5		599
LISTA PRIMARILOR DIN SATU MARE ȘI LISTA PREFECȚILOR JUDEȚULUI.....		599
ANEXA 6		601
DATE CU PRIVIRE LA CONDIȚIILE DE VIAȚA		601
ANEXA 7		606
LISTA PUBLICAȚIILOR DIN COMITATUL SATU MARE, ÎN ANUL 1915		606
ANEXA 8		608
LISTA PUBLICAȚIILOR PERIODICE ROMÂNEȘTI DIN JUDEȚUL SATU MARE, APĂRUTE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ.....		608
ANEXA 9		610
ILUSTRĂȚII		610
BIBLIOGRAFIE		620
A. IZVOARE		620
a) Izvoare primare.....		620

<i>b) Izvoare edite</i>	622
B. LUCRĂRI GENERALE	633
C. LUCRĂRI SPECIALE	642
SUMMARY	661
INDEX	670
LISTA ABREVIERILOR	677

Prefață

Cercetarea, propusă de domnul profesor Ioan Viman, dedicată istoriei învățământului sătmărean, interbelic, pare la prima vedere o temă ușor de abordat, limpezită de însuși caroiajul aferent acestui subiect (școala, școala-instituție, programe școlare, frecvența școlară, „puterile didactice”, cum ar formula jurnalele ardelene din secolul al XIX-lea referitor la profesori, școlarizarea, școala ca fenomen cultural etc.). În al doilea rând este o cercetare care își etalează ambiția de a epuiza subiectul și deopotrivă care operează cu toate sursele posibile, cu același înțeles al epuizării, de la surse scrise la sursele orale, dacă ne gândim la interviurile cu foștii elevi, de exemplu Gabriel Stempel.

Autorul cărții pornind de la aceste câteva ipoteze de lucru și de la convingerile sale sau autoconvingerile vizibil etalate, a „îndesat” printr-o cercetarea la fel de ambițioasă ca și prefigurările ei, tot ceea ce se putea spune despre învățământul sătmărean interbelic și încă ceva în plus, pe traiectorii ce escaladează decupajele etnice și confesionale. De altfel cercetarea este relevabilă printr-un prim lucru bun și anume ambiția de a „epuiza” subiectul după o formulă atât de dragă și de eroizantă a istoricului și unul dintre clișeele vanității intelectuale ale oricărui istoric.

Ieșind din aceste relaxări enunțiative cartea pe bună dreptate poate fi considerată o cercetare complexă, bine asamblată prin componentele sale și reprezentativă în ansamblul ei pentru istoriografia aferentă acestei teme și anume a istoriei învățământului sătmărean. Epuizarea documentară și

reconstitativă proiectată de prezenta carte este vizibilă într-o anumită asediere de informații venită atât pe direcția narativă cât și cea reprezentată de grafice, statistici, idiograme etc., care toate forțază obținerea convingerii că această carte aparține domeniului istoriei științei.

Utilajul documentar are o anumită fastuozitate ce impune în rândul celor care citesc cartea pentru că dacă am intuit că vor fi grafice privind relevanța didactică a școlarizării, a evoluțiilor specifice în fenomenul învățământului, nu ne-am fi așteptat să descoperim și grafice care ilustrează originea etnică și profesională a deponenților și creditorilor din bănci.

Meritul cărții este incontestabil mai ales prin faptul că subcapitolele tezei au o adevărată alură monografică a instituțiilor școlare studiate de la cele de stat la cele confesionale, de la cele teoretice la cele practice sau aplicative. Cine va mai aborda un astfel de subiect nu poate, doar dacă este impertinent, să nu țină seama de această teză.

Chiar dacă autorul cărții produce curajos o reconstituire à rebours a istoriei învățământului prin plasamentul la sfârșitul cărții a cadrului istoric, cultural, politic și economic sătmărean, mai exact a istoriei realitate din secolele XIX-XX, viitoare cercetări istorice își vor putea găsi o ofertă bogată de sugestii de la istoria politică la istoria presei, de la istoria instituțiilor caritabile până la istoria asociațiilor sportive și ale timpului liber, ofertă prezentă în ultima parte a cercetării de față. Și prin acest aspect cartea evidențiază o reconstituire din nou complexă și cu o anumită dinamică internă care dă măsura unei istorii vii, dacă ținem cont și de anexele unde găsim de asemenea o hiperofertă istoriografică, de la liste cu studenți români sătmăreni la universitățile europene, la date cu privire la condițiile de viață, la

lista primarilor și prefectilor județului etc. Aceasta din urmă poate fi luată tot ca o marotă a istoricului om politic, personalizate în autorul prezentei cărți.

Dincolo de toate acestea ne aflăm în fața unei cercetări meritoare și temeinice. Ceea ce provoacă însă – dincolo de judecățile stricte – cercetarea de față este un anumit tip de reflexivitate istoriografică, în marginea unor astfel de teme. Personal cred că o continuare sau o prelungire a unor astfel de cercetări ar trebui să se oprească asupra următoarelor întrebări: Care a fost plasamentul școlii din perspectivă socio-culturală în comunitățile interbelice? Unde s-ar așeza într-o topografie „sui generis” culturală, socială și politică școlile, cu predilecție liceul românesc evaluat ca „academia media” în construcția României interbelice? Care a fost rolul acestor licee care în majoritatea lor au dobândit nu numai un prestigiu local și simbolic ci și unul real și de recunoaștere națională în construcția modernă democratică, europeană a României Mari interbelice? Care au fost valorile cultural civice pe care le-au cultivat liceele din diverse orașe transilvănene și ce fel de elită au produs, care la nivelul unui misionarism patriotic și deopotrivă democratic au standardizat România Mare interbelică? Ce tip de consacrare emblematică și simbolică au produs liceele din diverse orașe transilvănene în societatea acelor vremi? Care au fost valorile democratice, multi-etnice și multi-confesionale care se pot regăsi fără putință de tăgadă în „catalogele” (și la propriu și la figurat) ale liceelor românești interbelice? Ce a însemnat instrucția, dar mai ales educația în construirea tipologiilor exemplare din structura socială a României interbelice și a căror destin a fost fracturat de comunism? și nu în ultimul rând – Care sunt relevanțele liceelor – edificiu, centralitatea lor și chiar sacralitatea lor în percepția publică în cadrul spațiului urban interbelic?

Toate acestea sunt întrebări pe care le vom putea pune trecutului învățământului din prezentul interbelic. Acest succint exercițiu de proiect istoriografic pe care mi l-am permis nu ar fi fost posibil fără lectura cărții colegului profesor Ioan Viman.

Prof. univ. dr. Doru Radosav

Introducere

Cercetarea istoriei românești, fie și dintr-o zonă geografică relativ restrânsă, reprezintă un demers important pentru restituirea istoriei unui proces amplu de afirmare culturală și națională a poporului român, de formare a elitelor sale.

Problema învățământului românesc din ținuturile sătmărene se constituie într-un capitol important al istoriei acestor meleaguri, el ilustrând progresele petrecute în viața culturală a românilor sătmăreni, și activitatea neîntreruptă pe linia afirmării naționale a acestora, începând cu secolul al XVII-lea.

Școala românească din Sătmar, pe lângă scopurile sale instructive, a constituit un cadru al educației naționale, contribuind în același timp la configurarea unui mediu multicultural în această zonă a țării și a Europei.

Restituirea unor aspecte ale istoriei învățământului din perioada interbelică din județul Satu Mare, cu accent pe întemeierea și dezvoltarea unui învățământ secundar în limba română, despre care s-a scris sporadic, mai mult în presă sau tangențial în unele monografii din vremea respectivă, reprezintă, credem, un demers ce se circumscrie unui deziderat al ilustrului nostru înaintaș, Petru Bran, exprimat încă din 1866 și care vine înspre noi cu fior de poruncă testamentară: „De cumva școalele române din Satu Mare, vor avea cândva istoria lor, precum ar fi de dorit să aibă fiecare școală, acestea vor fi destinate a cuprinde câteva pagini a ei, ca să devenim legitimați... în fața posterității.”¹

---

¹ Vasile Scurtu, *Petru Bran un luptător activ al trecutului românesc din Satu Mare*, Satu Mare, 1939;

Prin lucrarea de față am încercat să împlinim acel deziderat în ceea ce privește perioada interbelică (1919-1940). Dacă, până la Marea Unire din 1918, mai precis până la instaurarea administrației românești pe aceste meleaguri (în aprilie 1919), în orașul și județul Satu Mare nu exista nici o școală de nivel secundar în limba română, la sfârșitul perioadei, în arealul geografic corespunzător actualului județ Satu Mare funcționau două licee de stat pentru băieți, un liceu de stat pentru fete, două licee comerciale (de băieți și fete), două licee industriale (de băieți, respectiv fete), un gimnaziu pentru fete, un gimnaziu industrial, o școală normală (mutată în 1938 la Oradea), două școli de ucenici industriali și comerciali, toate în limba română. Pe lângă acestea au continuat să funcționeze un număr de cinci școli secundare confesionale, patru în limba maghiară și una în limba română.

Am încercat să demonstrăm că înlăturarea barierelor în calea accesului tinerilor români la școlarizare și cultură nu a însemnat excluderea celor minoritari de la școlarizare. Alături de școlile secundare românești au funcționat școli secundare cu predare în limba maghiară și germană, sau secții cu predare în aceste limbi la școlile de stat românești din Satu Mare și Carei. Astfel, la Liceele „Mihai Eminescu” din Satu Mare și „Vasile Lucaciu” din Carei, au funcționat secții maghiare între 1923 și 1927. La Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei, începând cu anul școlar 1929-1930, s-a înființat secția germană, care se va transforma în gimnaziu de sine stătător. Adăugăm faptul că un număr important de tineri minoritari vor fi cuprinși în școlile secundare cu predare în limba română.

Am încercat o configurare a cadrului economico-social și cultural a realităților sătmărene din perioada interbelică. Demersul nostru fiind legat de studierea evoluției învățământului în fostul comitat și actualul județ Satu

Mare în perioada dintre cele două Războaie Mondiale, am considerat util un excurs fie și succint în istoria învățământului secundar din această parte de țară. Am încercat să demonstrăm, de asemenea, că deși n-au existat școli secundare în limba română, fiind lipsiți de mijloace materiale suficiente, românii au făcut eforturi pentru școlarizarea propriilor copii, înscriindu-i în special la liceele romano-catolice din Satu Mare și Carei, unde au funcționat și dascăli români și unde, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-au înființat și catedre de limba română. Acestea au fost slujite de adevărați apostoli ai propășirii românilor sătmăreni prin cultură, precum Petru Bran, Ioane Marcu, dr. Vasile Lucaciu.

În restituirea istoriei școlilor secundare din perioada interbelică am prezentat un cadru general în care momentul înființării, resursele umane, dascăli, directori, elevi și resursele materiale au reprezentat reperele esențiale. În măsura posibilităților, în funcție de sursele documentare care există, am încercat să redăm aspecte calitative ale procesului didactic, activitățile educative, atmosfera din școală, relațiile școlii cu comunitatea, rolul acesteia în formarea forței de muncă și a elitei intelectuale. Am comparat intrările și ieșirile arătând valoarea adăugată personalității tânărului prin școlarizare. Nu în ultimul rând, pornind de la realitatea multietnică și multiculturală a zonei, am încercat să deslușim stări și sentimente din sfera raporturilor interumane, interetnice, interconfesionale, dintre elevi, dintre aceștia și dascălii lor. Cunoscând situația socială a majorității elevilor, în general precară, mai ales la începutul perioadei, am insistat pentru a decela căile și mijloacele de susținere materială a acestora, pentru a realiza șansa accesului la școlarizare și a arăta măsura în care se putea vorbi de o „egalitate a șanselor”, sau de posibilitatea accesului la învățământ al celor care erau capabili și dornici de a

învăța. În aceeași ordine de idei am pus în cauză mentalități constructive sau pernicioase ale populației, în special rurale, privind școlarizarea propriilor copii și mai ales a fetelor. Nu am neglijat, pe cât a fost posibil, nici aspectele patrimoniale, cunoscută fiind importanța acestora în menținerea procesului de învățământ, dar și o anumită specificitate, legată de preluarea patrimoniului școlar de către administrația românească.

Într-un capitol separat am urmărit raportul stat-minorități în domeniul învățământului secundar, domeniul învățământului confesional pentru minorități fiind tratat într-un capitol întreg, dată fiind importanța sa și ponderea elevilor aparținând minorităților (maghiari, evrei, germani) în populația școlară. Am urmărit, de asemenea, cuprinderea elevilor minoritari în școlile cu predare în limba română. În anexa lucrării am reprodus documente și statistici care vin să susțină ideile, constatările făcute și opiniile formulate.

Pentru reconstituirea istoriei învățământului din Satu Mare există un număr de lucrări din domeniul istoriei culturii sătmărene apărute mai ales după 1918, în care problematica învățământului se regăsește fie ca domeniu separat de studiu, fie ca parte integrantă a culturii românești sătmărene, ele referindu-se mai ales la perioada anterioară Marii Uniri. Dintre aceste lucrări amintim: Darius Pop, *Mărturii strămoșești*, Satu Mare, 1938; Augustin Ferentiu, *Istoria Bisericii greco-catolice din Sătmăr*, Satu Mare, 1933; Vasile Scurtu, *Problema națională la granița de vest*, București, 1933 în care se fac referiri la începuturile vieții școlare românești. Informații deosebit de utile găsim în lucrarea lui Ion Ardelean senior, *Istoria învățământului românesc din Sălaj*, Zalău, 1936, știut fiind faptul că multe din localitățile actualului județ Satu Mare au făcut parte din vechiul județ Sălaj, înainte de 1940.

Personalitățile care au activat atât pe tărâm școlar, dar în același timp au fost frunțașii vieții culturale și naționale din această parte a țării au fost restituite în lucrări precum: Ion Ardelean senior, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938; Vasile Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, [f. 1.], 1944; Vasile Scurtu, *Petru Bran, un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Satu Mare, 1939. Aceste lucrări, în afara informațiilor strict circumscrise diverselor personalități ale vremii, furnizează date privind școlile sătmărene, inițiativele didactice, aspecte legate de lupta pentru promovarea limbii române, statutul social-economic al instituțiilor școlare etc. Subliniem faptul că autorii menționați au participat direct la organizarea învățământului românesc interbelic. Lucrările respective au și un caracter memorialistic. În aceeași ordine de idei se înscriu monografiile elaborate în perioada respectivă, de Gyula Tankóczi, *Monografia orașului Satu Mare*, Horea I. Gheorghiuță, *Satu Mare - oameni și fapte*, precum și scrierile unor intelectuali sătmăreni ai vremii înfățișând repere istorice, culturale, geografice, sociale și economice ale acestui ținut, Octavian Ardelean, *În slujba patriei*, Ștefan Mărcuș, *Sătmar. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale. Contribuții la trecutul românesc dela granița de vest*, Alexandru Doboși, *Din istoria Sătmarului*.

Dintre lucrările scrise pe baza unei documentări arhivistice consacrate acestei probleme, menționăm: Doru Radosav, *Aspecte ale învățământului românesc din secolele XVIII-XIX în Satu Mare*, în „Studii și comunicări”, IV, Satu Mare, 1980; Doru Radosav, *Carte și societate în nord-vestul Transilvaniei, între secolele XVII și XIX*, Oradea, 1995; Pavel Teodor, *Rețeaua învățământului românesc din nord-vestul Transilvaniei în 1849-1860*, în „Lucrări științifice, istorice, științe social-pedagogice”, Oradea,

1972; Ioan M. Bota, *Învățământul românesc din Țara Oașului*, în „Revista de pedagogie”, nr. 5, 1978; Ioan M. Bota, *Contribuții la istoria învățământului românesc*, București, 1970 și lucrările prodigiosului istoric al învățământului secundar în limba maghiară din nord-vestul țării, László Bura. În aceste lucrări, pe lângă datele de strictă informație privind rețeaua școlară, statistica privind școlile și numărul de elevi, se fac referiri și la modul în care o legislație de stat, începând cu secolul al XVIII-lea se reflectă în instituțiile de învățământ sătmărene, precum și circulația manualelor școlare în această parte a țării, rolul unor personalități: Petru Bran, Ioane Marcu, Moise Sora Nouac, Vasile Lucaciu în dezvoltarea învățământului sătmărean.

Problemele de învățământ din Ținutul Sătmăruului și-au găsit o generoasă evidență în paginile presei transilvănene, începând din prima jumătate a secolului al XIX-lea și până la 1918. Încă de la mijlocul secolului al XIX-lea din această parte a țării sunt trimise articole în care sunt inserate observații, inițiative, propuneri privind rolul școlii în viața socială a românilor. Astfel, enumerăm în acest sens, articolele lui Vasile Pop, *Misiunea Junimei, în specie a celei române* publicate în „Foaie pentru minte, inimă și literatură” (XVIII, 1855) și *Disertațiune asupra folosului și necesității Școlii de duminică* (XIX, 1856). Eminentul cărturar s-a făcut remarcat, de asemenea, prin materialele publicate în diverse periodice privind rolul școlilor românești și al limbii române în ținuturile sătmărene *Școala elementară din Satu Mare*, în „Concordia”, nr. 7, 1866; *Limba română în Satu Mare* în „Concordia”, nr. 25, 1866.

Despre activitatea Reuniunilor Învățătorești sătmărene găsim informații publicate sistematic începând din 1881, în periodice ca: „Familia”, „Gazeta Transilvaniei”, „Românul”, „Lucefărul”, „Amicul Școlii” etc.

Reconstituirea învățământului secundar sătmărean s-a făcut nu fără dificultate. Cauza principală – pe lângă faptul că nu există lucrări edite mai importante referitoare la acest subiect – fiind precaritatea surselor arhivistice, în multe cazuri dispunând doar de registre matricole. Acest lucru se datorează transferului arhivelor – mai ales ale celor create de școlile care n-au avut continuitate după anul 1940 – în alte orașe din Transilvania în perioada 1940 – 1945 (Timișoara, Lugoj, Arad, Dumbrăveni, Hunedoara etc.)

Cu toate acestea principalele surse pe care ne-am putut baza cercetarea au fost cele arhivistice, aflate în custodia Direcției Județene a Arhivelor Naționale Satu Mare, ale Muzeului Județean Satu Mare, ale Parohiilor Ortodoxe Române Satu Mare I și II, ale Arhivelor Județului Szabolcs-Szatmár-Bereg (Ungaria), cele păstrate în Arhivele Statului din Ujgorod (Ucraina), ale instituțiilor școlare (Colegiul Național „Ioan Slavici” Satu Mare, Colegiul Național „Mihai Eminescu” Satu Mare, Grup Școlar Economic și de Drept Administrativ „Gheorghe Dragoș” Satu Mare, Grup Școlar pentru Industrializarea Lemnului Satu Mare, Școala de Artă Satu Mare, Școala Specială Nr. 1 Satu Mare), precum și fondul documentar al Bibliotecii Județene Satu Mare. De un real folos ne-au fost datele și informațiile orale furnizate de foștii elevi ai școlilor din perioada respectivă, mijloacele istoriei orale dovedindu-se, credem noi, și în acest caz extrem de utile nu numai pentru cunoașterea istoriei de la „creatorii” ei, ci și pentru acoperirea golurilor datorate lipsei surselor documentare.

Date valoroase ne-au furnizat publicațiile de presă din perioada interbelică din Satu Mare („Satu Mare”, „Afirmarea”, „Viața școlară”, „Școala Sătmăreană”, „Datina”, „Țara de Sus”, „Icoane maramureșene”) și Oradea („Familia”, „Cele trei Crișuri”). Fără îndoială, aspectele istorice ale

învățământului secundar interbelic au fost tratate în relație firească cu aspectele legislative, juridice. Pentru aceasta am utilizat culegeri de legi și documente, publicații de specialitate.

Lucrările cu caracter general privind istoria învățământului și cele speciale ne-au fost de mare utilitate.¹ Ne-am situat în limitele unei

---

¹ Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, Ed. Universității „Regele Ferdinand”, Cluj - Sibiu, 1944; Mihai Bordeianu, Petru Vladcovski, *Învățământul românesc în date*, Iași, Ed. Junimea, 1979; Gheorghe Bunescu, *Legile învățământului românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2003; Constantin Chirițescu, *Școala românească într-o răscură de istorie*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943; Ion Cojocaru, *Școlile tehnice profesionale și de specialitate din statul român: 1864-1944*, București, EDP, 1971; M. E. Costescu, *Contribuții la istoria învățământului nostru primar*, București, 1937; Gabriela C. Cristea, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1864 - 1944)*, București, EDP, 2001; Onisifor Ghibu, *Pentru o pedagogie românească. Antologie de scrieri pedagogice*, studiu introductiv: conf. dr. Ion Gh. Stanciu, București, 1977, 332 p.; Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, EDP, 1971; Nicolae Iorga, *Noua direcție a învățământului românesc*, București, 1933; Nicolae Jinga, *Istoria învățământului românesc*, ed. a 3-a, București, EDP, 1971; Constantin Lucaciu, *Biserica, Școala și Armata, factorii vieții naționale și de stat*, București, Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea”, 1919; Vasile Malinschi, *Din trecutul învățământului românesc, 1800-1944*, București, Editura Academiei, 1978; Teodor Megieșan, *Școala și mișcarea pedagogică în Ardeal până la unirea cu țara mamă. Probleme ale învățământului românesc*, București, Ed. Casa Școalelor, 1928; Simion Mehedinți, *Scrieri despre educație și învățământ. Antologie*, București, Editura Academiei Române, 1992; István Mészáros, *Magyar iskolatípusok 996-1990 között* [Tipuri de școli maghiare între 996 - 1990], Budapesta, 1991; István Mészáros, *Népoktatásunk, 1777-1830* [Învățământul nostru popular, 1777-1830]; Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană în perioada interbelică*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1980; Stoian Stanciu, *Contribuții la istoria cercetării pedagogice și a școlii experimentale din România*, București, EDP, 1967; Ioan Tomescu, *Reorganizarea învățământului teologic*, Rm. Vâlcea, Institutul Gutenberg, 1938; Veritas, *A magyarországi románok egyházi, iskolai, közművelődési, közgazdasági intézményeinek és mozgalmainak ismertetése* [Prezentarea instituțiilor și mișcărilor bisericești, școlare, culturale, economice ale românilor din Ungaria], ed. a 2-a, Budapesta, Ed. Urania, 1909; Ermona Zaharia, *Pedagogia românească interbelică, o istorie a ideilor*, București, EDP, 1971; * * * *A magyar nevelés története* [Istoria educației maghiare], vol. II, Budapesta, 1993; * * * *Contribuții la istoria învățământului românesc. Culegere de studii*, București, EDP, 1970; Constantin Angelescu, *Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 de ani*, București, Tipografia Curentul, 1937; G. G. Antonescu, *Baza pedagogică a reorganizării învățământului*, București, Ed. Cultura Națională, 1919; Gergely Baksy, *A szatmárnémeti ev. ref. főgimnázium története* [Istoria Gimnaziului Superior Reformat din Satu Mare], Szatmár, 1896; Endre Barabás, *A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918*

– 1940 – 1941 [Situația învățământului maghiar din România 1918 – 1940 – 1941], Kecskemét, 1944; György Beke, *Régi erdélyi iskolák* [Școlile ardelenene], Budapesta, 1989; László Bura, *A zárdai iskolák a Római Katolikus Naptárokban* [Școlile Romano-Catolice în calendare], Satu Mare, 1996; László Bura, *Iskolavárosunk Szatmárnémeti* [Satu Mare, orașul nostru școlar], Miercurea Ciuc, 1999; László Bura, *Szatmári diákok 1610-1852* [Elevi sătmăreni, 1610-1852], Szeged, 1994; Leonida Colescu, *Statistica științurilor de carte din România*, București, Institutul Central de Statistică, 1947; Géza Czirbusz, *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló Nagy-károlyi róm. kath. főgimnázium története 1727-1895* [Istoria Gimnaziului Romano-Catolic din Carei sub îndrumarea învățătorilor milostivi (piariști)], Nagy Károly [Carei], 1896; Gheorghe Dima, *O gravă problemă școlară, chestiunea manualelor didactice*, Cluj-Napoca, 1930; Gheorghe A. Dima, *Școala secundară în lumina bacalaureatului. Constatări. Date statistice. Părerii și propuneri*, București, Tipografia Socec, 1928; Gheorghe Dragoș, *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare*, pe anii școlari 1923-1924, 1924-1925, 1925-1926, 1926-1927, 1927-1928; Jenő Farkas, *Szatmármegei Kalauz* [Călăuza județului Satu Mare], Baia Mare, 1914; Sámuel Borovszky, *Szatmárnémeti sz. kir. város* [Satu Mare, oraș regal], Budapesta, f.a.; Horea I. Gheorghită, *Satu Mare – oameni și fapte*, Satu Mare, Ed. Gloria, 1935; Ioan Gherman, *Plasa Carei, județul Sălaj*, Carei, Ed. Libr. și Tipografia „Cultura”, Societatea Cooperativă din Carei, 1938; Onisifor Ghibu, *Chestiunea concentrării profesorilor români sub scutul Asociațiunii*, Sibiu, 1913; József Hám, *A kedvestanítórendiek vezetése alatt álló Nagykárolyi római-katolikus főgimnázium milleniumi Értésítője az 1895-1896-ik tanévről* [Anuarul Colegiului Romano-Catolic din Carei pe anul școlar 1895/1896], Carei; János Herepei, *XVI-XVII. Századbeli papok, mesterek, diákok a Szatmári Református Egyházmegyéből, Egyháztörténet* [Preoți, elevi și maeștri reformați din comitatul reformat Satu Mare], 1943; Géza Sarmaság, *A szatmári kir. kat. főgimnázium története* [Istoria Colegiului Catolic Regal din Satu Mare], Szatmár, 1896; Stefan Schmiedt, *Das Sathmarer Deutsche Schulwesen seit, 1919-1966* [Învățământul german sătmărean între 1919-1966], 203 p.; Eugen Seleş, *Anuarul Liceului Mihai Eminescu pentru anii 1920-1938*, Satu Mare; József Sipos, *A Szatmári Református Egyházmegye 40 éves története* [Istoria învățământului reformat din Satu Mare, de peste 40 de ani] vol. II, Budapesta, 1941; László Bura, *Felekezeti oktatásunk Erdélyben (1918 – 2001)* [Educația confesională în Ardeal. 1918 – 2001]. În: „Magyar Egyháztörténeti Vázlatok Regnum” [Studii despre istoria confesională maghiară], nr. 1-4/ 2002; László Bura, *Iskolatörténet és jogutódlás* [Istoria școlilor și moștenirea juridică]. În „Studii și Comunicări. Satu Mare” (în continuare SCSM), seria istorie, etnografie, artă, XVII-XXI/II, 2000/2004, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2005, p. 51-55; László Bura, *Tanítóképzés Szatmáron* [Învățământul pedagogic]. În „Friss Újság”, 28 mai 1993; Anatol Creștin, *Starea fizică și alimentarea școlărilor în România*. În: „Sociologie românească”, an 2, nr. 56, 1927; D. Mărgineanu, *O pagină din evoluția culturală la granița de nord-vest a țării*. În: „Școala Noastră”, Zalău, 1932; Gheorghe Toduț, *Realități culturale sătmărene în primii ani după Unire (Réalités culturelles de Satu-Mare dans les premières années d'après l'Union)*. În: SUVG, 1998, an 8, p. 151-154; *Állami Gazdasági Felső Népiskola* [Școala Superioară Comercială de Stat], Monografie, Halmeu, 1906; Irén Bakcsy Domokos Korbuly, *Anuarul al LXIII-lea al Școlii Reformate de Fete*, pe anii școlari 1925/1926, 1931/1932 și 1940/1941, Satu Mare; Ioan Balaban, *Anuarul Școlilor Medii de Stat din Careii-Mari pe anul școlar 1921/1922*, Careii-Mari, 1922; Pompei Bojor, *Anuarul Școalelor Medii (Civile) a Statului*

metodologii pragmatice - utilizând interpretarea obiectuală, critică și uneori pragmatică a izvoarelor.¹ Am încercat o circumscriere curentului istoriografic ilustrat prin istorici români și străini, care reconsideră rolul învățământului mediu, fie confesional sau de stat, în formarea elitelor intelectuale. Pe lângă o perspectivă clasică asupra istoriei învățământului reflectată prin prezentarea unor monografii școlare, programe de studii, atitudinea statului față de învățământ, raporturile stat-minorității în domeniul educației, am încercat să subliniem rolul social al școlilor secundare, să arătăm modul în care ele se integrează în comunitate și cum o influențează, realizând în acest sens un capitol separat dedicat acestei istorii din afara școlii, a legăturilor dintre școală și societate.

---

din Careii-Mari, pe anul școlar 1920/1921, 1921/1922, Careii-Mari; Péter Csapló, A Nagykarolyi királyi állami polgári fiúiskola III, Értésítője, 1910-1911 [Anuarul Școlii de Băieți Regală de Stat din Carei, pe anul școlar 1910-1911]; *Értésítő a Szatmárnémeti irgalmas növének róm-cath. Leányliceumnak, 1919/1920 és 1920/1921 iskolai érvöl* [Licee de Fete ale Maicilor Milostive Romano-Catolice din Satu Mare, anul școlar 1919-1920 și 1920-1921], Satu Mare, 1921; Francisc Groza, *Anuarul Liceului „Mihai Eminescu”, pe anul școlar 1919-1920*, Satu Mare, 1920; Ferenc Kisbocksói, *A Szatmárnémeti magyar királyi állami felsőipariskola Évkönyve az 1942-1943, tanévről* [Anuarul Școlii Superioare Industriale din Satu Mare, pe anul școlar 1942-1943]; Ludovic Lörincz, *Anuarul Liceului Romano-Catolic de Fete din Satu Mare*, pe anii școlari 1928/1929, 1933/1934, publicat de directorul liceului, Satu Mare; János Papp, *Anuarul Școalei Medii de Stat din Satu Mare pe anul școlar 1920-1921*; Gyula Tankóczy, *Monografia orașului Satu Mare*, Satu Mare, 1936; F. Turzó, *Ev. ref. főiskola története (Schola Rivulina), 1547-1755* [Istoria Școlii Principale Reformate]; *A szatmári ref. iskola története* [Istoria Școlii Reformate din Satu Mare], Debrecen, 1880; *A Szatmárnémeti Katolikus Tanítóképző intézet és leányliceum* [Anuarul Institutului Romano-Catolic de Învățătoare] pe anii școlari 1941-1942, 1942-1943; *Á szatmárnémeti református gimnázium alapítványai 1667-1919* [Fundatiile Gimnaziului Reformat din Satu Mare din 1667 – 1919], Debrecen, 2002; *Anuarul Școlii Pedagogice Civile pe anul școlar 1941-1942*, Satu Mare, 1942; *Anuarul Școlii Superioare de Fete și de Comerț Reformată*, pe anii școlari 1921/1922 și 1924/1925; *Anuarul Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Satu Mare*, pe anul școlar 1928/1929; *Értésítő a Szatmárnémeti irgalmas növének rom-cath. Leányliceumának, 1919/1920 és 1920/1921 iskolai évről* [Licee de Fete ale Maicilor Milostive Romano-Catolice din Satu Mare, anul școlar 1919-1920 și 1920-1921], Satu Mare, 1921;

¹ Cf. Jerzy Topolski, *Metodologia istorică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 29-30, există trei „direcții” metodologice: pragmatică, nonpragmatică și obiectuală;

Am ilustrat câteva domenii concrete pe care școala, mai ales prin corpul didactic, le-a influențat. Astfel, în domeniul culturii, școala este determinantă în susținerea manifestărilor cultural-artistice, a instituțiilor de artă și spectacol în formarea consumatorului de cultură etc. Din rândurile cadrelor didactice și al elevilor s-au desprins iluștri poeți, scriitori, artiști plastici, ziariști. Toate acestea le-am putut realiza prin valorificarea documentelor arhivistice în special ale registrelor și matricolelor școlare, printr-o analiză cantitativă și statistică. Astfel, am încercat trecerea dinspre monografia școlară, înspre înregistrarea schimbărilor petrecute în sistemul de învățământ față de începutul perioadei analizate, folosindu-ne de date statistice. Am înglobat, de asemenea, zona cercetată în întregul reprezentat de învățământul românesc și în special cel transilvan, cel puțin pentru perioada de întemeiere a unui învățământ secundar, de după Marea Unire din 1918. Am demonstrat că tinerii români n-au fost excluși din învățământul secundar dinainte de 1918, deși nu existau școli secundare în limba română. În acest sens am urmat exemplul istoriografic oferit de istorici actuali, precum Nicolae Bocșan, Ladislau Gyémánt, Iacob Mârza etc. Totodată am arătat că tinerii aparținând minorităților au avut acces neîngrădit la școlarizare în perioada interbelică.

Dificultatea principală pe care am resimțit-o în cercetarea datelor cantitative, în special a registrelor matricole (surse unice pentru reconstituirea istoriei unor licee, de exemplu Liceul „Doamna Stanca” din Satu Mare, Școala Normală din Satu Mare, Școala de Arte și Meserii din Satu Mare etc.), este legată de faptul că ele oferă date „inegale” (având structuri diferite), relativ puține, oricum insuficiente pentru reconstrucția istorică a procesului de învățământ în datele sale calitative și nepermițând realizarea acelei „istorii

externe”¹. Un prejudiciu uriaș în conservarea fondurilor arhivistice create de instituțiile școlare secundare din zonă l-a reprezentat refugiul din 1940. În acest moment arhivele au plecat în condiții vitrege, împreună cu o parte dintre elevi și dascăli. S-au întors în anii '50, o parte dintre documente, în special registrele matricole (de exemplu ale Liceului Industrial de Fete și Băieți, ale Liceului Comercial de Fete și Băieți, ale Conservatorului de Muzică și ale Liceului de Fete „D-na Stanca”). N-au fost duse și s-au păstrat în bune condiții fondurile de arhivă ale fostelor școli confesionale cu predare în limba maghiară și arhiva Liceului „Mihai Eminescu”, care a fost transformat în Liceu Romano-Catolic cu limba de predare maghiară.

Într-o măsură importantă am utilizat mijloacele istoriei orale. Interviurile cu foștii elevi ai liceelor din perioada respectivă au adus informații suplimentare care au reușit să acopere o parte din golurile datorate lipsei documentelor. În același timp, rememorările foștilor elevi, azi intelectuali renumiți la vârsta senectuții (unul dintre ei membru de onoare al Academiei Române – Gabriel Strempele) au constituit pagini de analiză obiectivă a vieții școlare interbelice.

Lucrarea de față este teza de doctorat a autorului. Sunt conștient că acest demers n-ar fi fost posibil fără ajutorul primit pe parcursul documentării și redactării acesteia din partea domnului prof. univ. dr. István Csucsuj, căruia îi sunt profund recunoscător. Aduc mulțumiri directorului Muzeului Județean Satu Mare, prof. dr. Viorel Ciubotă, care m-a încurajat și mi-a dat un sprijin prețios în demersul meu. Mulțumesc, de asemenea, directorului Direcției Județene a Arhivelor Naționale Satu Mare, prof. dr. Lucian Cucuiet,

---

¹ Formularea aparține istoricului elvețian Sven Stelling-Michaud, apud Remus Câmpeanu, *Intellectualitatea românească din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 13;

pentru sprijinul acordat în activitatea de documentare. Sunt recunoscător profesorilor Bichiș Maria, Paulina Juhász și Csaba Gergely pentru ajutorul pe care mi l-au acordat în ortografierea și traducerea unor documente. În mod deosebit mulțumesc Cameliei Dumitru, bibliotecar, pentru sprijinul extrem de prețios acordat în tehnoredactarea lucrării.

Județul Satu Mare este situat la extremitatea nord-vestică a țării, la granița cu Ungaria în vest, cu Ucraina în nord și la limita cu județele: Maramureș în nord-est, Sălaj în est și Bihor în sud, într-un spațiu de interferențe culturale și lingvistice care-i dau un specific aparte.¹

Prima mențiune documentară a unei formațiuni politice românești „Castrum Zotmar” o găsim abia în secolul al X-lea, în cronica notarului regelui Bela al III-lea (*Cronica lui Anonymus*). Cetatea Satu Mare este menționată ca aparținând lui Menumorut și a fost cucerită de trupele lui Arpad, după un asediu de trei zile.²

Este semnificativ faptul că populația românească a conviețuit, începând din secolul al X-lea, cu populația maghiară sosită aici, iar începând cu anul 1006 cu „hospites teutonici”³, populație germană așezată aici prin grija reginei Ungariei, Gizella - fiica regelui Ștefan cel Sfânt, care a încurajat așezarea coloniștilor germani în jurul unor cetăți regești, printre care și Satu Mare. În județ au mai fost colonizați în secolul al XVIII-lea șvabii, din Baden-Württemberg și slovacii în secolele XVIII-XIX.

În jurul cetății Satu Mare s-a constituit comitatul Satu Mare, atestat documentar în 1181 când în fruntea sa era comitele Nicolae. De reținut că acest comitat nu făcea parte dintre comitatele aflate sub administrația

---

¹ Vezi pe larg Andrei Bogdan, Maria Călinescu, *Județul Satu Mare*, București, 1976 și Doru Radosav, Vasile Savinescu, *Satu Mare. Monografie*, București, 1980;

² Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1971, p. 28;

³ Ștefan Mărcuș, *Sătmar. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale. Contribuții la trecutul românesc dela granița de vest*, Oradea, Tipografia Românească, 1937, p. 139. Aceștia vor primi privilegiile consfințite în diplomele regelui Andrei al II-lea (1230), a viceregului Ungariei Ștefan (1261) și Andrei al III-lea (1291);

voievodatului Transilvaniei și nici ulterior a principatului transilvan. Astfel Sătmarul nu-și trimitea delegați în Dieta Transilvaniei sau Congregațiile generale ale ei. El făcea parte din zona extra-carpatică cunoscută sub numele de Partium și supusă jurisdicției Palatinului Ungariei, aici aplicându-se legislația aprobată de Dieta Ungariei, în care Sătmarul trimitea delegați.

Până la revoluția din 1848 / 1849 comitatul Satu Mare era împărțit în patru plase: Nir cu 48 de localități, Baia Mare cu 62 de localități, Someș cu 71 de localități, Crasna cu 74 de localități. Fiecare plasă avea în frunte un jude al nobililor care îndeplinea atribuțiuni administrative și judecătorești în raza sa de jurisdicție.

În epoca regimului absolutist (1849 – 1860), autonomia comitatelor va fi desființată ca urmare a stării de asediu instituite după înăbușirea revoluției. Potrivit ordinului Ministerului de Interne din 13 septembrie 1850, comitatele Satu Mare, Arad, Cenad, Békés, Bihor și Szabolcs vor fi înglobate în districtul militar Oradea. În acest deceniu comitatul Satu Mare va cuprinde plasele Satu Mare (58 localități), Baia Mare (32), Arad (46), Careii Mari (28), Seini (26) și altele.

Diploma din octombrie 1860, promulgată de împăratul Franz Ioseph I, pune capăt sistemului absolutist în favoarea guvernării constituționale. Comitatul Satu Mare revine acum la împărțirea teritorial-administrativă anterioară anului 1848. Ceva mai târziu, în 1876, când se stabilesc teritoriile municipiilor, 43 de localități din districtul Chioar, desființat, trec în componența comitatului Satu Mare și vor fi cuprinse în plasa Șomcuta Mare, nou înființată. În același an, orașele Baia Mare și Baia Sprie, pierzând dreptul de municipiu, vor fi incluse în comitat. Noua situație creată a impus reorganizarea teritoriului și, în adunarea comitatensă din 1 octombrie 1877,

s-a votat noua împărțire în nouă plase: Satu Mare, Baia Mare, Ardud, Carei, Șomcuta Mare, Seini, Csenger, Fehérgyarmat și Matészalka, având în frunte un primpretor sau pretor.

Județul Satu Mare a fost unul dintre cele mai importante județe ale fostei monarhii. Aici aveau însemnate proprietăți conții Károlyi, care au reușit să stabilească reședința Sătmarului la Careii Mari (1722), familia luându-și numele de la vechea așezare Karul.¹ Deși majoritatea populației din județ era compusă din români, suprafețele stăpânite de aceștia reprezentau o parte infimă din teritoriul comitatului, restul proprietății aparținând grofilor, conților și baronilor, cu castele în aproape fiecare comună și orașe privilegiate ca Satu Mare, Baia Mare, Baia Sprie, Carei cu moșii și păduri întinse.

Valoarea deosebită a Sătmarului din punct de vedere administrativ, economic și financiar o mai dădea și orașele Baia Mare și Baia Sprie pentru minele de aur bogate, foste proprietăți princiare și reședințe ale visteriei Statului maghiar, unde se băteau monedele țării. Înainte de 1918, județul a fost compus din următoarele plăși: Carei, Mátészalka, Fehérgyarmat, Csenger, Satu Mare, Ardud, Seini, Baia Mare, Șomcuta Mare, Oaș, aparținându-i 302 comune, 20 comune mari cu 91 circumscripții notariale și 4 comune urbane. Suprafața județului a fost de 6.095 km², având o populație de 340.698 locuitori.² Administrația județeană copia, în organizare, sistemul organizației de stat maghiar. Conducerea județului era în mâinile oficiului prefectului (Főispány hivatal) și oficiul subprefectului (Alispány hivatal), două organisme quasi independente cu atribuțiuni proprii fixate prin legea

---

¹ Vezi pe larg Ferenc Maksai, *A középkori Szatmár megye* [Comitatul Satu Mare în Evul Mediu], Budapesta, 1940;

² Octavian Ardelean, *În slujba patriei*, Satu Mare, 1937, p. 87;

XXI și XXII din 1886. Comitele suprem, prefectul, reprezentant al Guvernului, avea puteri întinse, dispunea de forțe armate, de jandarmerie. Vicecomitele se ocupa doar de administrație. În fruntea plășilor erau primpretorii și pretorii. În administrație s-a întrebuițat exclusiv limba maghiară, începând din cancelaria celui mai curat sat românesc până la cea mai înaltă dregătorie administrativă, chiar și în școli. În comunele românești cu școli confesionale, având limba de propunere românească, s-a dispus către autoritățile administrative să se găsească 20% copii ai căror părinți sau tutori să declare că doresc școlarizarea lor în limba maghiară, pentru a se crea motivul desființării Școlii Românești și a se înființa Școala de Stat cu limba de propunere maghiară. De asemeni s-a impus maghiarizarea numelor românești, a denumirilor satelor¹ românești, chiar și numele munților și văilor.

În județul Satu Mare, ca în întreaga Transilvanie, sfârșitul anului 1918 a fost marcat de o puternică mișcare autonomistă care va impune ruptura cu vechea ordine statală. Anul 1918 reprezintă și pentru românii sătmăreni prilejul unor puternice manifestări ale luptei naționale din această parte de țară, luptă ce va culmina cu evenimentele din toamna anului 1918, prin adeziunea și implicarea efectivă în pregătirea și desfășurarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.² Acest proces este stimulat și circumscris evenimentelor de la sfârșitul Primului Război Mondial, dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar și izbucnirea revoluției la Budapesta în data de 31 octombrie 1918, care proclamă Republica maghiară și creează posibilitatea

---

¹ Ordinul nr. 13465/1907 prevedea ca Olah Hodoș (Hodișa românească) să fie numită Bélték Hodos.

² Vezi pe larg 1918 la români. *Desăvârșirea unității statale a poporului român*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986;

aplicării principiilor wilsoniene (ale autodeterminării naționale) în fostele provincii din imperiu, deci și în părțile ardelenesti locuite de români.

Sătmarul a fost reprezentat în Marele Sfat Național ales la Alba Iulia prin 11 persoane: Romul Marchiș, Nicolae Barbul, dr. Teofil Dragoș, Constantin Lucaciu, dr. Aurel Nilvan, dr. I.C. Barbul, dr. Coriolan Steer, dr. Ioan Dobosi, Vasile Ardelean, Gh. Filip, Gh. Indre, Teodor Mureșan.

Integrarea ținuturilor sătmărene în statul național unitar român s-a făcut cu dificultate și abia la cinci luni după unirea Transilvaniei cu România.¹ Cu toate că delegații sătmăreni au susținut unirea necondiționată a Transilvaniei cu România, ei nu s-au putut bucura de rezultatele actului istoric de la Alba Iulia în primele luni de la producerea sa, Sătmarul aflându-se sub administrație maghiară. Guvernele maghiare, prin manevre abile încercau să zădărnicească eforturile și aspirațiile populației românești, folosind forța pentru a menține cadrele statului maghiar. În perioada decembrie 1918 – aprilie 1919, în Sătmar au fost aduse două divizii de secui care au semănat teroarea în rândurile populației românești, dedându-se la distrugerii violente, jafuri și amenințări la adresa populației² (Székely hadosztály).

Numai intervenția armatei române a oprit acest pericol. Ofensiva armatei române pentru eliberarea acestor ținuturi este ordonată de Marele Cartier General (ordinul nr. 231) în 10 aprilie 1919. Urma să fie ocupată linia Hust – Satu Mare – Carei – Oradea – Salonta. Atacul a fost dezlănțuit în 16

---

¹ Vezi pe larg *1918 sfârșit și început de epocă*, Zalău, Ed. Lekton, Satu Mare + Zalău, Ed. Muzeul Județean Satu Mare, 1998, ediție bilingvă;

² Arh. Naț., DJSM, fond: Primăria municipiului Satu Mare, Acte prezidențiale, dosar 436/1919, fila 2;

aprilie 1919.¹ În 19 aprilie, la ora 12⁴⁵ a intrat în Satu Mare prima unitate militară română, divizia de cavalerie comandată de colonelul Ressel și s-a așezat în careu în mijlocul pieței centrale. Armata română a impresionat populația prin ținuta sa, mai ales că fusese informată prin presă de către puterea maghiară că trupele române sunt prost echipate, soldații sunt desculți, ori „opincari și zdrențăroși.”² Primul general român care a intrat în Satu Mare, în aceeași zi, a fost generalul George Davidoglu. Populația credea ca a venit să calmeze hoardele lui Kun Béla. Acesta a declarat însă, adresându-se populației și oficialităților din balconul primăriei, „n-am venit să mențin ordinea ci să îndeplinesc o dreptate istorică, dezrobind pe sute de mii de români din aceste ținuturi. De azi înainte Satu Mare redevine un mărgăritar în colierul orașelor României Mari.”³ A doua zi a intrat comandantul diviziei a II-a cavalerie, generalul Constantinidi, care nota că „La sosirea în Satu Mare mi-a ieșit în întâmpinare toată populația civilă și militară ... și a mulțumit armatei române pentru sacrificiul făcut că i-a scăpat de orgia bandelor ungare.”⁴ Într-o telegramă a Consiliului Român Județean Satu Mare, adresată Consiliului Dirigent cu acest prilej se arată că „Românii din comitatul Sătmar eliberați prin armata glorioasă a României Mari, sub impresia celor mai profunde simțăminte de bucurie, vă exprimăm vecinic devotament și cu puteri unite vom conlucra pentru idealul nostru comun, România Mare.” La

---

¹ Lucian Cucuiet, *Eliberarea județului Satu Mare (aprilie 1919). Aspecte inedite din biografia col. Paulian Constantin (1847-1919)*. În: SCSM XIV, 1997, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1997, p. 229;

² Traian Cavași, *O viață în slujba muzicii și a idealului național*, București, 1996, p. 33;

³ Horea I. Gheorghiuță, *Satu Mare – oameni și fapte*, Satu Mare, Ed. Gloria, 1935, p. 252;

⁴ Apud D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918 – 1919*, București, 1994, p. 227; vezi ziarele „Satu Mare”, nr. 31/27 aprilie 1924, nr. 32/ 4 mai 1924, nr. 33/ 7 mai 1924; nr. 35/ 18 mai 1924 ; nr. 36/ 19 mai 1924; „Patria”, nr. 65/4 mai 1919;

10 ani de la mărețul eveniment din aprilie 1919, în presa vremii se spune: „Odată cu recuperarea acestor teritorii care în fond au fost întotdeauna ale noastre, numai de formă nu, a sosit liniștea în inimile și în casele cetățenilor și de atunci până azi și de azi în vecii vecilor s-a întins peste aceste meleaguri eterna și sfânta dreptate. Noi, contemporanii de azi, istoricii de mâine și legendarii de peste un mileniu, să ne reculegem o clipă, să ne adâncim în momentele întâieii decade și să ne dăm seamă că și acum trăim în epilogul istoricei zile de 19 aprilie 1919...”¹

---

¹ „Satu Mare”, nr. 16, 1929, f.1;

Capitolul I

Învățământul secundar în părțile sătmărene până în 1918

1.1 Aspecte generale privind dezvoltarea învățământului secundar în părțile sătmărene

A vorbi despre începuturile învățământului liceal din județul Satu Mare este, fără îndoială, o întreprindere extrem de dificilă, cel puțin deocamdată, atât din cauza lipsei unor studii consacrate acestei probleme, dar mai ales a numărului mic de documente păstrate privind secolele X – XVI. Pe de altă parte este sigur că prin arhivele din Budapesta, Viena, Vatican sau Eger se mai păstrează încă un număr însemnat de documente referitoare la acest subiect și care își așteaptă cercetătorii.

Așezat în partea de nord-vest a României, județul Satu Mare a constituit dintotdeauna un cadru propice pentru dezvoltarea societății și activităților umane. Trebuie menționat că din cele 227 de localități de astăzi, una are mențiunea documentară în secolul al X-lea, una în secolul al XII-lea (Noroieni), 57 în secolul al XIII-lea, 70 în secolul al XIV-lea, 35 în secolul al XV-lea, 3 în secolul al XVI-lea, 3 în secolul al XVII-lea, 4 în secolul al XIX-lea și 44 în perioada anilor 1900 – 1956.¹

Cât privește reședința județului, orașul Satu Mare, el este amintit ca existând încă din secolul al X-lea (castrum Zotmar), în *Cronica lui*

---

¹ Pompei Mureșan, *Contribuții etnografice la terminologia unor elemente de cultură agricolă din județul Satu Mare*. În: „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, 1956, p. 194;

*Anonymus*¹, dar prima atestare într-un privilegiu regal datează din anul 1169². În anul 1264 este amintit preotul paroh Egidius din Satu Mare, care era și capelanul regelui Ștefan al V-lea.³ În anul 1370 regina Elisabeta a fondat la Satu Mare o mănăstire a minoriților. Tot cam prin aceeași perioadă (1340) este amintită la Satu Mare o mănăstire dominicană.⁴ La Baia Mare prin anul 1380 este amintită o mănăstire înfloritoare a Ordinului Minorităților.⁵ La fel este amintit numărul mare de preoți menționat în „Registrul dijmelor papale”, început în anul 1331 și care se referă la zona de nord-vest a României.⁶ Acest număr mare de preoți implică și o anumită pregătire școlară, eventual chiar superioară a acestora. Amintim câteva nume: Johannes din Baia Sprie, Johannes din Lăpuș, Herbordus din Halmeu, Thomas din Culciu, Johannes din Satu Mare, Dominicus din Potău, Thomas din Cărășeu, Stephanus din Sătmărel, Dominicus din Țeghea, Symon din Berea, Andreas din Petrești, Thomas din Orașu Nou, Stephanus din Satu Mare, Nicolaus din Ardud, Nicolaus din Domănești, Cozma din Amați, Petrus din Dindești, Johannes din Andrid etc.⁷

Am amintit aceste câteva date despre organizarea bisericească, deoarece ea este strâns legată de primele știri ale organizării școlare.⁸ De la începuturile sale, așa cum reiese din tradiția învățământului pe teritoriul Transilvaniei, al României în general, dar și dintr-o operă istorică bogată,

---

¹ Lisseanu Popa, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. I, București, 1933, p. 64-68;

² Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj-Napoca, 1971, p. 273-274;

³ *Schemantismus cleri almae diocesis Szathmariensis*, Szathmarini, 1864, p. 45;

⁴ Géza Sarmaságh, *A szatmári kir. kath. főgimnázium története* [Istoria Colegiului Catolic Regal din Satu Mare], Szatmár, 1896, p. 7;

⁵ *Schemantismus cleri ...*, p. 37;

⁶ *Ibidem*, p. 23-49;

⁷ *Ibidem*;

⁸ *Istoria învățământului din România*, București, 1971, p. 31;

școala a fost susținută de Biserică.¹ Primele școli au apărut, cum spunea marele istoric Nicolae Iorga, „în tinda bisericii”. Până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, începuturile școlii se manifestă fie pe lângă instituții monahale, fie pe lângă instituțiile ecleziastice de pe teritoriul țării.² Istoria școlilor din Satu Mare se circumscrie acestei realități, școlile confesionale premergând cronologic pe cele de stat. Până pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea așadar nici nu exista în Transilvania³, și nici în ținutul Sătmarului, un învățământ de stat, întreaga problematică școlară fiind în preocuparea bisericilor, ordinelor călugărești și instituțiilor ierarhice ecleziastice. Mai mult, ordinele călugărești devin în epocă principalele focare ale învățământului de toate gradele. Ne oprim doar asupra Ordinului Dominicanilor în care s-a înlocuit tradiția monastică a muncii monahale cu studiul, care ocupa un loc privilegiat în viața de obște.

Constituțiile elaborate în 1220 prevedeau instituirea unei școli de teologie în fiecare convent, iar al II-lea Capitlu General ținut la Bologna în 1221 decidea ca ordinul să fie un „Ordo studens” cu o organizare a învățământului de tip universitar.⁴

Toate aceste date coroborate cu cele publicate de Sándor Tonk, referitoare la studenții ardeleni în universitățile europene⁵, ne creează imaginea unui sistem de învățământ care s-a dezvoltat în Satu Mare în

---

¹ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971;

² Doru Radosav, *Aspecte ale învățământului românesc din secolele XVIII-XIX în Satu Mare*. În: SCSM, 1980, p. 167-179;

³ Alexandru Pteancu, *Învățământul particular și universitar din Transilvania*. În: *Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș 1918 – 1928*, p. 1107;

⁴ Mihaela Sanda Salontai, *Mănăstiri dominicane din Transilvania*, Cluj-Napoca, 2002, p. 13;

⁵ Sándor Tonk, *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban* [Ardeleni în învățământul superior din Evul Mediu], București, 1979. Din cei 2496 de studenți ardeleni plecați la studii în Europa, 128 proveneau din comitatul Satu Mare;

această primă epocă a istoriei medievale. Este sigur că el s-a dezvoltat pe lângă mănăstiri, pe lângă curțile nobililor puternici, care de altfel aveau nevoie și de personal instruit pentru buna administrare a domeniilor. Așa ne explicăm numărul mare de tineri pomeniți de Tonk care proveneau din orașele Baia Mare (37 de studenți), Satu Mare (36 de studenți), Ardud (13 studenți), Carei (6 studenți), Tășnad (5 studenți) etc.¹ Acest număr se datorează existenței mănăstirilor amintite, fie existenței, în cazul Ardudului, a curții familiei Drágffy. Reamintim că aceasta era urmașa directă a celor doi voievozi români Balc și Drag, care pe la anul 1380 primeau de la regele Ludovic cel Mare întreg domeniul Ardudului.²

Începutul veacului al XVI-lea debutează cu una dintre cele mai mari revoluții în domeniul spiritual și anume Reforma religioasă. În Ungaria Reforma s-a răspândit rapid, mai ales după catastrofa de la Mohács. Colportorii Reformei au fost fără îndoială sutele de studenți proveniți din regat și care studiau în Germania, Elveția, Țările de Jos. Până la sfârșitul secolului al XVI-lea se înregistrau 2.850 de studenți din regatul Ungariei, care studiau în universități europene. Sau o altă cifră la fel de edificatoare: în 1616 la Universitatea din Wittenberg, centrul spiritual al reformei germane, studiau nu mai puțin de 340 de studenți din Ungaria.³

Trebuie remarcat că Reforma a dat un impuls extraordinar dezvoltării învățământului liceal, fapt remarcat de Andrei Oțetea încă din anul 1968, când scria că „Școala și predica au fost de asemenea puternice instrumente de

---

¹ *Ibidem*, p. 68-71;

² *Szathmár vármegye* [Județul Satu Mare], Budapesta, 1909, p. 62;

³ Paul Lendvai, *Ungurii*, București, 2001, p. 118 și József Barcza, *Peregrináció, vallási türelem* [Toleranță religioasă]. În: „Tanulmányok Erdély történetéről” [Studii din istoria Ardealului], Debrecen, 1988, p. 99-113;

răspândire a ideilor de reformă. Pretutindeni unde pătrund, reformații întemeiază școli, deschid *cursuri de alfabetizare*, cum am spune noi, organizează învățământul secundar și înființează tipografii.”¹

În ceea ce privește comitatul Sătmar, amintim că poate fi considerat unul din leagănele reformei din fostul regat al Ungariei, Gáspár Drágffy, stăpânul domeniului Arduș devenind unul din cei mai fervenți sprijinitori ai reformatorilor, acordând încă din anul 1531 drept de azil pentru aceștia în târgurile Arduș și Újhely. La fel este demn de menționat că unul dintre primele sinoade ale Bisericii Reformate se desfășoară în 1545 la Arduș „sub eroica Gasparis Dragffy tutela et patrocinio ...”, cei 29 de predicatori reformați participanți adoptând 12 articole ale Reformei, extrem de importante pentru dezvoltarea ulterioară a credinței reformate.²

Cu toate că secolul al XVI-lea a fost o epocă extrem de frământată din toate punctele de vedere în orașul Satu Mare, el devenind teatrul unor lupte înverșunate între Habsburgi și Zapolyești, fiind asediat, ocupat, ars, ca de exemplu în anii 1536, 1558, 1562, 1564, documentele amintesc de existența unei vieți școlare, și mai ales a unor elevi, presupunem dintr-o formă de învățământ gimnazial, care nu erau din Satu Mare, fiind nevoiți să ceară ajutorul oficialilor vremii pentru traiul de zi cu zi. Astfel socotelile orașului din anul 1569 pomenesc faptul că s-a dat elevilor – școlarilor (miseris schollastici studiosis) „pro elemosina” în trei rânduri 7 găleți de grâne.³ La fel în 1570 este notat că s-au dat 8 găleți cu grâne „pro elemosina miseris

---

¹ Andrei Oțetea, *Renașterea și reforma*, București, 1968, p. 277;

² Frid. Adolf Lampe, *Historia ecclesiae reformatae, in Hungaria et Transylvania*, Traiecti ad Rhenum, 1728, p. 70 și 93;

³ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. II, București, 1968, p. 391;

scholasticis studiosis in Zathmar”.¹ În anul următor s-au dat 13 găleți cu făină pentru hrana elevilor², ceea ce înseamnă în epocă aproximativ 1.100 kg făină.³ Probabil că acești elevi trăiau în sistem de internat, iar oficialii îi ajutau cu făina necesară pentru pâine. Mai mult ca sigur că era o formă de învățământ superioară inițiată de reformați, deoarece catolicismul sau, mai bine zis mănăstirile dominicane și franciscane dispar din oraș pe la jumătatea veacului al XVI-lea.

Ideea aceasta, a începutului învățământului gimnazial reformat pe la jumătatea veacului al XVI-lea o susțin toate izvoarele mai vechi privitoare la învățământul sătmărean. Sunt amintite două procese-verbale ale consiliului orașului, primul datând din 1607 și care pomenea că „... pentru elevii din școală potrivit vechiului obicei gătește din bunăvoință cine dorește ...”, iar cel de-al doilea document din 1610 amintea că Gimnaziul Reformat „a avut profesori și elevi proprii de când este amintirea ...”⁴

Secolul al XVII-lea este din toate punctele de vedere unul plin de contradicții. Din punct de vedere politic asistăm la o creștere treptată a puterii Casei de Habsburg, care încetul cu încetul reușește până în deceniul al IX-lea să pună stăpânire aproape pe toate teritoriile fostului Regat al Ungariei (mai puțin Banatul). În aceste condiții Satu Mare devine un loc unde adeseori s-au

---

¹ *Ibidem*;

² *Ibidem*, p. 536;

³ *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, 1988, p. 205 și 293;

⁴ Gergely Bakcsy, *A szatmárnémeti ev. ref. főgimnázium története* [Istoria Gimnaziului Reformat din Satu Mare], Szatmárt, 1896 p. 5-6 și Sámuel Borovszky, *Szatmárnémeti sz. kir. város* [Satu Mare, oraș regal], Budapesta, f.a., p. 88;

confruntat armatele austriece și cele turcești sau cele austriece cu cele transilvănene.¹

Aceste confruntări între transilvăneni și austrieci capătă și un caracter confesional, mai ales dacă ne gândim că în acest secol Transilvania devine un bastion al toleranței religioase, mai multe diete decretând dreptul la libera practicare a religiei pentru toate confesiunile (1550, 1564, 1572), culminând cu epoca lui Gabriel Bethlen (1613-1629) calificată de istoriografie ca o „epocă de aur”, o epocă a maximei toleranțe religioase.

În acest context Sătmarul a cunoscut perioade mai lungi de liniște, dar și perioade mai tulburi, când orașul a fost asediat și cucerit, schimbându-și stăpânul: 1603, 1644, 1657, 1663, 1680.²

De acest context istoric este legată și apariția primei date sigure în ceea ce privește învățământul liceal sătmărean și care este legată de unul din renumiții umaniști sătmăreni Milotai Nyilas István, preot reformat în Satu Mare (1607-1618). Acesta, după modelul Gimnaziului de la Debrecen, unde este pomenit elev în anul 1599 și profesor în 1603, a înființat și la Satu Mare unul la fel, fiind sprijinit în această întreprindere de Consiliul orășenesc, care i-a acordat o clădire și i-a cumpărat terenul pe care era așezată.³

Trebuie remarcat că în decursul existenței învățământului liceal de pe teritoriul comitatului Satu Mare, a existat un efort permanent de înnoire și adaptare a acestuia la cerințele epocii. Amintim aici marele efort legislativ făcut în timpul domniei Mariei Tereza și a lui Iosif al II-lea, când a fost adoptat „Ratio Educationis totiusque Rei Litterariae per Regnum Hungariae

---

¹ Vezi pe larg Antal Szirmai, *Szathmár vármegye fekvése, története és polgári esmérété* [Poziția, istoria și viața civică a comitatului Satu Mare], vol. I, Budapesta, 1809, p. 160-177;

² *Ibidem*;

³ *Ibidem*;

et Provinciae eidem Adnexas”, Vindobonae, 1777.¹ Poate că în întreaga istorie a secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea n-a existat în Imperiu un asemenea împărat ca Iosif al II-lea, care a promovat peste 6.000 de decrete și 11.000 de legi noi în absolut toate domeniile, inclusiv în domeniul educației. Din păcate moartea sa timpurie, precum și rezistența înverșunată a cercurilor conducătoare maghiare la orice reformă, a dus la eșuarea acestei politici reformiste, dar și la întârzierea istorică a Ungariei față de restul imperiului și al continentului.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, apar și primele școli elementare românești legate de Biserica Greco-Catolică. Documentele menționează în 1808 în Sătmar și în 1820 școli confesionale greco-catolice românești în Sătmar și Mintiu. În 1830 școala românească beneficia de un spațiu propriu pe locul actualei Catedrale Greco-Catolice. În deceniul al IV-lea al secolului respectiv școala era frecventată de peste 120 de elevi, dintre care 30 în cursul secundar.²

În zona Sătmarului, după așezarea populației evreiești, la începutul secolului al XVIII-lea, apar și primele școli în limba ebraică. Prima este înființată la Carei în 1731. În comitatul Satu Mare, la mijlocul secolului al XIX-lea funcționau școli evreiești la Eriu Sâncrai, Bârsău de Jos, Pir, Carei și Satu Mare. După 1850 în cadrul comunităților evreiești din Satu Mare și Maramureș se conturează două abordări divergente cu privire la educația tinerilor. Una era pentru menținerea unei educații tradiționale în limba ebraică și idish, alta pentru un învățământ laic, de stat, în limba maghiară. Acest ultim curent a devenit predominant și a fost stimulat de politica oficială

---

¹ Vezi pe larg Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1774-1805*, București, 1966;

² Doru Radosav, *Ghid de oraș, Satu Mare*, București, Ed. Sport-Turism, 1984, p. 25;

din perioada dualismului austro-ungar. Aceste divergențe, ca și lipsa mijloacelor materiale, au făcut ca în 1895 din totalul 4073 copii evrei de vârstă școlară din comitatul Satu Mare, numai 1894 să urmeze școli. Puțini au fost înscriși la licee.¹

Sistemul politic instaurat în anul 1867, dualismul austro-ungar, a adoptat două legi extrem de importante pentru destinul viitor al Regatului Ungariei și anume Legea XLIV, privind naționalitățile și Legea XXXVIII, privind învățământul, care dacă ar fi fost aplicate în spiritul lor, ar fi dus la stabilirea unui echilibru în toate domeniile vieții sociale din Ungaria în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ele nu au fost aplicate niciodată cu bună credință, fapt pe care îl explică contele Tisza István într-un discurs în fața Parlamentului: „Aplicarea acestor legi este imposibilă pentru că ele constituie o manifestare idealistă și rezultatul stării de spirit excitate a națiunii într-un moment când ea își găsisese liberul exercițiu al drepturilor sale constituționale”, lucru pe care îl relua în 1914: „Ar fi fost o nebunie și o sinucidere națională din partea statului și a națiunii maghiare de a menține legile promulgate în 1868 pe premise eronate.”² Au urmat legile școlare din anii 1878, 1883 și 1891, care au consfințit obligativitatea limbii maghiare în programa de învățământ a școlărilor de orice nivel. Apogeul acestor legi maghiarizatoare îl constituie Legea Apponyi (după numele ministrului Instrucțiunii și Cultelor Albert Apponyi), care cuprinde regulile pentru

---

¹ Maria Radosav, *Livada cu rodii, carte și comunitate evreiască în nordul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, p. 110-115; Csirák Csaba, *A szatmári szinjátság otthonai* [Sediile teatrelor din Satu Mare], Satu Mare, 2003; Csirák Csaba, *Szatmári Zsidó Emlékek* [Amintirea evreilor sătmăreni], Satu Mare, 2001, 508 p.; *Pinkas haKehilot Romania*, vol. II, Ierusalim, Yad Vashem, 1980; M. Carmilly Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania, 1623-1944*, București, Ed. Enciclopedică, 1994;

² *La Transilvanie*, Paris, 1946, p. 145-146;

maghiarizarea școlilor, precum și sancțiunile pentru cei care se opuneau. Este indiscutabil că toate aceste măsuri nu au avut impactul scontat de inițiatorii lor, mai mult contribuind la exacerbarea naționalismului populațiilor nemaghiare din regat, naționalism care va fi explozibilul ce va provoca demolarea statului maghiar în urma înfrângerii din Primul Război Mondial.

În ceea ce privește constituirea statului român modern, în secolele XIX-XX, el este pe de-o parte rezultatul desfășurării unor evenimente istorice favorabile în sud-estul Europei, dar și al unor programe și acțiuni ale elitelor românești. Între 1859 și 1918, prin reformele înregistrate în evoluția societății românești, România urmează o cale de dezvoltare asemănătoare cu celelalte țări din Europa centrală sau occidentală. Anul 1918, respectiv sfârșitul primului război mondial încheie – prin fapte istorice recunoscute pe plan internațional ca rezultate ale voinței naționale – procesul îndelungat de închegare a statului național român unitar. Această construcție clădită de-a lungul unei perioade istorice trebuia însă consolidată în deceniile următoare. Consolidarea va fi posibilă prin triumful Principiului Naționalităților, la sfârșitul primului război mondial, prin dispariția marilor imperii anacronice și stabilirea unui sistem nou de relații internaționale consacrat prin „cele 14 puncte wilsoniene”.

Astfel, după constituire statul român a avut ca principiu de bază al organizării, autodeterminarea națională și caracterul unitar-național, consacrate și în Constituția din 1923.¹ Pe de altă parte, în România Mare conviețuiau, alături de majoritatea românească 30% minoritari, între care minoritatea etnică maghiară era dominantă. Regimul politic interbelic s-a întemeiat pe principiile egalității între indivizi și în fața legii a tuturor

---

¹ „Monitorul Oficial”, nr. 282, 29 martie, 1923, p. 1315-1335;

cetățenilor, statul român acordând atenția cuvenită minorităților, conform stipulațiilor Tratatului asupra minorităților semnat de România în 9 decembrie 1919. Trebuie recunoscut, de asemenea, faptul că în perioada caracterizată printr-o politică susținută centralizatoare, a cărei vârf de lance a fost Partidul Național Liberal, au existat unele imperfecțiuni datorate - mai ales la începutul perioadei - lipsei unor funcționari profesioniști ai noii administrații, lucru ce a determinat reacția minorităților, în special a celei maghiare care dorea să-și apere identitatea etnoculturală.¹

În continuare ne vom referi la liceele din fostul comitat Satu Mare în perioada anterioară anului 1918.

1.2 Gimnaziul Reformat din Satu Mare

Cei care au fost preocupați de istoria Bisericii Reformate din Transilvania și a învățământului acestei confesiuni au publicat un mare număr de studii și monografii ce se constituie într-o istorie a Reformei din Ungaria și Transilvania și care clarifică faptul că Gimnaziul Reformat din Satu Mare² s-a dezvoltat pe tot parcursul secolului al XVII-lea, fiind frecventat de fiii nobililor din comitatele înconjurătoare, doritori să învețe

---

¹ Adrian Liviu Ivan, *Stat, majoritate și minorități naționale în România (1918-1939), cazul maghiarilor și germanilor din Transilvania*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 49-50;

² Vezi pe larg: *A szatmári ref. iskola története* [Istoria Școlii Reformate din Satu Mare], Debrecen, 1880; Gergely Bakcsy, *A szatmárnémeti ev. ref. főgimnázium története* [Istoria Gimnaziului Reformat din Satu Mare], Szatmárt, 1896; János Herepei, *XVI-XVII. Századbeli papok, mesterek, diákok a Szatmári Református Egyházmegyéből, Egyháztörténet* [Preoți, elevi și maeștri reformați din comitatul reformat Satu Mare], 1943; László Bura, *Szatmári diákok 1610-1852* [Elevi sătmăreni, 1610-1852], Szeged, 1994; László Bura, *Iskolavárosunk Szatmárnémeti* [Satu Mare, orașul nostru școlar], Miercurea Ciuc, 1999; László Bura, *Alamisa képpen conferáltam ... A szatmárnémeti református gimnázium alapítványai 1667-1918* [Acte de caritate ... Fundațiile Gimnaziului Reformat din Satu Mare, între anii 1667 - 1918], Debrecen, 2002;

teologia, filosofia și limbile greacă și ebraică: „Illustrem praeprimis Metropolitana Szattmariensis Ecclesia instruxit Scholam, par integrum ferme saeculum floridam, ed quam Honestiorum studiorum causa agminatim affluebant Nobilium in vicinis aliquot Comitatibus degentium. Filii, studiosi insuper Theologiae, Philosophiae, et Linguarum Hebraicae et Graecae assidui et Eruditi Cultores, bono numero sustinebantur, suos habentes Professores, Viros Celebres et Doctissimos, modo unum, modo plures.”¹

În ceea ce privește corpul profesoral (47 de persoane) din secolul al XVII-lea, trebuie remarcat că acesta, în totalitate, era format la marile universități europene, unii dintre membrii lui rămânând în istoria culturii maghiare. Destinul unora dintre ei l-a creionat Bura László într-o lucrare publicată în 1993: Porcsalmi András, Técsi Jó István, Szathmári András, Veszprémi István.² Însă de departe cel mai interesant este Otrokócsi Főríz Ferenc (1648-1718)³. După ce și-a încheiat studiile în străinătate, a călătorit în Italia, Olanda, Anglia. În 1669 este pomenit în „Series sive catalogus studiosorum et alumnorum scholae inclytae Szathmarinae praesentium et subsequentium ab anno 1610 ...” ca „Humanissimus dominus Franciscus F. Otrokocsi ...”⁴ A scris extrem de mult, teologie, drept și istorie, publicând nu mai puțin de 18 lucrări apreciate de cititorii vremii. Din 1694 a trecut la catolicism stabilindu-se și activând în cadrul Universității de la Tynaviae. Dintre lucrări vom cita câteva titluri: „Idivességes beszélgetések”, „Origines

---

¹ Frid. Adolf Lampe, *op. cit.*, p. 618;

² Vezi pe larg László Bura, *Adatok XVII századi szellemi mozgalmaink történetéhez* [Date din istoria mișcărilor intelectuale din secolul al XVII-lea]. În: SMSC, IX-X, 1992-1993, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1993, p. 123-126;

³ Marcell Benedek, *Irodalmi lexikon* [Enciclopedie literară], Budapesta, 1927, p. 326;

⁴ László Bura, *Szatmári diákok ...*, p. 51;

hungaricae”, „Restitutio Israel futura” (1712), „Bellum sacrum juxta scripturas propheticas contra hostes s. ecclesiae ...” (1717).¹

Așa cum aminteam, s-a păstrat catalogul elevilor începând cu anul 1610. Până la 1700 la acest gimnaziu s-au perindat nu mai puțin de 2124 de elevi, ceea ce înseamnă o medie anuală de 25 de elevi.² Există perioade în care nu sunt notați elevi: 1628-1631, 1637-1640, 1642, 1644-1645, 1648, 1651, 1653, 1659, 1661, 1663, 1667-1668, 1670. Probabil că în aceste perioade nu a funcționat gimnaziul. Este mai puțin credibil că s-a omis înscrierea în catalog în acei ani a elevilor, din moment ce în restul anilor notările s-au făcut foarte conștiincios. Mai credibil este faptul că gimnaziul nu a funcționat, mai ales dacă avem în vedere că secolul al XVII-lea a fost unul extrem de tulbure, plin de lupte în care a fost implicat și orașul Satu Mare. De asemenea, puteau să apară diferite motive, care ar fi putut împiedica desfășurarea activității gimnaziului (izvoarele istorice amintesc mai ales ciuma care a bântuit de mai multe ori Sătmarul în cursul acestui secol).

În ceea ce privește regiunile din care proveneau elevii, este de remarcat că doar pe parcursul a 9 ani (1617, 1635, 1647, 1677, 1688, 1691, 1693, 1694, 1699) elevii din comitatul Satu Mare au fost majoritari. În rest predomină elevii proveniți din comitatele vecine din Ardeal, scaunele secuiești și săsești, așa cum reiese din statistica de mai jos:

---

¹ Gergely Bakcsy, *A szatmárnémeti ...*, p. 120 și Géza Petrik, *Magyarország bibliográfiája 1712-1860* [Bibliografia Ungariei între anii 1712-1860], vol. I, Budapeșt, 1890, p. 954 - 955;

² László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 48;

An	Nr. elevi	Comitatul Satu Mare	Comitatele ardelen	Scaune secuiești	Scaune săsești	Comitatele vecine	Nesigure
1610	34	8	7	-	-	16	3
1611	24	7	7	1	1	8	-
1612	36	14	4	-	2	15	1
1613	18	7	3	1	-	7	-
1614	30	9	4	1	-	15	1
1615	29	9	6	-	-	14	-
1616	11	3	1	-	-	7	-
1617	21	13	2	-	-	6	-
1618	24	11	3	1	-	8	1
1619	24	5	4	-	1	11	3
1620	10	3	-	-	-	7	-
1621	50	10	12	-	-	28	-
1622	7	-	1	1	-	5	-
1623	58	20	7	-	-	29	2
1624	39	14	7	1	3	13	1
1625	23	7	2	-	-	14	-
1626	20	7	1	1	-	11	-
1627	31	8	3	2	-	16	2
1632	30	11	3	2	5	8	1
1633	25	10	1	1	1	12	-
1634	78	35	3	1	-	38	1
1635	24	13	2	1	1	6	1
1636	18	4	1	1	-	11	1
1641	37	15	5	1	-	15	1
1643	7	3	-	1	-	2	1
1646	60	20	9	4	-	26	1
1647	45	19	6	6	2	9	3
1649	38	12	5	5	-	15	1
1650	40	14	5	3	1	16	1
1652	69	12	10	11	7	22	7
1654	42	12	11	4	4	7	4
1655	46	18	6	8	3	7	4
1656	57	22	7	4	3	18	3
1657	45	22	4	2	-	15	2
1658	63	24	10	4	1	20	4

1660	47	19	5	-	-	19	4
1662	42	20	3	2	-	13	4
1664	35	13	-	2	1	18	1
1665	63	14	3	2	2	39	3
1666	70	21	4	5	5	35	-
1669	69	21	5	1	-	37	5
1671	27	6	1	-	-	18	2
1672	19	6	1	-	-	10	2
1673	8	1	-	1	1	4	1
1674	15	7	-	-	-	7	1
1675	45	13	1	-	-	28	3
1676	10	4	1	1	-	3	1
1677	10	6	1	-	-	3	-
1678	41	14	3	-	-	22	2
1679	9	3	1	-	-	4	1
1680	17	6	2	-	-	9	-
1681	6	2	-	-	1	2	1
1682	8	3	1	-	-	3	1
1683	7	3	1	-	-	3	-
1684	41	17	2	1	-	19	2
1685	24	7	1	-	-	13	3
1686	34	12	3	-	-	17	2
1687	14	4	1	1	-	8	-
1688	42	23	3	-	-	15	1
1689	13	6	-	-	-	7	-
1690	10	3	1	-	-	6	-
1691	15	9	-	-	-	5	1
1692	14	3	1	-	-	10	-
1693	7	4	-	-	-	3	-
1694	33	17	1	-	-	14	1
1695	8	2	-	-	-	4	2
1696	11	4	-	-	-	4	3
1697	39	11	-	-	-	20	8
1698	13	5	1	-	1	6	-
1699	19	10	1	1	-	7	-
1700	7	2	-	1	-	3	1

Proporția elevilor pe regiuni geografice din Gimnaziul sătmărean în secolul al XVII-lea:

Total		Comitatul Satu Mare		Comitatele ardelen		Scaune secuiești		Scaune săsești		Comitatele vecine		Nesigure	
Nr. elevi	%	Nr. elevi	%	Nr. elevi	%	Nr. elevi	%	Nr. elevi	%	Nr. elevi	%	Nr. elevi	%
2124	100%	751	35%	209	9%	86	4%	47	2%	915	43%	116	5%

Această statistică ne poate demonstra prestigiul de care se bucura școala sătmăreană în epocă. Nu trebuie să uităm că în secolul al XVII-lea asemenea gimnazii funcționau și la Debrețin, Sighetu Marmației, Kosiče, Aiud, Cluj, existând posibilități de alegere pentru elevi.

Documentele păstrate nu oferă posibilitatea întocmirii unor statistici în ceea ce privește situația socială a elevilor. Astfel, elevii nobili sunt menționați doar în anii 1622 – Martin Arkosi și Paul Thuri și 1687 – Andreas Szilágyi.¹ De asemenea, elevii săraci sunt pomeniți doar pe parcursul a trei ani: 1647 – Johannes Tsengeri, 1652 – Thomas Tasnádi și 1666 – Michael Börvei.²

Probabil că majoritatea elevilor proveneau din rândurile micii nobilimi și a orășenilor bogați, ceea ce nu exclude posibilitatea ca o parte dintre aceștia să fi aparținut unor pături mai sărace, ca libertini, mici meseriași etc.

În ceea ce privește naționalitatea elevilor sătmăreni, datele păstrate nu ne oferă absolut deloc informații să emitem o opinie pertinentă. Este clar că marea majoritate a elevilor erau de origine maghiară, Reforma fiind

¹ László Bura, *Szatmári diákok ...*, p. 19 și 64;

² *Ibidem*, p. 33, 37 și 50;

predominantă printre maghiari în secolul al XVII-lea, dar nu este exclus ca elevi provenind din zonele Sibiului, Braşovului, Băii Mari și chiar din Mintiu (Németi) să fi fost de origine germană. Cum, de asemenea, nu este exclus ca o parte a fiilor micii nobilimi românești din zonă să se fi aflat printre elevii gimnaziului sătmărean. Identificarea unor documente necunoscute până acum ar putea aduce lumină în această privință.

Un fapt interesant din istoria acestor locuri, care până acum nu era corect cunoscut, anume cel referitor la prezența armatelor poloneze la Satu Mare în 1657 (printre conducătorii lor se afla și viitorul rege Jan Sobieski). Ceea ce nu se cunoștea este cât a durat prezența trupelor poloneze în zonă. Catalogul elevilor de la Gimnaziul Reformat ne poate lămuri în această privință. În anul 1657 sunt notate două nume de elevi uciși de către polonezi în această perioadă: „Petrus Albensis, anno 1657 die 27 iunii a Polonis occisus Nemethini” și „Petrus Albensis, anno 1657 die 24 iulii a Polonis occisus Nemethini”.¹ Ar putea fi, probabil, vorba despre aceeași persoană, numele fiind același, cu toate că cele două date pot furniza informația că polonezii au stat în Sătmar cel puțin o lună de zile, retrăgându-se după ce orașul le-a plătit o sumă de răscumpărare.²

Relevante în ceea ce privește importanța excepțională a reformei în viața spirituală a epocii sunt cuvintele academicianului Jakó Zsigmond: „Politica culturală a reformei n-a făcut decât să generalizeze în sânul populației maghiare procesul ale cărui baze fuseseră puse în epoca premergătoare. Prin răspândirea școlarizării, prin propaganda făcută în limba maternă cu ajutorul tiparului, Reforma a creat un nou public cititor ... Între

---

¹ *Ibidem*, p. 39 și 41;

² S. Borovszky, *op. cit.*, p. 212-213;

concepția culturală veche a catolicilor și cea nouă a protestanților erau deosebiri esențiale și acest lucru a avut consecințe importante asupra dezvoltării ulterioare. După convingerea Bisericii de mai înainte (Catolice) scrisul și cititul, respectiv întreaga activitate ecleziastică și religioasă bazată pe ele, era un lucru care ținea exclusiv de preoți și călugări. Față de acestea, bisericile protestante – influențate de umanism – pretindeau și credincioșilor mireni o activitate spirituală, pentru ca citind biblia și alte cărți de evlavie, individul să-și poată realiza înnobilarea morală.”¹

Gimnaziul Reformat a ființat, cu o scurtă întrerupere în deceniile al VII-lea și al VIII-lea din secolul al XX-lea, până astăzi, fiind una din școlile de elită ale Sătmarului.

Redăm în continuare situația elevilor înscriși pe parcursul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea:

An	Nr. elevi	Comitatul Satu Mare	Comitatele ardeleni	Scaune secuiești	Scaune săsești	Comitatele vecine	Nesigure
1701	16	5	2	-	-	9	-
1702	15	2	1	2	-	10	-
1703	52	20	6	1	-	21	4
1707	41	8	8	1	-	18	5
1713	30	7	6	1	-	11	5
1714	77	16	10	2	-	41	8
1719	106	24	15	-	-	61	6
1720	12	2	-	1	-	6	3
1721	17	6	2	-	-	8	1
1722	13	4	-	1	-	7	1
1723	56	11	15	-	-	27	3
1724	151	41	30	-	-	77	3
1725	7	2	2	-	-	1	2
1726	23	7	2	-	-	12	2
1727	27	12	-	-	-	10	5
1728	30	9	1	-	-	17	3

¹ Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, București, 1977, p. 371;

1729	133	39	19	2	-	61	12
1730	1	-	-	-	-	-	1
1731	37	8	2	1	-	19	7
1732	42	12	1	-	-	21	8
1733	42	13	4	-	-	16	9
1734	29	11	3	-	-	10	5
1735	39	11	1	-	-	18	9
1736	2	1	-	-	-	1	-
1737	80	22	9	6	-	32	11
1738	2	1	-	-	-	1	-
1739	2	2	-	-	-	-	-
1740	2	-	-	-	-	1	1
1741	2	-	-	-	-	-	2
1742	2	1	-	-	-	-	1
1746	2	-	-	-	-	1	1
1747	2	-	-	-	-	1	1
1820	35	35	-	-	-	-	-
1821	33	32	-	-	-	1	-
1822	36	34	1	-	-	-	1
1823	27	27	-	-	-	-	-
1824	37	35	-	-	-	2	-
1825	34	33	-	-	-	1	-
1826	34	32	1	-	-	1	-
1827	38	36	2	-	-	-	-
1828	44	41	1	-	-	2	-
1829	48	47	1	-	-	-	-
1830	34	32	1	-	-	1	-
1831	41	40	1	-	-	-	-
1832	28	27	1	-	-	-	-
1833	25	24	-	-	-	1	-
1834	24	22	-	-	-	2	-
1835	23	23	-	-	-	-	-
1836	33	29	-	-	-	4	2
1837	34	30	-	-	-	2	2
1838	26	25	-	-	-	1	-
1839	29	27	-	-	-	1	1
1840	22	22	-	-	-	-	-
1841	26	24	-	-	-	1	1
1842	20	20	-	-	-	-	-
1843	25	24	-	-	-	-	1
1844	23	23	-	-	-	-	-
1845	21	21	-	-	-	-	-
1846	32	31	-	-	-	1	-
1847	32	31	-	-	-	1	-

1848	27	26	-	-	-	-	1
1849	24	21	-	-	-	2	1
1850	21	21	-	-	-	-	-
1851	15	15	-	-	-	-	-

Din punct de vedere al elevilor înscriși pe cicluri de învățământ, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale secolului al XX-lea, până la Marea Unire, situația se prezenta astfel:

Anul	Curs inferior				Total	Curs superior				Total	Total în gimn.
	I	II	III	IV		V	VI	VII	VIII		
1862	43	32	29	17	121	14	13	-	-	27	148
1869											165
1870	38	34	28	27	127	13	17	-	-	30	157
1871	56	33	33	23	145	24	24	-	-	48	193
1872	45	54	33	22	154	19	11	-	-	30	184
1873	46	34	43	23	146	20	20	-	-	40	186
1874	42	30	33	43	148	31	11	-	-	42	190
1875	58	38	30	25	151	32	14	-	-	46	197
1876	62	36	33	21	152	20	22	-	-	42	194
1877	57	35	36	21	149	17	19	-	-	36	185
1878	61	49	35	21	166	20	12	-	-	32	198
1879	43	45	42	32	162	17	13	-	-	30	192
1880	58	37	42	28	165	17	12	-	-	29	194
1881	54	41	28	27	150	13	12	-	-	25	175
1882	60	47	30	21	158	20	12	-	-	32	190
1883	49	51	46	27	173	21	21	-	-	42	215
1884	62	36	41	37	176	24	14	-	-	38	214
1885	49	44	38	30	161	25	20	-	-	45	206
1886	54	41	45	34	174	21	23	-	-	44	218
1887	49	48	35	39	171	19	20	-	-	39	210
1888	45	42	40	31	158	28	19	-	-	47	205
1889	52	37	44	29	162	27	24	-	-	51	213
1890	61	47	36	41	185	35	27	29	-	91	276
1891	77	45	44	34	200	32	27	25	23	107	307

1892	57	48	39	29	173	14	24	22	21	81	254
1893	62	47	47	34	190	22	14	22	20	78	268
1894	58	51	43	34	186	29	20	13	22	84	270
1895	67	56	44	43	210	34	25	19	11	89	299
1896	51	48	48	45	192	40	24	21	18	103	295
1897	55	47	46	43	191	29	28	24	21	102	293
1898	57	47	45	39	188	37	28	23	23	111	299
1899	54	44	42	43	183	34	38	28	27	127	310
1900	53	45	41	39	178	35	26	31	31	123	301
1901	63	48	41	31	183	38	31	21	26	116	299
1902	68	48	51	43	210	36	32	34	22	124	334
1903	68	62	54	48	232	40	34	27	37	138	370
1904	68	66	60	51	245	42	45	33	23	143	388
1905	68	68	68	57	261	48	38	44	30	160	421
1906	65	64	61	70	260	47	42	38	45	172	432
1907	74	52	57	56	239	62	45	45	35	187	426
1908	61	64	55	44	224	50	53	43	42	188	412
1909	62	60	58	56	236	35	40	56	41	172	408
1910	70	62	62	63	257	51	31	42	51	175	432
1911	69	62	56	61	248	54	41	35	37	167	415
1912	89	58	62	49	258	45	42	43	36	166	424
1913	69	87	57	58	271	38	37	50	41	166	437
1914	68	59	77	57	261	48	38	33	47	164	425
1915	64	63	63	66	256	36	42	26	48	152	408
1916	74	53	65	66	258	47	34	37	12	130	388
1917	69	67	57	57	250	55	45	29	28	157	407
1918	72	70	70	54	266	59	60	44	21	184	450
1919	99	156	132	149	538	100	103	95	94	393	930

În secolul al XVIII-lea, în condițiile ofensivei de recatolicizare, activitatea școlii se restrânge foarte mult. Gimnaziul a fost retrogradat în anul 1753 la nivel de gimnaziu inferior. Mai mult, părinții reformați preferau să-și trimită copiii la Gimnaziul Catolic, fiind convingși că acesta asigură copiilor o educație mai bună și un alt prestigiu social. Dăm un singur exemplu, extrem

de concludent, din anul 1826 când fiul predicatorului calvin din Satu Mare, György Iosephus și Jeney Iosephus, fiul inspectorului de la Gimnaziul Reformat sunt scoși de acolo de către părinți și trimiși la cel catolic.¹

După o lungă perioadă de declin, gimnaziul, trecând prin numeroase transformări, renaște începând cu anul 1862 când reprimește statutul de gimnaziu superior, având 4 clase inferioare și 4 clase superioare. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, Liceul Reformat devine din nou o importantă școală maghiară din comitatul Satu Mare, ajungând în anul 1919, când se instaurează administrația românească, la un record de 930 de elevi, ceea ce este un număr absolut remarcabil.²

Gimnaziul este frecventat, în afară de reformați și de un număr însemnat de romano-catolici, greco-catolici și evrei. Astfel, în perioada 1869-1919 această școală a fost frecventată de 898 de romano-catolici, 458 de greco-catolici și de 2.406 evrei, ceea ce înseamnă o treime din numărul total de 10.631 elevi.³ Din cei 458 de elevi greco-catolici, 180 aveau limba maternă română.⁴ Este cu totul remarcabil numărul evreilor, care urmează liceul în această perioadă. Acest fapt a fost posibil pe fondul legislației adoptate de guvernele maghiare de după 1867: în 1867 a fost adoptată Legea emancipării, iar în 1893 Legea egalei îndreptățiri a religiei mozaice cu religiile creștine.

---

¹ László Bura, *Szatmári ...*, p. 292;

² *Ibidem*;

³ László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 75-76; de remarcat că această creștere se datorează desființării Liceului Romano-catolic de către sovietul lui Béla Kun în timpul Revoluției din anul 1919;

⁴ *Ibidem*, p. 85-86;

1.3 Gimnaziul și Liceul Romano-Catolic

În ceea ce privește Gimnaziul Romano-Catolic din Satu Mare, acesta a fost înființat în anul 1634. În toată Ungaria, în 1650, mai bine de 5.000 de biserici catolice trecuseră în mâinile protestanților. În zona Sătmărilor Biserica Calvină pe plan spiritual era omnipotentă. Despre situația aceasta imposibilă se plânga în 1681 Status-ul și Ordinele catolice, adresându-se regelui. În comitatele Satu Mare și Szabolcs, precum și în orașele Satu Mare, Ecsed și Böszörmény nu exista nici urmă de preoți catolici sau Biserică Catolică: „... in Comitatus Szathmár et Szabolcs praeter arces Szathmár, Ecsed, Böszörmény, nullum esse vestigium sacerdotis catholici et nec unicum existere templum catholicum ...”¹

În aceste condiții grele asistăm la primele încercări de a reintroduce catolicismul în zonă, încercări care încep încă în timpul lui Gabriel Bethlen (1613-1629) când Reforma catolică obține un prim succes, recunoscându-se dreptul la existență a Bisericii Catolice.² Când, în 1758, o delegație a reformaților din Satu Mare s-a dus la Viena în audiență la Maria Tereza pentru a cere revocarea ordinului prin care Gimnaziul Reformat a fost redus la nivel de școală inferioară, sub pretextul că el nu este necesar, existând acolo unul catolic, ei au înțeles intenția Curții ca o acțiune de forță pentru introducerea catolicismului. Mai mult, episcopul de Agria le-a spus clar că „mobilul adevărat este că vrem să vă aducem încetul cu încetul la adevărata credință catolică.”³

---

¹ *Schematismus cleri almae dioecesis Szathmariensis*, Szathmarini, 1864, p. 57;

² Paul Lendvai, *Ungurii*, București, 2001, p. 120;

³ Gergely Barcsy, *A szatmárnémeti ev. ref. főgimnázium története* [Istoria Gimnaziului Reformat din Satu Mare], Satu Mare, 1896, p. 20;

Principalii promotori ai Reformei catolice în zona Sătmarului devin în această perioadă iezuiții, în spatele lor aflându-se celebrul cardinal-primat al Ungariei Péter Pázmány (1570-1637), care instituie încă din anul 1634 o fundație menită să sprijine material inițiativele catolicizatoare ale iezuiților și în primul rând cele din domeniul școlii. Menționăm că în 5 februarie 1638, într-un act al noului primat de Strigoniu, Emeric Lösi, se amintea din nou de beneficiul instituit de antecesorul său pe seama Colegiului Iezuit de la Satu Mare: „Obstrinxerat inter alias conditiones piae reminiscentiae noster antecessor tam modernum reverendissimum dominum praepositum Scepusiensem, quam eiusdem successores omnes, et quidem sub vinculo gravium obligationum primo, ut e fructibus beneficii capellae Corporis Christi quotannis ad festum Sancti Georgii simul et semel collegio patrum Societatis Jesu Szathmarini vel alibi in superiori Hungaria erigendo certo et infaillibiliter duo florenorum Hungaricorum millia persolverent in perpetuum annuatim.”

La 2 februarie 1639 în Viena împăratul Ferdinand recunoaște și întărește donația făcută de cardinalul Pázmány: „Imo acceptamus approbamus, robaramus, ratificamusque et confirmamus, in super ex regia benignitate et liberalitate nostra pro domicilio, sive loco habitationis ac Collegio praelibatorum patrum Societatis Jesu in ibsa arce, sive praesidio nostro Szatmár, spatium et opportunitatem idoneam, scholis vero sive gymnasii erudiendae juventutis in oppido supradictae arcis adjacente locum et commoditatem clementer concendendam et designandam esse duximus.”¹

Gimnaziul avea patru clase inferioare cu limba de predare latină și se pare că a ajuns repede în epocă un punct de atracție inclusiv pentru familiile

---

¹ László Bura, *Szatmári diákok 1610-1852* [Elevi sătămăreni], Szeged, 1994, p. 202;

protestante, după cum reiese dintr-o scrisoare adresată de rectorul Gimnaziului Reformat, Miklós Szatmári conducerii comitatului, în care se plângea că mulți părinți reformați își trimit copiii să studieze la Gimnaziul Catolic.¹ Drept urmare în anul 1654 Gheorghe Rákóczi al II-lea alungă pe iezuiți din oraș, închizând Gimnaziul Catolic, situație ce durează până la moartea principelui.² Aceștia vor reveni în anul 1660 și vor redeschide cursurile Gimnaziului.

Au trecut însă destui ani până când iezuiții să-și recapete proprietățile confiscate.

Datele privind evoluția școlii în secolul al XVIII-lea sunt relativ puține. Se știe că școala a funcționat cu rezultate bune până în 1776, deși iezuiții au fost alungați în 1773. Din 1776 va fi predată de către Consiliul orașenesc, Ordinului călugăresc al Paulinilor, sub conducerea cărora va rămâne până în 1786, când acest ordin este desființat. Documentele păstrate pentru secolul al XVIII-lea sunt irelevante pentru a trage concluzii în legătură cu structura etnică și socială a elevilor gimnaziului. Este cunoscută o singură cifră din 1766 (50 de elevi), fără a oferi alte informații în legătură cu naționalitatea ori religia elevilor.³

Prima listă cu elevii gimnaziului datează din 1814, înregistrând elevi din clasele de poetică și retorică. La poetică erau 10 elevi, din care 3 greco-catolici: Patkas, Stanățchi și Jiga, reprezentând 30% din totalul elevilor. La

---

¹ *Szatmár vármegye* [Județul Satu Mare], Budapest, f.a., p. 82;

² Géza Sarmaságh, *A szatmári kir. kath. főgymnásium története* [Istoria Gimnaziului Superior Regal Romano-Catolic din Satu Mare], Szatmár, 1896, p. 42;

³ Ernő Fináczy, *A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában* [Istoria învățământului secundar din Ungaria în timpul Mariei Tereza]. În: Remus Câmpeanu, *op. cit.*, vol. I, p. 95;

retorică din 15 elevi, 8 erau greco-catolici (53 %): Blaga, Bonea, Drag, Erdős, Filip, Marcu, Pop, Maghiar.¹

O dată cu crearea Episcopiei Romano-Catolice de Satu Mare, statisticile privitoare la Gimnaziu se păstrează începând cu anul 1805.

Efectivele de elevi:

Anul	Numărul elevilor			Anul	Numărul elevilor		
	gimnaziu	liceu	total		gimnaziu	liceu	total
1805	-	9	-				
1806	-	30	30	1829	156	89	245
1807	-	75	75	1830	155	106	261
1808	-	74	74	1831	149	75	224
1809	-	96	96	1832	159	101	260
1810	-	117	117	1833	165	83	248
1811	-	-	-	1834	158	89	247
1812	-	-	-	1835	163	103	266
1813	112	69	181	1836	177	98	275
1814	109	52	161	1837	184	97	281
1815	95	40	135	1838	175	130	305
1816	91	43	134	1839	152	122	274
1817	81	65	146	1840	170	147	317
1818	99	71	160	1841	160	130	290
1819	112	53	165	1842	155	126	281
1820	118	65	183	1843	140	110	250
1821	121	65	186	1844	168	81	249
1822	135	70	205	1845	168	119	287
1823	122	57	179	1846	153	95	248
1824	146	68	214	1847	126	108	234
1825	125	79	204	1848	121	99	220
1826	127	101	228	1849	91	-	91
1827	127	51	178	1850	100	97	197
1828	141	74	215	1851	105	106	211

Cf. Géza Sarmaságh, *A szatmári kir. kath. főgymnásium története* [Istoria Gimnaziului Superior Regal Romano-Catolic din Satu Mare], Szatmár, 1896, p. 191-193.

¹ László Bura, *Szatmári...*, p. 240-250;

După naționalitate și religie:

Anul	Total elevi	Religia				Cu privire la naționalitate sau lb. maternă				
		R.cat.	Gr.cat.	Ref.	Izr.	Ung.	Rom.	Germ.	Ruteni	Alții
1852	201	107	53	2	2	111	53	-	-	-
1853	202	144	71	14	3	162	16	-	21	3
1854	240	127	94	17	2	193	23	-	19	6
1855	245	134	94	17	-	155	56	-	33	-
1856	258	145	101	12	-	171	52	-	33	2
1857	257	131	104	18	4	178	43	-	32	4
1858	284	133	100	28	8	200	45	1	19	4
1859	297	147	112	28	10	203	49	1	33	11
1860	323	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1861	243	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1862	257	156	87	6	5	144	51	22	40	-
1863	259	169	74	7	9	160	54	8	19	18
1864	295	207	72	7	9	215	49	11	8	11
1865	315	226	78	7	9	235	51	12	5	6
1866	310	214	74	8	7	218	60	12	3	10
1867	332	232	56	8	12	240	48	5	2	14
1868	345	216	67	13	8	231	52	3	7	11
1869	350	232	84	12	11	266	58	9	3	3
1870	347	242	78	11	13	268	52	17	2	5
1871	334	232	73	6	23	258	44	16	13	3
1872	344	251	81	8	14	275	48	10	9	1
1873	327	215	60	11	17	244	29	21	9	2
1874	325	210	54	15	23	244	26	22	9	1
1875	309	204	40	11	38	260	24	4	2	2
1876	326	212	48	12	36	258	30	15	3	2
1877	351	207	57	14	41	216	43	-	-	-
1878	332	193	52	19	44	256	27	9	5	2
1879	366	221	50	22	48	191	34	-	-	-
1880	351	205	43	24	47	279	23	11	6	2
1881	360	213	46	23	54	307	23	3	3	-
1882	364	221	46	19	43	301	17	2	6	3
1883	319	218	48	14	39	281	23	12	3	-
1884	324	205	36	16	34	178	-	-	-	-
1885	341	210	42	18	36	203	9	8	1	2
1886	352	218	33	17	42	294	9	8	1	2
1887	346	223	32	27	41	304	11	7	1	-
1888	373	214	43	35	43	314	10	11	-	-
1889	358	201	44	32	50	309	10	8	-	-
1890	345	200	45	28	51	308	12	4	-	-
1891	337	207	35	17	56	299	9	7	-	-

1892	355	231	39	15	59	323	10	22	-	-
1893	378	238	39	14	58	312	15	22	-	-
1894	387	257	34	20	61	343	7	20	-	-
1895	442	268	40	20	77	368	10	26	-	-

Cf. Géza Sarmaságh, *A szatmári kir. kath. főgymnásium története* [Istoria Gimnaziului Superior Regal Romano-Catolic din Satu Mare], Szatmár, 1896, p. 191-193.

Elevii Gimnaziului Romano-Catolic (1814-1843):

Anul	Nr. elevi	Religia			Origine socială				
		Rom.cat.	Ref.	Greco.cat.	Nobili	Preoți	Orășeni, funct.	Țărani	Nepreciz.
1814	25	13	1	11	7	3	5	10	-
1815	23	16	-	7	2	1	14	6	-
1816	14	5	-	9	2	2	8	2	-
1817	23	16	1	6	4	-	9	9	-
1818	28	19	1 ref. + 1 nepreciz.	7	10	2	9	6	-
1819 ¹	30	10	1 ref. + 10 nepreciz.	10	11	1	2	-	12
1820	22	13	-	9	4	4	9	4	1
1821	28	14	6 neprec.	8	6	6	6	4	6
1822	25	19	-	6	11	1	7	5	1
1823	28	21	-	7	11	4	8	5	-
1824	28	18	-	10	11	3	7	6	1
1825	29	18	2 neprec.	9	13	2	8	4	2
1827	36	26	-	10	18	1	8	9	-
1829	38	26	-	12	16	5	12	5	-
1830	27	19	-	8	11	3	11	2	-
1831	29	21	-	8	18	3	8	-	-
1832	40	25	-	15	21	6	10	3	-
1833	42	25	-	16	19	7	9	7	-
1834	41	24	-	17	18	5	14	4	-
1838	38	22	-	16	14	6	12	4	-
1839	40	23	-	17	16	6	13	3	1
1843	35	23	-	12	7	4	20	3	1

Cf. Géza Sarmaságh, *A szatmári kir. kath. főgymnásium története* [Istoria Gimnaziului Superior Regal Romano-Catolic din Satu Mare], Szatmár, 1896, p. 191-193.

Deși nu avem toți anii, surprinde numărul extrem de mare de greco-catolici, care frecventau Gimnaziul din Satu Mare. În rândul lor se aflau fără îndoială foarte mulți români din comitatul Satu Mare, dar și ruteni din

¹ Apar notații elevi și după naționalitate: 2 români, 1 rutean;

comitatele Szabolcs, Ung, Bereg, Maramureș etc. Maghiarii proveneau din comitatele Ungariei Superioare: Árva, Zemplén, Maramureș, Satu Mare, Ugocea, Bereg, Abauj, Ung, Szepes etc. Nu lipsesc nici elevii din Chioar, Solnocu de Mijloc și Crasna, comitate aparținătoare de Transilvania.¹

În ceea ce privește elevii de la Liceul Episcopal, s-au păstrat cataloagele începând cu anul 1804, după cum urmează:

Anul	Nr. elevi	Religia				Starea socială					
		Rom. cat.	Greco. cat.	Ref	Nepr	Nobili	Preoți	Funct./intelect	Orășeni/meseriași	Țărani	Neprec
1804	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1805	36	5	-	-	31	4	2	-	-	-	30
1806	76	33	35	1	7	17	15	9	42	9	18
1807	69	37	32	-	-	9	15	4	5	7	29
1808	96	28	49	2	17	29	20	11	6	14	16
1809	93	46	47	-	-	15	22	15	10	13	16
1810	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2
1811	66	5	-	-	61	-	-	1	-	-	65
1812	59	20	29	2	8	8	10	6	6	11	17
1813	3	3	-	-	-	1	-	-	-	-	2
1814	2	2	-	-	-	1	-	-	-	-	1
1815	41	15	20	-	5	9	11	4	2	2	12
1816	57	20	28	4	4	14	12	7	2	4	17
1819	66	14	8	5	38	7	7	4	3	-	43
1820	65	28	21	7	10	9	18	17	6	1	13
1821	72	26	32	5	8	13	15	15	7	5	16
1822	58	21	30	2	5	13	17	8	6	5	8
1823	76	26	22	6	21	21	14	5	5	6	23
1824	78	33	31	5	9	24	17	11	7	8	10
1825	73	41	25	4	3	27	9	18	7	10	2
1826	50	29	12	7	2	18	7	13	5	3	3
1827	12	7	1	2	1	2	1	2	2	-	4
1828	83	27	19	3	33	16	8	11	9	5	33
1829	107	53	47	4	3	19					
1830	88	44	44	-	-	12					
1832	11	8	-	-	3	1					
1833	89	16	3	-	70	6					
1834	65	9	8	-	48	4					
1835	51	2	-	-	49	3					
1836	2	2	-	-	-	2					
1837	6	6	-	-	-						
1838	77	4	-	-	77						
1839	11	4	-	-	7						
1840	3	2	-	-	1						

¹ Géza Sarmaságh, *op.cit.*, p. 191-193;

1841	4	3	-	-	1						
1842	4	3	-	-	1						
1843	4	4	-	-	-						
1844	8	8	-	-	-						
1845	5	5	-	-	-						
1846	1	1	-	-	-						
1847	38	1	-	-	37						
1849	10	6	-	-	4						
1850	12	11	-	-	1						
1851	5	5	-	-	-						

Încă de la început trebuie să observăm că liceul de la Satu Mare a fost un punct de atracție, atât pentru romano-catolici, cât și pentru greco-catolicii din Ungaria Superioară. Mai mult, sunt ani în care greco-catolicii îi depășesc categoric pe romano-catolici. Așa se întâmplă de exemplu în 1806, 1808, 1809, 1812, 1815, 1816, 1821, 1822. În rândul elevilor greco-catolici, majoritatea o alcătuiau fiii de preoți sau urmași de preoți. Observăm că vin la liceul din Satu Mare copiii de preoți greco-catolici din comitatele Ung, Bereg, Maramureș, Ugocea, deși aveau încă din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea gimnaziu la Ungvar. Probabil că profesorii erau mai buni la Satu Mare, precum și condițiile de studiu și de trai. În anul 1820, director al Colegiului era Michael Dubinsky, director de studii Francisc Garamay. Instituția funcționa cu două secții, „*facultas theologica*” (unde se preda teologia morală, drept canonic, istoria ecleziastică, limbi clasice și hermeneutică) și „*facultas philosophia*” (se predau: doctrina religioasă, filosofia teoretică și practică, fizica teoretică și experimentală, economia rurală, istoria naturală și pragmatica).¹

În ceea ce privește originea etnică a liceenilor, credem că putem afirma că greco-catolicii erau în general români și ruteni și într-o proporție

---

¹ *Catalogus venerabilis cleri diocesis Szatmariensis, ad annum MDCCCXX*, Pestini, (1820), p. 10;

foarte mică maghiari, mai ales din comitatul Szabolcs sau din satele calvine din plășile Csenger, Mátészalka și Fehérgyarmat, așa cum am arătat.

În ceea ce privește pe români, ei apar notați în anii 1806 (11 elevi), 1807 (13 elevi), 1808 (18 elevi), 1809 (15 elevi), 1812 (11 elevi), 1820 (6 elevi).

Începând cu anul 1821 însemnările din catalogul elevilor nu mai au acuratețea celor din perioada dinainte în ceea ce privește consemnarea originii etnice a tinerilor. Astfel, în 1823 Legeza Josephus apare notat romano-catolic, deși tatăl lui era preot greco-catolic rutean. La fel apare și Paska Isaias, ca romano-catolic, deși tatăl era preot greco-catolic în Csegöld.¹ În anul 1824 Söter Georgius era notat „hungarus”, deși apare de religie greco-catolică, cu tatăl preot greco-catolic în Racova (jud. Satu Mare), o localitate curat românească. La fel se întâmplă cu greco-catolicul Kimpan Ioannes din Tăuți Măgherauș (tatăl preot în localitate), cu Thoma Elisais, fiul preotului greco-catolic din Roșiori, localitate românească.² Oricum devine obișnuință ca în dreptul tuturor elevilor să se înscrie la naționalitate „hungarus”, așa că singurul criteriu de a deosebi pe români și ruteni de maghiari rămâne religia elevilor și localitățile de origine. Sigur, între elevii greco-catolici, românii erau majoritari. Însuși Géza Sarmaság, important monograf al școlii pentru perioada la care ne referim, afirmă că elevii greco-catolici au depășit 50 % din numărul elevilor, deși erau înscriși ca „hungarus” sau „transylvanus”.³ Același autor menționează printre profesorii gimnaziului în secolul al XVIII-lea unele nume care ar fi putea fi românești (Stancovici, Leștean, Ciser, Vlasici etc.). Între 1806 și 1830 la Liceul

---

¹ Géza Sarmaság, *op.cit.*, p. 284;

² *Ibidem*, p. 286-288;

³ *Ibidem*, p. 198;

Episcopal au funcționat cadre didactice precum: Gheorghe Vărzaru sau Gheorghe Pelican. În prima jumătate a secolului al XIX-lea au absolvit cursurile personalități precum: Vasile Popovici, Sigismund Chendea, Vasile Mihalcea, Ștefan Pancovici.¹

Trebuie amintit că după 1852 la Liceul Catolic din Satu Mare se înscriu numeroși tineri români, ceea ce face ca intelectualitatea românească sătmăreană să ceară înființarea unui post de profesor de limba și literatura română. Acest deziderat s-a împlinit în 1859 și se leagă de personalitatea excepțională a preotului Petru Bran, care era și protopop al districtului Sătmar. S-a născut în comuna Tóhát, azi în județul Sălaj, dintr-o veche familie de preoți, a studiat la Baia Mare, Cluj și Blaj, iar în 1857 ajunge preot și profesor în Satu Mare. În această perioadă va purta o intensă corespondență cu Simion Bărnuțiu și pe lângă activitatea sa pastorală și didactică, Petru Bran a colaborat la aproape toate ziarele și revistele românești contemporane: „Scrisul românesc”, „Federațiunea”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Amicul școalei”, „Amicul familiei”, „Concordia” și „Albina”. A fost un rafinat și pasionat bibliofil, câteva cărți valoroase din biblioteca sa păstrându-se și azi la Biblioteca Academiei Române. Pe tărâm literar s-a distins scriind articole de critică literară și o colecție de poezii numită „Mărgăritare sau sentințe poetice prelucrate după mai mulți autori latini”.² Însă dezideratul principal al activității sale a fost introducerea și predarea limbii române în școlile secundare sătmărene. Primii pași în acest sens i-a făcut încă din 1858, pentru că așa cum menționa el mai târziu „... dorința

---

¹ *Ibidem*, p. 199-226;

² Vasile Scurtu, *Petru Bran ...*, p. 11-12;

noastră cea mai urgentă este să ne creem cu orișice preț inteligența română națională.”

Începând cu anul 1859 s-a aprobat de către autorități predarea limbii și literaturii române la „Liceul Regesc”, profesor fiind Petru Bran, funcționând doi ani ca nesalariat. Transformarea liceului în Liceu Mixt Maghiaro-Român de către autoritățile neoabsolutiste nu s-a făcut însă fără asperități. Corpul profesoral s-a opus, singur Petru Bran a votat contra protestului profesorilor liceului. Guvernul a ținut seama de acest vot și a revenit în 28 septembrie 1862 (deși exista Ordonanța Locotenentei Regale nr. 58244/21.10.1861), cu un ordin care stipula ca limba română să fie considerată la același nivel cu limba maghiară. Lucrurile se vor schimba după instaurarea dualismului austro-ungar, în 1867.

La deschiderea cursului el a ținut o prelegere în fața elevilor români, care a rămas ca una dintre cele mai frumoase pagini privind rolul limbii materne în istoria unui popor, antologică prin frumusețea expresiei și profunzimea ideilor: „Limba maternă este depozitarul celor mai dulci aduceri aminte, atât despre fericirea trecută, cât și despre fatalitățile învinse prin îndelungata și neînfrânata paciență, în limba maternă este desprinsă forma și direcțiunea cugetării și simțirii, încât cu toată certitudinea putem zice că cine nu știe vorbi în limba mamei sale, acela nu va ști nici cugeta, nici simți pentru binele aceluia, și în scurt pe limba maternă a întemeiat caracterul și naționalitatea fiecărui individ în parte și a fiecărui popor în comun. Cu cât este mai cultivată limba unei națiuni, cu atât e mai cultivată și națiunea

însuși, și din contră, o națiune a cărei limbă e părăsită de fiii săi e aproape ruinare totală.”¹

Petru Bran predă câte 2 ore săptămânal pentru cei 67 de elevi români existenți, dintre care 3 în clasa a VIII-a au și trecut examenul de bacalaureat la această materie cu mențiunea „lăudabil”. Instituirea catedrei de limba română a fost una dintre cele mai însemnate victorii ale luptei românilor pentru drepturi naționale de pe aceste meleaguri.

Profesorul Petru Bran arăta că „... după trebuințele moderne am început a propune în sfera lingvisticii: în clasa I-II partea etimologică a gramaticii românești după autorii Pășcuțiu și Negruțiu, în clasa III-IV, respectiva parte etimologică și partea sintactică după G. Munteanu și în clasa V-VI repetarea gramaticii întregi și stilistica după D. Laky acomodată pe română, în clasa VII-VIII elementul poeziei după Cipariu.” Alături de aceste manuale au mai fost folosite: *Istoria literaturii române* de Fechet, *Limba Română* de Cosma Andrei, *Carte de citire* de Papiu, *Gramatica limbei române* de Cipariu, *Legendariu* de Gașpar Cozma, *Cartea de lectură* de Russo și *Gramatica limbei române* de Alexi.² Aici, ilustrul dascăl și preot Petru Bran înființează „Societatea de leptură a studenților români din Satu Mare”, sub egida căreia s-a constituit prima bibliotecă cu cărți românești din fostul comitat Satu Mare. El a lansat un apel către toți românii sătmăreni pentru a sprijini înființarea bibliotecii considerând-o atât de importantă

---

¹ *Ibidem*, p. 53;

² Doru Radosav, *Aspecte ale învățământului românesc din secolele XVIII-XIX în Satu Mare*. În: SCSM IV, 1980, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1980, p. 176;

pentru elevi, „cum este câmpia pentru albine”. Este și autorul primei cărți tipărită în limba română la Satu Mare, în 1874, intitulată „Mărgăritare”.¹

Petru Bran, alături de Ioane Marcu² și de dr. Vasile Lucaciu reprezintă adevărate repere în dezvoltarea și afirmarea culturală și națională a românilor sătmăreni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

După moartea preotului Petru Bran în 1877, la această catedră l-au urmat profesorii Lukács György, candidatul susținut de episcopul Ioan Alexi al Episcopiei Greco-Catolice de Gherla, până în 1878, apoi dr. Vasile Lucaciu până în 1885³, Lukács György și Sarmaságh Géza până în 1891, apoi Hozaș Ioan.⁴ În anul 1907, după apariția Legii Apponyi, catedra se va desființa. Vor fi predate în continuare cursuri de limba română de către catiheți, până în 1919. Aceștia predau după o programă minimală și erau remunerați cu un salariu simbolic de 120 de florini.

---

¹ Viorica Ursu, *Petru Bran, eminent om de cultură transilvănean din veacul al XIX-lea, luptător neobosit pentru emanciparea poporului român*. În: „Marmația”, 4 martie 1977, p. 282;

² Ioane Marcu, cărturar sătmărean, s-a afirmat mai ales în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. A fost preocupat de viața școlară, cultura și mișcarea națională ale românilor. În 1880 publică „Declarațiune în cauza limbei române, din partea intelighenței românești din comitatul Satu Mare”, pe care o înaintează Academiei Române, pledând cauza ortografiei latinizante. Documentul atrage atenția lui Titu Maiorescu. În anul 1885 publică „Memoriul intelighenței românești din comitatul Satu Mare către Parlamentul din Pesta”, în care condamnă încercările autorităților de a desființa catedra de limba română de la Liceul Crăiesc Romano-catolic. În 30 mai a aceluiași an scrie la „Revue du monde latin” în vederea înființarea unei societăți internaționale latine pentru ajutorarea românilor din Transilvania pe tărâm cultural și școlar. Despre acesta Doru Radosav afirmă: „S-a învrednicit a fi purtătorul multor inițiative care îl plasează de multe ori în afara preocupărilor cărturarului provincial, sesizând necesitatea unor reforme culturale ce depășesc imperativele strict locale.” (Doru Radosav, *Ghid de oraș*, Satu Mare, Ed. Sport-Turism, 1984, p. 27);

³ A predat limba română și filosofia. Între 1881 și 1884 a publicat „Instrucțiuni filosofice” în 3 volume, scopul principal al lucrării fiind acela de a contribui la instruirea elevilor, însă exprimă fundamentele teoretice și filosofice ale militantismului său.

⁴ Doru Radosav, *Aspecte ale...*, p. 179;

Un moment mai puțin cunoscut din istoria școlilor sătmărene este legat de biografia scriitorului Ioan Slavici, care și-a susținut examenul de bacalaureat la „Liceul Mixt” din Satu Mare în anul 1868. Deoarece a pierdut termenul de prezentare la examenul din Arad și Timișoara, a obținut aprobarea de a se prezenta la Satu Mare, având în vedere că examenul se susținea în fața unei comisii unice, care se deplasa periodic la fiecare liceu. Obținând aprobările necesare, Ioan Slavici a venit și a susținut examenele în Satu Mare. Din matricolele care s-au păstrat reies calificativele pe care le-a obținut: „religie – lăudabil, limba latină – suficient, limba germană – bine, geografia și istoria – bine, matematica – suficient, fizica – suficient, științele naturii – bine, filozofie – suficient. Se declară matur, Satu Mare, 14 august 1868.” Este interesant de relevat faptul că din cei 23 de candidați, 6 au trecut bacalaureatul și la limba română, fiind examinați de preotul profesor Petru Bran următorii: Ioan Slavici, Bota Gheorghe, Moldovan Matei, Zete Daniil, Trif Ioan, Zima Petru.¹

Predarea limbii și literaturii române și a religiei elevilor de naționalitate română nu s-a făcut fără piedici și greutăți din partea autorităților orașului. Astfel, la 7 februarie 1870, primăria trimite direcțiunii liceului o adresă în care se arată că există dovezi „... că între elevii greco-catolici (români) ai liceului s-ar forma păreri dureroase contra ungarilor și s-ar face propagandă daco-romană.” Direcțiunea era invitată „... să facă investigații ... iar despre rezultat să avizeze forul judecătoresc al primăriei, care în baza legii are dreptul de supraveghere și răspundere.”² Presiunile autorităților au dus la adoptarea în ședința corpului profesoral din 26 martie

---

¹ Vasile Scurtu, *Contribuții la viața lui Ioan Slavici*. În: „Afirmarea”, an III, nr. 3, 1938, p. 25-26;

² Vasile Scurtu, *Petru Bran ...*, p. 62;

1876 a unei decizii, în sensul că „... după plecarea lui Bran de la liceu să nu se mai predea limba română din cauză că elevii români sunt puțini, având și la Baia Mare liceu, unde se predă limba lor. Dacă totuși s-ar preda limba română, să nu fie catedră sistematizată, ci să se țină numai câteva ore de către profesorul Lukács György, care cunoaște această limbă.” Corpul profesoral își motiva hotărârea prin faptul că „Limba română s-a introdus la acest liceu în timpul absolutismului, care n-a protejat națiunea maghiară.”¹ Dar cu toate presiunile autorităților locale și chiar ale corpului profesoral, limba și literatura română s-a mai predat încă la acest liceu, în condițiile arătate mai sus.

1.4 Liceul Piarist din Carei

Secolul al XVIII-lea înseamnă și pentru zona Sătmarului încadrarea în curentul iluminist susținut de monarhia habsburgică și care a urmărit în mod constant modernizarea structurilor politice, economice, culturale și administrative în provinciile Imperiului, proces ce va culmina în timpul domniei Mariei Tereza și a lui Iosif al II-lea. În acest context întărirea catolicismului și implicit dezvoltarea învățământului devin constante ale politicii statale, învățământul fiind considerat motor al progresului social.²

În acest climat general comitatul Satu Mare a avut șansa extraordinară de a avea în fruntea sa o personalitate, un adevărat „om al luminilor”, care timp de 30 de ani a desfășurat o vastă politică de dezvoltare economică, socială și culturală a Sătmarului, l-am numit pe contele Sándor Károlyi. Tolerant, preocupat de binele supușilor săi, el este inițiatorul colonizării

---

¹ *Ibidem*, p. 66;

² *Istoria românilor*, vol. VI, București, 2002, p. 529-531 și Angelika Schuster, *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Sibiu, 2000;

șvabilor din Baden-Württemberg pe meleagurile sătmărene¹, a introducerii de metode moderne pentru lucrările agricole etc. Catholic fervent el a fost preocupat permanent de sprijinirea acestei religii, pentru a-și recăpăta poziția pierdută. În acest context amintim că el s-a implicat direct și în sprijinirea greco-catolicismului, religie dominantă a supușilor săi români, contribuind cu bani sau acordând terenuri pentru construirea Bisericii Greco-Catolice din Carei sau a Mănăstirii Greco-Catolice de la Máriapócs.² Dar poate cea mai mare realizare a contelui Károly Sándor rămâne înființarea la Carei a Gimnaziului Piarist. Diploma de înființare datează din 29 iulie 1725, iar contele își exprima în acest document credința în educația tinerilor „conformibus ad veritatem Evangelicam doctrinis ...”, dar și în interesul „boni publici conservationem et augmentum ...”³ El dona pentru gimnaziu suma de 10.000 de florini, asigura clădirile necesare, precum și hrana pentru cei șase preoți aparținând ordinului piariștilor și care trebuiau să predea la gimnaziu.⁴

Ordinul Piarist (în latină *Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*), este un ordin călugăresc catolic a cărui misiune este educarea tineretului. A fost fondat de Sfântul Iosif de Calasanz (1557-1648), care va fi supranumit „patronul școlilor creștine”, ordinul extinzându-se apoi în toată Europa. Acest ordin a fost unul dintre cele două ordine călugărești agreate de împăratul austro-ungar Iosif al II-lea, fiul Mariei

---

¹ Vezi pe larg István Vónház, *A Szatmár megyei német telepítés* [Colonizarea germanilor în județul Satu Mare], Pécs, 1931;

² Ágnes Kovács, *Károlyi Sándor*, Budapesta, 1988, p. 215-216;

³ Géza Czirbusz, *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló Nagy-károlyi róm. kath. főgimnázium története 1727-1895* [Istoria Gimnaziului Romano-Catolic din Carei sub îndrumarea învățătorilor milostivi (piariști)], Nagy Károly [Carei], 1896, p. 14;

⁴ *Ibidem*, p. 14-15;

Tereza. Împăratul a interzis activitatea ordinelor călugărești, cu excepția celui piarist și celui carmelitan.¹ Liceul n-a fost niciodată proprietatea piariștilor, aceștia fiind angajați prin contract de către Sándor Károlyi, nici a Bisericii Catolice.² Școala a fost construită pe terenul aparținând Ordinului Piarist, dar clădirile și dotările aparțin orașului Carei, așa cum reiese și din declarația reprezentantului Ordinului Piarist, dată în iunie 1923, cu ocazia preluării liceului de către statul român: „Reprezentantul Ordinului Călugăresc Piarist de pe teritoriul României, cu provocare la situația reală cunoscută de noi în actul eliberat sub nr. 643/1893, din partea provincialului șef al ordinului de atunci din fosta Ungarie, declarăm că edificiile Liceului din Careii-Mari edificate pe terenul proprietății Ordinului Piarist Careii-Mari cuprinse în cartea funduară nr. 303A.I. nr. top 233, 234, 235, conținând clădirile cu etaj a liceului cu sălile de inventar, întreaga instalație și aranjament, precum și clădirile sălii de gimnastică și gardul cu gratii de fier ce împrejmuește partea de către stradă, sunt proprietatea orașului Careii-Mari.”³

Din 1728 Gimnaziul funcționează efectiv, având în primul an 69 de elevi, înregistrând până la sfârșitul veacului creșteri extrem de spectaculoase în ceea ce privește numărul elevilor, ajungând de exemplu la 258 de elevi în 1766.

Anul	Nr. elevi	Anul	Nr. elevi	Anul	Nr. elevi	Anul	Nr. elevi	Anul	Nr. elevi
1728	69	1764	238	1797	182	1830	188	1863	98
1729	84	1765	243	1798	174	1831	196	1864	81
1730	96	1766	258	1799	183	1832	184	1865	94

¹ http://ro.wikipedia.org/wiki/Ordinul_Piarist;

² Vezi Onisifor Ghibu, *Catolicismul unghuresc în Transilvania și politica religioasă a statului român*, Cluj: Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1924;

³ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Satu Mare (în continuare Arh. Naț. DJSM), Fond: Primăria orașului Carei, dosar 130, f. 20;

1731	93	1767	233	1800	190	1833	184	1866	89
1732	92	1768	344	1801	173	1834	168	1867	99
1733	68	1769	354	1802	189	1835	158	1868	115
1734	69	1770	293	1803	174	1836	142	1869	108
1735	67	1771	254	1804	177	1837	140	1870	168
1736	82	1772	248	1805	208	1838	148	1871	180
1737	85	1773	248	1806	212	1839	148	1872	161
1738	78	1774	245	1807	227	1840	142	1873	185
1739	79	1775	239	1808	205	1841	115	1874	204
1740	70	1776	168	1809	163	1842	126	1875	227
1744	31	1777	155	1810	156	1843	150	1876	208
1745	36	1778	122	1811	156	1844	129	1877	211
1746	41	1779	109	1812	143	1845	152	1878	196
1747	52	1780	122	1813	160	1846	152	1879	182
1748	76	1781	121	1814	159	1847	170	1880	160
1749	68	1782	139	1815	164	1848	189	1881	172
1750	101	1783	141	1816	181	1849	117	1882	194
1751	119	1784	100	1817	171	1850	114	1883	174
1752	118	1785	113	1818	166	1851	70	1884	183
1753	126	1786	80	1819	187	1852	72	1885	196
1754	167	1787	91	1820	191	1853	109	1886	220
1755	164	1788	80	1821	170	1854	110	1887	244
1756	121	1789	91	1822	164	1855	111	1888	275
1757	132	1790	99	1823	175	1856	114	1889	260
1758	111	1791	104	1824	180	1857	89	1890	261
1759	138	1792	124	1825	190	1858	95	1891	279
1760	176	1793	148	1826	196	1859	101	1892	283
1761	173	1794	159	1827	186	1860	81	1893	274
1762	194	1795	182	1828	203	1861	83	1894	265
1763	184	1796	188	1829	211	1862	85	1895	288

Cf. Géza Czirbusz, *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló nagy-károlyi róm. kath. főgimnázium története 1727-1895* [Istoria Gimnaziului Romano-Catolic din Carei sub îndrumarea învățătorilor milostivi (piariști)], Nagy Károly [Carei], 1896, p. 89-113, 131, 166.

Doar în perioada 1744-1749 avem cifre mai mici strâns legate, credem, de Războiul de succesiune la tronul Austriei, iar în secolul al XIX-lea de Revoluția de la 1848 și de momentul realizării dualismului austro-ungar.

Absolut remarcabile sunt datele privind naționalitatea elevilor care învățau aici, date păstrate doar pentru anii 1750-1759:

Anul	Unguri	Ruteni	Germani	Slavi	Români	Șvabi	Poloni	Secui	Alții
1750	34	30	3	8	6	1	1	-	-
1751	33	36	12	9	12	3	1	-	2
1752	30	39	19	10	13	11	-	-	1
1753	46	28	13	-	11	6	-	1	-
1754	40	39	11	3	17	2	-	-	-
1755	41	50	17	7	4	-	-	-	2
1756	28	39	8	10	5	3	-	-	-
1757	39	48	11	4	7	1	-	-	2
1758	47	24	11	5	3	-	-	-	2
1759	40	40	12	8	11	-	-	-	5

Cf. Géza Czirbusz, *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló nagy-károlyi róm. kath. főgimnázium története 1727-1895* [Istoria Gimnaziului Romano-Catolic din Carei sub îndrumarea învățătorilor milostivi (piariști)], Nagy Károly [Carei], 1896, p. 89.

În ceea ce privește cifrele de mai sus ne exprimăm o singură rezervă în ceea ce privește numărul românilor, care cu siguranță era mai mare, ei fiind transferați în mare parte în cifrele referitoare la ruteni. Să nu uităm că la 1750 populația zonei era majoritar românească și greco-catolică, ruteni existând în acea perioadă într-o proporție net inferioară în raport cu românii. Se păstrează în arhivele Episcopiei de la Munkács o statistică datată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și care ne poate da o imagine asupra compoziției etnice a greco-catolicilor sătmăreni.

Vicariahidaconatul	Numărul rutenilor	Numărul românilor
Oaș	-	7720
Baia Sprie	-	3668
Baia Mare	-	7290

Codru	-	5883
Ardud	-	6535
Ardusat	-	8155
Careii Mari	900	10839
Satu Mare	2033	5781
Seini	621	8163
Vasvár	4772	-
Total	8326	66034

Cf. Arhivele Statului din Ujgorod, Republica Ucraina, Episcopia greco-catolică de Munkács, fond 151, opis 25, inv. nr. 214.

Observăm o preponderență zdrobitoare a românilor, doar într-un singur Protopopiat predominând rutenii.¹ Date asemănătoare ne oferă și Antal Szirmai, pentru începutul secolului al XIX-lea, care afirmă că greco-catolicii trăiau în 132 de comunități, grupate în cele 10 Protopopiate, menționate și mai sus.² Pentru a decela procentul de români greco-catolici în cadrul credincioșilor greco-catolici din Episcopia Muncaciului, avem la dispoziție studii interesante ale istoriografiei maghiare, publicate în anii 90 ai secolului al XX-lea, în care se evidențiază pentru anul 1806 că în majoritatea Protopopiatelor din Episcopie, greco-catolicii erau români. Referitor la Protopopiatele Carei, Satu Mare, Ardud, Oaș, Arduș și Seini, din care se recrutau elevii pentru liceele romano-catolice din Satu Mare și Carei, constatăm că ele au 86 de parohii arondate, în care funcționau 173 de biserici,

¹ Arhivele Statului din Ujgorod, Republica Ucraina, Episcopia Greco-Catolică de Munkács, fond 151, opis 25, inv. nr. 214;

² Vezi Antal Szirmai, *Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete* [Așezarea, istoria și viața civică a județului Satu Mare], vol. I-II, Buda, 1809-1810 și Sámuel Borovszky, *Szatmár vármegye* [Județul Satu Mare], Budapeșt, 1909;

frecventate de 62.664 credincioși greco-catolici.¹ În 1792, conform primului șematism al parohiilor și credincioșilor Episcopiei de Muncaci, pe teritoriul comitatului Satu Mare existau 74.308 greco-catolici.² Din cele 173 de localități, 54 erau pur greco-catolice, 119 având locuitori cu religii diferite. În ceea ce privește limba liturgică, în 111 se slujea în limba română și numai în 25 se utiliza limba slavă (vezi și tabelul următor):

Nr. crt.	Protopopiatul	Nr. parohii arondate	Nr. localit. arondate	Nr. credincioși greco-cat.	Nr. localit. pur greco-cat.	Nr. localit. cu religie mixtă (greco-cat. și alte religii)	Limba liturgică în Biserici Greco-Catolice			Observ.
							rom.	rut.	magh.	
1.	Carei	15	19	10.888	5	14	18	-	2	
2.	Satu Mare	15	75	10.626	6	69	19	19	55	46 localit. azi în Ungaria
3.	Ardud	12	23	7.260	6	17	22	1	0	
4.	Oaș	14	14	13.615	14	0	14	0	0	
5.	Ardusat	18	22	9.238	15	7	22	0	0	
6.	Seini	12	20	11.037	8	12	16	5	1	
Total		86	173	62664	54	119	111	25	58	

Cf. *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészsegeinek 1806. évi összeírása* [Recensământul credincioșilor greco-catolici ai Episcopiei Greco-Catolice a Muncaciului, pe anul 1806], Niregyháza, 1990, p. 121-132.

Din acest punct de vedere mai interesantă ni se pare o altă statistică datând din anii 1760-1769 și care ne dă numărul elevilor, locul de proveniență, precum și originea socială:

¹ *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészsegeinek 1806. évi összeírása* [Recensământul credincioșilor greco-catolici ai Episcopiei Greco-Catolice a Muncaciului, pe anul 1806], Niregyháza, 1990, p. 121-132;

² István Bendász, István Koi, *A Munkácsi görögkatolikus egyházmegye lelkészsegeinek 1792. évi katalógusa* [Anuarul credincioșilor Episcopiei Greco-Catolice a Muncaciului], Niregyháza, 1994, p. 80-87;

Anul	Localnici	Din județ	Alte jud.	Rom.-cat.	Greco-cat.	Nobili	Nenobili	Libertini	Cetățean plebeu
1760	68	47	61	92	84	50	86	4	36
1761	58	33	82	95	78	39	107	-	27
1762	68	29	97	122	72	69	110	2	13
1763	80	29	75	113	69	58	102	18	6
1764	90	41	107	164	74	86	109	28	15
1765	95	55	93	131	112	76	164	3	-
1766	72	38	148	133	125	80	130	10	38
1767	60	37	136	134	99	101	113	11	8
1768	88	65	191	-	-	143	139	43	19
1769	60	72	222	194	100	109	184	17	44

Cf. István Bendász, István Koi, *A Munkácsi görögkatolikus egyházmegye lelkészsegeinek 1792. évi katalógusa* [Anuarul credincioșilor Episcopiei Greco-Catolice a Muncaciului], Niregyháza, 1994, p. 80-87.

Se observă foarte clar că în fiecare an predomină elevii localnici sau cei proveniți din comitatul Satu Mare, proporția greco-catolicilor având o pondere însemnată în numărul total al elevilor. Numărul elevilor aparținând mediilor defavorizate îl depășește vizibil pe cel al elevilor nobili, acest fapt demonstrând importanța acestui Gimnaziu în formarea unei elite intelectuale cu tineri provenind din medii cu posibilități materiale reduse, care altfel nu ar fi avut acces la educație.

Gimnaziul funcționa la început cu un director și doi profesori, din anul școlar 1766-1767 corpul didactic fiind format din trei profesori și un director, pentru ca în anul următor numărul acestora să crească la 5 profesori și un director. În lista profesorilor găsim nume românești precum: Szeverin, Damascen, Florián, Marcell Györgyi, Lihán etc. La mijlocul secolului al XIX-lea (1850), Consiliul Locumtenențial a luat măsura introducerii limbii române în liceu. Cu toată opoziția piariștilor, care respingeau ideea, motivând cu faptul că majoritatea greco-catolicilor pe lângă limba maternă știu bine

limba maghiară¹, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a predat limba română și religia greco-catolică în limba română. Susținătorii acestor cursuri erau în multe cazuri foști elevi ai liceului. Trebuie avut în vedere și faptul că nu toți elevii români greco-catolici identificați după nume și localitatea de proveniență studiau limba română. Astfel, în anul școlar 1877/1878, numai 16 elevi sunt înscriși la studiul limbii române, dintr-un număr mult mai mare de elevi români², iar în anul școlar 1879/1880 doar 14 elevi.³

Un reprezentant de frunte al luptei naționale a românilor sătmăreni, mai ales pentru emanciparea școlară a românilor de pe meleagurile sătmărene, din zona Careiului în special, a fost preotul Ioan Marchiș, frate al lui Gheorghe Marchiș⁴, care purta corespondență cu George Barițiu încă din anii '80 ai secolului al XIX-lea. După hirotonisire, în 4 decembrie 1870 a slujit la Carei ca preot greco-catolic și a predat la Liceul Piarist din localitate.⁵ Teodor Dringa, născut la Oradea în 1844, a preluat Parohia Carei în calitate de preot după 1874, iar între 1876 și 1878 a predat limba română și religie la Liceul Piarist. În 1877 contribuie cu bani la colecta pentru ostașii români răniți în Războiul pentru Independență. Ignațiu Szabo, absolvent al Liceului din Beiuș și al Institutului Episcopal Latin din Satu Mare, începând cu anul 1894, predă timp de zece ani doctrine religioase și limba română la Liceul Piarist din Carei. Un alt preot și profesor al acestei școli a fost George Mureșan, născut în Tiream, localitate aflată în apropierea Careiului, la 5 iulie

---

¹ Onisifor Ghibu, *op.cit.*, p. 181;

² Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul Piarist din Carei, dosar 145, f. 4-86;

³ *Ibidem*, f. 3-83;

⁴ Vezi pe larg Viorel Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreni pentru Unire (1918-1919)*, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2004, p. 34-35, 39; Claudiu Porumbăceanu, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmărean*, Satu Mare, Ed. Solștișiu, 2000, p. 124;

⁵ Apud. Viorel Câmpeanu, *Preoți din Sătmărean*, lucrare în manuscris;

1858, absolvent al Liceului de la Oradea, după 1888, până în 1900 este capelan și profesor la Liceul Catolic din Carei, predând religia și limba română. Petru Cupcea, născut în Călinești, județul Maramureș, din familie nobiliară, a funcționat din 1904 până în 1912 la Carei ca preot, predând religia și limba română la Liceul Piarist și la Școlile Civile de Băieți și de Fete din localitate. Ludovic Vida, născut în 1885 la Carei, a urmat cursurile Liceului Piarist din localitate și teologia la Seminarul din Blaj. Nu a predat la Liceul Piarist, dar s-a distins prin lupta pe care a purtat-o împotriva afilierei samavolnice a greco-catolicilor români la Episcopia de la Hajdudorog. La Carei a fost redactor responsabil al gazetei culturale „Neamul nostru” și se numără printre membrii fondatori ai primei librării și tipografii românești din Carei. Ioan Boroș, născut în 1850, a absolvit probabil ciclul inferior al Gimnaziului Piarist la Carei, liceul l-a urmat la Beiuș, absolvindu-l în 1869 și apoi Seminarul „Sf. Barbara” și Universitatea din Viena, Facultatea de Filozofie. După absolvire a activat la Lugoj. Se remarcă prin activitatea pe tărâmul istoriografiei. Este considerat un istoric al Banatului prin lucrări despre ecoul Răscoalei lui Horea și a mișcării revoluționare conduse de Tudor Vladimirescu în zona Carașului, ca și despre personalitatea lui Eftimie Murgu. A fost, din 1929, președintele Comisiei pentru conservarea monumentelor istorice din Banat.¹ O altă personalitate emblematică pentru ctitorirea învățământului românesc după 1918 în această parte a țării este Alexandru Pteancu, care urmează Liceul Piarist din Carei, în 1896 susținând aici bacalaureatul.

---

¹ Viorel Câmpeanu, *Arhiepiscopul Ioan Boroș – un teolog și un istoric prea puțin cunoscut de sătmăreni*. În: „Informația zilei de duminică”, an VI, nr. 219, 28 ianuarie 2007;

Unul dintre cei mai iluștri luptători pentru emanciparea națională, politică, economică, socială și culturală a românilor din secolul al XIX-lea, Simion Bărnuțiu, este înscris la Liceul Piarist din Carei în octombrie 1820. Personalitate covârșitoare a Transilvaniei din acest secol, exponent al afirmării culturale și naționale a românilor, a urmat cursurile liceale aici, la Gimnaziul Romano-Catolic din Carei. Nu beneficiază de susținere materială din partea comunității. La sfârșitul primului an de liceu (1820/1821) este notat cu „eminens”, ca elev al clasei de gramatică, avându-l profesor pe Alajos Tatony, director al liceului fiind István Barkovics. În anul școlar următor este absolvent al clasei mijlocii de gramatică, cu același calificativ, profesor fiindu-i Hieronimus Pintér. În anul școlar 1822/1823 este în clasa superioară de gramatică, tot elev eminent, profesor fiindu-i Lászlo Alajos. Un an mai târziu, în 1823/1824 este elev în prima clasă de umanioare (prima humanitas) a Gimnaziului din Carei, iarăși eminent, avându-l profesor pe Alajos Cservényi. Îl regăsim în clasa a II-a umanistă în anul școlar 1824/1825, cu același calificativ, avându-l profesor pe Zsigmond Belik.¹

Studiind registrele matricole păstrate în arhive putem să reconstituim statistica privind naționalitatea elevilor, plecând de la religia și numele lor. Trebuie arătat că în toate documentele școlare, indiferent de religia lor, elevii erau înscriși ca aparținând naționalității maghiare. Astfel, în clasa I din anul 1851, din 17 elevi 6 (35,3 %) sunt greco-catolici: Boca Ștefan (Carei), Oros Mihai (Moftinu Mic), Seremi Ioan (Culciu), Tivadar Gheorghe (Carei), Sabo Simon (Carei), Risko Vasile.²

---

¹ Vezi Ioan Chindriș, *Simion Bărnuțiu. Suveranitatea națională și integrarea europeană*, Cluj-Napoca, 1998, p. 36;

² Arh. Naț., DJSM, Fond: Liceul Piarist Carei, inv. 54, dosar 7, f. 1-18;

Conform datelor înregistrate în Registrul matricol al Gimnaziului pe anul școlar 1852/1853, în clasa I sunt înscriși 54 de elevi, din care greco-catolici sunt 21 (38,8%), majoritatea lor fiind români, având în vedere numele și localitățile din care provin, unele curat românești (Dindești, Căuaș, Vezendiu, Giorocuta, Giungi etc.). Astfel, cei 21 de elevi greco-catolici erau: Băbuț Ioan din Dindești, Balla Gheorghe din Moftinu Mic, Baba Francisc din Carei, Butian Dumitru din Ciumești, Daniel Gheorghe din Tiream, Feher Ioan din Cărășeu (Satu Mare), Fülöp János (Filip Ioan) din Căuaș, Haidu Daniel (Denes) din Levelek (Szabolcs), Cardoș Gheorghe din Căuaș, Cozma Ioan din Dindești, Mariaș Gheorghe din Pișcolt, Muntean Anton din Șieu (Maramureș), Popdan Anton din Răsighea, Popfalvi János din Simiclăuș (Satu Mare), Papp Vasile din Boghiș, Pereny Gheorghe din Domănești, Soncodi Gheorghe din Moftinu Mic, Ștefan Mihai din Carei, Zoica Ioan din Căuaș, Tout Gheorghe din Pișcari.¹

În anul școlar 1854/1855, în clasa I erau înscriși 42 de elevi, din care 14 erau de religie greco-catolică (33,3 %), astfel: Bighe Ladislau din Vezendiu, Danila Andrei din Tiream, Deme Ștefan din Nagy Kálló (Ungaria), Ember Gheorghe din Botiz, Cărbunar Ladislau Tarcea din Bihor, Marcus Paul din Nagy Kálló (Ungaria), Covaci Alexandru din Orașu Nou, Meadinovici Teodor, Nichita Francisc din Crasna (Solnocul de Mijloc), Popa Ioan din Sâi, Pridea Dumitru din Vezendiu, Soprony Gheorghe din Carei, Sabo Ioan din Carei, Sas George din Nyirilis (Szabolcs).²

Situația este similară și pentru anul școlar 1857/1858, când din 43 de elevi înscriși în clasa I, 13 erau greco-catolici (30,2 %), majoritatea fiind

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 15/1853, Registrul matricol al claselor I-IV, Gimnaziul Piarist Carei, pentru anul 1854/1855, f. 1-54;

² *Loc. cit.*, Fond: Liceul Piarist Carei, dosar 24/1855, f. 1-43

români: Iuhász Andrei, tatăl său fiind preot în Vasvár, Conț Gregore din Giorocuta (Satu Mare), Coșa George din Sanislău (Satu Mare), Oros Ioan din Terebești (Satu Mare), Pal Ioan din Ciumești (Satu Mare), Papp Mihael din Ciumești (Satu Mare), Popp Nicolae din Vășad (Bihor), Péter Michael din Carei, Sabados Paul din Terebești (Satu Mare), Trufaș Ioan din Giorocuta, Vágó Ladislau din Terebești (Töke Terebes, tatăl Constantin), Vaida Simion din Unimăt (Solnocul de Mijloc), Vainági Francisc din Carei.¹

În anul școlar 1866/1867, în clasa I erau înscriși 30 de elevi, dintre care 9 erau greco-catolici (30 %): Boila Sándor din Kis Léta (Ungaria), Butyán János din Lechința (Satu Mare), Fülöp György din Căuaș (Solnocul de Mijloc), Jánkovics Sándor (comitatul Ung, Ungaria), Kirvai Demeter din Sanislău (Satu Mare), Margitics György din Ópály (Ungaria), Pap Moritz din Novári (Ungaria), Szabó Simion din Craidorolț (Satu Mare), Marosán Demeter din Sanislău (Satu Mare). În clasă, pe lângă 17 romano-catolici, erau înscriși și 4 izraeliți.² În registrul matricol pentru clasele I-IV, pe anul școlar 1868/1869 sunt înscriși 69 de elevi, dintre care 18 sunt greco-catolici (26%), majoritatea având nume românești: Nyágul Mihály din Mátészalka, Szokán Francisc din Carei etc.)³

Pentru o mai bună exemplificare a structurii etnice a elevilor care frecventau Gimnaziul din Carei în secolul al XIX-lea, vom apela la înscrisurile anului școlar 1873/1874.⁴ Astfel, în clasa I erau înscriși 35 de elevi, din care 7 greco-catolici, 8 evrei, 2 reformați și restul romano-catolici. Mai era un elev privat și 7 elevi au fost declarați repetenți din anul anterior.

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 36/1858, f. 1-44;

² *Loc. cit.*, dosar 75, Registrul matricol vol. I, f. 1-18;

³ *Loc. cit.*, dosar 81, vol. I, f. 1-19;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 98, f. 1-206;

În clasa a II-a erau înscriși 62 de elevi, din care 20 erau evrei, 10 greco-catolici, 3 reformați și 29 romano-catolici. Mai figurează 5 elevi privați (3 greco-catolici și 2 romano-catolici) și 5 repetenți (2 evrei și 2 greco-catolici). Clasa a III-a era formată din 40 de elevi, din care 7 evrei, 10 greco-catolici, 6 reformați și restul romano-catolici. Mai era înscris încă un elev privat și 3 repetenți. În clasa a IV-a erau înscriși 36 de elevi, din care 12 evrei, 2 greco-catolici, 2 reformați și 20 romano-catolici. Unul dintre cei 2 greco-catolici este pictorul Aurel Popp, fiul preotului Samuilă Popp din Căuaș, care va deveni celebru în perioada interbelică. Clasa a V-a era frecventată de 14 elevi, din care 4 greco-catolici, 4 evrei și 6 romano-catolici. În clasa a VI-a erau 9 elevi, din care 6 evrei, 1 reformat și 2 romano-catolici. Totalizând anii de studiu, obținem următoarea statistică: gimnaziul era frecventat de un număr total de 204 elevi, din care 86 de elevi erau romano-catolici, 39 greco-catolici, reformați 15, evrei 64. După naționalitate 181 erau maghiari, 22 români, 1 rutean. De remarcat că nu apare în statistică nici un elev de etnie germană, aceștia fiind incluși în numărul maghiarilor, explicația constând, probabil în faptul că aceștia nu-și asumau în acea perioadă naționalitatea germană. Din punctul de vedere al profesiilor părinților elevilor români greco-catolici, remarcăm că sunt diverse, prevalând însă copiii din familii de moșieri și agricultori, urmați de cei din familii de meseriași și comercianți. Profesorii și învățătorii sunt prezenți într-un număr mare, raportat la proporția acestora în localitățile de proveniență.

La sfârșitul secolului școala cunoaște o dezvoltare deosebită, în anul școlar 1894/1895 fiind înscriși 288 de elevi.¹ În anul școlar 1899/1900 erau înscriși 328 de elevi, dar se observă că scade numărul greco-catolicilor. Sunt

---

¹ Géza Czirbusz, *op. cit.*, p. 222;

11 elevi în clasa I, 5 în clasa a II-a, 8 în clasa a III-a: – Borodi Daniel din Carei, Fano Imre din Carei, Gorița Augustin din Carei, Ilies Oliver din Carei, Cuc Alexandru din Pesta (Vadász Lászlóteri), Mihai Miklós din Carei, Pteancu Gheorghe din Carei (născut la data de 22 iulie 1888) și Tóth Bertalan din Carei. În clasa a IV-a erau 7 greco-catolici: Țiriac Ștefan din Carei, Chirilă Adolf din Carei, Mangu Ioan din Carei, Szakáll János din Pocsaj (atunci în județul Bihor), Secheli Ioan din Györgyábrány (atunci județul Sălaj), Tămaș Silviu din Andrid, Vida Iuliu din Carei. În ciclul superior erau 18 greco-catolici, în clasa a V-a fiind 6 din 44: Clintoc Ioan din Eriu Sâncrai, Gentz János (Ungaria), Lazin Matei din Tótfalva (Ungaria), Papp Gheorghe din Căpleni, Popp Ioan din Carei și Tămaș Ioan din Carei; în clasa a VI-a din 34 de elevi, 5 erau greco-catolici: Erdei Vasile din Craidorolț, Covács István din Hajdudorog, Man Coriolan din Bihor; în clasa a VII-a, din 37 de elevi 7 erau greco-catolici, iar în clasa a VIII-a din 25 de elevi, nici unul nu era greco-catolic. Astfel ei reprezentau doar 14,9 % din numărul total al elevilor înscriși în acest an.¹

În anul școlar 1912/1913 avem 58 greco-catolici și 2 ortodocși, dintre care însă doar 3 sunt înregistrați de naționalitate română. În anul școlar următor sunt înregistrați 54 greco-catolici și 1 ortodox, dintre care 12 sunt declarați români. În 1914/1915, din 55 greco-catolici, 12 sunt declarați români, iar în 1915/1916, din 54 greco-catolici, 10 sunt români. În anul școlar 1916/1917 sunt 57 greco-catolici înscriși, dar numai 4 sunt declarați români, iar în 1917/1918, când părinții piariști au sperat că prin Pacea de la București s-a hotărât pentru totdeauna soarta românismului, i-au ignorat în totalitate pe

---

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond: Liceul Piarist Carei, dosar 171/1900, f. 1-330;

cei 46 de elevi greco-catolici, declarându-i pe toți maghiari, la fel procedând și cu cei 64 de izraeliți.¹

Este interesantă evoluția numărului de elevi greco-catolici în școală, începând cu anul școlar 1918/1919. Astfel, în anul școlar 1918/1919, din 402 elevi, numai 46 (11,4 %) erau greco-catolici.² Astfel, în clasa I A , din 56 de elevi înscriși, 10 sunt greco-catolici: Mándoki László din Valea lui Mihai (tatăl măcelar), Papp László din Carei (tatăl pantofar), Prunár János din Carei (învățător de stat), Szabó Tráján din Cig (țăran), Székely János din Pișcolt (preot greco-catolic), Talpoș Trajan din Dersida (învățător), Tóth József din Nyirparasznya (preot greco-catolic), Valuka Ferenc din Carei (croitor), Valuka László din Carei (croitor), Vantuch János din Mérk - Ungaria (țăran); în clasa a I B, din 51 de elevi, 3 sunt greco-catolici: Drágus László din Carei (tinichigiu), Hulbán György din Craidorolț (mic proprietar), Mihálka Ferenc din Carei (comerciant). În clasa a II-a sunt 49 de elevi, din care 6 greco-catolici: Csenter György din Carei (funcționar) Erdei Zoltán din Carei (particular), Grigássy Pál din Tiszakarácsonyfalva (notar), Hoszú Kornél din Carei (poștaș și controlor la căile ferate), Szentivány Aurel din Carei (învățător de stat), Szücs Ágoston din Carei (întreprinzător). În clasa a III-a erau 3 greco-catolici din 54 de elevi: Gábor Jáger din Santău (mic proprietar), Mihálka József (preot greco-catolic), Turtuj János din Carei (zidar). La clasa a III-a erau 48 de elevi, din care 6 greco-catolici: Bélteki Lajos din Carei, Mezei Emil din Carei (agricultor), Mezei Octávián din Carei (agricultor), Nagy Árpád din Nagydobos - Ungaria (agricultor), Stetz Sándor din Vișeu de Sus (preot greco-catolic), Korodi Gábor din Sâi (paznic la căile ferate). În

---

¹ Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 182;

² Arh. Naț., DJSM, Fond: Liceul Piarist Carei, dosar 197/1919, f. 1-405;

clasa a V-a erau 42 de elevi, din care 6 greco-catolici: Erdei György din Sanislău (agricultor), Ember György din Carei (funcționar), Gájdics Sándor din Nyirvasváry - Ungaria (mic proprietar), Mikula Árpád din Peleş (director de școală elementară), Murguly László din Domănești (agricultor), Szilvásán László din Sanislău (agricultor). La clasa a VI-a, din 41 de elevi, 6 erau greco-catolici: Bogdán Viktor din Portița (preot greco-catolic), Szemere Gerő din Carei (polițist), Szokán Sándor din Carei (mic proprietar), Tasnády Ágoston din Sanislău (mic proprietar agricol), Tyukán András din Dersida (învățător), Pintye Károly din Carei (meseriaș). În clasa a VII-a erau 3 elevi greco-catolici, din totalul de 37: Hoblea László din Cig (preot greco-catolic), Hoblea Leontin din Cig (preot greco-catolic), Toth István din Carei (mastru constructor), iar în clasa a VIII-a tot 3 elevi, din 24: Birocsák István din Carei (croitor), Orosz István din Carei (lăcătuș) și Mátei Kornél din Andrid (preot).

În anul școlar următor numărul elevilor a scăzut la 360, dar greco-catolici erau numai 33, reprezentând 9,1 % din total.¹ Anul școlar 1920/1921 cunoaște o creștere a numărului elevilor cu peste 100, astfel că sunt înscriși 462, lucru datorat probabil desființării Școlii Civile cu predare în limba maghiară, dintre aceștia doar 43 fiind greco-catolici (9 %).² În anul școlar următor, 1921-1922, din 353 de elevi înscriși, numai 25 (7 %) sunt greco-catolici³, pentru ca ultimul an în care a funcționat școala în perioada interbelică, din 323 de elevi, numai 16 (5%) să fie greco-catolici.⁴ Așadar numărul elevilor greco-catolici (români în proporție covârșitoare) este diferit pe parcursul existenței școlii (mulți elevi români nu au fost luați în calcul din

---

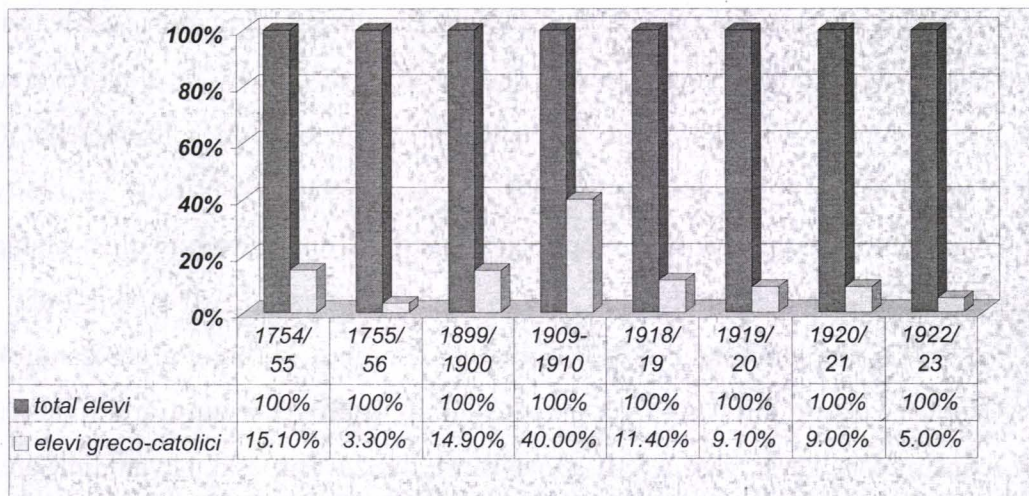
¹ Arh. Naț., DJSM, Fond: Liceul Piarist Carei, dosar 198, f. 1-201;

² *Loc. cit.*, dosar 199, f. 1-470;

³ *Loc. cit.*, dosar 200, f. 1-201;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 201, 345 file;

cauza maghiarizării numelor). În secolul al XVIII-lea sunt înregistrați între 3,3 % în anul școlar 1755/1756 și 15,1 % în anul școlar 1754/1755¹, pentru ca în secolul al XX-lea acesta să ajungă în primii ani până la 40%.

Procentul elevilor români, recunoscuți ca atare în statisticile maghiare este relativ mare totuși, dacă ne gândim că românii erau iobagi, iar copiii lor erau admiși nu fără dificultate în școală. De asemenea, dacă privim în ansamblu, pe întreaga perioadă a existenței liceului, numărul elevilor – cu excepția unor ani marcați de evenimente istorice – cunoaște o oarecare creștere până la sfârșitul secolului al XIX-lea, când va scădea vertiginos. Sistemul politic și economic și maghiarizarea forțată a limitat accesul la școlarizare și cultură. Să nu uităm totuși că în anul 1780 în Carei exista o școală românească cu 40 de elevi.²

¹ Remus Câmpeanu, *Intellectualitatea română din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 106;

² Péter Csapló, *A Nagykarolyi királyi állami polgári fiúiskola III. Értesítője, 1910-1911* [Anuarul Școlii de Băieți Regală de Stat din Carei, pe anul școlar 1910-1911], évjárat, p. 61;

Școala a avut o importanță istorică și culturală deosebită pentru locuitorii din zonă, în număr covârșitor români, dar și maghiari și șvabi.

Referindu-se la rolul și importanța școlii, un fost director al acesteia din deceniul al zecelea al secolului al XIX-lea, Ioszeff Hám, într-o monografie a școlii din 1896, afirmă că „Liceul din Carei, în afară de faptul că a fost și cred că mai este și azi o binefacere pentru ținutul acesta, împlinește o misiune, întocmai ca și celelalte școli din regiunile de sud și din preajma Carpaților... Părțile sătmărene ale patriei noastre (Ungaria n.n.) au fost și mai sunt și astăzi locuite în cea mai mare parte de popoare cu limbi străine. Și județul Satu Mare se ține foarte aproape de această parte orientală, unde predominază valahimea, ce-i drept nu cu inteligența, ci cu numărul. Și vestitul martir valah, dr. Vasile Lucaciu este sătmărean, fapt pe care nu-l amintesc pentru gloria județului, ci tocmai pentru justificarea afirmației mele. În afară de valahi, mai avem un număr frumos de șvabi ... care și-au păstrat particularitățile naționale și limba... După toate acestea cred că nu va fi cineva care să nege misiunea liceului din Carei... În Carei a fost o necesitate ardentă de școală, nu numai din punct de vedere cultural, ci și din punct de vedere referitor la naționalitate.”, conchide autorul¹, în concluziile căruia se poate sesiza, nu fără amărăciune, desconsiderarea populației românești, mai puțin „inteligentă” decât a celorlalte naționalități, atitudine circumscrisă politicii oficiale din vremea respectivă, dar și unei realități crude a faptului că românii împilați de-a lungul veacurilor, lipsiți de mijloace economice, li s-a îngărdit permanent accesul la cultură.

---

¹ József Hám, *A kegyestánítórendiek vezetése alatt álló nagykárolyi római-katolikus főgimnázium milleniumi Értésítője az 1895-1896-ik tanévről* [Monografia Colegiului Romano-Catolic din Carei pe anul școlar 1895/1896], Carei, p. 65;

Este adevărat că românii erau cuprinși mai mult în clasele inferioare. Trebuie spus că școala concentra, mai ales în clasele inferioare, copii de țărani proveniți din satele de pe moșiile familiei Károlyi și din familii orășenești. Elevii români proveneau din comitatele Sătmar, Maramureș, Bihor, Solnocul din Mijloc. În cele superioare predominau elevii proveniți din mediul orășenesc și nobiliar, mai puțini români vor absolvi Gimnaziul. Dar au existat absolvenți și aceștia au întărit elita românească din secolele XVIII-XIX și începutul secolului al XX-lea, cu toate că în istoriografia interbelică găsim accente care exclud beneficiul adus de această școală pentru populația românească. Pedagogul, istoricul și omul de cultură Onisifor Ghibu, spune că „pe românii și șvabii dintr-o regiune aproape în întregime de nemaghiari – zona Carei n.n. – Liceul Piarist i-a deznaționalizat cu grămada”.¹ Deși, mulți dintre absolvenții școlii au devenit purtătorii stindardului luptei pentru drepturile românilor, pentru emanciparea lor culturală și națională, într-o perioadă (sfârșitul secolului al XIX-lea) în care deznaționalizarea și lipsirea de drepturi a românilor erau la ordinea zilei. Unii dintre aceștia s-au aflat în fruntea acțiunilor pentru unitate națională a tuturor românilor, contribuind la realizarea idealului unificării acestora în cadrul statului național unitar, la 1 Decembrie 1918.

1.5 Învățământul Pedagogic

Pacea de la Satu Mare (1711) consfințește instaurarea dominației Imperiului Habsburgic asupra Transilvaniei, prin înfrângerea rezistenței nobilimii maghiare. Noua administrație a fost interesată de creșterea rentabilității și progresului economic și social din provinciile anexate. Vor fi

---

¹ Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 182;

luate măsuri importante care vor determina modernizarea noilor provincii și un progres social și economic evident. Biserica Romano-Catolică este instituția religioasă prin intermediul căreia administrația habsburgică își va impune dominația și măsurile modernizatoare. Printre acestea, învățământul va fi considerat o pârghie importantă în promovarea ideilor iluministe.

Curtea de la Viena consideră necesară și impune Bisericii susținerea unor școli elementare în fiecare localitate, pe lângă fiecare biserică. Se impune așadar crearea unui sistem educativ de formare a cadrelor didactice, în special a învățătorilor. Începutul modernizării învățământului în Imperiul Habsburgic, având la bază o lege proprie, îl reprezintă Decretul Mariei Tereza din 1777 (*Ratio Educationes*), modernizarea fiind continuată și desăvârșită de fiul ei Iosif al II-lea. Conform prevederilor acestuia se înființează regiuni educative, având în centru orașe mai importante din punct de vedere cultural, economic și administrativ. Părțile sătmărene vor aparține de centrul Carei, unde în anul 1779 se înființează prima Școală Normală, având în primul an 230 de cursanți.¹ Școala careiană este contemporană cu Școala „Normală” din Năsăud (1770) și „cursurile de pregătire dascălească” din Caransebeș, Oradea, Timișoara (1779).² Decretul impune confesiunilor să-și trimită învățătorii la perfecționare, pentru însușirea metodelor moderne de predare elaborate de Ignaz Felbinger.

În satul Unimăt s-a păstrat registrul de inspecții școlare a protopopului Grigore Popdan, care înșiră învățătorii români absolvenți ai Școlii Normale de la Carei din anul 1829: Cavași Ioan (Acâș), Chiș Mihai (Mihăieni), Sabău

---

¹ Gyöngyi Asztalos, *Nagykároly rendezett tanácsú város* [Carei, oraș cu consiliu organizat], 1888, p. 200;

² V. Păcală, *Învățământul normal în Transilvania. În: Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, 1918-1928*, București, 1929, p. 1038-1039;

Constantin, Hodaș Ioan (Săcășeni), Suciu Vasile (Supuru de Jos). În această școală s-au format și revoluționarii pașoptiști Ioan Buteanu și Simion Bărnuțiu.¹

Noua metodă de învățământ introduce în locul metodei scolastice, o metodă de predare activă, cu întreaga clasă, bazată pe înțelegerea materiei și nu pe însușirea mecanică.²

În secolul al XIX-lea se face simțită cerința din ce în ce mai accentuată în direcția organizării unui sistem de pregătire eficientă a învățătorilor. Datorită faptului că toate școlile erau confesionale, statul nu putea interveni direct în acest sistem, numai prin impunerea unor cerințe științifice mai ridicate. Astfel, în 1855 Ministerul Cultelor Imperial, prin decret, obligă învățătorii în exercițiu ca în termen de trei ani să obțină diploma unei școli pedagogice.³

În Satu Mare Episcopia Romano-Catolică înființează Școli Pedagogice de Băieți și de Fete în anul 1857.⁴ Școala Pedagogică Catolică Regală (Szatmári Katolikus Királyi Tanítóképző) continuă activitatea începută de Școala Normală mutată din Carei la Satu Mare în 1847.⁵ Școala a funcționat într-o clădire aflată în Piața Romană, între anii 1857-1867, apoi între 1867-1913 în clădirea Ordinului Franciscan, iar între anii 1913-1924 în clădirea Colegiului Național „Doamna Stanca”. În anul 1924 își pierde

---

¹ György Beke, *Régi erdélyi iskolák* [Școlile ardelenene], Budapesta, 1989, p. 75;

² István Mészáros, *Népoktatásunk, 1777-1830* [Învățământ popular, 1777-1830], p. 28;

³ *A magyar neveléstörténet* [Istoria învățământului maghiar], vol. II, Budapesta, 1993, p. 107;

⁴ Arh. Naț., DJSM, Fondul ecleziastic;

⁵ László Bura, *Tanítóképzés Szatmáron* [Învățământul pedagogic]. În „Friss Újság”, 28 mai 1993;

dreptul de funcționare, dar se reînființează în 1942 și funcționează până în 1948, când a fost transformată în Școala Normală Maghiară de Băieți.

Cea mai bogată activitate a desfășurat-o la începutul secolului al XX-lea, când la această școală se înscriau tinerii din comitatele Ugocea, Maramureș, Bereg, Zemplen și desigur Satu Mare. Pe lângă tinerii romano-catolici și greco-catolici, aici se pregăteau la nivelul fiecărui an de studiu și 2-3 tineri de confesiune reformată.¹

Școala Normală dispunea și de o Școală Primară pentru efectuarea practicii pedagogice, care a funcționat pe strada Cuza Vodă, în clădirea actuală a Școlii Speciale.

Pe lângă munca la clasă, cadrele didactice au desfășurat și o bogată activitate cultural-științifică, au editat cărți, au colaborat la publicațiile sătmărene. Gáspár Bodnár, profesor de pedagogie a devenit în anul 1891 membru al Academiei Catolice și al Comisiei Naționale de Evaluare a Manualelor. Erdélyi Imre a scris și editat manualul „Szatmár vármegye Földrajza” [Geografia Comitatului Sătmar], în 1883, care a fost reeditată de cinci ori.²

A doua Școală Normală înființată de Episcopia Romano-Catolică din Satu Mare a fost Institutul Romano-Catolic de Formare a Învățătoarelor din Satu Mare (Romai Katolikus Tanítónöképző Intézet), care s-a dezvoltat din Școala Superioară de Fete înființată în 1842.³

---

¹ *Állami Gazdasági Felső Népiskola* [Școala Superioară Comercială de Stat], Monografie, Halmeu, 1906;

² Sámuel Borovszky, *Szatmárnémeti szabad királyi város monográfiája* [Monografia orașului regal liber Satu Mare], 1907, Budapesta, p. 112-144;

³ *A Szatmárnémeti Katolikus Tanítóképző intézet és leányliceum* [Anuarul Institutului Romano-Catolic de Învățătoare pe anul școlar 1941-1942], p. 7;

În această perioadă se formează metodele practice de formare a învățătorilor, care presupuneau: asistența la ore, realizarea proiectelor educației și ore practice demonstrative. În formare școala avea obiective concrete: însușirea de către eleve a programei și a materiei aferente învățământului primar, a cunoștințelor teoretice și practice necesare la menținerea disciplinei școlare, a metodelor de predare.¹

Popularitatea școlii atinge apogeul la începutul secolului al XX-lea, când la unele nivele de studiu avea câte două și chiar trei clase paralele, numărul elevelor depășind cifra de 200.² Școala și-a menținut reputația și în perioada interbelică, când administrația românească impune susținerea examenului de bacalaureat în cadrul Școlii Normale Românești din Satu Mare.

Programul și cerințele instituției erau competitive. Anual pregătirea școlară a elevelor se încheia cu examene la toate obiectele de învățământ, în fața unei comisii constituite din directorul școlii, profesorii de specialitate și un inspector desemnat de Protopopiatul Romano-Catolic.³ Importanța disciplinelor studiate reiese din cataloagele școlare. La început sunt înscrise note la religie și morală, aspectul estetic al lucrărilor scrise, sânguința și comportarea socială. În al doilea rând apar știința învățării, metoda predării, practica pedagogică. Abia apoi urmau materiile de cultură generală.⁴ Școala are o influență europeană, deoarece elevele provin din întreg teritoriul

---

¹ István Mészáros, *Magyar iskolatípusok 996-1990 között* [Școlile maghiare, 990-1990], Budapesta, 1991, p. 75;

² *Anuarul Institutului romano-catolic de învățătoare pe anul școlar 1942-1943*, p. 7;

³ Arhiva Școlii Speciale Nr. 1, Satu Mare: Matricola școlară a Școlii Normale de Fete Romano-Catolică pe anul școlar 1947-1948;

⁴ *Loc. cit.*, Matricolele școlare ale Școlii Normale de Fete Romano-Catolică din perioada 1900-1917;

Imperiului Habsburgic, de la Veneția, Karlovitz până în Galiția. Din punct de vedere al naționalităților erau înscrise eleve maghiare, germane, române, cehe, evreice și poloneze. În anul 1901, pe lângă fete romano-catolice, erau înscrise 52 de eleve reformatate, 51 greco-catolice, 30 de evreice.¹ După anul 1919, prin decret statul român a interzis școlarizarea tinerelor de altă religie.

La sfârșitul secolului al XIX-lea învățământul pedagogic romano-catolic s-a îmbogățit prin apariția a noi forme de pregătire și instruire. Astfel, din anul 1892 a funcționat o Școală Pedagogică pentru Educatoare, iar din 1894 Școala Pedagogică Civilă, care pregătea învățători pentru clasele mai mari, IV-VI. Această școală dispunea de două specializări: științele filologice și istorie, cealaltă de istorie și științele naturii. Această formă de pregătire a fost desființată în anul 1924.² Școala va funcționa în continuare după 1918 și începând cu 1922 se va numi Liceul Pedagogic Romano-Catolic de Fete. Din anul 1940 va reprimi denumirea de Institut Pedagogic și Liceu de Fete Romano-Catolic.³

Această formă de instruire puna mare accent pe pregătirea practică, gospodărească. Învățătoarele puteau obține în urma unor examene titlul de „maistru”. Examenul presupunea o probă teoretică din știința educației, metodică predării meseriilor casnice, scris și compunere, matematică, practică la desen, croșetat și broderie, croitorie de lenjerie, croitorie etc.⁴

---

¹ *Loc. cit.*, Mătriclele școlare ale Școlii Normale de Fete Romano-Catolică din 1901-1908;

² László Bura, *A zárdai iskolák*. În: *Római Katolikus Naptár* [Școlile Romano-Catolice Confesionale], Satu Mare, 1996, p. 81;

³ László Bura, *Az iskolák elnevezése* [Denumirea școlilor]. În: „Friss Újság”, an VI, nr. 47, 9 martie, 1995;

⁴ Arhiva Școlii Speciale Nr. 1, Satu Mare, Matricolele cursurilor de maiștri din anii 1895-1912;

Școala era foarte bine dotată cu mijloace didactice, concentrate în laboratoare sau cabinete de fizică, chimie, desen, științele naturii, atelierul de meserii casnice, sala de sport și sala festivă. Dispunea de biblioteci separate pentru profesori și elevi. Pentru elevii proveniți din mediul rural sau din alte orașe și județe, școala avea propriul internat.¹

Regulamentul școlar are multe prevederi restrictive: „se interzice plimbarea fetelor în duo cu băieți pe străzile orașului”, „deplasarea la cinematograful sau teatru este admisă numai în grupuri organizate”, „uniforma școlară este obligatorie”, „este interzisă ieșirea în oraș seara după ora 9 vara și după ora 8 iarna”.²

Munca de caritate a fost una din preocupările de bază ale elevilor din această instituție școlară. Ele participau la colectarea obiectelor de îmbrăcăminte și încălțăminte pentru copiii săraci. De asemenea, colectau materiale re folosibile: fier, hârtie, textile, plante medicinale, pentru care obțineau sume de bani destinați tot acțiunilor caritabile.

Între anii 1857-1948 Școala Pedagogică Civilă a pregătit 2.165 de învățătoare, sute de educatoare și învățătoare Pentru Școala Superioară și maiștri instructori.

În anul 1903 se înființează la Satu Mare o Școală Normală pentru fetele de religie reformată. Această nouă ofertă educațională apare din cauze obiective. Școala Normală Catolică atrăgea sub influența sa un mare număr de fete de confesiune reformată, dar și datorită faptului că băieții, dispunând de venituri mici, sunt din ce în ce mai puțini cei ce se îndreaptă spre această direcție de desăvârșire a formării profesionale. Școala s-a înființat în cadrul

---

¹ *Loc. cit.*, documente, inventare;

² *Anuarul Școlii Pedagogice Civile pe anul școlar 1941-1942*, p. 46;

Școlii Superioare Reformate de Fete, care funcționa în clădirea Școlii Speciale Nr. 1 din Satu Mare. Materialul arhivistic bogat rămas de la această școală ne dă exemple pozitive privind modul în care un colectiv unit poate obține fonduri bănești pentru dezvoltarea unei instituții de învățământ. Școala este sprijinită de Asociația Femeilor, de Protopopiatul Sătmarului, Baia Mare, Carei, Bereg, Maramureș și Ugocea.

În această nouă școală veneau eleve din toată Ungaria. Procesele-verbale de inspecție din anul 1906 reliefează faptul că în școală „este ordine și disciplină. Elevele au răspuns bine la toate obiectele.” Lajos Gálffy, inspector regal apreciază pozitiv rezultatele înregistrate de eleve în mod constant.

Acordarea unei mai mari autonomii școlilor, a dat posibilitatea unei organizări mai juste și echilibrate a muncii. Consiliul profesoral de planificare și organizare a anului școlar următor se realiza în luna aprilie, pe perioada vacanței de primăvară. Se fixa planul de școlarizare, se aprobau planificările, repartizarea orelor pe catedre, se stabileau manualele valabile, se numeau diriginții claselor, se realiza încadrarea școlii. În vacanța de vară toate cadrele erau libere, iar la 1 septembrie începea anul școlar cu activitatea propriu-zisă.¹

Școala a funcționat până în anul 1924, când a pierdut autorizația de funcționare.

1.6 Gimnaziul din Baia Mare

În ceea ce privește orașul Baia Mare, oraș important al comitatului Satu Mare, amintim că acesta datează din vremuri vechi, dar este menționat

---

¹ Arhiva Școlii Speciale Nr. 1, Satu Mare: Procesele-verbale ale Consiliului profesoral din perioada 1903-1911;

în documente în timpul domniei lui Geza al II-lea (1141 – 1162), când aici sunt colonizați germani. Primul act care atestă în mod cert orașul (Civitas Dominarum) datează din anul 1329, acesta fiind un Privilegiu al regelui Carol Robert de Anjou (1308-1342)¹. Printre privilegiile acordate orașului pe parcursul Evului Mediu, cel din 20 septembrie 1347, emis de Ludovic I al Ungariei, este important pentru lucrarea noastră, deoarece băimărenii primesc dreptul de alegere liberă a parohului bisericii. Pe baza acestui privilegiu, în anul 1387 a fost ales ca paroh al orașului Baia Mare Petru Tibai, împreună cu 11 capelani. Fără îndoială, acest număr mare de preoți serveau și la școala care se presupune că a funcționat în oraș.² O dovadă a acestui fapt este numărul mare de studenți aflați la universități europene proveniți din Baia Mare până în anul 1520: 37 de tineri dintr-o populație estimată la circa 1.400 de locuitori.³

În anul 1380 este amintit la Baia Mare rectorul Teodoric, care profesase la Brașov și care fusese angajat de orășenii băimăreni pentru a conduce școala ce funcționa pe lângă Biserica „Sfântul Ștefan”: „... honorabiles vir Theodoricus, condam scolarium successor in Corona, nunc vero in Rivulo Dominarium scolarium rector ...”⁴

Reforma în orașul Baia Mare și împrejurimi a fost predicată de unul dintre vestiții predicatori ai vremii Ștefan Kopácsi, unul dintre participanții la

---

¹ *Documente privind istoria României, secolul al XIV-lea, Seria C: Transilvania*, vol. II (1321-1330), București, p. 289-290;

² Győző Morvay, *A középoktatás története Nagybányán* [Istoria educației liceale în Baia Mare], Baia Mare, 1896, p. 15;

³ Sándor Tonk, *op. cit.*, p. 68;

⁴ *Istoria învățământului din România. Compendiu*, București, 1971, p. 31 și G. Morvay, *op. cit.*, p. 15 ;

sinodul de la Ardud din anul 1545.¹ Se spune că avea o putere de convingere foarte mare, astfel că a reușit într-un timp extrem de scurt să convertească întreaga populație a orașului la Reformă. Mai mult chiar, preotul catolic Mihály Veress, împreună cu cei 11 capelani, s-au convertit la Reformă.²

Timp de doi ani, între 1547 – 1549, Kopácsi a îndeplinit și funcția de rector al Școlii Reformate din Baia Mare (Schola Rivulina), predând teologia, logica și limba greacă. În același secol al XVI-lea mai sunt amintiți încă doi rectori ai acestei Școli: Ujfalvi Katona Incze în 1589 și Ruckschlasz Daniel.³ Școala avea 6 clase de gimnaziu și statut academic, pregătind predicatori și învățători.⁴ În decursul anilor numărul elevilor a variat de la 2 în 1712, până la 80 de elevi în 1664. Oricum, școala se bucura de un bun renume, documentele numind-o „academie”, „collegium” sau „ilustris schola”.⁵

În anul 1687 Dieta țării hotărăște ca biserica, parohia, școlile și spitalul să fie luate de la reformați și să fie predate iezuiților care le revendicau, lucru ce se întâmplă efectiv abia în 1691. În anul 1692 iezuiții au transformat Școala Reformată într-un Gimnaziu.⁶

În secolul al XVIII-lea Gimnaziul Romano-Catolic din Baia Mare își reia activitatea, începând cu anul 1719. Până în 1750 s-a construit un nou local pentru această școală iezuită. După desființarea Ordinului Iezuit, în anul

---

¹ F. A. Lampe, *op. cit.*, p. 93 ;

² S. Borovszky, *op. cit.*, p. 206;

³ F. Thurzó, *Ev. ref. főiskola története (Schola Rivulina), 1547-1755*, p. 84;

⁴ S. Borovszky, *op. cit.*, p. 206;

⁵ G. Morvay, *op. cit.*, p. 112;

⁶ Antal Szirmay, *op. cit.*, p. 239-242;

1773, destinele școlii sunt preluate de călugării minoriți, care reușesc abia în 1776 să reia cursurile.¹

Se păstrează date statistice pentru anii 1776 – 1800:

An școlar	Nr. elevi	Români	Maghiari	Alte naționalit.	Rom.-cat.	Greco-cat
1776/77	82	21	51	10	42	30
1777/78	65	3	53	9	57	8
1778/79	47	10	21	16	45	12
1779/80	46	6	19	21	39	7
1780/81	47	7	18	22	40	7
1781/82	62	16	28	18	46	16
1782/83	57	17	26	14	41	16
1783/84	48	20	10	18	28	20
1784/85	55	36	10	9	19	26
1785/86	39	11	24	4	29	10
1786/87	24	8	8	8	16	8
1787/88	34	11	14	9	22	12
1788/89	36	13	14	9	20	16
1789/90	52	25	16	9	28	24
1790/91	71	26	37	8	46	25
1791/92	65	28	34	3	38	27
1792/93	90	37	49	4	60	30
1793/94	69	40	17	12	26	43
1794/95	96	52	37	7	44	52
1795/96	114	66	45	3	47	66
1796/97	116	67	45	4	48	67
1797/98	118	56	56	6	63	55
1798/99	94	57	30	7	40	53
1799/1800	89	59	25	5	29	60

Cf. Győző Morvay, *A középoktatás története Nagybányán* [Istoria educației liceale în Baia Mare], Baia Mare, 1896.

¹ *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. I, Baia Mare, 1972, p. 461 și *A szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyve. 1804-1904* [Volumul omagial dedicat Episcopiei sătmărene], Satu Mare, 1904, p. 391-392;

Se observă că în anii școlari 1783/84, 1784/85, 1789/90, 1793/94, 1794/95, 1795/96, 1796/97, 1798/99, 1799/1800, numărul elevilor români îl depășește pe cel al maghiarilor¹, aceasta semnificând atât creșterea dorinței de învățare în rândul populației românești, dar în același timp o creștere a populației românești a orașului Baia Mare, care în anul 1771 începe să-și construiască biserică de piatră și număra peste 1.000 de suflete.²

Cifrele privind naționalitatea elevilor își au corespondență și în ceea ce privește religia lor, greco-catolicii reprezentând majoritatea în anii menționați anterior.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, gimnaziul avea 5 profesori și un director. La mijlocul secolului al XIX-lea se păstrează o bună proporție a românilor în numărul total al elevilor, gimnaziul deschizându-și porțile după 1796 și pentru cei de alte religii: reformată, ortodoxă și izraelită.³

Situația se schimbă radical în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale secolului al XX-lea, când românii ajung mai greu să studieze la Gimnaziul din Baia Mare. De exemplu în anul școlar 1909/1910, din totalul de 361 de elevi, 114 erau romano-catolici, 98 greco-catolici, 5 ortodocși, 43 reformați, 10 luterani, 71 evrei.⁴

În ceea ce privește originea geografică a elevilor, marea majoritate erau din Baia Mare (169 elevi), 113 din comitatul Satu Mare, 4 din comitatul

---

¹ *Ibidem*;

² S. Borovszky, *op. cit.*, p. 213;

³ Remus Câmpeanu, *Intellectualitatea românească din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 1999, p. 89-90;

⁴ János Rencz, *A Nagybányai m. kir. állami főgimnázium XXIII. évi értesítője az 1909-1910 tanévről* [Înștiințarea Gimnaziului Maghiar Regal de Stat din Baia Mare nr. 23 din anul școlar 1909/1910], Nagybánya [Baia Mare], 1910, p. 90;

Maramureș și ceilalți din Szolnok-Dăbâca, Bihor, Borsod, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Torontal, Bereg, Komárom, Timiș, Bács-Bodrog, Ugocea.¹

Gimnaziul Reformat din Baia Mare, deși în timpul Răscoalei lui Francisc Rákóczi al II-lea își reprimește clădirile luate de iezuiți, în 1712 este nevoit să cedeze clădirile, mutându-se în afara zidurilor orașului, unde și-a construit niște clădiri improvizate, din lemn. De altfel, în 1719 acestea iau foc, fiind din nou construite.²

Numărul elevilor a fost foarte mic pe tot parcursul secolului al XVIII-lea: 1703 – 11 elevi, 1707 – 11 elevi, 1716 – 13 elevi, 1721 – 15 elevi. Există ani când nu apare nici un elev în clasele superioare: 1711, 1719, 1725, 1734, 1737, 1738, 1740, 1742, 1747, 1748, 1753, 1758.

1.7 Concluzii

Învățământul românesc din Sătmar, de la începuturile sale trebuie privit într-un context mai larg, circumscris cel puțin de granițele actualului județ Satu Mare și integrat în evoluția generală a învățământului din Imperiul Habsburgic.³ Încă din secolul al XVII-lea avem dovezi suficiente despre existența unei vieți școlare românești. O serie de lucrări istoriografice

---

¹ *Ibidem*, p. 94;

² R. Câmpeanu, *op. cit.*, p. 90;

³ Vezi pe larg Doru Radosav, *Aspecte ale învățământului românesc ...*, p. 167-180; vezi și Vasile Scurtu, *Petru Bran un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Satu Mare, 1939, p. 26; Ștefan Lupșa, *Vechea episcopie a Sătmarului*, București, 1938; Titus L. Roșu, *Despre o episcopie românească a Sătmarului*. În: „Beiușul”, XIII (seria III), Beiuș, nr. 4/22 iunie 1944; Darius Pop, *Mărturii strămoșești*, Satu Mare, 1938; Augustin Ferentiu, *Istoria bisericii greco-catolice din Sătmar*, Satu Mare, 1933; Cornelia Bodea, *Preocupări economice și culturale în literatură transilvăneană din anii 1783-1830*. În: „Studii”, IX, nr. 1, 1956; Sámuel Borovszky, *Szatmárnémeti sz. kir. város* [Satu Mare, oraș regal], Budapesta, f.a.; Gyula Tankóczy, *Monografia orașului Satu Mare*, Satu Mare, 1936; Petru Bran, *Limba română în Satu Mare*, II. În „Concordia”, nr. 24/ 3 aprilie 1864; Ioan Viman, *Învățământul românesc sătmărean și lupta națională în secolele XVIII-XIX (1918)*, lucrare metodicoteiștiințifică pentru gradul I, conduc. Șt. Pompiliu Teodor, Universitatea „Babeș-Bolyai”, 1986;

enumeră pentru acest secol zeci de dascăli-dieci, dar și instituții bine structurate pentru sfârșitul secolului. Sunt aduse manuale tipărite la Blaj, prin grija Vlădicului Grigore Maior, sătmărean la origine și promotor al învățământului românesc în Satu Mare. Există încă în acest secol o „clasă” a pedagogilor, pentru care se cere autorităților regale scutire „de muncile și obligațiile rusticane”.¹

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, un număr important de tineri români din județul Satu Mare sunt trimiși la studii superioare la Blaj, Viena, Buda, desigur aceasta înseamnând existența unei structuri școlare la nivel elementar și secundar în care au fost cuprinși. Dintre aceștia amintim, la studii în Viena: Mihai Timar din Satu Mare, Toma Pop din Târșolț, Iosif Pop, Grigore Magear, Ioan Șorban, Simion Vasoni din alte localități. La Blaj în 1757 erau următorii elevi: Filip și Toma din Sanislău, Ioan din Supur, Vasile din Giorocuta.²

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea apar primele școli românești în orașul Satu Mare.³ Acest lucru dovedește existența și preocuparea comunității românești din Sătmar pentru școlarizarea tineretului, în ciuda condițiilor istorice care nu ofereau un cadru optim dezvoltării unui învățământ românesc. Iată câteva nume din Registrul de Procese-verbale al

---

¹ *Protocollum Vice Arhidiaconatus Szathmariensis*, Circulara din 21 aprilie 1793. În: Arhivele Muzeului Județean Satu Mare, inv. 11.390;

² Vezi Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului în Transilvania 1774-1805*, București, 1966, p. 279 și Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, Ed. Universității „Regele Ferdinand”, Cluj - Sibiu, 1944; Zenobiu Pâclișanu, *Documente privitoare la istoria școalelor din Blaj*. În: „Revista arhivelor”, an II, nr. 4-5, 1928-1929, p. 409; Ioan Viman, *Învățământul românesc sătmărean și lupta națională în secolele XVIII-XIX (1918)*, lucrare metodică-științifică pentru gradul I, conduc. Șt. Pompiliu Teodor, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1986;

³ Sámuel Borovszky, *op.cit.*, p. 77.; Gyula Tankóczy, *op. cit.*, p. 19; Augustin Ferentiu, *Istoria bisericii greco-catolice din Sătmar*, Satu Mare, 1933, p.4;

Parohiei de rit grecesc din părțile Sătmărilor înregistrate între 1805 și 1848, care au susținut școala elementară din Satu Mare: Mureșan Costan, Groza Marcu, Simon Mihai, Pop Vasile, Dioșan Pinteș, Toma Vasile, Mureșan Filip, Pop Simion, Ionuț Andrei, Crișan Dumitru, Dorca Dumitru, Crișan Ioan, Pop Iacob, Pop Maria, Toth Mihai, Hanca Mihai, Zehan Mihai, Anderco Gheorghe, Zima Anton, Ardelean Ioan, Moldovan Florea, Marcu Ion, Molnar Vasile, Deac Petru, Cașa Mihai, Borbei Ioan, Ruha Toma, Boros Ștefan, Drăgan Daniel, Șter Petru, Silvași Laurențiu, Condor Ioan, Apon Vasile, Iliș Ioan, Fabian Gheorghe, Molnar Ioan, Contraș Ioan, Pavel Mihai, Boitor Francisc, Marian Toma, Băbuș Ioan, Chereji Andrei (Chereși), Babici Vasile, Țuțuraș Teodor, Stanca Mihai, Pop Petru (viitor primar al orașului între 1842-1848).¹

Deși nu-l putem numi începutul unui învățământ secundar românesc în limba română, înființarea catedrelor de limba română la Liceul Piarist din Carei și la Gimnaziul Superior Romano-Catolic din Satu Mare, acesta din urmă fiind declarat mixt prin ordonanța Locotenentei regale nr. 58.244/ 21 oct. 1861, au reprezentat momente importante în accesul la învățământ al tinerilor români. Cu toate vicisitudinile, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, numărul studenților români de la universitățile din Transilvania, Austria, Ungaria și Slovacia de astăzi, a crescut. Astfel: la Facultatea de Teologie a Universității Regale Maghiare din Budapeșta au studiat în perioada 1867 – 1918, 30 de studenți din comitatul Satu Mare; la drept și studii politice 52; la medicină 12, la litere și filozofie 4. La Universitatea „Ferenc József” din Cluj, la Facultatea de Drept și Studii Politice au frecventat 93 de studenți; la medicină 15, la litere și filozofie 6;

---

¹ *A szatmári részi görög szertarási eklézsia Jegyzőkönyve* [Registrul de procese-verbale al parohiei de rit grecesc din părțile Sătmărilor], vol. I și II, 1890-1891. În: Arhiva Parohiei Ortodoxe Române, nr. 1, Satu Mare;

matematică și științe naturale 4; farmacie 3. La Universitatea Tehnică Regală Maghiară din Budapesta, secția inginerie generală au frecventat 5 studenți; inginerie mecanică 6; arhitectură 2; inginerie chimică 2; la Academia Reformată de Drept din Debrețin 2; la Academia Regală de Drept din Oradea 80; la Academia Evanghelică de Drept din Prešov 4; la Academia Reformată de Drept din Sighetu Marmăției 5; la Academia de Minerit și Silvicultură Schemnitz, secția minerit 3; silvicultură 9; la Academia Regală de Agricultură Debrețin 3; la Academia Regală de Agricultură Keszthely (Barbul Miklós) – 1; Papp János la Academia de Agricultură din Magyar-Óvár 3; la Academia Regală de Medicină Veterinară din Budapesta 3; la Academia Orientală de Comerț din Budapesta 1; la Academia Regală de Comerț din Cluj 1; la Universitatea din Cernăuți, Facultatea de Medicină 2; la Universitatea Viena, Facultatea de Drept 1 (Cavasi Stefan din Boghiș), la Academia de Belle-Arte din München 1 - Bran Nicolae din Unimăt (în anexa 1 prezentăm tabele nominale cu acești studenți pe facultăți și localitățile de proveniență.)¹

---

¹ Cornel Sigmirean, *Formarea intelectualității din Transilvania (1867-1918). Studenți români la institutele de învățământ superior din Transilvania, Ungaria și Slovacia*, Teză de doctorat, Universitatea „Babes Bolyai”, Cluj-Napoca, 1999, coordonator prof. dr. Nicolae Bocșan; Idem, *Românii la Universitatea din Budapesta 1900-1919. Doctori în științe*, în: „Banatica”, 13 II, 1995, p. 127-167; Stelian Mândruț, *Studenții din România, Transilvania și Bucovina la Universitatea Tehnică din Viena (1867-1918)*, în: „Anuarul Institutului de cercetări socio-umane „Gh. Șincai”, Târgu Mureș, I, 1998, p. 58-78; Idem, *Învățământul universitar juridic și agronomic din Transilvania în epoca dualismului austro-ungar*, în: „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj-Napoca, XXXII, 1993, p. 169-187; Idem, *Studenții români din Transilvania la universitățile din Austro-Ungaria și Germania în 1897-1898*, în: „Cultură și societate în epoca modernă”, editată de Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu, A. Răduțiu, Cluj-Napoca, 1990; Ákos Egyed, *Învățământul maghiar din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar*, în: „Istoria învățământului din România”, vol. II, coord. Anghel Manolache, București, EDP, 1993; Geza Bremzai, *Lista transilvănenilor, bănățenilor, bucovinenilor, moldovenilor, muntenilor și macedonenilor promovați la Facultatea de medicină din Transilvania și Budapesta de la înființarea ei până la 1894-95*, Cluj-Napoca, 1938; Idem, *Rolul Vienei în formarea intelectualității românești din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, în: „De la umanism la iluminism”, I. Chiorean, red., Târgu Mureș, 1994; Viorel Faur, *Studenți români la Academia de drept din Oradea (1850-1918)*, în: „Crisia”, XVII, 1987, p. 129-181;

Fără îndoială, școlile la care ne-am referit reprezintă centre de formare a intelectualității românești, începând cu veacul al XVIII-lea, cu toate că accesul elevilor români în aceste școli se făcea cu dificultate. Dificultățile sunt determinate de lipsa resurselor materiale în primul rând, apoi din secolul al XIX-lea, când limba de predare devine limba maghiară, apare o nouă piedică, necunoașterea sau insuficienta cunoaștere a limbii maghiare. După instaurarea dualismului austro-ungar și declanșarea unei politici ferme de maghiarizare a minorităților, elevii și dascălii români au avut de înfruntat o atmosferă de multe ori ostilă, umilitoare, așa cum am arătat. Vom mai susține aserțiunea aceasta printr-un exemplu credem suficient de concludent. Prim-pretorul Plasei Carei din perioada interbelică, Ioan Gherman, relatează în „Monografia Plasei Carei”, apărută în 1937, că înscrierea copiilor români la Gimnaziul Piarist din Carei, nu era primită „cu brațele deschise”. El însuși, când s-a prezentat la conducerea școlii, însoțit de mama sa, ținând în mână certificatul de absolvire al Școlii Primare din Vezendiu, semnat de ilustrul învățător Gheorghe Pteancu (părintele nu mai puțin ilustrului dascăl și ctitor de școală românească Alexandru Pteancu), a fost primit cu cuvintele: „Minek ezt a kölyköt iskolába jártani? Vigye kapálni és disznót őrizni!” [Pentru ce să-l porți la școală pe acest copil, du-l la săpă sau la păzit porcii!].¹ Cu toate acestea a fost înscris, deși prima reacție nu prea era în consens cu principiile „Ordinului școlilor milostive”. Există însă și relatări ale unor amintiri frumoase ce exprimă recunoștința din partea unor elevi români, față de foștii profesori. Astfel, celebrul pictor Aurel Popp, înscris la Gimnaziul Piarist (școala a fost frecventată și de alți doi frați ai săi, Mihai și Otto), spune: „Țin minte un profesor a cărui amintire o păstrez până

---

¹ Ioan Gherman, *Monografia Plasei Carei*, Carei, 1937, p. 133;

la moarte, Czirbusz Géza, profesor de filozofie și limba germană... orele lui erau de neuitat... era un pedagog excelent, iar umorul său realiza mai mult ca alți profesori atotștiutori. Nu s-a sfiit să demaște – ex-catedra – greșelile colegilor săi călugări.”¹

Mulți dintre absolvenții acestor școli gimnaziale vor continua studiile în învățământul superior în Transilvania, la Budapesta, Viena sau Roma. O parte însă vor rămâne în lumea satelor românești, contribuind la crearea legăturii între aceasta și marile aspirații naționale și sociale ale căror purtători au fost elitele românești, creatorii de istorie.

Se impune, de asemenea, constatarea că românii au fost prezenți în instituțiile de învățământ din județ încă de la înființarea acestora. Dintre cei 2497 studenți transilvăneni în universitățile Europei în Evul Mediu, 77 au plecat din județul Satu Mare. Dintre aceștia, fără îndoială, o parte au fost de origine română.² După 1657, când românii din aceste părți au trecut la religia greco-catolică, sigur numărul acestora a crescut. În urma înființării Școlii Normale de Învățători din Carei, unde disciplinele de cultură generală se predau în limba latină. Statisticile consemnează între absolvenți anual un număr între 6 și 10 tineri români, care au devenit dascăli în părțile Eriului și Codrului.³ De altfel și după mutarea acestei școli la Satu Mare, începând cu anul școlar 1856/1857, numărul cursanților români greco-catolici se situează

---

¹ Aurel Popp, *La capătul vieții...*, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1999, p. 11;

² Sándor Tonk, *Universitari transilvăneni din Evul Mediu*, București, Ed. Kriterion, 1979, p. 102;

³ Victor Pereș, *Protopopiatul Eriului*, lucrare de absolvire a Facultății de istorie de la Universitatea „Babes-Bolyai” din Cluj-Napoca, 1979;

între 11 și 15 anual.¹ În Gimnaziul Romano-Catolic, transformat în Gimnaziul Regesc, între 1852 și 1944, au învățat 1382 de tineri români.²

După Unirea cu Roma, ei se vor îndrepta cu precădere înspre școlile catolice, mai puțin spre alte școli confesionale. Petru Bran referindu-se la școlarizarea tinerilor români în Gimnaziul Romano-Catolic Crăiesc din Satu Mare, spunea „De la anul 1634 când fu fundat, o mulțime de juni români l-au căutat fiindcă partea mai mare a locuitorilor din comitat sunt români deși în sânul poporului apăsător și mișel nu s-a putu alege o sumă proporțională care să poată cerceta pragurile Palatului Muzelor. Totuși în acești ani (1634 – 1859) au fost destul de bine reprezentați tinerii români în acest Gimnaziu.”³ De altfel în anul școlar 1859-1860 în acest Gimnaziu învățau 67 de elevi români, în anul școlar următor 48, iar în anul școlar 1861-1862 erau înscriși 50 de elevi români.

Putem afirma că Sătmarul a constituit un centru al educației încă din secolul al XVII-lea, contribuind prin instituțiile sale de învățământ la progresul cultural și istoric al românilor din această parte a țării. Trebuie, de asemenea, să constatăm că aceste școli nu au oferit un număr de locuri îndestulător pentru tinerii români sătmăreni, dornici de învățatură. Mulți elevi proveniți din rândurile populației românești fiind siliți să frecventeze școlile secundare confesionale sau de stat în limba maghiară, ori școlile românești din alte orașe ale Transilvaniei: Beiuș, Blaj, Năsăud. O singură excepție notabilă o reprezintă „Academia Teologica”, înființată în 1767 în Satu Mare, de către teologul Dimitrie Ivașco, „dascălul teologiei celei rumânești în Sătmar și Nimtiu”, care prin nivelul studiilor se poate asimila cu o școală de

---

¹ László Kónya, *Învățământul pedagogic din județul Satu Mare*, lucrare în curs de apariție;

² László Bura, *Iskolavárosunk ...*;

³ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 38, 4 noiembrie 1859;

nivel secundar. Aceasta a funcționat la Satu Mare aproximativ un an, fiind mutată apoi la Turț.¹ Pe parcursul a 12 ani, cât a funcționat, a școlarizat peste 700 de tineri români, care au devenit dieci sau preoți.

---

¹ Doru Radosav, *Carte și societate în nord-vestul Transilvaniei între secolele XVII și XIX*, Oradea, 1995, p. 55-56 și Viorel Ciubotă, *Dimitrie Ivașco, un cărturar român puțin cunoscut*. În: *In honorem Gabriel Stempel*, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2006, p. 78-86;

Capitolul al II-lea

Școlile secundare românești din județul Satu Mare, în perioada interbelică

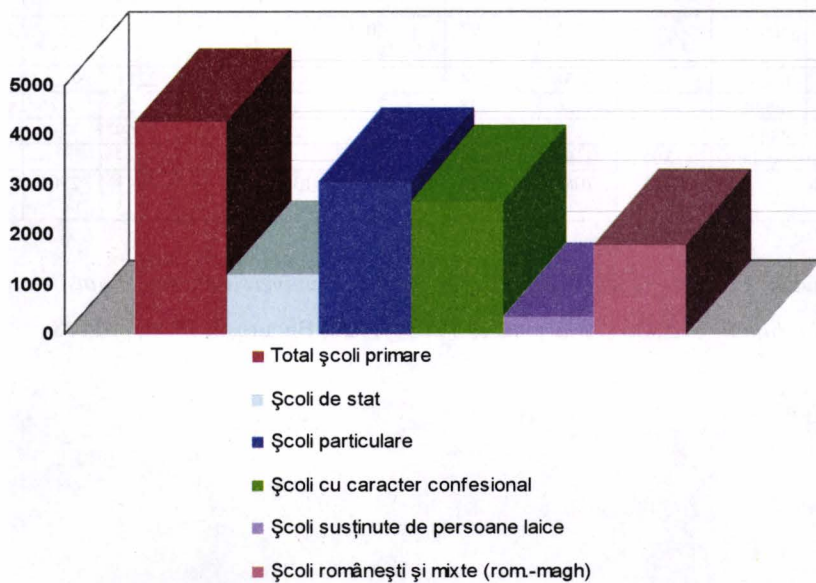
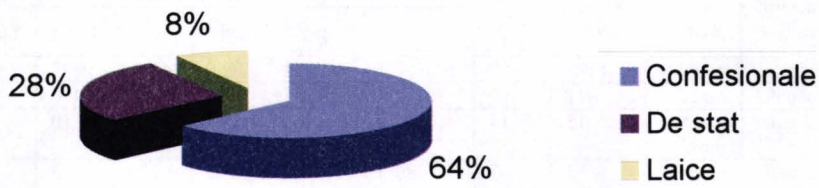
II.1 Evoluția învățământului secundar din Transilvania la sfârșitul Primului Război Mondial, aspecte din județul Satu Mare

În domeniul învățământului se impunea necesitatea agregării unei reforme profunde, care să corespundă noilor condiții istorice. În acest context, organizarea și dezvoltarea învățământului în limba română, a constituit preocuparea primordială a instituțiilor statului. Impulsionarea învățământului în general, a celui în limba română în special, dar și acțiunile întreprinse în vederea uniformizării învățământului primar și secundar de pe cuprinsul Transilvaniei, au fost obiectivele prioritare pe care le-a urmărit Consiliul Dirigent și care erau impuse de realitatea societății românești. Procesul de modernizare a societății românești a creat mediul propice dezvoltării rolului învățământului, științei, culturii și artei. Democratizarea societății, acordarea votului universal au fost factori care au condus la creșterea interesului pentru viața publică, dorința de informare, de instruire, de ridicare a nivelului de cultură al cetățenilor. Alt factor stimulatoriu pentru creșterea interesului părinților și al copiilor pentru instruire a fost acela că munca intelectuală era mai bine remunerată decât munca fizică, astfel că s-a înregistrat o mare creștere a numărului de elevi, s-a dezvoltat învățământul preuniversitar. A crescut numărul știutorilor de carte.

În 1918 în Transilvania situația învățământului primar se prezenta în felul următor:

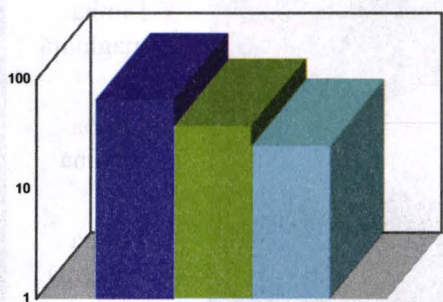
Caracterul școlii	Lb. de predare	Nr. de școli	Nr. cadre did.	Numărul elevilor						
				Total	Rom.	Magh	Germ	Evrei	Sârbi	Alții
De stat	magh.	1199	2890	166553	58271	93966	4311	9547	50	408
Comunale	magh.	311	460	30752	22306	388	48	7496	-	61
Comunale	magh. rom.	15	15	630	300	240	67	10	13	-
Comunale	magh. germ.	5	7	280	-	7	270	3	-	-
Comunale	magh. sârbă	13	14	670	-	-	-	-	550	120
Ort. română	română	1083	1257	84867	84071	669	10	28	46	43
Ort. sârbă	sârba	34	43	2251	44	-	-	-	2207	-
Greco-cat.	română	711	703	49193	48817	172	15	189	-	-
Greco-cat. rut.	magh.	11	8	233	-	-	-	-	-	233
Rom-cat.	magh.	293	574	31797	465	31015	163	137	5	12
Rom.-cat.	germ.	1	2	80	-	16	57	5	-	2
Rom.-cat.	crășov	7	435	-	-	-	-	-	-	435
Reformată	magh.	338	529	31508	676	30649	49	73	7	54
Unitariană	magh.	22	20	1507	13	1494	-	-	-	-
Evangh. lut	germ.	144	457	31615	330	2314	2882 6	140	2	3
Mahomed a-ne	turcă	1	3	24	-	-	-	-	-	24
Alte confesiuni	magh.	3	5	92	40	37	15	-	-	-
Israelite	magh.	41	58	2254	26	17	-	2211	-	-
Societare	magh.	16	26	338	73	129	-	55	26	55
Private	magh.	3	10	380	33	273	-	69	-	5
Total școli particulare		3052	4198	268456	-	-	-	-	-	1023
Toate școlile		4251	7088	435024	215465	161386	3383 1	2041 3	2906	-

Cf. Alexandru Pteancu, *Învățământul particular și universitar din Transilvania. În: Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș 1918 – 1928*, București, 1929, p. 1108.

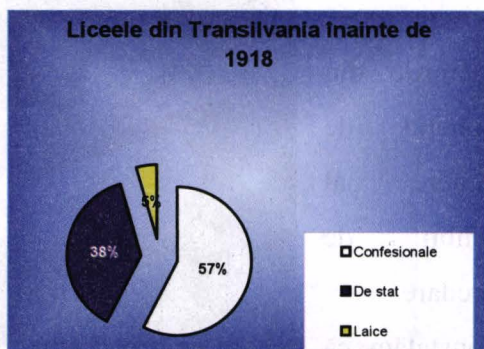

Învățământul secundar era organizat în Transilvania înainte de Unire în condiții similare cu cel primar, școlile secundare având în majoritatea lor caracter confesional. După susținătorii lor, școlile secundare se prezintă la nivelul Transilvaniei în felul următor:

Caracterul școlii	Civile				Licee				Comerciale				Normale			
	Limba				Limba				Limba				Limba			
	R	M.	G	Tot	R	M.	G	Tot	R	M.	G	Tot	R	M.	G	Tot
De stat	-	66	-	66	-	25	-	25	-	12	-	12	-	10	-	10
Comunale societ.	-	12	-	12	-	2	-	2	-	9	-	9	-	-	-	-
Ortodoxe române	1	-	-	1	3	-	-	3	1	-	-	1	3	-	-	3
Greco-catolice	2	-	-	2	1	1	-	2	-	-	-	-	5	-	-	5
Evangh. luterane	-	-	7	7	-	-	9	9	-	-	-	-	-	-	3	3
Rom.-catolice	-	25	-	25	-	13	-	13	-	1	-	1	-	11	-	11
Reformate	-	3	-	3	-	9	-	9	-	-	-	-	-	3	-	3
Unitariene	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Israelite	-	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fundaționale	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Total	3	109	7	119	5	52	9	66	1	22	-	23	8	24	3	35

■ Total licee ■ Confesionale ■ De stat

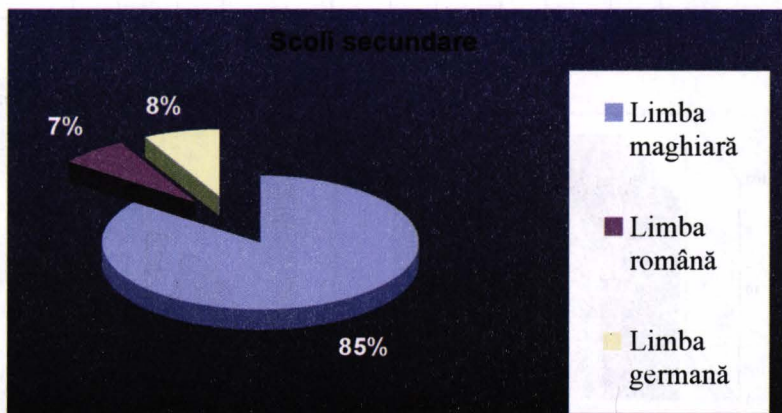

Cf. Alexandru Pteancu, *Învățământul particular și universitar din Transilvania. În: Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș 1918 – 1928*, București, 1929, p. 1109-1110.

Se vede clar că la nivelul Transilvaniei învățământul secundar are o extindere semnificativă, cuprinzând școli de stat și confesionale. De remarcăt faptul că școlile secundare confesionale prevalau față de cele de stat, astfel din 66 de licee, 38 erau confesionale, dintr-un total de 23 de școli comerciale, 2 erau confesionale și din 35 de școli normale, 25 erau susținute de confesiuni. Este, de asemenea, demn de remarcăt faptul că a crescut numărul școlilor civice, menite să-i pregătească pe elevii din orașe și din comunele mai mari pentru activități practice în domeniul activităților practice, al industriei, comerțului și al agriculturii (începând cu Legea Eötvös din 1868), în 1918 existând și 4 școli civice normale cu nivel de învățământ superior.

La început aceste școli erau susținute mai ales de către stat sau comune – urmărindu-se formarea unei clase cu aptitudini burgheze, practice – apoi au fost adoptate de ordinele călugărești mai ales de către cele romano-catolice, în cadrul lor realizându-se și o educație religioasă.

Dacă
privim
lucrurile din
punctul de
vedere al
limbii de
predare
constatăm că

din 119 școli civice, numai 3 sunt cu limba de predare română, 7 cu limba de

predare germană, 5 din școlile medii sunt românești și 9 germane, 1 comercială românească și 8 în limba română, respectiv 3 în limba germană. Politica de maghiarizare exprimată prin legislația școlară elaborată și aplicată după 1878 își arăta roadele. Dintr-un total de 243 de școli secundare în 1918, 207 erau cu predare în limba maghiară, 17 în limba română, 19 în limba germană¹ la o populație de 5.262.000 de locuitori, conform statisticilor din 1910, din care 2.830.000 români, 1.663.000 maghiari, 565.000 germani, 204.100 alții. După confesiuni populația se împărțea astfel: ortodocși 1.807.900, greco-catolici 1.245.300, 995.400 romano-catolici, 694.900 reformați, 263.000 evangheliști, 68.800 unitarieni, 182.500 evrei, 4.700 alții.

Din cele 9 școli cu profil real, 3 erau confesionale, 2 evanghelice în limba germană și una ortodoxă în limba română. În ceea ce privește cele 10 școli medii de fete, 4 (36,7%) erau confesionale (2 catolice, 1 reformată, 1 evanghelică în limba germană). Din cele 17 școli normale pentru învățători, 11 (64,7%) erau confesionale, din care 4 în limba maghiară (3 catolice, 1 reformată), 1 evanghelică în limba germană și 6 în limba română (3 greco-catolice și 3 ortodoxe). Din cele 12 școli normale pentru învățătoare, 10 erau confesionale: 7 în limba maghiară (3 catolice, 4 reformate), 1 în limba germană, 2 greco-catolice în limba română. Din 4 școli de educatoare, 3 erau confesionale (2 catolice în limba maghiară, 1 evanghelică în limba germană). Cu privire la cele 5 școli industriale pentru fete care funcționau, 1 era confesională (reformată). Din cele 12 școli superioare de comerț, 2 erau confesionale (1 romano-catolică, 1 ortodoxă în limba română).

---

¹ Alexandru Pteancu, *Învățământul particular și universitar din Transilvania. În: Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș 1918 – 1928*, București, 1929, p. 1109 și 1110;

În Transilvania mai funcționau 4 școli normale denumite Școli Normale Civice. Acest tip de instituție avea, de fapt, rang de învățământ superior, dat fiind că accepta înscrieri numai cu diplomă de bacalaureat, pregătind viitoarele învățătoare pentru școlile civice (în concepția de astăzi institutoare), una din ele funcționând la Satu Mare. Durata studiilor la aceste școli era de 3 ani și funcționau, în general, cu 2 profiluri: filologie - istorie și matematică - științele naturii.

Rezultă că în domeniul învățământului cultele au avut un rol important. Este evident că numărul școlilor susținute de cultele românești greco-catolic, respectiv ortodox este cu mult sub cel al celor maghiare și chiar germane. Cauzele semnificative care explică această stare de lucruri derivă din politica de deznaționalizare prin învățământ promovată cu consecvență de statul maghiar în perioada dualistă. Aceasta se fundamentează pe o legislație care în formă susține tendințe modernizatoare și liberale, dar în fond ori nu se aplică (vezi Legea XXXVIII/ 1868, cunoscută ca Legea Eötvös), ori prevederile lor conțin mecanismele obstrucționării dezvoltării unui învățământ pentru minorități, în special pentru românii care în Transilvania erau majoritari¹ (vezi Legea XXX/ 1883 – Tréfort, art. XXX/ 1890, Legea XV/ 1891, Legea Áppony din 1907). Pe aceeași coordonată se înscrie și susținerea școlilor confesionale maghiare de către stat sau organismele ecleziastice cu potențial economic incomparabil cu sursele materiale de care dispunea populația românească.

Rezultatele acestei politici se pot ilustra și prin faptul că după promulgarea Legii învățământului secundar (Tréfort, în 1883), când în

---

¹ C. Martinovici, N. Istrate, *Dicționar. Transilvania, Banat și celelalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, p. 36-39;

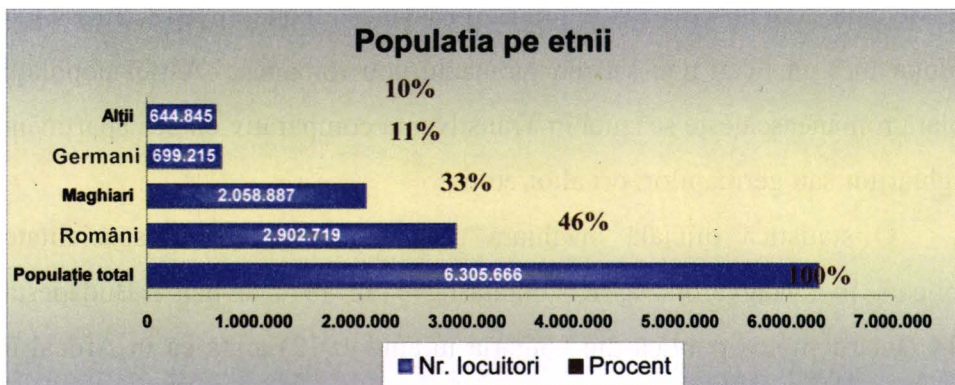
Transilvania existau 4 licee și 2 gimnazii românești, până în 1918, nu s-a mai înființat nici un liceu nou sau un gimnaziu nou românesc. Astfel populația școlară românească este scăzută în Transilvania comparativ cu cea aparținând maghiarilor sau germanilor, ori altor etnii.

O statistică oficială maghiară utilizată în lucrări de specialitate, publicată în „Magyarország Közoktatásügye az 1912 évben”, Budapesta, 1914 (Instrucțiunea publică din Ungaria în anul 1912) arată că în Ardeal în anul respectiv existau 20.286 elevi cuprinși în învățământul secundar. Dintre aceștia 14.001 erau maghiari și evrei, 4383 erau români și 1902 germani. Dar dintre români numai 1694 frecventau liceele românești, majoritatea de 2689 au frecventat școli maghiare.¹ Această disproporție se ilustrează comparând populația românească majoritară cu celelalte naționalități ale Transilvaniei. Astfel dintr-un total de 6.305.666 locuitori, 2.902.719 sunt români, 2.058.887 maghiari și 699.215 germani.

---

¹ Vezi Onisifor Ghibu, *Viața și opera bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*. În: *Transilvania, Banat ...; Das Schulwesen der Volksgruppen in Siebenbürger unter Magyaren und Rumänien* [Învățământul confesional din Transilvania în timpul maghiarilor și românilor], București, 1940, p. 10-11; Augustin Caliani, *L'enseignement minoritaire en Transylvanie (I)* [Învățământul minoritar din Transilvania], în: „Revue de Transylvanie” [Revista Transilvania], 1934, p. 154-157; Nicolae Iorga, *op.cit.*; Constantin Kirițescu, *Die rumänische Schule in Siebenbürger*. [Școlile românești din Transilvania], în: „Siebenbürgs” [Transilvania], vol. 7, București, 1943, p. 438-459; și mai pe larg în: *Das Schulwesen der Volksgruppen...*, București, 1940, p. 10-21;

Raportând numărul școlilor la cel al locuitorilor, la nivelul Transilvaniei (românii reprezentând 57,8% din populație, maghiarii 25,5%, germanii 10%) constatăm că un liceu revenea la 24.365 maghiari și la 590.019 români, un gimnaziu la 12.318 maghiari și la 737.526 români, o școală de comerț la 76.849 maghiari și la 2.969.316 români, un institut pentru învățători la 68.665 și la 368.762 români.¹

Considerăm că este utilă integrarea abordărilor privind învățământul secundar din părțile sătmărene într-o evoluție regională mai restrânsă - față de întreg teritoriul transilvan - care să cuprindă și județele Sălaj și Maramureș. Considerăm de asemenea utilă conturarea unui tablou al situației demografice din zonă, înainte de a schița o structură a învățământului secundar. Astfel, pe teritoriul celor trei județe au trăit în primul deceniu al secolului al XX-lea un număr de 976.370 locuitori², dintre care 104.586 (10,62%) în mediul urban și

¹ Alexandru Pteancu, *op.cit.*, p. 1111;

² Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Elemér Mezei, *Recensământul din 1910, Transilvania, Cluj-Napoca*, Ed. Staff, 1999, după „A magyar szent országainak 1910, évi népszámlálása” [Recensământul populației în Țările Sfintei Coroane Maghiare, din anul 1910], Első rész (partea I), Budapest, 1912, p. 457, 458, 459;

879.891 (89,38%) în mediul rural. Din punct de vedere al naționalității, a mediului de locuire și a limbii vorbite, în anul 1910 situația se prezintă astfel:

Naționalitatea	Populația urbană	Populația rurală	Total pop.	Cunosc numai lb. maternă	Cunoscători ai lb. române	Cunoscători ai lb. maghiare	Cunoscători ai lb. germane	Cunoscători ai lb. rutene
română	7388 (0,75%)	332.696 (33,79%)	340357	278364	-	30351	-	-
maghiară	94083 (9,55%)	314681 (31,96%)	408637	306929	51028	-	47440	3240
germană	2178 (0,22%)	64957 (6,59%)	67688	26512	25899	15277	-	-
ruteană	602 (0,06%)	159086 (16,16%)	159688					
Total	104251 (10,58%)	871420 (88,5%)	976370					

Cf. Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Elemér Mezei, *Recensământul din 1910, Transilvania*, Cluj-Napoca, Ed. Staff, 1999, după „A magyar szent országainak 1910. évi népszámlálása” [Recensământul populației în Țările Sfintei Coroane Maghiare, din anul 1910], Első rész (partea I), Budapeșt, 1912, p. 457, 458, 459.

Atragem atenția asupra posibilului subiectivism al recensământului oficial maghiar de la începutul secolului al XX-lea. Ni se pare ciudat faptul că peste 51.000 de maghiari vorbeau limba română, de pildă.

În primele decenii ale secolului al XX-lea analfabetismul era foarte ridicat, 76,65% din populația zonei la care ne referim nu știa carte. În județul Satu Mare au știut să scrie și să citească doar 134.637 locuitori¹, din Maramureș 34.063, din Sălaj 78.854, în total 247.554 locuitori, reprezentând un procent de 25,35 din totalul populației.

Județul	Absolvenți 4 clase gimnaziale				
	Nr. elevilor	Maghiari	Români	Germani	Alții
Satu Mare	11402	10489	673	205	34
Maramureș	5295	4807	61	164	263

¹ „Magyar Statisztikai Évkönyv” [Anuarul Statistic Maghiar]. Új folyam (seria nouă) XV 1907, Budapeșt, 1909, p. 306;

Sălaj	4230	3570	621	34	5
Total	20927	18866	1354	403	302

Județul	Absolvenți 8 clase gimnaziale				
	Nr. elevilor	Maghiari	Români	Germani	Alții
Satu Mare	4297	3838	382	69	8
Maramureș	2119	1913	102	55	49
Sălaj	1656	1325	320	8	3
Total	8072	7076	804	132	70

Numărul elevilor care au frecventat Gimnaziul și Școlile Medii reale se prezintă astfel:

Județul	Absolvenți Școli Medii				
	Nr. elevilor	Maghiari	Români	Germani	Alții
Satu Mare	1443	1407	24	5	7
Maramureș	1008	910	91	4	3
Sălaj	550	449	100	1	-
Total	3001	2166	215	10	10

Cf. „Magyar Statisztikai Évkönyv” [Anuarul Statistic Maghiar]. Új folyam (seria nouă) XV 1907, Budapest, 1909, p. 306.

Este evident faptul că dintre elevii cuprinși în școlile secundare, prevalează elevii de naționalitate maghiară sau înregistrați ca atare. Românii, față de ponderea deținută în rândul naționalităților, reprezintă procente foarte reduse în cadrul populației școlare.

La nivelul comitatului Satu Mare în 1915 erau 396.508 locuitori, din care 264.650 maghiari, 120.760 români și 6.669 germani.¹ Astfel, elevii români reprezintă 5,9% din populația școlară a județului Satu Mare, deși reprezentau peste 30% (30,45%) din totalul populației (conform datelor oficiale pentru anul 1915) și numai 1,6% din elevii cuprinși în gimnazii și

¹ Viorel Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreni pentru Unire (1918-1919)*, Ed. Muzeului Județean Satu Mare, 2004, p. 21; vezi și Jenő Farkas, *Szatmár megyei Kalauz* [Călăuza județului Satu Mare], Baia Mare, 1914;

școli medii (reale).¹ Dintr-o populație de 396.508 locuitori, din care 34.802 de locuitori trăiau în orașul Satu Mare, 120.760 erau români, 264.650 maghiari, 6.669 germani și 29.468 evrei. În oraș doar 986 erau români, 33.629 fiind maghiari, 629 germani și 7194 evrei.² La această populație funcționau în județul Satu Mare 21 de școli secundare. Dintre acestea 6 erau susținute de stat: în orașul Satu Mare - Gimnaziul Superior Catolic de Stat, Școala Superioară pentru Industrializarea Lemnului, o Școală Civică de Băieți, la Carei două Școli Civice - de Fete și de Băieți și o Școală Civică la Halmeu. Patru dintre școli erau susținute de administrațiile comunale/ locale: în Satu Mare o Școală Superioară Comercială pentru Băieți și una pentru fete și Conservatorul de Muzică, iar la Halmeu o Școală Civică pentru Fete. Dintre cele 21 de școli, 7 erau confesionale romano-catolice: la Satu Mare 3 școli civice, o Școală Normală pentru Învățători și una pentru învățătoare și educatoare, o Școală Pedagogică Postliceală și un Gimnaziu Superior Piarist la Carei. Mai funcționau 4 școli reformate, toate în orașul Satu Mare: o

---

¹ Vezi Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Elemér Mezei, *Recensământul din 1910, Transilvania*, Cluj-Napoca, Ed. Staff, 1999, după „A magyar szent országainak 1910. évi népszámlálása” [Recensământul populației în Țările Sfintei Coroane Maghiare, din anul 1910], Első rész (partea I), Budapest, 1912, p. 457,458,459; vezi și Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică*, Cluj-Napoca, 1987; „Magyar Statisztikai Közlemények” [Statistica maghiară], 2 kötet, „A Magyar Korona Országainak 1900 évi népszámlálása”, II rész, Budapest, 1904; „Magyar Statisztikai Közlemények” [Statistica maghiară], 5 kötet, „A Magyar Szent Korona Országainak 1900 évi népszámlálása”, kilenczedik rész, Budapest, 1907; „Magyar Statisztikai Évkönyv” [Statistica maghiară]. Új folyam XV 1907, Budapest, 1909; „Magyar Statisztikai Szemle”, 1885, 1895, 1910; Sabin Manuilă, coord., *Recensământul general al României, 1930*, București, vol. II, III, IX); București, Ed. Institutului Central de Statistică, 1938; E. Árpád Varga, *Népszámlálások a jelenkori Erdély területén* [Recensământul populației din actualul teritoriu al Ardealului], Budapest, 1922;

² Jenő Farkas, *op.cit.*; C. Martinovici; N. Istrati, *op.cit.*; *Recensământul general al României, 1930*, București, vol. II, III, IX (Sabin Manuilă coord.); *Anuarul Statistic al României, 1939 și 1940*, București, Ed. Fundației Regale, 1940; vezi și Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Elemér Mezei, *Recensământul din 1910 în Transilvania*, Ed. Staff, Cluj-Napoca, 1999, p. 456-483;

Școală Superioară Comercială pentru Fete, un Liceu Pedagogic pentru Fete, un Gimnaziu Superior pentru Băieți și o Școală Superioară pentru Fete. Existau și 2 școli de ucenici.

Pentru această populație în care românii reprezintă un procent de 30,45, la nivel de județ și 2,83% în orașul Satu Mare nu exista nici o școală secundară în limba română. Datele privind populația municipiului, în mod evident nu reflectă realitatea etnică a populației românești, cel puțin câtă vreme sunt înregistrați un număr de 6.977 greco-catolici (în majoritate români), ori populația românească înregistrată în statisticile oficiale maghiare, este de sub 1.000 de locuitori. De altfel, dintr-o statistică pentru perioada anterioară Primului Război Mondial, reiese că din totalul populației care a absolvit patru clase gimnaziale (11.402 elevi), 10.489 erau maghiari (91,99%); 673 erau români (5,90%); 205 erau germani (1,79%) și 34 alte naționalități. Dintre absolvenții de 8 clase gimnaziale, din 4297 elevi, 3838 erau maghiari (89,31%), 382 erau români (8,88%), 69 erau germani și 8 alte naționalități. În 1914, din 1443 elevi cuprinși în școli civile și gimnaziile reale, 1407 erau maghiari (97,50%), 24 erau români (1,66%), 5 germani și 7 aparțineau altor minorități.¹ Este clar că populația evreiască și germană a fost cuprinsă în rândul populației maghiare (evreii reprezentau în 1915 7,43% din populația comitatului Satu Mare și 20,67% din populația orașului Satu Mare).²

---

¹ Cf. László Bura, *Structura, dimensiunile și tendințele de dezvoltare ale învățământului gimnazial și liceal din nord-vestul României, în prima jumătate a secolului al XX-lea*. Comunicare la Simpozionul „Învățământul gimnazial și liceal din nord-vestul României, în prima jumătate a secolului al XX-lea”, Satu Mare, 2003;

² Jenő Farkas, *op. cit.*; Traian Rotariu, M. Semeniuc, Mezei Elemér, *op. cit.*, p. 456-483;

II.2 Măsuri legislative și organizatorice pentru dezvoltarea și consolidarea unui învățământ secundar românesc în Transilvania. Aspecte din județul Satu Mare

Unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918, a determinat schimbări hotărâtoare în evoluția istorică a societății românești. Acestea s-au manifestat în planuri diverse, economic, social, dar și în evoluția spirituală a poporului român.¹ S-au înlăturat piedicile în afirmarea cultural-științifică a românilor și s-au creat condiții propice pentru afirmarea, din plin, a acestora, lipsiți pentru mult timp de drepturi naționale și supuși unui proces de deznaționalizare, mai ales în deceniile anterioare Unirii. Încă în ședința Consiliului Național Român Comitatens Satu Mare, din 13 noiembrie 1918 se cerea promovarea unui învățământ în limba română în școlile normale și medii din comitat. De asemenea, ca primă măsură religia să fie predată în limba română, pentru elevii români din comitat.²

Nevoia unei abordări noi, ca și decizia Ministerului Instrucției Publice, era exprimată clar de dr. C. Angelescu: „în țările surori alipite ... învățământul are un caracter nenațional și inegal – învățământul general făcând parte dintr-o organizație școlară cu totul diferită (n.n. în imperiul Austro-Ungar, Rusia) este un instrument de deznaționalizare a maselor românești, care trebuie cu totul refăcut.”³ Se impun așadar două concluzii: necesitatea consolidării caracterului național al învățământului după modelul

---

¹ Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918 – 1920)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1985, p. 254;

² Arh. Naț. DJSM, fond: Consiliul Național Român, doc. 10/1918, f. 2;

³ *Dezideratele domnului ministru al instrucțiunii – 26 mai 1919*. În: Nicolae Peneș Dr. C. Angelescu. *Povestea unei vieți*, Ed. Monteoru, 1998, p. 211-219;

existent în Vechiul Regat cu toate lipsurile acestuia și sporirea rolului școlii, al educației în general, în realizarea unității naționale depline, mai ales în „țările surori alipite” (provinciile românești unite în 1918), pentru că „școala și educațiunea legată de ea sporesc puterea statului modern național.”¹

Din acest proces al afirmării spirituale face parte și învățământul a cărui dezvoltare n-a urmărit îngrădirea drepturilor la cultură și dezvoltare spirituală a minorităților. Au putut accede la pregătirea școlară de diferite nivele și forme de învățământ, în ciuda dificultăților materiale, un număr mai mare de copii, indiferent de etnie. La aceasta au contribuit spiritul în care s-a realizat Marea Unire, dar și unele măsuri cu caracter social care au îmbunătățit starea materială a populației printre care reforma agrară este semnificativă, ca și procesul general de democratizare a societății.² În Rezoluția de la Alba Iulia era înscris, printre alte principii și acela privitor la instruire conform căruia „fiecare popor se va instrui [...] în limba sa proprie prin indivizi din sânul său”. Acest principiu va fi cuprins și în primul act cu putere de lege emis de Consiliul Dirigent, Decretul nr. 1³. Conform acestui document, în școlile profesionale limba de predare va fi determinată de susținătorul școlii, lucru respectat pe întreaga perioadă a existenței Consiliului Dirigent.

---

¹ Vezi C. Gabriela Cristea, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1864 – 1944)*, București, EDP, 2001, p. 248-249 și Gheorghe Bunescu, *Legile învățământului românesc*, București, EDP, 2003;

² * * * *Istoria Românilor*, vol. 8: *România întregită (1918 – 1940)*, București, Ed. Enciclopedică, 2003, p. 661;

³ Art. 4: „În școlile comunale profesionale fundamentale, particulare, limba de instrucție o determină susținătorul școlii. În școlile secundare de stat, instrucția o va face în limba majorității populației din județ ...”. „Gazeta oficială publicată de Consiliul Dirigent”, nr. 6, din 14/27 ian. 1919, p. 25;

Reforma învățământului în perioada interbelică va urmări așadar realizarea idealului național, consolidarea sa prin mijloace specifice învățământului ca element esențial în procesul complex de democratizare și dezvoltare a culturii naționale în perioada interbelică. Acest lucru s-a realizat prin valorificarea tradițiilor și legislației elaborate de Spiru Haret, ca bunuri câștigate pentru învățământul și cultura românească, dar și prin valorificarea și integrarea specificităților aparținând noilor teritorii unite, în sistemul de învățământ al României. În acest proces a fost integrat pe deplin, după 19 aprilie 1919 și județul Satu Mare, prin sistemul său de învățământ, care avea specificități legislative și administrative, uneori incompatibile cu sistemul de învățământ din Vechiul Regat, în care urma să se integreze.

Această reformă a învățământului din perioada interbelică, a beneficiat de legislația modernizatoare elaborată în România, începând cu Legea asupra instrucțiunii din 1864, continuând cu legislația referitoare la organizarea învățământului în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și culminând cu legile care au contribuit la formarea unui sistem național de învățământ prin contribuția lui Spiru Haret și Constantin Dumitrescu Iași. În contextul istoric nou creat de marele eveniment de la 1 Decembrie 1918, s-au putut pune în valoare ideile valoroase privind reforma învățământului românesc elaborate anterior de către Simion Mehedinți. El a promovat două legi în 1918, ambele votate de către Parlament, neaplicate însă – Legea eforiilor școlare și Legea școlilor pregătitoare. În prima pledează pentru reconstrucția școlilor și asigurarea condițiilor de viață pentru dascăli, caracterizând-o el însuși drept „o lege democratică și anume cea dintâi încercare de a aduce poporul spre exercițiul real al vieții

constituționale...”¹ Prin cea de-a doua urmărește crearea unor școli primare și secundare (viitoarele supraprimare) în mediul sătesc. Selecția între elevii școlilor sătești și păstrarea lor în mediul respectiv, ca și înființarea unor seminarii teologice ori normale „un fel de mică universitate țărănească” va însemna formarea de modele pentru „luminătorii păturii rurale”.² Reforma a beneficiat însă și de noul context pedagogic, continuator al ideilor avansate în acest domeniu și ilustrate prin opera lui Spiru Haret, dar și beneficiar al noilor idei pedagogice occidentale aduse și susținute în mod strălucit de teoreticieni de frunte ai epocii ca: I. Găvănescul, G.G. Antonescu, Onisifor Ghibu etc.³ Această pedagogie dezvoltată în primele decenii ale secolului al XX-lea, „manifestă un interes cu totul deosebit pentru ideile educației noi, mai ales pentru școala activă.”⁴ Ei au contribuit însă la adaptarea noilor tendințe la specificul școlii românești din perioada respectivă.⁵ Ideile pedagogice novatoare au fost angajate în proiectarea legislației școlare interbelice, fundament al reformelor școlare. Miniștrii Instrucțiunii din perioada interbelică au contribuții teoretice și practice în realizarea reformei, în termeni de politici educaționale. Aceștia au fost: Simion Mehedinți (6 martie 1918 – 24 octombrie 1918); Constantin Angelescu (12 decembrie 1918 – 27 septembrie 1919, 19 ianuarie 1922 – 30 martie 1926, 22 iunie 1927 – 10 noiembrie 1928, 14 noiembrie 1933 – 1 ianuarie 1938); P. P. Negulescu (13 martie 1920 – 7 decembrie 1921, 30 martie 1926 – 14 iulie 1926);

---

¹ Simion Mehedinți, *Școlile pregătitoare și seminariile normale – discurs ținut în ședința dela 21 iulie 1918*. În: Simion Mehedinți, *Scrieri despre educație și învățământ. Antologie*, București, Editura Academiei Române, 1992, p. 92-94;

² *Ibidem*, p. 94;

³ Gabriela C. Cristea, *op. cit.*, p. 181;

⁴ Ion Gh. Stanciu, *op. cit.*, p. 3;

⁵ Gabriela C. Cristea, *op. cit.*, p. 182;

Nicolae Iorga (1 mai 1931 – 6 iunie 1932); Dimitrie Gusti (13 iunie 1932 – 14 noiembrie 1933); Petre Andrei (5 decembrie 1938 – 6 iulie 1940); Ioan Petrovici (17 iulie 1926 – 4 iunie 1927, 1 ianuarie 1938 – 10 februarie 1938, 4 decembrie 1941 – 23 august 1944).¹ Contribuția acestora, inovatoare în plan teoretic – pedagogic este materializată în proiecte legislative reformatoare. Este remarcabilă contribuția în plan legislativ a ministrului liberal Constantin Angelescu, în perioada ministeriatului său Parlamentul României votând „Legea învățământului primar normal” (1924), „Legea învățământului particular” (1925), „Legea învățământului secundar” (1928), „Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului secundar industrial de băieți și fete” și „Legea pentru organizarea învățământului comercial secundar”, ambele în anul 1936.

Gubernarea țărănistă (deși inițiator al legilor a fost Nicolae Iorga, care nu era membru al Partidului Național Țărănesc) răspunde în 1931, respectiv în 1932 cu două legi ale învățământului superior.

Procesul început la 1 Decembrie 1918, numit de unii sociologi și istorici „construcția națiunii” se va finaliza în anii următori prin adevărata unificare a statului în drept și în fapt², la acest proces și la finalizarea sa contribuind și reforma învățământului, care a fost un obiectiv important pentru toate guvernările interbelice. Dar, față de acest obiectiv, forțele politice au avut poziții diferite, exprimate mai ales la nivelul „partidelor naționale” liberal și țărănesc. Astfel, Partidul Național Liberal a dus o politică centralizatoare de consolidare a construcției statale unitare, neoliberalismul promovat cu consecvență de guvernele liberale punând accentul pe

---

¹ *Ibidem*, p. 238;

² Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare (1918 – 1930)*, București, Ed. Humanitas, 1998, p. 24;

intervenția statului în acest proces.¹ Partidul Național Țărănesc, fără să nege procesul unificării, susținea menținerea unor caracteristici regionale.² Și în ceea ce privește raportul stat – minoritate, reflectat în politica dusă față de minorități, legislația școlară a fost influențată de ideologia acestor două partide politice, care au dominat scena politică în România interbelică, stârnind pe alocuri nemulțumirea minorităților prin unele discordanțe, punctuale, între prevederile legale și capacitatea practică de aplicare a lor. Astfel, afirmând clar că România este un stat unitar, nu un stat multilingv, liberalii au susținut că drepturile individuale trebuie să se afle la baza întregului demers politic democratic și nu drepturile colective. Partidul Național Liberal, în programele sale politice, doctrinare, afirmă că este necesară o tratare diferențiată a minorităților printr-o politică specifică.³

În acest sens se face remarcă dr. Constantin Angelescu, care a avut o contribuție remarcabilă în promovarea unei politici educaționale centralizatoare și novatoare în timpul ministeriatului său.

Ne vom referi în continuare la câteva aspecte legislative care privesc învățământul secundar particular sau de stat și care vor determina înființarea unui asemenea nivel de școlaritate în limba română și în județul Satu Mare, determinând totodată consolidarea și creșterea numerică a școlilor secundare.

În primii ani după 1918, școlile secundare au funcționat în baza legislației existente în Vechiul Regat ori în teritoriile care s-au unit cu țara în 1918. Treptat s-a elaborat o legislație unificatoare, integratoare și

---

¹ * * * *Istoria românilor. România întregită (1918-1940)*, vol. VIII, Academia Română, coord. prof. univ. dr. Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 41-42;

² *Ibidem*, p. 43-47;

³ R. W. Watson, *History of the Romanians* [Istoria României], Cambridge, Cambridge University Press, 1934, p. 549-550;

compatibilizatoare, care va oferi cadrul formării unui învățământ național unitar. Trebuie remarcat faptul că reforma învățământului în plan legislativ este influențată de schimbările fundamentale în viața politică statală determinată de Marea Unire din 1918. Acestea au la bază noul context istoric și vor fi consfințite de noua Constituție a României din 1923, care în art. 5 și art. 7 asigură dreptul la învățătură și la libertatea conștiinței.¹

O primă și deosebit de importantă etapă în organizarea învățământului românesc în Transilvania este aceea cuprinsă între decembrie 1918 și 1920, când provincia era condusă de către Consiliul Dirigent, în cadrul căruia funcționa un „Resort al Cultelor și Instrucțiunii”, la conducerea căruia se afla, așa cum am mai arătat, Vasile Goldiș, apoi Valeriu Braniște. În 2 decembrie 1918 are loc Conferința Profesorilor Români la Alba Iulia, care hotărăște ca: în gimnazii și școlile civile limba de predare să fie limba română, limba maghiară va fi predată facultativ în clasele superioare, limba franceză înlocuind limba germană; în locul „geografiei Ungariei” și „istoriei Ungariei” să se predea „geografia României” și „istoria românilor”; se vor preda elemente de „constituția României”. Aceste hotărâri vor fi consfințite prin ordinul nr. 17/ 1918 al Resortului pentru Culte și Instrucțiune, care cere, conform Decretului Regal 3632/ 1918, semnat de regele Ferdinand I, ca istoria și geografia Ungariei să fie înlocuite cu istoria și geografia României. Prin același ordin se introduce limba română în toate școlile secundare, 20 de ore pe săptămână, pentru elevii români, care nu vor mai fi obligați să învețe limba maghiară. Aceste măsuri, ca de altfel și altele luate de Consiliul Dirigent nu vor putea fi aplicate în județul Satu Mare, întrucât aici se menține administrația maghiară până la 19 aprilie 1919. Conform ordinului nr. 216

---

¹ „Monitorul Oficial”, nr. 282, 29 martie, București, 1923;

din 22 ianuarie 1919, se numește câte un profesor de limba română la fiecare școală secundară de stat. În județul Satu Mare, respectiv în orașele Satu Mare și Carei, în care funcționau școli secundare, aplicarea acestei măsuri s-a făcut începând cu anul școlar 1919/1920, fără dificultate la Liceul „Mihai Eminescu”, preluat de stat și transformat în liceu românesc de stat și cu deosebită dificultate în celelalte școli care vor fi preluate de către statul român, conform hotărârii Resortului Instrucțiunii Publice al Consiliului Dirigent din 30 ianuarie 1919. Sunt două cauze importante care creează aceste dificultăți, anume lipsa profesorilor de limba română, mai corect a cadrelor didactice cunoscătoare a limbii române și nu în ultimul rând populația școlară din învățământul secundar sătmărean, care fusese instruită în limba maghiară și aparținea într-o măsură covârșitoare acestei naționalități.

Așa cum prevede hotărârea privind preluarea școlilor de stat, s-a procedat la preluarea școlilor de stat și în Satu Mare, însă ținându-se seama de conținutul circularei Resortului de Culte și Instrucțiuni din 22 decembrie 1918, care prevedea că „Pentru a evita o perturbare a învățământului și a înlesni încheierea anului curent se menține deocamdată vechea organizație școlară.”¹ Preluarea fostului Liceu Romano-Catolic Regesc are loc în două etape. La 1 mai, după eliberarea teritoriului de către trupele române (19 aprilie 1919), delegatul oficial al statului român, protopopul Alexandru Breban din Baia Mare, se prezintă la direcțiunea liceului pentru preluarea acestuia. După negocieri și având în vedere și conținutul circularei invocate mai sus, repermite continuarea activității în aceeași structură și cu aceleași programe până la sfârșitul anului școlar, însă cu condiția recunoașterii și

---

¹ „Nota oficială”, nr. 7, 22 decembrie 1918. În: „Gazeta Oficială”, nr. 5, 5/18 ianuarie 1919, p. 18;

supunerii față de noua administrație românească. Preluarea efectivă este realizată între 13 și 14 iulie a anului respectiv de către o comisie formată din directorul liceului, dr. Vasile Lohan, dr. Alexandru Pteancu, directorul Regiunii Școlare cu sediul la Oradea și dr. Alexandru Racoți, prefectul județului Satu Mare.¹

În același an, începând cu luna septembrie au fost preluate Școlile Civice de Băieți și Fete din Satu Mare, fiind numiți directori Ioan Popp, respectiv Gheorghe Sima² și Școlile Civile de Băieți și Fete din Carei reunite, la 9 noiembrie 1919, care vor fi conduse de Teodor Mureșan, primul director al școlii, deputat în Parlamentul României.³ Este preluată, de asemenea, Școala Profesională pentru Industria Lemnului din Satu Mare, începând cu anul școlar 1920/1921, primul director fiind numit Ștefan Focșa. Școala Superioară Comercială, susținută de primărie până în 1921, va fi preluată de statul român începând cu 1 noiembrie a anului respectiv. Conform procesului-verbal încheiat cu acel prilej, preluarea de către statul român s-a făcut în prezența Directorului General pentru Învățământul Secundar din Cluj-Napoca – Simion Gocan, al viceprimarului orașului Satu Mare, dr. Tiberiu Gruescu și al directorului școlii Ludovic Berky⁴. Școlile de Ucenici Industriali și Comerciali vor fi preluate din administrarea primăriilor, asociațiilor comerciale mai târziu. Astfel, Școala de Ucenici Industriali din Satu Mare este preluată începând cu 1 septembrie 1924. Școlile de Ucenici

---

¹ Francisc Groza, *Anuarul Liceului „Mihai Eminescu”, pe anul școlar 1919/1920*, Satu Mare, 1919, p. 14;

² János Papp, *Anuarul Școlii Medii de Stat din Satu Mare, pe anul școlar 1920/1921*, Satu Mare, 1921, p. 4;

³ Bojor Pompei, *Anuarul Școlilor Medii ale Statului din Careii Mari, pe anul școlar 1920/1921*, Carei, 1921, p.4;

⁴ Proces-verbal din 1 noiembrie 1921, document neclasificat. În: Arhiva Muzeului Județean Satu Mare;

Industriali și Comerciali din Carei au fost naționalizate în anul 1925.¹ Onisifor Ghibu, Secretarul General al Resortului Instrucțiunii și Cultelor în cadrul Consiliului Dirigent, face în lunile martie-aprilie ale anului 1920 primele inspecții la școlile preluate de stat din Transilvania. Referindu-se la județul Satu Mare, afirmă că „La Satu Mare maghiarizarea a făcut în trecut progrese uimitoare. Învățătorii vorbesc și ei prost și nu se întrebuițează o metodă bună. Totuși, o parte a lor vor trebui transferați și înlocuiți cu institutori din Vechiul Regat.”² El face un prim tablou referitor la școlile secundare de stat din momentul respectiv. Astfel, referindu-se la Școala Civilă de Băieți, afirmă că ea funcționa în localul unei școli primare din cauza faptului că localul școlii a fost ocupat de către spital. Aflăm că localul avea în construcție o aripă nouă, care urma să fie pusă la dispoziția Școlii Normale de Stat. Se subliniază necesitatea de cadre didactice pregătite pentru a preda în limba română, avându-se în vedere faptul că în oraș, în momentul respectiv, funcționau șase școli normale în limba maghiară. El a stabilit împreună cu organele locale, în special cu primarul Augustin Ferentiu, ca localul Școlii Civile, ocupat de spital, să fie pus la dispoziția învățământului în următorii 3-4 ani, pentru spital urmând să se construiască un alt local. Acest lucru însă nu s-a întâmplat. Ambele corpuri ale clădirii școlii sunt ocupate și azi de spital. Școala civilă de stat, în momentul respectiv, spune Onisifor Ghibu, „este unguerească”. El pune problema desființării ei pe motiv că „sunt școli civile unguerești destule” și mai ales evocă lipsa spațiilor pentru învățământ. Singura justificare, din punctul său de vedere pentru menținerea

---

¹ Arh. Naț.; DJSM, fond: Primăria orașului Carei, dosar 25/1929, f. 14;

² Onisifor Ghibu, *Pentru o pedagogie românească*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p. 222;

școlii, ar fi transformarea ei într-o instituție de învățământ pentru evrei.¹ În momentul respectiv mai funcționa Școala de ucenici industriali cu aproximativ 800 de elevi „dintre care mulți români”. Pentru aceștia și pentru transformarea școlii în școală românească, se vor înființa clase separate și un cămin al ucenicilor. Aflăm, de asemenea, că pentru funcționarea Conservatorului de Muzică statul dădea 6.000 coroane pe an subvenție, iar comuna 9.600 de coroane. Secretarul General dispune Primăriei ca „să afirme și punctul de vedere românesc în această școală”. Liceul „Mihai Eminescu” funcționează într-un local modern pentru vremea respectivă „... dar puțin îngrijit. Directorul Lohan trebuie mutat de acolo. În locul lui numit un element bun, cu tact și cultură românească”. În momentul respectiv la Liceul „Mihai Eminescu” sunt școlarizați peste 50 de elevi ortodocși aduși din Vechiul Regat, care urmează religia împreună cu greco-catolicii.²

Personalul didactic din școlile de stat era menținut cu toate drepturile, cu condiția depunerii unui jurământ de credință față de statul român, conform ordinului nr. 93 din 19 februarie 1919, prin care se aduce la cunoștința cadrelor didactice că „pot depune jurământul de fidelitate față de Măria Sa Regele Ferdinand al României și față de Consiliul Dirigent”.³ Cei ce nu depuneau acest jurământ urmau a fi destituiți, dar numai la sfârșitul anului școlar. În Satu Mare sunt menținuți chiar în funcția de directori.

Semnificativă este păstrarea unui număr important de cadre de la Liceul Regal Romano-Catolic din Satu Mare la Liceul „Mihai Eminescu”, unele vor funcționa chiar până la ieșirea la pensie (Mlinareț la limba

---

¹ *Ibidem*, p. 223;

² *Ibidem*;

³ „Gazeta Oficială”, nr. 7-12, 1-22 februarie 1919, p. 15;

germană, Drasser la matematică-fizică etc.). Este adevărat că se înregistrează un număr de cadre didactice care se vor „repatria” în Ungaria.

Cei care au rămas în învățământ au semnat jurământul de fidelitate față de statul român, nu se înregistrează cazuri de nesupunere sau de refuz, jurământul fiind reluat și după încoronarea regelui Ferdinand ca rege al României întregite, în octombrie 1922, la Alba Iulia. Prin același ordin se cere celor care nu cunosc limba română să o însușească „în grai și scris” în termen de un an. S-au stabilit măsuri pentru formarea cadrelor necesare școlilor secundare, și nu numai, s-au introdus în toamna anului 1919 programe analitice noi.

O problemă nerezolvată rămânea însă asigurarea manualelor. Resortul Instrucțiunii va angaja un credit de peste 2 milioane lei pentru tipărirea și asigurarea manualelor în vara anului 1919. În luna iulie a aceluiași an, prin ordinul Consiliului Dirigent nr. 5742/ 1919 se numesc primii profesori la școlile secundare preluate sau nou înființate. Au fost numiți noii directori la liceele de stat nou înființate, la Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare fiind numit dr. Vasile Lohan. În procesul de asigurare a cadrelor didactice pentru școlile secundare, trebuie remarcat faptul că profesori din Vechiul Regat, „cu rosturi bine întemeiate își părăsesc catedra și vin în Ardeal să contribuie la înjghebarea școlii românești”, la chemarea lui Onisifor Ghibu, pe atunci Secretar General al Resortului Cultelor și Instrucțiunii.¹ „Fiți bineveniți la muncă pe ogorul național pentru ridicarea neamului nostru”, se spunea într-un articol din presa sătmăreană a vremii.²

---

¹ Ioan Bratu, *Învățământul secundar din Ardeal*. În: *Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, 1918 – 1928*, București, 1929, p. 1009;

² „Satu Marc”, an VI, nr. 78, 6 octombrie 1924;

Liceul „Mihai Eminescu” a fost unul dintre beneficiarii importanți ai unor cadre didactice de o deosebită calitate venite aici prin grija Resortului de Culte și Instrucțiuni Publice a Consiliului Dirigent pentru scopul nobil al clădirii unei instituții de învățământ liceal românesc de bună calitate, lucru care s-a și realizat de-a lungul anilor.

S-au transmis apoi dispoziții către directorii regionali de învățământ și revizorii școlari unguri care au rămas în funcții, privind întreruperea oricărei legături oficiale cu guvernul maghiar. De asemenea s-a introdus limba română ca limbă oficială în administrația școlară, menținându-se pentru moment legile și regulamentele școlare maghiare, în textul lor schimbându-se doar sintagma „limba maghiară” cu „limba română”. Conform Ordinului 162/16 iunie 1921, al Ministerului Instrucțiunii Publice se cere „Să se înainteze Revizoratului Școlar Satu Mare cu figuri și scene în legătură cu istoria și cu regimul maghiar”.¹ În același sens, încă în 1919, se dăduse dispoziția scoaterii din bibliotecile școlare a cărților considerate a avea conținut antistatal.²

Consiliul Dirigent, prin Resortul de Culte și Instrucție Publică, a desfășurat o activitate extrem de laborioasă pentru reorganizarea învățământului și dezvoltarea unui învățământ românesc pe măsura cerințelor noii situații sociale și naționale, activitatea sa fiind continuată de secretarul general pentru învățământ care i-a urmat.

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond : Documente ecleziastice, dosar 13, 1919, fila 25;

² *Loc. cit.*, dosar 81/1919, f. 91 și 93 ;

Tranziția în acest sens nu s-a realizat însă fără asperități, fără opoziție din partea celor care din majoritari deveniseră minoritari.¹ Pe baza propunerilor de la Congresul Profesorilor de la Sibiu, s-a numit un șef al Secției Școli Secundare, în cadrul resortului, în persoana prof. Gavril Precup din Blaj. Apoi, la 4 iulie 1919 au fost numiți directori ai celor patru Direcții Regionale pentru Învățământul Secundar. Astfel la Direcția Oradea – în care era cuprins și județul Satu Mare – a fost numit ca director prof. Alexandru Pteancu.²

---

¹ În problema minorităților din România în perioada interbelică vezi Gheorghe Iancu, *Protecția minorităților etnice în perioada interbelică*. În: „Transilvania între medieval și modern”, partea I, Cluj-Napoca, 1996, p. 265; Gh. Iancu, *Information concernant le problème des minorités nationales de Roumanie dans les documents de la Société des Nations (1923-1926)* [Informații privind problema minorităților naționale din România în documentele Societății Națiunilor (1923-1926)]. În: „Transylvanian Review” [Revista Transilvania], nr. 1, Cluj-Napoca, 1992, p. 29-55; Idem, [Problema minorităților din România în documentele internaționale (1918-1940)]. În: „Transilvania între medieval și modern”, partea a II-a, Cluj-Napoca, 1997, p. 37-45; Idem, *Chestiunea minorităților etnice din România în context internațional (1913-1933)*. În: AIIC, 1997, nr. 36, p. 159-176; Marie Renée-Mouton, *La Société des Nations et la protection des minorités. Exemple de la Transylvanie (1920-1928)* [Societatea Națiunilor și protecția minorităților. Exemplu: Transilvania], Grenoble, 1969, 420 p. + Anexe; Viorica Boteni, *Les minorités en Transylvanie* [Minoritățile din Transilvania], Paris, 1938, 276 p.; Sándor Biró, *The Nationalities Problem in Transylvania 1867-1940* [Problema naționalităților în Transilvania 1867-1940], New York, 1992, 744 p.;

² El s-a născut în Borlești, comuna Pomi, județul Satu Mare, în anul 1878. Este fiul lui Gheorghe Pteancu (1855-1934) născut în Vezendiu, județul Satu Mare, figură marcantă a mișcării naționale românești din Transilvania de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Alexandru Pteancu beneficiază în familie de o educație aleasă. Urmează gimnaziul la Liceul Piarist din Carei, unde susține bacalaureatul în 1896, studiază apoi Teologia la Budapesta (1896 – 1900) și Filosofia la Cluj-Napoca (1900-1902). În anul 1903 obține titlul de doctor în limba română la limbi clasice, cu teza „Viața și operele lui Petru Maior”. Este numit profesor la Gimnaziul din Beiuș în 1902, unde rămâne până în 1904, când va pleca la Gimnaziul din Năsăud și va rămâne aici până în 1909, când revine la Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș, între anii 1909 – 1919. În anul 1919 este numit director al Direcției Regionale de Învățământ Oradea, din 1921 director general al Învățământului Secundar din Transilvania, în 1923 este numit inspector general al Învățământului Secundar pentru controlul învățământului particular minoritar din întreaga țară. Datorită competenței sale, în 1925 este numit atașat pe lângă ministrul Nicolae Petrescu-Comnen, delegat al țării la Liga Națiunilor, pentru a răspunde reclamațiilor maghiarilor din Transilvania privind învățământul minoritar (cf. Claudiu Porumbăceanu, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmărean*, Satu Mare, Ed. Solștișiu, 2000, p. 180; Pentru imaginea mai cuprinzătoare a personalităților din domeniul culturii și literaturii vezi și George Vulturescu, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmăruului. Dicționar 1700-2000*, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2000);

Programa cadru oficială pentru licee, începând cu anul școlar 1919/1920, reliefează o creștere a numărului de ore și introducerea unui număr de „obiecte facultative”, conform tabloului comparativ de mai jos:

Obiectul de studiu	Profil real – Vechiul Regat								Profil real - România							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Religie	2	1	1	1	1	1	-	-	2	2	2	2	2	2	2	1
Limba română	4	3	3	3	3	3	3	2	4	4	3	3	3	3	3	3
Limba latină	-	-	4	3	-	-	-	-	-	4	3	3	3	3	3	3
Limba elină	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2
Limba franceză	3	4	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3
Limba germană	-	3	3	3	2	2	2	2	-	-	3	3	2	2	2	2
Lb. italiană sau engl.	-	-	-	-	3	3	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Limba maghiară	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Instrucția civică	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Drept const. și adm.	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1
Economia politică	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Filozofie	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	3
Istorie	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	2	3
Geografie	3	2	2	2	2	-	-	-	3	2	2	2	2	-	-	-
Matematică	3	3	3	3	6	6	4	5	4	3	3	3	3	3	3	3
Științe naturale	2	2	-	1	-	2	2	3	2	2	-	3	3	2	3	2
Chimie	-	-	4	2	3	3	3	1	-	-	-	-	-	-	3	-
Fizică	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	3	3	3
Igienă	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	1
Geometrie sau desen geom.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muzică vocală	2	2	2	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Desen artistic	1	2	1	1	-	-	-	-	2	2	2	2	2	2	1	1
Desen liniar	-	-	-	-	-	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Caligrafie	3	3	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-
Gimnastică	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	1
Total ore oblig.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3
	6	8	8	8	8	8	8	8	8	8	9	0	0	0	0	2

Obiecte facultative:																	
Limba maghiară	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	
Stenografia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	
Contabilitatea	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Muzica instrumentală	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	
Lucrul manual	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	
Exr.și exp.șt.nat.chimice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	
Exr.și exp. fizică	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	
Total	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	3	6	7	7	6	

Cf. Ioan Bratu, *Învățământul secundar din Ardeal. În: Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, 1918 – 1928*, București, 1929, p. 1008.

Se sesizează introducerea limbii franceze în trunchiul comun (ore obligatorii), reducerea numărului de ore de limba germană și, deși era cerut de către minorități, studiul limbii engleze nu este obligatoriu la nici o clasă din liceu.

Nu se putea construi și consolida un învățământ secundar de calitate fără „materia primă” pe care o reprezintă elevii. Ori, se știe că tinerii români n-au avut șansa accesului egal la învățătură cu ceilalți aparținând etniei maghiare sau germane. Iată de ce șeful Resortului Învățământ din Transilvania, Onisifor Ghibu, adresează „poporului românesc” îndemnul de a școlariza copiii mai ales prin școlile care le oferă o meserie modernă legată de dezvoltarea industriei și a comerțului.¹ Mai mult este susținută și materializată ideea aducerii în Transilvania (școlile din Satu Mare au cunoscut această experiență) a unui număr de elevi din Regat: „Să fie aduși elevi din Regat pentru ca copiii români din Ardeal să-și însușească un tempo

¹ Onisifor Ghibu, *Îndemnare către poporul românesc din Transilvania, Banat și părțile ungurene*, Cluj, 29 martie 1920;

mai viu ... o limbă mai frumoasă. Trebuie să înțeleagă toată lumea că au căzut barierele dintre Ardeal și Vechiul Regat”, spunea Alexandru Pteancu, într-un interviu în publicația „Înfrățirea” din Cluj, citat de ziarul „Satu Mare”, în numărul său din 16 aprilie, 1924.

Perioada 1920-1923 este apreciată ca o epocă de consolidare a învățământului¹ în care trebuie să distingem tendința de secularizare (statificare), de transformare în învățământ de stat a învățământului particular. Aici se înscrie în special preluarea de către stat a școlilor comunale (Școli Comerciale Superioare din Satu Mare sau de ucenici din Satu Mare și Carei, la care ne-am referit). Pe de altă parte se distinge tendința de a așeza școlile din Transilvania pe noua structură națională și de aplicare a noii legislații școlare românești. Prevederile Constituției din 1923 stabilesc libertatea învățământului, fără a detalia prevederi speciale pentru învățământul confesional, stipulând în art. 24 dreptul la învățătură pentru toți cetățenii țării, cu condiția ca acest învățământ să nu contravină moralei și ordinii publice.² Legea învățământului particular, din decembrie 1925, stabilește condițiile în care o școală particulară poate funcționa, de altfel foarte apropiate cu cele ale învățământului de stat și raportate permanent la acestea, astfel încât să se asigure unitatea în ceea ce privește accesul la învățătură, dar urmărindu-se și însușirea limbii române și prin condițiile impuse trecerea la stat a unui număr de școli particulare care nu îndeplineau condițiile prevăzute de lege. Astfel, prin modificările aduse art. 42 din legea inițială (1898), se stabilește că studiile în școlile particulare se desfășoară după programe analitice similare cu cele din școlile de stat. Permite

---

¹ Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1116; Ioan Bratu, *op. cit.*, p. 1002;

² „Monitorul Oficial”, nr. 282, 29 martie, București, 1923;

învățământ în limbile minorităților, stipulând la același articol: „lecțiunile înafară de limba română, istoria românilor și geografia României, se pot face și într-o limbă străină pentru elevii a căror limbă maternă este alta decât limba română.”¹ Mai departe însă se stabilește că „acest privilegiu se acordă pe o perioadă de 3 ani și numai pentru localitățile cu o populație densă care să nu poată fi primită în școlile publice, examenul de absolvire a cursului inferior și superior se vor ține la școli publice împreună cu elevii școlilor publice.” (art. 53)²

Efectul acestor prevederi în județul Satu Mare, îl reprezintă pierderea dreptului de publicitate pentru mai multe școli: Liceul Romano-Catolic de Fete, Liceul Reformat de Băieți, Gimnaziul Superior de Fete, Școala Superioară Reformată de Comerț pentru Fete și Gimnaziul Romano-Catolic de Fete. Elevii din aceste licee au fost puși în situația de a susține examenele de bacalaureat la Liceul „Mihai Eminescu” sau în alte localități din țară. Rezultatele obținute de elevi sunt slabe, procentul de promovabilitate fiind cuprins între 20 și 40%.³

Conform legii, în locul liceelor desființate, s-au înființat secții maghiare la Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare, respectiv „Vasile Lucaciu” din Carei, pe lângă licee de stat. Aceste secții s-au depopulat în timp relativ scurt din cauza trecerii elevilor la licee confesionale ori la secția română, sau prin plecarea din țară.

Întreaga legislație elaborată și aplicată, nu fără dificultate, și măsurile administrative stabilite de către statul român au făcut posibilă unificarea învățământului la nivelul țării până în anul 1923. Astfel, la 1 ianuarie 1923,

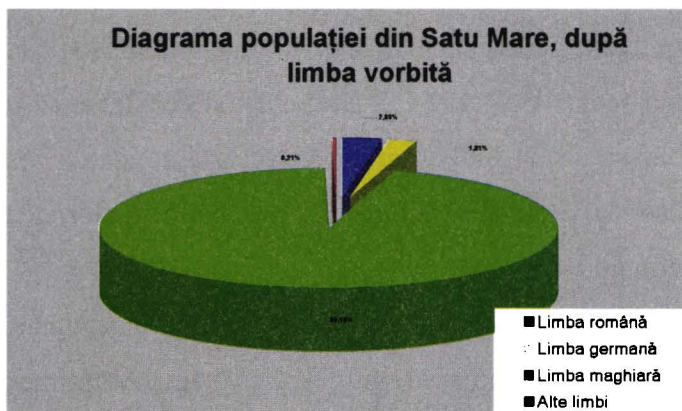
---

¹ Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1078;

² *Ibidem*, p. 1083;

³ László Bura, *Felekezeti ...*, p.4;

Secretariatul General de la Cluj este desființat, administrarea învățământului de toate tipurile revenind Ministerului de resort de la București, începând cu anul școlar 1923/1924. Ca un element specific pentru școlile secundare de stat care au funcționat în Satu Mare și în perioada anterioară anului 1918, este menținerea limbii de predare maghiară în primii ani după 1918 și înființarea secțiilor maghiare la Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare și la Liceul „Vasile Lucaci”

din Carei. Constatăm, pe lângă o tendință de naționalizare a școlilor confesionale ale minorităților, atragerea de sub influența procesului de maghiarizare prin învățământ (practică utilizată înainte de 1918 și continuată asupra populației germane în special) a celorlalte minorități. Astfel, înainte de Primul Război Mondial, în municipiul Satu Mare, din 34.892 de locuitori, 7.194 erau de religie mozaică, 13.418 reformată, 6.998 romano-catolică, 6.977 greco-catolică și 55 ortodoxă. După limba vorbită, numai 986 vorbeau limba română, 629 limba germană, nici unul limba idish (probabil între cei 72 vorbitori de alte limbi „găsim și evrei”) și 33.094 vorbeau limba maghiară.¹ În orașul Carei, dintr-o populație de 16.087 locuitori, 5.932 sunt de religie

¹ Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Elemér Mezei, *Recensământul din 1910, Transilvania, Cluj-Napoca*, Ed. Staff, 1999, după „A magyar szent országainak 1910. évi népszámlálása” [Recensământul populației în Țările Sfintei Coroane Maghiare, din anul 1910], Első rész (partea I), Budapest, 1912, p. 457,458,459;

romano-catolică (germani), 2.613 greco-catolici (români la origine, probabil maghiarizați), 2.491 evrei. Nu există însă nici o școală secundară într-o altă limbă decât maghiară, nici în Satu Mare, nici în Carei. Astfel, evocând principiul egalității șanselor de acces la instrucțiune în limba maternă, statul român dispune introducerea limbii germane în școlile din comunele cu populație germană, mai întâi în anul școlar 1919/1921, apoi revine pentru anul școlar 1923/1924. S-a stimulat și dezvoltarea unui învățământ secundar confesional în limba germană. Această acțiune a fost însă respinsă de către Biserica Romano-Catolică și de către majoritatea intelectualilor etnici germani.¹

O importanță deosebită pentru învățământ o au: Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul primar normal (24 iulie 1924), Legea bacalaureatului (martie 1925), Legea învățământului particular (22 decembrie 1925), Legea învățământului secundar (15 mai 1928) și Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului secundar industrial (aprobată prin Decretul Regal nr. 908 din 31.IV.1936), adevărate repere legislative pentru progresul învățământului în perioada interbelică și unificarea de drept și de fapt a învățământului românesc, în baza unei concepții unitare și coerente.

Legea învățământului primar stabilește două cerințe fundamentale pentru „primul grad al învățământului”, și anume că învățământul primar este unitar pe tot cuprinsul țării, dar și faptul că este obligatoriu, gratuit și general de 7 ani.

Școala particulară este definită în Legea învățământului particular, stabilindu-se sfera instituțiilor aflate „în afara Statului” – nefiind susținute de

---

¹ Ioan Gherman, *op. cit.*, p. 60, 62;

către stat, respectiv școlile particulare ale confesiunilor, ale comunităților, ale particularilor, definiție fixată în funcție de scopul acestora, „de a da o instrucție și o educație la cel puțin 10 copii ... pe clasă (...) și de minimum 20 pe școală”.¹ De asemenea această lege stabilește modul de funcționare și organizare pentru educații „în familie”, raportând acest gen de învățământ la cerințele generale existente în cadrul sistemului național de învățământ. Ea a fost promulgată prin Decretul 3793/19.XII.1925, abrogând celelalte prevederi legale anterioare. Aceasta marchează reperele evoluției învățământului confesional în perioada interbelică la nivel preprimar, primar și secundar.²

Legea permite înființarea de școli particulare, fiind singurul act normativ care, în mod explicit, prevede posibilitatea înființării de școli pentru minorități. Prin aceasta se realizează și o compatibilizare cu tratatele internaționale, care înglobau principiul că asigurarea învățământului în limba maternă reprezintă un mijloc important la dispoziția minorităților pentru a-și păstra specificul național și cultural. Acest principiu era stipulat și în Tratatul asupra minorităților, semnat de România la 9 decembrie 1919, la Paris, după Primul Război Mondial, în cadrul tratatelor de pace consecutive primei conflagrații mondiale.

În aceeași lege sunt stabilite condițiile în care o școală particulară își păstrează sau reprimește dreptul de publicitate. Condițiile sunt legate de asigurarea resurselor materiale, a resurselor umane, să se studieze „cel puțin materiile prevăzute în programele analitic ale școlilor similare de stat ...”

---

¹ Cf. *Legea 146/1925 asupra învățământului particular; Regulamentul pentru punerea în aplicare a Legii învățământului particular*, art. 2. publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 57, 10 martie 1926. În: „Colecția de legi, documente și regulamente”, tom IV, partea a II-a: Regulamente, București, 1926;

² „Colecția de legi și regulamente” (1 ian. 1925 – 31 dec. 1925), tom III, București, Ed. Ministerului de Justiție, p. 433-453;

(art. 63, litera „d”). Condițiile cerute de lege mai sunt legate de funcționarea cu autorizație cel puțin un an, de ordinea din instituție în ceea ce privește respectarea regimului actelor școlare, al regulamentelor similare pentru școlile statului.

Trebuie afirmat că legea nu înlătură în mod automat dreptul de publicitate. Astfel, în articolul 110 se spune că „actualele școli cu drept de publicitate vor putea funcționa mai departe cu acest drept, în limitele legii de față, dacă probează că l-au posedat înainte de 1 Decembrie 1918, sau că au obținut prin autorizări speciale acest drept de la 1918 până azi și dacă îndeplinesc condițiile legii de față ...”. Aceste prevederi au determinat păstrarea sau reprimirea dreptului de publicitate pentru un număr de școli și în județul Satu Mare. Conform articolului 49 din lege, școlile particulare conduse de ordine călugărești vor avea ca limbă de predare limba română.¹ De asemenea, școlile care își pierd dreptul de publicitate vor depune matricolele școlare la școlile publice de aceeași categorie din localitate, conform articolului 204 din același regulament.²

În ceea ce privește examenul de absolvire a școlilor secundare, începând cu anul școlar 1925-1926 se revine la examenul de bacalaureat, care se va desfășura conform „Regulamentului de aplicare a Legii pentru modificarea art. 18 alin (2), art. 19 și art. 71 din Legea pentru învățământul secundar și superior (art. 20-34)”, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 82-83 din 11 aprilie 1925.³ Conform Legii bacalaureatului examenul se desfășura în limba română și consta în probe scrise la limba română, limba franceză și la

---

¹ Cf. *Regulamentul pentru punerea în aplicare a Legii învățământului particular...*, p. 705;

² *Ibidem*, p. 739;

³ „Colecția de legi și regulamente” (1 ian. 1925 – 31 dec. 1925), tom III, București, Ed. Ministerului de Justiție, 1925, p. 519-526;

alegere limba latină sau matematică, probele la alegere putând fi susținute și în limba minoritarilor. Existau, de asemenea, probe orale susținute exclusiv în limba română la disciplinele limba română, istorie, geografia României, instrucția civică și limba franceză. Pe lângă acestea sunt probe la alegere, la secțiile reale, matematica și fizica-chimia, la secția clasică limba latină și elină, la școlile de fete fizică, chimie și științele naturii. Disciplinele la alegere se pot susține și în limbile minorităților „numai în caz de nevoie”. În acest caz comisiile se vor completa cu încă doi membri aleși din corpul profesoral al liceelor de stat.¹

Cadrul juridic fixat pentru învățământ în perioada interbelică, prin Legea învățământului secundar din 1928 (Legea nr. 79/1928 pentru învățământul secundar, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 105 din 15 mai 1928) și din 1939 referitoare la învățământul primar și normal, stabilește modul de organizare al „celui de-al doilea grad de învățământ”, la care au acces absolvenții învățământului primar. Scopul acestei forme de învățământ urmărește, mai ales, conform art. 1, „să dea absolvenților primilor patru ani de învățământ primar elementele esențiale ale unei culturi generale, pregătindu-i în același timp pentru a urma în învățământul superior”. Aceeași lege stabilește ciclurile: inferior și superior, cu durata de trei, respectiv patru ani. Ciclul inferior se raportează la învățământul gimnazial actual și se numerota conform legii cu I, II și III. Ciclul superior, adică învățământul liceal se numerotau cu IV, V, VI și VII, așa cum prevede art. 3 al legii.

De asemenea, o prevedere deloc de neglijat este aceea că absolvenții cursului primar complet de 7 clase pot fi primiți în orice clasă gimnazială în urma unui examen de diferență, cadrul juridic ce asigură accesul oricărui elev

---

¹ *Regulamentul de aplicare a Legii pentru...*, p. 522;

la învățământul de orice grad. La liceu, ca și la gimnaziu, promovarea dintr-o clasă în alta se face pe baza notărilor anuale și a unui examen de sfârșit de an. La absolvirea liceului se eliberează un „certificat de studii liceale”, care oferă absolventului posibilitatea de a ocupa funcții publice, dar nu-i permite accesul la universitate sau la alte forme de învățământ superior (cf. art. 20). Însuși scopul bacalaureatului este stipulat în lege, promovarea acestui examen dovedind că elevii „sunt în stare să urmeze cu folos studiile de specializare universitară.” (art. 21). Bacalaureatul fiind un examen național, constituie criteriul pentru admiterea în învățământul superior și este sinonim cu „examenul de maturitate” propus de Spiru Haret. Forma de susținere a bacalaureatului este unitară, susținându-se în două sesiuni, de vară și de toamnă, comisiile fiind constituite din profesori proveniți din alte județe și un președinte cu grad universitar. Centrele cuprind aproximativ 200 de elevi, care susțin probe scrise și orale la limba și literatura română, istoria românilor, geografia României, instrucțiunea civică, limba și literatura franceză, științele naturii și încă două discipline stabilite de ministerul de resort în fiecare an (conform articolelor 21 și 22 din lege).¹

Conform articolului 11 din lege, în regiunile cu populație minoritară în număr precumpănitor se vor putea înființa în condițiile legii, pe lângă liceele de stat „secții în care învățământul să se predea în limba minorității respective”. În aceste secții vor fi cuprinși numai elevii aparținând minorității respective a căror limbă este aceeași cu limba de predare. În mod obligatoriu limba română, istoria României, geografia României, instrucțiunea civică se vor preda în limba română.² Elevii absolvenți ai școlilor cu altă limbă de

---

¹ „Colecția de legi și decrete”, partea I : Legi, București, 1928, p. 399-440 ;

² *Ibidem*, p. 397 ;

predare decât limba română vor putea susține probele la alegere în limba respectivă. În aceste cazuri comisiile vor fi completate cu doi membri.

Este de remarcat faptul că Legea învățământului secundar stabilește cadrul juridic și pentru formarea și perfecționarea cadrelor didactice. Prin prevederile sale legea impune obținerea „diplomei de capacitate” ca premisă în vederea titularizării în învățământ, urmărind stabilirea unei continuități între formarea inițială și formarea continuă a cadrelor didactice. Prin dispozițiile generale și apoi prin cele speciale reglementează accesul la catedră, dar stabilește și cadrul instituțional pentru activitatea de perfecționare (organizată de către ministerul de resort, prin conferințe, cursuri și lucrări practice). Definitivarea în învățământ este consfințită prin această lege, care survine după trei ani de provizorat și asigură continuitatea între formarea inițială, finalizată prin obținerea diplomei de capacitate (în urma promovării unui examen) și activitatea de formare continuă. În cei trei ani de provizorat cadrele didactice trebuie să-și dovedească aptitudinile, „moralitate și conștiință în îndeplinirea datoriei”, fiind numiți definitiv pe baza avizului emis de Consiliul Inspectorilor Generali întocmit în urma unor rapoarte anuale avizate de directorul școlii. Definitivatul poate fi susținut de maximum trei ori consecutiv.

Secțiunea a IV-a stabilește cadrul legislativ pentru activitatea de conducere. Sunt considerați factori de decizie și conducere directorii și profesorii dirigenți. Directorii sunt numiți de către ministrul de resort dintre profesorii definitivi care au o vechime de minim 5 ani, beneficiază de avizul motivat al Consiliului Inspectorilor Generali și au absolvit cursurile de specializare pentru această funcție. Profesorul diriginte trebuie să urmeze

forme speciale de perfecționare, să fie stabilit conform recomandării directorului, dar numai dintre profesorii titulari ai clasei.

În continuare, pe baza informațiilor publicate până acum, dar mai ales pe baza documentelor inedite și depistate de noi, vom prezenta apariția și dezvoltarea școlilor secundare românești din această perioadă. Vom insista pe evidențierea numărului de elevi înscriși, pe resursele materiale de care s-au bucurat, asupra calității profesionale a personalului didactic, asupra planurilor cadru și a programelor școlare după care s-a desfășurat procesul de învățământ, precum și asupra manualelor ca elemente de conținut ale învățământului. Desigur, toate acestea raportate la legislația școlară și la impactul ei asupra evoluției învățământului secundar în județul Satu Mare.

II.2.1 Licee Teoretice de Stat

II.2.1.1 Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare

Liceul „Mihai Eminescu” este instituția școlară reprezentativă pentru învățământul sătmărean în limba română, cel mai important focar de cultură și educație din această parte a țării. A existat de-a lungul timpului preocuparea din partea unor istorici și intelectuali sătmăreni și nu numai, unii foști elevi ai școlii, pentru a restitui trecutul acesteia. Între acestea, cea mai recentă este Monografia redactată de prof. dr. Aurel Socolan, nume cunoscut în istoriografia română și prof. Lucia Munteanu.¹ Lucrarea a apărut în 1994, la 360 de ani de la înființarea școlii prin edictul lui Francisc al II-lea (1634) și la aniversarea a 75 de ani de când este preluată de statul român și transformată în liceu românesc (1919).

---

¹ Aurel Socolan, Lucia Munteanu, *Liceul „Mihai Eminescu” Satu Mare. Monografie (1634-1994)*, Oradea, Ed. Imprimeria de Vest, 1994, 168 p.;

Documentele inedite pe care le-am utilizat, datele statistice cercetate, modifică și completează într-un mod consistent imaginea evoluției acestei instituții, cu precădere în perioada interbelică.

Liceul „Mihai Eminescu” este continuatorul unei instituții prestigioase de învățământ ale cărei începuturi sunt legate de contrareformă. Liceul de stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare este primul cu acest nume din Transilvania! El este unul dintre cele 23 de licee românești înființate de administrația română imediat după Marea Unire în Transilvania și Banat, la Arad, Baia Mare, Caransebeș, Dej, Făgăraș, Ibașfalău (Târnăveni), Lugoj, Sibiu, Timișoara, Turda, Oravița, Alba Iulia, Brașov, Cluj-Napoca, Deva, Orăștie, Oradea, Sighetu Marmăției, Târgu Mureș, Șimleu Silvaniei, Gherla, Petroșani și Satu Mare.¹

Liceul a fost preluat la scurt timp după instaurarea administrației românești. La 1 mai 1919 delegatul județului Satu Mare, protopopul Alexandru Breban din Baia Mare, în calitate de consilier pentru învățământ al județului, se prezintă la direcțiunea școlii pentru preluarea acesteia. După discuțiile purtate este permisă continuarea activității în aceeași structură și cu aceleași programe până la sfârșitul anului școlar, însă în anumite condiții, care însemnau în fond supunerea față de noua administrație românească.

Preluarea clădirii, arhivei, documentelor școlare și a altor înscrisuri și bunuri patrimoniale, s-a realizat de către o comisie formată din Alexandru Pteancu, directorul Regiunii Școlare cu sediul la Oradea, Alexandru Racoți, prefectul județului Satu Mare și Vasile Lohan, director al liceului.² Preluarea

---

¹ Ioan Bratu, *Învățământul secundar din Ardeal*. În: *Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, 1918-1928*, București, 1929, p. 1005;

² Fr. Groza, *Anuarul Liceului „Mihai Eminescu” din Satu Mare, pe anul școlar 1919-1920*, Satu Mare, 1920, p. 4;

s-a făcut de la fostul director al liceului Bartolomeu Bagossy, între 13 și 14 iulie 1919. Cursurile vor începe în 6 octombrie, după deschiderea festivă din 5 octombrie, care a fost o adevărată sărbătoare națională pentru românii sătmăreni.

La 22 iunie 1924, prin grija directorului Liceului și cu sprijinul autorităților locale, este dezvelit bustul patronului spiritual al școlii, poetul Mihai Eminescu. Cu acest prilej are loc o amplă manifestare la care participă autoritățile locale, părinți, elevi și profesori, iar profesorul Ioan Conțiu, „maestru de desen”, organizează un concert.

Acest moment important pentru istoria școlii este marcat prin discursuri rostite de reprezentanții autorităților și ai școlii. Au luat cuvântul, printre alții, protopopul și deputatul Teofil Dragoș, care spune: „Sunt fericit că pot participa la dezvelirea bustului lui Mihai Eminescu tocmai în liceul care era loc de prigoană pentru neamul nostru.”

Eugen Seleș vorbește cu acest prilej despre opera lui Mihai Eminescu și îndeamnă pe tineri să se pătrundă de lumina vie a poetului și să-i urmeze sfaturile pentru înflorirea neamului de la Nistru până la Tisa. Augustin Ferențiu, primarul orașului, în cuvântarea sa, subliniază importanța acestui eveniment.

Presa vremii relatează acest moment înălțător în cuvinte emoționante.¹

---

¹ „Satu Mare”, an VI, nr. 47, 25 iunie 1924;

Este realizată, de asemenea, și o ilustrată¹, care să marcheze momentul deosebit pe care-l trăia instituția.²

Școala funcționează permanent în clădirea fostului Liceu Superior Regal Romano-Catolic, construită în 1912 (transformat în perioada puterii sovietice din martie – aprilie 1919 în liceu laic).

Primul director al liceului a fost dr. Vasile Lohan, care va conduce instituția între 4 iulie 1919 și 16 mai 1920. Acesta a fost numit printr-o hotărâre a Resortului Instrucțiunii al Consiliului Dirigent, alături de alți 26 de directori de licee din Transilvania la 4 iulie 1919. Prin aceeași hotărâre liceele preluate de la statul maghiar vor putea lua denumiri ale unor noi patroni spirituali, care să reprezinte „o rupere cu trecutul și o apropiere de învățământul din Vechiul Regat”.³ Apoi a fost numit provizoriu ca director,

---

¹ Eugen Seleş, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” Satu Mare, pe anul școlar 1923-1924*, Satu Mare, 1924, p. 10;

² Din nefericire bustul poetului, această minunată operă de artă, care dincolo de valoarea spirituală simbolică are evident o valoare artistică indiscutabilă, a avut un destin nefast. Începând cu anul 1940 a fost înlăturat de pe soclu și probabil distrus. Placa care-l însoțea a fost așezată sub bazinul de apă de la etajul superior al clădirii. În anul școlar 2005/2006 un alt bust al poetului, cel realizat în 1949, a fost recondiționat și reamplasat în holul de la intrarea în școală reasezându-se și placa comemorativă care însoțea bustul așezat în 1924. Profesorul Gheorghe Cosma, fost elev al liceului între anii 1945 și 1951 ne relatează într-un interviu acordat în ianuarie 2007 despre momentul declanșării acțiunii de recuperare a bustului poetului Mihai Eminescu, care dispăruse în 1940: „Profesorul diriginte Davidovici ne-a dat ideea să refacem acest bust, după ce ne-a povestit despre existența sa. Ne-a dat ideea să organizăm o chetă în perioada vacanței de Paști a anului 1949. Am plecat în vacanță fiecare în localitățile de unde proveneam, cu formulare gata pregătite pe care în partea de sus a paginii era scris că se organizează o chetă pentru dezvelirea bustului poetului național Mihai Eminescu la Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare. Ne-am adresat părinților, preoților, primarilor, oamenilor mai înstăriți și am adunat o sumă de două ori mai mare decât cea necesară. Bustul s-a instalat în 1949, cam „fără gălăgie” și s-a reîntâlnit cu placa din marmură ce-l însoțea pe cel din 1924, doar în 2006.” (Interviu cu Prof. Gheorghe Cosma. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. nr. 1391; interviurile cu foști elevi ai învățământului secundar din perioada interbelică au fost realizate de autorul lucrării, în anul 2007);

³ Ioan Bratu, *Învățământul secundar din Ardeal*. În: *Transilvania, Banat, Crișana și Mararmureș 1918-1928*, București, 1929, p. 1005;

prof. Francisc Groza, fost profesor al liceului, care va rămâne în funcție până în 27 august 1920, moment în care funcția îi este încredințată lui Eugen Seleş, a cărui personalitate va marca evoluția școlii pe întreaga perioadă interbelică.¹ Plecarea sa din funcție se va petrece odată cu plecarea în refugiu la 30 august 1940. Începând cu data de 5 septembrie 1940, funcția este preluată de Lajos Lőrincz, din însărcinarea organelor militare care ocupaseră orașul în acea zi.

În calitate de director al liceului, Eugen Seleş a avut o preocupare permanentă și susținută pentru consolidarea acestei instituții, pentru a-i crește prestigiul. Acest lucru l-a realizat în primul rând printr-o neobosită activitate de popularizare a școlii în mediul orășenesc, dar și în cel rural, de unde, cel puțin în primii ani, vor veni majoritatea elevilor. Astfel, ca urmare a demersurilor sale, efectivele de elevi au crescut an de an. Dacă în anul școlar 1918-1919 din 617 elevi, numai 13 erau români, la sfârșitul perioadei numărul elevilor români a crescut de 26 de ori. Pentru a-i menține s-a îngrijit ca anual să ofere sprijin material elevilor prin mijloace bănești atrase de la persoanele fizice sau societăți comerciale, prin constituirea de fonduri în urma organizării unor serbări sau altor tipuri de activități, veniturile astfel

---

¹ Eugen Seleş s-a născut la 21 decembrie 1882 și a decedat la 29 martie 1953. Este o personalitate marcantă în rândul intelectualității românești sătmărene din perioada interbelică. El a contribuit într-o măsură extrem de importantă la afirmarea spiritualității românești, în primul rând prin ilustra sa carieră de profesor și director al celei mai importante școli românești din județ, Liceul „Mihai Eminescu”, între 1septembrie 1920 – 30 august 1940, acoperind astfel aproape în întregime perioada interbelică. Pe de altă parte spiritul său creator se manifestă pe deplin în activitatea ca om al cetății, contribuind printr-o paletă largă de preocupări la instaurarea și afirmarea unei vieți culturale românești în această zonă a țării, în care până la Marea Unire din 1918 acest lucru era extrem de limitat, fapt ilustrat mai ales prin rolul său în organizarea și conducerea Societății ASTRA în județul Satu Mare. Eugen Seleş era absolvent al Universității din Budapesta, cu diplomă în specialitățile limba și literatura română și maghiară. Era doctor în filozofie și preot. La liceu a predat limba română;

obținute fiind oferite elevilor sub formă de rechizite, manuale, premii, excursii, dar și obiecte de îmbrăcăminte.

În toată perioada directoratului său școala a dispus de internat. Acesta era situat pe actuala stradă Gabriel Georgescu, într-o clădire care acum aparține Școlii cu Clasele I-VIII Nr. 10 din Satu Mare. Aici erau cazați elevii de la secția română, elevii de la secția maghiară fiind cazați în Convictul Episcopal Romano-Catolic și în clădirea „Irsik”. O parte dintre elevi erau însă găzduiți și în internatul „Casei Învățătorilor” de pe Calea Traian.¹ Pentru cei cazați în internat și cu posibilități materiale reduse, a inițiat constituirea de fonduri de la persoane cu posibilități materiale deosebite (numai în anul școlar 1919/1920, suma colectată fiind de 57.704 coroane), fondul „colecta elevilor” (în același an școlar acest fond a colectat suma de 19.351 coroane) sau fondul „Vasile Lucaciu”. Aceste fonduri permit ca anual să scadă taxa de internat pentru cei săraci, uneori până la jumătate. Toate acestea au creat premisele accesului egal la educație al elevilor dotați și cu dorință de a învăța, în cea mai mare parte având posibilitatea școlarizării. Dovada peremptorie este numărul mare de elevi din mediul rural înscriși, dar și numărul mare de absolvenți care vor urma învățământul superior, mulți dintre aceștia devenind personalități ale culturii și științei românești.

Elementul determinant pentru creșterea prestigiului unei școli îl reprezintă cadrele didactice. Eugen Seleș, în calitate de director, încă din primii ani a reușit să facă demersurile necesare pentru ca Liceul „Mihai Eminescu” să fie încadrat cu un corp profesoral de elită, cadrele didactice făcând în scurt timp un renume școlii care a adus recunoașterea sa pe plan național. Acest lucru este susținut prin faptul că începând cu anul 1925 Liceul

---

¹ Clădirea nu mai există, vezi ilustrații: anexa 9;

„Mihai Eminescu” din Satu Mare devine centru zonal de bacalaureat, aici susținând examenele de absolvire a liceului elevi din județul Satu Mare și din județele învecinate (vezi anexa 2). Nu puține sunt cazurile când se prezintă la examenul de bacalaureat organizate la Liceul „Mihai Eminescu”, elevi din Vechiul Regat (București, Râmnicu Vâlcea, Brăila etc.) sau din județele mai îndepărtate ale Transilvaniei (Cluj, Mureș, Brașov etc.). Eugen Seleş făcea parte din comisiile de examinare în calitate de profesor examinator, alături de profesori universitari sau din învățământul liceal, delegați din minister, dintre profesorii care se bucurau de un deosebit prestigiu profesional și moral.

Prestigiul școlii a crescut în mod constant și datorită talentului său de a relaționa corect și eficient cu cadrele didactice, cărora reușea printr-o exigență susținută de exemplul personal să le imprime un ritm de muncă eficient și să-i stimuleze în punerea în valoare a talentului, aptitudinilor și experienței profesionale de care dispuneau. Toate acestea printr-o atitudine echidistantă, echilibrată și lipsită de orice subiectivism de natură etnică, religioasă etc. Disciplina impusă, în primul rând prin legislația specifică, devenise liber consimțită, un mod de a acționa și a fi elev sau profesor la Liceul „Mihai Eminescu”, așa cum ne relatează unii dintre foștii elevi din perioada respectivă. Nu trebuie neglijat faptul că Eugen Seleş, în calitate de director, a reușit să mențină starea de disciplină printr-o riguroasă aplicare a legilor și regulamentelor școlare în vigoare. Astfel, în calitate de președinte al Consiliului Școlar (profesoral), împreună cu membrii corpului didactic, aplicau pedepse destul de aspre, prevăzute de regulament. Nu în ultimul rând, a reușit să asigure o bază materială corespunzătoare desfășurării procesului de învățământ la nivelul cel mai înalt. Dotările laboratoarelor, a bibliotecii și sălii de sport au crescut de la un an la altul, Liceul „Mihai Eminescu”

devenind și din acest punct de vedere o școală fanion pentru învățământul sătmărean și nu numai.

Opera sa, ca educator și ctitor de școală, se întemeiază în primul rând pe o permanentă preocupare pentru însuflarea în mințile și în inimile învățăceilor săi a dragostei de țară, a mândriei patriotice, a demnității naționale, niciodată însă în dauna celor ce nu erau români., față de care îi îndemna la respect și bună conviețuire. Aceasta fiind susținută de o cultură vastă și de o elocvență desăvârșite. Profesiunea de credință în acest sens este afirmată și în discursul rostit cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Decembrie a anului 1920, în sala Teatrului Orășenesc. El afirmă – ca participant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 - : „Era deșteptarea sfântă, viața unui neam ce-a rupt cătușele robiei ... Umbre sfinte ale morților eroi.: Horea, Cloșca, Crișan pluteau în aer ... chiar în acel oraș unde Mihai Viteazul în urmă cu trei sute de ani a săvârșit opera măreață a Unirii tuturor românilor ... Și acum mă adresez vouă, iubiți elevi ai Liceului Mihai Eminescu! Fericiți sunteți voi odrasle tinere ale neamului nostru ... Fiți mândri, că voi sunteți acea generație care e menită de Dumnezeu să desăvârșească opera Unirei, prin muncă, știință și caracter.”¹

Avem șansa câtorva aduceri aminte din partea unor foști elevi ai liceului din perioada interbelică. Acestora le mulțumim pentru generozitatea și gestul nobil al judecății drepte pe care o fac îndeobște învățăceii dascălului lor. Iată câteva aprecieri privitoare la directorul liceului, Eugen Seleş, din partea unui ilustru urmaș, fost elev al liceului. L-am numit pe Gabriel Strempele, membru de onoare al Academiei Române: „Seleş Eugen era un

---

¹ Eugen Seleş, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1920/1921*, p. 6-7;

mare patriot, vorbea frumos. Era profesor excepțional de limba română. Făcuse facultatea de limba română și limba maghiară la Budapesta. Era doctor în filozofie. Îmi amintesc, era vremea Străjeriei. Săptămânal se ridica drapelul. Noi, îmbrăcați în uniforme de străjeri eram adunați în careu și directorul ne ținea discursuri în care făcea apel la simțămintele noastre patriotice, noi aplaudam și eram încântați. Seleș era o personalitate a Sătmarului, era președintele ASTREI.”¹ Un alt fost elev, dr. Ioan Vida remarcă: „Eugen Seleș era doctor în filozofie, ne predă istoria literaturii române vechi. Preda și la Liceul Reformat de Băieți, limba română. Seleș era foarte sever, aspru uneori, dar corect și foarte competent la disciplina lui.”² „Directorul liceului era un om corect și sever”, așa ni-l înfățișează un alt elev al liceului, dr. Mihai Boca.³

Încercând să ilustrăm cealaltă latură a activității lui Eugen Seleș, ca intelectual implicat în viața cetății – într-o vreme în care poate mai mult ca oricând intelectualul român era chemat să se pună în valoare pentru a contribui la afirmarea culturii și spiritualității românești pe aceste meleaguri – vom realiza o trecere în revistă a domeniilor abordate prin conferințe. Conferințele susținute de Eugen Seleș, pe lângă caracterul formativ și informativ reieșit din diversitatea temelor și domeniilor științei și culturii abordate, reprezintă modele de elocință și exprimare în limba română. Cunoașterea istoriei și culturii naționale este, poate, domeniul cel mai bine ilustrat prin conferințele susținute de către Eugen Seleș. Astfel, sunt de

---

¹ Interviu cu academician Gabriel Stempel, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. nr. 1395;

² Interviu cu dr. Ioan Vida, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. nr. 1392;

³ Interviu cu dr. Mihai Boca, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. nr. 1392;

remarcat conferința despre sufletul românesc, susținută în 6 martie 1921 în Satu Mare; în același an a susținut conferința despre Ziua Eroilor în Satu Mare și o alta despre opera poetică a lui Mihai Eminescu.¹ Cu prilejul serbării dedicate încoronării regelui Ferdinand și a reginei Maria, Eugen Seleș a susținut la Teatrul Orășenesc o înflăcărată cuvântare, în fața oficialităților orașului, a cadrelor didactice și elevilor liceului, în care spunea „se încoronează azi de stăpân al tuturor românilor Măria Sa regele Ferdinand și augusta Sa soție, regina Maria. În cartea vecinicii neamului nostru va fi scrisă cu litere de aur această zi măreață de 15 octombrie 1922.” (discurs din 15 octombrie 1922). În același an, la 27 octombrie a conferențiat la Casina Română.² În aprilie 1924, a susținut la Teatru o conferință despre revenirea Basarabiei la Patria Mamă.³ Se înscriu pe aceleași coordonate și unele discursuri susținute la deschiderea anului școlar, ca de exemplu la deschiderea anului școlar 1926/1927, când a comemorat trecerea în neființă a regelui Ferdinand, pe care îl aprecia și despre care spunea: „Regele Ferdinand a dispus de toate calitățile unui domnitor ce-l reclamau interesele vitale ale poporului român, în timpul Războiului Mondial ...” și pe care-l oferea ca model pentru școlari „Voi ca școlari, știind faptele și viața acestui rege, puteți avea un model de a vă îndrepta viața și faptele voastre, cari pe

---

¹ Eugen Seleș, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1920/1921*, p. 15;

² Eugen Seleș, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1921/1922*, p. 3-7 și 72;

³ Eugen Seleș, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1924/1925*, p. 84;

lângă servirea intereselor proprii și personale, trebuie să fie pururi în serviciul marii și sfinteii cauze: România întregită.”¹

Susține de asemenea conferințe cu tematică culturală despre „Viața și moartea lui Eminescu, Coșbuc și Vlahuță” (1927). La Cercul Civil Militar în 28 noiembrie 1928 susține conferința „George Coșbuc”, la 10 ani de la moartea poetului.²

Pe aceeași coordonată a cinstirii geniului eminescian ca patron spiritual al școlii, se înscrie dezvelirea bustului marelui poet, amplasat în clădirea instituției. Evenimentul a avut loc la 22 iunie 1924 și se înscrie în șirul faptelor ce-l definesc pe Eugen Seleş ca unul dintre principalii ctitori ai Liceului „Mihai Eminescu”. Cu acest prilej a rostit un discurs despre geniul poetului Mihai Eminescu.³

Într-o conferință rostită la Teatrul Orășenesc este evocată personalitatea lui Nicolae Iorga – pe atunci prim-ministru al României (la 13 iunie 1931) – în preajma zilei de naștere a marelui savant, 18 iunie. În 19 februarie 1934 evocă personalitatea lui Ștefan Cicio-Pop, trecut la cele veșnice.⁴

Un moment mai deosebit în șirul conferințelor susținute de Eugen Seleş îl reprezintă discursul rostit la 2 iunie 1938, în plină dictatură regală a lui Carol al II-lea, despre Străjerie și rosturile ei. Deși Străjeria reprezintă o mișcare menită să cultive, conform devizei ei „credință și muncă pentru țară

---

¹ Eugen Seleş, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1926/1927*, p. 7;

² Eugen Seleş, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1927/1928*, p. 3-12;

³ Eugen Seleş, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1924/1925*, p. 72;

⁴ Eugen Seleş, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1933/1934*, p. 10;

și rege”, el își fundamentează discursul pe locul și rolul liceului (ale școlii secundare) în formarea tânărului studios, „abătându-se” de la litera și spiritul statutului organizației respective.¹ Aniversările unor evenimente marcante din istoria neamului (1 Decembrie, 24 ianuarie, 8 Iunie, 8 Noiembrie, 10 Mai, Ziua Eroilor etc.) sunt tot atâtea prilejuri în care Eugen Seleş va ține conferințe ori va rosti discursuri despre semnificația istorică a evenimentelor respective.

Trebuie subliniată, de asemenea, prezența lui Eugen Seleş în presa vremii. În mod deosebit îl găsim cu articole pe teme sociale, politice, culturale, în publicațiile „Satu Mare”, „Afirmarea”, „Țara de Sus”, „Astra – Mesafon”, „România de Nord”, articole care prin conținutul lor servesc cauzei afirmării culturale și naționale a românilor în concertul multicultural oferit de orașul și județul Satu Mare.

Nu în ultimul rând merită o subliniere acribia cu care Eugen Seleş a redactat Anuarele liceului pentru fiecare an școlar, între 1920/1921 și 1937/1938 (cunoscute și cercetate). Fără îndoială sunt micromonografiile care contribuie hotărâtor la restituirea atmosferei anilor respectivi din școală, la cunoașterea unor aspecte mai greu de sesizat prin studiul documentelor de arhivă. Aceste anuare, scrise cu gândul la cei ce vor veni și vor dori să cunoască evoluția școlii, de ce nu la elevii și dascălii școlii, aruncă o rază de lumină asupra trecutului instituției, ușurând reconstituirea sa de către urmași.

La preluarea liceului, în anul școlar 1918/1919, efectivele de elevi se prezentau astfel: total elevi 619, din care 604 maghiari, 2 germani, 13 români. După religie, 376 erau romano-catolici, 101 greco-catolici (!), 37 reformați, 4

---

¹ Eugen Seleş, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1937/38*, p. 3-6;

luterani și 101 izraeliți. La sfârșitul perioadei interbelice, în anul școlar 1939/1940, erau 85 romano-catolici, 278 greco-catolici, 19 reformați, 60 ortodocși, 81 izraeliți. Pe naționalități situația se prezenta astfel: 17 maghiari, 86 germani, 337 români, 81 evrei, 20 alte naționalități, în total 523 de elevi.

În ceea ce privește cadrele didactice, în anul școlar 1918/1919 toți profesorii liceului sunt declarați maghiari. Altfel se prezenta situația în anul școlar 1939/1940, 21 erau români, 2 germani, 4 maghiari, 1 rutean.¹

Redăm în tabelul următor situația efectivelor liceului în perioada interbelică, pe ani de studiu și pe clase:

Anul	CLASA																Elevi particulari		TOTAL	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		Înscriși	Clasați		
	Î	C	Î	C	Î	C	Î	C	Î	C	Î	C	Î	C	Î	C				
1919/1920																		331		
1920/1921	50	43	60	55	31	27	23	19	24	16	18	18	15	15	33	25	59	42	313	260
1921/1922	82	71	46	44	59	56	26	26	21	19	26	24	18	18	20	19	42	35	340	312
1923/1924	190	141	140	103	73	65	70	64	35	31	31	23	33	26	16	13	30	7	618	473
s. maghiară			61	31	47	37	47	41	26	22	22	21	24	22	38	35			265	209
1924/1925	166	108	152	120	106	75	70	63	72	45	39	30	31	22	28	25	61	38	725	526
s. maghiară					50	35	37	28			19	17	21	19	20	15			147	114
1925/1926	180	128	122	83	141	110	76	68	46	33	45	38	37	25	25	22	58	23	730	530
s. maghiară							42	29							41	28			83	57
1926/1927	126	79	130	105	100	78	110	97	53	49	39	32	46	37	40	29	21	11	665	517
1927/1928	134	95	93	78	116	93	89	77	63	56	54	51	43	35	37	35	22	13	651	533
1928/1929	101	78	100	73	98	67	101	78	77	67	62	59	65	44			11	4	615	470
1930/1931	102	83	73	69	81	70	62	51	56	45	73	66	64	60			11	5	522	449
1931/1932 ²																			506	
1932/1933 ³																			531	
1933/1934	101	81	110	90	102	95	71	61	63	56	49	45	54	51			5	2	555	481
extrabuget	47	39																	47	39

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 53;

² Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu” Satu Mare, Matricola școlară, D. 53/1931-1932

³ Loc.cit., Matricola școlară, D. 56,57/1932-1933;

1934/1935	102	90	87	73	96	78	99	85	56	47	58	44	54	41			37	25	589	483
extrabuget	46	30	42	28															88	58
1935/1936	190	185	88	83	107	104	86	80	55	50	51	46	49	42	43	42			669	632
1936/1937	98	82	99	84	98	81	100	90	29	22	26	18	46	36	46	38	23	8	565	459
extrabuget	48	39	32	27	32	24			29	24	28	19							169	133
1937/1938	103	93	94	81	91	80	88	68	39	30	46	33	35	30	34	33	65	40	595	488
extrabuget	40	26	37	29	30	26	26	21	36	27									169	129
1938/1939 ¹																			522	
1939/1940 ²																			523	
Total																	536	253	11533	7352

Cf. Matricolele școlare pentru anii de studiu respectivi. În: Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”.

Elevi înscriși la secția română:

Anul	CLASA								Elevi particulari	Total elevi înscriși
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
1919/1920										331
1920/1921	50	60	31	23	24	18	15	33	59	313
1921/1922	82	46	59	26	21	26	18	20	42	340
1923/1924	190	140	73	70	35	31	33	16	30	618
1924/1925	166	152	106	70	72	39	31	28	61	725
1925/1926	180	122	141	76	46	45	37	25	58	730
1926/1927	126	130	100	110	53	39	46	40	21	665
1927/1928	134	93	116	89	63	54	43	37	22	651
1928/1929	101	100	98	101	77	62	65		11	615
1930/1931	102	73	81	62	56	73	64		11	522
1931/1932										506
1932/1933										531
1933/1934	101	110	102	71	63	49	54		5	555
1934/1935	102	87	96	99	56	58	54		37	589
1935/1936	190	88	107	86	55	51	49	43		669
1936/1937	98	99	98	100	29	26	46	46	23	565

¹ *Loc.cit.*, Matricola școlară, D. 77, 78, 79/1938-1939.;

² *Loc. cit.*, Matricola școlară, D. 80, 81, 82/1939-1940; nu sunt luați în calcul elevii particulari;

1937/1938	103	94	91	88	39	46	35	34	65	595
1938/1939										522
1939/1940										523
Total									445	10565

Cf. Matricolele școlare pentru anii de studiu respectivi. În: Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”.¹

Elevi înscriși la secția maghiară:

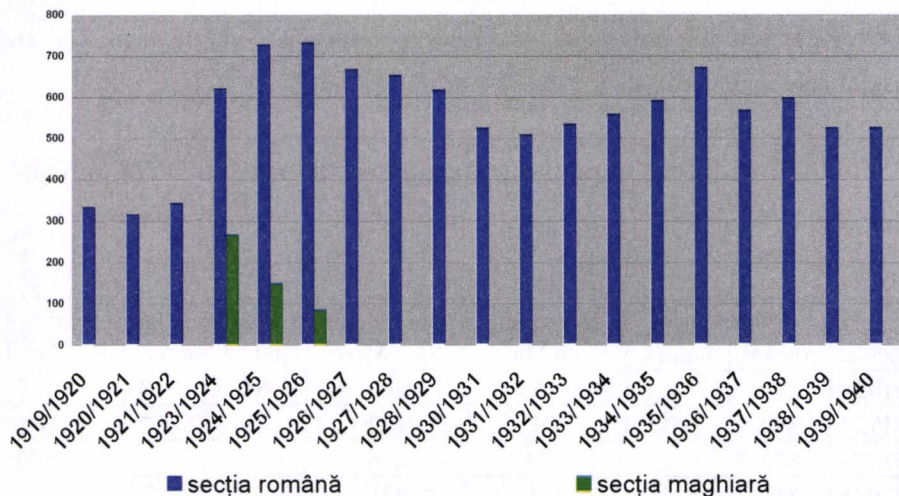
Anul	CLASA																Total înscriși
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		
	î	C	î	C	î	C	î	C	î	C	î	C	î	C	î	C	
1923/1924			61	31	47	37	47	41	26	22	22	21	24	22	38	35	265
1924/1925					50	35	37	28			19	17	21	19	20	15	147
1925/1926							42	29							41	28	83
Total																495	

Elevi extrabugetari:

Anul	CLASA								Total elevi înscriși
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
1933/1934	47								47
1934/1935	46	42							88
1936/1937	48	32	32		29	28			169
1937/1938	40	37	30	26	36				169
Total									473

¹ Aurel Socolan, Lucia Munteanu, *Liceul „Mihai Eminescu” Satu Mare. Monografie (1634-1994)*, Oradea, Ed. Imprimeria de Vest, 1994, p. 44 (pentru anul școlar 1919/1920). În realizarea situațiilor sinoptice privind efectivele de elevi, apartenența lor etnică și religioasă, ca și profesia părinților și mediul de locuire, am utilizat *Anuarele* întocmite de directorul liceului pentru anii școlari: 1920/21, 1921/22, 1923/24, 1924/25, 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29, 1930/31, 1933/34, 1934/35, 1935/36, 1936/37, 1937/38. Pentru anii școlari 1931/32, 1932/33, 1938/39, 1939/40, am utilizat datele din Registrele matricole pe anii respectivi din Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”. Numărul mare de elevi particulari din 1923/24 și 1924/25 se datorează înscrierii elevilor de la fostul Liceu Romano-Catolic de Băieți.

Elevi înscriși pe ani școlari, grafic comparativ pe limbi de predare

În ceea ce privește religia și naționalitatea elevilor¹, matricolele arată că:

Anul școlar	Religia							Naționalitatea					Alte naț.	Total
	Gr. cat.	Ortod.	Rom. cat.	Lut.	Izr.	Ref.	Total	Rom.	Germ.	Magh.	Rutenă	Evrei		
1919/20 ²	254	72	3	1	1	-	331	327	1	3	-	-	-	331
1920/21	271	39	1	1	1		313	307	1	1	3	1		313
1921/22	276	51	1	1	10	1	340	326	1	1	2	10		340
1923/24	363	24	291	38	137		853	387	38	291		137		853
1924/25	372	49	226	33	131		811	421	33	226		131		811
1925/26	348	45	203	38	121		755	393	38	203		121		755
1926/27	330	44	117		130	23	644	363	48	77	12	131	13	644
1927/28	300	58	122		124	25	629	346	58	77	8	126	14	629
1928/29	279	38	118		105	44	604	324	55	88	12	107	18	604
1930/31	207	58	103	2	112	28	511	254	40	88	8	114	7	511
1933/34	253	55	121	7	124	35	597	302	63	98	4	125	5	597

¹ Nu s-au luat în calcul elevii particulari și extrabugetari;

² Francisc Groza, *Anuarul Liceului „Mihai Eminescu”, pe anul școlar 1919-1920, Satu Mare, 1920, p. 24;*

1934/35	279	60	126	9	124	42	640	338	62	101	8	124	7	640
1935/36	305	48	133	12	133	38	669	354	75	83	2	134	21	669
1936/37	334	68	130	10	127	42	711	400	64	99	4	128	16	711
1937/38	343	74	136	6	99	41	699	418	63	96	4	99	19	699
Total	4260	711	1828	157	1478	319	8776	4933	639	1529	67	1488	120	9107

Cf. Matricolele școlare pentru anii de studiu respectivi. În: Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”.

Tabloul mediilor de locuire și localitățile de proveniență a elevilor se prezintă astfel:

Anul școlar	Cetățeni		Din orașul Satu Mare	Din județul Satu Mare	Din alte județe	Din străinătate	Total
	români	străini					
1920/1921	310	3	34	209	67	3	313
1921/1922	330	10	60	192	86	2	340
1923/1924	853		377	476			853
1924/1925	811		375	436			811
1925/1926	755		357	398			755
1926/1927	644		233	411			644
1927/1928	629		287	342			629
1928/1929	604		244	360			604
1930/1931	509	2	226	285			511
1933/1934	597		313	284			597
1934/1935	640		342	298			640
1935/1936	669		360	232	77		669
1936/1937	711		358	353			711
1937/1938	696	3	358	341			699
Total	8758	18	3924	4617	230	5	8776

Cf. Matricolele școlare pentru anii de studiu respectivi. În: Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”.

După ocupația părinților, situația se prezintă astfel:

Anul școlar	proprietari	agricultori	industriași	meseriași	comercianți	lucrători	funcționari	funct. CFR și poștă	ingineri	preoți	prof., inv., preoți	ofițeri	zilierii	profesii libere	pensionari	orfani	alte ocupații	Total
1920/21	6	150	13		7	3	32	1	2	31	56	1	3	3	5			313
1921/22	5	150	6	10	15	7	32	17	5	35	42	2	4	4	6			340
1923/24	27	220	113		104		117		9		102	10	10	59	57	25		853
1924/25	17	247	118		98		110				113	6	2	62		33	5	811
1925/26	17	231	101		77		99				118	4	5	47	8	13	35	755
1926/27	18	187	54	21	62		78				118	5	4	32		36	29	644
1927/28	22	160	23	33	68		98				112	6	6	36		37	28	629
1928/29	21	149	1	33	57		115				103	6	4	29		34	52	604
1930/31	17	92	35	17	62		93				89	7	1	28		35	35	511
1933/34	18	94	55	81	66		118				81	26		32		26		597
1934/35	19	104	36	32	82		130				76	27		36		20	78	640
1935/36		111		54	97									269			138	669
1936/37	20	134	26	44	78		151				81	14		55			108	711
1937/38	11	133	30	46	76		155				74	32		46		15	81	699
Total	218	2162	611	371	949	10	1328	18	16	66	1161	146	39	738	76	274	589	8776

Cf. Matricolele școlare pentru anii de studiu respectivi. În: Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”.

Se impun câteva concluzii în ceea ce privește evoluția efectivelor de elevi. În primul rând sesizăm creșterea, în mod firesc, a ponderii elevilor români; dacă înainte de 1919 numai 13 elevi erau declarați români, sau înscriși în documente ca atare, numărul crește de aproximativ 26 de ori. Dacă după aceleași documente, din 619 elevi în anul școlar 1918/1919, numai 2 erau germani și 13 români, nici un evreu și nici unul de altă naționalitate, 604 erau înscriși ca fiind de naționalitate maghiară, având limba maternă

maghiară. Faptul că lucrurile nu stau așa reiese însă din situația privind religia elevilor. Se știe că românii erau în acea perioadă aproape în exclusivitate greco-catolici, în oraș putem spune chiar în totalitate. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea românii foloseau în Biserică limba maghiară, fenomen ce se accentuează odată cu numirea preoților ruteni maghiarizați (vezi Gulovics). Ori statistica ne arată că 101 elevi erau de religie greco-catolică, sigur însă nu puteau fi numai 13 români, ceilalți ruteni sau greco-catolici maghiarizați. Înființarea episcopiei greco-catolice maghiare de la Hajdudorog în 1912 nu putea să-și dovedească roadele atât de curând. Din cei peste 600 de elevi numai 2 erau germani (!?) și nici un evreu. Elevii evrei erau înscriși și ei la naționalitatea maghiară, fiind, de altfel, vorbitori ai limbii maghiare. La sfârșitul perioadei interbelice avem însă înscriși 81 de izraeliți și 86 de romano-catolici (germani în cea mai mare parte), înscrierea elevilor făcându-se conform apartenenței etnice și religioase a fiecăruia. Școala devenind românească este firească creșterea numărului elevilor de naționalitate română. Dar, putem constata cu ușurință, din aceleași statistici, că pe întreaga perioadă interbelică s-a menținut un număr variabil de elevi aparținând minorităților conlocuitoare, având limba maternă maghiară, care beneficiau de școlarizare la nivelul liceului, în același timp funcționând școli secundare cu limba de predare maghiară la nivelul orașului Satu Mare. Dacă în anul școlar 1918/1919, numai 15 elevi erau declarați nemaghiari – aproximativ 2,5 %, în anul școlar 1939/1940, din 523 de elevi ordinari (cu frecvență la zi), 186 aparțineau minorităților etnice – 35,5 %. În anul școlar 1937/1938 numărul elevilor minoritari era de 99 evrei, 96 maghiari, 63 germani, reprezentând 36,9 %.

Din relatările foștilor elevi ai liceului din perioada respectivă, se poate deduce faptul că între elevii români și cei aparținând minorităților erau raporturi prietenești, nu existau divergențe de natură etnică. De altfel însăși prezența lor într-un număr important atât în ciclul inferior cât și în cel superior este o dovadă. Iată ce ne spune domnul Gabriel Stempel, membru de onoare al Academiei Române, fost elev al liceului între 1933 și 1940: „În ceea ce privește compoziția națională a elevilor din clase, majoritatea erau români, cei mai mulți fii de țărani din jurul orașului, fii de funcționari, bursieri plătiți de stat. Dar, de fapt, era o amestecătură de români, maghiari, evrei, șvabi, ucraineni etc. Românii erau concentrați în clasa „A” și o parte în „B”. În clasa „C” erau de regulă copii care nu știau bine românește, ei se bucurau de oarecare sprijin și îngăduință, nu erau porniți profesorii să se răfuiască cu ei. N-au fost probleme cu minoritarii. Nu-mi amintesc de situații tensionate între elevi. De altfel existau și profesori minoritari. Era unul Schneider, absolvent de facultate la Viena, ne predă biologie, vorbea românește stricat, cu accent, dar era un profesor extraordinar. Îl ascultai cu gura căscată. Era blând. La fizică și chimie era Sarkadi, ungar. Nu avea nici un resentiment de natură națională, că ne-ar fi sărit în ochi. La dirigiență se făcea educație patriotică și ne spunea să fim buni români, să stăruim, să fie o atmosferă bună în clasă, dar să nu-i „bântălim” (jignim, batem n.n.) pe ceilalți.”¹

În același sens, fostul elev al liceului din aceeași perioadă, domnul inginer Illés Iuliu ne spune: „În clasa noastră erau cam jumătate români, ceilalți maghiari și evrei. Fără să exagerez, sincer vă spun, nu s-a pus

---

¹ Interviu cu academician Gabriel Stempel, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1395;

problema existenței unor diferențe între noi. S-au mai făcut, credeam noi, diferențe la bursă, dar depindea de rezultatele la învățătură ... Nu era o educație șovină, nici măcar naționalistă. Eu eram foarte bun prieten cu unul Nicoară, cu părinții veniți din Regat, de la Vaslui. Tatăl lui era șeful Gării. Trei ani am umblat la ei în casă. Eram prieten bun și cu evreii. Și azi ținem legătura cu unii din străinătate. Mă sună și acum unul din Sao Paolo (Blat) și unul Goglantz din New-York, de 62 de ani ținem legătura.”¹

Domnul doctor Ioan Vida ne relatează: „Am fost în clasă 33 de elevi, românii erau ceva mai mulți decât minoritarii. Nu erau probleme între noi, au început anumite discuții când s-a accentuat politica iredentistă și când au apărut „Străjeria” și mișcarea legionară. Am avut și organizații ale tinerilor legionari „Frății de cruce”. În 1938 au fost arestați noaptea elevi de la liceu și de la internat.”² „Eram buni colegi și prieteni, atmosfera în școală era bună” afirmă un alt fost elev al liceului, dr. Mihai Boca.³

Elevii români provin mai ales din mediul rural, „nu prea existau familii de români în Satu Mare, raportul față de minoritari era defavorabil românilor. Erau cam 15.000 de evrei, din 45.000 de locuitori.”, afirmă dr. Ioan Vida în interviul acordat.

Un aspect particular îl reprezintă creșterea numărului de elevi români de religie ortodoxă. Dacă la începutul perioadei, în anul școlar 1918/1919, nu este nici un elev ortodox înscris, în anul școlar 1920/1921 sunt 39 de elevi ortodocși, numărul acestora crescând de la un an la altul, ajungând în anul

---

¹ Intervi cu Illés Iuliu, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1396;

² Intervi cu dr. Ioan Vida, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

³ Intervi cu dr. Mihai Boca, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

școlar 1937/1938 la 74 de elevi, iar în anul școlar 1939/1940 va fi de 60¹. Creșterea numerică a elevilor ortodocși este legată de venirea în orașul și județul Satu Mare a unui important număr de români din Vechiul Regat sau din regiunile sudice ale Transilvaniei, fenomen stimulat de administrația românească, prin numirea acestora în funcții administrative: militari, preoți, învățători, dar nu numai, găsim chiar proprietari și agricultori, dar puțini. În Registrele matricole ale liceului, încă din anul școlar 1919/1920, începând cu clasa a V-a crește „brusc” numărul elevilor ortodocși: la clasa a V-a, 22 elevi, clasa a VI-a, 20 de elevi din 360, la clasa a VII-a 11 elevi din 390, iar la clasa a VIII-a 8 elevi ortodocși din 21.² Localitățile din care provin acești elevi sunt: București, Galați, Strehaia, Plenița, Săliște (Sibiu), Calapăr (Dolj), Crucea de Sus (Putna), Sinaia, Valea Rea (Tulcea), Bujoreni (Vâlcea), Crivina (Mehedinți), Râmnicu Sărat, Voineasa (Vâlcea), Jupânești (Muscel), Buzău, Târgu Jiu etc. De altfel, în primii ani după Marea Unire, odată cu instalarea administrației românești, constatăm cele mai importante creșteri ale numărului de elevi proveniți din alte județe, 67 în 1920/1921, 86 în anul școlar următor. Spre sfârșitul perioadei numărul lor va crește semnificativ din nou, ajungându-se în 1936 la 77.³ Referindu-se la acest aspect, fostul elev al liceului, dr. Ioan Vida, afirmă: „A venit o grupă de elevi din Slatina (Olt), care erau bursieri și erau cei mai buni de acolo. Probabil i-au adus să ne stimuleze pe noi ardelenii. Erau elevi tare buni. Stăteau la internat. Aveam elevi din toată țara la liceu, din Brăila, Constanța, era renumit liceul. Unii

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 53;

² Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”, dosar 14/1919, *Registrul matricol pe anul școlar 1919/1920* al Liceului „Mihai Eminescu”;

³ Eugen Seleş, *Anuarul al XVII-lea al Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare, pe anul școlar 1935/1936*, Satu Mare, 1936, p. 37;

erau veniți cu familiile – erau funcționari, militari etc.¹ Academicianul Gabriel Strempele își amintește: „Erau puțini ortodocși, majoritatea erau elevi bursieri din Regat. Unii au venit la mine la Biblioteca Academiei și mi-au povestit despre anii de liceu de la Satu Mare.”²

În ceea ce privește ocupația și situația socială a părinților, în primii ani elevii provin din familii de învățători, preoți, meseriași, agricultori, economi (arendași, administratori), mai puțini din familii de funcționari, proprietari, dar și intelectuali care exercitau profesii liberale. Ca mediu de locuire, precumpănitor în primii ani elevii provin din județul Satu Mare și din orașul Satu Mare. De exemplu, în anul școlar 1920/1921, 209 elevi erau din județ, numai 34 din orașul Satu Mare, iar în anul următor 192 erau din județ și 60 din oraș. Lucrurile se schimbă după ce Liceul Romano-Catolic de Băieți este desființat și se înființează secția maghiară a Liceului „Mihai Eminescu”. Numai după anul 1933 orașul va prevala față de județ în ceea ce privește ponderea numărului de elevi înscriși la acest liceu.

Se distinge o caracteristică, pentru cursul inferior cu precădere, înscrierea și școlarizarea unui număr foarte mare de elevi, 50 într-o clasă. Acest lucru îngreuna activitatea didactică.

Anul școlar	Nr. clase	Clasa I	Clasa a V-a	Anul școlar	Nr. clase	Clasa I	Clasa a V-a
1920/1921	2	50	24	1928/1929	2	101	77
1921/1922	2	82	21	1930/1931	2	102	56
1923/1924	3	190	35	1933/1934	2	101	63
1924/1925	3	166	72	1934/1935	2	102	56
1925/1926	3	180	46	1935/1936	2	190	55

¹ Interviu cu dr. Ioan Vida, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

² Interviu cu academician Gabriel Strempele, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1395;

1926/1927	3	126	53	1936/1937	2	98	29
1927/1928	3	134	63	1937/1938	2	103	39

Cf. Matricolele școlare pentru anii de studiu respectivi. În: Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”.

Dar din clasa a V-a numărul acestora va scădea aproximativ la jumătate. „Clasele aveau până-n clasa a IV-a cam 50 de elevi – ne relatează domnul Gabriel Stempel. După clasa a IV-a dispăreau clasele extrabugetare (cu taxă) și se făcea o triere severă – i se zicea micul bacalaureat. În ciclul superior clasele se restrângeau la aproximativ 35 de elevi.”¹ Cei respinși erau îndrumați spre școli comerciale sau profesionale etc. Această triere severă, mai ales în ciclul inferior, era în strânsă legătură cu numărul mare de elevi retrași sau repetenți.

Obiectele de învățământ predate în primii ani sunt în conformitate cu „Programa analitică pentru școlile secundare de băieți din Ardeal, Banat și părțile Ungariei”, publicată de Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice al Consiliului Dirigent. Din 1923, la 1 septembrie se aplică Legea învățământului din Regatul României. Se introduc trimestrele, iar sistemul de notare se modifică, introducându-se notarea de la 1 la 10. Orarul este redus la 24 de ore, mai mult din considerente de ordin bugetar.² Se vor folosi aceleași manuale, se introduce uniforma și numărul de ordine. La Liceul „Mihai Eminescu” un element vestimentar specific era „șapca roșie”. De asemenea se impun reguli clare și severe de disciplină, se introduc examene de absolvire riguroase la sfârșitul fiecărui an.

---

¹ *Ibidem*;

² Ioan Bratu, *op.cit.*, p. 1015;

Primii absolvenți ai clasei a VIII-a au susținut examen de maturitate în școală, în anul 1923/1924 absolvenții susținând numai examenul de absolvire. Legea bacalaureatului promulgată prin Decretul nr. 1176 la 9 aprilie 1925, prevede ca bacalaureatul să se susțină de către absolvenții claselor terminale în școlile cu drept de publicitate sau în centre de examen pentru elevii care provin din școlile fără drept de publicitate. Conform hotărârii Ministerului Instrucțiunii Publice, la Liceul „Mihai Eminescu” este organizat un asemenea centru de examen în care vor fi examinați elevi din județul Satu Mare, Maramureș și Sălaj. Primul examen a fost organizat în sesiunea din iunie-iulie 1925 și s-au prezentat elevi de la liceele: „Mihai Eminescu” din Satu Mare, „Gheorghe Șincai” din Baia Mare, „Dragoș Vodă” din Sighetu Marmației, Liceul Reformat din Satu Mare, „Domnița Ileana” din Sighetu Marmației, Liceul Romano-Catolic de Fete din Satu Mare. Din 91 de candidați, 44 au fost promovați.¹ Elevii amânați puteau repeta examenul în sesiunea din septembrie în Satu Mare sau în alte centre. Când erau mai puțini se organiza centrul la Oradea pentru sesiunea a II-a.

Prezentăm în anexa 2 o situație sinoptică privind organizarea examenului de bacalaureat în perioada interbelică la centrul de examen Liceul „Mihai Eminescu” Satu Mare și rezultatele obținute de către candidați.²

Constatăm importanța pe care o are acest examen în viața unui tânăr absolvent, fiind în fapt un examen care dincolo de permiterea integrării (înscrierii) în învățământul superior, îi oferă tânărului posibilitatea ocupării unui loc de muncă onorabil și destul de bine retribuit. Din numărul mic de

---

¹ Eugen Seleș, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare, pe anul școlar 1924/1925*, Satu Mare, 1925, p. 73;

² *Anuarele Liceului „Mihai Eminescu” pe anii respectivi*, redactate de prof. Eugen Seleș;

elevi înscriși și admiși la examen putem vedea exigența acestuia. Comisiile sunt compuse în general din profesori de la alte școli sau de la școlile din care provin elevii examinați, având în frunte profesori universitari, personalități ale vieții universitare sau intelectuali cu renume, din centre universitare precum Iași, Cluj, București, Cernăuți. Prestigiul Liceului „Mihai Eminescu” este recunoscut și prin faptul că vor susține aici examenul de bacalaureat elevi din zone îndepărtate ale țării, proveniți de la licee de prestigiu și ele.

În ceea ce privește participarea la bacalaureat a elevilor aparținând minorităților naționale, constatăm în primul rând numărul redus al acestora și procentul scăzut al celor care trec examenul obținând diploma de bacalaureat. Situația este complet nesatisfăcătoare în primii ani, când în 1925, din 24 de elevi înscriși, vor fi admiși 10, în 1926 este și mai grav, din 13 elevi înscriși din trei licee sătmărene: Liceul „Mihai Eminescu”, Liceul Reformat și Liceul Romano-Catolic de Fete, numai un singur elev este admis în prima sesiune. În 1927, din 16 înscriși, 6 sunt admiși în prima sesiune. Acest fapt se datorează necunoașterii limbii române în primul rând, limba în care se desfășura examenul, deși legea prevedea posibilitatea asigurării a doi examinatori pentru examinarea elevilor absolvenți ai cursurilor într-o altă limbă decât limba română. Probabil că Francisc Groza, care a predat la Școala Profesională pentru Industrializarea Lemnului în limba maghiară și Eugen Seleș, puteau examina elevii și în limba maghiară (vezi anexa 2).

Pentru atragerea și menținerea la cursuri a elevilor dotați intelectual, dar care proveneau din familii sărace, s-au folosit o varietate de mijloace de protecție socială. Printre acestea au fost bursele școlare. Așa cum vom vedea, ele erau acordate în primul rând de stat, dar și de Comitetul școlar, de instituții și societăți comerciale, de persoane fizice și nu în ultimul rând de

organizații eclesiastice. De altfel foștii elevi intervievați susțin că au existat aceste mijloace de susținere materială, așa încât cei capabili și dornici să urmeze școala, să o facă. Acestea erau salutare, mai ales pentru elevii români care proveneau, așa cum am mai arătat, într-o mare măsură din mediul rural, din familii cu posibilități materiale modeste. În acest sens dr. Boca Mihai, fost elev al liceului începând cu 1933, până în 1941, afirmă „Performanța școlară era stimulată prin burse. Nu se făceau diferențe între elevii români și maghiari, toți aveau aceleași drepturi.”¹ „Toată viața am fost bursier, și eu și frații mei. Se putea învăța. Trebuia să ai nota 7 cel puțin. Era mare zgârcenie însă la note. Eram premiantul clasei și n-am avut media mai mare de 8,40. Erau și mai săraci ca noi. Știu că dintre ei au făcut facultate. Bursa se dădea prin examen și se transmitea din an în an, dacă n-o pierdeai”, spune fostul elev al liceului, academicianul Gabriel Stempel, în interviul acordat.² Referindu-se la aceeași problemă, dr. Ioan Vida afirmă: „Eu personal am avut bursă în fiecare an. Am avut medii bune și le-am menținut. Am dat un singur examen în clasa I. Erau și sponsori pentru cei care erau mai săraci. „Unio” și alte întreprinderi sponsorizau copiii săraci și merituoși. Erau burse date de societăți comerciale.”³ „Erau șanse pentru fiecare, vedeți câți colegi am avut de la țară, erau săraci. Dar cei buni aveau bursă. În general eram mai săraci, n-aveam 3-4 perechi de pantofi cum au copiii de azi”, spune Illés Iuliu în

---

¹ Interviul cu dr. Mihai Boca, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

² Interviul cu academician Gabriel Stempel, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1395;

³ Interviul cu dr. Ioan Vida, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

același interviu.¹ Nevoia unui ajutor se simțea din plin în perioada interbelică în care etapele de creștere economică 1922-1928 și 1934-1940, au alternat cu anii grei care au urmat Primului Război Mondial ori ai crizei economice dintre 1929 și 1933. Pentru a se întreține școala era nevoită și îndreptățită legal să perceapă taxe. Între acestea, taxa școlară sau „didactru” reprezintă o sumă mai substanțială, la care se vor adăuga altele, cum ar fi taxa școlară de înscriere, taxele speciale pentru elevii particulari, care în afară de taxa școlară și taxa de înscriere mai plăteau o sumă pentru fiecare obiect de studiu și alta pentru imprimate, la acestea adăugându-se și taxa fundamentală (o taxă fixă). Trebuie spus de la început că aceste taxe au crescut de la un an la altul, fiind însă urmate de creșterea corespunzătoare a cuantumului burselor și altor tipuri de ajutoare, ca și a veniturilor populației. Iată câteva taxe percepute în anul școlar 1920/1921: taxa școlară – 60 de lei pentru cursul inferior și 80 de lei pentru cel superior, taxa de înscriere 52 de lei; taxe suplimentare pentru elevii particulari – 25 de lei taxa fundamentală, 10 lei pentru fiecare obiect studiat, 6 lei imprimatele. În cea mai mare parte „didactrul” se constituia ca venit la bugetul statului, mai puțin 2%, care revenea directorului, însă aproximativ 40% din taxa de înscriere rămânea în administrarea conducerii liceului. În școală se mai constituiau fonduri speciale, cum ar fi fondul pentru elevii săraci, fondul pentru excursii, fondul disponibil, fondul bibliotecii, fondul „colecta elevilor”. Dar cheltuiala cea mai mare revenea părinților care trebuiau să-și susțină copiii în internatul liceului. Iată de ce s-a intervenit prin scutiri de taxe școlare, parțiale sau integrale. Redăm mai jos evoluția taxei

---

¹ Interviul cu ing. Illés Iuliu, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1396;

integrale. Redăm mai jos evoluția taxei școlare și a numărului de elevi scutiți integral sau parțial de aceasta.

Anul școlar	Valoarea taxei școlare (lei)	Nr. elevi scutiți, integral sau parțial	Total elevi
1920/1921		59	313
1921/1922		76	340
1923/1924	350 - 450 ¹	178	883
1924/1925	500 – 600	147	872
1925/1926	1000	140	813
1926/1927	1500	107	665
1927/1928	1500	142	651
1928/1929	1400	97	615
1930/1931	1800	177	522
1934/1935	2050	101	677
1935/1936	2050	111	669
1936/1937	2100 ²	144	734
	3100 ³		
1937/1938	2300	148	764
	3300		

Cf. *Anuarele Liceului „Mihai Eminescu”* pe anii respectivi, redactate de prof. Eugen Seleş.

Cei care doreau să beneficieze de scutiri de taxe (integral sau parțial), trebuiau să depună înainte de 15 septembrie o cerere la conducerea școlii – aceasta trimițând-o apoi organelor școlare superioare – prin care solicitantul făcea dovada veniturilor, prezentând un „certificat de sărăcie”, dar și progresul școlar înregistrat de elev. Simplul calificativ de „om sărac” nu era suficient pentru a școlariza un elev la liceu, aceste pârghii de protecție a elevilor săraci venind exclusiv în sprijinul celor capabili, facilitându-le accesul la școlarizare, apropiind șansele celor proveniți mai ales din mediul rural de posibilitățile celor cu venituri mai mari.

¹ Diferențele sunt determinate de cicluri – superior sau inferior;

² Reprezintă taxa pentru clasele bugetare, la fel și în anul școlar 1937/1938;

³ Reprezintă taxa pentru clasele extrabugetare, la fel și în anul școlar 1937/1938;

Așa acum am mai afirmat, o problemă deosebită o constituia pentru cei săraci taxa de întreținere în internat. Diferența dintre aceasta și celelalte taxe era mare, de aceea bursele se vor îndrepta mai ales înspre susținerea elevilor proveniți din mediul rural, sau din alte localități, care erau nevoiți să locuiască în internat. Redăm mai jos evoluția numărului de elevi ai liceului cuprinși la cele trei internate în care au fost cazați în perioada interbelică. Acestea au fost: internatul propriu de pe strada Ceahlăului (azi Gabriel Georgescu), internatul „Casei Învățătorilor”, clădire situată pe Bulevardul Traian – cedată întreprinderii „1 Septembrie” (devenită „23 August” și după 1990 „Electrolux”) de către organele de învățământ din perioada comunistă, demolată acum de către noii proprietari, în cele două fiind cazați elevii români, Convictul Episcopal (actualmente Grup Școlar „Unio”) și clădirea „Irsik”, unde erau cazați elevii romano-catolici și reformați.

An școlar	Nr. elevi / taxa de întreținere			Taxa de internat	
	Internatul liceului	Internatul Casei Școalelor	Convictul episcopal	Red. de taxe, alte ajutoare	Obs.
1920/21	100	105	-		40.000 lei ajutor de la stat 10.000 lei direcțiunea liceului pentru 18 elevi
1921/22	110	71	-		12.000 lei sprijin al Comitetului școlar și direcțiunea liceului
1923/24	100 / 5300	142 / 5300	-	43	60.000 lei sprijin de la stat pentru internatul liceului
1924/25	109 / 7600	117 / 7600	100	14	60.000 lei de la stat 93.650 lei de la Casa Învățătorilor
1925/26	108 / 8600	107 / 8600	100	52	252.500 lei de stat
1926/27	110 / 10100	123 / 10000	101	57	
1927/28	108 / 10100	103 / 10000	102	41	
1928/29	107 / 11300	101 / 12000	70 / 12000	37	300.000 lei ajutor pentru elevii din Convictul episcopal
1930/31	80 / 10000	66 / 11000	62 / 10000	22	
1933/34	95 / 7000	49 / 7000	63 / 8000	32	47.000 lei subvenție de la stat 198.000 lei subvenție de la Dieceza romano-catolică pentru elevii romano-catolici
1934/35	97 / 7000	67 / 7200	78 / 8000	30	305.000 lei ajutor de la Dieceza

					romano-catolică pentru Convictul episcopal
1935/36	100 / 7500	68 / 7200	73 / 7500	24	213.000 lei ajutor de la Dieceza romano-catolică pentru Convictul episcopal
1936/37	104 / 7500	76 / 7000	83 / 7000	16	170.000 lei de la Dieceza romano-catolică 35.000 lei ajutor de la Asociația învățătorilor
1937/38	106 / 8000	79 / 7800	90 / 7500	17	177.000 lei ajutor de la Asociația învățătorilor 16.100 lei burse pentru elevii din Vechiul Regat 22.800 ajutor de la stat

Cf. *Anuarele Liceului „Mihai Eminescu”* pe anii respectivi, redactate de prof. Eugen Seleş.

Internatul liceului a fost condus de prof. Vasile Herman până în anul 1933. Apoi prof. Aurel Ghitta este însărcinat cu conducerea acestuia până în 1937, când, din luna octombrie prof. Silviu Tămaş va răspunde de internat până în august 1940. Internatul Casei Învățătorilor a fost condus până în anul 1937 de învățătorul Augustin Ungur. Din acest an la conducerea sa vine prof. D. Mureşianu.

Eforturile financiare făcute de părinți, stat și comunitate se materializau în condiții bune de trai în internat, așa cum ne relatează unul din foștii „locatari” ai acestuia (dr. Ioan Vida): „Internatul liceului era pe strada Veronica Micle (fostă Salcânilor, azi Gabriel Georgescu). Acolo am stat șapte ani. La internat era cald, plăcut, alimentația bună. Mâncam pâine de la firma *Otto-Gangel*, era din București (furnizor al Casei Regale), avea secție în Satu Mare. Aveam pedagogi, trei patru săli de studiu, elevii buni din clasele superioare erau corepetitori pentru cei mici. Eu am fost la clasa a III-a când eram în clasa a VII-a. Îi controlam, îi îndrumam, dimineața le verificam pregătirea. De la internat plecam cu ordu (câte doi, în rând). Era o disciplină severă. Plecam la școală pe străzi lăturalnice, nu aveam voie să trecem prin

centru, pe Corso nu aveam ce căuta.”¹ Gabriel Strempele spune: „Am stat la internat, erau condiții bune de cazare. Era prezentă și ploșnița.” „Am locuit la internat pe toată perioada școlarizării. Condițiile de viață erau bune.” spune fostul elev dr. Mihai Boca.² În afara reducerilor de taxe pentru întreținere, elevii din internat erau ajutați prin cumpărarea de îmbrăcăminte. În anul 1930 s-au cumpărat 18 perechi de ghete, cu ocazia Crăciunului și 24 de costume. Un număr de 10 elevi au primit ajutoare în bani între 500 și 1500 de lei.³ Aceste gesturi se repetau an de an. Anual Primăria acorda o bursă pentru un elev merituos, sau o sumă pentru ajutorarea celor cu rezultate foarte bune.

O sursă importantă de venituri extrabugetare, care era utilizată pentru sprijinirea elevilor săraci, o reprezentau colectele și donațiile. Colectele erau făcute la inițiativa unor persoane fizice, a locuitorilor din oraș sau chiar din satele județului (ex. Amați, Erchisfalău-Satu Mic), a preoților. Impresionantă rămâne inițiativa elevilor liceului, care anual, cu prilejul Crăciunului mergând la colindat, colectează sume importante puse ulterior la dispoziția direcțiunii ca un fond special din care se realizează dotări, dar și pentru întrajutorarea colegilor săraci. În vacanța de iarnă a anului 1921/1922 s-au colectat 11.586 de lei, suma crescând în anul 1924 la 22.303 de lei, „pentru haine la colegi”.⁴ Veniturile extrabugetare erau realizate în cea mai mare parte prin donații din partea societăților comerciale și a băncilor, ca și din partea personalităților „cu dare de mână” ale orașului.

---

¹ Interviu cu dr. Ioan Vida, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

² Interviu cu dr. Mihai Boca, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

³ Eugen Seleş, *Anuarul ... pe anul școlar 1930-1931*, p. 51-52;

⁴ *Anuarul ... pe anul școlar 1924-1925*, p. 86;

Bursele au reprezentat, așa cum am mai spus, un mijloc de susținere financiară a elevilor merituoși, una din principalele căi de a asigura accesul la învățatură al elevilor săraci. Numărul lor este însă variabil ca și sursele financiare din care se constituie. În primul rând ele vin de la stat, dar mai contribuie Comitetul Școlar al liceului, Primăria, societățile nonprofit (ex. Societatea „Ocrotirea orfanilor de război” oferă 5 burse în anul 1925, în valoare de 2.000 de lei), societățile comerciale etc. Și quantumul sumelor este diferit, pentru că erau oferite burse întregi, de la 1.000 de lei în anul 1920, la 8.000 de lei mai târziu (pentru elevii veniți din Vechiul Regat) sau jumătăți de bursă. Vom vedea mai jos, într-o situație statistică, numărul bursei de care au beneficiat elevii liceului pe parcursul câtorva ani ai perioadei interbelice.

An școlar	Nr. bursei	Burse întregi	Semiburse	Suma totală / lei
1920/1921	61	60	1	60.600
1921/1922	47	30	17	40.600
1923/1924	35	35	-	50.000
1924/1925	76	39	37	356.000
1925/1926	82	30	52	255.000
1926/1927	39	39	-	201.000
1927/1928	49	49	-	265.000 ¹
1928/1929	54	54	-	289.000
1930/1931	33	-	33	70.850 ²
1933/1934	27	-	27	45.000 ³

Cf. *Anuarele Liceului „Mihai Eminescu”* pe anii respectivi, redactate de prof. Eugen Seleș.

¹ *Anuarul ... pe anul școlar 1927-1928*, p. 64 (20 sunt din Vechiul Regat și beneficiază de o bursă întreagă – 66.000 lei);

² 25 sunt de la stat și 23 sunt dublate de Comitetul Școlar, și totuși suma totală este mult sub nivelul anilor anteriori;

³ Sunt burse de 1.000 lei lunar, cu excepția a doi elevi care apar cu burse de 10.000 de lei (Fetie Mitrofan și Merghes Mihai), cf. *Anuarul ... pe anul școlar 1933-1934*, p. 48;

Este de reținut faptul că elevii ai căror părinți erau învățători sau profesori beneficiau de reduceri pentru taxa internatului.

În domeniul asigurării mijloacelor de învățământ și a materialului didactic, liceul se poate mândri cu cea mai solidă bază didactică, în domeniul fizicii, al chimiei, științelor naturale, geografiei, dar și în domeniul educației fizice sau al desenului. Pe parcursul perioadei interbelice toate colecțiile și laboratoarele s-au îmbogățit. Același lucru se poate spune și despre biblioteca liceului. Iată cum ne descrie baza didactică a școlii academicianul Gabriel Strempele: „Liceul avea laboratoare bine întocmite. Cel de științele naturii avea multe animale împăiate, mirosea puternic a naftalină. Țin minte că trebuia, când eram de serviciu, să aducem materialul didactic. Era unul de chimie-fizică în formă de amfiteatru, foarte bine dotat. Era o sală de muzică cu un pian Echstein, clasa I, o sală de lucru manual și desen. Sala de gimnastică, cum n-am văzut în Regat, poate că o fi fost la București, dar la Liceul „I. C. Brătianu” din Pitești – unde eram în refugiu, liceu vechi de la 1866 – n-am văzut sală ca la Satu Mare. Erau spaliere, alte aparate, covor de cauciuc pe jos. Biblioteca profesorilor era separată, n-aveam voie să intrăm, aveam însă bibliotecă în fiecare clasă cu cărți pentru limba română în general.”¹

Aici s-a înființat prima bibliotecă cu cărți românești din fostul comitat Satu Mare, sub egida „Societății de lectură a studenților români din Satu Mare” constituită, așa cum am mai arătat, în 1859 prin preocuparea neobosită a marelui dascăl, fruntaș al vieții culturale și al mișcării de emancipare a românilor sătmăreni, Petru Bran, fiind legată de înființarea primei catedre de

---

¹ Interviu cu academician Gabriel Strempele, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1395;

limba română a liceului, în fruntea căreia se afla același dascăl. Până în anul 1922 statisticile ne oferă cifre în care sunt cuprinse lucrările în limba română și maghiară. După acest an vom putea prezenta evoluția fondului de carte în limba română. La un moment erau constituite trei biblioteci în liceu: una pentru cadrele didactice, una pentru elevi și a treia a societății de lectură. În anul 1928 ultimele două se vor unifica.

Prezentăm mai jos evoluția fondului de carte în perioada 1920 – 1940.

An școlar	Biblioteca						
	Fond cadre didactice			Fond elevi			Fond Societ. lectură
	total	lb. rom.	lb. magh.	total	lb. rom.	lb. magh.	
1920/21 ¹	8360	1035	7325	2702	548	2154	386
1921/22	8552	1227	7325	2702	563	2139	484
1923/24		1634			643		386
1924/25		1811			827		412
1925/26		1900			827		492
1926/27		1855!			526!		806
1927/28		1900			1979 ²		
1928/29		2215			1200		
1939/40	3305			1936			

Cf. *Anuarele Liceului „Mihai Eminescu”* pe anii respectivi, redactate de prof. Eugen Seleş.

Așadar, putem constata din statistici o creștere de trei ori a numărului de volume în limba română din biblioteca liceului față de anul 1920/1921. În anul școlar la care ne referim funcționau 12 cadre didactice (inclusiv cu directorul școlii), în 1940 numărul acestora fiind de 28. Putem conchide că avem o relativă stagnare a numărului de volume, dacă raportăm fondul de carte la numărul de cadre didactice. La 313 elevi câți erau înscriși în 1920

¹ Datele se referă la situația existentă și în anul 1912;

² Se ajunge la acest număr de volume, deoarece fondul a fost unificat cu cel al Societății de Lectură;

revenueau 934 de volume, respectiv aproape câte trei cărți (2,9) pentru fiecare elev, în timp ce în anul 1940, când erau înscriși 523 de elevi, aceștia dispuneau de un fond de carte de 1936 volume, respectiv aproape câte 4 (3,7) cărți pentru fiecare elev.

Dotarea cu material didactic și mijloace de învățământ ne oferă un tablou interesant, remarcabil, în perioada interbelică. Diferențele nu sunt spectaculoase față de perioada de început, având în vedere că liceul a preluat zestrea didactică de la fostul Liceu Regal Romano-Catolic, putând utiliza o parte din colecțiile și dotările laboratoarelor. La acestea se mai adaugă preluarea materialului didactic de la fosta Școală Medie de Băieți, începând cu anul școlar 1925/1926. Una dintre cele mai importante surse de îmbogățire a bazei didactice a liceului au reprezentat-o donațiile, sursele extrabugetare în general, constituite și administrate de Comitetul Școlar al liceului. Bugetele anuale au prevederi modeste pentru materialele didactice, față de alte capitole, care sunt subvenționate mai substanțial (încălzire, burse, salarii etc.). Pentru comparație, se poate exemplifica: în anul 1925 este prevăzută suma de 16.911 lei pentru dotarea bibliotecii, în 1926, 15.000 de lei pentru bibliotecă și material didactic. Exemplele pot continua, demonstrând o administrare autonomă, descentralizată.

Iată în continuare un tablou statistic privind dotarea cu material didactic a laboratoarelor, respectiv numărul de obiecte (materiale didactice, diverse mijloace de învățământ) de care beneficiau elevii și cadrele didactice în primul deceniu al perioadei interbelice. De menționat că statisticile publicate pentru perioada de după 1930, până în 1940, reflectă valoarea financiară a acestora și nu numărul lor.

An școlar	Laborat. fizică	Lab. chimie	Colecț. șt.nat.	Colecț. desen	Aparate și ob. pt. gimnastică	Colecț. pt. geografie	Colecția numismatică	Obs.
buc.	buc.	buc.	buc.	buc.	buc.	buc.	buc.	
1920/21	504	453	1155	547	479	73 (hărți)	-	
1921/22	504	453	1155	547	479	88 (hărți)	-	
1923/24	697	235	5705	221	550	128	780	
1924/25	697	235	5705	221	550	128	780	
1925/26	716	345	5727	221	550	128	780	- se preia inv. Șc. Medii de Băieți; - apar 6 instrum. muzicale: 1 pian, 1 armoniu, 1 vioară, 1 violă, 1 cello, 1 ontrabas
1926/27	796	403	5727	221	550	115	780	
1927/28	796	345	5727	221	550	147	790	
1928/29	796	345	5727	221	550	174	790	

Cf. *Anuarele Liceului „Mihai Eminescu”* pe anii respectivi, redactate de prof. Eugen Seleş.

Statistica demonstrează un progres evident în ceea ce privește resursele materiale necesare susținerii procesului de învățământ, arătând preocuparea constantă a organelor de învățământ ca și a comunității și conducerii școlii pentru asigurarea unei baze didactice necesare progresului organizației școlare. Fără îndoială că într-o instituție școlară condusă în mod democratic, alături de directorul școlii, un rol extrem de important a revenit Consiliului Profesoral, numit și Colegiul Profesoral. Procesele-verbale ale ședințelor acestuia redau în mod sintetic principalele preocupări și direcții de acțiune ale conducerii școlii. Rolul acestui organism este hotărâtor în problemele administrației școlii, în asigurarea condițiilor de desfășurare a procesului de învățământ, a bazei didactico-materiale, dar și în asigurarea resurselor umane, în atragerea elevilor și asigurarea unui corp didactic de cea mai bună calitate. Nu în ultimul rând Consiliul Profesoral acordă o atenție deosebită manifestărilor de indisciplină ale elevilor, stabilind sancțiuni,

uneori dure, cum ar fi eliminarea de la cursuri sau exmatricularea elevilor indisciplinați.

Studiul acestor documente ne arată și preocuparea conducerii școlii pentru pregătirea metodică și perfecționarea profesională a cadrelor didactice. „În clasă nu numai să se explice, ci profesorii și elevii să conlucreze, numai așa vor ajunge la rezultatul dorit ... profesorul trebuie să fie stăpân pe materia ce se predă la lecție, întâi el însuși, apoi să o știe comunica în așa fel, ca și cel mai slab să o priceapă”, cere directorul Eugen Seleș profesorilor școlii.¹ Atragerea elevilor în școală era o preocupare constantă, mai ales în primii ani de funcționare. Este edificatoare atitudinea cadrelor didactice față de măsura administrativă de a se interzice formarea a două clase I în anul școlar 1922/1923, când s-au înscris 80 de elevi. Se admitea oficial formarea unei singure clase cu 60 de elevi. În ședința Consiliului Profesorat, Francisc Groza, profesor de limbi clasice, cere directorului să se adreseze Ministerului Instrucțiunii pentru aprobarea celei de-a doua clase „divizionară” (paralelă). Până la venirea aprobării, profesorii se angajează să predea gratis, dacă aprobarea nu va veni, atunci vor preda gratis tot anul „cu excepția a șase evrei și trei unguri, ceilalți sunt români, e păcat să tăiem calea românilor de la școlile românești”² - se spune în cererea dascălilor.

Este reflectată o situație nesatisfăcătoare, cel puțin în primii ani, privind nivelul cunoașterii limbii române de către elevii proveniți din alte școli, cât și nivelul scăzut al pregătirii lor școlare. Profesorul Francisc Groza se oferă să organizeze ore de consultații după program pentru aceștia.³

---

¹ Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”: Proces-verbal din 26 octombrie, 1922. În: Registrul Consiliului Profesorat, f. 18;

² *Loc. cit.*, Proces-verbal din 12 septembrie, 1922, f. 1;

³ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 29 noiembrie, 1922, f. 24 ;

Problema trenează și în anul școlar următor, unii profesori (ex. dr. Olariu Terențiu) susțin că necunoașterea de către o parte dintre elevi a limbii române influențează progresul clasei. Se propune organizarea unor cursuri cu caracter facultativ.¹ Un tablou al aspectelor calitative privind procesul de învățământ și al corpului didactic, la 5 ani de la înființarea liceului, ne este prezentat într-un proces-verbal încheiat de inspectorul-șef al Circumscripției a II-a școlară – Oradea – Simion Gocan, în urma inspecției efectuate între 12 și 14 aprilie 1924. Se constată că în anul școlar 1923/1924 numărul cadrelor didactice s-a dublat prin venirea profesorilor de fostul liceu confesional romano-catolic de băieți și de la Școala Civilă de Stat, care conform Ordinului Direcției Regionale nr. 2685/1922, au fost desființate începând cu acel an, înființându-se o secție maghiară la Liceul „Mihai Eminescu”. Cadrele didactice de la cele două unități au fost încadrate în școală, „statul român făcând un gest nobil când a preluat pentru liceu pe foștii profesori ai școlii medii și în special pe cei ce nu dispuneau de cunoștințele necesare în limba statului”.² Edificiul școlii este apreciat ca fiind corespunzător și bine întreținut, „mijloacele de învățământ fiind îndestulătoare.” În școală sunt cuprinși la cele două secții 844 de elevi ordinari (la cursul de zi) și 35 particulari (învățământ la distanță) ai liceului și 183 eleve particulare care se pregătesc la liceul confesional romano-catolic de fete. Directorul conduce un colectiv didactic format din 25 de cadre didactice, 5 catihetiși și un medic. În școală, cu excepția unei abateri grave de la disciplină (când 4 elevi au intrat în cârciumă, au consumat alcool, au folosit arme de foc, după care au mers la casa de toleranță!) starea de disciplină este apreciată ca fiind corespunzătoare.

---

¹ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 21 octombrie, 1924, f. 178 ;

² *Loc. cit.*, Proces-verbal din 14 aprilie, 1924, f. 105 ;

În școală continuă să funcționeze „Societatea de lectură” a elevilor, profesorii participă la activitățile extrașcolare diverse. În urma asistenței la ore, inspectorul sesizează unele probleme, mai ales în exprimarea elevilor în limba română, dar și a unor profesori. Nivelul de pregătire al elevilor este corespunzător. Inspectorul face în final câteva recomandări de ordin metodologic „Cel mai bun metodist e acela cu care se poate ajunge mai bun rezultat ... profesorii să intre pregătiți la ore și înainte să-și aranjeze îmbrăcămintea. Se va pune accent pe disciplina elevilor în timpul orei, profesorii se vor ocupa de întreaga clasă ... nu vor scoate 4-5 la tablă sau la hartă și să se ocupe numai cu ei. La limbile moderne profesorii să se folosească numai de limba respectivă. Să nu se încarce elevul cu formule și chestiuni abstracte, că nu e scopul ca-n liceu să se specializeze elevii la aceste studii (științele naturii, fizică, chimie), să se insiste mai mult pe aspecte practice. Se vor continua conferințele metodice ale cadrelor didactice, care nu sunt prescrise de noul Regulament școlar, de asemenea ospitățile” (asistențele) reciproce și convorbirile metodice. Profesorii maghiari care nu știu limba română sunt rugați să se adreseze profesorilor români pentru a învăța. Conchide că „în acest liceu este armonie perfectă între colegi, că se muncește și corpul profesoral în genere își dă silința să producă rezultate bune în ale școlii și creșterii morale.”¹

Profesorii Liceului „Mihai Eminescu” participă cu responsabilitate la dezbaterile proiectelor de acte normative privind reforma în învățământ. Astfel, în toamna anului 1925 este pus în dezbaterile cadrelor didactice anteproiectul Legii învățământului secundar, care va fi adoptat în 1928.²

---

¹ *Loc. cit.*, f. 108-110;

² *Loc. cit.*, f. 215-217;

Cadrele didactice fac observații și propuneri concrete, pe articole. Astfel se propune modificarea articolului 3 prin menționarea a două cicluri la învățământul secundar de câte 4 ani, articolului 19, o clasă în ciclul inferior să fie de maxim 40 de elevi, iar în cel superior de 30 de elevi, articolului 23, să se mențină examen separat pentru intrarea în ciclul superior (clasa a V-a), articolului 63, definitivarea profesorilor titulari să se facă după trei ani din oficiu, fără cerere, articolului 95, profesorii pot fi detașați numai cu acordul lor pe trei ani, cu un spor de 50% la salariu, articolului 108, alin. (1), orele suplimentare (peste catedra de 15, respectiv 12 ore) să fie salarizate ca și orele din catedră, articolului 109 (2), profesorul poate primi cu consimțământul său cel mult 5 ore, articolului 114, profesorii după 20 de ani vechime să aibă dreptul la concediu de un an. Cei care doresc să se perfecționeze în străinătate să o poată face fără a avea vechimea de 10 ani și să fie sprijiniți material de Minister. Corpul profesorilor de la Liceul „Mihai Eminescu”, roagă cu insistență Ministerul să se schimbe conținutul articolului 129 astfel: „Toți profesorii care funcționează la liceele din județele Bihor, Sălaj, Satu Mare, Maramureș, Hotin, Tighina, Cetatea Albă, Ismail, Caliacra vor primi în cei dintâi cinci ani o indemnizație suplimentară.” (de 50%). Se cere această modificare pentru a nu se face discriminare între profesorii care veneau din alte zone în liceu și profesorii localnici („lucru odios”), având în vedere condițiile de viață comune și efortul comun al cadrelor didactice.

De un deosebit interes s-a bucurat dezbateră noilor programe, inclusiv pentru clasa a VIII-a, cu toate că nu se va reintroduce clasa a VIII-a decât începând cu anul școlar 1935/1936, lansată în toamna anului 1933. De la început directorul liceului observă că în conformitate cu programa propusă, clasa a VIII-a nu va fi o clasă de specializare sau de înlocuire a anului

preparator de la facultate, cum era așteptată de către cadrele didactice și elevi, ci „o clasă pentru unele studii (obiecte, discipline) de sinteză, iar pentru altele nici atât.”¹ Se cere scoaterea „lucrului manual” de la clasa a VIII-a și fixarea conținuturilor pentru obiectul „educație morală”. Se fac apoi propuneri din partea cadrelor didactice „care privesc aspecte pedagogice, calitative”. Cele mai interesante ni se par cele ale catedrei de limba și literatura română. Se propune predarea noțiunilor de stilistică și poetică în clasa a IV-a. În clasa a V-a genurile literare poetice (lirica, epica, drama). În clasa a VI-a literatura română veche și începuturile poeziei culte. În clasa a VII-a literatura română clasică, în clasa a VIII-a literatura contemporană în mod exclusiv și „chestiuni filologice”. Profesorii de filosofie vor să se acorde o importanță mai mare problemelor de psihologie aplicată. Geografia la clasa a VI-a, pe lângă geografia economică, să se predea și geografia umană și să se fixeze un număr de excursii obligatorii.

Interesante și de un nivel profesional deosebit sunt propunerile venite din partea catedrei de matematică, ele privesc conținuturile, dar și aspecte pedagogice, metodologice. Se cere restructurarea conținuturilor predate în clasele II-IV la aritmetică și introducerea desenului liniar în clasele II-IV, care ar ajuta elevul „să învețe amănunțit toate construcțiile geometrice.” În continuare se afirmă: „demonstrațiile n-au ce căuta, în general în cursul inferior ... ci elevii să se deprindă cu construcția figurilor geometrice, cu măsurarea lor cât mai exactă.”²

Cum am mai arătat, Consiliul Profesoral era foarte sensibil la problemele legate de starea disciplinară din școală. O parte importantă dintre

---

¹ *Loc. cit*, Proces-verbal din 6 noiembrie, 1933, f. 532-536;

² *Loc. cit*, f. 539;

proceșele-verbale ale ședințelor extraordinare din perioada 1922-1934 iau în dezbateri abateri de la disciplina școlară, de la prevederile regulamentelor școlare în vigoare. Rezultă din analiza acestor dezbateri o preocupare uneori excesivă pentru a cerceta (se cere și concursul organelor de stat) și pedepsi abateri care azi n-ar mai fi catalogate ca atare sau pentru care nu s-ar da pedepse atât de dure. În același timp ne este prezentat un inventar al lucrurilor „care nu rămân” la o privire mai îndepărtată în timp, care nu erau caracteristice și nici măcar cunoscute de către ceilalți elevi. Astfel, consiliul se întrunește pentru a lua măsuri de pedepsire a elevilor Goma Pavel și Teodoru Nicolae din clasa a VII-a pentru că „au fumat în closet în pauză”¹ sau a elevilor Mureșan Alexandru și Gherman V. pedepsiți cu „admonestare, înscrierea în condica clasei și arest în internat o zi”, pentru părăsirea internatului și plecarea la reprezentația trupei „Tănase”.² Era aspru pedepsită „rebeliunea”, „nesupunerea” sau „impertinența” față de profesori, diriginte sau director, aceste manifestări sunt catalogate drept „anarhiste și comuniste”. Este de exemplu cazul unui elev care într-o scrisoare adresată unui coleg aduce injurii directorului și întregului corp profesoral. Este pedepsit cu eliminarea din școală pe o lună și se propune Ministerului Instrucțiunii să se ia măsura eliminării din toate instituțiile liceale de stat din țară, pentru că „noi nu avem nevoie de Lenin și Béla Kun, iar din dânsul numai o astfel de figură se poate forma.”³ Atitudinea obraznică a unui elev (Borghida Ștefan) față de diriginte, luând apărarea a trei elevi care jucau

---

¹ *Loc. cit*, Proces-verbal din 20 ianuarie, 1930, f. 386;

² *Loc. cit*, Proces-verbal din 4 mai, 1934, f. 569;

³ *Loc. cit*, Proces-verbal din 18 februarie, 1928;

fotbal pe culoar, este catalogată drept „comunistă”, elevul fiind frate cu „cunoscuta comunistă Eva Borghida...”¹!

Se poate constata, de asemenea, o sensibilitate excesivă față de unele afirmații sau fapte ale elevilor aparținând minorităților naționale (maghiari, evrei). Elevul Dszida Eugen din clasa a VIII-a este pedepsit cu „admonestare” și cu calificativul „potrivit” la purtarea morală, pentru că a publicat o poezie „Karácsony Kor” în gazeta politică „Szamos” în care spune în final: „Și, vai cum altcum aș fi scris această poezie cu zece ani mai înainte”. Acest vers, se interpreta ca și conținând sentimente dușmănoase față de statul român.² Este un caz în care consiliul profesoral cercetează mai mulți elevi minoritari (evrei și greco-catolici ruteni) care s-ar pregăti „să-i bată pe români care îi îndeamnă să vorbească românește în clasă”. Se recunoaște că este „o răceală între elevii români și cei evrei și ruteni veniți mai târziu în clasă.”³ De fapt din această clasă se va forma grupul de 4 elevi a căror abatere disciplinară gravă a fost menționată și de inspectorul șef S. Gocan. Putem interpreta această atitudine fermă de reprimare a oricăror manifestări ce ar fi putut crea șovinism și ură, ca o preocupare pentru menținerea între elevi a unor raporturi bazate pe respect reciproc.

Dincolo de aceste situații excepționale, așa cum rezultă din relatărilor foștilor elevi ai liceului din perioada interbelică, relațiile între ei, indiferent de naționalitate sau religie au fost cordiale, prietenești, micile excepții venind să confirme regula. De altfel această preocupare a conducerii liceului este și un răspuns la cerințele formulate de Ministerul Instrucțiunii referitoare la disciplina elevilor. Astfel, circulara 69.665/ 1934 care a fost adoptată,

---

¹ *Loc. cit*, Proces-verbal din 7 martie, 1928, f. 305;

² *Loc. cit*, Proces-verbal din 8 ianuarie, 1925, f. 187;

³ *Loc. cit*, Proces-verbal din 6 martie, 1924, f. 80;

publicată și în presă, apoi prelucrată cu toate cadrele didactice, urmând ca acestea să transmită elevilor cerințele respective: elevii sunt obligați până în 7 mai a anului respectiv să poarte chipiu și număr de ordine, iar începând cu anul școlar viitor uniforma este obligatorie; elevii vor participa la teatru și cinematograful numai la spectacole autorizate de școală; se interzic plimbările pe „Corso”, nici împreună cu părinții; în parc și în „Grădina Romei” elevii însoțiți de părinți sau cu cadre de la internat se pot plimba până la ora 6,00 (18,00); nu se vor plimba în „Grădina Romei” duminică și în zilele de sărbătoare; la ștrand n-au voie să meargă în cursul anului școlar, numai cu părinții și până la 8 seara. Direcțiunea se va îngriji ca elevii din internat și cei care nu au părinții în localitate să poată face baie în Someș sub supravegherea cadrelor didactice; se cere concursul Primăriei pentru amenajarea unui ștrand separat pentru elevi și a unei arene prin cedarea terenului numit „Jancsi gödör” (Groapa lui Jancsi); elevii nu mai pot face parte din cluburi sportive extrașcolare, directorul va cere Ministerului Instrucțiunii aprobare în mod excepțional pentru ca elevii să poată face parte din Clubul „Olimpia”, „care este mai select și în care sunt înscriși și profesori”; se vor tipări bilete de voie și se vor pune la dispoziția diriginților; se cere profesorilor de religie Rujdea, Herman, Lörincz să cunoască mai îndeaproape elevii, lipsurile și necazurile lor pentru a putea influența educarea lor morală.¹

Dincolo de reconstituirea atmosferei din școală, în datele ei legate de corpul profesoral, de aspecte calitative ale procesului de învățământ, de educație, disciplină, de raportul dintre dascăli și elevi, posibilă prin cercetarea arhivelor și anuarelor liceului redactate de directorul Eugen Seleș, avem șansa unei abordări a problematicii enunțate din perspectiva istoriei orale.

---

¹ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 3 mai, 1934, f. 564-568;

Vom continua așadar prin redarea unor conținuturi din interviurile acordate de domnul academician Gabriel Stempel, domnul dr. Ioan Vida, domnul ing. Illés Iuliu, domnul dr. Mihai Boca și domnul Mikó Ervin.

Referitor la calitatea cadrelor didactice, toți își exprimă aprecierea și admirația față de acestea: „Am avut profesori excepționali; Eugen Seleș, foarte competent la materia lui, predă limba română și Vasile Scurtu, ajuns viceprimar, profesorii Schneider, Sarkadi, Gavril Barbul, care a ajuns director al Liceului Românesc din Sofia, Silviu Tămaș la geografie. Francisc Groza era un monument de cultură, vorbea toate limbile pământului (...) nouă ne predă latina și elina, a plecat apoi la Centrul de formare a cadrelor didactice la Cluj, cu Mihai Rațiu am făcut psihologie și logică în cursul superior. Acesta în urma unor inspecții a fost transferat la Liceul „Gheorghe Lazăr” la București. Era un profesor foarte apreciat. Octavian Ruleanu, din Năsăud, sufletul revistei literare „Afirmarea”, profesorul de limba română Alexandru Pop, care va deveni apoi profesor la Politehnica din București. Adrian Demian la muzică.”¹

„Eu spun că la Liceul „Mihai Eminescu” corpul profesoral era de bună calitate. Nu mă refer numai la profesorii de limba română, cum a fost Scurtu Vasile, dar erau și profesorul de științe naturale Schneider, de chimie-fizică și matematică Sarkadi. Profesorul Barbul Gavril era un om de o mare distincție, provenea dintr-o familie de mici nobili. În 1940, înainte de cedarea Ardealului, el a fost numit director al Liceului Românesc din Sofia. Titus Liviu Roșu era un tip învățat. Preda geografie, deși era de istorie. Adrian Demian era profesor de marcă, era căsătorit cu fiica lui Ilie Carol Barbul (din

---

¹ Interviu cu dr. Ioan Vida, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

familie nobiliară). Scurtu Vasile era căsătorit cu domnișoara Bordas, tot din familie nobiliară. Socrul său fusese general în armata austro-ungară. Intelectualii se însurau cu ungueroaice, așa era piesa.”¹ „Profesorii noștri erau buni profesioniști, responsabili și exigenți.”²

Iată o frumoasă mărturisire a fostului elev al liceului Mikó Ervin: „Satu Mare a fost orașul școlii mele, care mi-a deschis drumul spre oameni, frăție, spre largi orizonturi spirituale. La Liceul „Mihai Eminescu” m-au așteptat dascăli învățați și cu o mare vocație umanistă. De la profesorul meu de literatură română, nășăudeanul Vasile Scurtu, care mi-a fost și ani de-a rândul diriginte, am învățat să iubesc, să trăiesc pe viu destinul, chemarea, slova înaripată a scriitorilor români, să fiu și eu în cuget și simțire alături de Eminescu, Coșbuc, Rebreanu, Sadoveanu, Arghezi și Minulescu. Profesorul Groza mi-a fost călăuză spre Homer, Horațiu și Ovidiu, spre strălucirea limbii eline și latine. Am devenit un pasionat istoric datorită neuitatului profesor Barbul, îl cunoșteam pe de rost pe Hamlet, cu monologurile sale despre a fi sau a nu fi, prin profesorul Mărgineanu, de literatură universală. Pe Rădulescu-Motru și marea școală de psihologie – prin profesorul Rațiu, pe Goethe, Heine și pe Schiller – prin eminentul profesor Mlinareț, de limbă și literatură germană, pe Corneille, pe Racine și Molière – prin distinsa doamnă Bardosi, am fost introdus în tainele materiei și ale naturii de savanții mei dascăli, profesorii Schneider și Sarkadi, iar frumusețile inegalabile ale

---

¹ Interviu cu academician Gabriel Strempele, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1395;

² Interviu cu dr. Mihai Boca, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

cântului și muzicii mi-au fost dezlegate de cel ce a fost el însuși un poet și creator inspirat, profesorul de muzică Demian.”¹

În ceea ce privește raportul profesor-elev, iată câteva relatări: „Raportul dintre elevi și profesori era clar. Elevul era elev, profesorul – profesor. Aveam uniformă, număr de ordine. Uniforma era kaki, cu chipiu kaki cu inscripția LME. Până în clasa a VIII-a am purtat număr de ordine. Nu ne trăgeam de șireturi cu profesorii. Era o disciplină aspră în liceu. Raportul elev-profesor era condiționat de buna purtare a elevilor, de progresul la studii și punctualitate. Orice abatere, că existau, atrăgea după sine eliminarea.”²

„Disciplina era literă de lege, chiar în afara școlii. Vizionarea filmelor era aprobată de conducerea liceului. Nu aveam voie să circulăm pe Corso. Uniforma și numărul de ordine erau obligatorii.”³

„Era foarte strictă disciplina. Nu puteam merge la film. Cât ne bucuram când venea portarul Mățișan cu caietul cu circulare și ni se citea că putem merge la film ... Uniforma era formată din pantaloni gri, cu haină albastră și șapcă roșie cu inscripția LME. Țineam mult la ea.”⁴

„Aveam restricții de circulație pe Corso, circulam mai rar și clandestin. La ridicarea pavilionului (la începutul săptămânii în perioada Străjeriei, 1936-1940) directorul făcea și unele remarci în legătură cu starea de disciplină. Uniforma era kaki, apoi cu pantaloni gri și veston albastru cu petlițe și șapcă roșie. Nu ne lăsau să intrăm în liceu fără uniformă și chipiu.

---

¹ Ervin Mikó, *Omenie, noroc bun!*, București, Ed. Cartea Românească, 1978;

² Interviu cu academician Gabriel Stempel, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1395;

³ Interviu cu dr. Mihai Boca, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

⁴ Interviu cu ing. Illés Iuliu, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1396;

Portul uniformei în oraș era o mândrie. Chipiul roșu ni se părea elegant, pe de altă parte era foarte vizibil.”¹

Cu toții fac aprecieri la superlativ în legătură cu școala pe care au absolvit-o, rememorarea acelei perioade se face cu nostalgie și gratitudine. Liceul este considerat de către foștii elevi – ca și azi – cel mai bun din oraș, fiind de altfel un centru școlar de renume în zona de nord-vest a țării. Toți se îndreaptă cu recunoștință înspre foștii dascăli și își recunosc obârșia intelectuală în această instituție școlară de mare prestigiu.

II.2.1.2 Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei

Școala s-a înființat la 1 septembrie 1923, prin transformarea Gimnaziului de Stat în liceu, pe frontispiciul său așezându-se numele marelui patriot, dr. Vasile Lucaciu, ca o recunoaștere a meritelor sale în afirmarea identității naționale și a voinței de unire a românilor și din această parte de țară.²

Gimnaziul Românesc de Stat a fost înființat în 1919, prin transformarea Școlii Civile Maghiare de Stat, care funcționa încă din 1908 în clădirea respectivă (azi clădire a Școlii cu Clasele I-VIII Nr. 2, Carei), pe strada Vasile Lucaciu. Începând cu anul școlar 1923/1924 gimnaziul este transformat în liceu. Din același an școlar Liceul „Piarist” Romano-Catolic cu predare în limba maghiară va fi desființat. Efectivele de elevi vor fi transferate la Liceul „Vasile Lucaciu”, unde se va înființa secția maghiară. Aceasta va funcționa până în anul școlar 1926/1927. Administrația și organele de conducere din învățământ au considerat utilă înființarea secției

---

¹ Interviu cu dr. Ioan Vida, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1392;

² Ioan Gherman, *op. cit.*, p. 148-159;

germane în locul secției maghiare, având în vedere că majoritatea populației minoritare vorbitoare a limbii maghiare era la origine șvăbească (germană), iar noua administrație românească dorea scoaterea ei de sub influența maghiară și prin asigurarea unui învățământ în limba maternă. În acest sens, începând cu anul școlar 1929/1930 la Liceul „Vasile Lucaciu” s-a înființat secția germană, care începând cu anul școlar 1933/1934 va deveni gimnaziu de sine stătător și va funcționa până la sfârșitul perioadei interbelice.

În 1928, datorită prevederilor Legii învățământului secundar, s-a redus numărul claselor de liceu la 7, astfel în acel an au fost două generații de absolvenți. În 1935 se revine la sistemul anterior cu 8 clase de liceu. Liceul dispunea și de un internat cu 115 elevi români și 38 de la secția germană, numai 7 elevi germani fiind externi. Iată că șvabii din satele din jurul Careiului au aderat la posibilitatea școlarizării la nivel liceal și a accesului în învățământul superior ori în diferite locuri de muncă.

Prezentăm în continuare câteva date statistice privind elevii înscriși între anii școlari 1923/24 și 1936/37, după naționalitate, situația socială a părinților, zonele geografice de proveniență și a încadrării absolvenților:

Tabloul elevilor înscriși la Liceului „Vasile Lucaciu” din Carei, repartizați pe naționalități, clase sociale și zone geografice de proveniență:

An școlar	Naționalități					Situația socială a părinților			Zona de proveniență		Total elevi
	rom.	germ.	magh.	izr.	alte naț.	țărani	comerc. și mes.	intelect.	Carei și împrej.	Zone mai indep.	
1923/1924	176	-	195	43	3	164	130	123	289	128	417
1924/1925	166	-	133	36	-	141	76	118	203	132	335
1925/1926	179	19	62	22	6	124	62	102	185	103	288

1926/ 1927	181	9	49	15	2	113	42	101	154	102	256
1927/ 1928	195	14	36	16	-	119	45	97	161	100	261
1928/ 1929	209	20	25	13	7	129	38	107	146	128	274
1929/ 1930	207	53	27	21	7	160	41	114	166	149	315
1930/ 1931	230	82	29	31	9	176	69	136	190	191	381
1931/ 1932	230	106	24	39	6	178	101	126	225	180	405
1932/ 1933	204	136	30	49	3	178	106	138	263	159	422
1933/ 1934	214	139	40	34	2	174	109	146	237	192	429
1934/ 1935	208	128	37	26	5	156	110	138	237	167	404
1935/ 1936	227	118	39	27	5	173	112	131	250	166	416
1936/ 1937	217	120	41	28	5	187	104	120	267	144	411

Cf. Ioan Gherman, *Plasa Carei, județul Sălaj*, Carei, Ed. Cultura, 1938, p. 152-153.

Iată în continuare o statistică a elevilor înscriși la secția română și la Gimnaziul German în ultimii trei ani de funcționare a școlii, în perioada interbelică:

An șc.	Secția română/ clasa								Tot al elev i	Secția germană/ clasa					Total gen.
	I	II	II I	I V	V	V I	VI I	VI II		I	II	II I	I V	Tot al	
1937/ 1938	5 6	4 5	5 6	4 9	3 7	2 9	25	18	315	2 8	2 3	1 8	2 2	101	416
1938/ 1939	5 6	5 0	5 4	5 3	3 3	3 2	18	23	319	3 0	2 2	2 8	1 3	93	412
1939/ 1940	4 2	4 7	5 1	4 3	3 6	3 2	29	23	303	3 4	3 1	2 0	1 9	104	407

Cf. Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul „Vasile Lucaciu”, Carei, dosar 29/1937, dosar 30/1937, dosar 27/1937, 28/1937 și dosar 34/1939.

Pe lângă elevii ordinari (la învățământ de zi) mai erau înscriși și elevi particulari, în anul școlar 1937/1938 un număr de 20 de elevi, în anul școlar următor 19 elevi, iar în ultimul an al perioadei interbelice 17 elevi.¹

Analizând situația statistică a elevilor înscriși în liceu, din punct de vedere al naționalității, constatăm o creștere a numărului de elevi români, după primii doi ani, când prevalează elevii maghiari, în școală funcționând secția maghiară. Pe parcursul întregii perioade elevii români proveniți din localitățile din jurul Careiului, în majoritate din familii de țărani vor fi majoritari. Procentul elevilor români este mai crescut în primii ani după desființarea secției maghiare, când ajunge la 70,70%, iar în anul școlar 1927/1928 la 74,71%. Începând cu anul școlar 1929/1930, după înființarea secției germane și mai ales după transformarea ei în gimnaziu de sine stătător, va crește semnificativ numărul elevilor proveniți din etnia germană, determinând un raport sensibil egal între elevii români și cei minoritari între anii 1930 și 1940. Trebuie remarcat faptul că deși se desființează secția maghiară, elevii aparținând acestei etnii se vor menține an de an între 24, în anul școlar 1931/1932 (6%) și 40 în anul școlar 1933/1934 (9,3%). Liceul este frecventat de elevi evrei, prezența lor fiind constantă din punct de vedere numeric și în general reflectă procentul din populația de etnie izraelită a orașului, dacă luăm în calcul și fetele de aceeași etnie înscrise în special la Gimnaziul de Stat pentru Fete din localitate. Așa cum am mai arătat elevii provin într-un procent important din mediul sătesc din zona Careiului. Numărul acestora variază între 113 în anul școlar 1926/1927, când au fost mai puțini și au reprezentat 42,54% din totalul de elevi înscriși și 187 în anul

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul „Vasile Lucaciu”, Carei, dosar 31/1938, cuprinde elevii din cei trei ani de studiu până în 1940;

școlar 1936/1937 reprezentând un procent de 45,49%. Sunt însă ani școlari în care numărul elevilor proveniți din familiile de țărani depășește 50%, de exemplu în anul școlar 1929/1930, reprezintă 50,79%.

Iată, putem deduce că această instituție de învățământ a reprezentat o șansă pentru țărani români, și nu numai, din zona Careiului în școlarizarea copiilor la nivel liceal și asigurarea accesului unora în învățământul superior, lucru mult mai dificil în perioada anterioară anului 1918.

Între localitățile rurale cu populație românească din care provin elevii se remarcă așezări ca: Sanislău, Vezendiu, Căuaș, Moftinu Mic. În ultimii ani vor apărea, din nefericire sporadic, și nume de elevi din noile așezări („colonii”) înființate în deceniul trei al secolului al XX-lea în zonă, de exemplu: Lucăceni – începând cu 1938, Vasile Buticaș, viitor magistrat în justiția militară; Ianculești etc. Se cuvine să mai subliniem un fapt ce ține de calitatea și prestigiul școlii, anume un procent important de elevi provin din zone mai îndepărtate din județ sau din alte județe, numărul acestora crescând de la un an la altul, ceea ce înseamnă o recunoaștere a prestigiului de care s-a bucurat această școală. În același sens este relevant faptul că între 1927 și 1936, 256 de absolvenți au luat bacalaureatul din totalul de 300 absolvenți.

Tabloul elevilor absolvenți ai Liceului „Vasile Lucaciu”, Carei, după naționalitate și apartenența socială a părinților și încadrarea acestora:

An șc.	Naționalități					Situația socială a părinților			Încadrarea absolvenților							Au urmat Șc. superioare nr. abs.	Total abs
	rom.	germ.	magh.	izr.	alte nat.	țărani	comerc. și meșteșug.	intelect.	projeie	profesioni libere	funcționari	învățământ	armată	decedați	total		
1927	16	2	6	-	-	12	3	9	3	9	11	-	-	1	24	14	24
1928	33	3	1	2	-	23	7	9	8	10	16	3	-	2	39	29	39

1929	24	-	1	-	1	21	-	5	6	5	10	2	2	1	26	26	26
1930	29	1	1	3	-	17	3	14	8	12	8	3	2	-	33	30	34
1931	33	1	1	2	1	20	3	15	2	9	8	8	2	-	29	37	38
1932	30	-	3	-	4	19	3	15	6	7	9	-	-	-	22	36	37
1933	31	5	3	1	-	19	6	15	-	-	11	-	2	1	14	40	40
1934	28	2	3	1	-	18	7	9	-	-	3	-	-	-	3	28	34
1935 ¹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1936	21	4	1	1	1	13	3	12	-	-	-	-	-	-	-	18	28
Total	245	18	20	10	7	162	35	103	33	52	76	16	8	5	190	258	300

Cf. Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul „Vasile Lucaciu”, Carei, dosar 31/1938²

Unii dintre absolvenți vor deveni personalități ale culturii românești, de exemplu Gheorghe Bulgăr din Sanislău.

Primul director al liceului a fost profesorul Ioan Cheri, care în anul școlar 1924/1925 conducea un colectiv format din următorii profesori: Ioan Balaban, Ioan Bezede, Alexandru Fechet, Elena Fechet, Ștefan Kecsmár, Iuliu Mezei, Ioan Mille, Corneliu Naum Paraschiv, Ștefan Nagy, Alexa Urban, Augustin Ossian, Cornel Pop, Dumitru Sinea, Ioan Solomajer, Vasile Șuta, dr. A. F. Tămaș, Coloman Sas (va fi detașat la Ardud) și Leontin Ghergariu care va fi detașat la Zalău, unde va fi numit director al liceului din localitate.³ La sfârșitul perioadei (1938) liceul avea un corp profesoral format din 23 de profesori. În 1935 vin noi cadre didactice, profesorii Dabija la limba română, Brander Gheorghe la limba germană (de la Tulcea), Farcașiu V. și Simionescu Simion la limba franceză.⁴ Începând cu anul școlar 1925/1926 în fruntea liceului a fost numit profesorul Aurel Coza, personalitate marcantă a învățământului din zonă în perioada respectivă,

¹ An fără absolvenți, având în vedere faptul că s-a trecut la sistemul cu 8 clase, în conformitate cu prevederile legale în vigoare, cf. Ioan Gherman, *op.cit.*, p. 153;

² Cf. Ioan Gherman, *op. cit.*, p. 153, pentru anul 1935 - an fără absolvenți, având în vedere faptul că s-a trecut la sistemul cu 8 clase, în conformitate cu prevederile legale în vigoare;

³ *Anuarului ziarului „Satu Mare”* pe anul 1925, p. 51;

⁴ Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul „Vasile Lucaciu”, Carei, Proces-verbal din 2 septembrie, 1935;

membru activ al ASTREI. Acesta se va afla la conducerea școlii până în anul 1939. Ultimul director înainte de refugiu a fost profesorul Andrei Bogdan.

Registrul de procese-verbale ale Consiliului pedagogic al liceului ne ajută la restituirea atmosferei din școală, a principalelor preocupări și frământări ale dascălilor. Una din problemele abordate anual este organizarea examenelor pentru bursă, ca și aprobarea scutirilor parțiale sau totale de taxe pentru elevii săraci. În anul 1934/1935, liceul dispunea în plus de 10 burse a 16 lei pe zi și 10 a 9 lei pe zi.¹ În același an corpul didactic participă la dezbaterile noilor programe analitice, făcându-se propuneri concrete: restructurarea conținuturilor pe clase la limba română, eliminarea orelor de limba latină la secția științifică, începând cu clasa a VII-a, să se treacă în clasa a V-a radicalii, ridicarea la putere, progresiile aritmetice, geometrice și logaritmii, să se introducă în clasa a VIII-a studiul enciclopediei filosofice.²

Aceleași procese-verbale ne arată preocuparea profesorilor pentru dezbaterile cu caracter metodic. Directorul cere ca elevii „să nu fie reduși la simpli ascultători, să li se dezvolte puterea de memorare.”³ Rezultatele obținute de elevi la învățătură reieșite din situația statistică încheiată la sfârșitul anilor școlari, arată o deosebită exigență din partea cadrelor didactice. De exemplu, în anul școlar 1937/1938, din 416 elevi înscriși au fost promovați în iunie numai 218, iar 42 au fost declarați repetenți la sfârșitul anului școlar, ceea ce înseamnă 57% promovați, 32% corigenți și 11% repetenți.⁴

---

¹ *Loc. cit.*, Registrul de Procese-verbale ale Consiliului pedagogic, 1934/1940, dosar 21/1934, Proces-verbal din 18 septembrie, 1934;

² *Loc. cit.*, Proces-verbal din 3 decembrie, 1934;

³ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 19 octombrie, 1935;

⁴ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 22 iunie, 1938;

Așa cum am mai subliniat, în școlile secundare se acorda o deosebită atenție menținerii unei stări de disciplină, uneori de tip cazon. Cu toate acestea și în Liceul „Vasile Lucaciu” se înregistrează abateri care fac obiectul unor întruniri extraordinare ale Consiliului Pedagogic, pentru a decide în legătură cu pedepsele ce trebuiau aplicate. Abaterile disciplinare sunt asemănătoare cu cele înregistrate la Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare. Unele sunt supradimensionate din puncte de vedere al pericolului pe care l-ar putea reprezenta. De exemplu, se face caz despre organizarea câtorva elevi într-o asociație „Habone”, cu caracter cultural, pentru păstrarea identității naționale, religioase, a datinilor și obiceiurilor evreiești. Organizarea evreilor era inspirată de existența „Uniunii Sioniste a României”, înființată în 1924, care promova ideea organizării și adunării de fonduri pentru cumpărarea de pământ în Palestina, de la arabi, în vederea pregătirii emigrării și constituirii statului evreu.¹ Semnele de întrebare se leagă de faptul că acești elevi au folosit limba maghiară în demersurile lor: „Sub masca culturală să nu se urmărească scopuri tănuite, câtă vreme se folosește limba maghiară. Punem la îndoială gândurile lor curate pentru neamul evreiesc, pentru că aceștia se întâlneau la femei de moravuri ușoare.”² Pedepsele erau însă conforme cu prevederile regulamentelor în vigoare. Așa de exemplu, sunt pedepsiți doi elevi care s-au comportat necuviincios într-un tren cu care se deplasau spre București, față de doi profesori din Bistrița ce se aflau în tren și care au reclamat școlii comportamentul acestora.³ Este pedepsit și elevul de etnie germană, care „uită” o svastică ascunsă sub reverul hainei (svastica era

---

¹ *Minorități naționale ...*, p. 10;

² Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul „Vasile Lucaciu”, Carei, Proces-verbal din 19 februarie, 1937;

³ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 12 mai, 1938;

primită de la unchiul său din Berlin). Este eliminat până la sfârșitul anului școlar pentru încălcarea prevederilor regulamentare privind purtarea însemnelor partidelor politice.¹ Sunt pedepsiți elevi care fumează ori iau parte la întruniri „dubioase”.²

Cu Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei se pun bazele și apoi se consolidează învățământul liceal românesc, într-o regiune geografică intens locuită de români, care până la apariția acestei instituții școlare au acces cu dificultate la această treaptă de școlaritate.

II.2.1.3 Liceul pentru Fete „Doamna Stanca” din Satu Mare

Ideea înființării unui liceu de stat pentru fete apare în rândul populației românești și este exprimată prin presă începând cu anul 1922. Astfel o întâlnim în gazeta „Satu Mare” din 11 iunie 1922 și este reluată apoi în numărul din 15 aprilie 1923 al aceleiași publicații. Se reproșează că numai la Liceul de Fete din Beiuș studiază 60 de fete din Satu Mare, iar la alte licee din țară sunt înscrise peste 300 de fete din Sătmăr. Ca o soluție indicată se propune înființarea unei secții pentru fete la Liceul „Mihai Eminescu”, lucru plauzibil pentru anul 1922, dar exclus începând cu anul 1923, când „coeducația” nu va mai fi acceptată prin lege.

Învățământul teoretic de stat pentru fete a fost reprezentat de Școala Secundară de Fete, care a funcționat între anii 1923 și 1929, continuat apoi prin transformarea acesteia în liceu cu șapte clase, începând cu anul școlar 1929/1930, conform Legii învățământului secundar. Începând cu anul școlar 1935/1936 se va reveni la opt clase de liceu și astfel se va înființa și aici clasa a VIII-a. A funcționat neîntrerupt până în 1940, în clădirea de pe strada

---

¹ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 31 martie, 1939;

² *Loc. cit.*, Proces-verbal din 6 februarie, 1940;

Ștefan cel Mare, nr. 5, în care se află și acum Colegiul Național „Doamna Stanca”. În acest local a funcționat până în 1912 Liceul Regal Romano-Catolic de Băieți. Pe parcursul întregii perioade a împărțit localul cu Școala Profesională de Fete (devenită din 1936 Liceul Industrial de Fete „Dr. Constantin Angelescu”, ocupând etajul I al clădirii. Școala nu a avut internat propriu, elevele fiind cazate în internatul „Casei Învățătorilor”.

Din nefericire documentele care ne-au stat la dispoziție pentru restituirea trecutului acestei școli sunt extrem de puține. Pentru prima perioadă, până în 1929, ne-am folosit de relatările din presa vremii referitoare la această școală și la datele înregistrate în matricolele școlare pentru anii respectivi. Pentru reconstituirea trecutului Liceului de Stat pentru Fete „Doamna Stanca” am utilizat în principal datele din Registrele matricole aflate în arhive și puține informații din două monografii scrise în anii treizeci. Lipsa documentelor scrise (registre de procese-verbale de inspecție, ale consiliului școlar sau profesoral etc.) a fost însă suplinită prin generozitatea unor foste eleve (doamnele profesoare Maria Cosma și Elena Mureșan din Satu Mare și doamna profesoară Doina Ileana Dumitrescu din București), care mi-au acordat interviuri și mi-au pus la dispoziție documente și fotografii referitoare la școală, la profesorii ei, la elevi, la unele evenimente din viața școlii. Astfel, primele informații în legătură cu înființarea școlii secundare de fete le avem din presă, respectiv dintr-un interviu cu Inspectorul Școlar General Alexandru Pteancu, publicat în ziarul „Satu Mare”, în care acesta anunța tematica inspecției pe care o efectua în Satu Mare, una din teme fiind înființarea Școlii Secundare de Fete, începând cu 1 noiembrie 1923.¹

---

¹ „Satu Mare”, an V, nr. 83, 3 octombrie, 1923;

În același ziar se anunță înscrieri pentru anul școlar 1923/1924 în clasele I-IV și se specifică faptul că școala va funcționa în același local cu Școala profesională de fete. Directoarea școlii este Crișan Claudia Maria. Ceremonialul de inaugurare a școlii are loc duminică 1 noiembrie, în prezența unui important număr de părinți și a reprezentanților autorităților. Se oficiază și un Te-Deum.¹ În perioada cât va funcționa ca Școală Gimnazială pentru Fete, în fruntea ei se vor afla Claudia Maria Crișan în primii doi ani², urmată de Elena Herman, care va conduce școala un singur an - 1925/1926.³ Va urma profesoara Irina Papp, care va ocupa această funcție până la începutul anului școlar 1930/1931, așadar și în primul an în care școala va deveni liceu (1929/1930).⁴

Conform datelor din matricola școlară pe anul 1923/1924, în primul an au fost înscrise un număr de 77 de eleve, în cea mai mare parte provenind din orașul Satu Mare, câteva (5) din alte localități apropiate: Sătmărel, Viile Satu Mare, Homorodul de Mijloc, Pișcari, Balcan (Hrip), una singură din alt județ, din localitatea Cojocna.⁵ În anul școlar următor numărul elevelor va crește la 126, pentru ca în anul școlar 1925/1926 să fie de 134.⁶

Redăm mai jos o situație statistică privind numărul elevelor, religia, naționalitatea, zona de proveniență și profesia părinților, pentru perioada 1923-1940:

An șc.	Nr. eleve înscr.	După naționalitate				După religie				După ocupația părinților			
		rom.	magh.	germ.	izr.	gr.-cal.	ort.	ref./rom.cal.	izr.	agric.	mes./muncit.	funcț.	intelect.
1923/	77	56	1	1	19	56	-	2	19	8	60	4	5

¹ *Ibidem*;

² Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul de Stat „Doamna Stanca”, inv. 183, dosar 1/1923 și 3/1924;

³ *Loc. cit.*, dosar 4/1925;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 5/1926, dosar 6/1927, dosar 7/1928 și dosar 9/1929;

⁵ *Loc. cit.*, dosar 1/1923, f. 1-78;

⁶ *Loc. cit.*, dosar 3/1924 și dosar 4/1925;

1924													
1924/ 1925	126	97	3	1	25	97	-	4	25	7	109	6	4
1925/ 1926	134	102	5	4	23	100	2	9	23	8	103	17	6
1926/ 1927	166	120	8	6	32	109	11	14	32	11	107	26	12
1927/ 1928	172	152	7	2	22	128	13	9	22	9	106	38	19
1928/ 1929	186	151	5	3	27	131	20	8	27	10	97	50	31
1929/ 1930	141	112	5	2	22	88	24	7	22	3	62	52	24
1930/ 1931	203	147	4	2	50	114	33	6	50	12	84	69	38
1931/ 1932	203	152	4	2	48	117	35	6	45	14	81	71	37
1932/ 1933	194	150	6	5	33	125	25	11	33	7	85	67	35
1933/ 1934	238	162	10	7	69	135	17	17	69	11	91	97	39
1934/ 1935	249	147	8	6	88	132	15	14	88	9	98	99	43
1935/ 1936	236	161	11	4	60	145	16	15	60	18	93	92	36
1936/ 1937	246	157	7	6	76	129	28	13	76	16	91	100	39
1937/ 1938	277	191	9	8	69	155	36	17	69	21	97	112	47
1938/ 1939	276	214	4	7	51	175	39	11	51	17	99	111	49
1939/ 1940	249	214	3	2	30	173	41	5	30	15	95	99	40

Cf. Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul de Stat „Doamna Stanca”, inv. 183.¹

Statistica ne arată interesul crescut al părinților și elevilor pentru această școală, efectivele crescând de la un an la altul. Dacă la început s-au înscris 77 de eleve, în anul școlar 1928/1929 efectivele ajungând la 186 de eleve și la peste 270 în ultimii ani ai perioadei interbelice. Adunând efectivele de eleve înscrise anual în perioada 1923 – 1940 constatăm că un număr impresionant – 3376, au fost înscrise în matricolele școlii la învățământul de zi (ordinar). Pe lângă acestea au fost înscrise în primul an de funcționare 123 de eleve care aparținuseră fostei Școli Civile Romano-Catolice, desființată în anul 1923. În continuare, până în anul școlar 1928/1929 nu se vor mai face

¹ Pentru situația statistică privind numărul elevilor datele utilizate provin din matricolele școlare pentru anii școlari 1923/24, 1924/25, 1925/26, 1926/27, 1927/28, dosarele 1/1923, 3/1924, 4/1925, 5/1926, 6/1927, 7/1928, 9/1929, 11/1930, 13/1931, 15/1932, 17/1933, 19/1934, 21/1935, 23/1936, 25/1937, 27/1938, 29/1939.

înscriseri la cursul particular. Începând însă cu anul școlar respectiv vor fi înscrise eleve care se pregăteau în familie sau chiar în alte școli și susțineau examenele la Liceul „Doamna Stanca”. Astfel, alături de efectivele reduse, de regulă, de eleve care se pregăteau în familie, începând cu anul școlar 1936/1937 până în 1938/1939 sunt înscrise la cursul particular eleve care se pregăteau în Gimnaziul Reformat de Fete, acestea fiind în totalitate de naționalitate maghiară și de religie reformată. Explicația este dată de posibilitatea susținerii examenului de absolvire la această școală de stat, cu drept de publicitate.

Iată statistica efectivelor elevelor înscrise la cursul particular:

Anul școlar	Eleve pregătite în familie	Eleve pregătite în școli particulare	Observații
1923/1924	-	-	123 de eleve de la Școala Civilă Romano-Catolică
1928/1929	18	-	
1929/1930	19	-	
1930/1931	27	-	
1931/1932	25	-	
1932/1933	17	-	
1933/1934	22	-	
1934/1935	20	-	
1935/1936	36	-	
1936/1937	37	60	
1937/1938	43	77	
1938/1939	34	66	
1939/1940	32	-	

Cf. Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul de Stat „Doamna Stanca”, inv. 183, dosar 2/1923, 8/1928, 10/1929, 12/1930, 14/1931, 16/1932, 18/1933, 20/1934, 22/1935, 24/1936, 26/1937, 28/1938, 30/1939.

În conformitate cu prevederile art. 111 din legea 146/1925 a învățământului particular „școlile care s-au bucurat de dreptul de publicitate

și l-au pierdut, vor depune matricolele școlare la școlile publice de aceeași categorie”. În aceeași lege elevii pregătiți în familie, vor susține examenele la școlile publice de stat. Așa se explică prezența elevelor de la învățământul confesional romano-catolic în matricolele școlii.

După naționalitate, predomină elevele de naționalitate română, numărul elevelor maghiare și germane fiind redus, acestea preferând învățământul în limba maghiară. Sunt de remarcat excepțiile. Astfel, în primul an de funcționare au fost înscrise ca eleve particulare întregul efectiv, în număr de 123 de eleve, al fostei Școli Civile Romano-Catolice, toate fiind de religie romano-catolică și de naționalitate maghiară sau germană. Toate proveneau din orașul sau județul Satu Mare. De asemenea va crește efectivul de eleve de naționalitate maghiară în cei trei ani de la sfârșitul perioadei, în care au fost înscrise elevele de la învățământul particular (sau confesional) reformat, dar acestea sunt înscrise la cursul particular și n-au relevanță pentru situația statistică a cursului de zi pe care am prezentat-o.

În ceea ce privește numărul elevelor de naționalitate evreiască, este evident că școala reprezintă un interes deosebit pentru elevele aparținând acestei minorități. Observăm o creștere a efectivelor de la un an la altul. Relevant este însă procentul de eleve izraelite din efectivul de eleve înscrise. Astfel, în anul școlar 1923/1924, acestea reprezentau 24,67%, în anul următor 19,84%, scăzând spre ultimii ani ai deceniului trei la 14 – 15%. După transformarea școlii în liceu, procentul crește la 23,64% în 1931/1932, ajungând la 35,34% în anul școlar 1934/1935, ca să scadă vertiginos în ultimul an al perioadei interbelice la 12,04%. Explicațiile constau în schimbările ce aveau loc în viața politică a țării, în schimbarea raportului între stat și minoritatea respectivă.

Din punct de vedere al religiei prevalau elevele greco-catolice, în primii doi ani ele fiind singurele de naționalitate română. Abia în al doilea an au venit primele două eleve ortodoxe: Nicolau Marcela și Conrad Ana. Părinții acestora erau din Brăila (tatăl a fost mutat la Satu Mare ca șef al depoului Ferăstrău), respectiv din Iași (funcționar CFR)¹. Procentul elevelor de religie ortodoxă va crește însă pe parcurs, mai ales în anii deceniului al IV-lea, când numărul acestora ajunge la 41 în anul școlar 1939/1940.² Procentul elevelor de naționalitate română se situează la circa 75%, scăzând în perioada 1933 – 1939, când afluența de eleve aparținând minorităților va crește.

Ca și ocupație, părinții elevelor, în majoritate, provin din rândul meseriașilor și funcționarilor. Este relativ scăzut numărul țăranilor, în comparație cu numărul părinților cu această ocupație de la alte licee. Concluzia firească este că în rândul țăranilor nu exista interes pentru școlarizarea fetelor. Elevele provenite din mediul rural sunt fiice de preoți, învățători, jandarmi, notari. În ceea ce privește intelectualii, afluența elevelor din familiile acestora crește în mod evident după înființarea liceului, putem afirma că este o școală apreciată de către aceștia, în special de către intelectualii români și evrei. Este remarcabil faptul că aici au studiat fiicele unor personalități ale epocii: Eugen Seleș, directorul Liceului „Mihai Eminescu”, Ștefan Focșa, directorul Școlii de Arte și Meserii, col. dr. Calefariu Liviu, fiica profesoarei Maria Stavrat, directorul Liceului „Doamna Stanca” etc. Sunt înscrise fiice de avocați, judecători, directori de bănci.³

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul de Stat „Doamna Stanca”, inv. 183, dosar 4/1925, f. 5, 82;

² *Loc. cit.*, dosar 29/1939, f. 1-256;

³ *Loc. cit.*, dosar 11/1930 și dosar 7/1928, f. 64;

Toate acestea dovedesc că școala se bucura de prestigiu, recunoscut până departe. De exemplu întâlnim eleve de religie izraelită din Cluj și Cernăuți.¹

Privitor la mediul de locuire, majoritatea elevelor sunt din mediul urban, din orașul Satu Mare în principal, dar și din alte orașe din județ, Baia Mare, Baia Sprie, Carei la care se adaugă orașe din județele mai îndepărtate ale țării (Iași, Roman, Brăila, Sibiu, Cluj, Cernăuți etc.). Un număr important de eleve erau din comunele din jurul orașului Satu Mare: Mădăras, Sătmărel, Odoreu, Pomi, Ardud, Pișcari, Balcan (Hrip), Viile Satu Mare, Nisipeni, dar și din comune mai îndepărtate din Oaș: Racșa, Turț, Târșolț, Batarci, Negrești-Oaș. Sunt înscrise eleve din județele vecine, în special din Sălaj, Maramureș, Bihor, dar și din județele mai îndepărtate: Ilfov, Neamț, Sibiu, din Cehoslovacia (Selem)², Zorescu Cătălina, Bacău (Răcăciuni), Galați, Craiova, Oravița etc.³ Multe din acestea sunt fiice de ofițeri, funcționari, comercianți etc., veniți în oraș după 1920. Elevele de la cursul particular provin în cea mai mare parte din localități rurale din județ.⁴

Referindu-se la fostele colege de liceu, la clasa din care făcea parte, doamna profesoară Elena (Penga) Mureșan, fostă elevă a liceului între 1935 și 1940, spune: „În clasă erau și fete de țărani, muncitori din oraș, învățători, preoți de la țară. Cei care erau dotați și dacă învățau, li se recomanda părinților de către învățător sau preot să-l dea mai departe la școală. Se putea urma școala dacă exista interes. Exista egalitate în ceea ce privește șansele de școlarizare. Profesorii în clasă nu făceau deosebiri între elevi pe criterii

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 21/1935, f. 61, 104;

² *Loc. cit.*, dosar 7/1928, f. 50;

³ *Loc. cit.*, *ibidem*;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 8/1928, dosar 10/1929, dosar 12/1930;

privind proveniența religioasă sau etnică. Noi eram în clasă românce, dar aveam și maghiare, și evreice. Nu se exprimau corect, dar nu erau ironizate.”¹

„Accesul la învățătură putea fi limitat de sărăcie, dar nu era o cauză principală a inaccesibilității la nivelul școlar liceal ... nu era interes pentru studiu din partea unora, mai ales din mediul rural.” spune doamna profesor Maria (Mănoiu) Cosma², fostă elevă a liceului timp de trei ani, între 1937 și 1940. Referitor la relațiile dintre elevele din oraș, același interlocutor ne spune: „În clasa a VI-a rămăseserăm 14 eleve. Eram foarte unite. Ieșeam împreună la patinoar în Grădina Romei, cu săniuța, la sărbătorirea unor zile de naștere. Cele din internat nu cred că puteau ieși. În clasa a VI-a n-am mai avut nici o colegă din internat.” Am putea deduce că numărul elevelor din mediul rural se reducea înspre anii terminali.

Doamna ing. Doina Ileana Dumitrescu, de asemenea fostă elevă a liceului și fiica directoarei liceului „Doamna Stanca”, Maria Stavrat, referindu-se la fostele colege și la atmosfera din colectivul clasei, la relațiile profesor-elev ne spune: „În clasă erau cam 25-30 de eleve, din toate categoriile sociale, fiice de profesori, doctori, avocați, meseriași și negustori ... politicul nu învrăjbea oamenii pe vremea aceea. Aveam în clasă colege și prietene de religie mozaică, nu existau sentimente antisemitiste. Relațiile între profesoare și eleve erau de respect, iar profesorii față de eleve aveau o atitudine părintească și interesul de a le îmbogăți cunoștințele. Orele de

---

¹ Interviu cu prof. Elena Mureșan, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1394;

² Interviu cu prof. Maria Cosma, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1395;

dirigenție erau foarte plăcute și se bazau pe îndrumarea noastră în relațiile cu societatea, nu a existat discriminare socială, religioasă sau etnică.”¹

În școală exista o disciplină impusă prin Regulament și bazată pe respect față de cadrele didactice, față de statura lor morală și profesională la care participa și o solidă educație civică și religioasă. „Cât am fost elevă la Liceul *Doamna Stanca* nu-mi aduc aminte de cazuri grave de indisciplină.”², spune doamna Doina Ileana Dumitrescu. „Disciplina era la mare preț ... uneori se făceau analize în careu. Aveau scop educativ. Să fii scos în fața careului era mai grav decât să ne scadă nota la purtare.”, susține în interviul acordat doamna profesor Elena Mureșan.³

Uneori măsurile, așa cum am arăta și în cazul altor școli din perioada respectivă, erau excesive. Iată un episod relatat de doamna profesor Maria Cosma: „Uneori disciplina era excesivă. Exista o preocupare inexplicabilă acum, ca să ne întâlnim cu băieții. Veneam de la sport, o dată, împreună cu două colege. Mergeam pe trotuar și în spatele nostru mergeau trei băieți. Cineva ne-a văzut și ne-a pârât la direcțiunea liceului. Am fost amenințate cu scăderea notei la purtare, dar nici n-am schimbat un cuvânt cu acei băieți.”⁴

Uniforma școlară, ținuta vestimentară specifică școlilor secundare, este privită de fostele eleve ale liceului ca un element distinctiv ce le „individualiza” între elevii din oraș și le insufla mândria de a aparține acestei comunități școlare. Iată cum descrie doamna Elena Mureșan uniforma fetelor

---

¹ Scrisoare adresată subsemnatului de doamna Doina Ileana Dumitrescu, fostă elevă a Liceului „Doamna Stanca”;

² *Ibidem*;

³ Interviul cu prof. Elena Mureșan, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1394;

⁴ Interviul cu prof. Maria Cosma, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1395;

de la liceu: „...uniforma era formată dintr-un șorț negru cu două buzunare, cu un cordon închis cu nasturi, avea de asemenea un guler alb asigurat cu un nasture. Pe cap aveam un basc albastru cu monograma școlii. Uniforma de străjer (membru al organizației „Străjeria”) era formată din fustă, o bluză alba, cravată și un basc alb. Ne bucuram de uniformă. Era ceva distinctiv. Ne plăcea, o purtam cu mare plăcere. Era o mândrie că eram eleve de liceu.”¹

Așa cum am mai afirmat, liceul nu avea internat și elevele erau găzduite în internatul Casei Învățătorului. Iată cum descrie doamna Elena Mureșan internatul, atmosfera și condițiile de viață și învățatură de acolo: „Director al internatului era Dumitru Mureșianu (în urma lui Augustin Ungur) la ambele internate, de fete și de băieți. Erau vreo 40 de fete. Pentru noi erau angajate o profesoară (Gherghel Maria de geografie, foarte plăcută), o pedagogă și o administratoare. Secretară, atât la liceu, cât și în internat era doamna Zaciuc Otilia, mama ilustrului profesor universitar de la Cluj, Mircea Zaciuc. La 6 ne sculam și ne pregăteam, mâncam și plecam cu ordu (cu rândul, câte două) la liceu. Eram vestite în oraș că ne deplasam numai în rând câte două. Se punea un accent mare pe disciplină, să nu umblăm hai-hui. Nu puteam ieși fără învoire. Am scăpat o dată la cofetărie, cu ce peripeții. Altă dată, într-o sâmbătă, ne-am furișat în Grădina Romei, care era vis-à-vis. Doamna pedagogă a prins de veste (o chema Gizi). Noi, ca să nu ne prindă, ne-am refugiat în biserica Sf. Iosif din vecinătatea internatului și ne-am așezat la icoane, să ne rugăm ... Deodată a venit Gizi ... Ne-a pedepsit pentru că sâmbăta trebuia să facem program administrativ în internat. La cinematograful numai când se dădea voie, era eveniment. Atunci simțeam că-s

---

¹ Interviu cu prof. Elena Mureșan, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1394;

la oraș, când mergeam la cinematograf. Să revin, de la școală ne întorceam în același mod, iar după masă aveam program de studiu – meditație se numea. De la ora 4 la 5 aveam pauză, primeam o gustare (ujina) și apoi ne jucam, când era timp frumos, cu mingea. Aveam și masă de ping-pong. De la 5 la 7 era iar meditație, la 8 era verificarea lecțiilor pe care o făcea profesoara, mai rar pedagoga.”¹

Între anii 1923 și 1925 instituția a funcționat ca Școală Secundară de Stat pentru Fete, cu patru clase.² Începând cu anul școlar 1926/1927, numărul claselor se extinde la 5³, apoi la 6 în anul școlar următor⁴ și va ficționa cu 6 clase până în anul școlar 1929/1930 când se va transforma în liceu⁵ pe baza prevederilor legii învățământului secundar din 1928. Începând cu anul 1936 se va reveni la 8 clase în liceu⁶, conform prevederilor legale. Școala este denumită „Liceul de Stat pentru Fete”, denumire pe care o găsim pe matricolele școlare și pe ștampila școlii. Începând cu anul școlar 1937/1938 în matricola școlară a elevilor particulari a anului respectiv apare pentru prima dată denumirea „Liceul de Fete Doamna Stanca”.⁷ În matricola elevilor ordinari, denumirea de „Doamna Stanca” apare numai în matricola școlară a anului 1939/1940.⁸ Este de asemenea inscripționată și ștampila cu această denumire. Însă, conform tradiției (în acest moment nu dispunem de acte, documente) din declarațiile foștilor elevi rezultă că această denumire a fost

---

¹ *Ibidem*;

² Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul de Stat,, Doamna Stanca”, inv. 183, dosar 1/1923, dosar 3/1924 și dosar 4/1925;

³ *Loc. cit.*, dosar 5/1926;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 6/1927;

⁵ *Loc. cit.*, dosar 9/1929;

⁶ *Loc. cit.*, dosar 21/1935;

⁷ *Loc. cit.*, dosar 26/1937;

⁸ *Loc. cit.*, dosar 29/1939;

atribuită școlii în 1930 de către Maria Stavrat, directoare în acel an. Astfel, doamna Doina Ileana Dumitrescu, fostă elevă a liceului și fiica profesoarei Maria Stavrat, într-o scrisoare trimisă autorului acestor rânduri, declară „Mama mea, Maria Stavrat, a fost profesoară de istorie și geografie, dar și director al Liceului de Fete o perioadă mai lungă de timp, a dat numele liceului *Doamna Stanca*”.¹ Având în vedere că Maria Stavrat a ocupat această funcție începând cu toamna anului 1930², putem accepta acest an ca primul an în care Liceul se va numi „Doamna Stanca”.

Așa cum am arătat mai sus, Liceul este înființat în anul școlar 1929/1930, când la conducerea instituției se afla Irina Papp. Începând cu anul 1930, până în 1937 conducerea școlii va fi încredințată profesoarei Maria Stavrat, cu excepția anului 1932/1933, când se pare că a fost înlocuită cu Irina Seucan, matricolele școlare pentru anul respectiv fiind semnate de aceasta.

Maria Stavrat, născută Steer, provine dintr-o familie ilustră de preoți și intelectuali români luptători, pentru afirmarea culturală, națională și religioasă a românilor din această parte de țară. Tatăl, Vasile Steer, era preot greco-catolic în Beliu, județul Arad, căsătorit cu Iuliana Ardelean, fiica protopopului Ardelean din Beiuș. Au avut trei copii, Maria, Veturia și Coriolan (Coriolan Steer va deveni avocat în Tășnad, luptător pentru cauza românilor. Este secretar al despărțământului Tășnad al ASTREI și delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, ales în Marele Sfat Național).³ Tatăl murind tânăr (om deosebit de cult, vorbitor al limbii germane, autor al

---

¹ Scrisoare adresată autorului de doamna Doina Ileana Dumitrescu, fostă elevă a Liceului „Doamna Stanca” și fiica prof. Maria Stavrat;

² Arh. Naț., DJSM, fond: Liceul de Stat., *Doamna Stanca*, inv. 183, dosar 11/1930;

³ Bujor Dulgău, Claudiu Porumbăceanu, *op. cit.*, p. 217;

mai multor cărți), Maria a părăsit casa părintească încă din copilărie, urmând școala la Beiuș, apoi în 1907 la Oradea a obținut specializarea în istorie și geografie.

A funcționat între 1919 și 1922 ca profesor suplinitor la Școala Civilă de Fete din Carei, unde a fost și directoare. Din 1922 se transferă la Satu Mare, unde va funcționa până în 1940 ca profesoară de istorie și geografie și ca director al Liceului de Fete „Doamna Stanca”. A fost căsătorită cu Dimitrie C. Stavrat, licențiat în fizică și chimie al Universității din Iași, care a îmbrățișat însă o carieră în domeniul financiar, fiind mai mulți ani administrator financiar în Satu Mare și inspector financiar pentru Nordul Transilvaniei. Au avut o fiică, Doina Ileana Dumitrescu, elevă a Liceului „Doamna Stanca” între anii 1936 și 1940, devenită cercetător în domeniul farmacologiei, căsătorită cu prof. Univ. Dr. Ing. Traian Dumitrescu, membru de onoare al Academiei de Științe Tehnice.¹

Începând cu anul școlar 1937/1938, la conducerea școlii este numită Zoe (Zizi) Teodorescu, profesor de chimie-fizică, femeie deosebit de frumoasă, fostă „Miss România”. Se pare că a părăsit funcția în cursul anului următor, întrucât registrele matricole sunt semnate o parte de ea, o parte de profesoara Ileana Scurtu, care va urma la conducerea liceului până în toamna anului 1940.²

Școala dispunea de o dotare corespunzătoare cu materiale didactice și mijloace de învățământ, de asemenea elevele și cadrele didactice dispuneau de bibliotecă. Aceste aspecte reies din interviurile realizate cu fostele eleve, la care ne-am mai referit. Astfel, doamna Doina Ileana Dumitrescu arată că:

---

¹ Scrisoare adresată autorului de doamna Doina Ileana Dumitrescu ...;

² Arh. Naț. DJSM, fond: Liceul de Stat „Doamna Stanca”, inv. 183, dosar 29/1939 și 27/1938;

„Liceul avea bibliotecă, laborator și o expoziție permanentă cu obiectele realizate de eleve la disciplina lucru manual, care era vizitată și de persoane din afara liceului.”. Altă fostă elevă, doamna profesoară Elena Mureșan, devenită profesoară de chimie, își amintește cu plăcere de experimentele pe care le făceau în școală, la ore, profesoarele Zoe Teodorescu și Elisabeta Suciu.

Școala Secundară de Fete, la începuturile ei a fost încadrată cu un număr restrâns de cadre didactice. În anul școlar 1925/1926 funcționau aici 5 profesoare și 3 profesori.¹ În anul școlar 1935/1936, conform *Monografiei orașului Satu Mare* scrisă de Tánkoczi Gyula, în liceu funcționau, sub conducerea directoarei Maria Stavrat, următoarele profesoare: Irina Seucan, Elena Herman, Ileana Scurtu, Ana Rotărescu, Alexandrina Stănescu, Lucia Stănescu, Maria Gherghel, Elena Pteancu, Maria Faói, Silvia Nicoară, Ecaterina Dimitriu, Ana Dragoș, Ana Peia, Margareta Suciu, Maria Iliei și preoții Ioan Berinde (greco-catolic) și Ioan Rușdea (ortodox).² Acest corp profesoral a contribuit într-o măsură determinantă la consolidarea prestigiului școlii, la formarea personalității tinerelor eleve. Tactul pedagogic, căldura sufletească cu care au fost înconjurate sunt resimțite și azi de către fostele eleve, care își amintesc de fostele profesoare cu nostalgie și recunoștință. „Profesoarele de atunci nu făceau o profesie seacă de dascăl, erau adevărați artiști. Mi-a fost dirigintă Elena Herman, profesoară de limba română. Era caldă, apropiată. Ne-a învățat să facem ceea ce făceam din convingere. Îmi amintesc de doamna Ana Dragoș, profesoară de limba latină (a profesat în Carei la Liceul Teoretic până în anii '70), era foarte severă și eram cam

---

¹ *Almanahul ziarului „Satu Mare” pe anul 1925*, p. 48;

² Gyula Tankóczy, *op. cit.*, p. 53;

nemulțumite de notele ei, dar nu cu răutate. La franceză profesoara era infirmă, o colegă o ajuta să urce scările. Ea nu avea răbdare să ajungă în clasă, ne striga de pe scări: les verbes irréguliers și noi le repetam în cor. Se făcea școală serioasă. Pasiunea mea pentru chimie o am de la doamna Elisabeta Suciuc.”¹

„Respectam profesorii care ne predau. Metodele de predare erau mai mult pozitive, expunerea se folosea pe scară largă. Dar se utiliza și demonstrația, se făceau experimente la științele fizico-chimice, exista o bază didactică bună. Orele de dirigenție erau atractive, se vorbea de igienă, educație etc. Existau manuale pe care le cumpăram – aveau un preț accesibil. Nu erau foarte încărcate. Exista și bibliotecă de unde împrumutam cărți. Le puteam și cumpăra din oraș. Îmi amintesc cu plăcere de doamna profesoară de limba română Elena Herman și de Ana Dragoș de limba latină, severă, dar aveai mare mulțumire dacă primeai un 9, 10 nu cred că a dat.”²

Considerăm că se impune o subliniere aparte în legătură cu rolul profesoarei Maria Stavrat în conducerea colectivului de cadre didactice, în punerea în valoare a talentului acestora, așa încât școala să devină una din cele mai prestigioase din această parte a țării. O fostă elevă, am numit-o pe Elena Mureșan, în puține cuvinte conturează un portret al omului și directorului Maria Stavrat: „Doamna Stavrat Maria era o doamnă serioasă, gravă, cu prestanță, o adevărată directoare.”

Fiica Mariei Stavrat, Doina Elena Dumitrescu, surprinde o altă latură a personalității sale, aceea de educatoare a generațiilor tinere în spiritul

---

¹ Interviu cu prof. Elena Mureșan, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1394;

² Interviu cu prof. Maria Cosma, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. 1395;

dragostei de țară. Activitățile educative, de formare a sentimentelor patriotice au ocupat un loc important în viața școlii. Fostele eleve ale școlii evocă serbările dedicate unor evenimente istorice precum 1 Decembrie, 10 Mai, 8 Iunie (când se organizau defilări pe stadion în cinstea regelui Carol al II-lea) și discursurile directoarei liceului Maria Stavrat. Se face însă sublinierea că „... accente naționaliste în educația patriotică n-am sesizat” (cf. Maria Cosma). „Raporturile între oameni erau normale. Niciodată n-am simțit și nu-mi aduc aminte că ni s-ar fi făcut o educație patriotică excesivă. Aș fi observat, că proveneam dintr-o familie amestecată. Aceste idei s-ar fi opus felului meu de a trăi. N-am simțit așa ceva.”, spune fosta elevă a liceului Elena Mureșan, azi profesoară pensionară.

Un loc important îl ocupa educația artistică. De exemplu, cu clasa a V-a a fost montată o piesă de teatru din tragedia antică greacă, „Ifigenia în Taurida”, descrisă de una din protagoniste – Elena Mureșan, ca „un gest curajos”, dar cu care s-au mândrit „artistele”, impresionate și de vestimentația specifică. Se organizau serbări în sala teatrului orășenesc. Elevele participau la defilări sau la evenimente importante din viața orașului. De exemplu au fost la gară pentru a-l întâmpina pe Carol al II-lea care pleca în Cehoslovacia în vizită. Un eveniment extrem de gustat de elevele școlii a fost vizita în instituție a primei femei parașutist din România și din lume, Smaranda Brăescu, fiind primită cu „mare entuziasm”, așa cum descrie momentul doamna Doina Ileana Dumitrescu.

Cu nedisimulată amărăciune, doamna Elena Mureșan, rememorând activitatea educativă din perioada în care a fost elevă a liceului, conchide: „Între noi și generațiile de azi sunt diferențe mari. Noi aveam alte principii și concepții educative. Aveam religia la bază.”

Citez încă o apreciere a aceleiași foste eleve: „Pentru mine Școala a fost o școală foarte serioasă. Mi-au plăcut profesorii, înțelegeam că ne vor binele, nu era nimic artificial la ei, dar și colegile. Aici m-am hotărât să mă fac profesoară.”, pentru că și ea demonstrează că Liceul „Doamna Stanca” a fost o școală fără de care generații de sătmărence nu și-ar fi putut pune în valoare capacitățile și spiritul creator.

II.2.2 Școli Pedagogice

Învățământul pedagogic în județul Satu Mare era o necesitate, izvorâtă din lipsa acută de cadre didactice resimțită la începutul perioadei interbelice. Majoritatea cadrelor didactice erau pregătite în școli secundare sau superioare în limba maghiară. Dascălii români care predau în mediul rural, în școlile confesionale românești din din fostul comitat Satu Mare, fuseseră nevoite să urmeze școlile pedagogice din Blaj, Gherla, Arad etc. În noile condiții impuse de dezvoltarea unui învățământ în limba română, în această parte a țării era necesară existența unui corp didactic românesc, cu opregătire profesională adecvată, capabil să pună în practică politica noii administrații românești privind integrarea culturală și națională prin învățământ a tuturor provinciilor românești unite în cadrele statului național unitar român, după 1918. Așa se explică de ce una din primele instituții de învățământ românească, de nivel secundar, a fost școala normală pedagogică de învățători.

Astfel, în anul 1920 la 1 noiembrie statul român a înființat la Satu Mare Școala Normală.¹ Aceasta a funcționat în localul preluat de la Școala Normală de Băieți Romano-Catolică (azi localul Colegiului Național

---

¹ Conform surselor pe care le-am avut la dispoziție reprezentate în special prin articole din presa vremii. Arhivele dețin în exclusivitate cotoare ale diplomelor de absolvire;

„Doamna Stanca”). În anul școlar 1923/1924 Școala Normală dispunea de patru clase de aplicație.¹ În anul școlar 1921/1922 școala avea 117 elevi, în anul următor 197 elevi, în anul 1923/1924, 218 elevi, în anul școlar 1924/1925, 235 elevi.² Primul director al școlii a fost profesorul Ioan Roman. Școala se bucură de la început de un deosebit prestigiu. Anual absolvenții organizează excursii cum este cea de la sfârșitul anului școlar 1923/1924, pe un itinerar generos, cuprinzând mai ales locuri cu valoare turistică din Vechiul Regat: Călimănești, Râmnicu Vâlcea, Ocnele Mari, Cozia, București, Constanța, Ploiești, Sinaia etc.³, așa cum aflăm din presa vremii. Din același jurnal aflăm că în anul trecut școlar, elevii au organizat o excursie în Banat pe un traseu ce a cuprins zone importante, ajungând până la Turnu Severin. De altfel excursiile se vor organiza anual pe itinerarii tot mai lungi. În 1929 elevii Școlii Normale vor vizita Constantinopolul, plecând de la Constanța cu vaporul! În anul școlar la care ne referim, corpul profesoral era format din Ioan Roman, director (profesorul Roman va deceda în 1928, la conducerea școlii fiind numit pentru scurt timp profesorul Victor Mateiu), și profesorii Ioan Florea, preot Mihai Răuțu, C. Chiriac, Victor Mateiu, I. Zaharia, dr. P. Rădulescu, B. Capotă, preot Titu Pop, Gheorghe Popovici, N. Maghiar, N. Popescu, Gheorghe Colda, dr. Vasile Demian, N. Stoenescu. Dintre învățătorii Școlii de Aplicație sunt amintiți N. Zamfirescu și Ilie Șușanu.⁴ Importanța acestei școli este recunoscută pentru formarea cadrelor didactice, a învățătorilor, atât de necesari în această parte a țării, unde se resimțea din plin lipsa lor. În presă întâlnim dezbateri privind rolul acestei școli în

---

¹ „Satu Mare”, an V, nr. 64, 12 august 1924;

² *Anuarul ziarului „Satu Mare”*, decembrie 1925, p. 4;

³ „Satu Mare”, an V, nr. 54, 11 iulie 1924;

⁴ *Anuarul ziarului „Satu Mare”*, decembrie, 1925, p. 50;

însușirea limbii române. Se propune ca pe lângă clasele de aplicație românești să se introducă și clase de aplicație formate din minoritari, pentru ca viitorii învățători să poată lucra mai eficient.¹ Importanța școlii este recunoscută și prin faptul că ministrul Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Angelescu, în prima vizită pe care o face în Satu Mare, vizitează și Școala Normală, în august 1923.² Tot din presă aflăm că anual elevii organizează serbări la care participă oficialitățile orașului, ultima fiind consemnată în iunie 1930, director fiind Victor Mateiu. După acest an școala se va muta la Carei. Transferarea la Carei a școlii a suscitată o dezbateră, de fapt o adevărată bătălie între reprezentanții învățământului din Carei și cei din Satu Mare, în frunte cu profesorii Ioan Florea și Victor Mateiu. Argumentele au fost susținute și în fața reprezentanților Ministerului Instrucțiunii, însă fără succes. Referindu-se la acest eveniment presa evaluează câștigurile obținute de Carei. Măsura contopirii Școlii Normale din Satu Mare cu cea din Sălaj (Carei) este privită cu bunăvoință. Într-un articol din gazeta „Satu Mare” se spune: „Orașul Carei a câștigat din puncte de vedere al naționalizării lui”, se apreciază că erau prea multe școli normale și „fabricau proletari intelectuali, că nu erau atâtea catedre câți învățători tineri ieșeau.”³

Înverșunarea cu care deputatul de Satu Mare, profesorul Ioan Florea, dorea readucerea la Satu Mare a Școlii Normale, determină oficialitățile careiene să se adreseze însuși prim-ministrului României, atunci savantul Nicolae Iorga. Într-o scrisoare adresată acestuia la 14 iulie 1931, după ce se afirmă că școala a fost mutată la Carei cu mare cheltuială (700.000 lei), roagă pe primul-ministru să nu aprobe mutarea acesteia din nou la Satu Mare,

---

¹ „Satu Mare”, an VI, 2 aprilie 1924;

² „Satu Mare”, an V, 29 august 1923;

³ „Satu Mare”, an XII, nr. 32, 10 august 1930;

întrucât „populația de baștină abia acum începe să-și câștige limba maternă pierdută”, ori această instituție are un rol determinant în acest proces.¹ Mai mult se cere mutarea la Carei și a Școlii Normale din Sighetu Marmației, pe motiv că nu au elevi. Sunt adresate memorii parlamentarilor români (col. Ștefan Tătărescu, deputatul Emil Lobonțiu), în care se cere sprijin pentru menținerea școlii în oraș și se motivează.² Cu aceeași insistență sunt trimise adrese către Ministerul Instrucțiunii Publice, semnate de președintele Comisiei Interimare din Carei, I. Dărăbath, în care se aduc argumente de ordin național și cultural. „Suntem un oraș cu o populație în majoritate minoritară, cu un număr redus de intelectuali români, la 6 km de granița cu Ungaria. Desființarea unei școli ar nimici o operă culturală românească. Am pierde din numărul redus de intelectuali români.” se spune într-o adresă a Primăriei orașului Carei către Ministerul Instrucțiunii Publice, din 24 iunie 1931. Răspunsul din partea Ministerului vine în 8 august 1931. Școala nu a fost desființată.³

Arhivele Județene păstrează cotoarele diplomelor eliberate învățătorilor care au promovat examenele: 6 în anul 1922, 23 în 1923, 19 în 1924, 41 în 1925⁴, 31 în 1926, 50 în 1927, 17 în 1928, 30 în 1929, 46 în 1930.⁵ Conform documentelor de la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Satu Mare, cei care au promovat examenele și au obținut diploma de învățător, pe ani, au fost:

Anul	Nr.crt.	Numele și prenumele abs.	Locul nașterii	Județul de prov.
------	---------	--------------------------	----------------	------------------

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond: Primăria municipiului Carei, dosar 34/1931, f. 1-2;

² *Loc. cit.*, f. 3, 10;

³ *Loc. cit.*, f. 21-22;

⁴ *Loc. cit.*, Fond: Școala Normală de Învățători Satu Mare, dosar 1;

⁵ *Loc. cit.*, dosar 3;

1922	1.	Ionescu Teodor	Tg. Neamț	Neamț
	2.	Nicolae Constantin	Tg. Neamț	Neamț
	3.	Reslescu Gheorghe	Hangu	Neamț
	4.	Sparbură Lazăr	Bălănești	Gorj
	5.	Timofte Anton	Filioara	Neamț
	6.	Țifescu Vasile	Galu	Neamț
1923	1.	Alboiu Vasile	Bălănești	Gorj
	2.	Boldici I. Andrei	Cernaia	Mehedinți
	3.	Cornulescu Dumitru	Ciuperceni	Gorj
	4.	Dobrescu Dumitru	Ciuperceni	Gorj
	5.	Dijmărescu Vasile	Horezu	Gorj
	6.	Fernea Dumitru	Arieșu de Câmpie	Satu Mare
	7.	Gărăiacu Constantin	Pojogeni	Gorj
	8.	Gărăiacu Ilie	Pojogeni	Gorj
	9.	Lungu Corneliu	Călcești	Gorj
	10.	Mischie Nicolae	Șomonești	Gorj
	11.	Nicodin Constantin	Perteana - Vulcan	Gorj
	12.	Pop Ioan	Rus	Satu Mare
	13.	Popescu Tache	Vlădueni	Gorj
	14.	Roban Matei	Bălțătești	Neamț
	15.	Trestianu Ioan	Valea cu Apă	Gorj
	16.	Ungureanu Cosntantin	Șomănești	Gorj
	17.	Vlăduț Anghel	Zăvideni	Vâlcea
	18.	Diaconescu Iorgu		
	19.	Pop Gheorghe	Sânmiclăuș	Satu Mare

Cf. Arh. Naț., DJSM, fond: Școala Normală de Învățători Satu Mare, dosar 1, filele 1-31.

Constatăm că majoritatea celor care obțin diplome de învățători în acești ani nu sunt din județul Satu Mare. Ei provin din Moldova și Oltenia în special, din județele Gorj, Neamț și Vâlcea. Aceștia într-o măsură mai mare sau mai mică vor suplini nevoia de învățători la școlile românești și vor contribui la dezvoltarea unui învățământ românesc de stat, lucru dorit și promovat de administrația românească pe întreaga perioadă interbelică. În ceea ce privește elevii din județul Satu Mare, constatăm un număr mic de elevi absolvenți, astfel în anul 1922 nici un absolvent nu este din județ, iar în 1923 din 23 de elevi, doar trei provin din județ: Pop Gheorghe din Sânmiclăuș, Pop Ioan din Rus, în prezent județul Maramureș și Fernea

Dumitru din Arieșul de Câmpie, actualmente județul Cluj.¹ Se poate presupune că acest fapt se datorează lipsei de interes pentru acest domeniu al formării profesionale manifestat de populația de origine română, determinat și de o anumită mentalitate legată de perioada anterioară, în care nu existau asemenea școli pentru elevii de origine română. Sau absolvenții nu puteau practica profesia însușită din cauza lipsei școlilor în limba română. În Transilvania, înainte de Primul Război Mondial, implicit înaintea actului Unirii de la 1 Decembrie 1918, când această provincie a fost integrată în statul național unitar, învățământul de nivel secundar sau academic era accesibil doar pentru acei copii proveniți din familii cu venituri mari sau prin susținerea Bisericii în școlile confesionale – pentru cei cu venituri mici, dar care aparțineau religiei respective și erau vorbitori de limbă maghiară. Acesta este motivul pentru care interesul sătmărenilor pentru învățământul pedagogic pare scăzut, iar majoritatea absolvenților din primii ani provin din județele Vechiului Regat. Putem presupune că politica ministerului de resort prevedea o anumită arondare a acestor județe, căci așa cum putem remarca din actele de studii, majoritatea elevilor proveneau din anumite județe, aceleași de-a lungul mai multor ani. Pe parcursul timpului, după ce statul român s-a implicat inclusiv prin susținerea financiară, cu burse – așa cum am constatat și la alte școli secundare din perioada interbelică – în susținerea materială a elevilor dotați, dar care dispuneau de posibilități materiale reduse, observăm că numărul elevilor din zonă absolvenți ai Școlii Normale crește. Și desigur că un alt motiv al creșterii interesului pentru acest tip de școli se datorează și faptului că învățământul în limba română s-a dezvoltat și în

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 1, f. 7-31;

aceste teritorii, astfel că absolvenții învățământului primar puteau accede la o altă formă de școlarizare în limba română.

Așadar putem găsi explicația lipsei de interes a românilor pentru Școala Normală mai degrabă în lipsa mijloacelor financiare, știut fiind faptul că românii erau concentrați mai ales în mediul rural în anii dinaintea Marii Uniri de la 1918, statisticile arătând că înainte de 1918 populația de origine română reprezentând aproximativ jumătate din populația județului era concentrată în mediul rural. Accesul la educație al românilor a fost limitat din cauză că această categorie de populație nu a putut urma pregătirea școlară în limba maternă – română până la instaurarea administrației românești, prin urmare nu existau nici absolvenți ai școlii primare în limba română care să accedă la acest tip de pregătire în școlile profesionale sau de stat maghiare, ei urmând școlile profesionale românești din alte orașe ale Transilvaniei, așa cum am mai arătat. După instaurarea administrației românești, statul român a „forțat” înființarea unei școli normale românești de stat, pentru a suplini nevoia de învățători în limba română pentru această zonă a țării și neexistând un interes imediat din partea populației românești sătmărene – dar și pentru o infuzie de populație școlară românească aici – au fost înscriși elevi din Vechiul Regat. Cu timpul numărul elevilor sătmăreni va crește. În epocă, prin intermediul presei se exprimă nemulțumiri în legătură cu lipsa elevilor sătmăreni din școală, unde peste 80% sunt din alte județe. Se critică faptul că se cheltuie mult de la bugetul de stat pentru întreținerea elevilor, la care se adaugă și faptul că deși școala dispune de o fermă de 60 de jugăre, administrarea internatului e proastă.¹

---

¹ „Satu Mare”, an VI, nr. 91, 26 noiembrie, 1924;

În anul 1924 cei care au promovat examenul și au obținut diploma proveneau de asemenea din județele Gorj, Vâlcea, Neamț, Mehedinți, Bihor, Putna, Târnava Mare, Dorohoi, dar procentul celor proveniți din zonă a crescut, astfel că din cei 19 elevi, 5 proveneau din Satu Mare: Moldovan Florin din Terebești, Șuta Dumitru din Sătmărel, Glodeanu Dumitru din Terebești, Ivan Mihai din Oaș și Orha Alexandru din Amați.¹ Datorită faptului că statul român a înființat școli românești din care proveneau elevii ce urmau această formă de învățământ și în același timp, profesia de învățător a devenit probabil mai atractivă pentru familiile de români.

Diplomele eliberate în anul 1925 evidențiază 41 de elevi care au promovat examenul. Dintre aceștia 12 erau din zonă, 3 băieți și 9 fete. Cei trei băieți sunt: Doroș Aurel din Valea Seacă (Ugocea), Gheorea Valentin din Merișor (Maramureș), Foltoș (Ionescu) Vasile din Pișcari (Satu Mare).² Nouă diplome au fost eliberate elevelor de la Școala Normală Romano-Catolică de Fete, care au susținut examenul la Școala Normală de Învățători, provenite de la secția maghiară, care au obținut medii între 7,50 și 8,66. Numele acestor fete și proveniența lor este următoarea:

Nr.crt.	Numele și prenumele absolventei	Locul nașterii	Județul de proveniență
1.	Alfater Emerita	Căpleni	Satu Mare
2.	Fischer Márta	Moftinu Mare	Satu Mare
3.	Huszár Susana	Budapesta	
4.	O elevă	Vinga (Besenova Veche)	Timiș Torontal
5.	Kosu Margit	Viile Satu Mare	Satu Mare
6.	Nagy Ana	Ciuc Sânmartin	Ciuc
7.	Podolcsák Ágnes	Munkács	

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond: Școala Normală de Învățători Satu Mare, dosar 1, f. 41-50;

² *Loc. cit.*, f. 51-92;

8.	Soltész Ilona	Kysalyháza	Ugocea
9.	Witék Ileana	Giorocuta	Sălaj

Cf. Arh. Naț., DJSM, fond: Școala Normală de Învățători Satu Mare, dosar 1, filele 41-92.

În anul următor, 1926, 31 de elevi au susținut examenul de absolvire și au obținut diploma, majoritatea proveniți din județele Gorj și Vâlcea, dintre aceștia nouă (29%) fiind din zona Sătmarului: Orha Avram din Rușeni, Nichita Teresa din Moftinu Mic, Simonca Dumitru din Resighea, Magdas Irina din Doba, Pop Simeon din Medieșu Aurit, Hobvai Stefan din Pișcari, Oprea Gheorghe din Resighea și două fete din Satu Mare (de la Școala Normală Romano-catolică de Fete).¹ 50 de elevi susțin examenul în anul 1927. Dintre aceștia 7 fete proveneau de la Școala Normală Romano-catolică de Fete (secția maghiară), dar mai figurau 7 elevi români proveniți din zona Sătmarului: Barbul Ioan și Șimon Gheorghe din Pomi, Mărcuș Ioan din Potău, Cornocu (Chermeș) Vasile din Sătmărel, Dănuț Ioan din Apa, Nicoară Gheorghe din Tătărăști și Luțaș Cornel. ceilalți absolvenți proveneau din aceleași județe ca și în anii anteriori, la care se adaugă elevii proveniți din județul Olt.²

În anul 1928 au promovat examenul 42 de elevi, proveniți din județele amintite, la care mai adăugăm județul Vlașca și desigur Satu Mare, locul nașterii a 12 (29%) dintre cei care au obținut diploma: Cătană Ioan din Hirip, Răfan Ioan din Medieș, Cosmescu (Cormoș) Ioan din Tătărăști, Vescutan din Medieșu Aurit, Zaha Dumitru și Micu (Chiș) Carol din Mădăras, Costin Petru din Cetățuia, Chirilă Grigore din Vezendiu, Tarța Gheorghe din Lipău,

¹ *Loc. cit.*, dosar 3, f. 1-31;

² *Loc. cit.*, dosar 3, f. 32-81;

Ghevrea Livia din Merișor, Templom Ileana din Satu Mare, Goloman Gavril din Surdești (Satu Mare).¹

În anul 1929, din cei 30 de elevi care au obținut diploma, 5 proveneau din Satu Mare: Batin Vasile din Trip, Pop Victor din Aciua, Văleanu Ioan din Potău, Răfan Ioan din Medieș, Nistor Vasile, născut în Posta (Satu Mare), ceilalți, ca și în anii anteriori, proveneau din alte părți ale țării, județele Cernăuți 3 elevi, Ceptura (Prahova), Cojocna (Cluj).²

În anul 1930 au promovat examenul de absolvire 46 de elevi, dintre care 14 proveneau din zonă: Dragoș Florian din Pișcari, Șincai Ioan din Săbișa, Vaida Gheorghe din Ghenci (Sălaj), Mateșan Aurel din Cicârlău, Naghi Ionescu Ioan din Căuaș, Bozga Gheorghe din Tătărăști, Weiss Margareta din Moftinu Mare, Dipșe Viorel din Unguraș (Maramureș – Satu Mare), Oros Rusu Gheorghe din Hirip, Someșan Grigore din Târșolț, Șincai Gheorghe din Săbișa, Tămaș Ioan din Boghiș, Tripon Ioan din Mădăras, Uifalusi Săteanu Andrei din Andrid. Ceilalți absolvenți proveneau din județele Dolj (Bârca), Brăila.³

Școala Normală cu limba de predare română a funcționat în clădirea Colegiului Național „Doamna Stanca”, iar în anul 1930 a fost mutată la Carei, unde a fost unificată cu cea din Zalău. Aici a funcționat Școala Normală de Băieți de șase ani, între 1930 și 1936. Școala Normală de Învățători din Carei a fost transferată apoi în 1938 la Oradea, aici funcționând singura școală normală pentru zona de nord-vest a țării. În perioada 1930-1936 au absolvit cu diplomă 120 de învățători, care au contribuit la păstrarea

---

¹ *Loc. cit.*, f. 82-124;

² *Loc. cit.*, dosar 4, f. 30-76;

³ *Loc. cit.*, dosar 4, f. 77-152 și dosar 2, f. 1-11;

limbii și culturii române în zona Sălajului și Sătmarului.¹ Școala Normală de Stat din Zalău a fost creată în baza legii naționalităților din 1868 (Eötvös), odată cu înființarea altor 19 școli normale în Transilvania. Ea va funcționa fără întrerupere până în 1892 când a fost transferată la Timișoara. După 1918 este reînființată la Zalău cu denumirea de Școala Normală de Învățători din Zalău, de aici va fi transferată în 1930 la Carei și va purta denumirea de Școala Normală de Învățători. Corpul didactic, în frunte cu directorul Cornel Pop a acceptat să fie transferat la Carei.

Școala Normală din Carei a funcționat în clădirea fostei prefecturi (actualul Grup Școlar „Iuliu Maniu” Carei), care i-a oferit un spațiu generos și care, începând din anul 1930 va adăposti diferite instituții de învățământ pe parcursul întregii perioade interbelice, până astăzi.

În anul școlar 1930-1931 Școala Normală de Învățători din Carei a funcționat cu clasele I-VI. La examenul de an s-au prezentat 257 de elevi. Anul școlar cuprindea patru trimestre. În următorul an școlar instituția a funcționat cu clasele I-VII, în care erau înscriși 216 elevi. Majoritatea proveneau din județele Satu Mare și Sălaj, dar erau și din Dolj, Gorj, Vâlcea, Bihor, Muscel, Someș, Prahova, Ilfov, 31 promovând examenul și primesc diploma de învățători.² Din anul școlar 1932-1933 se trece la trei trimestre, iar notarea se face cu calificative: insuficient, suficient, bine, foarte bine. Școala are 159 de elevi înscriși în acest an, din care 42 au absolvit cu 7 ani de studii. O parte importantă sunt din județe îndepărtate: Gorj, Târnava Mare, Suceava, Vâlcea, Muscel, Prahova, Dolj, Mureș etc.³ În anul școlar următor, din cauză că sunt numai 99 de elevi înscriși nu se constituie clasa I, dar în

---

¹ *Loc. cit.*, Fond: Școala Normală de Învățători Carei;

² *Loc. cit.*, dosar 9/1932;

³ *Loc. cit.*, dosar 10/1933;

1934-1935, când vor fi 100 de elevi se face din nou clasa I. O creștere semnificativă a efectivelor de elevi se înregistrează în anul școlar 1935-1936, când sunt înregistrați 128 de elevi, apoi în 1936-1937 școala are un efectiv de 118 elevi, după care, în 1937-1938 sunt înscriși 130 de elevi.¹ Redăm mai jos un tabel al elevilor înscriși între 1930 și 1936.

Numărul elevilor înscriși pe naționalități:

Anul școlar	Elevi			
	Total înscriși	Români	Maghiari	Polonezi
1930/1931	258	254	3	1
1931/1932	216	212	3	1
1932/1933	159	152	6	1
1933/1934	152	95	3	1
1934/1935	100	99	1	-
1935/1936	128	127	1	-
Total	1013	939	17	4

Numărul elevilor înscriși pe clase sociale:

Anul școlar	Total elevi înscriși	Agricultori	Meseriași	Intelectuali
1930/1931	258	229	15	14
1931/1932	216	177	23	16
1932/1933	159	126	17	16
1933/1934	152	84	8	7
1934/1935	100	84	8	8
1935/1936	128	103	14	11
Total	1013	803	85	72

Numărul elevilor înscriși pe regiuni:

Anul școlar	Proveniți din plasa Carei, inclusiv orașul	Din regiuni îndepărtate
1930/1931	15	243
1931/1932	14	202
1932/1933	22	137
1933/1934	14	85
1934/1935	15	75

¹ *Loc. cit.*, inv. 8/1937;

1935/1936	31	97
Total	111	839

Cf. Ioan Gherman, *Plasa Carei, județul Sălaj*, Carei, Societatea Cooperativă, 1938, p. 156-157.

Conform ordinului Ministerul Educației Naționale 3124/1938, din 5 iunie, începând cu anul școlar 1938/1939 Școala Normală se va desființa și elevii vor fi înscriși la Școala Normală „Iosif Vulcan” din Oradea. O parte dintre elevii transferați vor susține examenul de capacitate la Centrul de examen Cluj: Oșan Ernest, Cherecheș Iuliu, Turtureanu Mihai, Sarvadi Petru, Rusu Gheorghe, Gorzău Gheorghe, Ludovic Alfater.¹ Primăria Carei repartizează patrimoniul mobil al școlii altor școli. Concomitent este desființată și Școala de Aplicație al cărei director fusese învățătorul Simion Leșiți.²

În arhivă se păstrează un tabel cu corpul profesoral și personalul nedidactic al școlii din 29 octombrie 1932. Director al școlii era Cornel Pop, care de altfel a ocupat această funcție pe întreaga perioadă a funcționării școlii în Carei. Din corpul profesoral făceau parte: Remus Roșca, Nicolae Oșianu, Pompei Tâlcă, Simion Lașiță, Dumitru Crăciun, Alexandru Ionel, Teodor Dumbrăvianu, Iancu Zaharia, George Dunca, Coriolan Pop, Ioan Popescu, Cornel Simu, Vasile Pașca, Ioan Știrbu, Gheorghe Iancu (ultimii doi învățători la clasele de aplicație).³

Din nefericire materialul arhivistic conservat este deficitar pentru Școala Normală, astfel că istoria acesteia se poate reconstitui cu dificultate.

¹ *Loc. cit.*, Fond: Școala Normală de Învățători Carei, dosar „Diplome de capacitate” pe anul 1939;

² *Loc. cit.*, dosar 34/1939, f. 11;

³ *Loc. cit.*, dosar 4/1932, f. 31;

Dezvoltarea și consolidarea școlilor normale românești este strâns legată de nevoia formării unui corp didactic, condiție sine qua non pentru formarea unui învățământ românesc modern. Ideea compatibilizării și integrării învățământului din județul Satu Mare cu cel din România întregită este susținută de dezvoltarea unor asemenea instituții de învățământ și mai ales de transferul unui important număr de elevi proveniți din Vechiul Regat, pentru a întări elementul românesc, dând o perspectivă clară acestuia de-a lungul anilor. Constatăm de asemenea o creștere a interesului elevilor proveniți din județ pentru această profesie, numărul celor înscriși înmulțindu-se de la un an la altul. Consolidarea școlilor este în fond în consonanță cu dezvoltarea generală a învățământului secundar în această parte de țară.

II.2.3 Școli Profesionale și Tehnice

II.2.3.1 Școala Profesională de Fete din Satu Mare. Liceul Industrial de Fete „Dr. C. Anghelescu”

Școala a fost înființată ca o consecință firească a necesității formării profesionale a tinerilor români, în domeniul învățământului tehnic-profesional existând un gol evident, mai ales după ce școlile civile se vor desființa. Această instituție s-a înființat începând cu anul școlar 1923/1924.

Așa cum aflăm din Procesul-verbal de inspecție întocmit de inspectorul general P. Marinescu, în data de 23 septembrie 1923, școala și-a început cursurile la 15 septembrie a anului respectiv. Solemnitatea deschiderii școlii a avut loc în 14 octombrie 1923, într-o zi de duminică, în prezența deputatului Aurel Dragoș și a preotului Meletie Răuțu.¹

---

¹ „Satu Mare”, an V, nr. 82, 17 octombrie 1923;

Denumirea școlii este „Școala Profesională de Fete Gradul I” (existau și școli profesionale de gradul II, cu un nivel superior de studii).

Nu cunoaștem exact efectivul celor trei clase cu care a început să funcționeze școala (se poate presupune că o parte din efectivul Școlii Civile de fete a fost preluat de către aceasta). Știm însă din același Proces-verbal că 40 de eleve erau cazate în internatul școlii.¹

Școala a funcționat de la început în localul fostului Liceu Romano-Catolic, pe strada Ștefan cel Mare la nr. 5 (azi Colegiul Național „Doamna Stanca”), la etajul II al clădirii. La etajul I se afla Liceul de Fete, iar la parter spații comerciale închiriate. Veniturile provenite din închiriere erau împărțite între cele două școli.

De la început această instituție de învățământ a avut trei specializări: croitorie, lenjerie („rufărie”) și țesătorie, specialități care vor da specificul școlii și vor determina ca majoritatea corpului didactic să fie format din maistre. În fruntea școlii, între anii 1923 și 1937 s-a aflat maistra de croitorie Elena Troteanu, care a reușit să conducă un colectiv de cadre didactice format din profesori și maiștri instructori în așa fel încât să-l facă prestigios. Ea însăși, datorită meritelor profesionale și manageriale, va fi aleasă ca membră în Consiliul Ministerului pentru o perioadă de timp. Au fost școlarizate între anii 1923 și 1940 un număr de 1657 de eleve (lipsește efectivul anului școlar 1937/1938; datorită numărului redus de eleve din cursul superior Ministerul a

---

¹ Principalele surse documentare utilizate în reconstituirea istoricului școlii sunt Registrele matricole pe anii școlari: 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928, 1928/1929, 1929/1930, 1930/1931, 1932/1933, 1933/1934, 1934/1935, 1935/1936, 1936/1937, 1937/1938, 1938/1939, 1939/1940; „Registrul de procese-verbale ale Consiliului pedagogic”, dosar „Inspectoratul Școlar de Ținut, 1939/1940”, dosar „Ordine, circulare de la Inspectoratul Școlar al Ținutului Someș, 1939”. În : Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare;

decis ca să funcționeze doar Gimnaziul în acel an, așadar școala nu are clasa a VII-a și a VIII-a și nu va mai reuși să termine liceul nici o generație de eleve), conform statisticilor rezultate din cercetarea registrelor matricole ale școlii pentru anii respectivi. După plecarea în pensie a Elenei Troteanu, va fi numită directoare Eugenia Cocea, iar din luna septembrie 1938, până aprilie 1940 la conducere se afla Maria Stratilat. Ultima directoare a școlii, cea care pregătește arhiva pentru a pleca în refugiu a fost Livia Colda, conducând instituția între aprilie și septembrie 1940.

Instituția este înființată așadar ca Școală Profesională de Gradul I, rămânând la acest nivel până în anul 1936, când este transformată în Liceu Industrial de Fete, purtând pe frontispiciu numele ministrului reformator al învățământului din perioada interbelică, dr. Constantin Angelescu. După Război școala de fete va fi integrată cu Școala de Arte și Meserii din Satu Mare.

Din registrele matricole și din registrul de procese-verbale am putut reconstitui efectivele de elevi, după cum urmează:

An școlar	Clasa								Total
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
1924/1925	42	44	19	15	3				123
1925/1926	41	23	31	11	9				115
1926/1927	25	25	28	24	11				113
1927/1928	29	20	21	23	26				119
1928/1929	32	26	29	16	20				123
1929/1930	22	12	18	15	10				77
1930/1931	27	21	10	14	10				82
1931/1932	49	15	15	8	11				98
1932/1933	42	24	7	6	6				79
1933/1934	60	23	22	12	4				121
1934/1935	51	22	15	9	6				103
1935/1936	55	27	17	5	5				104
1936/1937	41	41	20	6	8				116

1937/1938	nu există date								
1938/1939 ¹	nu există date								144
1939/1940	24	13	40	24	32	7			140

Cf. Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare²

Constatăm menținerea efectivelor între anii 1923-1930 și scăderea lor în perioada crizei economice. Vor crește apoi după anul 1933. Anii școlari cu efectivele cele mai numeroase au fost cei în care economia și societatea cunoaște o relansare economică sau un vârf al dezvoltării economico-sociale. În mod evident în perioada crizei economice dintre anii 1929-1933, efectivele de eleve au scăzut, desigur cauza principală fiind scăderea posibilităților materiale ale părinților, comunității și ale statului în susținerea procesului și sistemului de învățământ. Se observă, de asemenea, scăderea efectivelor de eleve după primul an de studiu, un număr important fiind retrase din cauza imposibilității susținerii cheltuielilor materiale necesare școlarizării, dar și datorită faptului că multe eleve nu promovau clasele superioare, nereușind să facă față exigențelor impuse de școală. În primii ani dificultățile însușirii materiilor predate sunt legate de necunoașterea limbii române, așa cum reiese dintr-un Proces-verbal al Consiliului Profesorat din decembrie 1924. Pe lângă lipsurile elevilor în ceea ce privește cunoașterea limbii române, în anii de început școala s-a confruntat și cu necunoașterea limbii române de către unele cadre didactice. În Procesul-verbal de inspecție din 17 aprilie 1924 este apreciată școala, mai puțin profesorul de matematică Cserenyi „care nici acum nu știe bine românește.” De altfel notele absolvenților sunt cantonate în

¹ Datorită numărului redus de eleve din cursul superior, ministerul a decis ca să funcționeze doar gimnaziu în acel an, dar școala nu are clasa a VII-a și a VIII-a și nu va mai reuși să termine liceul nici o generație de eleve;

² *Loc. cit.*, Registrele matricole pe anii școlari: 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928, 1928/1929, 1929/1930, 1930/1931, 1932/1933, 1933/1934, 1934/1935, 1935/1936, 1936/1937, 1937/1938, 1938/1939, 1939/1940 ;

majoritate între 6 și 8. În general absolventele școlii vor îmbrățișa profesiile pentru care s-au pregătit, încadrându-se în fabricile sau atelierile existente în oraș sau în țară.

Cu privire la religia și naționalitatea elevelor, vom lua spre exemplificare 2 ani de studiu din perioada interbelică, reprezentativi ca număr de elevi înscriși și clasificați, unul de la începutul perioadei, altul de sfârșitul ei:

An școlar	Religie					Naționalități				Total elevi
	Ort.	Gr.cat.	Ref.	R.cat.	Izr.	Rom.	Magh.	Evr.	Alte naț.	
1924/1925	11	99	1	2	10	110	3	10	-	123
1939/1940	23	71	9	1	36	94	10	36	-	140

Cf. Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare, Registrele matricole pe anii școlari: 1924/1925 și 1939/1940.

După cum se poate observa elevele școlii provin din familii românești, puține sunt de etnie maghiară, un număr mai important fiind evreice. Religia elevelor românce provenite din județ sau din județele din nordul Transilvaniei este greco-catolică, aceasta prevalând față de celelalte religii. Elevele de religie ortodoxă aparțin în general familiilor venite după 1919 din Vechiul Regat sau venite în Satu Mare pentru a se școlariza. Constatăm și în statisticile acestei școli că elevele de etnie evreiască nu se mai declară maghiare, legile românești obligându-i pe etnicii evrei să-și școlarizeze copiii la școli în limba evreiască (idish) sau în limba statului. Se observă și o creștere a numărului de eleve evreice, în special în perioada când școala este de nivel liceal.

Luând spre analiză aceiași ani de studiu pentru ilustrarea provenienței elevelor după ocupația părinților, constatăm următoarele:

An școlar	Agricul-tori	Econo-miști	Preoți	Înv.	Mese-riași	Funcț.	Comer-cianți	Funcț. CFR	Alte prof.	Total
1924/25	24	23	14	17	20	10	6	4	5	123
1939/40	49	7	2	2	15	13	24	1	27	140

Cf. Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare, Registrele matricole pe anii școlari: 1924/1925 și 1939/1940.

După mediile de locuire și proveniența elevelor situația era următoarea:

An școlar	Orașul Satu Mare	Județul Satu Mare	Alte județe	Total	Obs.
1924/1925	12	105	6	123	
1939/1940	41	82	17	140	

Cf. Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare, Registrele matricole pe anii școlari: 1924/1925 și 1939/1940.

Majoritatea elevelor provin din județul Satu Mare, din localități apropiate (Odoreu, Sătmărel, Botiz, Peleşul Mare, Pișcari, Mădăras) din zona Careiului, dar și din localități din Țara Oașului (Batarci, Huta Certeze, Rața etc.). Un număr important de fete provin din localități mai îndepărtate ale județului: Șomcuta Mare, Baia Mare, Pribilești, Ilba, Finteușul Mare. Găsim de asemenea, eleve provenite din localități din Vechiul Regat, ca: Iași, Craiova, Periș (Teleorman), Brăila, de regulă fiice ale unor funcționari veniți aici odată cu administrația românească, dar și copii de agricultori, precum Sișcu Ecaterina, provenită din familie de agricultori din județul Romanați, localitatea Izlaz, la fel Luca Cleopatra din Pănčești, județul Putna etc. În ultimii ani crește numărul elevelor provenite din Satu Mare, în special prin interesul arătat de familiile de comercianți și funcționari pentru acest tip de pregătire școlară. Ca mediu de locuire elevele provin într-un procent precumpănitor din mediul urban, dar și mediul rural este destul de bine

reprezentat (peste 33% din totalul elevelor), elevele din mediul rural fiind atrase de existența internatului.

În ceea ce privește rezultatele elevelor, analizând efectivele intrate și ieșite din școală constatăm cu ușurință o scădere evidentă a numărului de eleve promovate de la un an la altul, în anii terminali numărul elevelor fiind foarte redus. La aceasta trebuie adăugat faptul că nu toate elevele care au promovat ultimul an de studii au obținut diploma de absolvire. Din nefericire, numai 7 eleve au absolvit anul VI de studii liceale în anul școlar 1939/1940, când școala a fost închisă. Câtă vreme școala era de nivel secundar inferior, examenele de absolvire după anul V de studii se susțineau în fața unei comisii din școală, în frunte cu directoarea școlii și constau în teorie, desen și probă practică. Prima generație a absolvit în 1927 și erau 7 fete, 5 la secția de lenjerie și 2 la secția de croitorie. Toate și-au exprimat dorința de a continua studiile. Absolventele erau recompensate cu premii în cărți și bani. De exemplu, absolventele din anul 1933 au fost recompensate cu 300 de lei (cele de la croitorie) și cu 200 de lei (cele de la lenjerie).

Arhiva școlii a fost dusă în refugiu între anii 1940 și 1945, la Gimnaziul Industrial de Fete de la Dumbrăveni, județul Târnava Mică. În această perioadă școala respectivă eliberează mai multe copii după foile matricole. De exemplu, la numărul 13 din Registrul pe anul școlar 1939/1940 se specifică clar școala emitentă (școala din Dumbrăveni). Sunt altele pe care nu se specifică școala emitentă, dar sunt semnate de secretara școlii din Dumbrăveni. Un alt document este o adresă (la poziția 61 din registru), din 15 iulie 1941, primită la Dumbrăveni în 18.07.1941, prin care se solicită situația școlară a unei eleve aflate în refugiu la Gimnaziul Industrial de Stat pentru Fete, Hunedoara.

La început școala a avut un colectiv restrâns de cadre didactice sub conducerea directoarei Elena Troteanu: Elena Herman la limba română, Margareta Cserényi la matematică, dr. Sigismund Pop era medicul școlii și al internatului, Livia Pop la limba română, Eugenia Cocea, Irina Sima (venită de la Școala Civilă de Băieți), Cornel Boghina, A. Budeanu, E. Davidescu, Al. Aristide, așa cum aflăm dintr-un Proces verbal din 21 septembrie 1924. În luna februarie a aceluiași an școlar, 1924/1925, în afara directoarei Elena Troteanu, mai funcționau 10 cadre didactice: Dragoș C., preot, Margareta Mateescu, limba franceză, Viola Grecu, limba română, Eugenia Cocea, maistru, Ecaterina Davidescu, maistru, Tatulici, ajutor maistru, Olga Aristide, Cornelia Antreiss, maistru subinginer, Xenia Staeva, Cornel Boghina. În anul școlar următor pe catedra de matematică vine Livia Colda.

În anul școlar 1925/1926, în colectivul de cadre didactice vor veni: I. Panaitescu, maistru și O. Baci, în completarea catedrei vor fi angajați I. Berinde și Zaharia, profesori și la Gimnaziul de Fete. Anul școlar următor aduce și el nume noi în colectivul de cadre didactice: Maria Căpățână, Paraschiva Cristea, Aglaia Dimitriu, Livia Cristescu. Din nefericire, sursele de informare pe care le-am avut la dispoziție nu ne-au permis să stabilim de fiecare dată, cu exactitate, specialitatea cadrelor didactice și catedra pe care au fost încadrate. Maria Carpental, Ioana Gherasim, Valeria Băliban și preotul Doboși, vor intra în colectivul didactic în anul școlar următor. Vor mai funcționa în școală în anii următori: Zenobia Gârleanu, Maria Boldan, Florica (Maria) Bărăscu „maestră de desen”, Maria Crișan, Lavinia Floru, Elisabeta Arghir, Viorica Ionescu, Victoria Măinescu, V. Manu, Natalia Giurgea, Maria Patraulea, Maria Stratilat (numită în august 1934, va fi directoarea școlii mai târziu), C. Ciolea, D. Vancu.

În lucrarea la care ne-am mai referit, ziaristul Horea I. Gheorghiuță, observator atent al vieții școlare, ne prezintă Corpul profesoral al școlii din anul școlar 1934/1935. Directoare era aceeași Elena Troteanu „care stă cu cinste în fruntea Corpului profesoral compus din doamnele Eugenia Cocea, autoarea unor apreciate piese teatrale cu caracter moral național, Elena Mihăiescu, Maria Patraulea, Elena Sima, Colda Lavinia, Irina Oros, Silvia Șuta (secretară), Cristina Cernătescu, Caliopei Ciolea, Vichi (Viorica) Măinescu, Maria Stratulat și Maria Cucu.”¹ În 1936 vine ca suplinitor C. Zăgănescu. Până la dictatul de la Viena din 30 august 1940, nu vom sesiza alte schimbări în corpul didactic al școlii.

Procesele-verbale în care sunt redată elementele esențiale ale dezbaterilor Consiliului Profesoral sau ale diferitelor comisii constituite pe probleme sau domenii de activitate, ne înfățișează un colectiv de cadre didactice bine condus, cu preocupări serioase legate de realizarea progresului școlar și creșterea prestigiului școlii. Una din frământările dascălilor rămâne pentru mai mulți ani nivelul scăzut de pregătire al elevilor, atât la începutul perioadei (vezi Procesul-verbal din 2.12.1924), cât și pe parcurs, în anii '30. Conform Procesului-verbal din 3 aprilie 1930, al ședinței de analiză a rezultatelor pe trimestrul al II-lea, „aproape 50% din eleve sunt corigente pe trimestrul II”, se decelează cauzele, printre care „ecele care vin în clasa I, nu știu să citească și să vorbească bine românește”; progrese se înregistrează la fetele care stau în internat „cele externe vin neregulat la școala și sunt dezordonate”. Soluțiile propuse sunt discuțiile cu părinții, aplicarea de pedepse (ecele vor fi închise în internat!).

---

¹ Horea I. Gheorghiuță, *op. cit.*, p. 33;

Este momentul să subliniem faptul că raporturile dintre conducerea școlii, corpul didactic, pe de o parte și eleve pe de altă parte, sunt altele față de cele actuale. Pedepsele aplicate elevelor (în afara bătăii, interzisă în anii '30 prin lege) sunt deosebit de severe, se poate spune chiar dure. Iată câteva exemple: în ședința Consiliului Profesorat din 26 februarie 1925, se discută situația unei eleve la care s-a găsit o scrisoare de la un băiat. Măsura luată împotriva acestei „fărădelegi” este eliminarea din școală pe o lună. La o fată din clasa I, s-au găsit scrisori adresate unui elev de liceu și analizându-se situația (vezi Proces-verbal din 19.05.1925) s-a considerat că „este prea mică și nu și-a dat seama de greșeala ei”, așa încât i s-a dat o pedeapsă „mai ușoară”, a fost închisă în internat până la sfârșitul anului și izolată de colege la masă, în clasă și în recreație!!! În 28 aprilie 1928 se discută „tertipurile unei eleve de a pleca din școală”. Eleva, fiind în anul III, este apărută de mama sa. Hotărârea este însă nemiloasă ... eleva va fi eliminată din școală. Toate acestea au însă la bază ordine și reglementări ministeriale, un anumit „stil” ce domina practica educativă. Conform Procesului-verbal din 15 mai 1934, o elevă a fost eliminată până la sfârșitul anului școlar, cu drept de reînscrisoare în anul următor (era în anul IV!), conform O.M. 69665/1934, care interzicea plimbarea elevilor după ora 8 seara.

În general se poate deduce un stil mai „ferm” al directoarei și în raport cu cadrele didactice, fapt ce va reieși și din conflictul pe care îl are cu prof. Elena Herman, acuzând-o pe aceasta că nu-și face datoria la clasă și că va informa Inspectoratul de la Oradea. Profesoara fiind titulară a Gimnaziului de Fete, își dă demisia de la Școala Profesională. Acest stil managerial o va ajuta însă să formeze o școală care s-a bucurat de un real prestigiu.

În ceea ce privește obiectele de studiu, iată câteva exemple în statistica următoare, pe ani de studiu:

An școlar	Clasa					
	I	a II-a	a III-a	a IV-a	a V-a	a VI-a
1926/ 1927	Religie, limba română, lb. franceză, aritmetică, desen, muzică, gimnastică, gospodărie, practica meseriei, frecventarea, purtarea, caligrafia, forma exterioară	Aceleași obiecte de studiu ca și în clasa I, doar că se adaugă: teoria meseriei și geometrie	Aceleași obiecte de studiu ca și în clasa a II-a	Aceleași obiecte de studiu ca în clasa a III-a, doar că se elimină caligrafia	Aceleași obiecte de studiu din clasa a IV-a, dar nu se mai studiază geometrie și se introduce studiul contabilității	
La toate obiectele de studiu se acordă note de la 1-10, inclusiv la „frecventare”. Anul școlar a avut trei trimestre.						
1927/ 1928	Aceleași obiecte de studiu ca și în anul școlar precedent, clasa I, doar că nu se mai trec note la „frecventare” și se studiază aritmetică împreună cu geometria.	Aceleași obiecte de studiu ca în clasa I, la care se adaugă teoria meseriei	Aceleași obiecte de studiu ca în clasa a II-a	Obiectele de studiu din clasa a III-a, mai puțin caligrafie	Aceleași obiecte de studiu ca și în anul școlar precedent, clasa a V-a. la rubrica aritmetica - geometria și contabilitate apar două medii pe fiecare trimestru	
1928/ 1929	Religie, limba română, lb. franceză, aritmetică-geometrie și contabilitate,	Aceleași obiecte de studiu ca în clasa I, la care se adaugă	Obiectele de studiu din clasa a II-a, iar la frecventare apar	Aceleași ca și în clasa a III-a, dar se elimină	Obiectele de studiu din clasa a IV-a	

	desen, muzică, gimnastică, gospodărie, practica meseriei, frecventarea (la care apar din nou medii), purtarea, caligrafia	teoria meseriei	calificative	caligrafia		
1929/ 1930	Aceleși obiecte de studiu ca și în anul școlar precedent pentru fiecare nivel de studii. La frecventare nu apar medii trimestriale, dar apare media anuală					
1931/ 1932	Religia (nu toate elevele au medii), limba română, limba franceză, matematica, desen, caligrafie, muzică vocală, gimnastica, gospodărie, lucrul (probabil practica meseriei), purtarea, frecventarea, forma exterioară (se referă la ținută). Pe trimestrul al II-lea apar calificative, doar la religie sunt înscrise note pe toate trimestrele.	Aceleși obiecte de studiu ca la clasa I, la care se adaugă teoria meseriei. Toate sunt notate cu calificative în trimestrul I al II-lea, cu excepția purtării, frecvențării și formeii exterioare.	Aceleși obiecte de studiu ca și în clasa a II-a. Apar note și la religie pe toate trimestrele.	Aceleși obiecte de studiu ca și în clasa a III-a, doar că este eliminată caligrafia.	Aceleși obiecte de studiu ca și în clasa a IV-a.	
1932/ 1933	Religie, limba română, lb. franceză, aritmetică-geometrie și contabilitate, desen, muzică, gimnastică, gospodărie, practica meseriei, frecventarea, purtarea, caligrafia, forma exterioară. Se evaluează cu note, excepție făcând	Ca și în clasa I, adăugându-se teoria meseriei, iar la frecventare nu mai apare nicio evaluare (nici note, nici calificative).	Idem clasa a II-a, dar apar calificative la frecventare	Idem clasa a III-a, dar este eliminată caligrafia	Idem clasa a IV-a	

	frecventarea (regulată, foarte regulată, neregulată) și forma exterioară (îngrijită, foarte îngrijită).					
1935/1936	Se studiază aceleași discipline ca și în clasa I a anului școlar 32/33, mai puțin forma exterioară. Sunt evaluate cu note, doar frecventarea cu calificative. Desenul și caligrafia au media comună.	Aceleași obiecte ca în clasa I, la care se adaugă teoria meseriei.	Idem, clasa a II-a	Idem clasa a III-a, mai puțin caligrafie	Idem clasa a IV-a	
1939/1940	Religie, limba română, lb. franceză, aritmetică-geometrie, istorie, geografie, științe naturale, desen, muzică, ed. fizică, gospodărie, practica meseriei, purtarea, caligrafia, frecventarea. Religia este evaluată cu calificative, iar la frecventare există doar medie anuală.	Idem, clasa I	Ca și în clasa a II-a, mai puțin geografia și caligrafia. Se introduc contabilitate-devize, teoria meseriei, fizică-chimie.	Aceleași obiecte de studiu din clasa a III-a, mai puțin istoria. Se introduc: tehnologia, drept și economie politică.	Aceleași obiecte de studiu din clasa a IV-a, dar se reintroduc istoria și geografia.	Idem clasa a V-a, mai puțin religia, tehnologia, contabilitate – devize, științe naturale. Se introduce pedagogia.

Cf. Arhiva Grupului Școlar pentru Industrializarea Lemnului Satu Mare¹

Cadrele didactice și elevele din școală desfășoară o susținută activitate extracurriculară. Anual sunt organizate expoziții cu lucrări ale elevelor. La doi

¹ *Loc. cit.*, Registrele matricole din anii școlari 1926-1927, 1927-1928, 1928-1929, 1929-1930, 1931-1932, 1932-1933, 1935-1936, 1939-1940;

ani de la înființare, considerați ani pregătitori (numai din anul III se separau pe specialități), elevele lucrau în atelierelor de lenjerie (rufărie) și croitorie la comandă. La sfârșitul anului școlar 1924/1925, vor organiza o expoziție cu lucrările lor. Aceste expoziții se vor organiza anual și vor aduce venituri școlii.

Din „Registrul de Inspecții al Școlii Profesionale de Fete de Gradul I”, aflăm că inspectorul șef Bota apreciază la superlativ „frumoasa activitate culturală românească. Se fac șezători împreună cu Școala de Arte și Meserii din localitate” (conform Procesului-verbal din 9 martie 1926). Aceleași serbări și șezători vor fi apreciate și cu alte prilejuri de către inspectorii școlari. De un interes deosebit se bucurau la această școală excursiile. Este menționată într-un Proces-verbal din 28 octombrie 1928, aprobarea sumei de 3.000 de lei pentru organizarea unei excursii cu autobuzul la Viile Satu Mare pentru 62 de eleve. Apropierea Războiului și instalarea dictaturii regale determină o serie de măsuri care individualizează această perioadă. Școala, conform documentului 94/1939, pune la dispoziția Școlii Normale de Băieți din Cluj, unde se organizase un Spital Școală, sume de bani constituite din colectă de la elevi (3-5 lei/ elev) și 2% din suma constituită la nivelul Comitetului Școlar. În 1940, conform Înaltului Decret Regal 2135/27 iunie 1940, privind mobilizarea armatei, și școlilor le revin misiuni specifice. Este mobilizat corpul profesoral combatant. Școala de Fete este obligată să trimită lenjerie, pături, plăpumi, saltele, etc. la Spitalul Școală de la Cluj. Conform ordinului 34.129/ 7 noiembrie 1939, elevele vor confecționa pentru armată articole din lână (ciorapi, pieptare etc.).¹ În această perioadă elevii din clasele

---

¹ *Loc. cit.*, dosar : „Ordine, circulare. Inspectoratul Școlar Someș, Cluj, 1939” și dosar „Inspectoratul Școlar de Ținut Someș, 1939-1940”;

terminale de liceu erau pregătiți pentru a prelua diferite funcții, pentru a ocupa diferite locuri de muncă în perioada Războiului. Acest lucru este relatat și de fostul elev al Liceului „Mihai Eminescu”, dr. Ioan Vida în interviul acordat.

Momente deosebite în viața școlii au prilejuit intrarea refugiaților din Cehoslovacia în perioada 15-31 martie 1939. Cu acest prilej conducerea școlii, împreună cu cadrele și elevele au îngrijit refugiații, fapt ce a făcut ca Ministerul Instrucțiunii al Cultelor și Artelor să trimită școlii adresa nr. 75514/26 mai 1929, în care se spune: „Vă facem cunoscut că Ministrul văzând raportul domnului Inspector General Școlar al Ținutului Someș asupra evenimentelor petrecute în zilele de 15-31 martie a.c., aduce laude elevelor școlii ce conduceți pentru grija și devotamentul cu care au îngrijit pe refugiații din Cehoslovacia. Neamul românesc și școala se mândresc să aibă eleve însuflețite de un cald patriotism și de putere de jertfă. Veți da cetire prezentei adrese în fața elevelor adunate în ograda școlii.” Ministru s.s P. Andrei

Printr-o altă adresă, nr. 41245/ 1940 a Ministerului Educației Naționale, către conducerea Liceului Industrial de Fete Satu Mare, se spune: „În urma comunicării ce ne-a făcut Prefectura Județului Satu Mare, avem onoarea a vă face cunoscut, că Ministerul exprimă viile sale mulțumiri corpului profesoral și elevelor școlii ce conduceți pentru efectele călduroase ce ați confecționat pentru ostași. Această adresă o veți citi elevelor cu ocazia coborârei pavilionului străjesc.” P. Ministru s.s. N. Dan

Am arătat mai sus că numărul elevelor scade în anumiți ani în funcție de evoluția economico-socială generală, dar constatăm și o scădere a numărului elevelor de la primii ani de studiu înspre ultimele clase, numărul

celor ce susțineau examene de diplomă fiind de regulă sub 10. Una din cauzele acestui fapt este și sărăcia, slabele resurse materiale pe care le au mai ales locuitorii din mediul rural, dar și unele categorii sociale din oraș. Altă cauză o constituiau taxele destul de numeroase și mari, acestea fiind în anul școlar 1939/1940 următoarele: taxa de frecvență (1.500 lei); taxa de înscriere (200 lei); taxa de stricăciuni (100 lei); cotizație pentru Comitetul școlii (25 lei); taxa pentru internat (8.500 lei); taxa pentru stricăciuni în internat (100 lei).

Pentru a asigura șansa accesului la școlarizare pentru copiii înzestrați, anual se puneau la dispoziție de către organele școlare ale statului sau prin Comitetul Școlar, un număr de burse, dar și de către instituții publice, societăți comerciale sau nonprofit, ca și de către persoane private cu posibilități materiale. Ce-i drept, acestea erau de regulă insuficiente. Pentru a câștiga aceste burse, la începutul anului școlar se organiza un examen, pe care elevele îl susțineau în fața unei comisii conduse de directoarea școlii. Concursul consta în probe scrise și orale la limba română și matematică. Bursa putea fi pierdută pe parcursul anului, dacă nu se menținea un anumit nivel de învățatură (eleva rămânea corigentă) sau se înregistrau abateri disciplinare.

Vom prezenta în continuare o situație a burselor pe diferiți ani de studiu:

An școlar	Burse ale M.I.		Burse ale Comitetului Școlar		Burse rămase din anul anterior	Nr. eleve concurente	Obs.
	Burse	Semiburse	Burse	Semiburse			
1924/25	13	4	10	4	3	44	
1926/27	9	-	1	-	-	13	
1927/28	8	-	-	-	-	17	
1928/29	9	-	-	-	-	13	

1936/37	15	-	-	-	-	*	Acordate de M.I. nr. 157511/1936
1937/38	10	-	-	-	8	18	Pentru Lic. Ind. de Fete
1939/40	18	-	-	-	-		

Cf. Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare, dosar : „Ordine, circulare. Inspectoratul Școlar Someș, Cluj, 1939” și dosar „Inspectoratul Școlar de Ținut Someș, 1939-1940”.

La sfârșitul anului școlar 1935/36, așa cum se arată în Procesul-verbal de inspecție întocmit de inspectorul Pamfil Georgiu la 29.05.1936, „școala trăiește fără ajutorul oficialităților sau ministerului. Școala are un mic internat, nu are însă nici o bursă.”!

Bursele erau uneori distribuite direcționat înspre anii mai mici, pentru a susține în școală eleve provenite din familii cu probleme deosebite. De exemplu, în anul 1926, conform Procesului-verbal din 10.09.1926, se hotărăște acordarea burselor elevelor din anul I, majoritatea orfane de război. În 1927 se acordă tot elevelor din anul I, pentru „fiice de săteni lipsite de mijloace.”

Un alt mijloc prin care erau susținute elevele provenite din familii sărace erau fondurile alocate prin „Casa Școalelor”. Astfel s-au alocat în 1926, 5.000 lei pentru a se cumpăra îmbrăcăminte pentru fetele sărace și 15.000 lei din partea Ministerului pentru 5 burse a câte 3.000 lei (Procesul-verbal din 15 ianuarie 1926). În 1927 suma alocată prin „Casa Școalelor” era de 6.000 lei, în 1928, 5.000 lei, din care se cumpără haine pentru elevele sărace, dar bune la învățătură. Se mai acordau reduceri totale sau parțiale a taxelor școlare.

Criza economică dintre 1929 și 1933 a fost resimțită și la nivelul școlii. Ministerul, mai ales la sfârșitul perioadei, a impus unele măsuri de

reducere a cheltuielilor materiale care au afectat nivelul veniturilor cadrelor didactice și au determinat reduceri de personal nedidactic. Astfel, în ședința din 29 martie 1933 se ia în dezbateră Ordinul M.I. nr. 46807/1933, conform căruia personalul administrativ și de serviciu nu mai era plătit de la bugetul de stat ci de către Comitetul Școlar din surse proprii. Se propune reducerea personalului din acest domeniu (sunt concediate 1 bucătăreasă, 1 pedagogă, 1 servitor). Acest fapt va determina o execuție bugetară cu un mic excedent la sfârșitul anului. Se recalculează bugetul anului școlar 1933/1934, după cum urmează:

Venituri:

- taxe școlare = cca 35.000 lei (70 elevi x 700 lei)¹)
- chirii = 54.000 lei
- corpul didactic (rețineri de 2% din salariu) = 13.000/ an
- taxa Comitetului Școlar = 24 lei/ an (pe elevă?)
- comenzi = 9.000 lei/ an (pentru ceea ce se confecționa în ateliere).

Total venituri: 112.780 lei / an

Cheltuieli:

- combustibil = 28.000 lei
- iluminat = 9.000 lei
- întreținerea localului = 8.000 lei
- curățat coșuri = 3.000 lei
- apa = 1.800 lei
- medicamente = 1.000 lei
- cheltuieli de cancelarie = 8.000 lei
- diverse = 2.400 lei

---

¹ Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare, conform Procesului-verbal din 29.03.1933, suma este de 35.000, dar în paranteză este înscris 70 elevi x 700 lei;

- salariul personalului administrativ și de serviciu = 38.400 lei.

Total cheltuieli: 99.600 lei

Se propune anularea „rației de mâncare în natură pentru secretară”, și înlocuirea ei cu bani. De asemenea, pentru echilibrarea bugetului, se propune organizarea de întruniri și tombale. În această perioadă veniturile cadrelor didactice se reduc și prin anularea plății orelor de dirigiență. Cu toate acestea ei sunt rugați să țină „măcar o jumătate de oră pe săptămână inițiind fetele spre buna credință și regulamentul școlar” (conform Procesului-verbal din 18 septembrie 1933).

În 1934, în sistemul de învățământ se declanșează o acțiune amplă de subscrieri „pentru înzestrarea Țării”. Ministerul Instrucțiunii face apel către cadrele didactice să subscrie cu salariul pe o lună „având o datorie sfântă ca buni români față de Țară când Ea la mare nevoie ne cere sprijinul.” Corpul profesoral ia în dezbateri această cerință la 5 noiembrie 1934. Suma urmează să fie plătită de Comitetul Școlar prin împrumut de la Banca Română, cu o dobândă de 8%, apoi lunar să se rețină de la cadre pe perioada a șase luni. Titularele vor plăti salariul întreg, iar suplinitoarele jumătate din salariu. Unele cadre refuză contribuția motivând diferit. V. Măinescu „salarul este mic și nu are posibilități”, M. Cucu „numită din noiembrie, n-a primit încă salariu”, C. Ciolea „întreține o soră la facultate”, Livia Colda „a scris soțul cu 7.000 lei”, dar majoritatea vor subscrie cu sume de la 9.000 lei E. Troteanu până la 1.000 lei M. Patraulea.

Un eveniment important în viața școlilor profesionale este lansarea anteproiectului de reformă a învățământului profesional și transformarea lui în învățământ secundar tehnic, lucru ce se va realiza începând cu luna

septembrie a anului 1936. Acest proiect este supus dezbaterii cadrelor didactice din școlile profesionale. El va fi dezbătut de către corpul profesoral pe parcursul a două ședințe, în 9 octombrie 1933, respectiv 15 noiembrie 1933.

În dezbateri se manifestă o atitudine activă, responsabilă și profesionistă a cadrelor didactice din școală. Se fac propuneri pentru a se acorda o importanță mai mare formării culturii generale a elevilor; școlile profesionale de gradul I să fie echivalente cu primele patru clase de liceu, iar școlile profesionale de gradul II cu 8 clase de liceu și să se desființeze examenele de diferență „care pun Școala Profesională în inferioritate față de liceu, ceea ce a făcut ca școlile profesionale să se depopuleze”. Se propune ca școlile profesionale să rămână de gradele I și II, cele de gradul I cu 5 clase, iar la cele de gradul II, în loc de 2 ani de studiu și 3 ani de practică, să se facă 3 ani de studii și 2 ani de practică. Înscrierea în Școala Secundară Tehnică să se facă după 4 clase primare, nu după 7 ani cum prevede articolul 12 al anteproiectului, altfel școlile tehnice nu vor avea eleve din mediul rural. Să se construiască ateliere mari și centre de către Ministerul Instrucțiunii. Tot la dezbateri s-a propus ca elevele să primească un procent din valoarea comenzilor executate în atelierele proprii „ca în trecut”. La școlile de gradul II să se permită accesul numai al absolvenților școlilor de gradul I, care au absolvit cu cel puțin media 7. Limba română să fie materie aparte și să crească numărul de ore (limba română beneficia de 14 ore, iar limba franceză de 17 ore!). Profesorii să fie numiți ca și cei de la școlile secundare, iar maistrelle absolvente ale școlilor profesionale de gradul II, în ordinea mediilor. Se cere ca școlile tehnice să fie sprijinite mai mult ca școlile secundare „care produc șomerii”, inclusiv prin acordarea de burse pentru ca

„fiicele sătenilor să-și formeze o meserie și să avem meseriașe românce ...”.

Toate aceste propuneri se trimit la ministerul de resort.

O sursă documentară extrem de importantă pentru a reconstitui elementele calitative ale procesului de învățământ, dar și resursele materiale necesare susținerii acestuia, o constituie „Registrul de Inspecție al Școlii Profesionale de Fete de Gradul I din Satu Mare” aflat în custodia arhivei Grupului Școlar de Industrializarea Lemnului din Satu Mare.

În ceea ce privește resursele materiale, clădirea școlii în special, aflăm că școala nu are o clădire proprie, ea este așezată într-o clădire comună (fostul Liceu Regal Romano-Catolic), cu Liceul de Fete „Doamna Stanca”, la etajul al doilea, parterul comun fiind închiriat, iar veniturile se împărțeau între cele două școli. Această situație este pentru ambele școli o cauză permanentă de nemulțumiri și reproșuri reciproce, inspectorii din domeniul învățământului profesional susținând cauza Școlii Profesionale. Astfel, într-un Proces-verbal de inspecție încheiat în 23 noiembrie 1923, Inspectorul General P. Marinescu spune: „Ar fi fost prudent ca școala secundară de fete înființată ulterior – dacă existența unei atare școli e socotită indispensabilă – să fi fost așezată aiurea, nu în același local cu Școala Profesională. Concurența între școli, amândouă de stat și fiecare cu caracter bine definit, produce zăpăceală în spiritele locuitorilor și animozități între conducătoare, toate acestea contribuie în definitiv la discreditarea amândurora. Școlii îi lipsește o sală de sport în întreaga ei existență. Inspectoarea Margareta Dinculescu, în Procesul-verbal din 25 ianuarie 1937 arată că: „drept sală de sport se folosește o fostă bucătărie cu ciment pe jos, doar într-o parte este podită, însă podeaua este foarte proastă.” Ea sugerează conducerii celor două școli să se înțeleagă și să permită Școlii Profesionale să-și țină orele în sala de

sport a liceului. Revenită în inspecție în luna martie a aceluiași an, inspectoarea Margareta Dinculescu va constata că prof. Lia Pop – bine apreciată – lucra de data aceasta în sala de sport a liceului. Problema fusese rezolvată, conducerile celor două școli ajungând la sentimente mai bune.

Școala dispunea de un internat care a funcționat între 1923 și 1940, cu excepția perioadei de la sfârșitul anului școlar 1932/1933, până la începutul anului școlar 1935/1936 (cf. Procesului-verbal din 9 mai 1936). Efectivele de eleve din internat diferă de la un an la altul. În primul an au fost 40 de eleve, în 1924, 63 de eleve, iar în noiembrie 1925 sunt 8 eleve, pentru ca în 1930 să fie 65 de eleve în internat, în 1931, 60 de eleve și în 1938 doar 32 de eleve.

Ca bază pentru pregătirea practică erau amenajate trei ateliere: de croitorie, lenjerie și țesătorie. Fără excepție, în fiecare proces-verbal de inspecție acestea sunt apreciate ca spații bine dotate, amenajate și întreținute. De altfel directoarea Elena Troteanu a fost apreciată de către organele de control din domeniul învățământului pentru buna gospodărire a școlii. De exemplu inspectoarea Maria Dobrescu, în Procesul-verbal din 6.11. 1925 apreciază la superlativ activitatea acesteia, adăugând că „o piedică în dezvoltarea școalei ca și în mărirea numărului atelierelor este și faptul instalării Școalei Secundare (Liceul de Fete) în cele 6 camere ale Școalei Profesionale (!). Bine ar fi să se ia măsuri grabnice ca Școala Secundară să se mute aiurea, lăsând localul așa de trebuincios Școalei Profesionale.”

În ateliere se făcea „producție”, în atelierul de țesătorie se țesea atât pânză cât și covoare, care erau apoi valorificate, în cel de croitorie se confecționau haine după comandă. Nivelul de pregătire al elevelor în aceste ateliere este susținut de relatarea din Procesul-verbal din 19 martie 1931, în care se spune că cinci eleve absolvente au deschis un atelier în oraș, însă fiind

sub 16 ani și fără ajutor material, au fost silite să-l închidă, fiind primite în internatul școlii, urmând „practica de perfecționare” în școală. Remarcăm curajul pe care l-au avut, dat în primul rând de pregătirea lor profesională. Aspectele calitative ale procesului de învățământ au fost evaluate la fiecare inspecție prin asistența la ore, apreciate pozitiv. De reținut și faptul că elevele, conform Ordinului 128.247/1938 al Ministerului Educației Naționale, beneficiau de procente din valorificarea produselor realizate la atelierele școlare. La liceele industriale de fete, anii I și II nu beneficiau, anii III primeau 30%, anii IV - 40%. În Gimnaziul Superior beneficiau de 50% din suma realizată prin valorificarea produselor. Absolvenții școlilor profesionale și liceelor industriale (cum este cazul aici) primeau 70% din comanda efectuată. Personalul didactic primește 15% din valoarea producției vândute din atelier, 10% maiștrii, 5% ajutorii de maiștri.

Pentru a caracteriza în cuvinte puține activitatea acestei instituții considerăm reprezentativ un pasaj dintr-un Proces-verbal de Inspecție din 15 mai 1939, în care reprezentantul Inspectoratului Școlar Cluj (probabil delegat al Ministerului Instrucțiunii) spune: „Școala aceasta practică deci, printr-o bună pregătire a acelor care-i sunt eleve, umple un gol pe acest colț de pământ românesc.”

II.2.3.2 Gimnaziul Industrial Carei

Continuând tradiția școlilor civile care au funcționat în oraș încă din secolul al XIX-lea și preluând o parte din vechea Școală Civilă de Fete și Băieți, înființată în 1919 și desființată în anul școlar 1923/24, prima Școală Profesională cu profil industrial, denumită „Școala Inferioară de Arte și Meserii” a fost înființată la 1 septembrie 1924, având două profiluri: tâmplărie și lăcătușărie. Primul director a fost Ioan Rădescu, maestru ajutor,

între anii 1924 și 1936, 1 februarie. De la această dată direcțiunea școlii i-a fost încredințată maestrului tâmplar Vasile Mirisan, iar de la 1 septembrie 1936 (când școala va deveni Gimnaziul Industrial) în fruntea ei este numit ing. Alexandru Niculescu.

La început școala a funcționat într-un local închiriat de la Biserica Romano-Catolică (azi pe strada Culturii), apoi din 1926 primește și o parte (etajul I) a fostului local al Prefecturii (mutată la Satu Mare), unde funcționa și Școala Normală de Băieți. A funcționat aici cu atelierul de tâmplărie, cel de lăcătușărie rămânând la subsolul clădirii, în condiții nu tocmai proprii. La insistența Primăriei, Ministerul Educației Naționale aprobă, prin Ordinul nr. 10037/1937 cedarea unei părți din spațiul fostului Gimnaziu Piarist, aflat în folosința Gimnaziului de Fete (azi Grup Școlar Agro-Industrial). Și această școală avea internat propriu.

Conform Legii pentru organizarea și funcționarea învățământului secundar industrial de băieți și fete, promulgată prin Decretul Regal nr. 908/9.IV.1936¹, școala este transformată în Gimnaziu Industrial de Băieți. Statul susține școala prin plata salariilor cadrelor didactice, o parte din combustibil și cu 25 de burse pentru elevi.

Gimnaziul asigură după 1936 o pregătire profesională de înalt nivel în cadrul secțiilor de tâmplărie, sculptură în lemn, lăcătușărie mecanică, ajustare. Absolvenții se bucură de prevederile Legii învățământului secundar industrial, care-l situează la nivelul absolvenților de gimnaziu teoretic. Ei se bucură de un număr de facilități care atrag tinerii spre aceste profiluri. Astfel, sunt ajutați la încadrare în întreprinderile de stat sau publice, primesc împrumuturi prin Casa Învățământului Industrial și Banca Națională pentru

---

¹ „Monitorul Oficial”, nr. 88 și 89, Partea I, 16, 17 aprilie 1936;

amenajarea atelierelor sau întreprinderilor particulare, sunt scutiți de impozite pe o perioadă de 10 ani dacă înființează ateliere, au avantaje la licitații publice (sunt preferați chiar dacă sunt cu 7% mai scumpi, iar garanția reprezintă 2% din valoarea comenzii), își satisfac serviciul militar la termen redus (1 an), fiind preferați în posturile militare de aviație sau la marină.¹

Iată câteva date statistice privind elevii înscriși și absolvenți ai Școlii de Arte și Meserii:

An șc.	Elevi												Plasarea absolvenților		
	Înscriși		Absolvenți		Înscriși după naționalitate			Înscriși după sit.soc. a părinților			Înscriși după zona de proveniență				
	tâmplari	lăcătuși	tâmplari	lăcătuși	rom.	germ	magh	țărani	meseriași	intelect	Carei și împrej.	Zone mai îndep.	funcț. publ.	funcț. CFR	meseriași
1924/ 1925	13	15	-	-	19	6	3	18	5	5	22	6	-	-	-
1925/ 1926	13	16	-	-	23	3	3	18	9	2	27	2	-	-	-

¹ Arh. Naț., DJSM, dosar 34/1939, f. 25, avantajele vin să stimuleze cuprinderea în asemenea școli, prin modificarea articolului 122 din Legea pentru organizarea învățământului industrial de băieți și fete din 9 aprilie 1936, modificare transmisă de Ministerul Educației Naționale în 28 martie 1939;

1926/ 1927	7	18	-	-	24	-	1	15	7	3	24	1	-	-	-
1927/ 1928	14	16	-	-	28	1	1	24	4	2	28	2	-	-	-
1928/ 1929	12	14	4	9	23	1	2	22	3	1	25	1	1	1	11
1929/ 1930	9	11	7	5	18	-	2	16	3	1	19	1	-	2	10
1930/ 1931	17	15	4	8	30	-	2	25	4	3	27	5	1	5	6
1931/ 1932	7	12	7	9	17	-	2	8	7	4	7	12	-	4	12
1932/ 1933	6	15	5	7	17	1	3	12	6	3	11	10	-	6	6
1933/ 1934	1	16	3	3	15	2	-	6	6	5	11	6	1	1	4
1934/ 1935	11	15	3	5	18	1	7	16	9	1	18	8	-	4	4
1935/ 1936	14	27	1	3	33	3	5	16	13	12	28	13	-	1	3
Total	124	190	34	49	265	18	31	196	76	42	247	67	3	24	56

Cf. Ioan Gherman, *Plasa Carei, județul Sălaj*, Carei, Societatea Cooperativă, 1938, p. 150.

Astfel, între 1924 și 1936, au fost înscriși un număr de 314 elevi, din care 265 au fost români, 18 germani și 31 maghiari, majoritatea fiind fii de țărani și meseriași din zona Careiului. Au absolvit școala doar 83 din totalul celor înscriși, din care 3 au fost încadrați funcționari publici, 24 funcționari CFR, majoritatea practicând meseria pentru care au fost pregătiți, respectiv 56 au fost încadrați ca meseriași – 56 absolvenți, 67,47 %. Din statistica prezentată conform monografiei Plășii Carei (Ioan Gherman, 1938), rezultă faptul că în anul școlar 1929-1930, în școală au fost cuprinși 20 de elevi. Documentele vremii păstrate în arhivă, ne arată că la începutul anului școlar 1929/1930 (la 1 decembrie 1929) în școală sunt înscriși 96 de elevi. Director este ing. Ioan Rădescu, corpul profesoral fiind format din Nicolae Cristocea, Müller Friederich, Octavian Oros, Ioan Iacob, Ioan Bolog, Rezenstok

Samuel, Coriolan Pop, Dumitru Șinca, Teodor Boșca, Vladimir Frantcovschi, Ujházi Alexandru, dr. Farkas Ernest, Soncai Margareta și Aurelia Fechete.¹

În anul școlar 1932/1933, conform unui document elaborat de direcțiunea școlii și înaintat primăriei, la Școala de Arte și Meserii din Carei, erau angajați 11 profesori, ingineri și maeștri, un secretar, un pedagog, două bucătărese și doi oameni de serviciu.²

La sfârșitul perioadei interbelice în școală erau cuprinși 398 de elevi, din care 184 elevi români.³

II.2.3.3 Școala de Arte și Meserii din Satu Mare. Liceul Industrial de Băieți din Satu Mare⁴

Unitatea a fost înființată în anul 1907 ca Școală Profesională de Stat pentru Industria Lemnului, cu patru ani de studiu. În primii ani a funcționat într-o clădire pe strada Mihai Viteazul (Rákoczi atunci), abia din 1910 s-a mutat în clădirea actuală. Până în 1920, directorul școlii a fost Kótay Pál. Începând cu anul școlar 1920/1921, la conducerea școlii este numit Ștefan Focșa, care va conduce instituția până în 1936, când este numit director Grigore Pop, pentru un an. La sfârșitul perioadei interbelice, din 1937, director al școlii este Petru Marcu⁵, până în august 1940.

Până în 1931 unitatea funcționează ca școală profesională cu 4 ani de studiu. Începând cu 1931 este transformată în Școală Profesională Superioară

---

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond: Primăria municipiului Carei, dosar 25/1929, f. 3;

² *Ibidem*, dosar 4/1932, f. 29;

³ *Ibidem*, dosar 34/1939, f. 25;

⁴ Vezi și Radu David, *Grupul Școlar de Industrializare a Lemnului din Satu Mare, 1907-2007*, Satu Mare, 2007, 450 p.;

⁵ Ferenc Kisbocskói, *A Szatmárnémeti magyar király állami felsőipariskola, Évkönyve, az 1942-1943. tanévről* [Anuarul Școlii Superioare Industriale din Satu Mare, pe anul școlar 1942-1943], p.4;

cu 6 ani de studiu și începând cu anul 1936 devine liceu industrial de 4 ani. De la început și până azi școala a aparținut învățământului de stat.

Din nefericire numai 11 elevi sunt absolvenți ai Liceului Industrial, în anul școlar 1939/1940 și 7 în anul școlar următor. După Dictatul de la Viena, școala intră sub administrația maghiară și începând cu anul școlar 1941/1942 funcționează în cadrul unității o școală civilă cu 2 ani de studii și Școala Superioară Industrială (Liceu Industrial). Școala Civilă se va desființa în anul școlar următor.¹

Până la sfârșitul anului școlar 1919/1920, limba de predare este limba maghiară, începând cu anul școlar următor limba de predare va fi limba română, la secția maghiară continuă predarea în limba maghiară. Elevii care se puteau înscrie, de regulă, erau absolvenți, dar, până în 1923 când se introduce legislația școlară românească ce stabilește că la înscriere sunt necesare numai 4 clase elementare, elevii care se înscriu în clasa I în perioada 1907-1923 sunt absolvenți ai școlii elementare de 4-6 clase, unii aveau absolvite și clase gimnaziale de la una la patru ani în unele cazuri, sau clase ale școlii civile, ori de ucenici. Începând cu 1931, când Școala Profesională va avea și ciclul superior de 2 ani, cei care se vor înscrie vor fi absolvenți ai ciclului inferior. Din 1936 cei care doresc să se înscrie la cursul superior al liceului, vor fi absolvenți ai gimnaziului (cursul inferior al liceului).²

În ceea ce privește efectivele de elevi între anii 1920 și 1940, situația este următoarea:

---

¹ *Ibidem*, p. 23;

² Pentru reconstituirea istoricului școlii am utilizat datele din Registrele matricole ale școlii pentru perioada 1907-1940. De asemenea de un real folos au fost documentele îndosariate ca: ordine, circulare, procese-verbale etc., documente neclasificate aflate în Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare;

An școlar	Clasa								Total
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
1918/1919	17	13	13	11	-	-	-	-	54
1919/1920	20	14	10	11	-	-	-	-	55
1920/1921	27	13	12	6	-	-	-	-	58
1921/1922	20	12	16	14	9	-	-	-	71
1922/1923	15	21	12	15	-	-	-	-	63
1923/1924	22	14	17	8	14	-	-	-	75
1924/1925	20	23	14	16	7	-	-	-	80
1925/1926	20	20	23	14	16	-	-	-	93
1926/1927	19	22	20	23	14	-	-	-	98
1927/1928	37	21	20	24	12	-	-	-	114
1928/1929	38	29	12	21	21	-	-	-	121
1929/1930	22	27	24	17	19	-	-	-	109
1930/1931	11	20	23	21	17	-	-	-	92
1931/1932	st.echiv.	5	9	17	20	8	-	-	59
1932/1933	9	9	4	9	16	11	8	-	66
1933/1934	17	7	7	5	9	39	8	-	92
1934/1935	44	15	7	7	3	17	16	-	109
1935/1936	29	34	13	7	17	1	12	-	113
1936/1937	42	23	27	12	13	8	-	-	125
1937/1938	46	31	31	26	18	9	-	-	161
1938/1939	40	29	20	27	27	15	11	-	169
1939/1940	19	29	26	16	19	24	15	11	159

Cf. Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare, Registrele matricole ale școlii pentru perioada 1907-1940. De asemenea de un real folos au fost documentele îndosariate ca: Ordine, Circulare, Procese-verbale etc.

În anul școlar 1931/1932, toți elevii au fost înscriși în clasa a II-a, echivalându-se studiile absolvite anterior cu clasa I.

După religie și naționalitate situația era următoarea:

An școlar	Religie							Limba maternă					
	Rom. cat.	Gr. cat.	Ref.	Ort.	Izr.	Alte	Nec	Magh.	Germ.	Rom.	Izr.	Alte	Nec
1918/19	15	7	26	0	3	3	0	49	0	3	0	2	0
1919/20	11	12	30	0	0	2	0	49	0	4	0	2	0

1920/21	9	32	14	1	1	1	0	35	0	22	1	0	0
1921/22	8	39	14	3	1	1	5	31	0	34	1	1	4
1922/23	7	38	3	6	1	1	7	11	0	42	1	1	8
1923/24	6	51	3	10	1	1	3	11	0	60	1	1	2
1924/25	4	61	2	10	0	0	3	14	0	63	1	0	2
1925/26	6	69	2	12	1	0	3	4	0	86	1	0	2
1926/27	5	73	4	13	0	0	3	4	0	91	0	0	3
1927/28	5	81	1	15	0	0	12	3	1	98	0	0	12
1928/29	7	77	3	26	0	7	1	4	2	107	0	7	1
1929/30	7	72	4	24	0	0	2	8	1	98	0	0	2
1930/31	8	49	5	28	0	0	2	8	4	78	0	0	2
1931/32	7	35	5	11	0	0	1	12	0	44	0	2	1
1932/33	6	38	1	19	2	0	0	7	0	57	2	0	0
1933/34	12	29	2	43	3	3	0	12	2	72	3	3	0
1934/35	9	53	2	41	4	0	0	5	2	97	4	1	0
1935/36	9	56	7	35	4	0	2	14	3	91	4	1	0
1936/37	8	61	8	44	3	0	1	14	2	105	3	0	1
1937/38	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1938/39	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1939/40	14	93	10	32	6	1	3	18	7	125	6	0	3

Cf. Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare, Registrele matricole ale școlii pentru perioada 1907-1940.

În primii ani ai perioadei interbelice mozaicii s-au declarat de naționalitate maghiară, pentru ca apoi să se declare evrei.

Din punct de vedere al provenienței elevilor, după locul nașterii și după ocupațiile părinților, situația se prezintă astfel:

An școlar	Ocupația părinților						Proveniența					
	Agric.	Muncit.	Comerc.	Funcț.	Alte	Nec.	Județul Satu Mare	Oraș Satu Mare	Alte jud.	Străinătate	Nec.	
1918/1919	-	-	-	-	-	-	18	14	18	4	0	
1919/1920	-	-	-	-	-	-	16	19	17	3	0	
1920/1921	-	-	-	-	-	-	29	16	8	5	0	
1921/1922	-	-	-	-	-	-	36	14	16	5	0	
1922/1923	33	14	3	5	4	4	35	3	17	4	4	
1923/1924	44	13	2	5	5	6	34	2	28	5	6	
1924/1925	52	10	2	4	12	0	35	9	31	3	2	
1925/1926	57	16	3	5	12	0	53	1	35	4	0	
1926/1927	61	9	4	6	15	3	50	2	39	4	3	
1927/1928	72	8	3	8	15	8	39	1	62	3	9	
1928/1929	78	11	6	4	13	9	48	1	63	3	6	

1929/1930	62	17	3	4	13	10	25	9	65	2	8
1930/1931	51	20	3	2	11	5	20	3	61	7	1
1931/1932	32	10	2	2	10	3	13	3	38	4	1
1932/1933	25	21	2	6	11	1	17	9	36	3	1
1933/1934	32	27	7	6	19	1	13	14	60	5	0
1934/1935	38	35	5	7	21	3	31	13	59	5	1
1935/1936	38	35	5	18	16	1	33	15	58	6	1
1936/1937	51	43	4	8	18	1	47	11	64	2	1
1937/1938	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1938/1939	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1939/1940	61	46	5	11	26	10	53	20	77	6	3

Cf. Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare, Registrele matricole ale școlii pentru perioada 1907-1940.

Remarcăm că în clasele ciclului superior (VI-VIII), începând din anul școlar 1928/1929, dar mai ales după anul școlar 1933/1934, s-au format clase compacte cu elevi veniți din alte județe, mai ales din Vechiul Regat, români ortodocși. Din statistica privind ocupația tatălui reiese că părinții acestor elevi sunt lucrători în aparatul de stat, intelectuali (cadre didactice, artiști, notari, cadre militare) dar și muncitori. De asemenea, apar în evidențe elevi orfani, care au tutori în rândul cadrelor didactice sau militari, dar și elevi cu părinți pensionari sau mame casnice.

Pe linia aplicării noilor prevederi legale în domeniul învățământului și pentru compatibilizarea învățământului profesional din România cu situația școlilor din Transilvania, apar unele măsuri de „alinieră” care par forțate. Astfel în anul școlar 1920/1921, încep școlarizarea în clasa I o clasă de elevi care vor „sări” peste anul al II-lea, urmând apoi anii III și IV de studii. O altă clasă constituită în anul școlar respectiv va urma cinci ani, absolvind în 1924/1925. Lucrul acesta s-a datorat faptului că în primul caz elevii înscriși erau absolvenți a 5-6 clase primare și a câțiva ani de gimnaziu, în celălalt caz elevii erau absolvenți în exclusivitate ai școlii primare. Începând cu anul

școlar 1923/1924 se introduc trimestrele și începând cu trimestrul al III-lea al anului școlar calificativele au fost înlocuite cu note. După preluarea școlii de către statul român se folosesc aceleași calificative (traduse) care se foloseau în perioada anterioară: „insuficient”, „suficient”, „bine”, „foarte bine”, „eminent”. Existau evaluări pentru „sârguință”, care era calificată cu „bună”, „foarte bună”, „suficientă”, „îndestulătoare” și „deplin îndestulătoare”. Pentru „purtare” se foloseau calificativele: „bună”, „foarte bună”, „suficientă”, „corespunzătoare” și „deplin corespunzătoare”.¹

După introducerea notării docimologice (prin note), calculul mediei se face diferit față de cel actual. Obiectele de studiu erau grupate pe trei categorii: de cultură generală, materii de specialitate, activitatea practică. Prima categorie beneficia de coeficientul 1, a doua de 2, a treia de 3. Media trimestrială sau anuală reprezentând media aritmetică a mediilor pe categorii de obiecte de studiu, înmulțită cu 1, 2 sau 3. Ex. media la obiectele de cultură generală era 7.22, la materii de specialitate era 6.44, la practică 8.00. Calculul era următorul: $7,22 + 6,44 + 6,44 + 8,00 + 8,00 + 8,00 = 44,10$, suma obținută se împărțea la 6, media fiind $44,10 : 6 = 7,35$.²

Începând cu anul școlar 1919/1920 se introduce studiul limbii române, continuându-se și studiul limbii maghiare. Registrele matricole și documentele școlare sunt completate începând cu anul școlar 1919/1920 în limba română. Începând cu anul școlar 1919/1920 se introduce studiul „istoriei României și al „geografiei României” la toți anii. Obiectele de studiu cunosc o evoluție firească în ceea ce privește diversitatea și modernizarea lor, datorită progresului înregistrat în evoluția cercetării

---

¹ Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului, Satu Mare, Registrele matricole pentru anii 1921-1923;

² *Loc. cit.*, Notă anexă la Registrul matricol vol. I, clasele I-IV, 1938-1939;

științifice și a învățământului românesc. Ele sunt într-o dinamică firească, ca urmare a noii legislații în domeniul școlar și al integrării învățământului profesional din Transilvania în învățământul profesional din România. În primul an de învățământ românesc se mențin obiectele de studiu din perioada anterioară anului 1918, cu excepția introducerii limbii române. Pe parcurs obiecte ca limba maghiară, caligrafie, nu le mai întâlnim după anul 1924/1925. Din registrele matricole vor dispărea și calificativele pentru „sânguință”, în aceeași perioadă. Pentru a ilustra dinamica evoluției obiectelor de studiu, vom prezenta în anexa 3 lista acestora, pe câțiva ani de studii reprezentativi pentru nivelul școlii și perioada istorică parcursă.

Situația privind studiul limbilor străine după 1936 este următoarea: în anul școlar 1926/1928 se introduce studiul limbii franceze, ca limbă străină, încă din clasa I. Abia în anul școlar 1936/1937 începe să se studieze limba franceză și limba germană: clasele I și a V-a – germană, iar clasele a II-a, a III-a, a IV-a și a VI-a studiau limba franceză (probabil pentru continuitate). De asemenea în anul școlar 1937/1938 se introduce studiul limbii germane la clasele I, a II-a, a V-a și a VI-a, celelalte – clasele a III-a și a IV-a studiind în continuare limba franceză. În anul școlar următor se studia la clasa a IV-a limba franceză, iar la clasele I – III, limba germană. Pentru clasele V – VII, nu există date, dar probabil că studiau limba germană, limba franceză fiind în lichidare de la anul IV (an cu care se încheia gimnaziul). În anul școlar 1939/1940 se studia numai limba germană la toate clasele. Constatăm că studiul limbii franceze se încheie cu nivelul gimnazial, în ciclul superior al liceului toate clasele studiind limba germană.

Reconstituirea încadrării școlii cu cadre didactice, pentru perioada studiată este dificilă, neexistând documente clare în acest sens. Datele

utilizate provin din registrele matricole ori din documente disparate. Nu am avut la dispoziție anuare sau alte documente care să sintetizeze activitatea școlii pe anumite perioade, fie și anual, decât într-o măsură foarte mică am putut utiliza unele procese-verbale de ședință sau dări de seamă ale direcțiunii.

Astfel, în anul școlar 1918/1919, director era Kótyay Pál, profesorii menționați în documentele școlare fiind Kiszely Árpád, Zolnay Géza, Lukács Géza, Groza Ferenc (Francisc, primul responsabil cu probleme de învățământ la nivelul municipiului Satu Mare), Katona Imre, Litteczki Pál. În anul școlar următor Kótyay Pál este tot director, corpul profesoral fiind format din aceleași cadre didactice, mai puțin Groza Francisc și Lukács Géza, în locul lor fiind încadrați Pop Ioan și Apay György.

Începând cu anul școlar 1920/1921, Ștefan Focșa este numit director al școlii. Pe parcursul anilor din Registrele matricole reținem numele unor maiștri ca Freel B., P. Supuran, G. Lupan, Hodoși, Hadnagy, Balogh, Mihalea D., profesori ca Traian Blaj, Grigorie Pop. Din Anuarul ziarului „Satu Mare” din decembrie 1925 aflăm că în școală sunt 103 elevi, din care 96 români, 6 maghiari, un evreu. Corpul didactic era alcătuit din 11 profesori, 7 români, 4 maghiari și 9 maiștri și ajutori de maiștri, 4 români, 4 maghiari și un slovac. Atât autorul Anuarului școlii pentru anul școlar 1942/1943, la care am făcut referire, cât și ziaristul Horea I. Gheorghită în monografia sa, arată că Ștefan Focșa era director al școlii până în anul 1936. În anii școlari 1928/1929 și 1929/1930, în Registrele matricole ale anilor respectivi apar maiștri: Antoniu V., Danciu Florian, Nagy Beni, Șipoș Ștefan, Ostian. Din monografia anterior menționată aflăm încadrarea școlii în anul 1935. Astfel corpul profesoral era compus din: Groza Zolnay, profesor de desen

ornamental și artistic, titular al școlii, dr. Gheorghe Sima, profesor de matematică, titular provizoriu, Aurel Simtion, profesor suplinitor de limba română, Nicolae Bârsan, profesor suplinitor de științe, Dumitru Pavnutescu, profesor suplinitor de limba franceză, istorie și geografie, Ioan Manola, profesor de muzică, George Colda, profesor de gimnastică, părintele Ioan Rusdea, profesor de religie ortodoxă și părintele Ioan Berinde, profesor de religie greco-catolică, Andrei Bura, șeful atelierelor, maiștrii tâmplari: Gheorghe Marinescu, Vasile Antoniu, Florin Corbunaru, D. Milea, Ioan Emanoil, Alexandru Anton, maestru titular la sculptură era Danciu Florian, care îndeplinea și funcția de responsabil al internatului; Vasile Fortea era maestru la tapițerie și Constantin Demian la mecanică. Școala era încadrată cu un magaziner, un „econom al internatului”, un mecanic și patru pedagogi. În același loc sunt menționați maiștrii Lukács Géza și Fogel Adalbert, proaspăt pensionați. Contabilul șef al școlii și secretar era Carol Gerseny.¹ Acest colectiv de cadre didactice a instruit în perioada 1920-1940 un număr de peste 1800 de elevi, care datorită nivelului de pregătire au ocupat locuri de muncă în industrializarea lemnului, în fabrici de mobilă ori alte domenii ale industriei, unii urmând învățământul superior.

În domeniul resurselor materiale de care dispune școala este remarcabil localul acesteia, ca și spațiile pentru ateliere. Școala dispune de internat pe întreaga perioadă interbelică. Acesta este situat la etajul superior al clădirii școlii.

Școala a fost vizitată de doi Miniștri ai Instrucțiunii Publice pe parcursul perioadei interbelice. Ministrul Ioan Petrovici consemnează în Registrul de inspecție următoarele: „Școala de arte și meserii Gr. II din Satu

---

¹ Horea I. Gheorghită, *op. cit.*, p. 91-92;

Mare, pe care am vizitat-o astăzi poate servi ca model tuturor școlilor similare.” Dr. C. Angelescu, într-o situație similară menționează că: „ Școala de Arte și Meserii din Satu Mare se prezintă într-o stare care cinstește învățământul nostru profesional, ea putând fi citată ca model de școală bine organizată și bine condusă.”¹

II.2.4 Școli Medii (Civile)

II.2.4.1 Școala Medie de Stat pentru Fete din Satu Mare

Conform datelor – puține – de care dispunem, a funcționat în anul școlar 1922/1923 cu trei clase.² Școala nu are clădire, mobilier, sală de gimnastică proprii, toate fiind închiriate. Nu avea Comitet Școlar. Corpul didactic era format dintr-un director, Gheorghe Sima (profesor și la Școala civilă de băieți) și patru profesoare: Irina Sima, doamna Carapancea, domnișoara Szlafkovski, domnișoara Triff. Școala se va desființa în anul școlar respectiv, elevele fiind integrate în alte unități școlare.

II.2.4.2 Școala Medie de Stat pentru Băieți din Satu Mare

A fost înființată în baza legii XXXVIII/1868 (Legea Eötvös), ca școală civilă cu denumirea de „Școală Civilă Regală Maghiară de Băieți”³, începând cu data de 1 septembrie 1911. Aici se pregăteau, de regulă, cei ce nu doreau să urmeze studii liceale ci comercianți, funcționari, meseriași, absolvenții lor îndreptându-se spre cariere practice sau ocupând funcții de mici funcționari în diverse instituții. În primii 10 ani de existență școala a fost frecventată de 2000 de elevi (băieți). Orașul a construit pentru această școală

---

¹ Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului, Satu Mare, „Registrul de inspecții”, pe anii 1929 și 1934;

² *Loc. cit.*, Proces-verbal de inspecție a directorului regional Oradea. În „Registrul de inspecții al Școlii Profesionale de Fete, Gradul I, din Satu Mare, document;

³ László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 161;

un edificiu impunător, care însă la începutul Primului Război Mondial, în 1914 a fost rechiziționat de armată și transformat în spital.¹ Azi în clădirea căreia i s-a mai adăugat un corp funcționează Spitalul Județean nr. 2, fostul Spital Municipal. După anul 1914 școala a funcționat în mai multe localuri, cu mobilierul și laboratoarele risipite prin diferite spații impropii.

Școala a fost preluată de către statul român în 1920 și Secretariatul General Cluj a transferat aici, începând cu 10 septembrie 1920, conform ordinului nr. 27723/1920, cadre noi, români în special. Au fost transferați Marta Epure de la Beiuș, Elena Covaciu, Gheorghe Sima și Irina Sima din Carei, Alexandru Fechete de la Școala Medie de Stat din Cehu Silvaniei. Era necesară întărirea colectivului de cadre și datorită repatrierii profesorilor Andrei și Margareta Darabant în Ungaria, în septembrie 1920. Pentru o imagine mai cuprinzătoare asupra vieții școlii la începutul perioadei interbelice, vom apela la datele statistice și relatările conținute în Anuarul școlii întocmit de prof. Ioan Papp, directorul acesteia, pentru anul școlar 1920-1921 și la datele statistice din matricola Școlii Civile de Băieți din Satu Mare, aflată în Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”, Satu Mare.

Începând cu anul 1920, denumirea de Școală Civilă va fi înlocuită cu cea de „Școală Medie”, școala funcționând după noua programă elaborată de Ministerul Instrucțiunii Publice, cu nr. 64253/1920.² Această programă menține caracterul practic al școlilor medii, însă mai puțin pronunțat, introducând discipline similare cursului inferior al liceului, școala rămâne însă în categoria școlilor profesionale, fiind de nivel secundar.

---

¹ János Papp, *Anuarul Școlii Medii de Stat din Satu Mare pe anul școlar 1920-1921*, p.4;

² Vezi Ioan Bratu, *op.cit.*, p 1011;

Limba de predare s-a menținut limba maghiară, fiindcă 99% din elevi vorbesc numai ungurește. Manualele utilizate, cu aprobarea Direcției Generale Cluj, sunt tot cele vechi (maghiare), căci „cărți acomodate planului analitic în ungurește nu avem.”¹

Corpul profesoral este format din 8 profesori: Ioan Papp, Carol Ujkély, Stefan Cserény, Francisc Osváth, Serina Osváth, Blanka Tököly, Gheorghe Sima și Irina Sima, ultimii predând limba română și geografia României, istoria fiind predată în limba maghiară, deși prevederile legale stipulau predarea ei în limba română. Mai funcționau un număr de 7 catiheți. Religia greco-catolică era predată de capelanul Nicolae Costin.

La începutul anului școlar s-au înscris 129 de elevi, dar numărul lor a crescut pe parcursul anului, făcându-se înscrieri în cursul acestuia. Astfel s-au înregistrat 183 de elevi înscriși la sfârșitul anului școlar. Dintre aceștia numai 105 elevi erau la cursul de zi (ordinar), 78 fiind particulari, 32 cu vârste cuprinse între 16 și 25 de ani, 8 peste 25 de ani. Un număr de 45 de elevi dintre aceștia erau români, 80 maghiari, 62 evrei.. După confesiune 46 erau greco-catolici, 4 ortodocși, 1 evanghelic luteran, 28 reformați, 62 izraeliți, conform statisticii întocmite de Ioan Papp, directorul școlii. Majoritatea, respectiv 80, proveneau din familii de agricultori, 34 de proprietari sau zilieri în agricultură – 46, 31 cu părinți mici industriași, 34 negustori, 15 privați, 8 liber profesioniști, 6 funcționari, 4 învățători, 3 mari arendași, 1 preot, 1 pensionar. Din orașul Satu Mare erau 96 de elevi, 54 erau din județ, 32 din alte județe și 1 din străinătate.

---

¹ János Papp, *op. cit.*, p. 26;

Absolvenții anului IV de studii se orientează înspre Școala Superioară de Comerț (11), spre ucenicie în diferite meserii – 10, 14 spre cariere de funcționari, 8 spre școli profesionale și numai 4 spre licee și Școala Normală.

Obiectele de studiu la clasa I sunt: religia, limba română (4 ore), limba franceză, geografie, matematică, științe naturale, noțiuni de industrie și economie, muzica, desen liniar și liber, caligrafie, lucru de mână, gimnastică, limba maghiară (2 ore de studiu facultativ). La clasa a II-a se mențin aceleași obiecte de studiu, în clasa a III-a elevii încep studiul limbii germane, a istoriei românilor în legătură cu evenimentele din istoria universală, a instrucțiunii civice, drept și economie, chimie, geometrie. În anul IV se introduce geografia României, fizica, igiena.

Din Anuarul școlii pe anul 1919/1920, reiese că toate evenimentele „prescrise de legi și ordine școlare” (1 Decembrie, 24 Ianuarie, 10 Mai) au fost marcate prin serbări școlare.

În anul școlar următor, 1921-1922, școala va funcționa în limba română sau mai concret cu o secție română, după cum reiese din datele înregistrate în Registrul matricol pentru anul școlar respectiv.¹ Crește semnificativ numărul elevilor români. Din 65 de elevi particulari, 15 sunt evrei, 10 maghiari, 35 au limba maternă română. Mai mult între elevii români apar unii proveniți din județele vecine sau din Vechiul Regat, care nu pot fi bănuți de cunoașterea limbii maghiare. Sunt înscriși elevi din Cojocna - Cluj, Lăscud – Târnava Mică, Mărțișești – Muscel, Viperești – Buzău, Focșani – Putna.

---

¹ Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu” Satu Mare, „Matricola Școlii Civile de Băieți Satu Mare”, dosar 37/192;

Începând cu anul școlar 1923-1924, școala se va desființa. Majoritatea absolvenților acestor școli nu beneficiau de posibilitatea încadrării în funcții administrative ori în industrie sau comerț. După cum am arătat mai sus, din 50 de absolvenți ai anului școlar analizat, numai 14 se vor încadra în diferite funcții administrative, ceilalți vor urma studiile la Școala Superioară Comercială, la școli profesionale cei mai mulți și câțiva la licee și Școala Normală. Iată cauza pentru care treptat aceste școli au fost transformate în gimnazii „la stăruința părinților și a comitetelor școlare.”¹ Trebuie arătat și faptul că învățământul românesc din Vechiul Regat nu avea în structura sa asemenea instituții, reorganizarea acestor școli poate fi pusă și pe seama procesului general de integrare și unificare a învățământului românesc.

II.2.4.3 Școala Medie de Fete și Băieți de Stat din Carei. Gimnaziul de Fete din Carei

Școlile civile din Carei au continuat activitatea Școlii Civile de Fete Maghiară, înființată în anul 1893, situată începând cu anul 1913 pe strada Pinteza Viteazul, în aceeași clădire nouă în care se afla și Școala Civilă de Băieți. A fost considerată o școală modernă, însă prin încartiruirea soldaților în perioada Războiului, materialul didactic și mobilierul s-a distrus.

Școala a fost preluată de statul român, care s-a îngrijit de refacerea localului și la 9 noiembrie 1919 s-a deschis „Școala Civilă Română de Fete și Băieți de Stat”, denumită ulterior „Școala Medie de Fete și Băieți de Stat”. În primul an director al școlii a fost Teodor Mureșan, cadru didactic care dovedea „un entuziasm înfocat pentru propășirea școalei ...”², bucurându-se

---

¹ Ioan Bratu, *op.cit.*, p. 1013;

² Pompei Bojor, *Anuarul Școalelor Medii (Civile) a Statului din Careii-Mari, pe anul școlar 1920/1921, Careii-Mari*, p. 4;

de un prestigiu deosebit (era și deputat în Parlamentul României). Cu toată atitudinea ostilă din partea unui fost profesor al școlii, el a reușit să mențină instituția la un nivel corespunzător, având sprijinul a 6 profesoare și 2 profesori români numiți în 1919 de către Consiliul Dirigent, care au predat alături de alți 9 profesori maghiari ce au depus jurământul de credință față de statul român.¹ El a reușit să procure cărți în limba română, constituind prima bibliotecă românească pentru profesori și elevi. A amenajat un internat în clădirea școlii în condiții improprii. Din nefericire a decedat pe parcursul anului 1921, la vârsta de numai 41 de ani, fiind înmormântat în localitatea Tășnad, la 12 iunie a anului respectiv. După decesul său, director al școlii a fost numit Pompei Bujor, începând cu luna iunie a anului 1921, urmat de Ioan Balaban din anul școlar 1921/1922. Pompei Bujor a început diligențele pentru înființarea unui internat propriu al școlii, adresând Primăriei Carei la 3 august 1921 o cerere în acest sens. El solicita amenajarea unui internat pentru elevii de la țară din zona Careiului, care au o situație materială precară și pentru 20 asemenea elevi să se asigure internat gratuit și pentru 20 cu jumătate taxa de internat.²

În primul an Școala Civilă de Fete a funcționat cu o clasă cu predare în limba română și trei clase cu limba de predare maghiară. În 15 noiembrie 1920 conducerea școlii înștiințează Primăria că organizează un curs de limba română pentru funcționarii acestei instituții care nu cunosc limba.³ În al doilea an, datorită obligativității elevilor greco-catolici de a se înscrie la

---

¹ Ioan Gherman, *op.cit.*, p. 157;

² Arh. Naț., DJSM, Fond: Primăria municipiului Carei, dosar 23, 1921, f. 1

³ *Nota directorului Școlii Publice Medii*. În: Ioan Scurtu (coord.), *Minorități naționale din România. Documente 1918-1925*, vol. I, București, Arhivele Naționale ale României, 1995, p. 225;

secția română, chiar dacă nu cunoșteau limba română, an funcționat patru clase în limba română și patru în limba maghiară. În al treilea an numărul elevilor de origine română crește, ajungând la 92. Începând cu anul școlar 1923/1924, când „coeducația” este interzisă (școlile mixte). Școala Medie de Fete este mutată în localul Gimnaziului Piarist, schimbându-și denumirea în „Școala Secundară de Fete de Gradul I”. În anul următor se va numi Gimnaziul de Fete, denumire menținută până după Al Doilea Război Mondial. Prima directoare a școlii a fost Maria Stavrat, corpul profesoral fiind format din profesorii Lonkay Margareta, Lucreția Christe, Fecete Aurelia, Bunyitay Maria, Horvay Izabela, Pantea Maria, Neamțu Aurora, Erdösi Vilma, Dumitru Aglaia.¹

Iată o statistică a elevilor pentru anii școlari 1920/1921 și 1921/1922, conform anuarelor școlii pentru anii respectivi:

Confesiunea elevilor						Naționalitatea elevilor					Domiciliul			Ocupația părinților							Total elevi
ortodocși	greco-cat.	rom.-cat.	reformiști	izraeliți	Alte rel.	română	germană	maghiară	izraelită	Alte naț.	Careii	din județ	alte județe	propriet.	comerc.	industr.	oficianați	intelect.	agricult.	Alte ocup.	
1	70	69	32	26	2	63	4	104	26	3	145	45	10	62	24	38	62	-	-	14	200
-	81	93	52	27	1	69	1	170	14	-	175	66	13	10	23	50	63	22	63	20	254

Cf. Pompei Bojor, *Anuarul Școalelor Medii (Civile) a Statului din Careii-Mari, pe anul școlar 1920-1921, Careii-Mari, 1921*, p. 6 și *Anuarul Școalelor Medii (Civile) a Statului din Careii-Mari, pe anul școlar 1921-1922, Careii-Mari, 1922*, p. 19-21.

Situația absolventelor, în anul școlar 1921/22²:

¹ Almanahul „Satu Mare” pe anul 1925, p. 50. Numărul elevilor pentru anul școlar 1924/1925 era de 256, din care 103 române, 75 maghiare, 43 germane, 85 evreice, puțin diferit față de statistica oferită de Anuarul școlii și de Ioan Gherman în *op.cit.*, p. 158;

² *Anuarul Școalelor Medii (Civile) a Statului din Careii-Mari, pe anul școlar 1921-1922, Careii-Mari, 1922*, p. 20-21;

An școlar	Situția școlară							Plasarea absolvenților				Total
	f. bine	bine	sufic.	nesatisf.	corigent	repetent	nu pot continua	curs sup.	Șc. practice	ucenici în alte cariere	Ofician și mici	
1921/1922	5	14	30	7	6	1	-	27	1	21	7	56

Cf. *Anuarul Școlaelor Medii (Civile) a Statului din Careii-Mari, pe anul școlar 1921-1922, Careii-Mari, 1922, p. 20-21.*

În ceea ce privește evoluția efectivelor Școlii Medii de Fete între anii 1922 și 1936, lucrurile se prezintă astfel:

An școlar	Eleve înscrise	Absolv.	După naționalitate		După ocupația părinților					După domiciliu		
			română	străină	țărani	meseriași	intelectuali	comercianți	alte ocup.	Carei	Din județ	Alte regiuni
1922/23	282	276	117	165	76	64	111	31	-	200	75	7
1923/24	248	234	83	165	78	38	91	23	18	158	90	-
1924/25	248	235	86	162	78	60	53	24	33	175	73	-
1925/26	197	180	78	119	48	45	60	18	26	116	81	-
1926/27	142	117	68	74	44	16	41	12	29	91	51	-
1927/28	112	101	62	50	32	15	30	15	20	63	49	-
1928/29	65	57	39	26	20	14	16	8	7	43	22	-
1929/30	57	54	33	24	13	8	22	8	6	44	13	-
1930/31	69	64	29	40	20	15	19	11	4	54	15	-
1931/32	100	92	49	51	26	12	17	18	27	75	23	2
1932/33	135	129	71	64	35	26	25	19	30	102	32	1
1933/34	168	159	83	85	47	15	26	31	49	109	54	5
1934/35	179	171	99	80	47	11	31	26	64	116	60	3
1935/36	188	175	107	81	50	17	30	32	59	120	63	5

Cf. Ioan Gherman, *Plasa Carei, județul Sălaj*, Carei, Societatea Cooperativă, 1938, p.158.

Crește în mod evident numărul elevelor de origine română. Dacă în anul școlar 1922/1923 prevalau elevele aparținând minorităților maghiară și germană în special, în anul școlar 1935/1936 elevele românce depășesc numărul celor care aparțin minorităților naționale. Trebuie să avem în vedere și faptul că pe parcursul întregii perioade, alături de elevele românce vor

frecvența și eleve aparținând minorităților. Mai mult, până în anul școlar 1927/1928 ele vor fi prevalente. Un aspect particular îl reprezintă faptul că la această școală majoritatea elevelor înscrise sunt din orașul Carei, puține provenind din alt județ, ceea ce denotă un interes mai scăzut pentru școlarizarea la nivelul școlilor secundare a fetelor din mediul rural.

În anul școlar 1929/1930, așa cum reiese dintr-un document elaborat de școală la cererea Primăriei Carei, Gimnaziul de Fete din localitate avea 65 de eleve, repartizate în 3 clase, corpul didactice era format din 7 profesoare, conduse de directoarea Cornelia Naum.¹ În anul școlar 1932/1933, conform unui tabel întocmit la cererea Primăriei de către noua directoare a Gimnaziului (copie autenticată din Arhivele Naționale), profesoara Aurelia Fechete, în școală funcționează 8 salariați, din care 6 cadre didactice și un îngrijitor.² În 1936, conform catalogului claselor I-IV, pe anul școlar 1936/1937, în școală erau înscrise 197 de fete, din care s-au retras pe parcurs sau au rămas repetente 26. Directoarea Gimnaziului era Aurelia Negrescu (Fechete?).³ Din nefericire arhivele nu păstrează alte documente privind evoluția școlii. Din datele păstrate despre elevele particulare este clar că școala a funcționat în continuare, până la sfârșitul perioadei interbelice. Iată numărul elevelor particulare: în anul școlar 1934/1935 erau înscrise 18 eleve, în 1935/1936, 13 eleve, în 1936/1937, 17 eleve, în anul școlar 1937/1938, 23 eleve. Între acestea, în anul școlar 1935/1936 o găsim și pe fiica directorului Liceului „Vasile Lucaciu” din Carei, ceea ce denotă faptul că școala se bucura de apreciere din partea intelectualilor din oraș.⁴

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: Primăria municipiului Carei, dosar 25/1929, f. 6;

² *Loc. cit.*, dosar 4/1932, f. 21;

³ *Loc. cit.*, dosar 29/1936;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 24/1935;

În ceea ce privește Școala Civilă de Băieți, statistica anilor școlari 1920/21 și 1921/22 ne arată următoarele:

Confesiunea elevilor						Naționalitatea elevilor					Domiciliul			Ocupația părinților							Total elevi
ortodocși	greco-cat.	rom.-cat.	reformați	izraeliți	Alte rei.	română	germană	maghiară	izraelită	Alte naț.	Carei	din județ	alte județe	propriet.	comerc.	indust.	oficiați	intelect.	agricult.	Alte ocup.	
-	67	22	13	7	1	66	4	31	7	2	53	41	16	52	8	21	18	-	-	11	110
2	82	17	9	8	1	82	1	28	8	-	60	37	22	-	8	16	13	7	68	7	119

Cf. Pompei Bojor, op.cit., p. 6 și Ioan Balaban, *Anuarul Școlilor Medii de Stat din Careii-Mari pe anul școlar 1921/1922*, Careii-Mari, 1922, p. 19-21.

Situația absolvenților, în anul școlar 1921/22:

An școlar	Situația școlară						Plasarea absolvenților				Tot.	
	f. bine	bine	sufic.	nesatisf.	corigent	repetent	nu pot nu pot continua	curs sup.	Șc. practice	ucenici în alte carriere		Ofic ianți mici
1921/22	1	6	13	4	3	1	-	9	2	11	2	24

Cf. Ioan Balaban, *Anuarul Școlilor Medii de Stat din Careii-Mari pe anul școlar 1921/1922*, Careii-Mari, 1922, p. 20-21.

Începând cu anul 1924 școala se va transforma în Școală de Arte și Meserii.

În privința corpului didactic, în primii ani „schimbările păreau a nu mai avea sfârșit”, exclamă directorul școlii Pompei Bujor în anuarul instituției pe anul școlar 1920/21. Deși Consiliul Dirigent numise cadre didactice pentru asigurarea procesului instructiv-educativ, aceștia nu se prezentau la post (Livia Pașca, Rădulescu Ioan, Gănescu Eliza, Mironescu Amalia, Moisescu Ștefania). Unii părăsesc catedra în timpul anului școlar (N.

Stancea), alții se prezintă la post pe parcursul anului școlar, din decembrie până în martie (Aurelia Panaitescu pleacă în 18 martie, Elena Mircea, Maria Tatulici, Teodor Tatulici).

Lipsa cadrelor este determinată și de părăsirea catedrelor de către profesorii de origine maghiară, deși în școală au fost numiți noi profesori maghiari de origine și la începutul anului școlar 1920/1921 (Iuliu Mezei, Alexandru Sarkadi, Alexandru Ujházy, Elisah Opitz, Izabela Ilorvai). Astfel, din totalul de 20 de cadre didactice ale școlii în anul școlar 1920/21, șapte sunt maghiari, unul evreu, dar catiheții sunt doi evrei, cinci maghiari și un român.

În anul școlar următor se menține numărul de 7 profesori și maiștri instructori aparținând minorităților maghiare, din 20 de cadre didactice încadrate în școală.¹ Este remarcabilă pentru această perioadă de început prezența Directorului Regional de la Oradea pentru Învățământ, dr. Alexandru Pteancu, care susține cadrele didactice, cu sfaturi și imbolduri prețioase: „Piatră scumpă este mintea, sfetnic mânuitor este știința și cel ce cu acestea pleacă, în drum niciodată nu se va rătăci.”²

II.2.5 Școli de Ucenici

II.2.5.1 Școala de Ucenici Industriali de Stat din Satu-Mare

În anul școlar 1920/1921 școala funcționa cu un corp didactic format din 33 de profesori și maștri, sub conducerea directorului Ioan Delean. Obiectele de studiu erau predate de: Baciu Augustin, Pop Nicolae și Görög Grigoriu (limba română), religia era predată de Tămaș Silviu de la Liceul

---

¹ *Anuarul Școalelor Medii (Civile) a Statului din Careii-Mari, pe anul școlar 1921-1922, Careii-Mari, 1922, p. 8-12;*

² *Ibidem, p. 4;*

„Mihai Eminescu”, singurul cu studii superioare. Studiile reale erau predate de Ioan Ardelean, Ioan Ciule, Paul Cherecheș, absolvenți ai cursurilor de la Brașov (organizate în perioada Consiliului Dirigent). Ca nivel de calificare, unul singur era profesor, 6 preoți, ceilalți fiind învățători și maiștri instructori. Din punct de vedere etnic, numai 7 erau români, din 34. Școala funcționa cu 3 ani de studiu. Numărul mare al cadrelor didactice ne îndreptățește să credem că școala era frecventată și de un număr mare de elevi. Din nefericire documentele statistice lipsesc.¹ Este clar că majoritatea elevilor erau maghiari și predarea se face în limba maghiară în cea mai mare parte. În iulie 1921, Ioan Delean cere organelor de învățământ aprobarea pentru introducerea manualelor de limba română de la școala primară, în predare, datorită lipsei manualelor pentru școala respectivă.²

Școala a funcționat înainte de trecerea ei la învățământul de stat ca școală particulară. De la început trebuie arătat faptul că reconstituirea istoricului său s-a făcut pe baza unor relatări din presă sau din unele scrieri monografice păstrate, documente de arhivă neexistând. Naționalizarea ei s-a produs începând cu 1 septembrie 1924³, când aceasta s-a numit „Școala de Ucenici Industrială și Comercială” din Satu Mare, iar din anul școlar următor „Școala de Ucenici Industriali de Stat”. Școala a organizat o expoziție la 2 iunie 1924 în sala „Urania”, expunând produse confecționate de elevi, din domeniul cizmăriei, croitoriei, obiecte confecționate din piele, lemnărie, rotărie, fierărie etc. Școala era condusă de Ioan Deleanu și în anul școlar 1923/1924 a fost frecventată de 1200 de ucenici, cuprinși în 19 clase de

---

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond : Prefectura județului Satu Mare, rola 15, document 28/1920, f. 14, 15, 17 ;

² *Loc. cit.*, f. 115 ;

³ „Satu Mare”, an VI, nr. 71, 17 septembrie 1924;

cunoștințe generale și 14 clase de desen.¹ Numai 7 clase cu 216 elevi aveau limba de predare română.

Director al școlii a fost de la statificare Ambroziu Nicoară, care era și subrevizor școlar. Este apreciat în presa vremii pentru buna administrare a școlii, care numai după un an de funcționare a dispus de un local și de un internat cu 70 de locuri, care este inaugurat la 23 august 1925.² În fapt localul școlii a fost închiriat de la Biserica Reformată, în urma desființării Școlii Pedagogice Reformate, în 1924. În cursul anului 1924/1925 școala a fost frecventată de 1261 de elevi, cuprinși în 24 de clase de cunoștințe generale și 18 clase de specialitate, 1 clasă specială pentru bărbieri. Așa cum am afirmat, școala funcționa în limba română, numai că majoritatea elevilor nu cunoșteau limba. Din această cauză s-au constituit 18 clase din asemenea elevi, în care se preda în „condiții speciale” și 3 clase din elevi români, cunoscători ai limbii române. Este subliniată activitatea culturală organizată în școală, cercurile culturale ale elevilor și faptul că s-a organizat o „casă de economii pentru elevi”.³ Numărul mare de elevi cuprinși în Școala de Ucenici Industriali îl determină pe ministrul dr. Constantin Angelescu să viziteze școala în 1923, cu prilejul vizitei în Satu Mare.

Începând cu anul școlar 1931/1932, atât Școala de Ucenici Industriali, cât și Școala de Ucenici Comerciali vor trece în administrarea Ministerului Muncii. La mijlocul deceniului patru al secolului al XX-lea, Școala de Ucenici Industriali din Satu Mare dispune de un corp didactic numeros și corespunzător din punct de vedere al pregătirii profesionale: profesorul Augustin Baciș, Vasile Sepeși, inginerii Silviu Hedeșan, Ioan Silaghi, Mihai

---

¹ „Satu Mare”, an V, nr. 5, 1 iulie 1924;

² „Satu Mare”, an VII, nr. 75, 20 septembrie 1925 ;

³ „Satu Mare”, an VII, nr. 61, 20 august 1925 ;

Tanco, C. V. Aldea și Iancu Simionescu, avocat Ioan Radu, Vasile Sepeșan, Ioan Tarția, Alexandru Ștefănescu, Petulia Breazu, maeștri Ioan Rentea, Constantin Bărbos.¹

La Școala de Ucenici Comerciali, director era profesorul G. Gavrilaș și profesori Isac Cheovari și Emil Luran.²

II.2.5.2 Școlile de Ucenici din Carei

Școala a funcționat începând cu anul școlar 1926/1927. Aceasta s-a numit „Școala de Ucenici Industrială și Comercială” din Carei, iar din anul școlar următor „Școala de Ucenici Industriali de Stat”. Sediul școlii era pe strada Marele Voievod Mihai Viteazul, în localul fostei Școli Agricole Elementare, desființată în 1925. În 1933 se mută, oarecum abuziv, în 3 săli aparținând Școlii Primare Nr. 1, pe strada I. G. Duca.³ Acest fapt va isca un adevărat scandal, Școala Primară revendicându-și spațiul, iar Școala de Ucenici făcând presiuni asupra Primăriei pentru a-i asigura un spațiu corespunzător. Astfel, în anul 1937, cere un buget suplimentar de 200.000 lei, pentru că „...n-avem local și școala e populată cu elevi din Carei și comunele din împrejurimi. Nu vrem să fie mizerie, noi formăm meseriașii români care vor înlocui pe meseriașii străini...”⁴ Problema spațiului nu se va rezolva decât după plecarea Școlii Normale și desființarea Școlii de Aplicație, în toamna anului 1938.⁵ Director al școlii în anii '30 a fost profesorul Baciuc Augustin, din corpul profesoral făcând parte: Măgureanu Vasile, Luca Ioan, Popescu Constantin, ing. Bohățiel, ing. Medeșeanu, ing. Simionescu, ing.

---

¹ Horia I. Gheorghită, *op. cit.*, p. 84 și G. Tankóczy, *op. cit.*, p. 49 ;

² *Ibidem*, p. 84 ;

³ Arh. Naț., DJSM, Fond : Primăria municipiului Carei, dosar 41/1938, f. 12 ;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 31/1937, f. 6 ;

⁵ *Loc. cit.*, dosar 41/1938, f. 53 ;

Tanco, avocat Radu Ioan și Rentea Ioan.¹ Din anul școlar 1936/1937, până în 1940, director al școlii a fost Dumitru Alunar. Este demn de reținut faptul că, începând cu anul 1931, aceste școli și cursurile de ucenici au fost preluate de către Ministerul Muncii, dar dificultățile create de criza economică au determinat ca problemele majore ale acestor instituții să rămână în seama administrației locale de stat. De exemplu, în 5 decembrie 1934, Ministerul Muncii a expediat o adresă către Primăria Carei, prin care o anunță că nu mai poate ajuta cursurile profesionale de ucenici pentru cumpărarea de combustibili.²

Materiile predate în acest an au fost: religie, limba română, istoria românilor, geografia României, aritmetica, geometria, tehnologia, fizica, chimia, contabilitate, educație civică, mărfuri, studiu comercial, corespondență, limba germană, desen de specialitate, specialități practice. Obiectele de studiu erau împărțite pe capitole: Educație religioasă-morală, Partea literară, Partea științifică, Generalități profesionale, Dexterități.

Redăm mai jos situația statistică pentru anul școlar 1928/29³, relevantă credem pentru nivelul de dezvoltare al școlii.

Situația statistică privind elevii înscriși la începutul și pe parcursul anului școlar:

Naționalitate		Clasa pregătitoare			Clasa I				Clasa a II-a			Clasa a III-a	Numai la desen	Scuții	Total	Total înscriși/ an
		A	B	Tot	A	B	C	Tot	A	B	Tot					
Români	înscr. în curs.an	2	5	7	5	7	8	20	15	20	35	17	13	2	94	119
	veniți curs an	-	-	-	4	9	6	19	4	2	6	-	-	-	25	
Maghiari	înscr. în	13	11	24	10	10	15	35	6	7	13	8	6	1	87	107

¹ Anuarul Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Carei, pe anul școlar 1928/1929, p. 28 ;

² Arh. Naț., DJSM, Fond : Primăria municipiului Carei, dosar 24/1934, f. 4 ;

³ Anuarul Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Carei, pe anul școlar 1928/1929, p. 26-29;

	curs.an		3	5	8	3	2	3	8	1	2	3	1	-	-	20
	veniți	curs an														
Germani	înscr. în	16	20	36	15	11	12	38	13	14	27	10	3	-	-	114
	veniți	8	4	12	2	3	7	12	2	-	2	1	-	-	27	
Ruteni	înscr. în	-	1	1	-	1	1	2	2	-	2	1	1	-	7	
	veniți	-	2	2	-	-	1	1	-	1	1	-	-	-	4	
Evrei	înscr. în	2	2	4	6	2	-	8	1	-	1	2	1	-	16	
	veniți	1	-	1	3	1	-	4	-	-	-	-	-	-	5	
Total		45	58	103	48	46	53	147	44	46	90	40	24	3	399	399

Cf. *Anuarului Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Carei, pe anul școlar 1928/1929*, p. 26-29.

După ocupația părinților și religie, elevii Școlii de Ucenici se prezentau astfel:

Total elevi uc.	Ocupația părinților							Religie								
								Români		Maghiari			Germani		Ruteni	Evrei
	zilierii	mici agric.	meseriași și come rc.	funcț.	mari agric.	fabricanți	mari funcț.	otodocși	greco-cat.	rom.-cat.	ref.	evangh.	rom.-cat.	evangh.	greco-cat.	mozaici
399	124	144	93	30	-	-	8	-	119	41	65	1	141	-	11	21

Cf. *Anuarului Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Carei, pe anul școlar 1928/1929*, p. 29.

Cursurile Școlii de Ucenici puteau fi frecventate de elevi care nu absolviseră nici patru clase primare, până la absolvenți a 7 clase primare. Redăm statistica privind pregătirea anterioară a elevilor înscriși:

După naționalitate	Fără 4 clase primare	Cu 4 clase	Cu 5 clase	Cu 6 clase	Cu 7 clase	Cu mai multe clase secundare	Total
români	-	76	26	15	2	-	119

maghiari	2	64	20	18	2	1	107
germani	-	69	33	36	3	-	141
ruteni	-	7	2	2	-	-	11
evrei	1	16	1	3	-	-	21
Total	3	232	82	74	7	1	399

Cf. *Anuarului Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Carei, pe anul școlar 1928/1929*, p. 27.

Din totalul de 399 de elevi înscriși, doar 306 au rămas până la sfârșitul anului, o parte din ei retrăgându-se în urma desfacerii contractului de ucenicie - 13 elevi, iar 80 de elevi au „ieșit calfe în cursul anului”.

Situația școlară a elevilor la sfârșitul anului se prezenta astfel:

Naționalit.	clasa pregătit.		clasa I		clasa a II-a		clasa a III-a		numai la desen	scuțiți	Total elevi		
	prom.	nepr.	prom.	nepr.	prom.	nepr.	prom.	nepr.			rămăși sf. an	prom.	nepr.
români	5	1	28	7	21	10	9	8	10	2	98	75	23
maghiari	17	9	19	14	3	8	1	5	6	1	81	47	34
germani	26	18	24	16	9	10	6	-	-	-	109	65	44
ruteni	1	1	1	1	-	1	1	-	-	-	6	3	3
evrei	1	3	5	2	-	-	-	-	1	-	12	7	5
Total	50	32	77	40	33	29	17	8	17	3	306	197	109

Cf. *Anuarului Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Carei, pe anul școlar 1928/1929*, p. 28.

Dintre elevii înscriși la începutul anului școlar, 80 „au ieșit calfe în cursul anului”¹, după cum urmează:

Naționalitate	clasa pregătit.	clasa I	clasa a II-a	clasa a III-a	numai la desen	scuțiți	Total

¹ *Ibidem*, p. 28;

români	1	3	8	3	3	-	18
maghiari	4	8	5	5	-	-	22
germani	2	9	9	5	3	-	28
ruteni	1	1	2	-	1	-	5
evrei	1	3	1	2	-	-	7
Total	9	24	25	15	7	-	80

Cf. *Anuarului Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Carei, pe anul școlar 1928/1929*, p. 28.

„Relațiile de ucenicie”, respectiv contractele de ucenicie cu patronajul, dar și gradul de susținere a elevilor din partea patronilor sunt următoarele:

Numărul ucenicilor pe ani de ucenicie									Numărul ucenicilor după susținerea patronului					
pe 5 ani	pe 4 și ½ ani	pe 4 ani	pe 3 și ½ ani	pe 3 ani	pe 2 și ½ ani	pe 2 ani	pe 1 și ½ ani	pe un an	primesc veștminte și toată întreținerea	primesc hrană și locuință	primesc numai hrană	primesc hrana în bani	plătesc ei patronului	taxa școlară/ ucenic
14	13	117	39	147	19	31	5	14	16	171	15	65	63	10 lei

Cf. *Anuarului Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Carei, pe anul școlar 1928/1929*, p. 29.

La începutul anului școlar 1929/1930 școala era frecventată de un număr de 337 elevi, colectivul de cadre didactice fiind format din 2 ingineri și patru maiștri.¹

Constatăm că un număr mare de elevi urmau cursurile acestei școli, ei provenind din rândul agricultorilor, comercianților, meseriașilor, zilierilor aproape în exclusivitate. Aflăm că pregătirea practică se realiza în ateliere,

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond : Primăria municipiului Carei, dosar 25/1929, f. 1 ;

însă era susținută de patroni prin plata taxei școlare în suma mică de 10 lei pentru o parte din elevi, existând însă și situații în care elevul îi plătea patronului pentru a avea acces în ateliere, ca să învețe meserie (63 de elevi!). Un aspect deosebit, demn de semnalat, care privește calitatea învățământului și interesul pe care îl acordă statul în ceea ce privește pregătirea școlară a ucenicilor îl reprezintă menționarea faptului că 9 patroni au fost amendați pentru absențele nemotivate ale elevilor.¹

Statul era cel care susținea în cea mai mare măsură pregătirea elevilor, asigurându-le îmbrăcăminte, hrană, locuință. Numai 16 din 399 de ucenici primesc haine și sunt întreținuți de patroni.

În ceea ce privește naționalitatea elevilor, majoritatea sunt minoritari – maghiari și germani (62%) – vorbitori nativi de limbă maghiară, numai 119 sunt români (29,82%).

Denumirea școlii se schimbă în anul școlar următor în „Cursul Profesional pentru Ucenici”(băieți).

În aceeași perioadă Școala de Ucenici Comerciali, care devenise de stat începând cu 1925, avea 80 de elevi îndrumați de 2 cadre didactice: Teodor Borca (director) și Ujházi Alexandru, profesor suplinitor.² Ucenicii comerciali au fost separați în anul școlar 1927/1928 de cei industriali, pentru ca în septembrie 1938, conform Ordinului Ministerului Muncii, școlile să fie contopite din nou.³ Școala de Ucenici Comerciali a fost înființată în anul 1893 și avea caracter comunal (particular) până în 1925. Fusesse susținută de Asociația Comercianților și avea sediul pe strada Pinteazul nr. 12,

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 21/1937, f. 15;

² *Loc. cit.*, dosar 25/1929, f. 14;

³ *Loc. cit.*, dosar 34/1939, f. 1;

localul fiind construit de Asociație în 1911. Noua administrație românească preia școala în anul 1921.¹

II.2.6 Școli Comerciale

II.2.6.1 Școala Superioară de Comerț din Satu Mare/ Liceul Comercial de Băieți

După Primul Război Mondial, au fost înființate școli superioare de comerț aproape în toate județele României Mari, Școala Superioară de Comerț din Satu Mare înscriindu-se în rândul acestora. Aceasta apare din necesitatea dezvoltării unui învățământ românesc centrat pe domenii practice, aducătoare de progres economic și social. Cu atât mai mult cu cât orașul și județul Satu Mare este situat la încrucișarea unor căi comerciale, constituind o adevărată placă turnantă pentru economia unei regiuni europene destul de vaste, cuprinzând zone importante din Ungaria, Ucraina și România, poartă prin care se iese spre Occident și se pătrunde în același timp dinspre Occident. Iată numai câțiva factori care favorizează și motivează dezvoltarea industriei și comerțului în zonă, explicând nevoia înființării unui învățământ comercial în Satu Mare. Astfel prima Școală Comercială Superioară este înființată în 1906 și susținută de Sfatul Negustoresc al orașului. Din 1907 aceasta va fi susținută de către Primărie până în 1921, când va fi preluată de către administrația românească și susținută de către statul român, începând cu 1 noiembrie a anului respectiv.

Conform Procesului-verbal încheiat cu acest prilej, predarea, respectiv primirea Școlii Superioare de Comerț de către statul român, s-a realizat în prezența directorului regional al învățământului secundar din Cluj, Simion

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 34/1939, f. 11;

Gocan (viitor inspector regional), al viceprimarului orașului Satu Mare, dr. Tiberiu Gruescu și al directorului școlii, Berky Ludovic.

Predarea școlii se face în baza hotărârii Consiliului local al orașului Satu Mare, adoptată în conformitate cu Decizia Guvernului României nr. 3610/ 22 IV 1921, publicată în Monitorul Oficial nr. 72 / 5 iulie 1921. Școala va trece în administrarea statului prin Ministerul Instrucțiunii, statul preluând inventarul clădirii, mobilier, documente, rechizite, colecții, cărți, fondurile școlare constituite de fundațiile „Dunay Sándor” – 1933 lei, „Messinger Péter” – 2500 lei, „Frieder Adolf” – 1575 lei. Statul preia, de asemenea, întreg corpul profesoral, recunoscându-le drepturile câștigate anterior și îi încadrează ca personal didactic al statului român, începând cu 1 noiembrie 1921.

Orașul se obligă să întrețină clădirile, să asigure încălzirea, iluminatul, apa și personalul de întreținere. În același timp Consiliul local își exprima dorința de a recomanda anual 4 elevi săraci care să fie scutiți de taxa școlară (didact).¹

Aici se puteau înscrie elevi cu certificat de absolvire a clasei a IV-a de la oricare unitate liceală, gimnazială sau secundară de alt tip recunoscute de stat, cu drept de publicitate. Se pot înscrie, de asemenea, absolvenții școlilor elementare de comerț, care au împlinit 15 ani, cu condiția susținerii unui examen la începutul anului școlar la disciplinele fixate în regulamentul școlii. Școala este profesională, însă prin programele școlare, nivelul de pregătire și

---

¹ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, „Proces-verbal” privind predarea-primirea școlii, document, 3 pagini;

posibilitatea accesului în învățământul superior al absolvenților, se află la același nivel cu liceele din vremea respectivă.¹

Începând cu anul școlar 1923/1924, limba de predare devine limba română pentru clasa I (a V-a), urmând ca progresiv să se introducă în predare și la celelalte clase. Sunt înscriși 66 de elevi, număr mic, comparativ cu anii precedenți, explicat de către directorul școlii prin introducerea limbii române la clasa I, în conformitate cu noua legislație. Examenul de maturitate s-a susținut până în anul 1923, după clasa a III-a, urmând ca începând cu acest an școlar să se susțină examen de absolvire după anul al IV-lea de studii.

Referindu-se la momentele de început, directorul școlii remarcă dificultățile întâmpinate din cauza lipsei cadrelor didactice pentru predarea în limba română, dar și a necunoașterii limbii române de către elevii absolvenți ai învățământului secundar inferior (gimnaziu), care, deși erau absolvenți de patru clase secundare, nu știau să citească românește. „A trebuit să introduc ore de după masa, neplătite, peste obligațiunile regulamentului.”afirma directorul școlii Gheorghe Dragoș.²

Începând cu data de 20 noiembrie 1923, director al școlii este Gheorghe Dragoș, dată până la care direcțiunea i-a aparținut lui Berky Ludovic, care a îndeplinit această funcție între anii 1919 și 1923. Moare la 2 decembrie 1923, la vârsta de 42 de ani.

În această perioadă școala funcționa într-un local al Primăriei, pe strada Ferdinand, la numărul 30.

---

¹ Arhiva Liceului Economic de Drept-Administrativ „Gheorghe Dragoș” Satu Mare și Fondul documentar al Bibliotecii Județene Satu Mare, *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare*, pe anii școlari 1923-1924, 1924-1925, 1925-1926, 1926-1927, 1927-1928, întocmite de directorul școlii Gheorghe Dragoș;

² *Anuarul Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare, anul IV și V, pe anii școlari 1926-1927, 1927/1928*, întocmit de directorul școlii Gheorghe Dragoș, Satu Mare, p. 24;

Redăm evoluția efectivelor școlii pe cinci ani de studiu, între 1923 și

1928:

Anul școlar	Clasa I		Clasa a II-a		Clasa a III-a		Clasa a IV-a		Tot. elevi
	Înscr.	Prom.	Înscr.	Prom.	Înscr.	Prom.	Înscr.	Prom.	
1923/24	21	18	26	22	19	14			66
1924/25	44	32	19	14	25	23	14	13	102
1925/26	58	42	29	26	23	19	22	22	132
1926/27	51	39	44	36	29	27	21	20	145
1927/28	50	40	49	35	38	31	29	29	166

Cf. *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare* pe anii școlari 1923/1924, 1924/1925, 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928, întocmite de directorul școlii Gheorghe Dragoș.

Din punct de vedere a naționalității elevilor situația era următoarea:

Anul școlar	Români		Evrei		Maghiari		Germani/șvabi		Ruteni		Totalul elevilor	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
1923/24	10	15,16	35	53,03	19	28,78	2	3,03	-	-	66	100
1924/25	43	42,16	41	40,20	17	16,66	1	0,98	-	-	102	100
1925/26	81	61,38	30	22,72	18	13,63	3	2,27	-	-	132	100
1926/27	103	71,06	23	15,86	14	9,65	5	3,43	-	-	145	100
1927/28	123	74,24	28	16,74	12	7,22	3	1,80	-	-	166	100
1928/29	131	75,78	23	13,28	13	7,01	5	3,36	1	0,57	173	100

Cf. *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare* pe anii școlari 1923/1924, 1924/1925, 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928, 1928/1929, întocmite de directorul școlii Gheorghe Dragoș.

După confesiuni, elevii erau:

Anul școlar	După religie					Total elevi
	Greco-cat.	Ortod.	Rom.-cat.	Reform.	Izraeliți	
1923/24	10	-	9	11	36	66
1924/25	38	4	6	13	41	102
1925/26	66	15	11	10	30	132
1926/27	79	24	5	14	23	145

1927/28	96	27	3	12	28	166
---------	----	----	---	----	----	-----

Cf. *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare* pe anii școlari 1923/1924, 1924/1925, 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928, întocmite de directorul școlii Gheorghe Dragoș.

În fiecare an, pe lângă elevii ordinari (curs de zi), erau înscriși un număr de elevi particulari (fără frecvență).

Anul școlar	Elevi particulari	
	Înscriși	Promovați
1923/24	9	5
1924/25	37	30
1925/26	48	24
1926/27	37	20
1927/28	30	19

Cf. *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare* pe anii școlari 1923/1924, 1924/1925, 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928, întocmite de directorul școlii Gheorghe Dragoș.

Analizând situația elevilor absolvenți din anii școlari 1926/27 și 1927/28, constatăm că după proveniență, majoritatea sunt născuți în județul Satu Mare, dar și în județele limitrofe, Sălaj, Maramureș precum și în județele mai îndepărtate, Brașov, Sibiu, Someș. Marea majoritate a lor provin din mediul rural. Vom oferi în continuare o statistică în acest sens.

Pentru anul școlar 1926/27, absolvenții provin din localități ca: Borlești, Gherța Mare, Mireșu Mare, Seini, Negrești, Turț, Baia Mare, Copalnic-Mănăstur, Apa, Moftinu Mic, Pomi, Rușeni, Sanislău, Satu Mare, Sighet, Lancrăm (Sibiu), Semlac (Arad), Satulung (Brașov), Osvașul de Jos (Someș), Cernatu (Brașov), Oarța de Mijloc (Sălaj), Top (Someș), Băsești

(Sălaj). Așadar 14 elevi provin din județul Satu Mare, unul din Sibiu, doi din Brașov, unul din Arad, doi din județul Someș, doi din Sălaj și unul din Maramureș. Numai un singur elev este din orașul Satu Mare, alături de alți doi din mediul urban – Sighet, respectiv Baia Mare. Pentru anul școlar următor proveniența elevilor absolvenți după locul nașterii este și mai diversificată: 10 provin din județul Satu Mare, 7 din județul Sălaj, 2 din Bihor, câte unul din județele Torontal, Brașov, Târnava Mare, Someș, Năsăud, Argeș, câțiva din străinătate, SUA, Ungaria, Cehoslovacia (Ungvar).

În anul școlar 1922/1923, elevii absolvenți ai anului III de studii vor susține examene de absolvire, așa încât în anul școlar 1923/1924 nu există anul IV de studiu.

În ceea ce privește efectivele de elevi pentru primii 5 ani ai existenței școlii se impun câteva concluzii. În primul rând se poate observa o creștere a efectivelor față de 1923 de aproape trei ori. În primul an școlar în care se introduce limba română (1923/1924) sunt înscriși 10 elevi români reprezentând 15,16% din efectivul de elevi al școlii. După numai 5 ani de existență a instituției școlare, elevii români reprezintă 75,78%, înregistrând o creștere de 13 ori. Creșterea efectivelor de elevi se datorează în primul rând râvnei cu care directorul școlii, Gheorghe Dragoș, a lucrat pentru aceasta, folosind toate mijloacele de popularizare care i-au stat la îndemână. Aceasta pe fondul transformării școlii dintr-una cu limba de predare maghiară, în școală românească. Ca urmare populația școlară provenită din rândul minorității maghiare se reduce simțitor, numărul elevilor rămânând stabil, în jur de 20 de elevi proveniți din rândurile populației evreiești, știut fiind faptul că evreii erau implicați într-un număr mare în comerț și industrie.

Publicitatea făcută de directorul școlii împreună cu cadrele didactice, prin articole în presă, conferințe susținute în sate și orașe (vezi conferința din 21 iunie 1924 susținută în sala Teatrului din Satu Mare), redactarea de Anuare și punerea lor la dispoziția directorilor de gimnazii sau licee, școli din care puteau proveni viitorii elevi ai școlii sunt forme prin care au fost atrași elevii să-și continue studiile la această instituție. De asemenea s-a făcut o susținută popularizare a școlii prin intermediul preoților români și a primarilor.

„Dacă numărul elevilor români a crescut atât de mult în cinci ani, să nu se creadă că această creștere s-a întâmplat în dauna tinerilor aparținători altor naționalități. NU! Am primit la școală pe toți cei care s-au prezentat. Ne-am permis însă dreptul de a atrage cât mai multe elemente tinere de la țară, care până atunci se țineau cu totul departe de școală. Și n-a fost ușor să obținem acest rezultat, mai cu seamă dacă ținem seamă de sărăcia tuturor elevilor români, care mai bucuroși se duceau la alte școli, unde li se oferea favorul primirii în internate.” spunea directorul școlii.¹ Lipsa internatului rămâne o problemă, direcțiunea făcând apel la internatul Casei Învățătorilor (38 de elevi sunt cazați aici cu bunăvoința directorului acesteia, înv. Al. Ungur). Atragerea și menținerea elevilor proveniți din mediul rural s-a realizat și prin burse, provenite de la Minister, Camera de Comerț și Industrie, Prefectură, Primărie.

Sumele oferite ca ajutor elevilor săraci sub formă de burse, cărți, îmbrăcăminte, medicamente, pe ani calendaristici:

---

¹ *Anuarul Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare, anul IV și V, pe anul școlar 1926/1927 și 1927/1928*, întocmit de directorul școlii Gheorghe Dragoș, Satu Mare, p. 14;

1923 și 1924	1925	1926	1927	1928
21.981 lei	85.109 lei	107.709 lei	153.077 lei	163.676 lei

Cf. *Anuarul Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare, anul IV și V, pe anul școlar 1926/1927 și 1927/1928*, întocmit de directorul școlii Gheorghe Dragoș, Satu Mare, p. 15.

Referindu-se la rezultatul obținut ca urmare a eforturilor depuse, directorul școlii spunea: „Dumnezeu mi-a ajutat de am putut să le ușurez soarta și să le dau posibilitatea de a deveni mâne factorii vii și activi ai vieții economice din acest județ. Altfel erau sortiți să rămână la sate înfrățiți cu sărăcia, în timp ce orașele ar fi rămas și pe mai departe lipsite de tinerețea și vigoarea neamului nostru.”¹

Privitor la învățământul comercial pentru fete, acesta exista numai în limba maghiară la începutul perioadei. Se simțea nevoia înființării unei astfel de școli, neexistând tipul acesta de instituție nici în împrejurimi. Astfel în anul școlar 1923/1924 s-a organizat un curs de un an pentru fete, în limba de predare română. Au fost înscrise 46 de eleve, din care au promovat 34, 6 fiind retrase sau repetente, 6 corigente care însă nu s-au prezentat nici una la examenul de corigență. Elevele erau din punct de vedere a religiei: 20 izraelite, 12 romano-catolice, 8 greco-catolice, 5 reformate, 1 ortodoxă. După naționalitate, numai 9 erau românce, 20 evreice, celelalte fiind maghiare (17).

În primii cinci ani de funcționare a Școlii Comerciale Superioare de Comerț din Satu Mare, au absolvit 96 de elevi, obținând certificate 67 și diplome de absolvire 29, majoritatea lor devenind funcționari în bănci sau în instituții de stat. Îmbucurător este faptul că un număr de 24 de absolvenți au urmat învățământul superior, în Universități din țară – Cluj, București, Iași

---

¹ *Ibidem*, p. 16;

sau străinătate (de exemplu la Anvers – Aldea Gheorghe din Satulung, Brașov și Friedmann Iosif din Beretóújfalú, Ungaria).

În tabelul următor este prezentată distribuția absolvenților pe categorii de ocupații:

Abs.	Funcționari particulari			Funcționari de stat						Studenti		Cursul de notari	Comercianți	Militari	
	BNR	Bănci	Întrepr. com. și ind.	Percepții	RMS	CFR	PTT	Casa Cercuală	Siguranță	În țară	În străinătate			Șc. de ofițeri activi	Pentru stagiu
96	4	35	13	2	2	3	1	1	1	17	7	1	3	3	3

Cf. *Anuarul Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare, anul IV și V, pe anul școlar 1926/1927 și 1927/1928*, întocmit de directorul școlii Gheorghe Dragoș, Satu Mare, p. 16.

Absolvenții în întregime au fost integrați în societate prin ocuparea unor slujbe pe măsura pregătirii lor școlare sau prin continuarea studiilor la nivel superior, universitar.

Notele obținute de elevii absolvenți se situează între 5 și 7 în majoritatea lor, reflectând exigența examenelor, dar și nivelul de pregătire al elevilor. Iată situația rezultatelor obținute între anii 1923 și 1928 de către absolvenții de la cursul de zi:

Anul școlar	Note			Total absolv.	Repetenți	Obs.
	între 5 - 7	între 7 - 9	între 9 - 10			
1923/24	12	1	1	19	5	
1924/25	11	-	2	14	1	retras
1925/26	10	12	-	22	-	
1926/27	16	4	-	21	1	eliminat ¹
1927/28	21	8	-	29	-	

Cf. *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare* pe anii școlari 1923/1924, 1924/1925, 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928, întocmite de directorul școlii Gheorghe Dragoș.

De asemenea, putem concluziona că absolvenții cu o pregătire mai bună ai nivelului de școlaritate gimnazial nu au optat pentru această școală.

În ceea ce privește asigurarea cu cadre didactice, situația este următoarea:

Nr. crt.	Anul școlar	Cadre didactice cu normă întreagă	Cadre didactice cu completare	Catifeți
1.	1923/24	4	5	5
2.	1924/25	4	8	6
3.	1925/26	4	8	6
4.	1926/27	6	1	6
5.	1927/28	7	1	6
6.	1928/29	7	1	6

Cf. *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare* pe anii școlari 1923/1924, 1924/1925, 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928, 1928/1929, întocmite de directorul școlii Gheorghe Dragoș.

În anul școlar 1923/24 erau încadrați următorii profesori titulari: Gheorghe Dragoș, Barna Ioan, Tereh Géza, Rona Samuil, care aveau catedre întregi în școală. În anul școlar următor este numit profesor suplinitor Ioan Grecu, absolvent al Academiei Comerciale din București, prof. Ioan Barna

¹ Weinberger Andrei

plecând definitiv în Ungaria. Din anul școlar 1925/26 prof. Aurel Ghitta este numit la această școală, fiind transferat de la Liceul „Mihai Eminescu”. În anul școlar următor se mai adaugă două cadre didactice cu normă întreagă, Stelian Median, absolvent al Academiei Comerciale din București și Ioan Conțiu, absolvent al Academiei de Arte din Roma, care va preda italiana la nivelul tuturor claselor. Situația se îmbunătățește și mai mult în anul școlar următor, Ioan Grecu devine titular, pleacă însă Stelian Median la Târgu Mureș, în schimb este numit suplinitor Aurel Sintion, licențiat al Academiei Comerciale din Cluj. Astfel, în anul 1928/29, școala avea un profesor titular definitiv, trei profesori titulari provizoriu, trei suplinitori, numai un cadru didactic cu completare provenit de la o altă școală. Cadrele didactice care au predat în completarea catedrei pe care o aveau la altă unitate școlară, sau care au predat ore de specialitate, în școală neexistând posibilitatea predării lor, au fost primii trei ani mai numeroase decât cei cu normă întreagă. Ei provin în general de la Liceul „Mihai Eminescu”, de la Școala Normală, dar și din alte domenii, din bănci ori din sfera justiției.

În fiecare an s-a predat religia: ortodoxă (Meletie Răuțiu), greco-catolică (Epaminonda Lucaciuc până în 20 octombrie 1924, când este numit preot la Șisești), romano-catolică (Scheffler Francisc), reformată (Bodor Eugen), izraelită ort. (M. Frischmann), izraelită neolog. (Weisz Manole). Igiena era predată de către medicul școlii: în anul școlar 1923/24 dr. Göbl Alois, apoi dr. Octavian Ardelean (viitorul prefect al județului).

În ceea ce privește nivelul de pregătire al cadrelor didactice, majoritatea erau absolvenți de învățământ superior, directorul Gheorghe Dragoș fiind absolvent al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Juridice din București, alții fiind licențiați în drept sau studii comerciale la

Universitățile din Budapesta, Cluj, București. Iosif Gajdos, profesor suplinitor de limba maghiară și germană avea titlul de doctor în filozofie al Universității din Cluj, ca și Alexandru Ambrozy, care era doctor în drept al Universității din Budapesta. Este adevărat că întâlnim și absolvenți ai cursului de profesori de la Cluj, organizat încă de Consiliul Dirigent, pentru a suplini nevoia de cadre didactice pentru învățământul în limba română, nivelul acestuia fiind universitar, absolvenții obținând calificări de acest nivel.

Este remarcabil faptul că profesorii școlii, ca și colegii lor din alte unități similare, desfășoară o activitate extrașcolară susținută, diversă, în domeniul cultural-științific și sociale, fiind factori activi ai societății civile. Directorul școlii, Gheorghe Dragoș, în afară de faptul că are un rol decisiv în consolidarea și dezvoltarea acestei instituții, care prin eforturile sale devine una din școlile românești de prestigiu din perioada interbelică – el este o prezență activă în viața publică a orașului și nu numai. Sunt apreciate conferințele pe care le susține în sala Teatrului, în sate, în școli etc., abordând teme cu conținut economic, dar și cultural ori patriotic. Activ colaborator și susținător al ASTREI, este nelipsit de la manifestările prilejuite de aniversarea zilei de 1 Decembrie și 24 Ianuarie. Temele predilecte pe care le abordează sunt de la cele de natură patriotică (despre semnificația marilor evenimente de la 1 Decembrie și 24 Ianuarie, 10 Mai), la cele mai diverse (despre demografie, însemnătatea Societății de Cruce Roșie, despre poetul George Coșbuc etc.). Participă la acțiunile ASTREI în localități din mediul rural: Seini, Borlești, Tarna Mare, Botiz, Dobra, Sătmărel, Boghiș, Medieșu Aurit, Apateu, Culciu, Odoreu, Mădăras, în localitățile nou înființate: Gelu, Baba Novac etc., unde susține conferințe cu tematică economică ori

patriotică. În afara ASTREI mai colaborează cu Societatea „Crucea Roșie” și „Cultul Patriei”. În colaborare cu alți reprezentanți ai autorităților a înființat biblioteci populare în comunele: Dobra, Boghiș, Sătmărel, Odoreu, Culciu, Botiz, Mădăras, Tarna Mare, Borlești. În Borlești a înființat și o bancă populară, fiind sprijinit de un număr de colaboratori. A publicat, în calitate de colaborator, în presa sătmăreană („Satu Mare”, „România de Nord”) articole cu tematică economică, de învățământ, cultură. Pentru a ridica nivelul de cunoaștere a limbii și literaturii române de către elevii școlii, a înființat încă din anul 1924 o societate de lectură a elevilor, el fiind președinte de onoare, președinte executiv fiind elevul Șt. Iusco, iar secretar general Andrei Coțianu. Începând cu anul 1925, societatea va primi denumirea „Poetul Octavian Goga”.

Se face remarcat, de asemenea, Tereh Géza (1889 – 1969), profesor timp de 44 de ani, absolvent al Facultății de Matematică-Fizică și Chimie și al Academiei Comerciale. Din 1912 este profesor al Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare, director al școlii între anii 1918-1919. A fost autor de manuale de matematică în limba română, pentru școlile comerciale, în colaborare cu Vasile Suciuc din Arad. Acestea sunt: „Teoria asigurărilor” (1926), „Aritmetica comercială” (1928), „Algebra financiară” (1938), „Algebra practică” (1938). În școală a condus Societatea de Ajutorare a Elevilor Săraci. Împreună cu prof. Alexandru Pop de la Liceul „Mihai Eminescu” înființează revista „Micul matematician” a elevilor de la Liceul „Mihai Eminescu”, el fiind redactor din partea Școlii Superioare Comerciale. Este pasionat și de literatură și artă. Conduce aceste domenii în cadrul

cenaclului literar „Kölcsey”, ține expuneri, conferințe, colaborează în presa vremii cu articole dedicate picturii. A fost poet și traducător.¹

Putem afirma că majoritatea cadrelor didactice din școală se implică în activități extrașcolare, organizând serbări în școală și în afara ei, ținând conferințe cu caracter economic sau cultural-educativ, de o mare audiență în perioada respectivă bucurându-se conferințele despre radiofonie, domeniu la modă, relativ nou.

Pentru a realiza un tablou cât de cât definitiv pentru Școala Superioară Comercială este necesară o privire asupra disciplinelor de studiu predate. În anul școlar 1923/1924 curricula școlară era centrată pe obiecte de studiu din domeniul comercial, alături de care se predau științe fundamentale. Limba română începe să ocupe locul firesc și se introduc limbi străine, conform noilor cerințe impuse de legislația românească în vigoare (limba franceză va crește în pondere, se va introduce limba italiană la toate clasele, începând cu anul școlar 1925/1926). Începând cu anul școlar 1926/1927 se introduce dirigenția. Limba maghiară se va reduce și nu se va mai preda începând din acest an școlar. Obiectele de bază predate au fost: drept, studii comerciale, limba română și corespondență comercială în limba română, istoria comerțului, contabilitatea, statistica etc. (vezi anexa 4).

În ceea ce privește manualele, situația nu era prea bună, cel puțin în primii ani, la unele obiecte de studiu, acestea lipsind cu desăvârșire. Această problemă fiind rezolvată pe parcurs.

---

¹ László Bura, *Tereh Géza (1889 – 1969)*. În: SCSM, IX-X, 1992-1993, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1993, p. 199-201;

Biblioteca școlii, sursă de informații și lărgire a orizontului cultural pentru elevi, ca și pentru cadrele didactice, a cunoscut de la an la an creșteri atât în ceea ce privește numărul volumelor, cât și varietatea lor.

Dacă la început, în 1923, starea ei este deplorabilă din punct de vedere al cărții românești, existau doar 19 volume în limba română, în cursul anului școlar 1923/1924, prin susținerea Camerei de Comerț, a Băncii „Casa Noastră”, filiala locală a Băncii Naționale a României, Banca Română, ca și a Academiei Române, numărul volumelor a crescut la 750. Biblioteca profesorilor numărând 300 de volume, acestea fiind în limba franceză și germană. Primul custode al bibliotecii fiind prof. Gheorghe Dragoș. În anul școlar următor, numărul volumelor pentru elevi crește la 789, iar pentru profesori la 480, 180 fiind în limba română. S-au încheiat abonamente la 5 reviste. 740 de elevi au împrumutat cărți de la bibliotecă.

Tot în acest an se realizează și o colecție de materiale și preparate pentru științele naturale.

Fondul de carte pentru elevi va număra în anul școlar 1925/1926 869 de volume, iar biblioteca profesorilor 518 volume, custodia fiind preluată de prof. Aurel Ghitta. Se înființează colecții de fizică, chimie, mineralogie. Școala dispune de 59 de tablouri (planșe) pentru științele naturii și 8 hărți pentru geografie. În anul 1928, școala are o bibliotecă cu 1224 de volume pentru elevi și 531 pentru profesori. Colecțiile menționate îmbunătățindu-se și adăugându-se colecția de zoologie realizată prin străduința prof. Ioan Conțiu.

Activitatea extrașcolară se bucură de un interes deosebit din partea elevilor școlii, îndrumați, desigur, de dascăli inimoși. Anual, cu prilejul aniversării unor evenimente importante din istoria poporului român (1

Decembrie, 10 Mai, nașterea și moartea dr. Vasile Lucaciu, Ziua Eroilor etc.), sunt organizate serbări în localul Teatrului sau în școală. Deschiderea și încheierea anului școlar sunt evenimente marcate de serbări în fața părinților și autorităților vremii. Elevii participă la „serbări culturale” organizate la sate. În deschidere aveau loc conferințe susținute de profesorii școlii.

Așa cum am mai arătat elevii au participat la activitățile societății de lectură, în cadrul căreia se organizau ședințe săptămânale unde elevii recitau, citeau lecturi din lucrări de domenii diferite, cântau. Societatea a contribuit substanțial la colectarea de cărți pentru biblioteca școlii. A organizat serbări în Amași, Rușeni, Doba, Halmeu, Sătmărel, Carei, Seini, Borlești, Baia Mare etc., în afara celor din Satu Mare.

De un deosebit interes pentru elevii școlii au fost concursurile pe discipline de învățământ organizate de Societatea „Tinerimea Română”, la nivel național. Acestea erau organizate la București, elevii școlii participând în anii 1925, 1926 și 1928, remarcându-se prin obținerea de premii elevii Pupeză Ioan în 1926 la limba română și Pupeză Emil în 1928. Elevii școlii s-au afirmat și în domeniul matematicii prin participarea lor la redactarea revistei elevilor de la Liceul „Mihai Eminescu”, „Micul matematician”, al cărui redactor din partea Școlii Comerciale era, așa cum am mai arătat, prof. Tereh Géza.

Au fost organizate anual excursii, ca activități de recreere, dar și de cunoaștere, complementare activităților didactice din școală. Anual au fost organizate excursii în împrejurimi pe trasee turistice din județ, la Negrești-Oaș, Baia Mare, în Maramureșul istoric, dar și pe itinerarii mai lungi, în anul 1926 în Basarabia au participat Pupeză Ion cu președintele Societății „Tinerimea Română”. În anul școlar 1927/28 s-a organizat o excursie de 11

zile pe traseul Arad – Timișoara – Lugoj - Băile Herculane – Orșova - Ada Kaleh – Cazane - Turnu Severin – Craiova – Călimănești - Turnu Roșu – Sibiu - Satu Mare. În urma acestor excursii se întocmeau albume și se realizau „descrieri” (jurnale de călătorie) de către elevii participanți (ex. Pupeză Ioan și Cucu Gheorghe). Vizitele în fabricile din oraș se bucurau, de asemenea, de un deosebit interes (de exemplu Fabrica de Ceramică DAC, UNIO, Fabrica de Dantele, Fabrica de Bomboane, de Țesături, de Spirt etc.).

La sfârșitul fiecărui an școlar se organizau expoziții cu realizări ale elevilor, desene, lucrări de caligrafie, hărți, „lucrări de birou comercial”, un rol important în realizarea acestor expoziții revenindu-i profesorului Ioan Conțiu.

Trebuie reținut, de asemenea, faptul că și în Școala Superioară de Comerț din Satu Mare, ca și în celelalte școli românești, s-a înființat o „centurie” de cercetași. Responsabilitatea organizării ei revenind profesorului Aurel Ghitta.

Cu toată susținerea din partea statului, situația materială precară a familiilor din care proveneau elevii împiedica accesul lor la învățământul secundar. Pentru a-i atrage, a le oferi șanse, mai cu seamă celor dotați din punct de vedere intelectual, conducerea școlii a reușit – folosind pârghiile oferite de legislația în vigoare și bunăvoința unor instituții ori persoane private – să atragă sume pentru a acorda burse sau a-i menține în internat pe aceștia. Astfel a fost înființată „Societatea de Ajutorare a Elevilor Săraci”, condusă de profesorul Tereh Géza. Aceasta a împărțit ajutoare în valoare de 3.000 lei, sub formă de rechizite școlare pentru 20 de elevi, în anul școlar 1923/24. În anul școlar următor a ajutat 29 de elevi cu 3.550 lei, în anul 1925/26 cu 3.919 lei au fost ajutați 32 de elevi. Alte forme de protecție

socială a elevilor proveniți din familii cu venituri mici erau bursele școlare. Numai în anul școlar 1926/27 erau 21 de bursieri, cu burse între 1.500 și 6.000 de lei. Numărul acestora a crescut la 26 în anul școlar următor. O altă formă de ajutorare a elevilor erau sumele colectate de la societăți comerciale sau persoane private pentru procurarea de îmbrăcăminte necesară elevilor săraci (se realizau uniforme școlare). Au realizat donații către școală, între anii 1926 – 1928: Banca Casa Noastră, Banca Românească, Banca Națională a României, Casa de Păstrare a Județului, Primăria Orașului Satu Mare, Markovits Ignatie, Societatea „Româncele Sătmărene”. Se colectau sume pentru procurarea de manuale pentru elevii săraci ca și pentru premiarea celor merituoși (amintim câțiva donatori între anii 1924-1928: Camera de Comerț Oradea, ziarele „Satu Mare” și „Universul”, Banca „Casa Noastră”, Banca Națională a României, domnul Florian Gheorghe – șeful vămii, Banca Românească, domnul Șuta Ioan – 10 cărți, ing. Florian Șuluțiu – 5 cărți, Casa Școalelor – 50 de cărți, dr. Octavian Pop, Banca „Marmosósch Blank & Co”, Nicolae Beer, Markovits Ignatie, D. Șuta. În același sens trebuie amintite și scutițiile de taxe, care se practicau. Anual un număr de elevi – relativ mic – sunt scutiți de taxe sau acestea sunt reduse procentual (32 în anul școlar 1925/1926, 22 în anul școlar 1926/1927, 40 în anul școlar 1927/1928). Mai mult, în anul 1927 Pupeză Ioan este recompensat pentru rezultatele obținute cu un sejur de 10 zile în „tabăra” de la Techirghiol. Este de reținut că elevii Pupeză Ioan și Pupeză Emil sunt menționați în listele celor asistați social, dar și în listele cu elevii premianți. Este o dovadă a interesului pentru sprijinirea elevilor dotați, pentru promovarea lor socială. Se asigurau anual premii în cărți și bani pentru elevii merituoși.

Impresionantă este și solidaritatea elevilor cu școala și nevoile ei.

Elevii Mihalca Ioan și Buda Radu din clasa a II-a au avut inițiativa de a organiza un grup de colindători care, la sărbătorile Crăciunului din 1924, au mers cu colindatul, adunând suma de 1.000 lei, din care 800 i-au donat pentru procurarea de cărți pentru bibliotecă.

În ceea ce privește resursele materiale, așa cum am mai arătat, școala funcționează într-o clădire aparținând Primăriei, a cărei fațadă a fost reparată în august 1924 (costul reparației fiind de 60.000). Școala nu dispunea de internat, elevii fiind cazați, prin bunăvoința inv. Alexandru Ungur, directorul Casei Școalelor, în internatul acesteia. Problema localului școlii a rămas nerezolvată, directorul acuzând de rea voință Primăria și Camera de Comerț. În același timp școala, cu sprijinul Comitetului Școlar, au colectat sume, în special din taxele școlare, cu scopul de a contribui la construcția unei școli noi și a unui internat. În 1923 excedentul financiar era de 46.699 de lei, în anul 1928 acesta trece de 1,4 milioane de lei. La această situație contribuie și Camera de Comerț Oradea, Banca Națională a României, Banca Românească, Banca Casa Noastră, Consiliul Județean, Primăria Satu Mare, Camera de Comerț Satu Mare, între anii 1926 și 1928¹.

Dincolo de problema clădirii școlii care, într-un oraș cu atâția comercianți bogați și cu atâtea întreprinderi, ar trebui să fie „un local frumos și modern”, conducerea școlii conlucrează cu Comitetul Școlar în mod fructuos. Pe lângă reprezentanții conducerii școlii din comitet fac parte personalități publice, șefi de instituții, funcționari din bănci, proprietari de firme etc. De exemplu, în anul școlar 1927/1928, Comitetul Școlar era compus din următoarele persoane: dr. Octavian Pop, director general la

---

¹ Gheorghe Dragoș, *Anuarul ... anul IV și V*, p. 22;

Banca „Casa Noastră” – președinte; Gheorghe Dragoș, directorul școlii – secretar; prof. Ghitta Aurel – contabil, membri: dr. Augustin Ferentiu – primar; Pavel Chihăia directorul Băncii Românești, Gheorghe Florian șeful vămii, N. Beer, Géza Tereh și Simion Rona profesori; membri supleanți: Gheorghe Havaș, șef de gară; Alex Borghida, funcționar bancar; cenzori erau D. Șuta, librar, Markovits Ignatiu, fabricant și Ioan Grecu, profesor.¹ Comitetul Școlar a susținut îndeaproape școala și a contribuit la creșterea prestigiului ei.

Organele de conducere ale învățământului de stat au realizat periodic evaluări externe, inspecții tematice sau frontale. În general, concluziile controalelor cuprind aprecieri pozitive. Numai în perioada anului școlar 1923/1924 școala a fost inspectată de Ioan Filip, inspector contabil, D. Voina, inspector școlar, care verifică aplicarea Regulamentului școlar, Simion Gocan, inspector șef regional, Alexandru Pteancu, inspector general. Anual școala va fi inspectată fără însă a se constata nereguli care să determine sancționarea conducerii școlii sau a personalului didactic, dimpotrivă în Procesul-verbal din 9 martie 1926, inspectorul șef Gh. Bota scria că Școala Superioară de Comerț din Satu Mare „este o școală în plină dezvoltare, are directori și corp didactic capabil și însuflețit ...”²

După plecarea lui Gheorghe Dragoș din fruntea instituției, aceasta va continua să existe sub aceeași denumire și cu același statut până în anul școlar 1935/1936. Începând cu anul școlar următor va fi transformată în Liceu Comercial conform Legii pentru învățământul comercial și Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului secundar industrial din aprilie

---

¹ *Ibidem*, p. 56;

² Gheorghe Dragoș, *Anuarul ...anul școlar 1923-1924*, p. 12;

1936. Alături de Liceul pentru Băieți se va înființa și Liceul Comercial pentru Fete. Ca director al Școlii Superioare Comerciale de Băieți este numit profesorul Ioan Grecu, care va ocupa această funcție între anii 1929 – 1933. Începând cu anul școlar 1933/1934 în funcția de director este numit I. V. Gheție. Școala va funcționa în continuare până în anul 1936, cu patru ani de studiu. În anul școlar 1935/1936, o monografie a orașului Satu Mare consemnează la Liceul Comercial, în corpul profesoral pe: Ioan Grecu, Dumitru Apătean, Aurel Ghitta, Victor Matei, Ștefan Cuciureanu, profesorul Bârsan, profesorul Arendt, Tereh Géza, Aurel Simtion.¹

Redăm mai jos evoluția efectivelor de elevi între 1929 și 1940, cu remarcă faptului că pentru anul școlar 1934/1935 nu am găsit date în fondurile arhivistice cercetate. În tabelul următor vom prezenta situația elevilor înscriși și promovați, ca și originea lor etnică, apartenența religioasă și proveniența ca spațiu geografic:

An școlar	Înscr.	Promov.	Rom.	Magh.	Evrei	Germ.	Gr.cat.	Ort.	Ref. cat.	Izr.	Din Satu Mare	Din jud.	Din alte jud.
1929/30	170	156	125	5	34	6	104	21	11	34	49	89	38
1930/31	187	175	156	6	20	5	120	36	11	20	55	83	49
1931/32	181	150	146	8	21	6	105	51	14	21	53	81	47
1932/33	133	126	102	8	18	5	70	32	13	18	42	60	31
1933/34	106	98	82	5	14	5	56	26	10	14	31	55	20
1935/36	148	139	117	6	19	6	80	37	12	19	47	65	36
1936/37	128	125	99	5	21	3	71	28	8	21	39	60	29
1937/38	159	155	119	9	25	6	80	39	15	25	46	79	34
1938/39	140	130	107	9	19	5	68	39	14	19	45	62	33
1939/40	148	139	112	7	24	5	76	36	12	24	44	68	36
Total	1500	1393	1165	68	215	52	830	345	120	215	451	702	353
%	100%	92,87%	77,67%	4,53%	14,33%	3,47%	55,33%	23%	8%	14,33%	30,07%	46,80%	23,53%

Cf. Arh. Naț., DJSM, fond: Școala Superioară Comercială din Satu Mare.²

¹ G. Tankóczy, *op. cit.*, p. 49;

² *Loc. cit.*, pentru reconstituirea statisticii privind elevii școlii am utilizat următoarele surse: dosar 356/ 1975, Registrele matricole clasele I-IV pe anul școlari 1929/1930, dosar 358/

Vom reda în continuare repartitia statistică a elevilor după profesiile și originea socială a părinților:

An școlar	Agricultori	Funcționari	Meseriași, muncit., comercianți	Intelectuali
1929/30	66	29	63	12
1930/31	71	37	65	14
1931/32	69	34	67	11
1932/33	55	23	49	6
1933/34	42	19	38	7
1935/36	52	39	47	10
1936/37	53	25	45	5
1937/38	55	35	48	21
1938/39	49	29	51	11
1939/40	53	38	48	9
Total	565	308	521	106
Procent	37,67%	20,53%	34,73%	7,07%

Cf. Arh. Naț., DJSM, fond: Școala Superioară Comercială din Satu Mare.¹

Analizând efectivele de elevi înscriși, constatăm o evoluție pozitivă crescătoare până în anul școlar 1932/1933, când criza economică s-a resimțit din plin. Cel mai redus efectiv se înregistrează în anul școlar 1933/1934 (106 elevi), iar în următorii doi ani va crește. Odată cu transformarea școlii în

---

1975 pentru anul școlar 1930/1931, dosar 360/ 1975 pentru anul școlar 1931/1932, dosar 362/ 1975 pentru anul școlar 1932/1933, dosar 364/ 1975 pentru anul școlar 1933/1934, dosar 370/ 1975 pentru anul școlar 1935/1936. Pentru anii următori Registrele matricole – curs de zi, după cum urmează: dosar 369/ 1975 pentru anul școlar 1936/1937, dosar 373/ 1975 pentru anul școlar 1937/1938, dosar 380/ 1975 pentru anul școlar 1938/1939 și dosar 386/ 1975 pentru anul școlar 1939/1940.

¹ *Loc. cit.*, pentru reconstituirea statisticii privind elevii școlii am utilizat următoarele surse: dosar 356/ 1975, Registrele matricole clasele I-IV pe anul școlari 1929/1930, dosar 358/ 1975 pentru anul școlar 1930/1931, dosar 360/ 1975 pentru anul școlar 1931/1932, dosar 362/ 1975 pentru anul școlar 1932/1933, dosar 364/ 1975 pentru anul școlar 1933/1934, dosar 370/ 1975 pentru anul școlar 1935/1936. Pentru anii următori Registrele matricole – curs de zi, după cum urmează: dosar 369/ 1975 pentru anul școlar 1936/1937, dosar 373/ 1975 pentru anul școlar 1937/1938, dosar 380/ 1975 pentru anul școlar 1938/1939 și dosar 386/ 1975 pentru anul școlar 1939/1940.

liceu, conform Legii pentru învățământul comercial din 1936. În primul an efectivul va fi cu ceva mai redus, pentru ca în anii următori să se situeze între 140 și 159 de elevi. Între 1929 și 1940, în Școala Superioară Comercială și în Liceu au fost înscriși 1500 de elevi. Din punct de vedere etnic, majoritatea au fost români, peste 77%. Se poate observa că procentul de elevi aparținând minorității izraelite urmează celui al elevilor români, lucru explicabil prin interesul manifestat de aparținătorii acestei etnii pentru profesiile din domeniul comerțului, ca și prin prevederile legale conform cărora minoritarii evrei erau obligați să se înscrie la școli românești sau cu predare în limba lor maternă.¹

Desigur, elevii din familii greco-catolice sunt prevalenți, va crește și numărul elevilor de religie ortodoxă, însă aceștia provin din familii venite în oraș după 1918 din alte zone ale Transilvaniei și mai ales din Vechiul Regat (ofițeri, funcționari etc.), dar nu în ultimul rând întâlnim elevi înscriși la Școala Superioară Comercială și apoi la Liceu din județe îndepărtate ale țării, aceștia fiind de religie ortodoxă. În ceea ce privește zona geografică de proveniență a elevilor constatăm că majoritatea provin din județul Satu Mare și din oraș, dar există un număr semnificativ de elevi proveniți din alte județe, unii din județe îndepărtate. Aceștia beneficiind de burse locuiau la internat și urmau cursurile la zi. O parte însă, după înființarea Liceului se vor înscrie ca elevi particulari (fără frecvență). Iată, numai în anul școlar 1930/1931, între cei 187 de elevi înscriși, găsim elevi din Alexandria (Teleorman), Putna, Brăila, Turnu Măgurele, Turda, din județul Trei Scaune, Alba, Bacău (Adjud), Cluj, Buzău, alături de elevi veniți din județele învecinate, Bihor, Maramureș, Sălaj. Ca un element picant, frecventează și doi elevi veniți din

---

¹ Cf. Legea învățământului particular din 1925;

Albania, Gorgoni Menella și Schurti Atanasie (născuți în Tirana). Sunt înscriși, de asemenea, elevi din Orfelinatul „Vasile Alecsandri” din Satu Mare.¹ În anii următori, în matricolele școlii sunt înscriși, pe lângă elevii sătmăreni ori din județele vecine, elevi din localități îndepărtate, cum ar fi Constanța, Țigănești și Calomfirești (Teleorman), Poplaca (Sibiu), Urziceni (Ialomița), județele Cluj, Severin, Vlasca etc., copii de ingineri, avocați din județele Timiș, Mureș, Cluj.²

Această afluență a elevilor din județele vecine și mai ales din județele îndepărtate ale țării, dovedește prestigiul de care se bucura școala, notorietatea ei.

În ceea ce privește mediul social din care provin elevii și ocupațiile părinților, majoritatea acestora erau mici meseriași, comercianți și agricultori, aceștia reprezentând 72,4% din efectiv, elevii din familii de intelectuali și funcționari situându-se în jurul procentului de 25%.

Odată cu transformarea Școlii în Liceu, începând cu anul școlar 1936/1937, fosta clasă I va deveni clasa a VI-a (exemplu: elevul Abraham Moise care frecventa clasa I în anul școlar 1935/1936 va fi regăsit înscris în clasa a VI-a de liceu³). Înscrierile pe bază de concurs se fac în continuare pentru clasele I și a V-a. Astfel sunt înscriși în anul școlar în clasa I un număr de 46 de elevi.⁴, lipsesc clasele II-IV și avem 128 de elevi înscriși în clasele V-VIII.

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: Școala Superioară Comercială din Satu Mare, dosar 358/ 1975, f. 1-189;

² *Loc. cit.*, dosarele 356/1975, 360/1975 și 365/1975;

³ *Loc. cit.*, dosar 369/1975, f. 47;

⁴ *Loc. cit.*, f. 1-46;

Pe lângă clasele bugetare, începând cu anul școlar 1936/1937, statisticile școlare ne arată că existau clase extrabugetare, este vorba despre clasa I la care ne-am referit¹, cu un efectiv de 46 de elevi. În anul școlar următor clasa I a avut un efectiv de 54 de elevi și clasa a II-a de 49 de elevi. În aceste clase nu găsim însă elevi din județele mai îndepărtate, aceștia provenind mai ales din județul Satu Mare și județele limitrofe (Amați, Botiz, Racșa, Seini, Micula, Vișeu de Sus, Sanislău²).

Încă de la înființare școala va înscrie și elevi particulari. În primul an, 1923/1924, vor fi înscriși un număr de 29 de elevi.³ În anul școlar următor 19 elevi⁴, proveniți din județ, dar cea mai mare parte din Timiș, Caraș-Severin, Sălaj, Maramureș, Romanați, Buzău, Dâmbovița, Arad etc. De remarcat că un număr semnificativ dintre primii elevi particulari s-au retras, neprezentându-se la examene. În anul școlar 1924/1925, numărul elevilor particulari crește la 28, la sesiunea ianuarie-mai fiind înscriși și examinați 8 de elevi⁵, iar la sesiunea iunie-septembrie 20 de elevi⁶. Și în acest an elevii particulari sunt aproape în exclusivitate din județele îndepărtate.

Vom prezenta numărul elevilor înscriși la cursul particular pe ani de studiu:

1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39	1939/40
50	44	33	45	34	53	49	34	45	52	65	45	63	74	85

¹ *Loc. cit.*, idem;

² *Loc. cit.*, dosar 378/1975, f. 1-101;

³ *Loc. cit.*, dosar 340/1975, f. 1-11;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 343/ 1975, f. 1-19;

⁵ *Loc. cit.*, dosar 344/ 1975, f. 2-9;

⁶ *Loc. cit.*, dosar 345/ 1975, f. 1-20;

Astfel, la numărul elevilor din învățământul ordinar (de zi) se poate adăuga pentru perioada 1923-1940 un număr de 771 elevi înscriși în învățământul particular. Nu trebuie neglijat însă faptul că rândurile elevilor particulari sunt îngroșate de elevii repetenți, eliminați etc., proveniți din învățământul ordinar și înregistrați și la această formă ca atare, pe lângă cei care se înscriu din motive legate de distanța față de școala sau altele de ordin material. Procentul de elevi retrași dintre cei înscriși este relativ mare, an de an. Spre sfârșitul perioadei interbelice, în special în ultimul an școlar 1939/1940, din motive de natură politică, desigur – se adunau norii negri ai Războiului, se decretase mobilizarea, poziția statului față de minoritatea evreiască se modificase radical – putem constata o creștere accentuată a numărului elevilor înscriși la învățământul particular, scade numărul celor proveniți din alte județe în favoarea celor din județ. Cei din județele îndepărtate nu mai riscau să se înscrie la o școală așezată la graniță, amenințată de pericolul invaziei străine. În special, putem remarca pentru prima oară, un dezechilibru între numărul elevilor de etnie evreiască înscriși la învățământul ordinar (de zi), față de cei înscriși la învățământul particular.

---

¹ *Loc. cit.*, pentru reconstituirea statisticii privind elevii școlii am utilizat următoarele surse: dosar 356/ 1975, Registrele matricole clasele I-IV pe anul școlar 1929/1930, dosar 358/ 1975 pentru anul școlar 1930/1931, dosar 360/ 1975 pentru anul școlar 1931/1932, dosar 362/ 1975 pentru anul școlar 1932/1933, dosar 364/ 1975 pentru anul școlar 1933/1934, dosar 370/ 1975 pentru anul școlar 1935/1936. Pentru anii următori Registrele matricole – curs de zi, după cum urmează: dosar 369/ 1975 pentru anul școlar 1936/1937, dosar 373/ 1975 pentru anul școlar 1937/1938, dosar 380/ 1975 pentru anul școlar 1938/1939 și dosar 386/ 1975 pentru anul școlar 1939/1940. Pentru anii 1925-1926 dosar 347/ 1975, 348/1975, 350/ 1975, 351/ 1975, 353/ 1975, 355/ 1975, 357/ 1975, 359/ 1975, 361/ 1975, 363/ 1975, 365/ 1975, 367/ 1975, 368/ 1975, 370/ 1975, 375/ 1975, 376/ 1975, 381/ 1975, 384/ 1975;

Observăm creșterea semnificativă a numărului elevilor evrei înscriși la învățământul particular.¹

II.2.6.2 Liceul Comercial de Fete

Alături de Liceul Comercial pentru Băieți, începând cu anul 1936 va funcționa un Liceu Comercial de Fete. Primul examen de admitere în clasa I s-a susținut la școala Superioară de Comerț pentru Băieți. Elevele declarate reușite, în număr de 53, în majoritate erau fiice de funcționari, negustori, mici meseriași, muncitori, învățători, avocați, ofițeri, chiar directori de fabrici. Au fost înscrise numai trei fete de plugari și acelea s-au retras.² Examenul a fost susținut pentru clasa I și a V-a, în primul an funcționând doar două clase.

Cu privire la efectivele de eleve, în anii școlari următori situația se prezintă astfel:

An școlar	Clasele				Total	Clasele				Total
	I	a II-a	a III-a	a IV-a		a V-a	a VI-a	a VII-a	a VIII-a	
1936/37	53	-	-	-	53	36	-	-	-	36
1937/38	43	25	-	-	68	33	28	-	-	61
1938/39	37	30	12	-	79	10	21	19	-	50
1939/40	30	20	19	7	76	12	23	14	17	66
Total	163	75	31	7	276	91	72	33	17	213

În anul școlar 1937/1938³ elevele erau în majoritate din județ și oraș. Se observă din punct de vedere etnic o creștere a procentului de eleve evreice, față de Liceul de Băieți. Din punct de vedere al religiei elevilor, majoritatea covârșitoare a elevelor erau greco-catolice. În anul școlar următor Liceul Comercial de Fete are o mare căutare în rândul elevelor din oraș.

¹ *Loc. cit.*, idem;

² *Loc. cit.*, dosar 372/ 1975, f. 1-55;

³ *Loc. cit.*, dosar 377/ 1975, f. 1-130;

Găsim foarte puține eleve din alte localități, câte una din Baia Mare, Seini, Botiz și Lazuri.¹

Caracteristic pentru anul școlar 1939/1940 este creșterea accentuată a numărului de eleve de etnie evreiască. Din 142 de eleve, 60 erau evreice, ceea ce reprezintă un procent de 42,25%.²

II.2. 7 Școli de Artă

II.2.7.1 Conservatorul de Muzică din Satu Mare

Conservatorul de Muzică este o instituție de artă și cultură deosebit de importantă pentru orașul Satu Mare, care alături de Teatru și Societatea Filarmonică, a contribuit la menținerea și dezvoltarea unei vieți artistice și culturale peste nivelul orașelor din apropiere, la afirmarea spiritualității românești în concertul multicultural al acestui spațiu. Conservatorul de Muzică s-a înființat în anul 1903 de către „Societatea Sătmăreană de Cântece și Muzică” („Szatmárnémeti Dal és Zeneegyesület”), cu asistența primăriei, primul director fiind Ludovic Pataki și secretar Augustin Ferențiu, viitorul primar al orașului. Într-un „certificat” eliberat de primarul orașului Augustin Ferențiu – cunoscător incontestabil al istoricului instituției – se spune „subsemnatul, primar al orașului Satu Mare, certifică că Școala de Muzică (conservatorul) din acest oraș s-a înființat de Societatea Muzicală din oraș („Amicii Muzicii”, n.n.), cu concursul Primăriei în anul 1903, aprobându-se statutele de fostul minister maghiar al Instrucțiunii Publice și Internelor”.³ În unele documente păstrate în arhiva școlii se menționează anul 1905 ca an al

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 379/ 1975, f. 1-131;

² *Loc. cit.*, dosar 385/ 1975, f. 1-146;

³ Arh. Naț., DJSM, fond: PMSM, Acte prezidențiale, dosar 410/1923, fila 1;

înființării instituției. Noua instituție a funcționat în cadrul Primăriei orașului Satu Mare, care i-a asigurat susținerea financiară pentru baza didactică și plata salariilor cadrelor didactice. El a funcționat în primii ani pe baza autorizației eliberate de Ministerul de resort de la Budapesta, aplicând programa Academiei de Muzică Regale Maghiară¹, din anul 1912 primind o nouă autorizație care purta numărul 149499/1912, conform căreia Conservatorul „trece în principiu în administrare comunală”.² Începând cu anul 1919 i se eliberează autorizație de funcționare de către autoritățile românești, astfel el va funcționa fără întrerupere pe întreaga perioadă interbelică ca și Conservator de Muzică.³

Începând cu anul 1925, conform Instrucțiunilor Ministerului Culturii au funcționat secțiile pian, vioară, flaut și studii teoretice, activitatea didactică fiind susținută de 6 cadre didactice. Între 1931 și 1934 funcționau secțiile de pian, vioară, violoncel, flaut și studii auxiliare. În 1934 s-a înființat încă două secții: canto și instrumente de suflat (flaut și clarinet). În anul 1940 funcționau secțiile pian, vioară, canto, principii de armonie, numărul elevilor ajungând la 145.⁴

În 1919, după ce este preluat de autoritățile românești, conducerea Conservatorului îi este încredințată lui Iosif Bendiner. Începând cu anul 1929, până în anul 1939, funcția de director al conservatorului va fi încredințată inimosului profesor și dirijor de cor Adrian Demian. În 1940, pentru o scurtă

---

¹ László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 164;

² Arh. Naț., DJSM, fond: PMSM, Acte prezidențiale, dosar 410/1923, fila 1;

³ Vezi și Maria Benea, „Scurt istoric al Școlii Populare de Artă din municipiul Satu Mare”, document neclasificat (nefondat). În: Arhiva Școlii de Artă Satu Mare, aprilie 1975;

⁴ *Loc. cit.*, dosar „P”: Referitor la ordine, dispoziții, instrucțiuni, circulare; regulamente, decizii, situații privind Conservatorul de Muzică, p. 1-69;

perioadă de timp funcția de director va fi deținută de prof. Mihai Perian.¹ Conservatorul a funcționat pe parcursul perioadei interbelice într-o clădire de pe strada Mihai Viteazul, caracterizată în documentele vremii ca „necorespunzătoare igienic și tehnic.”², apoi în clădirea Casei Naționale. Conservatorul este considerat în primul deceniu interbelic ca fiind școală particulară subvenționată de Primăria orașului. Horea I. Gheorghiuță, în Monografia orașului Satu Mare, afirma că autoritățile românești au încredințat Conservatorul „unui minoritar, Iosif Bendiner, care l-a transformat în școală particulară ...”³ Afirmația este combătută de același Augustin Ferențiu, care în documentul la care ne-am referit arată că „această școală, deci, nu a fost și nu este o școală particulară, adoptându-se de la început planul de învățământ aprobat de Minister pentru Academia de Muzică de Stat”. Primarul își susține această „certificare”, datată 6 martie 1923, luând în considerare ordinul Ministerului Instrucțiunii Publice și Internelor maghiar, ca și faptul că după 1918 a continuat să dețină fără întrerupere dreptul de publicitate, care nu a fost abrogat de nici o lege sau un ordin. La acea dată, primarul orașului Augustin Ferențiu, eliberează un „certificat” în care, luând în considerare ordinul Ministrului Instrucțiunii Publice și Internelor maghiar din 1912, ca și faptul că după 1918 a continuat să dețină fără întrerupere dreptul de publicitate care nu s-a abrogat nici prin lege, nici prin ordin, atestă că „școala este de a se considera și azi de școală publică”, cu atât mai mult cu cât a funcționat sub controlul statului și a fost

---

¹Arh. Naț., DJSM, fond: Conservatorul de Muzică Satu Mare, dosar nr. 7, Registrul matricol pe anul școlar 1939/1940;

²Horea I. Gheorghiuță, *op. cit.*, p. 230;

³*Ibidem*;

subvenționată de stat.¹ Prin acest certificat, primarul orașului dorea să sublinieze caracterul public al școlii, susținută din bani publici ai orașului și având drept de publicitate, suprapunând caracterul „de stat” peste cel „public”, într-un timp în care școlile particulare erau amenințate cu pierderea dreptului de publicitate (vezi situația învățământului confesional, considerat învățământ particular).

Începând cu anul 1925 cadrele didactice ale Conservatorului – considerat școală cu rang universitar, au fost salarizate conform Instrucțiunilor emise de Ministerul Instrucțiunii Publice din București. Ca urmare, se eliberau Certificate de studii (diplome), directorul Conservatorului era salarizat la nivelul unui profesor universitar, cadrele didactice la nivelul profesorilor secundari. Aceste Instrucțiuni vor genera o situație conflictuală între administrația locală și conducerea Conservatorului. Astfel, conform Instrucțiunilor Ministerului Instrucțiunii nr. 34824/ 4 ianuarie 1927 se ridică salariul personalului de la școlile de muzică cu 15%. În situația respectivă, Consiliul local este obligat să deschidă un credit de 116.000 lei pentru suplimentarea fondurilor destinate salarizării cadrelor în anul 1927 și un alt credit de 13.833 lei pentru achitarea sporurilor pentru luna decembrie 1926.²

Finanțarea școlii de către Primărie ca și faptul că școala nu recunoaște autoritatea acesteia, vor genera discuții și acuze reciproce între reprezentanții autorităților locale și ai instituției de învățământ.

Situația creată după apariția Ordinului din ianuarie 1927 privind salarizarea, naște noi discuții în cadrul ședințelor Consiliului local de la

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: PMSM, Acte prezidențiale, document 410/1923, f.1 și Arhiva Școlii de Artă Satu Mare, dosar P, „Referitor la ordine, dispoziții, instrucțiuni, circulare, regulamente, decizii, situații privind Conservatorul de Muzică”, p. 57-69;

² Arh. Naț., DJSM, fond: PMSM, dosar 2/1927, f. 50;

începutul anului 1927, în care se vor aproba sumele necesare creșterilor salariale (de reținut că fuseseră aprobate sume suplimentare și în anul 1926¹), dar se va înainta Ministerului Instrucțiunii decizia organului de conducere local, prin care se pune în vedere că dacă până la 30 iunie 1927 nu se va decide în ce categorie este inclusă Școala de Muzică (superioară sau inferioară) și „care sunt obligațiile și drepturile comunei față de școală și care sunt drepturile și îndatoririle personalului față de școală și comună”, atunci școala se va desființa.² „Conducătorii administrației locale au manifestat un interes viu pentru această școală preluând susținerea ei în sarcina comunei, din această însă nu rezultă că acei conducători consimt ca pe socoteala comunei să i se dea școlii calitatea unei școli superioare și să fie încadrată cu personalul în statut de profesori universitari”, se spune în continuare în documentul menționat mai sus. Se cere ca Ministerul să susțină diferența de costuri de la școala inferioară la școala superioară, ori să o preia la stat. De asemenea se afirmă că pentru oraș este suficientă o școală „inferioară”.

Conducerea școlii răspunde acuzând Consiliul comunal al comunei urbane prin intermediul ziarelor „Viitorul sătmărean” și „Echoul”. Însă Consiliul respinge acuza directorului Școlii de Muzică și intentează proces celor două ziare.³

Pe de altă parte, în presa vremii sunt exprimate poziții ferme împotriva cheltuielilor din bani publici pentru susținerea Conservatorului. Astfel ziarul „Satu Mare”, într-un articol intitulat „Chestia Conservatorului Orășenesc”, afirmă că utilizarea a 1,5 milioane de lei anual din bani publici pentru această instituție este un „post negativ”, atâta vreme cât Primăria

---

¹ *Loc. cit.*, idem;

² *Loc. cit.*, idem;

³ *Loc. cit.*, fila 11;

„plătește și nu poate controla”, o „întreprindere privată a orașului (astfel era considerată de către Ministerul Instrucțiunii n.n.) cu scop de a răspândi cunoștințe muzicale”. În același timp nu se cere neglijarea instrucției muzicale, ci „o soluție corespunzătoare situației reale”.¹ Această stare de lucruri se va sfârși în 1929, când Conservatorul va deveni particular și va funcționa în cadrul Reuniunii de Cântări și Muzică „Vasile Lucaciu”.

Dincolo de această chestiune aparent oneroasă a cheltuielilor materiale, documentele vremii înfățișează o activitate prolifică pe tărâm didactic ca și o susținută activitate cultural-muzicală în cadrul comunității sătmărene și nu numai. Fără îndoială activitatea Conservatorului, prestigiul său sunt legate de personalitatea și rolul de animator al vieții culturale din oraș și din județ a lui Adrian Demian². Personalitatea sa se ilustrează în mai multe paliere care se individualizează, dar în același timp se întrepătrund. Este vorba de rolul de dirijor al „Corului intelectualilor”, cum era numit în perioada respectivă corul Reuniunii de Cântări și Muzică „Vasile Lucaciu” al cărui suflet a fost Adrian Demian, de funcția de director al Conservatorului de Muzică, școală particulară preluată de Asociație, de funcția de președinte al Asociației Corurilor Țărănești din județ și nu în ultimul rând trebuie menționat rolul său în fundarea și susținerea Societății Filarmonice din Satu Mare. Astfel, în 1920 a înființat „Reuniunea Corală din Orașul Satu Mare”.³ Aceasta reprezintă, de fapt, primul cor românesc înființat după Primul Război Mondial, care reia activitatea susținută înainte de Război de Corul românesc al Bisericii Greco-Catolice și de un alt cor înființat în 1913 de către Traian

---

¹ Cf. „Satu Mare”, an XI, nr. 32, 11 august 1929, p. 2 ;

² Adrian Demian s-a născut în anul 1899 în satul Negreia, com. Șișești (atunci în județul Satu Mare). A murit în 1977, la Arad.

³ *Loc. cit.*, inv. 14.329 C;

Cavași. Această reuniune corală va fi nucleul în jurul căruia se va constitui la 24 februarie 1924 „Reuniunea de Cântări și Muzică Vasile Lucaciu”.¹ Sufletul acestei Asociații, care rămâne cea mai activă societate cultural-artistică românească din perioada interbelică a fost Adrian Demian, dirijorul Corului „Vasile Lucaciu”. Corul dirijat de Adrian Demian era prezent la toate manifestările cultural-artistice, la manifestări cu caracter oficial etc., bucurându-se de un deosebit prestigiu.

Presă vremii și scrierile monografice remarcă prestațiile acestuia. De altfel, însuși primarul orașului Augustin Ferențiu, un susținător al mișcării muzicale, într-o conferință susținută la Teatrul Orășenesc arată importanța constituirii Reuniunii și Corului, în deschiderea unui concert dirijat de Adrian Demian.² Un exemplu concludent îl reprezintă punerea în scenă de către profesorii, studenții și colaboratorii Conservatorului a operei „La șezătoare” de Tiberiu Brediceanu. Adrian Demian și Corul dirijat de el, ca de altfel întreg spectacolul bucurându-se de aprecieri deosebite.³ Trebuie spus că „Reuniunea de Cântări și Muzică Vasile Lucaciu”, prin activitatea lui Adrian Demian, a oferit cadrul formării unor artiști ce vor deveni celebri. Este cazul solistului de operă Iancu Anton, care va deveni prim-solist al Operei din Sofia. De altfel el a depistat și a condus spre împlinire alte patru destine. La Satu Mare l-a îndrumat pe Aurel Mirișan, care va deveni decan al Facultății de Instrumente Muzicale în cadrul Conservatorului „Gheorghe Dima” din Cluj, între anii 1967 și 1975. De asemenea pe Vasile Herman, compozitor și muzicolog, profesor de mare prestigiu al aceleiași instituții de învățământ din Cluj-Napoca. La Arad pe Alexandru Fărcaș, viitor rector al Conservatorului

---

¹ „Satu Mare”, an VI, nr. 16, 2 martie 1924, p. 2;

² „Satu Mare”, an VI, nr. 25, 2 aprilie 1924;

³ Horea I. Gheorghită, *op. cit.*, p. 231-232;

„Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca și Nicolae Stan, artist liric al Operei din Timișoara.

Ca un omagiu adus unui alt animator al mișcării corale din județ, Traian Cavași, la care ne-am mai referit, Adrian Demian și conducerea Reuniunii „Vasile Lucaciu” organizează un spectacol cu Corul „Vasile Lucaciu” la Boghiș, localitatea natală a acestuia. Acesta a fost de fapt primul „turneu” al Corului în afara orașului Satu Mare.

Prestigiul său este recunoscut în țară, unde va înregistra piese la Radio București, dar și în străinătate. Astfel, Societatea culturală „Smetana” din Cehoslovacia îl invită la un turneu în orașele Ujgorod și Muncacevo. Turneul a fost un real succes, presa vremii, de la revista de cultură „Afirmarea”¹, care apare la Satu Mare, până la publicații de nivel național, cum ar fi „Curentul Ardealului și Banatului”, în articolul „Turneul Corului sătmărean Vasile Lucaciu în Cehoslovacia” inserau succesul corului. Aflăm astfel că în 30 și 31 ianuarie 1937 Corul „Vasile Lucaciu” din Sătmărean, la inițiativa Societății „Smetana” a întreprins un turneu. Concertele susținute au fost foarte reușite la Ujgorod și Muncacevo, prilejuind o „manifestare românofilă a publicului și a presei din republica aliată.”² Delegația era condusă de Octavian Pop, reprezentantul prefecturii, de Emil Tilișca, directorul Corului și de Adrian Demian, dirijorul acestuia. De aceleași aprecieri se bucură și în paginile ziarului „Satu Mare”, care în articolul intitulat „Cântec românesc peste hotare”, relatează despre buna primire ce s-a făcut celor 57 de români din Cor și din delegația ce-l însoțea și mai ales despre succesul de care s-a bucurat din punct de vedere artistic. Concertul de la Ujgorod a fost transmis la toate

---

¹ „Afirmarea”, an I, nr. 1;

² „Curentul Ardealului și Banatului”, 17 februarie 1937. În: Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, inv. 14.346 C;

posturile de radio din Cehoslovacia. Importanța pe care au acordat-o gazdele vizitei Corului „Vasile Lucaciu” este ilustrată în conținutul telegramei trimise la Ujgorod de prim-ministrul Cehoslovaciei Hodza, în care se spune „Trimit salutări frățești cu ocazia vizitei dumneavoastră în Cehoslovacia. Evoc memoria ilustră a lui Vasile Lucaciu, luptător clasic pentru libertatea României și drepturile poporului. Era modelul strălucit al luptei noastre comune ...”¹

Datorită succesului deosebit înregistrat în cariera didactică, a profesionalismului și competenței sale, Primăria îl numește la 1 septembrie 1930 director al Conservatorului de Muzică din Satu Mare², școală particulară considerată de nivel superior, căreia Adrian Demian îi va concepe un nou statut. Această onorantă funcție îi va da posibilitatea, în mai mare măsură decât catedra de la Liceu, să-și pună în valoare talentul și cunoștințele dobândite în special la Institutul Național de Muzică din Roma. Pe lângă funcția de director, va preda la Conservator armonie – contrapunct – fugă și teoria formelor.³ Ca și director al instituției, așa cum afirma într-o „autobiografie” redactată în 1949 „am reorganizat din temelii Conservatorul de Muzică din Satu Mare, ridicându-l la nivelul instituțiilor similare.”⁴ Calitățile manageriale și prestigiul său au făcut ca să fie menținut în această funcție din 1930 până în 1948 la 1 ianuarie, firește exceptând perioada refugiului când a predat funcția conform unui Proces-verbal încheiat la 1 septembrie 1940⁵, revenind în 1945.

---

¹ „Satu Mare”, an XIX, nr. 5, 1937;

² Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, fond: Adrian Demian, inv. 14.328 C;

³ Arh. Naț., DJSM, fond: Conservatorul de Muzică din Satu Mare, *Registrul matricol pe anul școlar 1932/1933*;

⁴ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, fond: Adrian Demian, inv. 14.329 C;

⁵ *Loc. cit.*, inv. 14.323 C;

Ca director al Conservatorului de Muzică, Adrian Demian a reușit să crească an de an numărul elevilor care-l frecventau, majoritatea lor provenind din orașul Satu Mare, din familii de intelectuali, funcționari etc., de religii și etnii diferite. Între 1932 și 1940 au frecventat instituția școlară un număr de 551 elevi. A creat și a întreținut un prestigiu deosebit al instituției, Conservatorul având legături cu instituții școlare din țară și din străinătate.¹

Cu totul remarcabil este că în refugiu Adrian Demian va milita pentru menținerea în activitate a Conservatorului din Satu Mare în limba română. Aflăm dintr-o cerere adresată ministrului Învățământului (scrisă pe o foaie cu antetul „Conservatorului Particular de Muzică și Dicție Satu Mare”) și expediată din Arad în 10 septembrie 1942, că instituția a funcționat și în refugiu „cu ordinul Ministrului nr. 240944/ 10.XII.1940, fiind așezat în mod provizoriu la Aiud, unde a funcționat fără întrerupere de atunci.” Având în vedere că orașul este mic și Adrian Damian s-a mutat la Arad, îl roagă pe ministru să aprobe funcționarea Conservatorului în Arad. Nu știm dacă a reușit să determine reînființarea instituției la Arad.²

Nu poate fi trecut cu vederea, cu privire la activitatea lui Adrian Demian din perioada interbelică, rolul său în cadrul „Societății Filarmonica”. El face parte din grupul de personalități ale orașului invitate de primarul Augustin Ferențiu la 5 iulie 1921, pentru a participa la adunarea de constituire a Orchestrei Filarmonice.³ El, alături de alți intelectuali ai vremii (Darius Pop, Eugen Seleș, Aurel Popp, Mihai Pap, Tiberiu Gruescu, Augustin Silvași, Iliei Lazăr etc.), poate fi considerat unul din fondatorii acestei

---

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 8, f. 4 ;

² Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Fond: Adrian Demian, inv. 14.326 C;

³ Arh. Naț., DJSM, Fond: PMSM, Acte prezidențiale, dosar 3547/1921, f. 1;

instituții. De altfel a ocupat o vreme și funcția de director al ei și dirijor, așa cum singur afirmă.¹

Plecat la Arad va continua activitatea în cadrul Societății Filarmonice, fondând un „cor voluntar” cu care va participa la spectacole remarcabile. De altfel în monografia Aradului, publicată în 1995, la pagina 346 se spune că în anul 1950 Filarmonica înregistrează o creștere a frecvenței spectacolelor și că „Stagiunea a II-a” (1949-1950) a fost încheiată la 30 iunie 1950 cu „Simfonia a 9-a” de Beethoven, cu participarea „corului voluntar” (format din 78 de membri), condus de profesorul de muzică Adrian Demian.”²

Este semnificativă și activitatea depusă în slujba culturalizării locuitorilor satelor românești. Pentru punerea în valoare a resurselor spirituale ale poporului român, a creației muzicale populare și culte, a înființat în 1936 „Asociația Corurilor Țărănești din județul Satu Mare”. A fost președinte al acestei Asociații până în 1940. În cadrul acesteia anual, prin cursuri organizate în perioada verii la Conservator, instruia intelectuali ai satelor, în special învățători, dar și cadre didactice din oraș, care deveneau dirijori ai corurilor țărănești, animatori „calificați” ai vieții culturale din mediul sătesc.

Pe lângă o ilustră carieră didactică și de intelectual dăruit semenilor cu un exemplar altruism, trebuie să remarcăm scrierile și compozițiile sale. Astfel Adrian Demian este autorul unui curs de „Teoria Formelor Muzicale”, a unui manual de „Armonie și Contrapunct”. Este autorul unui număr important de compoziții vocale și instrumentale.³

---

¹ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Fond: Adrian Demian, inv. 14.329 C;

² „Program pentru al XXVIII-lea Concert Simfonic (închiderea stagiunii), vineri 30 iunie 1950, orele 20³⁰”, în posesia familiei Demian, Arad;

³ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Fond: Adrian Demian, inv. 14.319 C;

Pentru activitatea sa de-a lungul vieții a fost distins în 1923 cu „Crucea comemorativă a războiului 1916-1918”, cu „Act de recunoștință pentru activitatea extrașcolară” a fost distins în 1921 de către Ministerul Instrucțiunii Publice, Secretariatul General Cluj și prin Decret Regal a fost distins cu „Medalia Ferdinand I cu spade” în 1941.

Din partea regimului comunist va „beneficia” de umilință și exproprierea averii, tratament aplicat și altor intelectuali patrioți, declarați „dușmani ai poporului” de către noul regim „de democrație populară”.

Elevii Conservatorului de Muzică susțin sistematic concerte la sfârșit de an școlar, serbări cu diferite prilejuri, în care sunt puse în scenă piese de teatru etc. Astfel în presa vremii se scrie cu admirație despre concertul susținut de elevii Conservatorului la sfârșitul anului școlar 1924-1925, la 20 iunie 1925, sub bagheta dirijorului Iosif Bendiner. Elevii au susținut un concert împreună cu profesorii I. Leitner, Paul Richter, Margareta Szöny, Elisabeta Csengery. Dintre elevi se fac remarcați Elena Beer, Paul Roth, Margareta Kovács, Magdalena Csipkés, Emil Klein, Vasile Lukács. Un singur nume românesc la acea dată, atât printre profesori cât și printre elevi se face remarcant, „domnișoara Drăgan, (solistă vocală) care iese din comun ...”.¹

Un alt eveniment marcant în viața instituției l-a reprezentat interpretarea cu succes răsunător, de către profesorii, studenții și colaboratorii Conservatorului a operei „La șezătoare” de Tiberiu Brediceanu, la sfârșitul anului școlar 1936-1937. În presa vremii și în scrierile monografice sunt remarcate cu acest prilej prestațiile Corului „Vasile Lucaciu”, dirijat de A. Demian, dar și ale interpreților Șuta Abrudan, Irina Oros, D.P. Hom, D.

---

¹ *Loc. cit.*, idem;

Rosnoveanu, Jean Theil, D. Mordar. Este remarcată contribuția profesorului A. Molița, ca unul dintre cei mai de valoare profesori de canto din Ardeal.¹ Au fost susținute mai multe concerte simfonice. Se face remarcă cel din data de 3 iunie 1940, la care este prezent și prefectul județului Simion Coman.²

Conservatorul a avut legături și cu alte instituții din țară și străinătate, fiind în același timp frecventat de elevi din județ și dinafara lui. A colaborat cu Liceul de Băieți din Târgu Mureș, de pildă, care în anul 1940 îi cere reprezentații cu piesele „Crai Nou”, „Cinel-cinel” și „Baba Hârca”.³ Documentele păstrate la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale din Satu Mare privesc perioada în care Conservatorul funcționa în cadrul Reuniunii de Cântări și Muzică „Vasile Lucaciu”. Arhiva acestuia a fost transportată la Conservator în timpul refugiului (1940-1945), fiind returnată în 1959. Principalele surse documentare le reprezintă matricolele școlare între anii 1932-1940.⁴

Iată în continuare câteva informații pe ani de studii. În anul școlar 1932/1933 funcționau 10 clase și în plus o clasă pregătitoare. La secția pian frecventau 82 de elevi, la vioară 18. Aceștia erau îndrumați de profesorii Jolán Szerafim (Serafim Iolanda) – pian, dr. Csengeri Istvánné – pian, E. Reissman – pian, Ed. Pavelca – vioară, Richter Paul – vioară.⁵

În anul școlar 1933/1934 sunt înscriși un număr de 109 elevi⁶, la secția pian 81, la vioară 17, iar la noua secție canto un număr de 11 elevi.

---

¹ H.I. Gheorghită, *op.cit.*, p. 231-232;

² Arh. Naț., DJSM, fond: Conservatorul de Muzică Satu Mare, dosar 8/1938, f. 3-5;

³ Arh. Naț., DJSM, fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 8, f. 4;

⁴ Arhiva Școlii de Artă Satu Mare, dosar citat, f. 45;

⁵ Arh. Naț., DJSM, Fond: Conservatorul de Muzică, „Registrul matricol școlar nr. 1, 1932/1933”;

⁶ *Loc. cit.*, Registrul matricol nr. 2, 1933/1934;

Corpul didactic va crește prin venirea profesorului A. Stoliță la secția canto, nou înființată. Printre elevii înscriși o găsim pe Barbul Marian, fiica lui Ilie C. Barbul, găsim de asemenea elevi proveniți din județ (Pelle Aurel din Pomi, Goidaci Victor din Iojib, Zonga Iolanda din Sătmărel), dar și din alte județe ale țării (ex. Ioan Mărginean din Blaj). Următorul an școlar este asemănător statistic cu cel anterior, au fost înscriși un număr de 103 elevi, majoritatea la secția pian, 63. la vioară erau înscriși 19 elevi și 13 la canto. Apar în acest an școlar instrumente deosebite și puțin studiate până atunci, ca violoncelul cu 3 elevi înscriși, clarinet 2 elevi, trombon 1 elev, cello 2 elevi.¹

Anul școlar 1937/1938 este anul de vârf în ceea ce privește numărul de elevi înscriși. Astfel au fost înscriși un număr de 145 de elevi, din care 103 la pian, 33 la vioară, 6 la canto, 2 la violoncel și 1 la contrabas. După profesiile părinților, majoritatea sunt fii de funcționari și intelectuali (avocați, preoți, profesori, învățători), peste 85%. În afara românilor, care sunt majoritari mai sunt înscriși elevi aparținând minorităților naționale, pe lângă maghiari și germani, sunt menționați țigani și evrei.² Un element de noutate îl reprezintă numărul mare de elevi proveniți din Vechiul Regat (Atanasescu Magdalena, Călifariu Silvia și Călifaru Elvira, Stănescu Rodica, Popescu Speranța, Lazăr Lucia – din Focșani, Achiței Georgeta – din Galați, Niculescu Traian - din București, Maria, Meghie Ghenadie din Cetatea Albă.³

Din Registrul matricol al anului școlar 1938/1939, aflăm că erau înscriși un număr de 118 elevi, secția pian fiind frecventată de 81 elevi, canto

---

¹ *Loc. cit.*, Registrul matricol nr. 3, 1934/1935;

² *Loc. cit.*, Registrul matricol nr. 4, 1937/1938;

³ *Loc. cit.*, idem;

unul (!), trompeta unul.¹ La vioară, prin plecarea lui Richter Paul, vine Vasile Lucaci.

În anul școlar 1939/1940, au fost înscriși 94 de elevi, la secțiile pian 67, vioară 25, canto 2. Majoritatea proveneau din Satu Mare. Din 16 foi matricole luate în studiu, reiese următoarea situație privind profesia părinților elevilor: funcționari 4, judecători 2 (ambii maghiari), 2 ofițeri, 2 subofițeri, un jurist, un director de bancă (evreu), un notar (evreu), un agronom (din Halmeu), un fotograf, o vânzătoare de vechituri în piață (țigancă, mama elevei Dongó Rozália).

În ultimul an școlar sub administrația românească, în Conservator funcționau catedrele de pian, la care predau Simon Lucy, Angela Perian, Szerafim Iolanda. Vioara era predată de Kocsis Iosif și Eugen Simion. Canto era predat de E. Ștefănescu, Mihai Perian, directorul predă „principii și armonie”. Comitetul Școlar era format din V. Moir, dr. Titus Demian, E. Pandrea, Gh. Colda, I. Bârză.²

După Dictatul de la Viena din 30 august 1940, activitatea Conservatorului se va desfășura sub administrația maghiară, profesorii din perioada anterioară de etnie maghiară fiind menținuți la catedre, în funcția de director fiind numit Hoffman Ferenc. Numărul elevilor în perioada ocupației horthyste a oscilat între 138 și 200. În anul 1945 revine la conducerea conservatorului prof. Adrian Demian³, până în 1947, când va fi numit director Mihai Perian. Începând cu anul școlar 1947-1948 el va primi denumirea de „Conservator de Muzică și Artă Dramatică” și din 3 februarie

---

¹ *Loc. cit.*, Registrul matricol nr. 5, 1938/1939;

² *Loc. cit.*, dosar 7, Registrul matricol pe anul școlar 1939/1940;

³ Maria Benea, *op.cit.*, f. 58;

1948 va reprimi dreptul de publicitate.¹ Secțiilor tradiționale li se vor adăuga secții noi - compoziție, contrapunct, dramă etc. Între 1950 și 1954 se revine la denumirea de Conservator de Muzică. Începând cu 1954 Conservatorul este transformat în Școală Populară de Artă.²

---

¹ Arhiva Școlii Populare de Artă Satu Mare, dosar „P”, f. 3;

² *Loc. cit.*, dosar „P”, „Darea de seamă despre Conservatorul de Muzică din Satu Mare” din 25 oct. 1951, doc. 193/1951, f. 19.

Capitolul al III-lea

Statutul și evoluția școlilor secundare confesionale din Satu Mare în perioada interbelică

III.1 Aspecte privind școlile confesionale din județ în contextul evoluției învățământului din Transilvania între 1918-1940

Unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918, a determinat schimbări semnificative în evoluția istorică a societății românești. Acestea s-au manifestat în planuri diverse, economic, social, dar și în evoluția spirituală a poporului român.¹ S-au înlăturat piedicile în afirmarea cultural-științifică a românilor și s-au creat condiții propice pentru afirmarea, din plin, a românilor lipsiți pentru mult timp de drepturi naționale și supuși unui proces de deznaționalizare, mai ales în deceniile anterioare Unirii.

Din acest proces al afirmării spirituale face parte și învățământul a cărui dezvoltare n-a urmărit îngrădirea drepturilor la cultură și dezvoltare spirituală a minorităților. Au putut accede la pregătirea școlară de diferite nivele și forme de învățământ, în ciuda dificultăților materiale, un număr mai mare de copii, indiferent de etnie. La aceasta au contribuit spiritul în care s-a realizat Marea Unire, dar și unele măsuri cu caracter social care au

---

¹ Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918 – 1920)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1985, p. 254;

îmbunătățit starea materială a populației . printre care reforma agrară este semnificativă, ca și procesul general de democratizare a societății.¹

În Rezoluția de la Alba Iulia era înscris, printre alte principii și acela privitor la instruire conform căruia „fiecare popor se va instrui [...] în limba sa proprie prin indivizi din sânul său”. Acest principiu va fi cuprins și în primul act cu putere de lege emis de Consiliul Dirigent, Decretul nr. 1². Conform acestui document, în școlile profesionale limba de predare va fi determinată de susținătorul școlii, lucru respectat pe întreaga perioadă a existenței Consiliului Dirigent.

În acest sens – al respectării dreptului minorităților la învățământ în limba maternă – putem aduce argumentul unei aprecieri din partea unui autor maghiar, cu privire la concepția democratică a Consiliului Dirigent, privind învățământul, în care se spune că „se poate constata în mod obiectiv că în cursul scurtei sale funcționări (a Consiliului Dirigent n.n.) a dovedit intenția ca, în ceea ce-l privește, să îndrume învățământul public în spiritul Rezoluției de la Alba Iulia și al Acordului minoritar de la Paris pe teritoriile din Ungaria a căror apartenență la România urma să fie confirmată din punct de vedere juridic abia ulterior.”³

În cadrul Consiliului Dirigent a funcționat un „Resort de Culte și Instrucțiune Publică”. Șeful de resort a fost Vasile Goldiș, apoi Valeriu

---

¹ * * * *Istoria Românilor*, vol. 8: *România întregită (1918 – 1940)*, București, Ed. Enciclopedică, 2003, p. 661;

² Art. 4: „În școlile comunale profesionale fundamentale, particulare, limba de instrucție o determină susținătorul școlii. În școlile secundare de stat, instrucția o va face în limba majorității populației din județ ...”. cf. „Gazeta oficială publicată de Consiliul Dirigent”, nr. 6, din 14/27 ian. 1919, p. 25;

³ Endre Barabás, *A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918 – 1940 – 1941* [Situția învățământului maghiar din România 1918 – 1940 – 1941], Kecskemet, 1944, p. 11;

Brașiște.¹ Este de remarcat faptul că între secretarii generali, alături de reprezentanții confesiunilor românești Ioan Lupaș (Biserica Ortodoxă) și Alexandru Rusu (Biserica Greco-Catolică) era un reprezentant al confesiunilor minorităților, anume Lutz Korodi (Biserica Protestantă).²

În fața Resortului de Culte și Instrucțiune Publică se punea problema organizării unui învățământ, pe coordonate istorice noi, în situația nou creată de actul Unirii în urma căruia majoritarii deveniseră minoritari, cu o sensibilitate și o susceptibilitate de înțeles. La aceasta se mai adaugă condițiile materiale precare, ca o consecință a Războiului. Nu în ultimul rând era nevoie de adaptarea sistemului de învățământ noilor condiții, fără a înlătura ceea ce devenise un bun câștigat în învățământul transilvănean. În același timp nu se mai putea păstra ce nu mai corespundea noii situații istorice și ceea ce ar fi împiedicat compatibilizarea și integrarea învățământului din Transilvania cu cel din restul țării.³

Ca o măsură reparatorie pentru învățământul în limba maghiară – având în vedere că un număr mare de profesori din școlile de stat au fost destituiți – Consiliul Dirigent a decis autorizarea înființării de școli profesionale maghiare, punându-le la dispoziție localurile fostelor școli de stat, cu condiția respectării legilor statului român.⁴

După semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (4 iunie 1920), cadrele didactice au fost invitate din nou să depună jurământul de fidelitate

---

¹ „Tribuna” (Brașov), nr. 790, 1 decembrie 1943, p. 41;

² Korodi Lutz, *In Erinnerung an den Consiliu Dirigent*. În: *Omagiu lui Stefan Metes*, București, 1943, p. 446-448;

³ Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent...*, p. 259; vezi și Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1111;

⁴ Decizia Consiliului Dirigent din 22 septembrie 1919;

față de statul român¹, în termen de o lună. Majoritatea corpului didactic l-a depus, întorcându-se la posturile din școlile de stat, după ce în anul școlar 1919/1920 au activat în școlile profesionale maghiare.²

Consiliul Dirigent, prin Resortul de specialitate, s-a angajat încă din decembrie 1918 într-o acțiune amplă și deloc simplă de restructurare și compatibilizare a învățământului din Transilvania unită cu țara mamă.

În demersurile pentru reorganizarea învățământului secundar, Resortul de Culte și Instrucțiune Publică, condus de Onisifor Ghibu, a considerat primordială consultarea cadrelor didactice. Astfel, în 2 decembrie 1918 are loc la Alba Iulia prima Conferință a Profesorilor Români și apoi la Sibiu, între 19 și 21 ianuarie 1919 se desfășoară Congresul Profesorilor Secundari sub egida „Uniunii Profesorilor Români din Ardeal, Banat și Părțile Ungurene”³.

La Congresul de la Sibiu s-au fixat principiile de bază pentru reorganizarea administrației școlare și s-au stabilit normele după care se va conduce statul român în ceea ce privește învățământul confesional și minoritar.

N-au fost neglijate nici minoritățile naționale. S-a acceptat principiul conform căruia statul român va asigura minorităților libertatea de a organiza

---

¹ Jurnalul Consiliului de Miniștri, nr. 1674 din 27 iunie 1920;

² Augustin Caliani, *L'enseignement minoritaire en Transylvanie (I)* [Învățământul minoritar din Transilvania]. În: „Revue de Transylvanie” [Revista Transilvania], 1934, p. 154-155;

³ „Analele Uniunii profesorilor români din Ardeal, Banat și părțile ungurene”. Actele Congresului Profesorilor și Profesoarelor de la Școlile Superioare, Secundare și Speciale din Dacia Superioară, ținut la Sibiu în zilele de 19-21 ianuarie 1919, Sibiu, 1919, anexa R, p. 73;

și susține școli în limba proprie și de a le conduce, punându-se condiția loialității față de statul român.¹

Ca o primă măsură Resortul de Instrucție înștiințează directorii școlilor secundare, la 29 decembrie 1918, că a preluat conducerea învățământului și a dispus ca în toate școlile secundare istoria și geografia Ungariei să fie înlocuite cu istoria și geografia României. Această măsură nu era aplicabilă pentru moment și în școlile confesionale.

Elevii români vor studia 20 de ore pe săptămână limba și literatura română, fiind scutiți de studiul limbii maghiare. Începând cu 22 ianuarie 1919 limba română se introduce la toate școlile secundare de stat, ca obiect obligatoriu de studiu, numindu-se la fiecare școală câte un profesor de limba română. În septembrie 1920 se introduce limba română în toate școlile.²

S-au transmis apoi dispoziții către directorii regionali de învățământ și revizorii școlari unguri care au rămas în funcții, privind întreruperea oricărei legături oficiale cu guvernul maghiar. De asemenea s-a introdus limba

---

¹ Vezi Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1112; În problema minorităților din România în perioada interbelică vezi Gheorghe Iancu, *Protecția minorităților etnice în perioada interbelică*. În : „Transilvania între medieval și modern”, partea I, Cluj-Napoca, 1996, p. 265; Gh. Iancu, *Information concernant le problèmes des minorités nationales de Roumanie dans les document de la Société des Nations (1923-1926)* [Informații privind problema minorităților naționale din România în documentele Societății Națiunilor (1923-1926)]. În : „Transylvanian Review” [Revista Transilvania], nr. 1, Cluj-Napoca, 1992; Idem, [Problema minorităților din România în documentele internaționale (1918-1940)]. În : „Transilvania între medieval și modern”, partea a II-a, Cluj-Napoca, 1997, p. 37-45; Idem, *Chestiunea minorităților etnice din România în context internațional (1913-1933)*. În : „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj-Napoca, 1997, nr. 36, p. 159-176; Marie Renée-Mouton, *La Société des Nations et la protection des minorités. Exemple de la Transylvanie (1920-1928)* [Societatea Națiunilor și protecția minorităților. Exemplu: Transilvania], Grenoble, 1969, 420 p. + Anexe; Viorica Boteni, *Les minorités en Transylvanie* [Minoritățile din Transilvania], Paris, 1938, 276 p.; Sándor Biró, *The Nationalities Problem in Transylvania 1867-1940* [Problema naționalităților în Transilvania 1867-1940], New York, 1992, 744 p.

² Gheorghe Iancu, *Protecția minorităților ...*, p. 265; „Gazeta Oficială”, nr. 55, din 17 septembrie 1919, p. 9;

română ca limbă oficială în administrația școlară, menținându-se pentru moment legile și regulamentele școlare maghiare, în textul lor schimbându-se doar sintagma „limba maghiară” cu „limba română”.

Vara anului 1919 constituie un moment important al procesului de reorganizare și naționalizare a învățământului sub conducerea lui Valeriu Braniște, șef al Resortului de Instrucție începând cu 1 aprilie 1919. Acum se numesc revizori școlari români¹, la Satu Mare fiind numit Darius Pop, care își începe activitatea doar în luna mai 1919 (Satu Mare era în aprilie încă sub administrație maghiară). Se preiau toate instituțiile școlare de către autoritățile românești și s-au instituit cursuri de vară pentru pregătirea corpului didactic aparținând minorităților în vederea predării limbii române.

În perioada imediat următoare Marii Uniri, învățământul confesional a cunoscut o dezvoltare liberă și firească. Astfel, în anul școlar 1919/1920 în Transilvania funcționează 7 licee confesionale românești, 33 maghiare, 9 licee săsești și 3 evreiești. În statisticile oficiale pentru anul 1918 sunt menționate 38 de licee confesionale: 15 romano-catolice, 9 reformate maghiare, 2 unitariene maghiare, 2 greco-catolice, 3 ortodoxe, 9 evanghelice luterane săsești.

Astfel, au continuat activitatea un număr de 40 de licee și gimnazii confesionale existente înainte de Unire, dintre care 5 românești, 26 maghiare și 9 germane. În anul școlar 1919-1920 s-au înființat 2 licee confesionale românești de fete la Blaj și Beiuș și 10 licee confesionale minoritare: 3 licee

---

¹ „Tribuna”, nr. 790, Brașov, 1 decembrie 1943, p. 41;

romano-catolice, dintre care unul de fete la Satu Mare, 3 licee reformate, unul unitarian la Turda, 3 evreiești – unul la Timișoara și 2 la Cluj-Napoca.¹

Înființarea acestor licee noi răspunde unor cerințe culturale obiective și vine în întâmpinarea elevilor maghiari care au refuzat să frecventeze școlile naționalizate ale statului și a profesorilor maghiari care, refuzând să semneze jurământul de fidelitate față de statul român, au fost destituiți de la școlile de stat. Acest lucru s-a perpetuat până după semnarea Tratatului de la Trianon.

De la 1 Decembrie 1918, până la începutul anului școlar 1920/1921, când limba română devine obligatorie în toate școlile și până la desființarea Consiliului Dirigent prin Decretul regal din 8 aprilie 1920² când acesta și-a anunțat încetarea activității și „predarea guvernării” Transilvaniei către Guvernul Regal din București, putem afirma că și în domeniul învățământului avem de-a face cu o perioadă de tranziție înspre integrarea organică în noua structură statală națională. Fără însă a desființa ceea ce era un bun câștigat pentru învățământ, fără a oprima pe cei ce aparțineau minorităților naționale. Referindu-se la raportul dintre noua administrație românească și minoritatea maghiară, Emmanuel de Martonne, savant francez, bun cunoscător al realităților istorice și sociale din această zonă a Europei, într-un raport realizat pentru Societatea Națiunilor, în 1921, spune: „...cine a trăit un timp în România nu se poate abține să nu rătăcă când aude zvonurile răspândite de o propagandă răuvoitoare referitoare la persecuțiile ale căror victime ar fi ungerii.”³

---

¹ Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1113; vezi Silviu Dragomir, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques* [Transilvania și minoritățile sale etnice], București, 1934;

² *Istoria Românilor ...*, p. 250 ;

³ Emmanuel de Martonne, *Extras dintr-un raport despre România*. În: *Minorități naționale din România. Documente 1918-1925*, vol. I, București, Arhivele Naționale ale României, 1995, coord. Ioan Scurtu;

În anul școlar 1918/1919, în județul Satu Mare (numit comitat până la 7 februarie 1919)¹ funcționau 6 instituții școlare susținute de stat și 15 întreținute de administrația locală sau bisericească. În anul școlar 1920/1921 numărul acestora este mai mare, pe lângă cele existente înființându-se și Gimnaziul Romano-Catolic de Băieți, care se va desființa la sfârșitul anului școlar 1921/1922. Începând cu anul școlar 1919/1920 Gimnaziul Romano-Catolic de Fete „Sf. Elisabeta” este transformat în Liceu Romano-Catolic de Fete.²

Consiliul Dirigent, prin Resortul de Culte și Instrucție Publică a desfășurat o activitate extrem de laborioasă pentru reorganizarea învățământului și dezvoltarea unui învățământ românesc pe măsura cerințelor noii situații sociale și naționale, activitatea sa fiind continuată de Secretarul general pentru învățământ care i-a urmat. Această tranziție nu s-a realizat însă fără asperități, fără opoziție din partea celor care din majoritari deveniseră minoritari.

Astfel, în primii ani conducerile școlilor confesionale au folosit orice prilej pentru a-și manifesta nemulțumirea față de noua administrație școlară și măsurile stabilite de aceasta. La început noii inspectori ai statului român nu au fost primiți în școli. Adresele oficiale erau refuzate sau nu se răspundea la ele și în consecință dispozițiile pe linia politicii școlare nu se aplicau. Menționăm că la începutul perioadei Alexandru Pteancu a răspuns direct, în calitate de inspector școlar al Direcției pentru Învățământ Oradea, de

---

¹ Decretului IV al Consiliul Dirigent. În: „Gazeta Oficială”, nr. 7-12, din 1-22 februarie 1919, p. 9-10. (În loc de comitat se introduce denumirea de județ, în loc de cerc – plasă, în loc de oraș cu magistrat – oraș cu consiliu, în loc de comite suprem – prefect etc.).

² Arh. Naț., DJSM, fond : PMSM, dosar 4300/1920, f. 1-5 și Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1013;

învățământul secundar din Satu Mare. Din octombrie 1923, inspectorul-șef Simion Gocan va avea în responsabilitate învățământul secundar sătmărean.

În anul școlar 1919/1920 nu s-a predat nici limba română și nici istoria și geografia României în școlile maghiare.¹ De altfel tendința de a nu preda toate lecțiile în limba română se va menține și după ce limba de predare va deveni limba română. În unele cazuri, deși predarea, în mod oficial, se făcea în limba română, unii profesori mai utilizau limba maghiară în predare. Astfel, într-o notă din 1938, de la Prefectură către Ministerul Educației Naționale, arată că dr. Lőrincz Ludovic, directorul Liceului Romano-Catolic „Sf. Elisabeta” din Satu Mare „predă doar cursuri în limba maghiară, deși limba de predare este limba română”.² Cu prilejul depunerii jurământului de fidelitate față de statul român, în toamna anului 1920, după semnarea Tratatului de la Trianon, reprezentanții minorităților au citit declarații de protest contra depunerii acestui jurământ de către cadrele didactice din școlile confesionale. Un alt mod de respingere a noii administrații a fost refuzul de a primi delegații statului român la examenele de maturitate din 1920. La un număr important de școli secundare minoritare s-a modificat termenul de susținere a examenului, stabilit prin regulament. Ca răspuns, Secretariatul General din Cluj (devenit Directorat General la sfârșitul anului 1921) a amenințat cu invalidarea diplomelor și certificatelor de maturitate obținute la școlile în cauză. Ulterior această măsură n-a mai fost aplicată pentru că reprezentanții autorităților confesionale au revenit asupra acestei atitudini declarând că pe viitor vor admite organele de control din partea statului și vor manifesta loialitate față de statul român.

---

¹ Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1114;

² Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare „S”, dosar 4, fila 172;

Prin Ordinul Ministerului Instrucțiunii nr. 162/ 16.06.1921, se cere conducătorilor de școli să înlăture din instituție toate tablourile „cu figuri și scene în legătură cu istoria și cu regimul maghiar”.¹ Uneori atitudinea antiromânească și nemulțumirea față de noua administrație românească se manifesta fățiș, în timpul orelor (cazurile sunt însă rare). Avem exemplul profesorului Bakó Stefan din Carei, care este acuzat de propagandă iredentistă pentru că s-a exprimat în fața elevilor cu cuvintele: „Magyarország nem volt, hanem lesz” [Ungaria nu a fost ci va fi]. Pentru aceasta a fost aspru pedepsit.²

O rezistență deosebită au opus conducerile școlilor confesionale și față de introducerea noii programe analitice oficiale. Aceasta era bazată și pe dificultățile trecerii de la un tip de „liceu unitar” existent în Transilvania până acum, la cel „trifurcat” specific Vechiului Regat. În afară de aceasta era respingerea „studiilor naționale”, a obiectelor de studiu în limba română (limba română, istoria românilor, geografia României, constituția României). Toate modificările din programele analitice aveau menirea – lucru stabilit și la Congresul Profesorilor de la Sibiu din ianuarie 1919 – să contribuie la unificarea învățământului pe întreg teritoriul României.³ Programul cadru oficial pentru licee, începând cu anul școlar 1919/1920, reliefează o creștere a numărului de ore și introducerea unui număr de „obiecte facultative”, conform tabloului comparativ care urmează⁴:

---

¹ *Loc. cit.*, Colecția de documente ecleziastice, dosar 13/ 1919, fila 62;

² *Loc. cit.*, dosar 38/ 1919, fila 34;

³ Ioan Bratu, *op. cit.*, p. 1009;

⁴ *Ibidem*, p. 1008;

Obiectul de studiu	Profil real – Vechiul Regat								Profil real - România							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Religie	2	1	1	1	1	1	-	-	2	2	2	2	2	2	2	1
Limba română	4	3	3	3	3	3	3	2	4	4	3	3	3	3	3	3
Limba latină	-	-	4	3	-	-	-	-	-	4	3	3	3	3	3	3
Limba elină	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2
Limba franceză	3	4	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3
Limba germană	-	3	3	3	2	2	2	2	-	-	3	3	2	2	2	2
Lb. italiană sau engl.	-	-	-	-	3	3	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Limba maghiară	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Instrucția civică	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Drept const. și adm.	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1
Economia politică	-	-	-		-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-
Filozofie	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	3
Istorie	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	2	3
Geografie	3	2	2	2	2	-	-	-	3	2	2	2	2	-	-	-
Matematică	3	3	3	3	6	6	4	5	4	3	3	3	3	3	3	3
Științe naturale	2	2	-	1	-	2	2	3	2	2	-	3	3	2	3	2
Chimie	-	-	4	2	3	3	3	1	-	-	-		-	-		-
Fizică	-	-							-	-	-	-	-	-	-	3
Igienă	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	1
Geometrie sau desen geom.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muzică vocală	2	2	2	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Desen artistic	1	2	1	1	-	-	-	-	2	2	2	2	2	2	1	1
Desen liniar	-	-	-	-	-	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Caligrafie	3	3	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-
Gimnastică	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	1
Total ore obligatorii	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3
	6	8	8	8	8	8	8	8	8	8	9	0	0	0	0	2
Obiecte facultative:																
Limba maghiară	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2
Stenografia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1
Contabilitatea	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muzica instrumentală	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1

Lucrul manual	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Exr.și exp.șt.nat.chimice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-
Exr.și exp. Fizică	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Total	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	3	6	7	7	6

Cf. Ioan Bratu, *Învățământul secundar din Ardeal*. În: *Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, 1918 – 1928*, București, Ed. Cultura Națională, 1929, p. 1008.

Se sesizează introducerea limbii franceze în trunchiul comun (ore obligatorii), reducerea numărului de ore de limba germană și, deși era cerut de către minorități, studiul limbii engleze nu este obligatoriu la nici o clasă din liceu.

Opoziția față de introducerea noului curriculum se manifestă din plin. Astfel școlile confesionale vor avea o programă proprie elaborată de instituțiile ecleziastice, care se numea „interconfesională” și care era sensibil diferită de programa oficială. Prin circulara 56313/1921 se stabilește că serbările cu elevii școlilor confesionale se pot face în limba maternă. Excepție va face intonarea imnului regal. Programele trebuiau să fie traduse și în limba română și să fie înaintate la Ministerul Instrucțiunii pentru a fi aprobate.¹ Nu știm în ce măsură această regulă a putut fi aplicată întocmai.

În ceea ce privește manualele s-a stabilit principiul ca în școlile secundare să fie folosite numai cele aprobate de Consiliul Dirigent sau Ministerul Instrucțiunii. Față de școlile confesionale exista însă o înțelegere deplină, se poate spune. Astfel se studia după manualele editate la Budapesta până în 1923. Conform Ordinului Ministerului Instrucțiunii nr. 6727/ 1923 pe întreg teritoriul Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului se interzice întrebuințarea și răspândirea manualelor de proveniență din

¹ *Minorități naționale din România, 1918-1925 ...*, p. 413 ;

Budapesta „puse în slujba iredentiștilor și propagandei contra siguranței și integrității statului”.¹ Ordinul se adresează directorilor de școli și susținătorilor de școli secundare confesionale, amenințând cu măsuri de represiune. Concomitent se cere o informare din partea directorilor în legătură cu existența în bibliotecile școlilor a unor volume care prin conținutul lor aduc atingere României și administrației românești, având un conținut antistatal.²

Opoziția față de noua administrație se manifestă și prin refuzul directorilor de școli de a răspunde unor adrese, de exemplu prin care se cere raportul anual asupra activității.³ Astfel, la sfârșitul anului școlar 1922/1923, printr-o adresă a Inspectoratului Școlar se revine la dispoziția de a se trimite raportul anual privind activitatea școlilor confesionale, amenințând conducerea școlii că va fi informat Ministerul Instrucțiunii Publice „vom arăta Ministerului Instrucțiunii Publice conspectul și școlile confesionale cari nu voiesc a satisface ordinele ... pentru că nu s-a trimis raportul nici pe 1921/1922”.⁴

Perioada 1920-1923 este apreciată ca o epocă de consolidare a învățământului⁵ în care trebuie să distingem tendința de secularizare, de transformare în învățământ de stat a învățământului particular. Pe de altă parte se distinge tendința de a așeza școlile din Transilvania pe noua structură națională și de aplicare a noii legislații școlare românești. Prevederile

---

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond: Colecția de documente ecleziastice, dosar 13/ 1919, fila 61 (Retorica, Casa și Școala, Atlas școlar, Geografia, Caiet de caligrafie, Matematică vol. I – II, Caiet pentru muzică – 1908 etc.)

² *Loc. cit.*, dosar 81/ 1919, fila 91;

³ *Loc. cit.*, dosar 13/ 1919, fila 62;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 13/1919, f. 62;

⁵ Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1116; Ioan Bratu, *op. cit.*, p. 1002;

Constituției din 1923 stabilesc libertatea învățământului, fără a detalia prevederi speciale pentru învățământul confesional, stipulând în art. 24 dreptul la învățătură pentru toți cetățenii țării, cu condiția ca acest învățământ să nu contravină moralei și ordinii publice.¹ În acest sens „Regulamentul pentru obținerea certificatului de stat de către elevii pregătiți în particular pentru cursul secundar”, aprobat prin Decretul 5297/ 11 XII 1920², reprezintă baza legală pentru funcționarea școlilor particulare confesionale până la elaborarea legii învățământului particular, în decembrie 1925. Acesta stabilește condițiile în care o școală particulară poate funcționa, de altfel foarte apropiate cu cele ale învățământului de stat și raportate permanent la acestea, astfel încât să se asigure unitatea în ceea ce privește accesul la învățătură, dar urmărindu-se și însușirea limbii române și prin condițiile impuse trecerea la stat a unui număr de școli particulare care nu îndeplineau condițiile prevăzute de lege.

Astfel, prin modificările aduse art. 42 din legea inițială (1898), se stabilește că studiile în școlile particulare se desfășoară după programe analitice similare cu cele din școlile de stat. Permite învățământ în limbile minorităților, stipulând la același articol: „lecțiunile înafară de limba română, istoria românilor și geografia României, se pot face și într-o limbă străină pentru elevii a căror limbă maternă este alta decât limba română.”³ Mai departe însă se stabilește că „acest privilegiu se acordă pe o perioadă de 3 ani și numai pentru localitățile cu o populație densă care să nu poată fi primită în

---

¹ „Monitorul Oficial”, nr. 282, 29 martie, București, 1923;

² „Colecția de legi și decrete – legi, regulamente, decrete, jurnale ale Consiliului de Miniștri și deciziuni ministeriale”, (1 IV 1921 – 31 III 1923), vol. VI, București, p. 1077 – 1082;

³ *Ibidem*, p. 1078;

școlile publice, examenul de absolvire a cursului inferior și superior se vor ține la școli publice împreună cu elevii școlilor publice.” (art. 53)¹

Efectul acestei statificări în județul Satu Mare îl reprezintă la sfârșitul anului școlar 1922/1923 naționalizarea Liceului Piarist din Carei², a Liceului Romano-Catolic de Băieți din Satu Mare, menținerea fără drept de publicitate a Liceului Romano-Catolic de Fete și a Liceului Reformat din Satu Mare. Elevii din aceste licee fiind puși în situația de a susține examenele de bacalaureat în alte școli. Astfel absolvenții clasei a VIII-a din anul școlar 1922/1923 de la Liceul Romano-Catolic de Fete și Liceul Reformat de Băieți din Satu Mare, care-și pierduseră dreptul de publicitate, vor susține examenele de absolvire la Liceul „Mihai Eminescu” din localitate. Președintele comisiei de examen, în ambele cazuri a fost Eugen Seleș. Din comisie făceau parte profesorii: Francisc Groza, Gavril Barbul, Silviu Tămaș, Vasile Herman. Erau prezenți profesori ai școlilor respective care au predat la clasă: Béla Barkkay, Ștefan Herman, Francisc Katona, Ludovic Mlinarecz, Ludovic Czumbel, în cazul Liceului Reformat de Băieți. Aceștia, după cum reiese din Procesul-verbal încheiat de comisia de examen „conduc examenul”.³ Rezultatele înregistrate de elevi sunt foarte bune. Din 32 de elevi examinați, numai 2 au fost respinși, 10 obținând calificativul „foarte bine”, 5 „bine”, 15 „suficient”.

La examenul susținut de fetele de la Liceul Romano-Catolic, pe lângă comisia numită de Ministerul Instrucțiunii sunt prezenți Mike Tóth, director

---

¹ *Ibidem*, p. 1083;

² Zoltán Benedek, *Nagy Károly kulturtörténete* [Istoria culturală a Careiului], p. 23-24;

³ Arhiva Colegiului „Mihai Eminescu”, „Registrul de Procese-verbale ale Consiliului profesoral”, Proces-verbal din 9 iunie 1923, cu ocazia examenului de absolvire a clasei a VIII-a de la Liceul Reformat de Băieți, f. 45;

al Liceului Romano-Catolic și profesorii: Béla Barkkay, Ludovic Lőrincz, Francisc Láng, Iosif Lengyel, Leonarda Mureșan, Sigismunda Zárdahelyi, Aloisia Perlaki, Colondieris Ruler, care „conduc examenul”. Procesul-verbal încheiat de comisie ne prezintă, de asemenea, rezultate bune. Din cele 18 eleve examinate, 8 obțin calificativul „foarte bine”, 3 „bine”, 7 „suficient”. Nici o elevă nu este respinsă.¹ De altfel aici se vor susține și examenele de absolvire a celorlalte clase (15) de la aceste școli.² Rezultatele obținute de elevi vor fi mai slabe, procentul de promovabilitate fiind cuprins între 20 și 40%³, după introducerea legii bacalaureatului.

Motivul oficial al desființării liceelor era lipsa de elevi, lipsa localului, a materialului didactic și a mijloacelor material-financiare de susținere, în cazul celor cărora li se retrăgea dreptul de publicitate (dreptul de a-și face publicitate și de a susține examene de absolvire anuale și la finalul studiilor). Se invocă lipsa progresului școlar constatat de către inspectorii școlari în urma mai multor inspecții, mai ales din 1925, când intră în vigoare și Regulamentul de aplicare a legii și modificările articolelor 18, 19, și 71 din lege, pentru învățământul secundar și superior, care prevede susținerea de către toți absolvenții a bacalaureatului în limba română, în mod obligatoriu la disciplinele limba română, istoria românilor, geografia României, instruire civică.⁴ Astfel, pentru examinarea elevilor absolvenți ai cursurilor într-o limbă minoritară, regulamentul prevede „numai în caz de nevoie”, completarea comisiilor cu încă doi membri aleși din corpul profesoral al

---

¹ *Loc. cit.*, Procesul-verbal din 8 iunie, 1923, f. 44;

² *Loc. cit.*, Proces-verbal din 23 iunie, 1923, f. 47;

³ László Bura, *Felekezeti ...*, p.4;

⁴ *Regulamentul de aplicare ...*, publicat în „Colecția de legi și regulamente” (1 ian. 1925 – 31 dec. 1925), tom III, București, Ed. Ministerului Justiției, p. 511 – 527;

liceelor de stat, care să examineze în limba respectivă. Probele scrise se susțineau la limba română, limba franceză și la alegere limba latină sau matematica, această probă putând fi susținută și în limba minorității respective. Probele orale sunt susținute exclusiv în limba română, la disciplinele limba română, istoria românilor, geografia României, instrucția civică și limba franceză.

Conform Legii, în locul liceelor desființate, s-a înființat secția maghiară la Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare, unde au fost înscriși elevii fostului Liceu Romano-Catolic de băieți și ai Școlii Civile de Stat, ambele desființate în 1923. Bunurile și valorile aparținătoare acestor școli sunt predate Liceului „Mihai Eminescu”, așa cum reiese din Procesul-verbal de predare-primire încheiat în 31 decembrie 1923.¹ Secția maghiară a funcționat între anii 1923 și 1927, respectiv la Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei, unde au fost preluați elevii fostului Liceu Piarist, începând cu 1923 când acesta s-a desființat. Aici secția maghiară a funcționat până în 1926. Aceste secții s-au depopulat în timp relativ scurt din cauza trecerii elevilor la licee confesionale ori la secția română, sau prin plecarea din țară.

Prezentăm mai jos o situație statistică privind învățământul secundar în limba maghiară de la sfârșitul anului școlar 1924/1925 în județul Satu Mare:

Nr. crt.	Tipul școlii	Rom-cat.	Ref.	Total școli	Nr. elevi	Nr. prof.	Limba de predare	Obs.
1.	Liceu	1	1	2	533	38	maghiară	fără drept publ.
2.	Școli Civile	1	-	1	350	21	maghiară	
3.	Școli Normale de Fete	1	1	2	102	23	maghiară	fără drept publ.
4.	Școli Comerciale	-	1	1	232	14	maghiară	
5.	Gimnazii Superioare	-	1	1	172	17	maghiară	

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: PMSM, Acte prezidențiale, dosar 606/1925.

¹ Arhiva Colegiului „Mihai Eminescu”, „Registrul de Procese-verbale ale Consiliului profesoral”, Proces-verbal din 31 decembrie, 1923, f. 103;

Aceste școli sunt: Liceul „Mihai Eminescu” (secția maghiară), Școala Superioară de Comerț, Școala Normală de Învățători, Școala Reformată de Fete, Școala Profesională, Școala Reformată Comercială de Fete, Liceul Reformat, Liceul de Fete Romano-Catolic, Conservatorul de Muzică, Institutul Teologic Romano-Catolic, Școala de Arte și Meserii, Școala de Ucenici. Întreaga legislație elaborată și aplicată, nu fără dificultate, și măsurile administrative stabilite de către statul român au făcut posibilă unificarea învățământului la nivelul țării până în anul 1923.

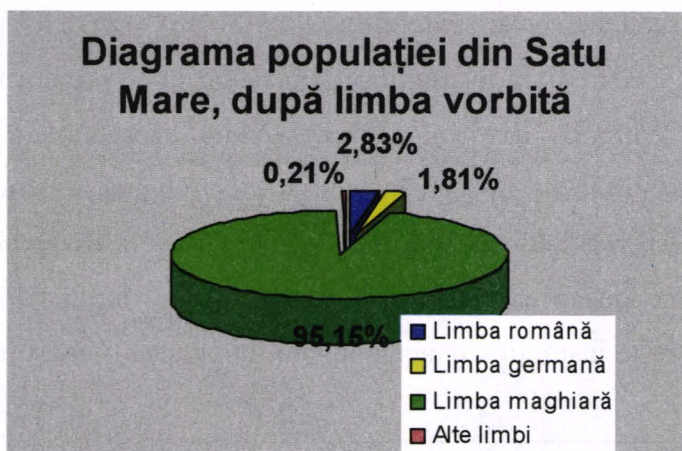
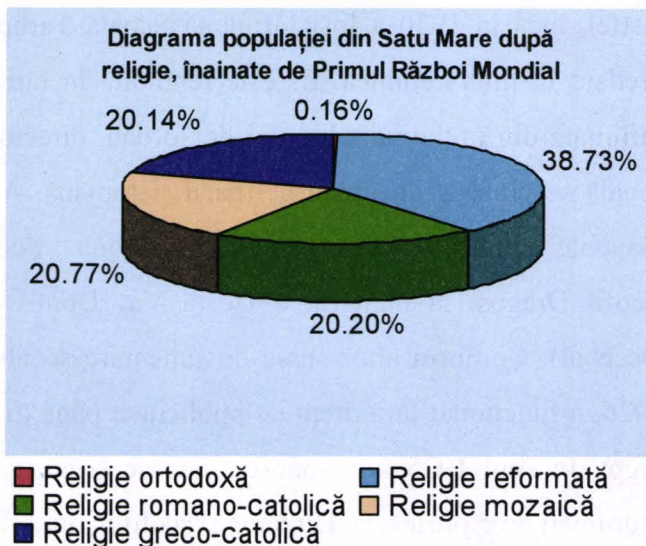
Astfel, la 1 ianuarie 1923 Secretariatul General de la Cluj este desființat, administrarea învățământului de toate tipurile revenind Ministerului de resort de la București, începând cu anul școlar 1923/1924. Remarcabilă este dorința populației minoritare maghiare, și nu numai, de a constitui fonduri pentru menținerea învățământului confesional, prin plata unui „impozit cultural” de 30 de lei de persoană, anual. Constatăm de asemenea, pe lângă o tendință de naționalizare a școlilor confesionale ale minorităților, atragerea de sub influența maghiară a celorlalte minorități, de sub influența procesului de maghiarizare prin învățământ (practică utilizată înainte de 1918) continuat asupra populației germane și evreiești, în mod natural, am spune, pentru că populația acestor etnii era vorbitoare a limbii maghiare și avea tendința naturală de a urma școli în limba cunoscută și vorbită. Astfel, înainte de Primul Război Mondial, în municipiul Satu Mare, din 34.892 de locuitori, 7.194 erau de religie mozaică, 13.418 reformată, 6.998 romano-catolică, 6.977 greco-catolică și 55 ortodoxă. După limba vorbită, numai 986 vorbeau limba română, 629 limba germană, nici unul

limba idish (probabil între cei 72 vorbitori de alte limbi „găsim și evrei”) și 33.094 vorbeau limba maghiară.¹

Noua administrație școlară românească a oferit elevilor proveniți din familii de evrei șansa de a se instrui în școli proprii. Integrarea spațiului sătmărean în statul unitar român, după aprilie 1919, respectiv după 1920

când este instaurată administrația românească, înlocuindu-se Consiliul Dirigent, este recunoscută posibilitatea înființării de școli evreiești.²

Reforma învățământului românesc inițiată de ministrul Instrucțiunii Publice dr. Constantin Angelescu a încurajat formarea

¹ Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Elemér Mezei, *Recensământul din 1910...*, p. 457,458,459;

² M. Carmilly Weinberger, *op. cit.*, p. 89;

unor asemenea școli pentru atragerea evreilor din școlile cu predare în limba maghiară, înspre instituții în care se predă în limba ebraică, idish sau română. Astfel, încă în 1920 a fost înființată Școala Tarbut, de nivel gimnazial, cu predare în limba ebraică. Ea este renumită în întreaga Transilvanie. A fost înființată din inițiativa rabinului dr. Iordan, director fiind. K. Lebenkopf. În școală se predă și în limba germană și română. Avea 7 clase și se utilizau manuale editate la Chișinău și în Bucovina.¹ Școala era situată pe strada Teofil Dragoș, la numărul 4 (fostă Vár Domb Utca, actualmente strada Decebal). Conform altor surse documentare școala a fost înființată în anul 1926, a funcționat fără drept de publicitate până în 1928, când a primit acest drept. În anul 1935 funcționa cu 7 clase și cu un efectiv de 238 de elevi, îndrumați de 5 profesori. Director al școlii în anul respectiv era Sugár Henrik. Școala era susținută de cultul izraelit ortodox², având așadar caracter de școală confesională. În 1936 în orașul Satu Mare existau următoarele școli evreiești: Talmud-Tora, Tarbut, Sha'arei Toras, Școală sefardă, o grădiniță și 5 școli elementare evreiești.

În afara instituțiilor de învățământ ce promovau identitatea națională și culturală a evreilor, o dezvoltare deosebită au cunoscut după 1920 instituțiile de învățământ cu caracter religios, pentru studierea Talmudului (Ieshivot).³ Ele existau încă înainte de 1918, dar erau puține. În Satu Mare funcționa o asemenea instituție din 1896, înființată de Iehuda Grünwald.⁴ Aceste instituții supracomunitare întrețineau o conștiință identitară evreiască

---

¹ *Pinkas haKehilot ...*, p. 54;

² G. Tankóczy, *op. cit.*, p. 48;

³ Ieshiva [Cuvânt în limba ebraică] definește un așezământ pentru învățământ consacrat studiului Talmudului, conform *Le Petit Larousse*, Paris, 1995, p. 1084;

⁴ Maria Radosav, *op. cit.*, p. 116;

supraregională și suprastatală.¹ După 1918 în orașul Satu Mare au funcționat 4 asemenea instituții cu 497 studenți. Pe teritoriul județului mai funcționau câte una la Tășnad cu 310 studenți, la Carei cu 100 studenți, în Halmeu cu 120 studenți. Mai funcționau asemenea instituții la Sanilsău, Baia Mare, Ardud.²

În ceea ce privește școlarizarea la nivel secundar a copiilor proveniți din familii evreiești, aceasta s-a realizat fără dificultate. Elevii evrei – băieți – erau înscriși la Liceul „Mihai Eminescu” într-o măsură importantă, iar fetele la Liceul de Stat pentru Fete „Doamna Stanca”, unde îi găsim înscriși anual în procente semnificative față de alte minorități. De asemenea, Școala Superioară Comercială, apoi Liceul Comercial din Satu Mare se bucura de un interes deosebit din partea elevilor proveniți din familii evreiești. Găsim, de asemenea, băieți, într-o măsură mai mică, așa cum vom arăta statistic, în școli profesionale și de ucenici, iar fete la Liceul Romano-Catolic pentru Fete „Sf. Elisabeta”, unde se predă în limba română. Prezența lor în școlile românești se datorează, în primul rând, prevederilor legale, conform cărora școlile confesionale (particulare) cu limba de predare alta decât limba română, se puteau înscrie numai elevi aparținând cultului respectiv.

Ordinele călugărești puteau organiza instituții de învățământ numai în limba statului. Cei care nu se încadrau, se puteau înscrie în învățământul de stat. O altă cauză a fost de natură cutumiară, evreii aderând la noile realități politico-administrative rezultate din schimbările politice și statale după Primul Război Mondial.

---

¹ Iacov Kacz, *Tradition and Crisis; Jewish Society at the End of Middle Ages*, New York, University Press, 1993, p. 169;

² Maria Radosav, *op. cit.*, p. 119-120;

În orașul Carei, la 1915, dintr-o populație de 16.087 locuitori, 5.932 sunt de religie romano-catolică (germani), 2.613 greco-catolici (români la origine, în parte maghiarizați), 2.491 evrei.

Nu există însă nici o școală secundară într-o altă limbă decât maghiară, nici în Satu Mare, nici în Carei.

În aceste condiții statul român dispune introducerea limbii germane în școlile din comunele cu populație germană, mai întâi în anul școlar 1919/1921, apoi revine pentru anul școlar 1923/1924.

S-a stimulat și dezvoltarea unui învățământ secundar confesional în limba germană. Această acțiune a fost însă respinsă de către Biserica Romano-Catolică și de către majoritatea intelectualilor etnici germani.¹

Cu toate acestea, începând cu anul școlar 1929/1930, se înființează secția germană la Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei, pentru a oferi elevilor germani maghiarizați șansa de a se instrui în limba lor. Din 1933 până în 1940 secția se va transforma în Gimnaziu German.

Deși s-a constituit, la îndemnul șvabilor bănățeni, o organizație culturală și politică „Deutsch – Schwäbische Volksgemeinschaft” [Comunitatea Șvabilor Germani] cu sediul la Carei, condusă de dr. Winterhofen Friezt și prof. Wieser Stefan, și deși la început acțiunea de redeșteptare națională a stârnit ecouri în sufletele șvabilor, opoziția majorității intelectualilor și a ierarhiei ecleziastice romano-catolice care s-a opus vehement (etichetând mișcarea națională a șvabilor ca pe o mișcare

---

¹ Ioan Gherman, *op. cit.*, p. 60, 62;

antireligioasă) a zădărnicit în realitate încercarea statului român de scoatere a populației șvabești din zonă de sub influența maghiară.¹

Perioada de după 1923, până în 1928, s-ar putea numi a unificării și așezării învățământului confesional pe baze legale. În acest sens o importanță deosebită pentru învățământul confesional o au Legea bacalaureatului adoptată în 9 aprilie 1925, Legea 146/1925 a învățământului particular, promulgată în 19 decembrie 1925² și Legea 79/1928 a învățământului secundar, promulgată la 15 mai a anului respectiv³, adevărate repere legislative pentru progresul învățământului în perioada interbelică și unificarea de drept și de fapt a învățământului românesc, în baza unei concepții unitare și coerente. La acestea se adaugă Legea pentru învățământul liceal industrial și Legea pentru învățământul liceal comercial, adoptate în anul 1936, care vin să întrească cadrul legislativ al învățământului secundar.

Legea recunoaște dreptul bisericilor, al asociațiilor și corporațiilor din țară, recunoscute ca persoane juridice, dar și al cetățenilor particulari de a înființa, în condițiile legii, școli particulare teoretice, practice și școli normale (nu școli superioare). Școlile Normale care funcționaseră neîntrerupt dinainte de 1 Decembrie 1918 (art. 113 din legea 146 a învățământului particular), pot

---

¹ În problema șvabilor sătmăreni în perioada interbelică vezi și Ernst Hauler, *Destinul minoritar al șvabilor sătmăreni în secolul al XX-lea*. În: „Relații interetnice în zona de contact româno-maghiară-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent”, Satu Mare – Tübingen, 1999, p. 247-262; Loránt Tilkovszky, *Șvabii sătmăreni între cele două războaie mondiale (Die Sathmarer Deutschen zwischen den zwei Weltkriegen)*. În „Relații ...”, p. 226-247; Stefan Schmiedt, *Das Sathmarer Deutsche Schulwesen seit, 1919-1966*, 203p.; Zenovie Păclișanu, *Deutsche und Magyaren. Der Etnationalisierungskampf gegen die Sathmarer Schwaben*, București, 1942, p. 23-44;

² Vezi „Colecțiunea de legi și regulamente, 1 ianuarie – 31 decembrie 1925”, II, București, Ed. Ministerului Justiției, 1926;

³ Vezi „Colecțiunea de legi și regulamente, 1 ianuarie – 31 decembrie 1928”, tom VI, P.I, legi, București, Editura Oficială, 1929;

funcționa în continuare, cu condiția adaptării programei la normele stabilite prin lege. Cele înființate după această dată, sau a căror drept de publicitate fusese ridicat, nu vor mai putea face înscrieri, conform aceluiași articol. În cazul orașului Satu Mare va continua să funcționeze Școala Normală Romano-Catolică de Fete, însă fără drept de publicitate. Autoritățile profesionale (particulare) pot dispune de organizarea școlilor, statul prin Ministerul de resort își rezervă dreptul de control. Se cere aceeași pregătire ca și pentru cadrele didactice care predau la stat și același salariu. În termen de 5 ani, până la 1 septembrie 1930, fiecare cadru didactic își va însuși limba română – limba oficială a statului și va susține examen. Excepție fac cei cu 30 de ani de activitate și în etate de peste 55 de ani. Profesorii care predau istoria românilor, geografia României și constituția României, vor da examen din aceste discipline, care se predau în limba română. Nu vor fi primiți în școli elevi care au limba maternă alta decât limba de predare (liber aleasă de către școală). Este o măsură de scoatere a celorlalte minorități de sub procesul de maghiarizare. Se interzice „coeducația” (clase mixte) în învățământul secundar. Nu sunt impuse restricții în ceea ce privește confesiunea elevilor.

Conform Legii bacalaureatului, la sfârșitul anului școlar 1924/1925 elevii îl vor susține numai în limba română și în fața unor comisii stabilite de minister. Până în anul școlar 1923/1924, examenele de absolvire erau susținute după vechile dispoziții legale maghiare, iar în anul școlar 1923/1924 încă după legislația veche din România.

Într-adevăr multe din dispozițiile legale vechi, din perioada austro-ungară, se modifică radical, lucru ce a determinat nemulțumiri și proteste din partea ierarhilor bisericilor minorităților și nu numai.

Astfel, episcopii Transilvaniei Gustáv Mayláth – romano-catolic, Iosif Ferencz – unitarian, Károly Nagy – reformat, la 15 septembrie 1925 au înaintat o petiție Consiliului Ligii Națiunilor din Geneva, protestând contra proiectului de lege și arătând nemulțumirea minorității maghiare față de Ministerul Instrucției.¹ În fața Comisiei Ligii Națiunilor a fost delegată o comisie din partea Guvernului României, care să susțină cauza Ministerului Instrucției și a Guvernului. Ea a fost condusă de ministrul plenipotențiar Petrescu-Comnen, din comisie făcând parte și Alexandru Pteancu. Argumentele delegației Guvernului României au determinat respingerea de către Comisia Ligii Națiunilor a protestului în cauză, apreciindu-se că se respecta Tratatul de la Paris asupra minorităților din 9 decembrie 1919, uneori fiind excedat prin măsurile favorabile lor.

Astfel, între 1925 și 1929, s-au aplicat în toate școlile confesionale prevederile legale. În această perioadă, conform art. 107 din lege, toate școlile confesionale au fost controlate și și-au depus la Ministerul Instrucțiunii documentele de acreditare. În general concluziile au fost pozitive, cu excepția asigurării cadrelor didactice pentru predarea obiectelor de studiu în limba română, a încadrării directorilor (în unele școli funcția era ocupată de preoți, deși legea nu permitea acest lucru), înscrierea elevilor sub vârsta sau peste vârsta prevăzută de lege, sau înscrierea la școlile confesionale a elevilor de alte confesiuni.

Județul Satu Mare este remarcat pentru încălcarea art. 35 din lege, privitor la școlarizarea copiilor de origine șvabă în școli cu predare în limba

---

¹ Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1121;

maghiară, apreciindu-se că se continuă maghiarizarea „întocmai ca în era maghiară”¹

Nu se respectă nici prevederile art. 37 din lege, cu privire la obligativitatea predării în școlile călugărești în limba oficială a statului, evocându-se faptul că aceasta este o practică în toate statele Europei.

De asemenea nu se parcurge programa în întregime, mai ales în cazul obiectivelor ce se predau în limba română. Însușirea limbii române se limitează la aspecte teoretice, ori la o învățare mecanică, neglijându-se lecturile.

Statisticile oficiale (vezi situația anului școlar 1919/1920) arată că imediat după Unire s-au menținut sau chiar a crescut numărul școlilor confesionale de toate gradele, în întreaga Transilvanie situația istorică dată permițând acest lucru, înființarea lor „rezolva” problema elevilor și cadrelor didactice care refuzau să frecventeze învățământul de stat. Multe din aceste școli de ocazie se desființează odată cu intrarea lucrurilor într-o stare de normalitate, dacă ne referim la încadrarea învățământului transilvan în sistemul de învățământ național unitar. De asemenea, unele școli confesionale se vor transforma în școli de stat. Toate aceste aspecte, și altele, determină o receptare negativă a noii stări de lucruri, apreciată ca un proces de îngrădire a dreptului minorităților la învățatură, limbă și cultură națională proprii. În Satu Mare este înființat, în locul Liceului Regal Romano-Catolic, preluat de statul român, un Liceu Romano-Catolic, de către Episcopia din Satu Mare, în anul 1920. Acest liceu va fi însă desființat după doi ani de funcționare.

---

¹ *Ibidem*, p. 1123;

Subiectul cel mai des întâlnit în exprimarea relațiilor de opoziție între noua majoritate și minoritatea maghiară este iredentismul, respingerea noului status-quo rezultat din hotărârile Congresului de Pace de la Paris, care consfințesc formarea statului național unitar român. Desigur, se poate constata o atitudine de respingere a hotărârilor Tratatului de la Trianon, manifestată în toate domeniile publice, inclusiv în școli. De altfel cercurile politice românești, cel puțin în primii ani după Marea Unire au constatat această poziție a minorității maghiare și au „acuzat” lipsa de entuziasm și aderență a maghiarilor la hotărârile istorice de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia. Lucru recunoscut la vremea respectivă de către unii reprezentanți ai cercurilor politice și culturale. „Este adevărat că ciuntirea Imperiului Sfântului Ștefan a atins cât se poate de dureros pe toți maghiarii ...”, spunea dr. Iosif Horváth în articolul „La chestiunea iredentismului”, publicat în „Glasul minorităților”¹ care apărea la Lugoj, începând cu anul 1923.

Reprezentanții populației maghiare, constituiți în Partidul Național Maghiar, promovează, în bună măsură, o politică echilibrată. Între aceștia trebuie remarcat Jakabffy Elemér, originar din sudul Banatului, om politic încă din perioada anterioară Primului Război Mondial, având relații de prietenie cu personalități politice și culturale românești (Caius Brediceanu, Petru Groza, moștenind și prietenii români ai tatălui său, ca: Emil Gojdu, Vicențiu Babeș, Mocioni). Acesta va deveni în perioada interbelică parlamentar de Satu Mare în anii 1931 și 1932. El a jucat apoi un rol important în medierea între oficialitățile române și maghiare după Dictatul de la Viena. S-a remarcat în calitate de director al revistei „Glasul Minorităților” și director al revistei „Magyar Kisebbség” [Minoritatea maghiară] și „Krassó

---

¹ „Glasul minorităților”, Organ minoritar maghiar, anul I, nr. 4, p. 1, 1923;

Szörényi Lapok” [Pagini din Caraș – Severin].¹ Pentru susținerea acestei idei se afirmă că „politicianul trebuie să conteze pe situația actuală, pe realitatea nemiloasă și ungurii, atât din Ungaria Nouă, cât și din teritoriile deslipite de la subscrierea tratatelor de pace au dovedit că își pot impune rezerva față de impulsurile patimilor și își pot proiecta o politică dictată de rațiunea calmă, acomodându-se acesteia.”² Opiniile exprimate în presa vremii vestejesc orice idee șovină, străină școlii, care ar otrăvi sufletul copiilor, „Școala nu va fi templu al iredentismului ci focar de cultură, templu al iubirii, respectului și al muncii.”³ Această opinie se exprimă în contextul dezbaterilor declanșate de noua Lege a învățământului particular.

Poziția iredentismului nu a fost susținută de intelectualitate în întregul ei, dimpotrivă, exemplul următor este concludent. Astfel, cercurile culturale maghiare, în speță „Societatea Literară Ardeleană” [Erdélyi Iródalmi Társaság] a primit cu bunăvoință propunerea Ministrului Cultelor, Al. Lapedatu, de a traduce în limba maghiară opere ale literaturii române, extinzând lista traducerilor, din proprie inițiativă. S-au tradus cu susținerea pecuniară a Guvernului României, scrieri literare de poezie și proză ale lui Octavian Goga, Liviu Rebreanu, Nicolae Iorga, Ion Luca Caragiale, Ioan Alexandru Brătescu – Voinești, Ion Minulescu, Mihail Sadoveanu, George Coșbuc, Ion Agârbiceanu etc.⁴ Cu toate asperitățile și sensibilitățile ambelor părți (stat-minorități), concluzia care se impune este că învățământul confesional din județ a funcționat conform prevederilor legale, dascălii și

---

¹ Vezi Péter Szöcs, *O personalitate sătmăreană interbelică, Iakabffi Elémer*. În: SMSC, vol. XV-XVI, 1998-1999, Satu Mare, 1999, p. 413 și 419;

² „Glasul minorităților”, Organ minoritar maghiar, anul I, nr. 4, 1923, p. 3;

³ „Satu Mare”, an VII, nr. 40, 20 mai 1925;

⁴ Gh. Kristóf, *Literatura română în limba maghiară*. În: „Glasul minorităților”, an IV, nr. 7-8, iul-aug. 1926, p. 145-147;

elevii acomodându-se noii realități istorice. Nu putem neglija faptul că au existat unii factori obiectivi, care au întârziat procesul de integrare în sistemul de învățământ românesc, unul dintre aceștia fiind necunoașterea limbii române. Strădania depusă de dascăli și elevi (vezi participarea la cursuri de pregătire în perioada verii, de multe ori refuzați de un centru de pregătire, plecau în altul, în condițiile precare ale anilor de după război¹) îl face pe ministrul Ministerului Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Angelescu, aflat în vizită la Satu Mare, în august 1923, să își exprime uimirea „cât de bine știu românește fetele de la Liceul Romano-Catolic și Școala Normală Romano-Catolică.”² Un înalt funcționar al Ministerului Instrucțiunii Publice – P. Longinescu – vizitând în 1924 școlile secundare din oraș, referitor la cele pentru minoritari spune: „Ceea ce am văzut mă mulțumește, deși limba română nu este vorbită încă suficient de bine de elevi, totuși se depune interes de către dascăli.”³

III.2 Continuitate și discontinuitate în învățământul confesional în perioada interbelică în județul Satu Mare

Situația școlilor secundare minoritare din Transilvania după Marea Unire din 1918, face obiectul preocupărilor cercurilor intelectuale și politice maghiare. Se afirmă că învățământul pentru minorități este îngrădit și este necesară „cea mai crâncenă luptă culturală ..., purtată cu hotărâre neșovăitoare”.⁴ Se contestă ridicarea dreptului de publicitate la principalele școli secundare în limba maghiară, elevii susținând examene la alte unități, în

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: Prefectura județului Satu Mare, rola 42, dosar 29, 1924, f. 12;

² „Satu Mare”, an V, nr. 68, 29 august 1923;

³ *Ibidem*, an VI, nr. 14, 24 februarie 1924;

⁴ Spectator, *Icoana vremii în școlile secundare*. În: „Glasul minorităților”, anul III, oct.-dec. 1924, nr. 10-12, p. 15 – 18;

limba română și cu plata unei taxe oneroase. În special este exprimată îngrijorarea față de situația școlilor din zona apropiată noii granițe, în care se încadrează și școlile sătmărene. În această zonă se afirmă că „Sistemul, de-a lungul frontierei tot pământul vrea să-l treacă exclusiv în mâini române”; „...ca un aparat diabolic tinde și spre alte țeluri de românizare”.¹ Pe aceleași coordonate, însă mai nuanțată, se înscrie și afirmația istoricului Búra László (competent și prodigios istoric al vieții școlare, religioase și culturale din Satu Mare), care afirmă că „după ratificarea Tratatului de Pace (1921, 26 iulie), sub conducerea Ministrului Educației Angelescu, a început îngrădirea treptată a învățământului în limba maghiară și în limbile minorităților.”²

Explicațiile și descrierile fenomenelor legate de evoluția școlilor confesionale nu pot exista în afara unui studiu de statistică demografică.³

---

¹ *Ibidem*, p. 17;

² László Búra, *Felekezeti ...*, p. 257;

³ Pentru aceasta am folosit datele cuprinse în lucrări de statistică demografică, cum ar fi *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite* (C. Martinovici și N. Istrati); *Recensământul General al României pe anul 1930*, volumele II, III, IX; *Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (1918 – 1928)*; coroborate cu lucrări mai vechi și mai noi cu privire la evoluția demografică în această parte a țării. Extrem de utile au fost lucrările: Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică*, volumele I și II, 1987; *Erdélyi magyar év könyv (1918 – 1929)* [Anuarul maghiar din Ardeal, 1918-1929], Cluj, 1930, dar și lucrări monografice și rapoarte oficiale pentru perioada interbelică. Au fost consultate și studii mai noi elaborate de istoriografia maghiară: Árpád E. Varga, *Erdélyi nemzetiségi statisztikája, 1930, 1956, 1966, 1977* [Statistica naționalităților din Ardeal], în: „Magyarországi Kutató Intézet” [Institutul de Cercetare din Ungaria], Budapesta, 1988; Árpád E. Varga, *Szakmai önéletrajz. Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850 – 1992* [Bibliografie profesională. Statistica națională și confesională a Ardealului 1850-1992]; Árpád E. Varga, *Limbă maternă, naționalitate, confesiune. Date statistice privind Transilvania în perioada 1880 – 1992*, în: „Magyarország és Európa” [Ungaria și Europa], nr. 4/ 1944. Pentru reconstituirea evoluției populației din punct de vedere al naționalităților și religiei, de un real folos ne-au fost datele din Șematismele Episcopiiilor Greco-Catolice a Gherlei, Oradiei și Maramureșului, ca și a Episcopiei Romano-catolice a Sătmarului. Pentru populația reformată am folosit József Sipos, *A Szatmári Református Egyházmegye 40 éves története* [Istoria de 40 de ani a reformatilor din județul Satu Mare], volumele I și II, Budapesta 1941, p. 247 – 271;

Iată, în tabelele următoare, o situație sinoptică privind populația județului și municipiului Satu Mare, între 1910 și 1938, pe naționalități și confesiuni.¹

Populația județului Satu Mare pe naționalități, limba maternă și religie:

Anul Recens.	Populația pe naționalități				Populația după religie					TOTAL
	rom.	magh.	germ.	evrei	ortod.	gr.-cat.	rcf.	Izr.	rom-cat.	
1915	120760 30%	264650 66,7%	6669 1,68%	29468 7,43%	2212	168870 16%	126820	29468	77777	396.508
1920	162027 54,05%	76893 25,60%	36250 12%	22365 7,46%						299.791
1930	178523 60,5%	74191 25,2%	9530 3,2%	23967 8,1%	12880 4,4%	173910 59%	44138 15%	25370 8,6%	37286 12,6%	294.875
1938	178912 56,57%	74838 23,66%	9491 3,00%	23784 7,52%						316.253

Populația municipiului Satu Mare pe naționalități și religie:

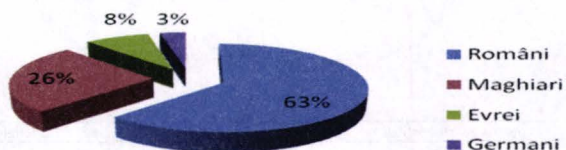
Anul	Total populație	Populația pe naționalități				Populația după religie				
		Rom.	Magh.	Germ.	Evrei	Orto d.	Greco-cat.	Rom.-cat.	Ref.	Izr.
1910	36460	2301 6,33%	33328 91,40%	647 1,77%	7218 19,79%	55 0,15%	8454 23,18%	702419 ,26%	13458 36,91%	7218 19,79%
1930	51495	13941 27,07%	30308 58,85%	669 1,29%	5817 11,29%	1767 3,43%	15921 30,91%	7919 15,37%	13983 27,15%	11533 22,39%
1936	54276	14328 26,40%	21058 38,79%	1001 1,84%	15108 27,88%					

Cf. Jenő Farkas, *Szatmármegyei Kalauz* [Călăuza județului Satu Mare], Baia Mare, 1914.; *Recensământul general al României, 1930*, București, vol. II, III, IX (Sabin Manuilă coord.); *Anuarul Statistic al României, 1939 și 1940*, București, Ed. Fundației Regale, 1940; vezi și Traian Rotariu; Maria Semeniuc, Elemér Mezei, *Recensământul din 1910 în Transilvania*, Ed. Staff, Cluj-Napoca, 1999, p. 456-483.²

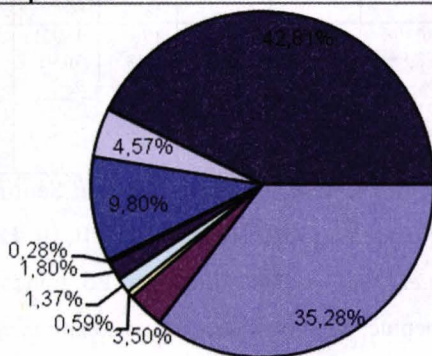
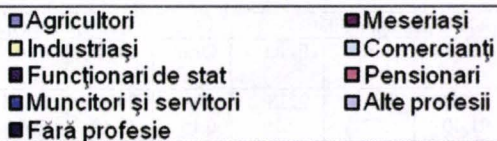
¹ *Ibidem*;

² În statistică, populația de evreiască nu este înregistrată ca atare. Am dedus-o după religia înregistrată. Se menține în statistică o diferență între populația evreiască și de religie mozaică. În afara naționalităților prezentate, în municipiu sunt înregistrați și 2439 ruteni și 342 alte naționalități.

Populația județului Satu Mare în anul 1930, după originea etnică

Profesiile locuitorilor

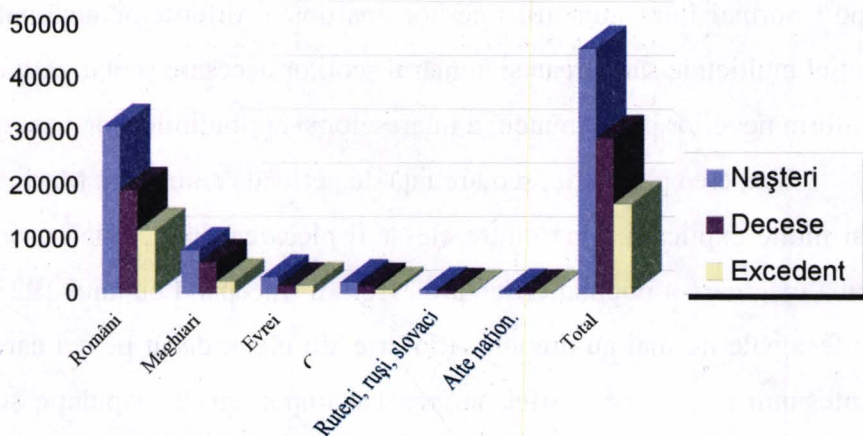

Procentul de natalitate creează anual pentru populația românească un excedent. Conform datelor statistice numai în perioada 1933 – 1937 populația județului a crescut în medie cu 5,43% anual (conform tabelului următor):

Naționalitatea	Total	Nașteri	Decese	Excedent	Procent
Români	178.912	31.068	19.296	11.772	6,58%
Germani	9.491	2.184	1.436	748	7,88%
Maghiari	74.838	8.135	5.868	2.267	3,03%
Ruteni, slovaci, ruși	3.110	743	532	211	6,78%
Evrei	23.784	3.088	1.526	1.562	6,57%
Alte naționalități	4.996	418	280	138	7,18%
Media generală	295.131	45.636	28.938	16.698	5,43%

Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55, fila 28.

Nașterile, mortalitatea și excedentul în perioada 1933-1937

Creșterile în cifre absolute pentru această perioadă sunt următoarele: 11.772 români (6,5%), 748 germani (7,88%), 2267 maghiari (3,03%), 1.562 evrei (6,57%), ruteni, slovaci ruși 211 (6,78%), alte naționalități 138 (7,18%). Aceste cifre dovedesc creșterea populației din județul și municipiul Satu Mare cu un excedent semnificativ al populației românești.

Continuitate în ceea ce privește învățământul confesional în limba minorităților conlocuitoare înseamnă menținerea unei structuri instituționale pentru învățământ. Chiar dacă numărul acestor instituții va scădea față de perioada anterioară, există o continuitate în ceea ce privește învățământul secundar particular, menținându-se în funcție de numărul populației și necesitățile de școlarizare, o structură diversă de școli, care acoperă învățământul teoretic, pedagogic și profesional. Discontinuitatea este obiectivată prin desființarea unor școli existente înainte de 1918. Acest lucru se datorează, așa cum vom vedea în cele ce urmează, cadrului administrativ și legislativ nou creat prin integrarea Transilvaniei și a ținutului sătmărean în statul național român. Acest cadru a creat posibilitatea accesului mai larg și neîngrădit al tinerilor români în învățământul secundar. S-a creat astfel un raport normal între numărul tinerilor aparținând diferitelor naționalități din spațiul multiethnic sătmărean și numărul școlilor necesare școlarizării acestora, conform nevoilor pieții muncii, a intereselor și aptitudinilor lor.

Scăderea populației școlare față de perioada anterioară Marii Uniri are mai multe explicații. Una dintre ele ar fi plecarea din școlile cu predare în limba maghiară a populației școlare evreiești. Începând cu anul 1923, școlile confesionale nu mai au dreptul să înscrie alți elevi, decât pe cei care aparțin confesiunii respective. Astfel, un procent important de populație școlară se îndreaptă înspre școlile românești. Elevii de naționalitate izraelită vor accede înspre Liceul „Mihai Eminescu” și Liceul Comercial – băieții, iar fetele înspre Liceul de Stat pentru Fete „Doamna Stanca” și Liceul Comercial de Fete. Găsim elevi de etnie izraelită, desigur, și în alte școli.

O parte a populației minoritare, în special populația evreiască, reprezentând în 1910 aproape 20% din populația municipiului Satu Mare, iar

în 1936 reprezenta aproape 28%, în condițiile date, a ales școlarizarea copiilor în școli românești, lucru ce oferea posibilitatea unei pregătiri școlare profesionale sau în învățământul superior și accesul mai larg în sferile ocupării locurilor de muncă, în localitatea de reședință sau în alte localități. De altfel, așa cum am putut constata, în școlile secundare românești, în absolut toate, găsim și elevi aparținând minorităților naționale, atât evreiești, cât și germane sau maghiare, lucru ce vine să contrazică ideea îngrădirii accesului la învățătură a minorităților. Sigur, în perioada anterioară maghiarii au înregistrat populația evreiască la naționalitatea maghiară. Prezența lor este dovedită numai în statisticile privind religia. De altfel, și în perioada interbelică, evreii din Satu Mare, ca și cei din întreaga Transilvanie, având formată o cultură maghiară, în limba maghiară, sunt considerați, de către unii istorici ca fiind „purtătorii de cuvânt ai maghiarismului”.¹

Legislația românească în domeniul învățământului, favorabilă dezvoltării învățământului de toate gradele în limba română, nu a neglijat învățământul în limbile minorităților, dovadă este existența școlilor confesionale și de stat în limba minorităților, ca și susținerea lor de către stat – în măsura posibilităților. Dacă în 1919 în Satu Mare frecventau școli secundare un număr de 2437² de elevi, cu predare exclusiv în limba maghiară, în 1920, conform unui raport al Comisiei de inventariere a școlilor din municipiul Satu Mare, formată din primarul Augustin Ferentiu, revizorul șef Dariu Pop și dr. I. Cherecheș, în școlile secundare cu limba de predare maghiară existau 6 licee, 2 gimnazii, o școală tehnică minieră, 2 școli industriale de ucenici. Majoritatea acestora erau de stat, cu limba de predare

---

¹ Ioan Scurtu, *Introducere. În : Minorități naționale ...*, p. 10;

² Arh. Naț., DJSM, Fond: PMSM, Acte prezidențiale, dosar 4300/1920, fila 2;

română.¹ La sfârșitul perioadei, în anul 1939 existau 4 școli secundare cu predare în limba maghiară, în care studiau 921 de elevi², susținute de Episcopia Romano-Catolică și Prezbiteriul Comunității Reformate³ (Gimnaziul Romano-Catolic de Fete, Gimnaziul Superior de Fete Reformat, Liceul Reformat pentru Băieți, Școala Normală de Fete Romano-Catolică). Ceea ce în condițiile unei creșteri a numărului românilor față de maghiari sau alte naționalități (germani sau evrei care studiaseră numai în limba maghiară), nu reprezintă o scădere semnificativă, îngrijorătoare. Trebuie luat în calcul și faptul că s-au înființat clase paralele în limba maghiară, de exemplu la Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare și la Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei, elevii acestor școli nefiind cuprinși în statistica privind numărul elevilor din școlile cu predare în limba maghiară, la care ne-am referit.⁴

Pe de altă parte, pretenția de a se studia în școli și de a se însuși limba română este firească și în concordanță cu o practică democratică la nivel european. De asemenea studierea în limba română a istoriei românilor, geografiei României și a constituției țării se înscrie pe aceleași coordonate de ordin juridic și moral. Așadar creșterea numărului de elevi de origine română se explică prin crearea de oportunități de acces la școlarizare oferite de noua administrație românească. În ceea ce privește scăderea numărului de școli cu predare în limba maghiară, în special al școlilor confesionale se datorează priorităților oferite de statul român pentru tinerii proveniți din rândul populației românești de a frecventa școala în limba română, fapt imposibil înainte de 1919. Nu este vorba neapărat despre o îngrădire a posibilităților de

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 34/1939, fila 148;

² Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare (Subprefect), dosar 55, fila 54;

³ *Loc. cit.*, dosar 55, fila 54;

⁴ *Loc. cit.*, idem;

acces la școlarizare a elevilor de naționalitate maghiară, ci mai degrabă despre o preocupare susținută pentru accesul la școlarizare a copiilor proveniți din rândul populației românești.

Am trecut în revistă câteva aspecte privind statutul învățământului confesional secundar, în România din perioada interbelică, încercând o necesară legătură cu perioada istorică anterioară. Județul Satu Mare, parte componentă a Transilvaniei, se integrează în procesul organic de integrare în statul național unitar român, după Marea Unire din 1918. Prin întreaga sa evoluție, prin contribuția sa și a personalităților politice ori culturale, la făurirea statului național, nu este mai prejos decât alte zone ale Transilvaniei. De asemenea dezvoltarea sa istorică în perioada interbelică se circumscrie unei evoluții dense și progresiste în perioada interbelică. Dacă ne referim la evoluția învățământului confesional în perioada interbelică, considerăm că este pozitivă o prezentare a instituțiilor de învățământ de acest tip existente și cunoscute ca parte a învățământului confesional din România.

Nr. crt.	Denumirea școlii	Anul																								
		1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
1.	Liceul Reformat de Băieți					■						▲														
2.	Gimnaziul Superior Reformat de Fete									■				▲												
3.	Școala Normală Reformată de Fete					●																				
4.	Școala Superioară Reformată Comercială																	●								
5.	Liceul Romano-Catolic de Fete „Sf. Elisabeta”					■																				
6.	Școala Normală Romano-Catolică de Fete					■																				
7.	Școala Normală Regală Romano-Catolică de Băieți					●																				
8.	Școala Normală Romano-Catolică pentru Educatoare			●																						
9.	Școala Civică Romano-Catolică de Fete																									
10.	Gimnaziul Romano-Catolic de Băieți				●																					
11.	Gimnaziul Romano-Catolic de Fete					■							▲													
12.	Institutul Civic Romano-Catolic de Învățătoare				●																					
13.	Liceul Piarist Carei				●																					
14.	Institutul Pedagogic Romano-Catolic				●																					

Legenda:

■ - se ridică dreptul de publicitate; ▲ - se redă dreptul de publicitate; ● - se desființează

¹ Formează secția maghiară la Liceul Romano-Catolic „Sf. Elisabeta” – Gimnaziul Romano-Catolic cu limba de predare maghiară

În continuare vom încerca, în măsura informației de care am dispus, prezentarea școlilor confesionale secundare, în această perioadă. Am insistat pe evidențierea numărului de elevi înscriși, pe resursele materiale de care s-au bucurat, pe prezentarea personalului didactic, a planurilor cadru și programelor școlare, a manualelor ca elemente de conținut ale învățământului. Desigur, toate acestea raportate la legislația școlară, la impactul ei asupra evoluției învățământului confesional secundar în județul Satu Mare.

Considerăm utilă în susținerea aserțiunilor noastre o prezentare a problematicii circumscrise alfabetizării în primele decenii ale secolului al XX-lea. Datele statistice arată o creștere a procentului de tineri între 7 și 18 ani cuprinși în structurile de învățământ în perioada interbelică. Este de remarcat creșterea numărului analfabeților la debutul secolului al XX-lea față de perioada anterioară, ca efect al politicii școlare a administrației maghiare, care a introdus o legislație deznaționalizatoare ce limita accesul la școlarizare a populațiilor nemaghiare, o parte a acestora refuzând școlarizarea în limba maghiară.

Răspândirea cititului și scrisului, conform recensămintelor:

Terit.	Populația totală			Știința cititului și a scrisului			Știutori de citit			Analfabeți		
	1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900
Satu Mare	19708	20736	26178	11336	12857	17205	474	265	286	1898	7614	8687

Creșterea populației			Creșterea numărului celor:					
1880-1890	1890-1900	1880-1900	Știutori de citit și scris		Numai citit		Analfabeți	
			1880-1890	1890-1900	1880-1890	1890-1900	1880-1890	1890-1900
1028	5442	6470	1521	4348	-200	21	-284	1073

Procent din numărul total al populației									Procent știutorilor de scris și citit peste 6 ani		
1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900
57,5	62,0	65,7	2,4	1,8	1,1	40,1	36,7	33,2	65,6	71,5	76,5

Cf. *Magyar Statisztikai Közlemények*, 5 kötet, A Magyar Szent Korona Országának 1900 évi népszámlálása, kilencedik rész, Budapest, 1907, p. 154-155.

Referitor la numărul tinerilor și copiilor între 7 și 18 ani care au urmat școala, lucrurile se prezintă între cele două Războaie Mondiale, în județul Satu Mare, după cum urmează:

Tineri între 7-18 ani	Anul				
	1920	1925	1930	1935	1940
	43576	49264	56422	55743	58024
Au urmat școala	27453	37530	46205	52399	53092
Procent	63%	76%	82%	94%	91,5%

Dacă ne referim la tinerii aparținând populației românești, situația este următoarea:

Tineri între 7-18 ani	Anul				
	1920	1925	1930	1935	1940
	27970	32804	40286	38639	39992
Au urmat școala	20139	26572	34646	37094	36193
Procent	72%	81%	86%	96%	93%

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55, fila 52.

Prin aceste statistici se dovedește încă o dată că nu este vorba de o limitare a accesului la învățătură a populației de vârstă școlară, indiferent de naționalitate, ci despre o creștere generală a numărului de tineri școlarizați.

III.2.1 Colegiul Reformat din Satu Mare

Așa cum am arătat, Colegiul a cunoscut de-a lungul vremii o evoluție sinuoasă, perioadele de ascendență fiind urmate de cele de decădere, când nivelul școlii și numărul de elevi scade.¹ Aceste sinuozități în istoricul școlii au, desigur, cauze politice, economice și sociale. Remarcabil este faptul că de-a lungul secolelor el a reușit să existe permanent, cu foarte mici întreruperi, din cauza războaielor sau a molimelor, în secolele XVII-XIX și cu scurte întreruperi în deceniile VII-VIII ale secolului al XX-lea, în perioada comunistă.

Această școală a fost și este una din școlile de elită ale Sătmarului. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Liceul Reformat devine cea mai importantă școală din Comitatul Satu Mare, ajungând în 1919, când se instaurează administrația română la un număr record de 930 de elevi. Un număr uriaș dacă ne raportăm la efectivele din anii anteriori care sunt din 1908 până în 1918 între 412 și 450 de elevi. Cauza acestei stări de lucruri rezidă în desființarea de către administrația bolșevică a lui Kun Béla a Liceului Romano-Catolic, în timpul administrației comuniste din luna martie – aprilie 1919.² Ca urmare a acestui fapt elevii din Liceul Romano-Catolic s-au înscris

---

¹ Vezi Gergely Bakcsi, *A szatmárnémeti ev. ref. főgimnázium története* [Istoria Gimnaziului Reformat Principal din Satu Mare], Szatmár (Satu Mare), 1896, p. 5-6; S. Borovszki, *op. cit.*, p. 88; Antal Szirmai, *Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérte* [Așezarea, istoria și viața civică a județului Satu Mare], vol. 1, Budapeșt, 1808, p. 160-177; pe larg László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 78; László Bura, *Szatmári diákok 1610-1852* [Elevi din Satu Mare], Szeged, 1994; *Alamisna képpen conferáltam ... , A szatmárnémeti református gimnázium alapítványai 1667-1919* [Fundatiile Gimnaziului Reformat din Satu Mare din 1667 – 1919], Debrecen, 2002; *A Szatmári református iskola története* [Istoria școlilor reformate din Satu Mare], Debrecen, 1880; János Herepei, XVI-XVII, *Századbeli papok, mesterek, diákok a Szatmári Református Egyházmegyéből, in Egyháztörténet* [Preoți, maiștri și elevi reformați din județul Satu Mare], 1943, p. 29;

² Arh. Naț., DJSM, fond: Directoratul din Satu Mare, acte nr. 2173, 20635, 2843/ 1919, privitoare la desființarea gimnaziilor confesionale;

la Liceul Reformat.¹ De reținut faptul că în anul școlar 1919/1920 școala devine „coeducativă”, adică sunt înscrise un număr de 37 de fete, la fel în anul școlar următor, 26 de fete. Acest lucru va rămâne ca o excepție în istoria școlii.

După Primul Război Mondial, așa cum rezultă și din datele statistice, școala cunoaște o evoluție descendentă, mai ales după ce în 1924 i se ridică dreptul de publicitate (de a susține bacalaureatul), elevii fiind puși în situația de a susține bacalaureatul în alte localități, în condiții oneroase din punct de vedere financiar.

În anii următori Colegiul a decăzut ca importanță și număr de elevi, anii de „vârf” al acestei stări îl reprezintă 1928 și 1929, când sunt înscriși 80, respectiv 76 de elevi. Din 1930 recapătă dreptul de publicitate și se reînființează clasele gimnaziale superioare, astfel revine la situația de colegiu cu 8 clase și în 1935 primește denumirea de „Liceul Reformat”, cu drept de publicitate. Director era Sighetli Imre. Frecventau 236 de elevi, îndrumați de 20 de cadre didactice. Comitetul Școlar în acest an a fost condus de protopopul reformat Boros Jenő, președinte de onoare era Dégenfeld Miska.² În 1944 va fi unit cu Liceul Național Maghiar de Stat pentru Băieți, ca o filială a acestuia. Azi funcționează sub denumirea Colegiul Național „Kölcsey Ferenc”.

În tabelul de mai jos vom prezenta câteva date statistice privind numărul de elevi între 1918 și 1942:

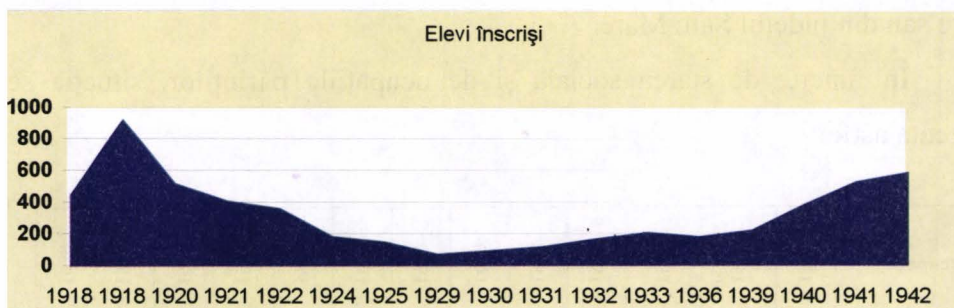
¹ László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 76; vezi și Gyula Tankóczy, *op. cit.*, p. 41;

² Gyula Tankóczy, *op. cit.*, p. 53; vezi și József Sipos, *A Szatmári Református Egyházmegye 40 éves története* [Istoria învățământului reformat din Satu Mare, de peste 40 de ani], vol. II, Budapesta, 1941, p. 247 – 271 ;

An	Clase ciclul inferior					Clase ciclul superior					Total general
	I.	II.	III.	IV.	Tot.	V.	VI.	VII.	VIII.	Tot.	
1918	72	70	70	54	266	59	60	44	21	184	450
1919	99	156	132	149	538	100	103	95	94	393	930
1920	98	83	69	72	322	62	43	46	50	201	523
1921	70	78	51	53	252	40	45	36	39	160	412
1922	49	52	75	53	229	32	31	42	29	134	363
1923	37	40	54	61	192	25	31	25	37	118	310
1924	30	26	26	39	121	21	12	17	15	65	186
1925	44	32	18	14	108	10	17	11	6	44	152
1926	49	22	32	13	116	15	9	12	4	40	156
1927	28	36	19	18	101	13	14	6	8	41	142
1928	27	23	30	-	80	-	-	-	-	-	80
1929	42	16	18	-	76	-	-	-	-	-	76
1930	46	30	17	6	99	-	-	-	-	-	99
1931	46	28	27	14	115	8	-	-	-	8	123
1932	47	46	32	22	147	14	9	-	-	23	170
1933	55	39	46	29	169	18	14	9	-	41	210
1934	48	45	39	45	177	14	18	14	-	46	223
1935	44	38	39	32	153	21	14	18	12	65	218
1936	41	33	34	34	142	17	19	13	17	66	185
1937	31	36	25	27	119	21	20	15	10	66	185
1938	40	31	29	26	126	18	21	18	13	70	196
1939	48	36	26	29	139	28	23	16	18	85	224
1940	108	60	49	37	254	40	35	28	31	134	388
1941	149	104	92	48	393	36	44	28	30	138	531
1942	130	130	108	86	454	38	33	36	27	134	588

Cf. László Bura, *Iskolavárosunk Szatmárnémeti* [Satu Mare, orașul nostru școlar], Miercurea Ciuc, 1999, p. 76.

După proveniența elevilor situația era următoarea:

An	Din localitate	Din județ	Din alte jud.	Din alte state	Total
1918	264	150	36	-	450
1919	175	220	34	94	523
+	30	5		2	37 fete

1920	303	130	4	5	442
+	22	4			26 fete
1921	320	94	19	5	438
1922	258	116	17	12	403
1923	226	78	4	4	312
1924	138	42	1	2	183
1925	119	31	1		151
1926	100	42	12	1	155
1927	115	47			162
1928	51	33			84
1929	58	27			85
1930	70	36			106
1941	248	237	95	1	581
1942	221	273	93	1	588

Cf. László Bura, *Iskolavárosunk Szatmárnémeti* [Satu Mare, orașul nostru școlar], Miercurea Ciuc, 1999, p. 78.

Constatăm, pe baza datelor statistice, că între anii 1918 și 1942 Colegiul Reformat a școlarizat 7120 de elevi, dintre aceștia în clasele superioare 2256 și 4864 în clasele inferioare. Elevii proveneau din diferite localități și județe. Se poate presupune că elevii din alte județe frecventau clasele superioare.

Reiese, de asemenea, că majoritatea elevilor erau din orașul Satu Mare sau din județul Satu Mare.

În funcție de starea socială și de ocupațiile părinților, situația se prezenta astfel:

Ocupații	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Moșier	2	19	7	3	5	-	8	7	8	3	-	-	-
Proprietar mijl.	23	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mic proprietar agricol, adm., agricultor	71	195	55	53	54	45	18	16	21	21	13	15	16
Arendaș	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Agricult. angajat cu ziua	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fabricant	-	98	2	8	7	7	6	5	2	1	-	-	-
Mic industriaș	49	128	86	87	75	65	40	36	30	32	18	21	33

Mari comercianți	7	5	6	7	7	3	-	2	1	-	-	-	-
Mici comercianți	40	31	54	52	42	34	20	10	8	7	5	3	6
Comercianți ambulanți, funcț.	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Funcț. publici	45	207	112	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Preoți, înv., prof.	83	99	47										
Preoți				12	9	7	3	3	4	3	4	3	3
Învățători				19	17	10	8	7	6	3	5	5	6
Profesori				8	6	5	3	3	2	-	1	1	2
Funcționari				60	92	80	53	32	52	39	22	13	21
Pensionari				25	11	16	12	8	4	-	-	1	2
Alți intelectuali	-	72	31	56	31	24	10	11	8	16	4	4	6
Ofițeri	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Subofițeri	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Particulari	44	53	43	44	37	13	2	7	4	4	2	3	-
Lucrători cu ziua	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Servitori	-	-	-	-	-	-	-	5	2	6	8	13	11
Casnica/fără oc.	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	2	1
Orfani	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-

Cf. László Bura, *Iskolavárosunk Szatmárnémeti* [Satu Mare, orașul nostru școlar], Miercurea Ciuc, 1999, p. 82-83.

Analizând situația se poate conchide cu ușurință că majoritatea elevilor provin din familii de intelectuali, preoți, funcționari, profesori, învățători. Urmează micii proprietari agricoli, țărani de fapt, meșteșugarii și comercianții. Puțini sunt proveniți din rândul marilor moșieri, al muncitorilor sau al servitorilor. Din punct de vedere al confesiunilor, distribuția este următoarea:

An	Reform	Ag.evang.	Rom.-cat.	Greco-cat.	Ortod.	Unit.	Izraeliți	Tot.
1918	312	2	16	7			113	450
1919	354	3	312	41			209	919
fete	17		2				18	37
1920	270	6	21	12			134	443
fete	13		2				10	25
1921	272	7	14	9		1	135	438
1922	274	7	4	4			114	403
1923	218	7	5	2			77	309
1924	12	3	8				44	183
	8							
1925	10	3	22				21	151
	5							
1926	94	3	53				6	156

1927	10 7	6	46				3	162
1928	54	2	28					84
1929	66	2	17					85
1930	82	4	20					106
1941	53 1	9	21	3		1	24	589
1942	54 1	9	13	3	1	1	19	587

Cf. László Bura, *Iskolavárosunk Szatmárnémeti* [Satu Mare, orașul nostru școlar], Miercurea Ciuc, 1999, p. 86.

Datele înfățișează faptul că elevii Colegiului Reformat din Satu Mare nu erau doar reformați ci și protestanți, catolici, greco-catolici, izraeliți și ortodocși. Mai putem trage o concluzie, anume că numărul greco-catolicilor, destul de mare, scade vertiginos de la 41 în 1919, la 27 pe parcursul a patru ani (1920-1923). În ceea ce privește numărul ortodocșilor, dacă în perioada 1896 –1914 erau 8, în perioada interbelică nu înregistrăm nici un elev de religie ortodoxă.¹ Doar în 1942 este înregistrat din nou un elev ortodox (Borbély Silvia).

III.2.2 Liceul Romano-Catolic de Fete „Sfânta Elisabeta”

Liceul Romano-Catolic pentru Fete a fost înființat de către noua administrație românească² prin transformarea Gimnaziului Romano-Catolic de Fete „Sf. Elisabeta”, care funcționa din anul 1912 în clădirea respectivă (azi Colegiul Național „Ioan Slavici”). Conform legislației în vigoare aici, în primii ani ai perioadei interbelice au fost înscrise eleve provenind din familii de etnii și confesiuni diferite. După 1925, când intră în vigoare Legea învățământului particular, putându-se înscrie numai eleve

¹ László Bura, *Iskolavárosunk...*, p. 86;

² Alexandru Pteancu, *op. cit.*, p. 1113;

apținând confesiunii catolice. Astfel, în anul școlar 1919/1920 și 1920/1921 situația privind confesiunea elevelor este următoarea:

Anul școlar	Nr. eleve înscrise	Rom.-cat.	Greco-cat.	Izr.	Ort.	Ref.
1919/1920	197	121	7	51	-	18
1920/1921	169	82	12	52	1	22
Total	366	203	19	103	1	40

Cf. *Értesítő a Szatmárnémeti irgalmas nővérek rom-cath. Leányliceumának, 1919/1920 és 1920/1921 iskolai évről* [Anuarul Liceului Romano-Catolic de Fete al Surorilor Milostive din Satu Mare, anul școlar 1919-1920 și 1920-1921], Satu Mare, 1921, p. 6-12.

În primii ani, până în 1923, limba de predare era limba maghiară. Școala aparținea Ordinului Călugăresc „Sf. Vicențiu” și era administrată de Congregația Surorilor Milostive. În primul an liceul a funcționat cu două clase la nivel inferior, I și a II-a și două la gimnaziul superior, a V-a și a VI-a, cu un efectiv de 197 eleve. În al doilea an numărul de clase va crește la 6, adăugându-se câte una la fiecare ciclu. Procentul de eleve aparținând confesiunii romano-catolice reprezintă aproximativ 55%. Dintre elevele ce aparțineau celorlalte confesiuni, cele izraelite reprezentau peste 28%. Acest lucru va determina diminuarea semnificativă a efectivelor școlii în perioada în care vor intra în vigoare măsurile de interzicere a înscrierii elevelor de alte confesiuni religioase decât confesiunea căreia îi aparținea școala, după 1925.

Primul director a fost Tóth Mike, preot și profesor între 1919 și 1923. Din 1923 până în 1940 directorul liceului a fost Dr. Lőrincz Lajos. În perioada 1919 – 1923 au frecventat un număr de 682 eleve la cursul de zi și 69 de particulare. Singurul examen de absolvire (maturitate) care s-a organizat a fost la sfârșitul anului școlar 1921/1922.

Corpul didactic în anul școlar 1919/1920 era format din 13 cadre didactice, care îndruma un efectiv de elevi, după cum urmează: în clasa I – 35

de elevi ordinari și 8 particulari; în clasa a II-a 40 de elevi ordinari și 4 particulari (5 repetenți); în clasa a V-a 15 elevi ordinari și 3 particulari, din care 4 repetenți; în clasa a VI-a 21 de elevi, din care 3 au rămas repetenți.¹ În anul școlar 1920/1921 crește numărul profesorilor la 15. Limba și literatura română era predată de Mureșan M. Leonarda în acest an ca și în anul precedent. Ca număr de elevi, în clasa I sunt 25; în clasa a II-a 35 de elevi, a III-a – 35 de elevi, a V-a – 14 elevi, a VI-a – 15 elevi, a VII-a – 19 elevi și sunt înființate 6 clase liceale. Au repetat anul 19 elevi.²

Începând cu anul școlar 1923 liceul își pierde dreptul de publicitate. În anul școlar 1931/1932 va recăpăta acest drept și va funcționa în limba română până în 1940. Prima clasă cu predare în limba română este înființată începând cu anul școlar 1923/1924. Acest lucru reiese și din interviul acordat de inspectorul general dr. Alexandru Pteancu, care vine în Satu Mare pentru a verifica dacă s-a realizat acest lucru, în octombrie 1923. Tot acum el are în tematica de control și verificarea trecerii elevilor de alte etnii și religii decât cea catolică, la școlile românești de stat sau la alte școli confesionale susținute de confesiunea căreia îi aparțineau.³ Între 1940 și 1948 va funcționa ca Gimnaziu cu predare în limba maghiară. Între 1923 și 1940 au fost școlarizate un număr de 4.862 de eleve, din care 57% erau din Satu Mare, 37% erau din județul Satu Mare, și numai 6% erau din alte județe. Ca și origine socială majoritatea proveneau din familii de funcționari, învățători, preoți, profesori, cam 25% provin din familii de agricultori. După religie,

---

¹ Mike Tóth, *Értesítő a Szatmárnémeti irgalmas növérsek rom-cath. Leányliceumának, 1919/1920 és 1920/1921 iskolai évről* [Anuarul Liceului de Fete Romano-Catolic al Surorilor Milostive din Satu Mare, anul școlar 1919-1920 și 1920-1921], Satu Mare, 1921, p. 6-9;

² *Ibidem*, p. 10-11;

³ „Satu Mare”, an V, nr. 86, 31 octombrie 1923;

aproximativ 70% dintre fete sunt romano-catolice, 20% greco-catolice și un procent mic aparțin cultelor reformat, mozaic și evanghelic.¹

La mijlocul perioadei interbelice, în baza Legii învățământului secundar și a ordinelor Ministerului Instrucțiunii nr. 79.624/1926 și 113.369/1928, în anul școlar 1928/1929 școala era organizată ca liceu cu curs inferior dublu². Astfel limba de predare la clasele de liceu (I-VII) era limba română. Paralel funcționau clase de gimnaziu inferior cu limba de predare maghiară. Anul școlar a început la 30 septembrie și au fost înscrise un număr de 273 eleve.³

Cursurile s-au ținut între 1 octombrie și 22 decembrie, 8 ianuarie – 24 martie, 8 aprilie – 31 mai, când se încheie pentru clasele a III-a, a IV-a și a VII-a, iar pentru clasele I_a, I_b, II_a, II_b, a V-a și a VI-a se încheie în 5 iunie.⁴

În raportul său pentru anul școlar 1928/1929, directorul liceului surprinde momentul unei schimbări radicale a corpului didactic datorită renunțării unora la catedre (Groza Iulia – limba și literatura română, Sora Cora M. Iosefina – lucru de mână, Sora Torony Alexandrina – matematică-fizică), a plecării unor bărbați (Bokkai Adalbert – limba maghiară, Pandrea Eftimiu – limba română, Paul Sabin – istorie geografie, Pop Iuliu – istorie și drept, Șorobetea Aurel – limba română), care conform noii Legi a învățământului secundar nu puteau preda la licee de fete. Puteau rămâne doar cei care erau titulari în momentul promulgării legii. În locul lor Episcopia Romano-Catolică a trimis cadrele didactice necesare pentru acoperirea

---

¹ László Bura, *Iskolavárosunk...*, p. 149;

² *Anuarul Liceului de Fete Romano-Catolic din Satu Mare, pe anul școlar 1928/1929*; publicat de Dr. Lajos Lőrincz, director al liceului, Satu Mare, 1929 p. 9;

³ *Ibidem*;

⁴ Clasele gimnaziale „a” făceau curs în limba română, iar clasele „b” în limba maghiară;

catedrelor vacante. În raport se pot sesiza unele nemulțumiri care sunt determinate de dificultatea introducerii programei noi, de dificultatea noilor manuale românești și supraîncărcarea materiei la unele discipline de studiu. În mod special se consideră de neînțeles de ce Ministerul Instrucțiunii nu acordă școlii drept de publicitate și nici salarizare de stat pentru „clasele romanizate” (secția română) deși acest lucru era stipulat în O.M.I. nr. 97.126/1923. Școala a fost verificată în cursul anului școlar de inspectorul Simion Gocan pe parcursul a 8 zile (secția maghiară) și o dată de către inspectorul școlar general Petrovici.

Examenul de sfârșit de an se organizează în școală, cu profesorii din școală, numai pentru disciplinele istoria românilor și geografia României sunt aduse profesoare de la Liceul de Stat. Bacalaureatul este susținut la Oradea unde se prezintă șapte eleve și promovează examenul patru dintre acestea, în sesiunea din iunie. În septembrie se prezintă două eleve și promovează bacalaureatul doar una.

În anul școlar la care ne referim funcționau în școală un număr de 13 profesori titulari și 9 suplinitori, dintre aceștia Dr. Göbl Aloisiu era medicul școlii și al internatului.

Efectivele de elevi în anul școlar 1928/1929, conform datelor statistice publicate sunt:

Secția română		Secția maghiară	
Clasa	Nr. elevi	Clasa	Nr. elevi
I	50	I B	21
a II a	50	II B	13
a III-a	46		
a IV-a	36		
a V-a	23		
a VI-a	24		
a VII-a	10, din care 7 s-au retras		

În ceea ce privește materialul didactic și mijloacele de învățământ, liceul dispune de materiale ce aparțin școlii, și doar o parte dintre acestea aparțineau ordinului călugăresc. Laboratorul de fizică are 198 de instrumente, cel de chimie 158 de aparate. Pentru matematică școala dispune de 50 de mijloace de învățământ (instrumente, planșe etc.). De asemenea școala are o colecție de materiale didactice pentru științele naturii, compusă din 1.230 de exponate. Pentru istorie și geografie există 1.305 mijloace didactice. Există un număr de trei pianе și un armoniu. În școală funcționează două biblioteci, una pentru cadrele didactice al cărei fond de carte cuprindea 992 volume și 112 reviste, și una pentru elevi cu un fond de 1314 volume.¹

Liceul are un internat în claustrul surorilor, unde sunt cazate 70 de eleve, conduse de superioara Mureșan Leonarda și un orfelinat „Irsik”, condus de superioara Szentiványi Sarolta, unde sunt îngrijite 9 eleve. S-au acordat din taxe școlare și din donația societății „Caritas” 64.500 lei elevelor sărace și 37 au fost premiate cu cărți.

Anul școlar 1933/1934 are o structură apropiată cu cea a anului școlar la care ne-am referit mai pe larg, 1928/1929. În acest an sunt înscrise 354 de fete, „venite din unghiurile țării”, așa cum afirmă Dr. Lőrincz Lajos, directorul liceului, în *Anuarul Liceului* publicat în 1934.² Și în acest an liceul este inspectat, în martie 1934, de către inspectorul școlar general Dr.

---

¹ *Anuarul Liceului de Fete Romano-Catolic din Satu Mare, pe anul școlar 1928/1929...*, p. 23, 24;

² Lajos Lőrincz, *Anuarul Liceului Romano-Catolic de Fete Satu Mare, pe anul școlar 1933-1934*, Satu Mare, 1934, p. 4 ;

Alexandru Pteancu, în iunie de doamna inspector Elena Rădulescu. În august inspectorul Tiberiu Țeposu face o „inspecție administrativă de sfârșit de an.”¹

Prezentăm mai jos o statistică privind naționalitățile și religiile elevelor în anul școlar pe care încercăm să-l radiografiem:

Naționalitate	Română	Maghiară	Germană	Ruteană	Evrei
Nr. eleve	64	162	6	11	81

Religia	Rom.-cat.	Greco-at.	Ortodoxă	Reformată	Unitariană	Izraelită
Nr. eleve	127	67	1	36	2	81

Cf. Lajos Lőrincz, *Anuarul Liceului Romano-Catolic de Fete Satu Mare, pe anul școlar 1933-1934*, Satu Mare, 1934.

Așadar, conform datelor cuprinse în Anuarul redactat de directorul școlii Lőrincz Lajos, din punct de vedere al naționalității, elevele înscrise la acest liceu, aparțin majoritatea etniei maghiare, urmate de cele de origine evreiască. Elevele românce erau abia pe locul al treilea. În afara acestor trei etnii, mai există un număr infim de eleve aparținând etniilor germane sau rutene. Acest lucru ni se pare suspect atâta vreme cât este vorba despre o școală confesională romano-catolică, susținută de Biserica Romano-Catolică, ori este știut că acestui cult îi aparțineau mai ales populația de origine germană din vestul României și implicit din zona Sătmarului. Elevele aparținând etniei române erau de religie greco-catolică, o singură elevă de religie ortodoxă fiind înregistrată. Majoritatea elevelor de etnie maghiară aparțineau cultului romano-catolic, 127 din 162 de eleve.

După profesia părinților și proveniența elevilor din medii de locuire, situația este următoarea:

---

¹ *Ibidem*;

Mediul de locuire	Proprietar de pământ	Țăran	Industriaș	Muncitor	Comerciant	Funcționar	Prof., inv., preot	Militar	Avocat, ing., medic	Servitor	Alte ocup.	Orfani	Tot.g en.
Satu Mare	3	17	80	1	45	73	9	5	14	2	2	-	251
Alte orașe	2	1	5	-	-	11	3	-	1	-	1	-	24
Rural	9	16	6	-	5	21	15	-	6	-	-	1	79
Total	14	34	91	1	50	105	27	5	21	2	3	1	354

Cf. Lajos Lőrincz, *Anuarul Liceului Romano-Catolic de Fete Satu Mare, pe anul școlar 1933-1934*, Satu Mare, 1934, p. 11-26.

Majoritatea elevelor provin din orașul Satu Mare, numai 24 din alte orașe și sub 80 din mediul rural, acestea din urmă fiind fiice de preoți sau învățători. Puțini țărani se preocupau de școlarizarea fetelor (din 354 de părinți, 34 erau țărani). Școala era frecventată mai ales de fete de funcționari și meseriași. Dacă păstrăm proporția numerică între profesiile liberale practicate de intelectuali (medici, avocați, profesori etc.) și numărul mare al celor ce aparțineau altor ocupații, putem afirma că școala se bucura de un interes crescut și din partea familiilor înstărite și bine situate din punct de vedere cultural și social.

Funcționează 23 cadre didactice, în frunte cu același director, Dr. Lőrincz Lajos. În ceea ce privește numărul elevelor și diriginții acestora situația se prezintă astfel:

Nr. crt.	Clasa	Secția română			Secția maghiară		
		Nr. eleve	Prom.	Diriginte	Nr. eleve	Prom.	Diriginte
1.	I	54	53	Jarzewitz Alice	47	47	Obert Anuntiata
2.	II	56	55	Tamás Carmella	28	27	Malasi Gysela
3.	III	53	52	Adam Honorata	34	32	Ruber Colombieris

4.	IV	26	26	Tamás Felicissima	17	17	Agárdi Alda
5.	V	11	11	Trampusch Francisca	-	-	-
6.	VI	12	12	Popovics Ancilla	-	-	-
7.	VII	16	16	Mureşan Leonarda	-	-	-
8.	Total	228	225		126	123	

Avem șansa deosebită a evocării unor momente din activitatea școlară, a atmosferei din școală de către foste eleve ale acesteia. Iată, referindu-se la modul cum era abordat studiul limbii române, doamna profesoară Maria Cosma ne spune: „Am făcut trei ani de liceu romano-catolic la Claustru. Îmi amintesc de seriozitatea cu care predă limba română doamna profesoară Cinca. În afară de aceasta era un interes deosebit la Liceul Romano-Catolic din partea călugărițelor pentru a pregăti elevele maghiare din liceu, pentru a cunoaște limba română, pentru că la liceu se predă numai în limba română. Însă în clădire majoritatea elevelor erau maghiare pentru că mai funcționau aici Liceul Pedagogic Romano-Catolic de fete și un Gimnaziu de Fete în limba maghiară.”¹ Tot referitor la predarea limbii române, doamna dr. Cania Bojorică Iolanda Serena, amintindu-și de fosta sa profesoară de la Liceul Romano-Catolic, doamna Cinca, afirmă că „Era o profesoară foarte bună, severă, nu puteam să nu învățăm.”² Cu privire la atmosfera din școală și la calitatea cadrelor didactice, doamna doctor Cania Bojorică subliniază: „Profesoarele noastre au fost călugărițe vicentine (aparțineau Ordinului Sf. Vicențiu înființat în Satu Mare de episcopul Hám János). Civile au fost doamna Cinca la limba română, apoi profesoara de biologie în cursul

¹ Interviu realizat cu prof. Maria Cosma, ianuarie 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. nr. 1395;

² Interviu cu dr. Cania Bojorică Iolanda Serena, ianuarie 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. nr. 1393;

superior. La religie venea preotul Berinde, greco-catolic, ne învăța să ne iubim părinții, să fim ascultători, să nu pășim peste morminte... Acum... În clădire era Liceul nostru, dar și un Gimnaziu și un Liceu Pedagogic de fete în limba maghiară. La liceu era o ordine ce nu vă puteți imagina. În clasă erau dușumele. Erau galbene, veșnic frecate și curate. Aveam un ciob de sticlă în geantă cu care rădeam imediat eventualele picături de cerneală de pe dușumea. Toamna elevele externe veneau la școală cu galoși ca să nu murdărească. Acolo nu lipsea nimeni, nu întârzia nici un elev, nici un profesor și pauza era respectată... Dar nu asta atrăgea elevele aici. Copiii erau înscriși și pentru condițiile bune de trai și disciplina care domnea aici, dar și pentru claritatea actului didactic, educativ. De exemplu, aveam o călugăriță, sora Francisca, de origine germană, din Alsacia (sau Lorena, nu-mi mai amintesc), vorbea perfect germana, franceza, engleza, maghiara, pe românește mai slab. Îi plăcea tare franceza, atrăgea copiii la liceul acesta, că învățau foarte bine aceste limbi străine. Veneau la ore la ea.”¹

Referitor la elevele din liceu, la structura etnică și religioasă a claselor de elevi, situația socială a părinților, același interlocutor ne informează: „Elevele erau de toate religiile și neamurile, unguroaice, românce, evreice. Imaginați-vă că la acest liceu au fost contemporane cu mine fiica lui Eugen Seleş, directorul Liceului „Mihai Eminescu”, a lui Vasvári, președintele Tribunalului Satu Mare, a colonelului Califariu, personaj cunoscut în oraș, multe fete de preoți greco-catolici, dar și de reformați. Ortodoxe nu erau la început, pe urmă au venit (fiice de ofițeri, funcționari etc.).”²

---

¹ *Ibidem*;

² *Ibidem*;

În școală se desfășoară serbări școlare dedicate unor evenimente din istorie, sărbătoririi zilei de naștere a regelui Carol al II-lea etc. În acel an cu ocazia zilei de 8 Iunie profesoara Costescu Otilia a prezentat viața și activitatea regelui Carol al II-lea. Aflăm din același anuar că în liceu funcționa un cerc literar ce purta numele poetei Otilia Cazimir și era condus de aceeași profesoară Otilia Costescu. Cercul a organizat o serbare închinată „Bardului de la Mircești”, prilej cu care s-au adunat banii necesari pentru cumpărarea a 50 de volume pentru biblioteca școlii. Este comemorat apoi un an de la uciderea primului-ministru I. Gh. Duca și în mod special se sărbătorește ziua de 1 Decembrie, când domnișoara Lörincz Elisabeta evidențiază „importanța aceluia act pentru întreaga suflare românească.”¹ 10 Mai, Ziua Națională a României este marcată printr-o adunare solemnă și un Te-Deum. De asemenea se sărbătorește revenirea lui Carol al II-lea pe tronul României, la 8 iunie. La sfârșitul anului școlar are loc o mare serbare în cadrul căreia elevele pregătite de sora Obert Anuntiata și domnișoara Ilie Maria, prezintă un bogat program sportiv. Sunt invitate oficialități, în fața cărora directorul liceului, Dr. Lörincz Lajos, prezintă un expozeu în legătură cu realizările școlii în anul școlar care se încheie. Imediat după încheierea cursurilor un grup de eleve au făcut o excursie la Cernăuți. De sesizat faptul că în fiecare vacanță școlară elevele liceului efectuau vizite și excursii.

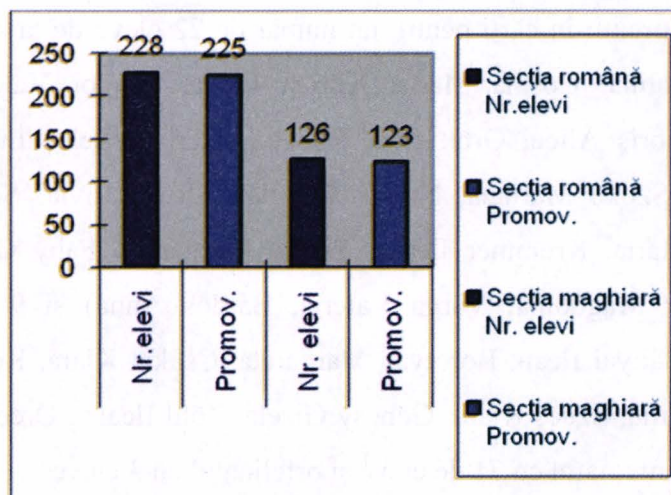
În anul 1928/1929, la care ne-am mai referit, toate elevele au fost în excursie în localitatea Seini, un loc mai apropiat, motivându-se aceasta prin „situația gravă financiară”.² Iată în continuare o situație sinoptică în care redăm rezultatele privind promovabilitatea elevelor și care reflectă un nivel

---

¹ Lajos Lörincz, *Anuarul ... anul școlar 1933/1934*, p. 11-26;

² *Ibidem*, p. 12;

bun de pregătire. Nu același lucru reiese și din situația privind înscrierea și susținerea examenului de bacalaureat.

Examenul de bacalaureat la sfârșitul anului 1933/1934 este susținut în sesiunea din iunie în fața unei comisii din Carei, prezidată de prof. univ. V. Meruțiu de la Universitatea din Cluj-Napoca. S-au prezentat un număr de 16 eleve din care au fost admise 8. În sesiunea din septembrie, în fața unei comisii din Satu Mare, avându-l președinte pe prof. univ. N. Jiuplea de la Universitatea din Cluj-Napoca, s-au prezentat 6 eleve, promovând examenul 5. Rezultatele relevă exigența comisiilor de examen, pe de-o parte, pe de altă parte nivelul de pregătire al elevelor, o parte dintre ele întâmpinând dificultăți în susținerea examenului în limba română. Acesta se susținea în limba română încă din 1925, centrul de examen fiind la Liceul de Stat „Mihai Eminescu”. În unele sesiuni de toamnă elevele erau nevoite să se deplaseze în alte județe, până când liceul de fete va reprimi dreptul de publicitate, începând cu anul 1930/1931.

În anul școlar la care ne referim (1933/1934), sporește zestrea patrimonială a liceului și situația financiară se îmbunătățește. Fondurile realizate din taxele școlare (117.850 lei) au permis acordarea de sprijin financiar și premii în cărți pentru un număr de 22 eleve de la secția română (Bujor Leontina, Cosma Maria, Körösi Elena, Sándor Valeria, Vasvári Elisabeta, Foriș Alice, Orbk Éva, Robel Ecaterina, Seleș Lucia, Szilvási Margareta, Szöke Mariana, Nussbacher Sara, Rusu Livia, Sándor Maria, Codarcea Maria, Kremmer Ileana, Princz Margareta, Fáby Gisela, Doboș Ana, Resler Magdolna, Varga Valeria, Bárdos Anna) și 9 de la secția maghiară (Bányai Ilean, Borotyán Margareta, Csukat Klara, Kocsán Emma, Berényi Emilia, Szücs Klara, Göncsy Gizela, Zöld Ileana, Oredy Ecaterina). Se menține internatul cu 71 de eleve și orfelinatul cu 3 eleve.

Datorăm doamnei dr. Cania Bojorică Iolanda Serena, fostă locatară a internatului liceului, o descriere plastică și amănunțită a acestuia, a atmosferei din internat, care poate părea uneori cazonă. Însă, punând în balanță oferta acestei instituții privind condițiile de trai, mai ales pentru fetele venite din mediul rural, față de rigoarea și disciplina specifică de altfel organizațiilor călugărești, lucrurile înclină înspre „acceptarea” disciplinei și punctualității, până la urmă cu ușurință. Iată descrierea domniei sale: „Am avut toate condițiile în internat, în fiecare încăpere sobe de teracotă, era cald și curat și se schimba săptămânal lenjeria de pat. Era mai greu cu spălatul. Indiferent de anotimp ne spălam în lighean pe coridor, fără căldură era greu. Însă dacă privim alte aspecte este o plăcere să-ți aduci aminte. De exemplu mâncarea era foarte bună, ni se servea de trei ori pe zi și la ora 5 după-masa o ujină (gustare) pe lângă aceasta mai veneau părinții și ne aducea bunătăți de acasă, mai ales miercurea, când era zi de târg. Fiecare clasă avea dulapul ei

unde țineam aceste alimente și le mâncam împreună. Intram în 15 septembrie în internat și ieșeam în vacanța de Crăciun, în rest ne mai scoteau la cinematograful când rulau filme românești sau documentare, sau duminică după-masa, cu rândul, plecam la plimbare prin diferite cartiere ale orașului. În internat, în orele libere ne distram cum știam, inventam jocuri, făceam scene de teatru... O dată călugărițele în chișlegi (perioada de după Crăciun până la postul Sfințelor Paști) ne-au adus un instructor de dans. L-a „lăsatul secului” am făcut bal, bineînțeles fără băieți. Părinții ne-au adus prăjituri etc. Iată programul zilnic al unei eleve interne. La ora 6 sculară, venea o călugăriță și aprindea lumina zicând: „Laudetur Jesus Christus”, repede ne spălam cu apă rece. Ne îmbrăcam și treceam pentru o jumătate de oră în capelă pentru rugăciune. Apoi luam micul dejun (pâine cu unt, brânză, cafea cu lapte etc.). Ne luam cărțile și plecam pe coridoare, fără să ieșim, la clasă. Aveam cinci ore de curs. Când era frumos stăteam în curte (era o grădină enormă, dădea în strada Mileniului de acum, cu un chioșc, era o seră, flori, bănci, o parte era cu zarzavaturi. Mai aveam și o crescătorie de porci și pomi fructiferi la Viile Satu Mare. Puteau să ne întrețină foarte bine). Ne întorceam apoi la masă, de la 3 la 5 era meditație, la 5 gustarea, între 7 și 8 cina, după cină meditație până la ora 9. La meditație eram păzite de o călugăriță. Era un silențiu....! La ora 10 era stingerea. Era și o infirmerie și un medic stomatolog. Cum apărea o carie era tratată. Acte de indisciplină nu au fost. Au fost însă note scăzute la purtare pentru absențe. Și mie mi s-a scăzut la 9 pentru că am plecat cu mama să-mi cumpăr ceva, când era în vizită la mine. Am lipsit câteva minute. N-am anunțat călugărița și am fost pedepsită. Regimul nu m-a stricat. Am acceptat, dacă am vrut!”

În concluzie fosta elevă afirmă că „acest liceu era dominat de pedanterie și ordine... când mă gândesc la liceul meu mă cuprind amintiri frumoase.”¹

III.2.3 Colegiul Romano-Catolic de Băieți din Satu Mare (1920-1922)

După preluarea Colegiului Regal Romano-Catolic de către statul român, în 13 iulie 1919 și transformarea lui în liceu românesc de stat, Episcopia Romano-Catolică din Satu Mare, prin inițiativa episcopului dr. Boromissa Tibor, a militat pentru reînființarea unui Liceu Romano-Catolic cu predare în limba maghiară. În fapt învățământul liceal romano-catolic nu a fost desființat complet în 1919, odată cu preluarea liceului regal de către administrația sovietică a lui Béla Kun, cea mai mare parte dintre elevii de la acest liceu s-au înscris la Colegiul Reformat de Băieți (așa se explică și creșterea masivă a numărului de elevi înscriși în acest an). Însă episcopul Boromissa insistă pentru reorganizarea Liceului Romano-Catolic și reușește acest lucru începând cu anul școlar 1920/1921. Direcțiunea și sala profesorală s-au aflat în fosta clădire, unde funcționa acum Școala Normală Romano-Catolică de Băieți. Administrația dorea ca în clădirea fostului Liceu Romano-Catolic să instaleze Școala Normală de Stat pentru Băieți, dar ca urmare a contestației adresate Ministerului Instrucțiunii, acest lucru nu se va întâmpla, iar în septembrie 1920 începe școala cu un număr de 484 de elevi.² În anul școlar următor sunt înscriși 435 de elevi. Pe parcursul funcționării școala a fost vizitată de inspectorul-șef Simion Gocan, de episcopul romano-catolic de

---

¹ Interviu cu dr. Cania Bojorică Iolanda Serena. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. nr. 1393;

² Vezi János Scheffler, *Anuarele Gimnaziului Superior Romano-Catolic din Satu Mare*, pe anii școlari 1920/1921 și 1921/1922, Satu Mare;

București, Netzhammer Raymond și de prof. univ. dr. Ioan Lupaș, însărcinat cu evaluarea predării în limba română a istoriei românilor, a geografiei României și constituției. Ei se declară mulțumiți de activitatea instructiv-educativă din școală. Se consemnează dificultatea cu care cadrele didactice și conducerea liceului au pus în aplicare noua programă școlară, începând cu anul școlar 1921/1922. În acești doi ani de funcționare au susținut examen de bacalaureat 60 de elevi, fiind admiși 52.

III.2.4 Gimnaziul Reformat de Fete

Începând cu anul 1916, Ministerul Instrucțiunii și Cultelor al Ungariei, prin dispoziția nr. 1486100, reorganizează Școala Superioară de Fete Reformată, transformând-o în școală secundară. Școala a funcționat astfel sub denumirea de „Școala Superioară și Comercială Reformată de Fete” [Református felső leány és kereskedelmi iskola] cu patru clase.

De la înființare a funcționat sub mai multe denumiri: *Școală Superioară Reformată de 6 ani pentru Fete*, *Școală Superioară Reformată de 4 ani pentru Fete* (din 1896), din 1909 din nou *Școală Superioară Protestantă de 6 clase*, apoi *Școală Superioară Normală Reformată de Fete*, *Gimnaziu Reformat de Fete*, *Școală Secundară Reformată de Fete*, *Școală Superioară de Fete și de Comerț Reformată*.¹ Azi în clădire funcționează Școala Specială Nr. 1 Satu Mare.

Între anii 1917 și 1919 aici au fost școlarizate un număr de 803 eleve, între 1920 – 1940, 2525 eleve, iar între 1940 și 1944, 1135 eleve. În anul

---

¹ Irina Bakcsy, *Anuarul al LXIII-lea al Școlii Reformate, pe a nul școlar 1925/1926*, Satu Mare; Gyula Tankóczy, *op. cit.*, p. 55;

școlar 1918/1919 au funcționat cu 3 clase paralele de gimnaziu pentru Școala Comercială, iar în anul 1920 frecventau cam 500 de elevi.¹

În perioada interbelică școala a funcționat permanent, iar limba de predare a fost limba maghiară. Începând cu anul școlar 1920/1921 se introduce studiul limbii române la clasele I și a II-a, câte 4 ore pe săptămână, iar la celelalte clase câte 3 ore. Geografia și istoria Ungariei, conform Ordinului nr. 3638/1921 sunt înlocuite cu istoria românilor și geografia României. Din anul 1922 aceste obiecte puteau fi predate numai de către cadre didactice absolvente ale învățământului superior de specialitate, sau români. În anul școlar 1921/1922 directoare a Gimnaziului Superior Reformat era Demyénné Molnár Ilona. Corpul didactic în care includem profesorii suplinitori și profesorii de religie număra 17 cadre didactice. În școală au fost înscrise 388 de elevi. Aceasta a funcționat cu drept de publicitate, conform excepției prevăzută în Legea învățământului particular.

Secția comercială va funcționa până în 1935 ca școală particulară, directoare fiind Martininé Scheint Louise.² În cadrul Școlii Reformate putem spune că au funcționat două secții, respectiv Gimnaziul Inferior cu patru clase și Școala Superioară Comercială cu clasele V-VIII, respectiv a VIII-a. Corpul didactic, conform anuarelor școlii, este același la ambele secții. În afara cadrelor didactice titulare, funcționează un număr de profesori auxiliari care predau limba română, istoria românilor și geografia României (ex. Bucur

---

¹ Irén Bakcsy Domokos Korbuly, *Anuarul Școlii Reformate de Fete din Satu Mare, pe anul școlar 1940/1941*, Satu Mare, 1941, p. 6

² Arh. Naț., DJSM, Fond: „Gimnaziul Reformat de Fete Satu Mare”, inv. 186, dosar 7, fila 29;

Capătă, Livia Colda, Elena Tatulici, Barbul Gavril, Colda Gheorghe, Popp Ioan, Tămaș Silviu, Gherasim Jana).¹

Anuarul școlii pe anul școlar 1921/1922 ne înfățișează un tablou cuprinzător, documentat și credibil pentru instituția școlară, fiind semnat de directorul acesteia Demyénné Molnár Ilona (consilier parohial și membră a Asociației Femeilor Caritabile). Astfel sunt subliniate principalele schimbări în viața școlii și a corpului didactic, determinată de noua legislație. Din acest document se deduce efortul cadrelor didactice de a se adapta noii situații, lucru relativ simplu, dacă avem în vedere faptele concrete. Anume școala funcționează în bune condiții, este aplicată noua programă (cf. Ord. 3638/1921), care stabilește numărul de ore de limba română la 4 pentru clasa I și a II-a și la 3 pentru celelalte. Este luată la cunoștință și aplicată măsura înlocuirii istoriei și geografiei (Ungariei) vechi cu istoria și geografia României. Este apreciat și salutat faptul că școala a devenit de patru ani, lucru ce va face posibilă o mai bună formare profesională a elevilor. Nici controalele efectuate „minuțios” de către inspectorul-șef Simion Gocan, nu arată o altă stare de lucruri, deși „a verificat la ore pe toți profesorii și a verificat toate sertarele”². Pe parcursul anului pleacă din colectivul de cadre didactice, în urma decesului la o vârstă timpurie profesoara Poszvék Irén, fostă directoare a Școlii Normale Reformate. Moartea ei este pusă pe seama imposibilității de a suporta schimbarea care a avut loc și care i-a subminat sănătatea.

În anul școlar respectiv, în școală au rămas înscrise 363 de eleve la ambele secții (așa cum le numește autorul anuarului). Dintre acestea 175 sunt

---

¹ *Anuarul Școlii Superioare de Fete și de Comerț Reformată, pe anul școlar 1924/1925*, p. 5;

² *Ilona Demyénné Molnár, Anuarul Școlii Reformate de Fete, pe anul școlar 1921/1922, Satu Mare*, p. 10;

reformate, 188 de alte confesiuni. Din totalul elevilor 163 erau de religie mozaică, reprezentând 44,90%. Sigur efectivul acestei școli se va diminua mult după aplicarea legii privind imposibilitatea școlarizării la școlile confessionale a elevilor de alte confesiuni. Din punctul de vedere al naționalității, nu există decât un român și un polonez, ceilalți elevi fiind: 91 evrei (deși după religie erau 163!) și 270 maghiari. Începând însă cu anul 1928, conform Ordinului nr. 108636/1928, devine Gimnaziul Reformat de Fete, cu 3 clase și i se ridică dreptul de publicitate. Acest lucru va determina reacții din partea conducerilor celor două școli. Conform „istoricului” școlii pentru anul școlar 1928/1929 înaintat organelor de învățământ și semnat de directoarea Școlii Superioare de Comerț Reformată, Martininé Louise și de Irina Bakcsy, directoarea Gimnaziului Reformat, dreptul la publicitate a fost ridicat „fără nici o observațiune prealabilă”.¹ Reiese din același document că în perioada 1918 – 1929 școlile au fost frecventate de un număr de 3.078 de eleve. În anul școlar 1928/1929 însă, numărul lor a scăzut la 126:

An școlar	Număr eleve
1918/1919	520
1919/1920	496
1920/1921	388
1921/1922	363
1922/1923	355
1923/1924	227
1924/1925	164
1925/1926	152
1926/1927	144
1927/1928	143
1928/1929	126
Total	3.078

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Gimnaziul Reformat de Fete Satu Mare, inv. 186, dos. 23, f. 31.

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond: Gimnaziul Reformat de Fete Satu Mare, inv. 186, dosar 23, fila 31;

Scăderea, în mod evident, survine după intrarea în vigoare a Legii învățământului particular și explicația acestei scăderi rezidă în interdicția înscrierii în școală a elevilor ce aparțineau altor confesiuni. Conducerea școlii acuză faptul că elevele au fost îndepărtate pe baza analizei numelor, criteriul fiind acceptat. De aceea, directoarea se adresează Inspectoratului Școlar cerând dreptul la publicitate, subvenții din partea statului „de care ne-am bucurat sub regimul Averescu”, desființarea analizei numelor, accesul la școală a elevilor mozaice care au ca limbă maternă limba maghiară.¹ De asemenea, prin Ordinul Ministerului Instrucțiunii nr. 55629/1928, școlile minoritare vor susține examenul de sfârșit de an în fața unui delegat al statului, aici fiind delegată Maria Stavrat pentru clasele I și a II-a și Pop Irina pentru clasa a II-a (profesoare la Școala Secundară de Stat).² Astfel, printr-o adresă către inspectorul șef al Inspectoratului Școlar Județean Satu Mare, directoarea Gimnaziului Reformat cere revenirea asupra avertismentului pe care școala l-a primit în 1930, din cauza nerespectării Ordinului M.I. nr. 153571/1930, care interzicea școlarizarea elevilor de alte religii. Școala primise avertisment din cauza înscrierii a două eleve a căror părinți erau greco-catolici³ și pentru că elevilor înscrise le lipsesc „actele de cetățenie”. Școala răspunde imediat printr-o adresă datată în 18 februarie 1930, explicând că a luat măsuri de eliminarea uneia dintre cele două eleve, una făcând cerere pentru aprobarea înscrierii către Ministerul Instrucțiunii și fiind în așteptarea răspunsului nu a fost eliminată. Acum, la „avizul” inspectorului-șef Simion Gocan, a fost eliminată și ea, deși răspunsul de la Minister nu a

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 23, fila 32;

² *Loc. cit.*, dosar 23, f. 26, 27;

³ *Loc. cit.*, dosar 21, fila 27;

sosit. Asigură, de asemenea, că actele elevelor sunt în regulă.¹ Problema reprimirii dreptului de publicitate este pusă „pe tapet” an de an. Iată, de pildă în 1930 directoarea Gimnaziului de Fete revine cu o nouă adresă în care cere drept de publicitate (act. 219/21 ianuarie 1930). Nu-l va primi decât în 1932.²

Din anul școlar 1931/1932, prin Ordinul Ministerului Instrucțiunii și Cultelor nr. 125049/1931, s-a reînființat Gimnaziul cu 4 clase, iar din 1932, printr-un alt ordin al Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, nr. 8378/1932 se acordă gimnaziului drept de publicitate pentru toate clasele.³ Școala va funcționa în perioada 1940-1944, în continuare ca Gimnaziu Reformat de Fete cu clase inferioare, iar între 1945-1948 va avea 8 clase. În anul 1948 se naționalizează.

Directoare în perioada interbelică au fost Demyénne Ilona (născută Molnár) din 1918 până în 1928 și Bakcsy Korbuly Irén din 1928 până în 1940.⁴ Aceasta va rămâne în funcție și după Dictatul de la Viena din 30 august 1940.

În ceea ce privește efectivele de elevi, prezentăm câteva date statistice, după cum urmează:

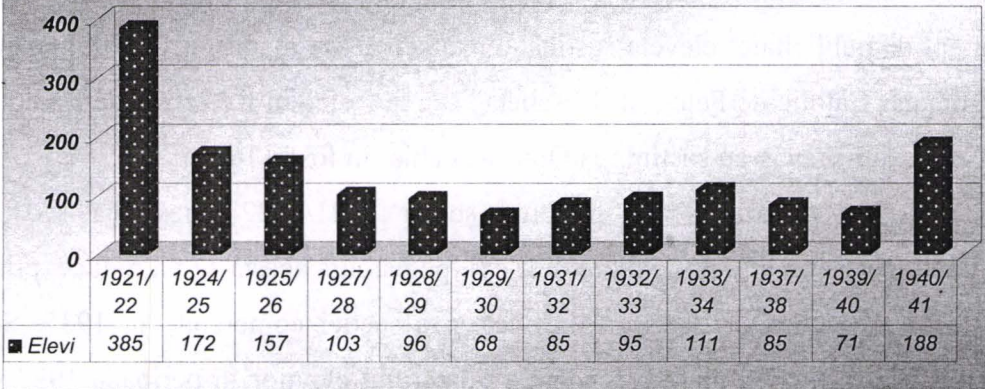
¹ *Loc. cit.*, dosar 23, f. 26;

² *Loc. cit.*, f. 11;

³ Irina Bakcsy, *Anuarul al LXIX-lea al Gimnaziului Reformat de Fete din Satu Mare, pe anul școlar 1931/1932*, p. 6;

⁴ Arh. Naț., DJSM, Fond: Gimnaziul Reformat de Fete Satu Mare, inv. 186, dosar 23, fila 27;

Elevi

An școlar	Elevi	Cadre didactice
1921/22	385	17
1924/25	172	16
1925/26	157	14
1927/28	103	13 (nu sunt cuprinse elevete școlii de comerț)
1928/29	96	nu are clasa a IV-a
1929/30	68	nu are clasa a IV-a
1931/32	85	clasele I - IV
1932/33	95	
1933/34	111	
1937/38	85	
1939/40	71	
1940/41	188	17

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: 141, Gimnaziul Reformat de Fete Satu Mare, inv. 186, dos. 19, f. 41 – 55.¹

Majoritatea elevelor proveneau din familii de agricultori, urmate de meșteșugari, intelectuali și alte categorii sociale. 41% provin din municipiul

¹ Pentru datele statistice privind anii școlari 1921/1922, 1924/1925, 1925/1926, 1927/1928, vezi *Anuarele școlii* din anii respectivi. Pentru perioada 1928 – 1944 am utilizat Registrele matricole ale școlii;

Satu Mare, 47,3 % din județul Satu Mare, 11,7% din Ugocea și Sălaj.¹ În mare măsură erau de religie reformată. Între 1928 și 1932 școala nu a avut drept de publicitate² elevele susținând examenele de maturitate la Gimnaziul Romano-Catolic de Fete „Sf. Elisabeta” sau la Colegiul Reformat de Băieți.³ Apoi examenele s-au susținut la Oradea și chiar în fostul Regat.⁴

Din anuarul școlii pe anul școlar 1921/1922 reiese că școala funcționează cu un număr mare de elevi, pe parcurs acesta se va reduce, prin desființarea claselor de Școală Civică și a secției comerciale în 1935. Se constată, în mod evident o scădere a numărului elevilor în perioada 1923 – 1940, față de perioada anterioară și următoare, aflate sub administrație maghiară. Se afirmă, de asemenea, că personalul didactic este angajat în activitate în mod susținut. Se fac eforturi pentru cunoașterea limbii române și a limbii franceze, profesorul dr. Winter Otto participând în vara anului 1921 la un curs de pregătire la Craiova.⁵

Aflăm că la sfârșitul anului școlar trecut elevele au făcut „o excursie cu trenul la izvoarele Luna din Oaș, unde au fost întâmpinați cu căldură de multe familii, de directorul Apelor Minerale și de directorul Fabricii de Prelucrare a Lemnului care i-au însoțit cu plăcere.”⁶

În anul școlar 1921/1922 statul emite noua programă de studiu (plan-cadru). În 1924 planul-cadru devine de stat, obligatoriu, și numai în ore peste planul-cadru se poate preda limba maghiară.⁷ Ca urmare din anul școlar

---

¹ László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 147;

² *Anuarul Școlii Reformate Secundare de Fete Satu Mare pe anul școlar 1931-1932*, p. 6;

³ László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 147;

⁴ *Anuarul ... pe anul școlar 1940/1941*, p. 9;

⁵ *Anuarul Școlii Superioare de Fete și Comercială pe anul școlar 1921/1922*, p. 10;

⁶ *Ibidem*, p. 12;

⁷ *Anuarul ... pe anul școlar 1940/1941*, p. 8

1923/1924 se predau în limba română obligatoriu istoria românilor și geografia României, iar din anul școlar 1928/1929 și constituția României.

La sfârșitul anului școlar 1922/1923 se susține ultimul examen de absolvire. Următoarele se vor susține numai după anul 1932, când școala va reprimi dreptul de publicitate (după inspecția lui Alexandru Pteancu din 1931).¹ În același an obiectele de studiu la Școala Superioară Comercială în clasa a V-a erau: religie, matematica, fizica, botanica și zoologia, stenografia, igiena, dactilografia (opțional). Pe lângă acestea erau obiectele pentru maturitate: limba și corespondența comercială română, limba și literatura maghiară, corespondență și cunoștințe comerciale maghiare, limba și corespondența comercială franceză, limba și corespondența comercială germană, aritmetica comercială, economia națională, cunoștințe de drept, istoria României, geografia comercială, chimie și merceologie.² Sesizăm din lectura numelor elevelor înscrise în cataloage o „sânguință” deosebită din partea unor diriginți de a înscrie prenumele cu grafie neoaș românească, deși elevele aparțineau altei etnii. De exemplu: Ileană Beer, Marie Ană Franck, Savetă Klein, Teclă Beléky³.

În anul școlar 1924/1925 școala va beneficia de o nouă programă, aprobată de Ministerul Instrucțiunii și Cultelor de la București, pentru „Școala Superioară Comercială de Fete”. În acest an școlar, 1924/1925, subliniem că la Școala Secundară se predau obiecte de studiu specifice, diferite de cele predate la secția comercială, acestea fiind: limba română, limba maghiară, pedagogie, gimnastică, științele naturii, geografia României,

---

¹ *Anuarul ... pe anul școlar 1924/1925*, p. 17; Arh. Naț. DJSM, Fond: Gimnaziul Reformat de Fete Satu Mare, inv. 186, dosar 17, fila 50;

² Arh. Naț., DJSM, Fond: Gimnaziul Reformat de Fete Satu Mare, inv. 186, dosar 9, fila 26;

³ *Loc. cit.*, fila 24;

limba franceză, limba germană, dirigienție, muzică vocală, istorie, religie, fizică, gospodărie, aritmetică practică, lucru manual.¹ În anul școlar 1924/1925 Școala Superioară de Comerț va utiliza programa analitică din anul 1924.² Anul școlar a început în condiții bune, însă cursurile au fost întrerupte la începutul lunii noiembrie din cauza unei „epidemii de influență” (gripă).³ Se interzice înscrierea elevilor de alte confesiuni și în anul școlar 1924/1925 nu se realizează clasa I comercială.

A continuat să funcționeze ca Școală Comercială Particulară, până în anul 1935 și a fost condusă de directoarea Martininée Scheint Luise. În ultimul an școlar, 1934-1935, Școala Comercială Reformată de Fete avea un efectiv redus de eleve, toate din orașul Satu Mare: în clasa I erau 11 eleve, efectivul scăzând la 8 eleve în clasa a II-a, iar în clasele a III-a și a IV-a câte 6 eleve.⁴

La sfârșitul anului școlar elevele au susținut examene de absolvire. Taxa de examen era de 300 de lei. În acest an școlar taxele școlare erau de 1.720 de lei.⁵ Taxele școlare au fost diferite, înregistrând creșteri de-a lungul anilor. În anul școlar 1922/1923 ele variind de la 50 la 600 de lei,⁶ pentru ca în anul școlar 1931/1932 să ajungă până la 3.250 de lei la Școala Comercială și 2.150 de lei la Școala Secundară.⁷

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 20, fila 18;

² *Anuarul Școlii Reformate Superioare de Fete și Comercială, pe anul școlar 1924/1925*, p. 16, „Colecțiunea legilor, regulamentelor, programelor privitoare la școlile comerciale”

³ *Ibidem*, p. 17;

⁴ Arh. Naț., DJSM, Fond: Gimnaziul Reformat de Fete și Școala Superioară Comercială de Fete, dosar 366/1975, f. 1-32;

⁵ *Loc. cit.*, inv. 186, dosar 23, fila 11 ;

⁶ *Loc. cit.*, dosar 15, fila 1;

⁷ *Loc. cit.*, dosar 7, filele 26 și 32;

Începând cu anul școlar 1925/1926 nu se fac înscrieri la secția comercială, din ordinul Ministerului Instrucțiunii și Cultelor și nu vor funcționa decât două clase. Anuarul școlii pentru anul școlar 1927/1928 nu include în titlu și secția comercială, întrucât din acest an școala se va numi „Școala Secundară Reformată de Fete” până la sfârșitul perioadei. Gimnaziul a funcționat cu 4 clase, din anul 1928 până în 1932 doar cu 3 clase, iar între anii 1932 și 1940 cu 4 clase.

Din anul 1928 vin cadre didactice noi, tineri care au studiat la Universitatea din Cluj-Napoca la secția română și la Academia Comercială. Dintr-un raport din 1934 aflăm că în școală funcționează 6 catedre, iar „materile naționale” (istoria românilor, geografia României, constituția României) erau predate de cadre „cu autorizație”.¹

În ceea ce privește mijloacele de învățământ, din inventarul școlii reiese că în anul 1926 existau la dispoziția cadrelor didactice și elevilor 2 globuri pământești, 5 bucăți stereoscop, fotografii pentru stereoscop 125 de bucăți, 5 hărți ale României, o hartă a județelor României, o hartă industrială și minerală, două hărți ale Europei, o hartă politică a Europei, câte o hartă a Africii, Asiei, Americii de Sud, Americii de Nord, Australiei și Oceaniei, 37 de „tablouri” geografice (planșe cu imagini).² În biblioteca școlii existau 53 de lucrări pentru pregătirea în specialitatea comerț și 56 pentru stenografie³, în anul 1926.

Multe cadre didactice părăsesc instituția, 10 profesori în perioada 1919-1927, unii plecând în străinătate sau în alte domenii sau pur și simplu

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 17, fila 50;

² *Loc. cit.*, inv. 186, dosar 17, filele 30-31 ;

³ *Loc. cit.*, filele 33-36;

renunță, fie din cauza necunoașterii limbii române (chiar și muzica se predă în limba română din anul 1924).

În anul 1932 biblioteca școlii dispunea de 961 volume pentru profesori și 490 pentru eleve, din care 200 în limba română. Elevele erau obligate să citească două volume lunar. De asemenea, în același an școala dispunea de 124 de instrumente pentru fizică, laboratorul de chimie era dotat cu 37 de aparate și 150 bucăți de mostre, 222 obiecte în muzeul de științe naturale, 173 obiecte în colecția pentru geografie, 45 pentru istorie, 20 de mese de lucru pentru lucru manual și 4 pianе.¹

În perioada 1928 – 1934, școala este inspectată de către inspectorul școlar Simion Gocan, în anul școlar 1928/1929 de 5 ori, în anul școlar 1929/1930, de către inspectorii Simion Gocan, Traian Gherman, A. Cosma, Grigore Litan. În anii 1931, 1932, 1933 a fost vizitată de inspectorul general dr. Alexandru Pteancu.²

Controalele efectuate nu au ca efect măsuri disciplinare sau administrative față de cadrele didactice, din contră, se afirmă aprecierea inspectorilor față de realizările școlii, în general. O excepție înregistrăm cu aplicarea „avertismentului” conform Adresei nr. 57501/1933, din cauza înscrierii unor eleve străine”.

Conform cerințelor Ministerului Instrucțiunii și Cultelor privind educația patriotică și moral-civică a elevilor, de-a lungul anilor se organizează conferințe ori evocări ale evenimentelor cu semnificație deosebită pentru viața țării (10 Mai, 1 Decembrie, 16 Octombrie, Ziua Regelui Carol al II-lea, moartea lui I. I. C. Brătianu). La serbările școlare se

---

¹ *Anuarul ... pe anul școlar 1931/1932*, p. 10;

² Arh. Naț., DJSM, Fond: Gimnaziul Reformat de Fete Satu Mare, dosar 23, fila 40;

recită poezii patriotice, se intonează cântece patriotice (de exemplu Imnul regal). Aniversarea urcării pe tron a lui Carol al II-lea este sărbătorită „la ordin”.¹ Astfel în 1932, la 8 iunie, conform ordinului 66644/1932, se încheie anul școlar și se serbează ziua urcării pe tron a lui Carol al II-lea. Însăși directoarea Bakcsy Irén, în cuvântarea de la serbarea de încheiere a cursurilor anului școlar 1931/1932 aduce un „fierbinte omagiu” celui ce „n-a putut suferi nostalgia depărtării și n-a rezistat îndemnului de a-și îndeplini menirea sfântă de a reveni ...”

În primul Anuar al Școlii de după Dictatul de la Viena și reintrarea sub administrația maghiară, într-un studiu privitor la situația școlii în perioada 1918-1940 se afirmă că nu s-a primit suport bănesc de la stat (fiind școală confesională – n. n.). Ajutor au primit din partea Asociației „Lorántffi Zsuzsanna” (și astăzi mai funcționează, cu sediul la Catedrala de pe strada Wolffenbütel), din donații, taxe bisericești, taxe ale elevilor. Ca urmare resursele financiare ale școlii nu au oferit posibilitatea modernizării laboratoarelor și bibliotecii.² De asemenea, în perioada interbelică a scăzut interesul populației pentru această școală, în anul școlar 1939/1940 fiind frecventată doar de 71 de elevi, pentru ca în 1940/1941 să fie înscrise 188 de eleve.³

III.2.5 Școala Normală Romano-Catolică de Băieți

Începuturile acestui învățământ îl reprezintă anul 1779, când la Carei funcționa „Scola Preparandorum ad Magisteria”, mutată aici de la Ungvár.

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 17, fila 51;

² *Anuarul ..., pe anul școlar 1940/1941*, p. 11;

³ *Ibidem*, p. 11;

În 1847 se mută la Satu Mare. Date mai multe sunt din perioada 1877 – 1909 pentru care s-au păstrat registre matricole. Aflăm că școala era frecventată de elevi din Satu Mare, Ugocea, Maramureș, Bereg, Ung și Zemplen. În perioada 1847-1857 a funcționat în Convictul Episcopal (actualul liceu „Unio”). A ocupat apoi și alte locații, până în 1913, când a fost mutată în localul de pe strada Kazinczi (actuala Ștefan cel Mare), în clădirea Colegiului Național „Doamna Stanca”. Va funcționa până în 1918 sub denumirea de „Școala Normală” apoi școala se va numi „Liceul Pedagogic Romano-Catolic”. A funcționat în această clădire până în anul 1924. În același an își pierde dreptul de publicitate și se desființează. Se va reînființa în anul 1943, ca Școală Elementară, cu 50 de elevi, pe strada Cuza Vodă (fostă Eötvös) și din 1944 va deveni Liceul Pedagogic Romano-Catolic Maghiar, funcționând până în 1948, când a fost naționalizat. La finalizarea studiilor elevii puteau susține examenul pentru cântăreți bisericești. În perioada 1907-1948 au obținut diplome de cântăreți bisericești un număr de 95 de elevi.

III.2.6 Școala Pedagogică Romano-Catolică de Fete din Satu Mare

Înființarea acestei școli se datorează Congregației Surorilor Milostive, înființată de către episcopul Hám János încă în 1842.¹ Ea funcționează legal încă din anul 1857 și are ca obiect de activitate pregătirea învățătoarelor. Din 1894 se înființează în cadrul școlii o secție nouă, „Școala Normală Superioară”, care va pregăti învățătoare ce vor preda disciplinele: limbile maghiară și germană și istoria, matematică și științele naturii.

---

¹ Vezi Mária Puskely, *Szerzetesek* [Călugări], Editura „Irinyi Nyomada”, 1990;

Școala a funcționat până în 1892 în clădirea Congregației (azi Liceul Reformat), numită și „Zarda”. Din 1902 a funcționat într-o clădire nouă (azi corpul B al clădirii Colegiului Național „Ioan Slavici”). În corpul vecin (azi corpul A) funcționa Liceul Romano-Catolic de Fete „Sf. Elisabeta”.

În anul 1918 în clădire, în afara Școlii Normale (numită „Școala Normală Episcopală Regală” din Satu Mare) și a Liceului Romano-Catolic de Fete „Sf. Elisabeta”, mai funcționau două școli elementare de practică pedagogică de 6 clase și o grădiniță. Astfel, această școală era una dintre cele mai mari unități școlare pentru fete din Transilvania.¹

Din 1922 școala pedagogică se va numi Liceul Pedagogic Romano-Catolic până în 1940, când în timpul noii administrații maghiare va primi numele de Institutul Pedagogic și Liceul de Fete Romano-Catolic din Satu Mare.² Va funcționa sub acest nume până în 1948, când pentru scurt timp se va numi „Școala Elementară Romano-Catolică – Institutul Pedagogic Maghiar” (*Romai Katholikus Elemei Iskolai Magyar Tanítónőképző Intézet* – Școala Normală Romano-Catolică Elementară), în același an va fi naționalizată.

Liceul va funcționa până în 1924 cu drept de publicitate, începând cu acest an i se retrage acest drept. Ceea ce se adaugă dificultății susținerii bacalaureatului în limba română începând cu 1925, este taxa de examen, suficient de mare ca să nu poată fi plătită de un număr important de eleve. Probabil și aceasta a fost o cauză a numărului redus de absolvenți cu diplome

---

¹ László Kónya, *Magyarnyelvű ...*

² Vezi László Bura, *Az iskolák elnevezése* [Denumirea școlilor]. În: „Szatmári Friss Újság”, an VI, nr. 47, 9 martie 1995;

de bacalaureat. Între 1920 – 1940, din 1376 de elevi, numai 247 au promovat examenul de absolvire.¹

Prezentăm în continuare numărul elevilor în perioada 1920/1942:

An școlar	Clase deschise									Elevi particulari					Total	Au obținut diploma
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	I-VIII	V	VI	VII	VIII	I-VIII		
1920-21	-	-	-	-	16	25	34	31	106	2	5	6	4	17	123	33
1921-22	-	-	-	-	17	14	27	33	91	8	4	1	-	13	104	20
1922-23	-	-	-	-	19	13	18	18	68	-	-	-	-	-	68	18
1923-24	-	-	-	-	7	15	11	17	50	-	-	-	-	-	50	15
1924-25	-	-	-	-	-	8	16	16	40	-	-	-	-	-	40	9
1925-26	-	-	-	-	6	-	7	16	29	-	-	-	-	-	29	24
1926-27	-	-	-	-	18	7	-	8	33	-	-	-	-	-	33	8
1927-28	-	-	-	-	26	16	5	-	47	-	-	-	-	-	47	-
1928-29	28	-	-	37	18	12	-	-	95	-	-	-	-	-	95	-
1929-30	-	23	-	38	31	17	11	-	120	-	-	-	-	-	120	6
1930-31	-	-	22	25	31	24	15	-	117	-	-	-	-	-	117	16
1931-32	-	-	-	29	18	27	23	-	97	-	-	-	-	-	97	20
1932-33	-	-	-	25	23	15	32	-	95	-	-	-	-	-	95	23
1933-34	-	-	-	10	19	23	15	-	67	-	-	-	-	-	67	15
1934-35	-	-	-	-	20	17	18	-	55	-	-	-	-	-	55	-
1935-36	-	-	-	-	-	17	13	17	47	-	-	-	-	-	47	11
1936-37	-	-	-	-	27	-	17	13	57	-	-	-	-	-	57	14
1937-38	-	-	-	-	20	24	-	17	61	-	-	-	-	-	61	15
1938-39	-	-	-	-	16	21	20	-	57	-	-	-	-	-	57	-
1939-40	-	-	-	-	30	15	21	21	87	-	-	-	-	-	87	23

¹ László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 157;

1940-41	-	-	-	-	43	28	15	28	114	-	-	-	-	-	114	21
1941-42	-	-	-	-	52	43	36	25	156	-	-	-	-	-	156	32

Alacoque M. Ormodi, *A Szatmárnémeti római katolikus tanítónőképző-intézet és leányliceum. Az 1942/1943 tanévről* [Școala Normală și Liceul de Fete Romano-Catolic din Satu Mare], p. 42.

În anul școlar 1917/1918 se înregistrează un număr de 255 absolvente, din care 81 vor promova examenul de absolvire, primind diplomă. Cu toate „vicisitudinile” datorate obligației respectării noii legislații școlare, școala va funcționa în întreaga perioadă interbelică și va organiza examene de absolvire în anii în care a dispus de dreptul de publicitate, cu excepția anilor 1935 și 1939, când nu s-au susținut examene de absolvire. În perioada 1924-1930 când școala nu a avut drept de publicitate elevele au susținut examene la Școala Normală de Stat. Desigur, până în 1930 când Școala Normală de Băieți a funcționat la Satu Mare. De exemplu, în anul 1925 susțin examen la Școala Normală de Stat (de băieți), Alfater Emerita din Căpleni, Fischer Maria și Fischer Marta din Moftinu Mare, Kósa Margit din Viile Satu Mare, Nagy Ana din Ciuc-Sânmartin, Podolcsák Ágnes din Munkács, Witok Ileana din Giorocuta.¹ În anul 1926 susțin examenul două fete.² În 1927 Gyulai Tereza din Mădăras, alături de alte 6 fete.³ În 1928 Chevrea Livia din Merișor (azi județul Maramureș) și Templon Ilona din Satu Mare.⁴ În anul 1930, Weis Margareta din Moftinu Mare.⁵

¹ Arh. Naț, DJSM, fond 136, inv. 139, dosar 1, filele 1-41;

² *Loc. cit.*, dosar 3, filele 1-31;

³ *Loc. cit.*, dosar 3, filele 31-50;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 3, filele 50-92;

⁵ *Loc. cit.*, dosar 4, filele 77-152;

De reținut faptul că începând cu anul școlar 1922/1923 nu se permite înscrierea elevilor „particulari” (fără frecvență).

La începutul perioadei programa de învățământ este cea veche, din 1880, elevele erau evaluate pentru nivelul de cunoștințe religioase și de cultură civică, erau importante și notate aspectele exterioare ale lucrurilor. Primeau note pentru „sânguință și comportament”. Pe lângă limba maghiară se învăța limba germană și franceză. Se predă matematica în fiecare an de studiu. În anii următori, după 1923, când legislația din învățământul românesc se aplică și în învățământul confesional, se modifică, fiind introdusă istoria românilor, geografia României, constituția României, fizica, chimia, arta culinară. Pentru educație estetică se studiau muzica, desenul, caligrafia și lucrul de mână.¹

În 1930 orele de educație pentru sănătate au fost ținute de medici, lucru ce demonstrează preocuparea administrației pentru sănătatea elevilor. Același lucru se poate deduce și din faptul că se acorda o mare atenție eliberării de adeverințe medicale pentru elevii transferați și se atrăgea în mod expres atenția conducătorilor de școli în legătură cu asigurarea spațiilor de învățământ pentru combaterea îmbolnăvirii elevilor sau a epidemiilor.² Începând cu 1931 crește numărul orelor de practică desfășurate în timpul liber al elevilor și sâmbăta. În anul 1932 se introduce examenul de cantor. Din 1933 crește numărul orelor de limba română și se reduce o oră de limba franceză, introducându-se o oră de noțiuni de drept.³ În anul 1934 se introduc

---

¹ László Kónya, *Magyaryelvű ...* și arhiva Colegiului Național „Ioan Slavici”, dosar „Procese verbale”, 1923;

² Arhiva Colegiului Național „Ioan Slavici” Satu Mare: Registrele de Procese-verbale din 1930-1939;

³ *Loc. cit.*, idem;

ore de conversație în limba română. Atât orele de noțiuni de drept, cât și cele de conversație în limba română vor avea rolul de a crește interesul și nivelul cunoștințelor de limba română și a legislației românești. După revenirea administrației maghiare, planurile-cadru și programele analitice se schimbă, profesorii participând masiv la cursuri de formare și perfecționare la Budapesta și Debrețin.

Școala Normală avea o dotare corespunzătoare din punct de vedere al mijloacelor de învățământ, numai laboratorul de fizică dispunând de peste 1950 de asemenea mijloace, aparate, instalații și obiecte. În biblioteca școlii, pentru profesori existau 3574 de volume, iar elevele aveau acces la un fond de carte cuprinzând 1565 de volume.

În funcția de director în perioada 1906 – 1927 a fost dr. Kováts Gyula. În anul 1927 Tempfli M. Vincentina. Începând cu 1927, până în 1948, funcția a fost deținută de Ormódi M. Alacoque.

Până în 1922 a funcționat (începând din 1893) o secție pedagogică de educatoare, pregătind pentru învățământul preșcolar un număr de 979 educatoare pe parcursul întregii sale existențe.¹

III.2.7 Școala Pedagogică Reformată pentru Fete

Această instituție a fost înființată încă din 1903 în cadrul Institutului pentru Educația Fetelor Reformate, cu denumirea de Institut Pedagogic Evanghelic Reformat. A funcționat în clădirea din Piața Păcii nr. 6 (fostă Kálvin) până în 1918, alături de Școala Superioară Reformată de Fete și Școala Comercială din 1916. În acest local funcționa în 1873 Școala Superioară Evanghelică-Reformată de Fete înființată în 1862, iar din 1903 se alătură Școala Normală (Institutul Pedagogic Evanghelic-Reformat). În 1916

---

¹ László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 159;

se înființează, funcționând în aceeași clădire, Școala Comercială de fete Reformată și pentru practica pedagogică s-a înființat și o Școală Elementară. Astfel aici, în 1916 se puteau urma studiile de la clasa I la clasa a XII-a pedagogică, an în care școala atinge apogeul în privința numărului de elevi. Din 1918 se mută în clădirea nouă din Piața Păcii nr. 10 (viitorul Liceu Sanitar). În scurta ei existență cunoaște mai multe denumiri:

- din 1903 – Institutul Pedagogic Reformat-Evanghelic;
- din 1912 – Institutul Pedagogic Reformat-Evanghelic din Satu Mare;
- din 1922 – Institutul Pedagogic Primar Popular Reformat;
- din 1941 – Liceul de Fete Reformat;
- din 1945 – Școala Normală Maghiară Reformată;

În 1948 va fi naționalizată de către regimul comunist.¹ Institutul a funcționat până în 1924 când a fost desființat. Încă din anul școlar 1914/1915 educația se desfășoară în două semestre și ultimii 3 ani de studii participă la instruire practică. Până în anul școlar 1921/1922, școala era de patru ani, în anul școlar următor devenind Școală Normală de 5 ani.

În anul 1922 elevele din clasele terminale dau examen oral și scris din: educația poporului, limba română, limba maghiară. Din anul 1918 primește drept de publicitate și este frecventată, în perioada 1918 – 1924 de 470 de eleve la cursuri de zi (ordinari) și 132 la fără frecvență (particulari), conform tabelului următor:

An școlar	Clasa I	Clasa a II-a	Clasa a III-a	Clasa a IV-a	Clasa a V-a	Obs.
1918/19						Total 179 + 38 particulari
1919/20	14	26	33	-	-	
1920/21	14	10	16	22	-	

¹ *Ibidem*, p. 160; László Kónya, *op.cit.*;

1921/22	13	13	17	15	13	
1922/23	16	14	15	14	-	
1923/24	-	-	10	16	-	

Începând cu 1919 toți profesorii participă la cursuri de perfecționare la limba română fiindcă nu puteau preda fără să susțină un examen de limba română, începând cu anul școlar 1921/1922, obiecte de studiu ca istoria, geografia, apoi constituția. În 1922 inspectorul Simion Gocan (inspector de limba română la Oradea) acordă calificativul „nesatisfăcător” în ceea ce privește cunoașterea limbii române de către eleve. Din același an se interzice admiterea elevelor sau a profesorilor de alte religii. Începând cu 1923, foile matricole trebuiau completate în limba română și se interzice folosirea altor manuale decât cele editate în România. La acestea se mai adaugă, se pare, și o poziție mai intransigentă a profesorilor români care predau în școală, lucruri ce vor determina retragerea dreptului de publicitate și desființarea școlii în 1924, conform Ordinului nr. 108.636/1924. Întrebat de ce s-a desființat „preparandia reformată”, inspectorul general Alexandru Pteancu a răspuns: „... din lipsă de fete. Această școală s-a desființat singură, noi nu am contribuit cu nimic. Lipsa elevelor a fost un motiv suficient și puternic. În clasa ultimă aveau doar 3 fete.”¹

Directorii până în 1924 au fost: Pozvék Irén (1909 – 1921), László János (1921 – 1922), Bánhidi Antalné – Nagy Teréz (1922 – 1924).

De remarcat faptul că nici Institutul Evanghelic – Reformat Pedagogic și nici celelalte școli confesionale reformate, deși nu prea bogate, nu au acceptat subvenții de la stat, de frica pierderii autonomiei, libertății de a lua decizii la un moment dat.

---

¹ „Satu Mare”, an VI, nr. 46, 17 august 1924;

Deși Institutul Pedagogic s-a desființat în 1924 și Școala Comercială în 1935, învățământul confesional reformat a continuat să funcționeze în întreaga perioadă interbelică, fiind desființat prin Legea comunistă a învățământului din 1948.

III.2.8 Institutul Pedagogic Romano-Catolic de Învățători pentru Școlile Civile

„Congregația Surorilor Milostive” din Satu Mare, înființată de episcopul Hám Janos în 1842, patrona de la început o școală elementară de 4 clase pentru fete. Din 1866 școala devine de 6 clase, iar din 1868, conform Legii Eötvös, devine de 7 clase.¹ În 1890 școlile de 7 ani se transformă, aici pot preda numai învățători care au terminat o școală superioară școlii civice.

În 1894 primește denumirea de Institutul Pedagogic Romano-Catolic de Fete, care pregătea învățători pentru școlile civice. Școala prevedea trei ani de studiu, la sfârșitul cărora se susținea examenul în fața unei comisii ministeriale.² A funcționat cu două secții, una de limbi și istorie, cealaltă de științele naturii și matematică. Din anul V de studiu se introduce specializarea pentru predarea lucrului manual (elevii susțineau examen la obiectul desen decorativ, începând cu anul școlar 1919/1920). În anul școlar 1920/1921 s-a introdus specializarea educație fizică, absolvenții primind calificarea de „maistru în educație fizică” [torna mesternö], conform ordinului nr. 2000/1921. În timpul Revoluției din octombrie 1918 și al regimului republican, Institutul a fost transformat în Colegiu Pedagogic.

---

¹ László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 200; vezi *Krisztussal élve a világ felé fordulva* [Trăind cu Cristos, cu fața spre lume], Cluj-Napoca, 1992;

² László Bura, *Iskolavárosunk ...*, p. 200;

În anul școlar 1919/1920, în funcționarea Colegiului apar unele probleme datorate noilor cerințe transmise prin ordine ale Consiliului Dirigent din Sibiu, respectiv Secretariatul General pentru Învățământ din Cluj. Acestea sunt legate de înlocuirea istoriei și geografiei Ungariei cu istoria și geografia României, în limba română. În anul școlar 1920/1921 se permite predarea istoriei și geografiei Ungariei, dar cu încadrare în noile granițe stabilite de Tratatul de la Trianon. De asemenea se putea preda și constituția Ungariei, ținându-se cont de „evoluția evenimentelor istorice”¹.

În 1921 se introduce și în acest Colegiu examenul de limba română pentru profesori. S-a permis organizarea unui curs de limba română pe cheltuiala școlii. În același an Secretariatul de Stat pentru Învățământ din Cluj emite Ordinul 12.424/1921, conform căruia diplomele de absolvire se completau în limba română și limba maghiară. În anul școlar 1921/1922 școala a funcționat cu 3 secții: litere și istorie, geografie – științele naturii și chimie, respectiv matematică și fizică. În același an s-a introdus înscrierea elevilor după religie, excluzându-se elevii de alte religii. În 1923 s-a interzis examinarea elevilor particulari (fără frecvență). Din punct de vedere al limbii materne, dintre cele 206 eleve care au frecventat școala între anii 1918 – 1923, 197 sunt maghiare și 9 românce. După religie 156 sunt romano-catolice, 18 greco-catolice și 29 reformate.

Elevii școlarizați aici proveneau în general din familii cu venituri modeste, din rândul țăranilor și meșteșugarilor. Ca religie elevii erau în cea mai mare parte romano-catolici, dar sunt școlarizați și elevi din familii de

---

¹ *Ibidem*, p. 202;

greco-catolici, protestanți sau evrei. Desigur școlarizarea se făcea în limba maghiară.

În 1919 au fost înscrise 24 de eleve la istorie și limbi, 30 la matematică și științele naturii. În anul școlar 1920/1921, în anul I au frecventat 64 de eleve, în anul II 64. În anul școlar 1921 sunt înscrise eleve numai în anul II – 56, respectiv în anul III – 59. În anul școlar 1922/1923 sunt înscrise numai în anul I un număr de 87 de eleve. Elevele proveneau din municipiul Satu Mare, dar și din județele vecine: Sălaj, Solnoc – Dăbâca, ca și din comitatele de pe teritoriul Ungariei de azi.

În 1923 Institutul a fost desființat pentru că legislația școlară românească nu recunoștea școlile civice și în consecință nu era necesară formarea de cadre didactice pentru asemenea școli.

Această școală a fost superioară școlilor medii pedagogice. Aici se puteau înscrie elevele care au absolvit Școlile Pedagogice de 3 ani sau aveau diploma de bacalaureat.

Ultimul director a fost Kováts Gyula. Învățământul pedagogic pentru fete în limba maghiară va continua însă, în cadrul Liceului Pedagogic de Fete Romano-Catolic care va funcționa în continuare în cadrul Liceului Romano-Catolic „Sf. Elisabeta” și a Școlii Normale de Fete.

Capitolul al IV-lea

Impactul vieții școlare asupra dezvoltării societății și culturii în județul Satu Mare în perioada interbelică

IV.1 Societate și progres social în perioada interbelică

În condițiile prăbușirii, la sfârșitul anului 1918, Austro-Ungariei și a aliaților săi, milioanele de români din Transilvania s-au putut manifesta liber și la 1 Decembrie 1918, în baza dreptului de autodeterminare a popoarelor, au hotărât Unirea lor necondiționată cu România.

Ca urmare a Unirii Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului cu România, aceasta și-a modificat statutul geopolitic în Europa, devenind o țară de mărime medie cu o suprafață de 295049 km² și cu o populație de 18052896 locuitori, înregistrând o creștere evidentă (înainte de marea unire suprafața țării era de 137000 km², populația vechii României fiind de 7897311 locuitori).¹ De asemenea, noua situație consacrată prin Tratatul de la Trianon a deschis calea unor noi și necesare reforme în plan administrativ, ceea ce a determinat schimbări în demografia și împărțirea administrativ-teritorială, în primul rând în județele limitrofe Ungariei, printre care și județul Satu Mare.

Unirea Transilvaniei cu România a determinat notabile mutații nu numai în domeniile vieții politice și economice, dar și în domeniul vieții spirituale. Consiliul Dirigent a pus bazele unor instituții de învățământ sau științifice, de artă și de cultură românești, care prin activitate, publicații și

---

¹ <http://media.ici.ro/history/ist08.htm>

biblioteci și-au pus amprenta asupra dezvoltării ulterioare a României. Acțiunile întreprinse în vederea relansării învățământului, științei și culturii românești au inclus manifestarea pe plan spiritual a tuturor cetățenilor, de toate naționalitățile.

Privită în ansamblu, dezvoltarea României în cele două decenii interbelice, de după Marea Unire din 1918, în mare parte impulsionată de acest mare eveniment al istoriei noastre, a înregistrat succese incontestabile și un mers ascendent. Națiunea română a apărut, în urma evenimentului amintit, pe harta geopolitică a lumii ca o comunitate etnică, teritorială, lingvistică, cultural-spirituală și economico-socială unificată și definitiv constituită în statul său național unitar. După integrarea teritoriilor românești în statul român s-a impus înlăturarea fostelor rânduielei. Integrarea patrimoniului economic național cu resursele materiale și umane, cu capacitățile tehnice productive ale teritoriilor aflate până atunci sub stăpânire străină, a mărit și diversificat potențialul noii României. După 1918 societatea românească s-a transformat într-o societate mult mai complexă decât cea antebelică, ca urmare a Unirii provinciilor românești, a dinamizării procesului de modernizare și dezvoltare a instituțiilor statului, și a mutațiilor survenite în economia națională.

Democratizarea societății românești, legiferarea votului universal, includerea în viața politică activă a cetățenilor, au produs intensificarea interesului pentru viața publică, dorința de instruire și de informare a cetățenilor. Efectul accelerării procesului de modernizare a țării a constat în creșterea rolului învățământului, științei, culturii și artei. Numeroși intelectuali s-au pronunțat pentru modernizarea societății românești, implicându-se activ în administrația de stat, astfel că multe personalități

culturale au deținut funcții înalte în stat, dar în același timp oamenii politici beneficiau de o serioasă pregătire științifică și culturală. Același lucru îl putem constata și la nivelul județului Satu Mare în perioada interbelică, când mulți intelectuali, artiști, liber-profesioniști, vor fi implicați susținut în administrația „cetății”.

Din teritoriile integrate în România Mare, face parte și ținutul Sătmarului, divers din punct de vedere al întinderii și cuprinzând zone diferite din partea de nord-vest a țării, în funcție de prevederile legilor administrative.

Totodată Sătmarul, ca ținut cu o populație diversă din punct de vedere etnic, un teritoriu multicultural, se va integra în noua construcție statală, aducându-și contribuția în toate planurile – economic, social-politic și cultural. Elementul românesc din Satu Mare cunoscând posibilități de dezvoltare și afirmare a spiritualității sale nemiîntâlnite de-a lungul istoriei.

Satu Mare a putut fi integrat în structurile statale românești nou create după 1 Decembrie 1918 abia după eliberarea sa, la 19 aprilie 1919. Numai după această dată va intra sub jurisdicția Consiliului Dirigent. O notă specifică reprezintă faptul că în perioada aprilie – iulie 1919 județul se afla în imediata apropiere a teatrului de operațiuni militare ale armatei române, lucru ce a determinat găzduirea unui număr important de militari, administrația supunându-se unor măsuri de ordin militar, specifice perioadelor de război. Un element specific îl reprezintă bunăvoința cu care populația orașului – maghiară, majoritară de altfel – a primit trupele române, exprimându-și bucuria că a scăpat-o de sub teroarea regimului comunist. Acest lucru este evidențiat în ziarul „Patria” în care dr. Keresztszeghy Lajos și dr. Papolczy Gyula, președintele Tribunalului, primul fiind unul din frunțașii maghiari ai

orașului, într-un interviu își exprima bucuria eliberării orașului de către armata română și credința că „maghiarii vor trăi în bună frăție cu românii în România Mare.”¹

Încă din luna martie, la 27 martie 1919, Consiliul Dirigent l-a numit prefect pe Alexandru Racoți.² Numirea prefectului român reprezintă un moment cu o importanță deosebită, istoric, pentru că el va fi cel care va constitui noua autoritate a statului român (vezi anexa 5). O notă specifică o reprezintă și faptul că regimul bolșevic a părăsit orașul înainte cu două zile de venirea armatei române, administrația fiind preluată de vechii funcționari, Consiliul orașului fiind format din dr. Ștefan Lénárd viceprimar, dr. Octavian Popp, dr. Pap Zoltán, Székely Andrei, Augustin Ferențiu (consilieri), dr. Antal Alexandru jurist, Figus Adalbert șef al contabilității.³

În seara zilei de 26 aprilie Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent și Teodor Mihali au ajuns, însoțiți de noul prefect, în Satu Mare, iar a doua zi, pe 27 aprilie 1919, autoritățile orășenești au depus jurământul de fidelitate în fața înalților reprezentanți ai statului român. În aceeași zi președintele Consiliului Dirigent, împreună cu prefectul s-au deplasat la Carei și au preluat prefectura județului. Administrația românească s-a instalat deplin în județul Satu Mare abia în noiembrie 1919, când printr-un Raport al subprefectului – dr. Ilie Carol Barbul – adresat Consiliului Dirigent, se informează că a fost preluată în administrare și plasa Halmeu.⁴

De remarcat că în Satu Mare preluarea administrației s-a realizat fără mari dificultăți, funcționarii care aparținuseră vechii administrații maghiare

---

¹ „Patria”, nr. 66, 6 mai 1919, p. 2;

² Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent ...*, p. 130-131;

³ Arh. Naț, DJSM, fond: Aurel Popp, dosar 301, fila 6;

⁴ Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent ...*, p. 147;

primind recomandarea, încă din ianuarie 1919, ca în caz de ocupare a comitatului de către trupele române să încerce colaborarea cu noua administrație și să nu depună jurământul numai în cazul în care vor fi obligați, situație în care jurământul nu are urmări.¹

Așa se explică atitudinea „supusă” a foștilor demnitari și funcționari maghiari din administrație. Un moment ilustrativ îl reprezintă instalarea noului primar. La 21 aprilie 1919, în cadrul ședinței Consiliului local, dr. Lénárd István cedează postul de primar în favoarea lui Augustin Ferențiu, „pentru a exista o mai bună conlucrare cu noua administrație și a nu fi întrerupere” păstrându-și conducerea serviciului economic.² Augustin Ferențiu acceptă și va conduce ședința Consiliului local mai departe.

Pe parcursul anului 1919 funcționarii Primăriei au depus jurământul de fidelitate față de rege și Consiliul Dirigent, conform Notei circulare nr. 931/15 II 1919, care stabilea ca termen data de 28 II 1919. Conform prevederilor legale, cei care refuzau se considerau demși, pierzând dreptul la pensie sau alte drepturi din partea statului român. Până în iulie 1919, 65 de funcționari din primărie semnează jurământul.³ În 1920 toți funcționarii din Primărie și serviciile auxiliare, în număr de 511 semnaseră jurământul.⁴ La Prefectură, când a fost preluată puterea, cei 135 de funcționari au depus jurământul de fidelitate în marea lor majoritate.⁵ De remarcat nota aparte făcută de cei 30 de funcționari de la Primăria Carei, care cer în 16 mai 1919 să fie scutiți de depunerea jurământului până la finalizarea Conferinței de

---

¹ Arhivele com. Sz. SZ. Bereg, fond : Actele judeului suprem al nobililor plășii Csenger 1877-1944, IVB.760 act nr./1919, apud Viorel Ciubotă, *op.cit.*, p. 279;

² Arh. Naț, DJSM, fond: PMSM, Acte prezidențiale, dosar 1717/1919, f. 1;

³ *Loc. cit.*, dosar 2519/1919, f. 1-2;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 537/1920, f. 1;

⁵ D. Radosav, V. Ciubotă, *op.cit.*, p. 135;

Pace de la Paris când se va decide apartenența Careiului la România sau Ungaria.¹

Unul din aspectele care particularizează procesul de instaurare a administrației românești în județul Satu Mare, îl reprezintă lipsa funcționarilor cunoscători ai limbii române. Se impunea încadrarea unui corp funcționăresc cunoscător al limbii române.

Un document deosebit de util în reconstituirea specificității în acest sens este Raportul primarului orașului Satu Mare Augustin Ferentiu, ca răspuns la Ordinul ministrului de Interne nr. 12.402/21 febr. 1923.² Aflăm că în 1923 la Primărie existau 10 funcționari la o populație de 60.620 de locuitori înscriși în documentele biroului pentru populație (număr neconfirmat de alte statistici oficiale). Numai 12.000 sunt români „și dintre aceștia mulți numai după sentimente și după religie s-au declarat de români, limba română însă n-o vorbesc.” În același raport primarul răspunde criticilor care îi sunt adresate din partea presei - „Săgeata” editată de G.M. Zamfirescu fiind vârful de lance al criticilor – și ale Ministerului pentru menținerea în administrație a funcționarilor maghiari. Criticile par îndreptățite, cu atât mai mult cu cât, așa cum aflăm din presa vremii, omul de rând este dezamăgit de faptul că „tot ungurește mă suduie birăul ... nu s-a făcut nimic pentru ținuturile dezrobite.”³ Primarul răspunde că instaurarea administrației românești („preluarea imperiului”) s-a făcut în condiții specifice „după o perioadă de teroare a revoluției și comunismului, adică din octombrie 1918, până la 19 aprilie 1919”. În acel moment toți funcționarii Primăriei au depus jurământ de loialitate față de statul român. Nu s-au făcut schimbări „forțate”

¹ Arh. Naț, DJSM, fond: PMSM, Acte prezidențiale, act 4140/1919;

² Cf. adresei 372/1923, document în Arhiva Muzeului Județean Satu Mare;

³ „Săgeata”, an I, nr. 1, 1923, p. 10;

în rândul funcționarilor și nu s-a cerut acest lucru din partea Consiliului Dirigent sau alte organe superioare ale statului. Angajarea funcționarilor români s-a realizat ca urmare a unor demisii, pensionări, decese. În acel an erau 10 funcționari români din care 7 în posturi de șefi de servicii și alți 16 angajați români în alte posturi. În momentul instaurării administrației românești erau doi funcționari români (vorbitori de limba română). Funcționarii și angajații Primăriei – conform aceluiași document – „se poartă loial și cinstit, ei singuri pe spesele lor de trei ani susțin curs permanent de limba română, învață și muncesc românește.” În acest an corespondența oficială se face în limba română, ca și procesele-verbale, dar „publicațiile și edițiile pentru populație se fac și pe ungurește.” Primarul afirmă că „cu concursul acestor funcționari de carieră am putut noi funcționarii români dezvolta acea activitate care a contribuit mult la opera consolidării și la împăcarea spiritelor.”

Doctorul Octavian Ardelean, fost prefect al județului Satu Mare, în Monografia sa asupra guvernării liberale din perioada 1934 – 1937, referindu-se la acest lucru spunea: „Lipsa elementelor românești pregătite pentru funcțiuni publice a creat un timp de grea încercare pentru consolidarea Statului Român, dar elementele intelectuale românești au reușit să zădărnicească urmările trădării funcționarilor maghiari și au umplut cu succes golurile lăsate de funcționarii minoritari dezertați.”¹ Lucru confirmat și în raportul primarului Augustin Ferentiu, pe care l-am citat mai sus, în care se spune: „funcționarii români aproape toți sunt începători la administrație, dar toți au pregătire foarte bună și au acea ambiție ca să fie funcționari de primă forță ... este pentru ei o școală bună că muncesc alături de experți.”

---

¹ Octavian Ardelean, *op.cit.*, p. 105;

Cert este că în anul 1919 Consiliul Dirigent a sprijinit rezolvarea acestei probleme prin menținerea funcționarilor maghiari care depuseseră jurământul, prin numirea unor funcționari transferați din Vechiul Regat sau a unora români aflați în funcții în Ungaria, unde până în 1918 funcționarii de origine română reprezentau 5,4% din funcționarii înalți și 7,4% dintre cei mijlocii.¹

Procesul de românizare a instituțiilor publice a fost lent și anevoios, dar a înregistrat progrese an de an. Astfel, încă din 1923 la Primăria Satu Mare din cei 73 de funcționari, 56 erau maghiari, 15 români, 1 german și 1 evreu.² În 1933, la 15 ani de la instaurarea administrației românești, maghiarii reprezentau 61% din totalul de 242 angajați, românii numai 39% - 93 angajați, în ceea ce privește funcționarii – dintr-un total de 114, 69 erau maghiari și 45 români.³

În tabloul următor vom prezenta situația funcționarilor din Prefectura județului Satu Mare, după naționalități:

Anul	Români		Maghiari	
	nr. funcționari	procent	nr. funcționari	procent
1918	-	-	135	100%
1919	32	27%	86	73%
1925	47	38%	77	62%
1930	75	63%	43	37%
1933	53	68,86%	24	31,18%
1934	55	69,62%	24	30,38%
1935	45	67,16%	22	32,84%
1936	52	77,61%	15	22,39%
1937	59	84,29%	11	15,71%

¹ Korbuly Dezső, *Nationalitätenfrage und Madjarisierung in Hungary (1790-1918)*. În: „Östreichische Osthefte”, Hefte, 1971, p. 160; apud Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent ...*, p. 165;

² Arh. Naț., DJSM, fond: PMSM, Acte confidentiale, dosar 7/1923, f. 35;

³ *Loc. cit.*, dosar 37/1933, f. 8;

În ceea ce privește utilizarea limbii române în administrație, ca limbă oficială, și acest aspect are particularitățile sale în județul Satu Mare. Cu toate că prin Adresa subprefectului nr. 3602/1919¹ se atrage atenția în legătură cu obligația utilizării tipăriturilor românești și a limbii române ca limbă oficială, acest lucru nu se respectă, câtă vreme se revine cu o adresă imperativă în luna noiembrie a aceluiași an.² S-a ordonat schimbarea ștampilelor oficiale cu altele inscripționate în limba română, dar primul act ștampilat la Primăria Satu Mare în limba română datează din 16 martie 1920.³ În ceea ce privește limba oficială, în decembrie 1919 „Primăria Satu Mare refuza utilizarea ei și se prevala de Legea Eötvös (1868), spunând că Senatul orășenesc „a ales limba maghiară ca limbă a consfăturilor și proceselor-verbale, inclusiv în corespondența cu Consiliul Dirigent, excepție face corespondența cu Armata și alte autorități ...”⁴ Trebuie arătat că legal limba maghiară a fost admisă pentru o perioadă de timp ca limbă „semi-oficioasă”, până în martie 1922. Trebuie reținută însă preocuparea pentru însușirea corectă și în scurt timp a limbii române, lucru reieșit și din conținutul dispoziției primarului Augustin Ferentiu, care îl însărcinează pe Traian Puticiu (consilier) să cumpere de la Cernăuți patru dicționare ale limbii române „pentru că nici un funcționar nu cunoaște limba română.”⁵

Între aprilie 1919 – 1 septembrie 1929, primarul orașului a fost Augustin Ferentiu. În perioada în care acesta a fost primarul orașului a fost

---

¹ V. Ciubotă, *Lupta românilor ....*, p. 286;

² Arh. Naț., DJSM, fond: PMSM, Acte confidențiale, dosar 3674/1919, f. 1;

³ *Loc. cit.*, act nr. 925/1920;

⁴ *Loc. cit.*, act nr. 13674/1919;

⁵ *Loc. cit.*, Acte prezidențiale, dosar 2185/1919, f. 1;

epoca păcii; primarul discuta cu toată lumea folosind limba maternă a interlocutorului, circulația monetară era foarte bogată, iar impozitele erau modice. De numele său se leagă extinderea sistemului de canalizare al orașului, precum și pietruirea sau asfaltarea mai multor străzi. Tot în această perioadă s-a înființat Camera de Comerț și Industrie.

A urmat, pentru scurt timp, la primăria orașului dr. Darabánth István, despre care s-a spus că a înlăturat consilierii ineficienți. Acesta a murit în 1930 și a fost înlocuit cu primarul anterior Augustin Ferenciu. În anul 1930 în județul Satu Mare funcționau 33 de bănci.¹

În perioada Guvernului Iorga, primarul orașului a fost Alexandru Doroș, care i-a urmat la 23 mai 1931 lui Augustin Ferenciu, conducând orașul până în 12 iunie 1932. Atunci a fost construită tribuna stadionului de fotbal „Olimpia”. În acest an s-a consemnat deschiderea a 75 de străzi noi și s-au amenajat trei parcuri.

După căderea Guvernului Iorga, puterea este preluată de Partidul Național Țărănesc, iar dr. Demian Titus a fost primarul sătmărenilor între 12 iunie 1932 – 18 decembrie 1933. Principalul merit al acestui primar a fost acela că a soluționat problemele financiare ale orașului, echilibrând bugetul.

După 18 decembrie 1933, până în anul 1939, primar al orașului a devenit dr. Benea Ștefan. Acesta a avut o activitate edilitară intensă. În acești ani s-au cheltuit mulți bani pe reparațiile străzilor, a rețelelor de apă și canalizare, dar tot de numele său se leagă amenajarea zonei Bisericii cu lanțuri, proiectarea și începerea construcției Bulevardului Calea Traian (care s-a finalizat în câteva decenii). Între 1935-36 s-a construit „Casa Națională” (actualul Cinematograf „Victoria”), inaugurată în 1936, an în care s-a sfințit

---

¹ Octavian Ardelean, *op. cit.*, p. 61;

și Biserica Romano-Catolică „Sfânta Terezia”. În 1937 s-a construit Aeroportul, cu hangare.

Potrivit recensământului din 1936, orașul Satu Mare avea 54.264 de locuitori, 11.000 de clădiri și 475 de posturi telefonice.¹ Clădirea Prefecturii (astăzi Muzeul Județean) și Catedrala Greco-Catolică au fost construite în timpul său. Tot în perioada aceasta a fost dezvelită statuia marelui patriot sătmărean dr. Vasile Lucaciu, operă a sculptorului Corneliu Medrea. În acești ani (1932-1937) se edifică Catedrala Ortodoxă.

La sfârșitul anului 1937, la elaborarea bugetului pe anul 1938, este menționat ca primar al orașului dr. Mălai Octavian. În această perioadă, reiese din documentele Primăriei că în 1938 Satu Mare se numea municipiu. Tot în documentele Primăriei apare în anul 1939 primar la Satu Mare Victor Moiş și tot el apare și în 6 martie 1940 când se aprobă bugetul administrației comunale pentru perioada 1940-1941. Când a avut loc cedarea Ardealului către Ungaria primarul Victor Moiş a luat o decizie fermă și îndrăznească, aceea de a nu preda nimic, ordonând să se ardă întreaga arhivă confidențială, după cum reiese din Procesul-verbal de predare și preluare a bunurilor mobile ale Primăriei.²

Astfel, în perioada interbelică, prin aportul unor primari însuflețiți, cu spirit de inițiativă, energie și organizare, s-au înființat rând pe rând grădinițe și școli, s-au reparat radical edificiile Spitalului Epidemic și s-a pus la dispoziția „Asociației Româncelor Sătmărence”, un local în Casa Albă pentru înființarea unui dispensar la care erau consultați gratuit cei săraci. Pe strada Avram Iancu a fost construită o clădire impunătoare pentru adăpostirea

---

¹ *Ibidem*;

² Arh. Naț, DJSM, fond: PMSM, dosar 55/1940, f. 71;

bătrânilor neputincioși ai orașului. S-a achiziționat o clădire, pe strada Tudor Vladimirescu pentru „Asociația Micilor Industriași și Comercianți Români”, care nu aveau sediu, fiind astfel satisfăcut un deziderat social foarte important. Clădirea Teatrului „Nottara” s-a amenajat pentru a putea servi și difuzării de reprezentații cinematografice ale Asociației „Astra”, promovându-se astfel cultura românească. Tot în teatru a fost construită și o scenă rotativă, destinată reprezentațiilor susținute de trupele din țară care vizitau orașul. Pentru înfrumusețarea centrului orașului s-a realizat o sistematizare menită să estetizeze împrejurimile și s-a asfaltat pasajul „Dacia”. S-au asfaltat și s-au pavat o mulțime de străzi.

Tot în perioada interbelică s-a amplificat și s-a modernizat Abatorul Comunal, pentru că ajunsese o ruină și punea în pericol sănătatea populației. Baia Comunală s-a refăcut radical și s-a amenajat Grădina Romei, care a devenit un loc admirabil de recreație pentru public, dar și pentru igienizare, căci Baia Comunală era amplasată aici. S-a cumpărat și o autopompă folosită la stropitul străzilor și la stingerea incendiilor, dar și o salvare destinată acordării primului ajutor.

În ceea ce privește județul, din punct de vedere administrativ¹ s-a aplicat Legea administrativă din timpul regimului dualist (1868), cu modificarea majoră că atributele Congregației și Comisiile administrative – prevăzute în lege – trec asupra prefectului. Acest lucru s-a perpetuat până în anul 1925, când a apărut Legea pentru unificarea administrativă promulgată de regele Ferdinand. Consiliile orașelor până în 1925 erau compuse din

---

¹ Denumirea de județ este întrebuițată începând cu februarie 1919, ca urmare a decretului IV al Consiliului Dirigent. În loc de comitat se introduce denumirea de județ, în loc de cerc - plasă, în loc de oraș cu magistrat – oraș cu consiliu, în loc de comite suprem – prefect etc., cf. decretului publicat în „Gazeta oficială”, nr. 7-12, 1-22 februarie 1919, p. 9-10;

funcționari, iar atribuțiile consiliilor comunale rurale erau trecute primarilor și ajutorilor de primari, care erau numiți, precum și notarilor. În 1925 este promulgată legea pentru unificarea administrativă. În 1929, legea organizării administrației locale, care dă autonomie totală autorităților locale în rezolvarea problemelor de interes local. Conform Legii din martie 1934, se dizolvă toate consiliile și se numesc Comisii interimare. Prima Comisie numită conform Deciziei 3673 și 6105/1934 era compusă din 12 persoane, toți de naționalitate română. A doua, numită în 1936, prin Decizia nr. 5591 este compusă tot din 12 membri, români cu toții.

Înainte de 1918 județul era compus din plășile Carei, Mateszalka, Fehérgyarmat, Csenger, Satu Mare, Arded (Ardud), Seini, Baia Mare, Șomcuta Mare, Oaș. Avea o suprafață de 6095 km² (1.059.080 jugăre cadastrale) și o populație de 340.689 locuitori. Îi aparțineau 302 comune, 20 de comune mari cu 91 de circumscripții notariale și 4 comune urbane.¹

După trasarea noii granițe între România și Ungaria, județul Satu Mare s-a redus ca suprafață ocupată, dar și ca populație. Astfel suprafața județului a fost de 4902 km²,² revenindu-i 221 de comune dispuse în numai 7 plăși (Carei, Satu Mare, Oaș, Ardud, Seini, Baia Mare, Șomcuta Mare), populația fiind de 299.791 locuitori.³ Din anul 1922, după rezolvarea diferendului cu Cehoslovacia, va apărea și plasa Ugocea.

După adoptarea noii legi a unificării administrative din 1925, configurația județului se schimbă din nou. Astfel plasa Carei, împreună cu

---

¹ Octavian Ardelean, *op.cit.*, p. 87; cf. Jenő Farkas, *Szatmármegyei Kalauz* [Călăuza județului Satu Mare] suprafața era în 1914 de 6257 km² și o populație de 361.324 locuitori ; în 1915 populația județului era de 396.508 locuitori, cf. Viorel Ciubotă, *op.cit.*, p. 330;

² V. Meruțiu, *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat*, Cluj, 1929, p. 32;

³ C. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, p. 36-39 ;

localitățile Dobra, Hurez, Racova, vor intra în componența județului Sălaj, județul Satu Mare primind plasa Mănăștur. Județul va fi împărțit în 8 plăși (Satu Mare, Baia Mare, Ardud, Oaș, Seini, Șomcuta Mare, Ugocea, Mănăștur), având 220 de comune, 3 orașe și un municipiu.¹ Acum se propune mutarea reședinței județului de la Carei (oraș care este preluat de județul Sălaj) la Baia Mare.

Din suprafața agricolă a localității Sanislău au rămas Ungariei 4643 jugăre cadastrale, de la Ciumești 596, Foieni 257, Berveni 958. S-au atașat României 35 jugăre cadastrale la Urziceni.²

În urma adoptării Legii organizării administrative din 1926, Satu Mare avea 8 plăși: Ardud, Baia Mare, Carei, Oaș, Satu Mare, Seini, Șomcuta și Ugocea, 3 orașe cu consiliu Baia Mare, Baia Sprie, Careii Mari și un municipiu, Satu Mare.³ În 1926 Curtuiușeni, Dindești, Irina și Andrid trec la Plasa Valea lui Mihai, în 1929 Dindești, Irina, Andrid sunt realipite la Plasa Carei. În 1933 trec din nou la Valea lui Mihai.⁴ Abia în anul 1936, la 27 martie a fost promulgată o nouă lege privind organizarea administrativă a țării, iar în 18 februarie 1937 a apărut Regulamentul acestei legi. Legea din 1936 a împărțit din punct de vedere administrativ teritoriul țării în județe și comune. Acestea au personalitate juridică, dețin patrimoniu și organe de conducere. Plasa este o simplă circumscripție administrativă a județului, necesară în primul rând controlului autorităților locale. Comunele erau atât rurale, cât și urbane, iar cele aflate în vecinătatea orașelor puteau fi declarate

---

¹ V. Meruțiu, *op.cit.*, p. 36;

² Andrea Bertici, *Evoluția populației din Plasa Carei, între anii 1880-1941, din punct de vedere al recensămintelor. Aspecte etno-confesionale și economico-sociale*. În: SCSM, XVII-XXI/II, 2000-2004, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2004, p. 218;

³ cf. V. Meruțiu, *op.cit.*, p. 37;

⁴ *Ibidem.*;

suburbane. Comunele urbane erau: orașe reședință de județ și orașe nereședință, primele putând fi declarate prin lege municipii.¹ În anul 1938, județul avea 8 plăși, 75 notariate, 212 comune rurale, 2 comune urbane reședință de județ (Baia Mare și Baia Sprie) și una comună urbană reședință de județ, Satu Mare. El era cuprins în Ținutul Someș, conform noii Legi administrativ-teritoriale elaborate în timpul lui Carol al II-lea.

În ceea ce privește viața politică în județ din perioada interbelică, ea este dominată, ca și la nivel național de cele două partide istorice, Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc, alături de care mai funcționează filiale județene ale Partidului Social Democrat, Partidului Național Maghiar, Partidului Național Creștin, Partidului Evreiesc. Un eveniment politic remarcabil îl constituie alegerile din iulie 1937. Au participat la alegeri șase partide politice. Rezultatul scrutinului arată că electoratul sătmărean era împărțit între cele două partide istorice în proporții relativ egale. Astfel, din cei 30 de consilieri județeni, 14 erau liberali și 14 național-țărăniști.

În fruntea județului, ca reprezentări ai Guvernului în teritoriu, s-au aflat în perioada 1919 – 1940 un număr de 19 prefecți. Perioada mandatului, dacă facem o medie, este în jur de un an (vezi anexa 5). Dintre aceștia se detașează însă și prin perioada mandatului, dar și prin realizări, dr. Octavian Ardelean. Acesta a rezolvat definitiv și echitabil nenumărate probleme ale județului printr-o campanie susținută de construcții urbane, de reparare și construire a drumurilor, acordând o deosebită atenție problemei sanitare din oraș și județ. El a desființat toate cheltuielile inutile ale bugetului prefecturii și al comunelor pentru a dirija banii către construirea unor dispensare noi și

---

¹ * * * *Enciclopedia României*, București, Editura Imprimeriei Naționale, 1938, p. 386;

pentru a înzestra spitalele existente. A militat permanent pentru românizarea administrației locale, în cadrul strict al legilor. Programul prefectului a fost supranumit „programul românismului la granița de vest”.

Odată cu odiosul Dictat de la Viena din 30 august 1940, când României i-au fost impuse rapturi teritoriale, locuitorii județului au fost supuși regimului teroare impus de horthyști.

În toamna anului 1944, după eliberare situația administrativă a orașului era destul de ambiguă, elementele românești reușind să preia administrația orașului abia la sfârșitul anului, reinstaurarea oficială a administrației românești realizându-se după 9 martie 1945.

IV.1.1 Evoluția demografică. Situația etnică și religioasă în perioada 1900-1940

Înregistrarea datelor statistice privind populația județului Satu Mare este strâns legată de desele restructurări administrative. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, 382.045 persoane au părăsit Transilvania, mutându-se în România sau emigrând în America, din care s-au întors 71.512 persoane.¹ În vederea realizării unei imagini cât mai fidele despre perioada tratată vom prezenta datele statistice care reies din cercetarea istorică a demografiei județului relativ la teritoriul ocupat în perioada anterioară Primului Război Mondial (1900-1915), apoi în perioada în care se afla sub administrația Consiliului Dirigent (1919-1920) și în fine, pentru deceniul patru al secolului al XX-lea, respectiv 1930-1940. Vom prezenta apoi datele statistice relative cu privire la populația județului Satu Mare existentă pe teritoriul de azi. În vederea întocmirii acestei statistici vom lua ca

---

¹ Ioan Bolovan, *Transilvania la sfârșitul secolului XIX și la începutul secolului XX*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2000, p.19;

an de referință 1900, pentru care există documente oficiale de natură statistică complete.

În ceea ce privește populația județului Satu Mare, ea numără în 1900, 340.689 de locuitori, din care în municipiul Satu Mare locuiesc 26.881.¹ După limba vorbită, 209.935 se declară vorbitori de limbă maghiară, 117.856 cu limba maternă română, 11.177 limba germană, 404 limba slovacă, 234 ruteană, 136 croată, 15 sârbă, 932 necunoscută. În orașul Satu Mare, 25.080 de locuitori vorbeau limba maghiară, numai 914 limba română, 586 limba germană.² În procente această statistică este exprimată astfel: în județul Satu Mare la 1900, 61,6% locuitori au declarat limba maternă maghiară, dar vorbeau 71,2% această limbă, 34,6% aveau limba maternă română, 3,3% germană, câte 0,1% slovacă și rusă, 0,3% alte limbi, celelalte limbi materne declarate raportate la totalul populației fiind ne semnificative, deoarece nu ating nici măcar 0,1%. În municipiul Satu Mare este evident procentul celor care au limba maternă maghiară – 94,2% și doar 2,7% limba română urmați de germani cu 2,1%, celelalte limbi materne (slovacă, rusă, croată, sârbă) situându-se sub 1%. Vorbitorii de limbă maghiară din municipiul Satu Mare ating procentual cifra de 98,1.³ Din totalul populației a căror limbă maternă este maghiara, 18.023 declară că vorbesc și limba română (recunosc faptul că au fost maghiarizați), respectiv 18.043 vorbesc și limba germană.. În orașul Satu Mare numărul celor care vorbesc și limba română este de 1316 și 4020 declară că vorbesc și limba germană.⁴

---

¹ „Magyar Statisztikai Közlemények, 5 kötet”, „A Magyar Szent Korona Országainak 1900 évi népszámlálása”, kilenczedik rész, Budapest, 1907, p. 202-203;

² *Ibidem*, p. 205;

³ „Magyar Statisztikai Évkönyv”. Új folyam XV 1907, Budapest, 1909, p. 22;

⁴ „Magyar Statisztikai Közlemények, 5 kötet”, „A Magyar Szent Korona Országainak 1900 évi népszámlálása”, kilenczedik rész, Budapest, 1907, p. 218;

După apartenența religioasă, în județul Satu Mare trăiau în anul 1900, 151.165 de locuitori de religie greco-catolică, 107.672 reformată, 57.496 romano-catolică, 31.118 izraelită, 2213 ortodoxă, 910 evanghelică, 33 unitariană și 75 de alte religii. În orașul Satu Mare, locuitorii de religie greco-catolică însumau 4898 de suflete, 11.194 reformată, 5.307 romano-catolică, 5.287 izraelită, 47 greco-orientală, 139 evanghelică, 7 unitariană și doar 2 locuitori de alte religii.¹ Procentual, locuitorii județului Satu Mare aparțineau diferitelor confesiuni după cum urmează: greco-catolicii întruneau cel mai mare procent 44,4, urmați de cei de religie reformată – 31,6%, romano-catolică 16,8% și mozaică 6,2%, celelalte confesiuni întrunind procente situate sub 1. În oraș cei mai mulți locuitori aparțineau confesiunii reformate – 42,1%, urmați de cei cu religie mozaică – 20%, romano-catolici – 19,6% și greco-catolici – 17,6%.²

În anul 1914 comitatul Satu Mare avea 6600 km² și o populație de 361.324 locuitori, din care 177.884 femei și 183.440 bărbați. După naționalitate populația se prezintă astfel: 234.905 locuitori de naționalitate maghiară, 6.041 germană, slovacă 398, română 118.744, ruteană 81, croată 35, sârbă 7, alții 1.113. Maghiarii reprezentau 65% din populație, 32,8% erau români, germani 1,67% și evrei (conform religiei) 6%. După limba maternă, 260.627 erau vorbitori de limbă maghiară. După religie 161.893 sunt greco-catolici, 113.192 reformați, 60.726 romano-catolici, 2147 ortodocși, 22.274 izraeliți, 37 unitarieni și 54 de alte religii.³ Observăm că majoritatea populației vorbește limba maghiară, deși religia dominantă este greco-

---

¹ *Ibidem*, p. 234-237;

² „Magyar Statisztikai Évkönyv.“ Új folyam XV 1907, Budapest, 1909, p. 19;

³ Viorel Ciubotă, *Lupta românilor ...*; vezi și Jenő Farkas, *Szatzmármegyei Kalauz* [Călăuza județului Satu Mare], Baia Mare, 1914;

catolică specifică elementului românesc, consecință a procesului de maghiarizare specific sfârșitului de secol al XIX-lea și începutului secolului al XX-lea. Observăm, de asemenea, că nu este consemnată populația evreiască (fiind asimilată naționalității maghiare), dar în statistica privind religia sunt declarați peste 22.000 de izraeliți.¹

În 1915, conform datelor oficiale publicate în *Révai Nagy Lexicon*, populația județului după naționalitate se prezintă astfel: din totalul de 396.508 de locuitori, 264.950 erau maghiari, 120.760 români, 6.669 germani, 489 slovaci, 109 ruteni, 66 croați (27 sârbi), 1.185 alții. După religie 77.777 de locuitori aparțineau confesiunii romano-catolice, 168.870 greco-catolică, 126.820 reformată, 1223 luterani, 2212 ortodocși, 29.468 izraeliți, 47 unitarieni, alții 59.²

În anul 1920, teritoriul județului Satu Mare avea o altă configurație teritorială, în comparație cu perioada anterioară Primului Război Mondial. Plășile Mátészalka și Fehérgyarmat au revenit în întregime Ungariei, conform noii granițe dintre România și Ungaria, plasa Csenger în parte a revenit tot Ungariei, mai puțin localitățile Vetiş (1771 locuitori), Oar (1488 locuitori), Dara (882 locuitori), Boghiș (1554 locuitori), Dobra (1563 locuitori), care au revenit României. Din plasa Carei, localitatea Curtuiuşeni a trecut la Bihor, cu 2231 locuitori, iar Penezlek (1505 locuitori), Vállaj (2624 locuitori),

---

¹ În comitatul Satu Mare populația evreiască a fost recensată pentru prima dată în anul 1848, lunile mai – iunie, ca urmare a ideii de emancipare a evreilor din programul revoluției de la 1848. Astfel din 209 așezări recensate, doar în Pelișor s-a raportat absența evreilor. Numărul total fiind de 2014 familii, având în medie 4,4 membri. Rezultă astfel un număr aproximativ de 8861 evrei. Ei au imigrat din Galiția 63%, Transilvania 35%, ceilalți din Cehia, Moravia, Imperiul German, Polonia (ocupată de Rusia), cf. Eugen Glück, *Populația evreiască din părțile Sătmărilor la 1848*. În: SCISM, XVII-XXI/II, 2000-2004, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2004, p. 71-72;

² *Révai Nagy Lexikona*, vol. XVIII, Budapesta, 1915, p. 292 și 404; *Izvoare de demografie istorică*, vol. II, București, 1987, p. 230; Viorel Ciubotă, *Lupta românilor ...*, p. 330;

Merk (2548 locuitori), au rămas în Ungaria. Din plasa Satu Mare, localitățile Zajta (608 locuitori), Homoksár (186 locuitori), Sándorhomok (610 locuitori), Garbolz (366 locuitori), Méhtelek (551 locuitori), Nagyhodos (429 locuitori), Nagypalád (1635 locuitori), Kishodos (356 locuitori), Kispalád (849 locuitori), Botpalád (948 locuitori), Magosliget (369 locuitori), au revenit Ungariei.¹ Ca urmare, în 1920 populația județului se prezintă astfel: din totalul de 299.791 de locuitori ai județului Satu Mare, 162.027 erau români, 76.893 maghiari, 36.250 germani, 22.365 evrei și alții 2.216.² Astfel, la populația totală de 299791 locuitori constatăm o creștere a procentului populației românești, în detrimentul celei maghiare cu deosebire. Astfel, românii reprezintă 54% din populație, maghiarii 25,6%, germanii 12% și evreii 7%.

Creșterea populației românești va continua, mai ales după reforma agrară din 1921, când din considerente de ordin social-economic, dar și pentru întărirea elementului etnic românesc, se înființează un număr de colonii, unele așezări de sine stătătoare ca: Lucăceni, Gelu, Horea, Ianculești, Marna Nouă, Scărișoara Nouă, Păulean, Traian, Dacia, Drăgușeni, Bercu Nou, Micula Nouă, Baba Novac, Dumbrava, Cerhat, Sărătura, Ciuperceni.³ O parte din populația strămutată și împrăștiată fiind așezată în localități constituite de regulă pe străzi noi, reparate, care poartă și azi numele de „colonii”. Asemenea exemple avem în localități ca Arduș, Tiream, Satu Mare

---

¹ Apud Viorel Ciubotă, *Lupta românilor ...*, p. 21;

² *Ibidem*, p. 22;

³ Arh. Naț, DJSM, fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 8871/1924, f. 72; fond: Primăria orașului Carei, dosar 78/1922, f. 24, 145;

(Curtuius), Lazuri, Peleşu Mare, Livada Mică, Sărătura (lângă Viile Satu Mare).¹

Un moment de referință pentru studiul evoluției demografice a populației județului l-a reprezentat recensământul populației din 1930. Prezentăm mai jos rezultatele înregistrate în ceea ce privește situația pe naționalități și religii.

Populația pe naționalități				Populația după religie					TOTAL
rom.	magh.	germ.	evrei	ortod.	greco-cat.	ref.	mozaică	rom-cat.	
178523	74191	9530	23967	12880	173910	44138	25370	37286	294.875
60,5%	25,2%	3,2%	8,1%	4,4%	59%	15%	8,6%	12,6%	100%

Vezi Jenő Farkas, *Szatzmármegyei Kalauz* [Călăuza județului Satu Mare], Baia Mare, 1914; C. Martinovici; N. Istrati, *Dicționar. Transilvania, Banat și celelalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921; *Recensământul general al României, 1930*, București, vol. II, III, IX Sabin Manuilă (coord.); *Anuarul Statistic al României, 1939 și 1940*, București, Ed. Fundației Regale, 1940.

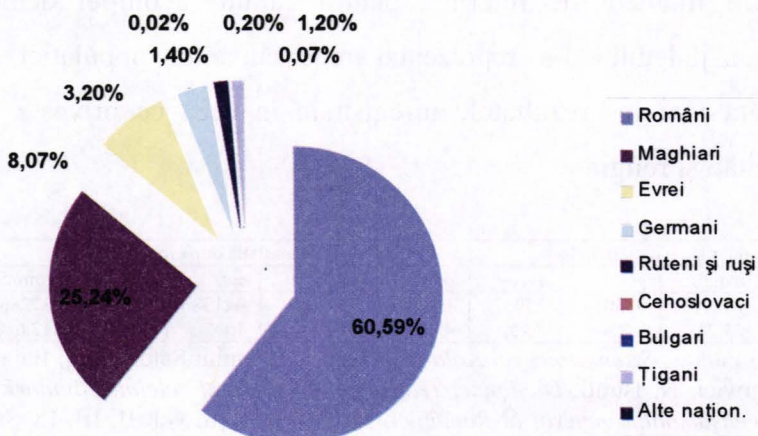
În municipiul Satu Mare s-au înregistrat următoarele date statistice în ceea ce privește repartizarea pe etnii și religii a populației orașului în anul 1930:

Total populație	Populația pe naționalități				După religie				
	Români	Maghiari	Germani	Evrei	Ortod.	Rom.-cat.	Ref.	Greco-cat.	Mozaic.
51.495	16.251	21.916	939	10.693	1.767	7.919	13.983	15.921	11.533
	31%	42%	1,8%	20%	3,4%	15,4%	27,2%	30,9%	22,4%

Liviu Samoilă coord., *Recensământul general al populației României din 1930*, vol. II, p. 395; vezi și Jenő Farkas, *Szatzmármegyei Kalauz* [Călăuza județului Satu Mare], Baia Mare, 1914; C. Martinovici; N. Istrati, *Dicționar. Transilvania, Banat și celelalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921; *Recensământul general al României, 1930*, București, vol. II, III, IX (Sabin Manuilă coord.); *Anuarul Statistic al României, 1939 și 1940*, București, Ed. Fundației Regale, 1940; Liviu Samoilă coord., *Recensământul general al populației României din 1930*, vol. IX, București, Ed. Institutului Central de Statistică, 1938, p. 718 (religie).

¹ Vezi Ioan Bătea, *Moșii din Sătmăr și Maramureș*, vol. I – V, 2000-2005, Baia Mare; Ioan Viman, *Urmașii lui Vasile Lucaciu*, Satu Mare, Ed. Solștițiu, 2004; Lucian Cucuiet, *Realități social agrare din fostul județ Satu Mare în perioada 1926-1938*, în curs de apariție; Ioan Gherman, *op. cit.*, 1938;

**Populația județului Satu Mare după originea etnică în anul
1930**

Reprezentarea grafică a populației, după originea etnică, cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, fila 30; vezi și Liviu Manuilă (coord.), *Recensământul general al populației României din 1930*, vol. IX, București, Ed. Institutului Central de Statistică, 1938.

Populația statornică în 1930, după sex și starea civilă - medii reunite (urban și rural):

Populația totală			Stare civilă									
Ambe sexe	Sex fem	Sex masc	Populația de sex masculin					Populația de sex feminin				
			Necăsăt	Căsăt	Văduvi	Divorț	Nedecl	Necăsăt	Căsăt	Văduve	Divorț	Nedecl
294875	145734	149141	81093	59586	4054	400	621	72250	60534	15156	787	414

Locuitori/ km² = 1910=63, 1930=70, cf. *Recensământul general al populației României din decembrie 1930*, publicat de Dr. S. Manuilă, vol. I, București, Ed. Institutului Central de Statistică, 1938, p. XXV, poziția 90.

Populația statornică în 1930, după sex și starea civilă din municipiul Satu Mare:

Populația totală			Stare civilă									
Ambe sexe	Sex fem	Sex masc	Populația de sex masculin					Populația de sex feminin				
			Necăs.	Căsăt	Vă-duvi	Divorț	Nedecl	Necăs.	Căs.	Vă-duve	Divorț	Nedecl
51495	26153	25342	15753	9521	492	106	281	13332	9242	2443	260	65

cf. *Recensământul general al populației României din decembrie 1930*, publicat de Dr. S. Manuilă, vol. I, București, Ed. Institutului Central de Statistică, 1938, p. XXV, poz. 259-260.

Populația din județ după grupe de vârstă, 1930:

Grupe de vârstă											
Populația de sex masculin						Populația de sex feminin					
0-6 ani	7-12	13-19	20-64	65 și peste	Nedecl	0-6 ani	7-12	13-19	20-64	65 și peste	nedecl.
27181	17864	20673	72145	7284	587	26555	17371	21927	76014	6633	641

cf. *Recensământul general al populației României din decembrie 1930*, publicat de Dr. S. Manuilă, vol. I, București, Ed. Institutului Central de Statistică, 1938, p. XXXVI.

Populația municipiului Satu Mare după grupe de vârstă, 1930:

Grupe de vârstă											
Populația de sex masculin						Populația de sex feminin					
0-6 ani	7-12	13-19	20-64	65 și peste	nedecl.	0-6 ani	7-12	13-19	20-64	65 și peste	nedecl.
3457	2907	4494	14160	1016	119	3365	2804	4241	13575	1211	146

cf. *Recensământul general al populației României din decembrie 1930*, publicat de Dr. S. Manuilă, vol. I, București, Ed. Institutului Central de Statistică, 1938, p. XLI.

Cunoașterea limbii române de către populația minoritară – locuitori cu altă limbă maternă decât cea română în anul 1930:

Mediul	Total			Știu românește		Nu știu românește		N-au răspuns		Locuit de alt neam decât cel român
	Total	M	F	M	F	M	F	M	F	
Reunite	121165	58171	62994	24094	20294	31988	40292	2089	2408	116226
Rural	73287	35365	37922	13524	11799	20664	24737	1177	1386	71064
Urban	47878	22806	25072	10570	8495	11324	15555	912	1022	45162
Municipiu	37250	18029	19491	7294	5332	9976	13339	759	820	35215

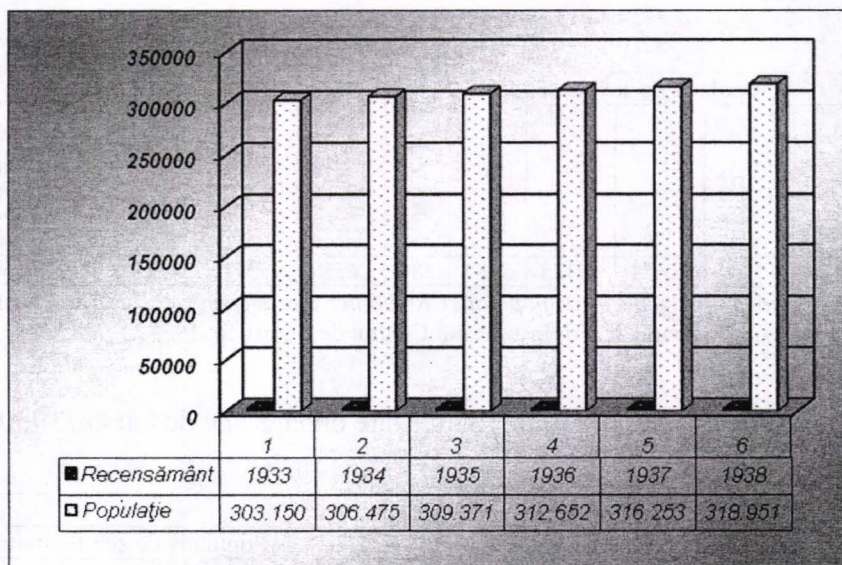
cf. *Recensământul general al populației României din decembrie 1930*, publicat de Dr. S. Manuilă, vol. I, București, Ed. Institutului Central de Statistică, 1938, p. 91.

Pentru perioada 1933 – 1937 situația se prezintă astfel:

Recensământ	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Populație	303.150	306.475	309.371	312.652	316.253	318.951

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 28.

Conform datelor statistice numai în perioada 1933 – 1937 populația județului a crescut în medie cu 5,43% anual (conform tabelului următor):

Naționalitatea	Total	Nașteri	Decese	Excedent	Procent
Români	178.912	31.068	19.296	11.772	6,58%
Germani	9.491	2.184	1.436	748	7,88%
Maghiari	74.838	8.135	5.868	2.267	3,03%
Ruteni, slovaci, ruși	3.110	743	532	211	6,78%
Evrei	23.784	3.088	1.526	1.562	6,57%
Alte naționalități	4.996	418	280	138	7,18%
Media generală	295.131	45.636	28.938	16.698	5,43%

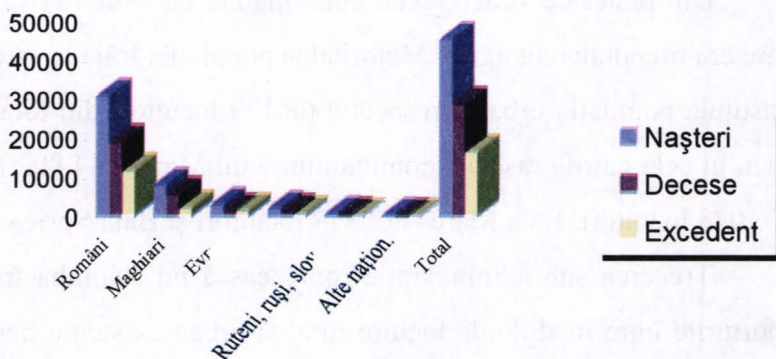
Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 28.

Nașterile, mortalitatea și excedentul populației în anul 1937, pe naționalități:

	Români	Maghiari	Evrei	Germani	Ruteni, ruși, slovaci	Alte națion.	Total
Nașteri	31068	8135	3088	2184	743	418	45636
Decese	19296	5868	1526	1436	532	280	28938
Excedent	11772	2267	1562	748	211	138	16698

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 28.

Nașterile, mortalitatea și excedentul în perioada 1933-1937

Creșterile în cifre absolute pentru această perioadă sunt următoarele: 11.772 români (6,5%), 748 germani (7,88%), 2267 maghiari (3,03%), 1.562 evrei (6,57%), ruteni, slovaci ruși 211 (6,78%), alte naționalități 138 (7,18%). Aceste cifre dovedesc creșterea populației din județul și municipiul Satu Mare cu un excedent semnificativ al populației românești.

Pentru anii 1938 și 1939 prezentăm următoarea situație statistică¹, privind mișcarea populației în 1938 - 1939:

Mediul	Populația probabilă la 1.07. 1938	Populația probabilă în anul 1939
Reun.	318951	322425
Rural	248452	251384
Munic SM	51531	51868

Cf. *Anuarul statistic al României. 1939 și 1940*, București, Institutul Central de Statistică, 1940, p. 145-149, 150-155.

IV.1.2 Transformări în economie și societate

Din punct de vedere economic, înainte de anul 1918, comitatul Satu Mare era preponderent agrar. Majoritatea populației trăia la sate, doar 18,86% constituia populația urbană, respectiv 68.179 locuitori din totalul de 361.324 trăiau în cele patru orașe ale comitatului: Satu Mare – 34.802 locuitori, Carei – 16.078 locuitori, Baia Mare – 12.877 locuitori și Baia Sprie – 4.422.

Trecerea sub administrație românească nu schimbă în mod automat raporturile între mediile de locuire rural și urban existente înainte de Primul Război Mondial și nici în ceea ce privește structura proprietății în agricultură, până în 1918 menținându-se tabloul oferit de datele statistice oficiale maghiare de la începutul secolului al XX-lea pentru comitatul Satu Mare, care ne arată că pentru județul Satu Mare, din totalul populației de 340.689 locuitori, 109.000 lucrau în agricultură și grădinărit.²

¹ *Anuarul statistic al României. 1939 și 1940*, București, Institutul Central de statistică, director dr. Sabin Manuilă (coord.), Imprimeria Națională, 1940, p. 145-149, 150-155;

² „Magyar Statisztikai Közlemények”, 2 kötet, „A Magyar Korona Országainak 1900 évi népszámlálása”, II rész, Budapest, 1904, p. 639;

În ceea ce privește proprietarii, 483 dețineau moșii mai mari de 100 de holde, desigur în dauna proprietarilor mici și mijlocii, care erau în număr de 20.049. Înafara lor mai existau 46 de grădinari, 39 crescători de păsări, peste 3000 „lucrători parțiali” în agricultură și 7197 zilieri (lipsiți de proprietate).¹

După anul 1918, conform noii configurații teritoriale a județului Satu Mare, terenurile constituiau, în proporție de 52,82%, marea proprietate laică și bisericească, de peste 100 de iugăre. 85 de gospodării cu peste 100 de iugăre fiecare dețineau 268.555 iugăre de teren, adică 31,27% din întreg fondul funciar, dar mai existau câțiva magnați care dețineau proprietăți de zeci de mii de iugăre, contele Károlyi Lajos care stăpânea 59.000 de iugăre în Ardud și împrejurimi, Gyula Károlyi – 25.773 de iugăre în Carei și împrejurimi și Károlyi József – 10.000 de iugăre în jurul Sanislăului.

La polul opus se aflau micile gospodării țărănești care dețineau pământ foarte puțin sau deloc. Procentele care ilustrează repartiția pământului sunt exemple grăitoare ale discrepanțelor între marii proprietari, nobili maghiari și săteni: în satul Blaja doar 9,82% - 160 de iugăre se aflau în proprietatea sătenilor, iar în Corund doar 10% - 400 de iugăre. La Supuru de Sus însă situația era mai favorabilă locuitorilor: din cele 3.973 de iugăre ale hotarului, 2.903 de iugăre aparțineau românilor și 1.070 erau deținute de către marii proprietari.² Principalele ocupații ale locuitorilor județului au fost agricultura, creșterea vitelor, pomicultura și viticultura. La șes predomina cultura cerealelor, iar în regiunile de deal pomicultura și creșterea vitelor. Suprafața județului a variat în timp, în funcție de împrejurările istorice. După

---

¹ *Ibidem*, p. 638-639;

² Viorel Ciubotă, *Lupta românilor ...*, p. 85;

1920 structura reliefului județului s-a modificat, ajungând ca șesul și munții să ocupe părți relativ egale.

O problemă socială o constituiau locuitorii fără pământ sau cei care aveau pământ foarte puțin – zilierii, în comitatul Satu Mare în număr de 86.740 de țărani.¹

În ianuarie 1919 populația rurală suferea mari lipsuri, mai ales în zonele deluroase, fapt ce reiese din rapoartele trimise de consiliile locale, solicitând intervenția C.N.R. cercual Baia Mare, deoarece populația nu avea cele necesare traiului. Existau totuși și localități, din zona de câmpie mai ales, în care alimentația era asigurată și unele care aveau și rezerve. Cea mai bună situație o prezentau satele situate în câmpia fertilă din jurul Careiului.

Opinia publică sătmăreană era intens preocupată în acea perioadă de modul de aplicare a legii pentru Reforma agrară, deoarece în această zonă nedreapta împărțire a pământului atingea cote mai mari decât în alte zone și genera mari nemulțumiri. Nu se poate spune că aplicarea reformei nu a creat nemulțumiri și în județul Satu Mare, însă ele erau legate mai puțin de birocrăție sau unele abuzuri, cât de faptul că nu rezolva pe de-a-ntregul problema lipsei proprietății agrare.² Din totalul terenurilor arabile, un procent considerabil de 52,82 erau deținute de câțiva proprietari care reprezentau 1,45% din totalul gospodăriilor. Conte Gyula Károlyi deținea la hotarul orașului Carei 15.633 iugăre, iar în hotarul orașului Satu Mare 5.712 iugăre³.

În momentul legiferării Reformei agrare din 1921, masivul păduros Munții Codrului sau Codrii Sătmarului, aflat la granița județelor Satu Mare și

---

¹ *Ibidem*, p. 86;

² Ioan Viman, *Urmașii...*, p. 29;

³ Arh. Naț, DJSM, fond: Primăria orașului Carei, act nr. 5283/7 august 1919 și dosar nr. 41/1921, f. 1-2;

Sălaj și care acoperea o suprafață de câteva zeci de mii de hectare, era aproape în întregime sub stăpânirea a trei mari proprietari: contele Ludovic Karolyi, Mauriciu Tischler și Societatea Anonimă Forestieră „Beltiug”.¹ Prin aplicarea dispozițiilor legii agrare pentru Transilvania, moșia contelui Karolyi, care cuprindea cca. 26.000 de iugăre teren cultivabil și păduri, fiind considerată proprietatea unui absenteist, a fost expropriată în întregime. Partea cultivabilă a acestui domeniu s-a distribuit pentru împroprietărirea individuală a țăranilor din satele de pe moșie, iar pădurea de 6.814 iugăre a fost transformată în rezervă de stat.² Societatea „Beltiug”, cu sediul la Budapesta – prin urmare tot absenteistă – deținea 9.537 iugăre, din care 8.786 erau acoperite de pădure.³ La 19 noiembrie 1922, societatea și-a mutat sediul legal la Satu Mare, înregistrându-se ca firmă românească. La dezbaterile procesului de expropriere, comisia județeană având în vedere situația juridică a proprietății din 1922, a lăsat firmei în stăpânire 7.244 iugăre de pădure.⁴ Comitetul agrar a respins cererile de revizuire ale delegaților comunelor din zonă, confirmând hotărârea instanței de fond.

Cel de-al treilea mare proprietar din regiune, absenteistul Dezideriu Ungar, din Budapesta a vândut pădurea înainte de 1 Decembrie 1918 lui Maurice Tischler din Cluj. Domeniul Ungar –Tischler acoperea o suprafață de cca. 7.500 de iugăre pe teritoriul județului Satu Mare din care pădurea reprezenta 3.316 iugăre.⁵ Deoarece noul proprietar a reușit să obțină un certificat fals prin care a probat în fața instanței de expropriere că moșia

---

¹ D. Șandru, *Cu privire la aplicarea Reformei Agrare din 1921 în satele din Munții Codrului*. În: SMSC IV, 1980, Satu Mare, Ed. Muzeului Județean, 1980, p. 257;

² *Ibidem*;

³ *Ibidem*;

⁴ *Ibidem*;

⁵ *Ibidem*, p. 258;

cumpărată de la Dezideriu Ungar nu aparținea unui absenteist și în baza acestui document comisia de expropriere a declarat expropriate 1.750 de iugăre de pădure¹.

În luna iulie 1931, pe raza regiunii agricole Ardud, din 24 de comune, împrumietărirea se efectuase definitiv doar în 16 comune.²

Ca urmare a reformei agrare din 1921 au fost împrumietărite un număr de 20.242 de familii, dintre acestea 14.256 au fost români, 3694 maghiari, 1121 germani, 95 evrei, 979 ruteni, 97 slovaci.³

La sfârșitul perioadei (1940), repartiția proprietății agrare ne arată o situație mai echilibrată. Dar se menține o polarizare a proprietarilor. Astfel, 45% (68.519) dintre proprietari dețineau suprafețe de până la 10 ha, 19% (4265 dețineau suprafețe de la 11 la 100 ha și 14% peste 100 ha, respectiv 145 de proprietari).⁴

Putem vorbi și de o anumită omogenizare în ceea ce privește micii proprietari, conform graficelor prezentate mai jos.

Proprietatea până la 10 ha - 1940:

>1 ha	1-2 ha	2-3 ha	3-4 ha	4-5 ha	5-6 ha	6-7 ha	7-8 ha	8-9 ha	9-10 ha
9%	11%	11%	11%	10%	10%	10%	10%	9%	9%

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 67.

¹ *Ibidem*;

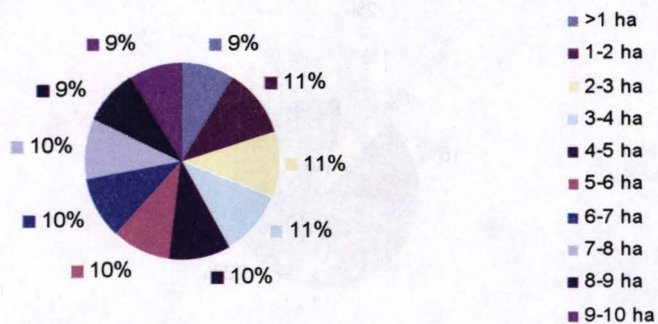
² *Ibidem*, p. 262;

³ Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 33;

⁴ *Loc. cit.*, f. 67;

Repartiția proprietății până la 10 ha

În ceea ce privește naționalitatea proprietarilor, balanța înclină în favoarea românilor, fără diferențe notabile față de maghiari sau germani, conform următoarelor date privind repartiția proprietății funciare după naționalitatea proprietarilor mici, mijlocii, și mari¹.

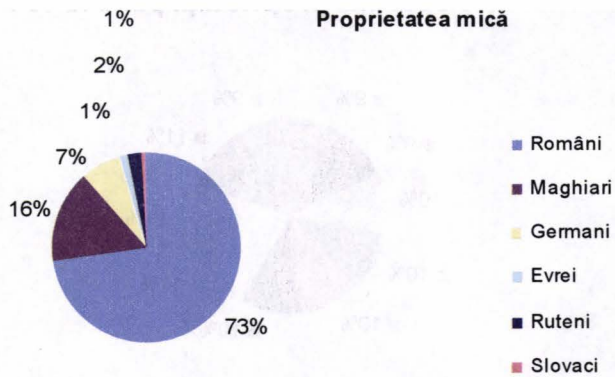
Mica proprietate:

Români	Maghiari	Germani	Evrei	Ruteni	Slovaci
72,40%	16,20%	7%	1,40%	2,40%	0,60%

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 67.

¹ Loc. cit., f. 67 ;

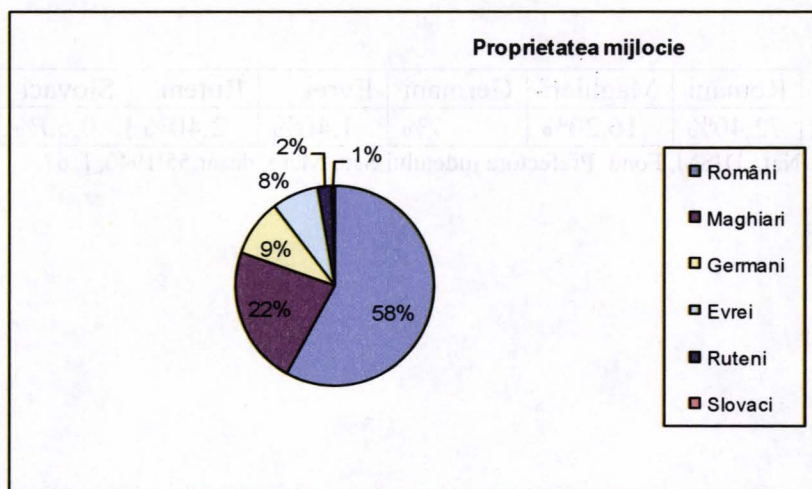

Proprietatea mijlocie:

Români	Maghiari	Germani	Evrei	Ruteni	Slovaci
58%	22,40%	9,20%	7,60%	2,30%	0,50%

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 67.

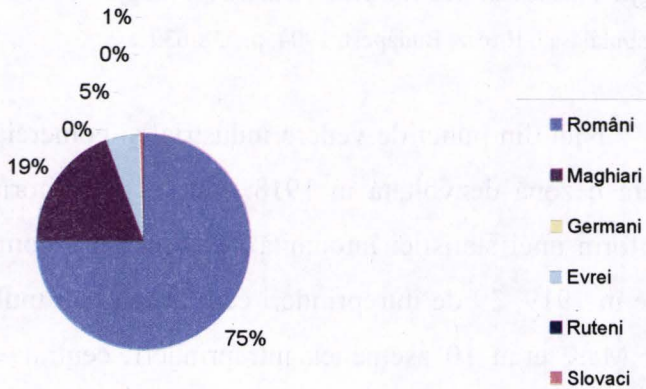

Marea proprietate:

Români	Maghiari	Germani	Evrei	Ruteni	Slovaci
75%	19,30%		5,20%		0,50%

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 67.

Proprietatea mare

Proprietari agrari, după naționalitate:

Naționalitate	Nr. proprietari	Suprafața deținută	Supraf./proprietar
Români	47.176	137.567 ha	2,91 ha
Maghiari	12.992	30.880 ha	2,37 ha
Germani	4976	12.888 ha	2,59 ha

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 67.

Categoriile de ocupații în agricultură a locuitorilor din Szatmár Németi
(orașul Satu Mare) și județ, în anul 1900:

Categoriile/ Ocupații								Moșieri			Funcționari		Servitori		Muncitori agricoli			Muncit. cu case partic.
peste 100 holder/	Utilizatori	moșieri mici	ziteni	agricultori parțiali	crescători de păsări	grădinari	Total	bărbați	femei	întreținuți	lucrători	întreținuți	lucrători	întreținuți	sub 16 ani	peste 16 ani	întreținuți	
35	5	525	105	22	6	31	729	158	111	1656	6	22	359	587	69	757	1160	134
483	122	19524	7072	3074	33	15	30288	13492	12245	76441	255	646	12552	22035	3792	34187	44376	10569

„Magyar Statisztikai Közlemények”, 2 kötet, „A Magyar Korona Országainak 1900 évi népszámlálása”, II rész, Budapest, 1904, p. 638-639.

Nici din punct de vedere industrial și comercial comitatul Satu Mare nu era o zonă dezvoltată în 1918. Astfel, pe teritoriul comitatului existau, „conform unei statistici întocmită de Directoriul comunist al județului Satu Mare în 1919, 29 de întreprinderi care aveau mai mult de 20 de angajați. În Satu Mare erau 10 asemenea întreprinderi: centrala electrică, 2 fabrici de utilaje (printre care Frații Princz), o moară cu aburi, un ferăstrău cu aburi (Neuschloss – ferăstrău cu aburi S.A.), o vopsitorie de materiale, 3 cărămidării și o fabrică de țigle și cărămizi. Față de situația de dinainte de război, când existaseră 19 asemenea întreprinderi, la sfârșitul războiului mai funcționau doar 10. În Carei se aflau 5 întreprinderi cu peste 20 de muncitori. În Baia Mare existau o uzină electrică, un ferăstrău, o moară cu aburi. În schimb în jurul orașului se aflau mine metalifere”¹ care concentrau circa 6.000 – 8.000² de muncitori mineri.

Mai existau întreprinderi cu peste 20 de muncitori la Berveni - o fabrică de spirt și amidon, care a ars în 1919 și nu a mai fost reconstruită și o fabrică de prelucrarea cânepii: „Georgia” SA – construită în anul 1906, care a

¹ Viorel Ciubotă, *Lupta românilor ...*, p. 91;

² *Ibidem*;

funcționat până la începutul anului 1990¹, Valea Chioarului – o fabrică de chimicale, Ferneziu – fabrica de acid sulfuric „Phönix”, Poiana Codrului – o fabrică de sticlă, Seini – fabrică de alcool și drojdie, gaterie la Surdești, Vama, Bixad, la Tiream – o fabrică de cărămizi.²

În anul 1938 existau în județ 70 de întreprinderi agricole, 3836 întreprinderi industriale, 1670 comerciale. Industria mare era reprezentată de 855 întreprinderi, 2981 întreprinderi mici și mijlocii. Existau de asemenea 450 de firme comerciale mari.

Întreprinderile cu peste 20 de lucrători și cu o putere instalată de peste 5 C.P. s-au ridicat la 57, din care 17 în industria alimentară, 20 în domeniul prelucrării lemnului, 8 în industria chimică, 6 în industria textilelor și confecțiilor, 6 în domeniul metalurgiei. Ele însumau 3791 de angajați.

Centrele industriale cele mai importante au fost Baia Mare, Satu Mare, Seini, Halmeu și Poiana Codrului.

Centre industriale:

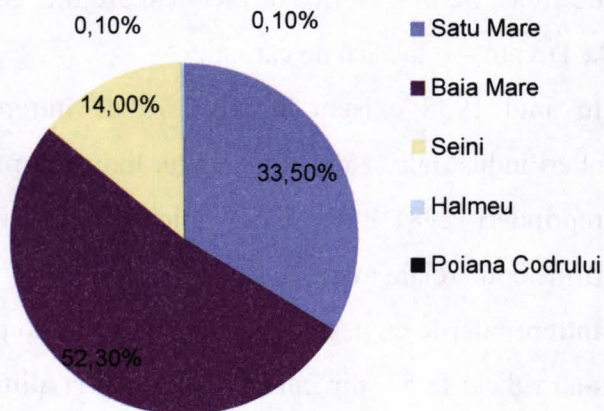
Satu Mare	Baia Mare	Seini	Halmeu	Poiana Codrului
33,50%	52,30%	14,00%	0,10%	0,10%

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 68

¹ Ioan Viman, *Urmașii...*, p.16;

² Viorel Ciubotă, *Lupta românilor ...*, p. 92;

Centre industriale

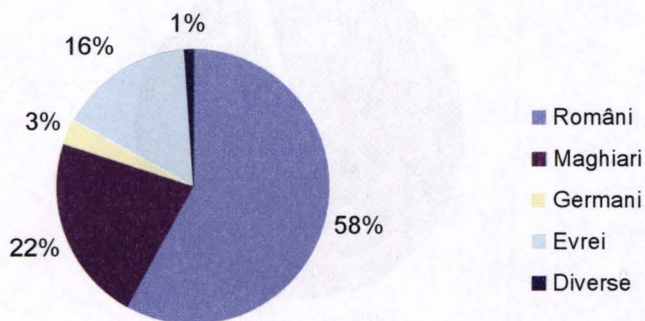
Creșterea în domeniul industriei, comerțului, creditului este evidențiată în statisticile rezultate în urma recensământului din 1930, care arată că în județ funcționau 4941 de întreprinderi cu 17.001 angajați.

Originea etnică a personalului din industriei:

Români	Maghiari	Germani	Evrei	Diverse
58%	22%	3%	16%	1%

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 70

Originea etnică a personalului din industrii

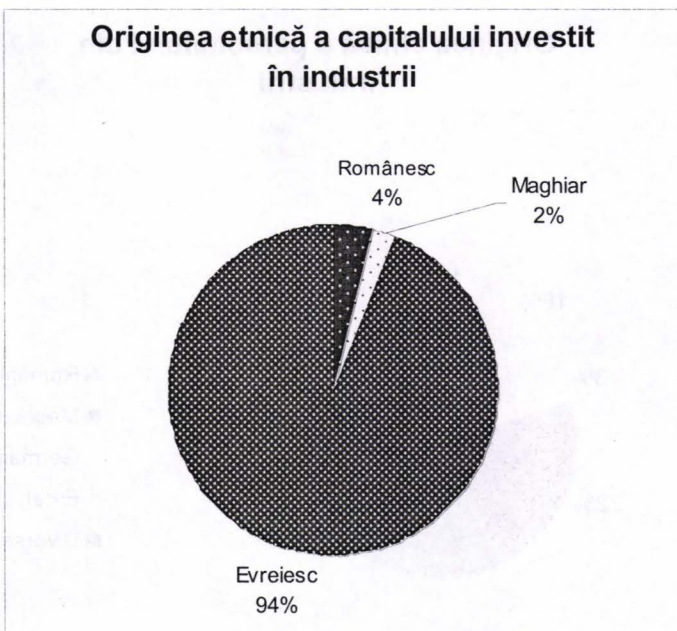
Originea etnică a capitalului investit în industrii:

Românesc	Maghiar	Evreiesc
4	2	94

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 70

Originea etnică a capitalului investit în industrii

S-au înregistrat progrese în domeniul transporturilor, în 1937 județul fiind străbătut de o rețea de drumuri de 1810 km, față de 1600 km în 1907 în comitatul Satu Mare¹ și 291 km cale ferată². Existau în județul Satu Mare în anul 1938, 173 de autoturisme, 10 autobuze, 26 motociclete, 66 autocamioane, 126 tractoare.³

¹ „Magyar Statisztikai Évkönyv.” Új folyam XV 1907, Budapest, 1909, p. 201;

² *Enciclopedia României*, partea I, București, 1938, p. 389-390;

³ *Anuarul Statistic al României ...*, p. 516-517;

Lungimea drumurilor publice în anul 1907:

Terit	Lung. tot. a drum. de stat în km	Din care:			Suma invest. în mat. în 1000 coroane	Drumuri județene		Impozit pe drum	Sume neincasate	Drumuri comunale		Lungimea drumurilor publice		Lungimea drumurilor menajate	
		cu macadam		cu asfalt		Total	menajate			Total	menajate	pe 100 km ²	pe 10000 locuit.	pe 100 km ²	pe 10000 locuit.
		fără fundație	cu fundație												
Județ	190,0	47,0	140,4	2,6	31,9	481,2	280,6	342,6	9,4	654,8	175,7	22,4	35,5	10,8	17,1
Oraș						83,4	30,6	31,0	0,7	-	-				

Cf. „Magyar Statisztikai Évkönyv.” Új folyam XV 1907, Budapest, 1909, p. 201.

Cu toate că până la Unire reședința județului s-a stabilit la Carei, după marele eveniment aceasta a oscilat între Satu Mare și Baia Mare. În cele din urmă s-a stabilit la Satu Mare, începând cu anul 1926, fapt care a contribuit la construirea noului Palat administrativ în 1936 după planurile arhitectului G. P. Liteanu¹. Astfel municipiul Satu Mare a devenit principalul centru economic al județului.

În ceea ce privește ocupațiile locuitorilor, înainte de Primul Război Mondial situația se prezintă conform statisticilor de mai jos.

Ocupațiile populației pe grupe, după Recensământul din anul 1900:

Teritoriul	Prod. autohtonă	Minerii	Industria	Comerț și bănci	Transport	Utilități și profesii libere	Armata	Zilieri	Moșten și pensionari	Alte ocup.	Femei de serviciu	Total
	plătit	plătit	plătit	plătit	plătit	plătit	plătit	plătit	plătit	plătit	plătit	plătit
Județ	108163	3413	13306	2530	1329	3049	511	3467	2700	589	5611	144668
Oraș	2403	1	3552	1114	461	962	703	282	452	181	1435	11546

Cf. „Magyar Statisztikai Évkönyv.” Új folyam XV 1907, Budapest, 1909, p. 30-31.

¹ Octavian Ardelean, *op.cit.*, p. 153;

Ocupațiile locuitorilor din Szatmár Németi (orașul Satu Mare) și județul Satu Mare, în anul 1900:

Populația			Agricultură și grădinarit	Alte ramuri de producție autohtonă	Minerit și metalurgie	Industrie	Comerț și bănci	Circulație	Utilități și alte ocupații libere	Armata	Zilieri	Femei de serviciu
cu câștig	întreținut	total										
11546	15335	26881	2189	214	1	3552	1114	461	962	703	282	1435
144668	19021	340689	106811	1352	3413	13306	2530	1329	3049	511	3467	5611

Cf. „Magyar Statisztikai Közlemények”, 2 kötet, A Magyar Korona Országainak 1900 évi népszámlálása, II rész, Budapest, 1904, p. 639.

Ocupații – anul 1900, oraș și județ:

Fierari	Lăcătuși	Conf. Cărmăzari	Ola-rit	Conf. Mobili-eri	Tâmplari	Croitorie	Pantofari	Morâr	Panificație	Măce-lărie	Obș. alcool	Zi-dari	Dul-gheri
81	102	30	13	151	230	353	555	135	65	97	10	114	100
1001	135	111	178	539	532	954	1552	617	109	353	101	473	424

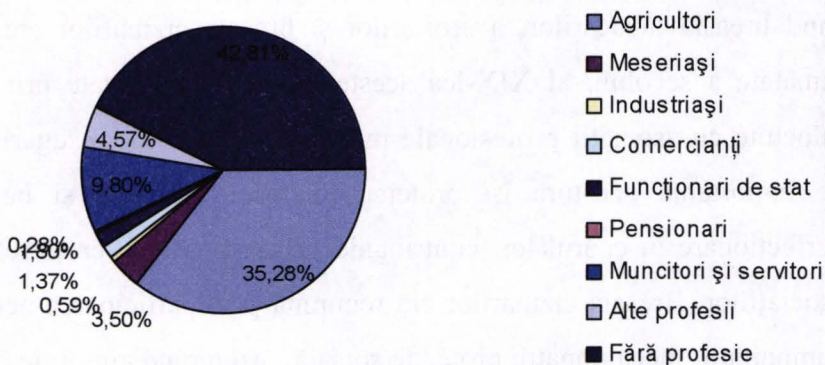
Cf. „Magyar Statisztikai Közlemények”, 12 kötet, A Magyar Szent Korona Országainak 1900 évi népszámlálása, kilencedik rész, Budapest, 1907, p. 56-57.

În 1938 situația privind profesiile locuitorilor se prezintă astfel:

Agricultori	Meseriași	Industriași	Comercianți	Funcționari de stat	Pensionari	Muncitori și servitori	Alte profesii	Fără profesie
35,28%	3,50%	0,59%	1,37%	1,80%	0,28%	9,80%	4,57%	42,81%

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 71

Profesiile locuitorilor

Muncitorii înregistrează o creștere semnificativă odată cu dezvoltarea industriilor și serviciilor (10% din populația activă). După naționalitate 43,9% erau români, 35% maghiari, 21,55% germani, 14,39 evrei.¹ Datele statistice oferite de „Anuarul Statistic al României pe anii 1939 și 1940” ne arată că a crescut corespunzător și nivelul de trai, județul Satu Mare situându-se în ceea ce privește consumurile pe cap de locuitor la carne, pâine și produse de panificație, energie electrică, zahăr, totuși sub media pe țară. Existau un număr de 5280 abonați care utilizau energia electrică, 4232 abonați la radio (13,3% din populație, față de 13,9% media pe țară)². Prețurile se situau peste media pe țară la unele alimente (vezi anexa 6). Indicele costului vieții a crescut de la an la an, în ultimii ani ai perioadei interbelice (vezi aceeași anexă).

¹ Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 71;

² *Anuarul statistic al României. 1939 și 1940 ...*, p. 506-507;

Primele bresle sătmărene s-au înființat pe la 1400. Ele au continuat să funcționeze ca și centre de formare profesională și susținere socială bine organizate și înfloritoare în întreaga epocă modernă, exemple în acest sens fiind breasla tăbăcarilor, a croitorilor și breasla cizmarilor etc. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea acestea au fost desființate prin lege, fiind înlocuite cu asociații profesionale moderne, în care meșteșugarii, conștienți de importanța acestora își protejau interesele comune și beneficiau de perfecționare în cadrul lor, contribuind de asemenea la creșterea renumelui asociațiilor. Breasla cizmarilor era renumită prin participarea activă la viața comunității, făcea donații, protecție socială - asigurând ajutor de deces pentru familiile membrilor, la activitățile culturale și religioase. Breasla croitorilor avea sediul pe strada Ștefan cel Mare la nr. 12. A existat și Casa de Cultură a tuturor breslelor, în clădirea „Urania”, devenită apoi, după 1945 cinematograful „Popular”, unde se organizau activități cultural-artistice, întruniri politice și profesionale, ca și elegante baluri. După desființarea breslelor s-au creat asociații industriale profesionale. Acestea apărau interesele meseriașilor, asigurau piața de desfacere a mărfurilor produse, asigurau sedii, urmăreau progresul meseriei, introducând noutățile tehnologice, organizau cursuri.

În perioada interbelică erau la Satu Mare mulți mici meseriași, domeniul serviciilor fiind bine reprezentat. În „Monografia orașului Satu Mare”, Tankóczy Gyula¹ – fost șef al poliției menționează că în deceniul al treilea al secolului al XX-lea, între anii 1930 - 35, existau aici 28 de zugravi, 19 electricieni, 7 apaductori, 2 betonari, 9 sobari, 45 de zidari, 24 de lăcățari, 10 mecanici, 6 vopsitori, 6 hornari, 21 fierari, 10 tapițeri, 1 plăpumar, 4

---

¹ G. Tankóczy, *op. cit.*, p. 105;

țiglar, 6 strungari, 18 tinichigii, 43 de dulgheri și 78 de tâmplari. Funcționau și un număr impresionant de pantofari și croitori: 116 croitori care confecționau îmbrăcăminte bărbătească și 47 croitori care confecționau îmbrăcăminte pentru femei, 5 pălărieri, 9 modiste care produceau pălării de dame, 2 perucari, 3 confecționeri de corsete, 130 de pantofari și 95 de ciubotari sau cizmari. De asemenea sunt înregistrați 10 blănari, 12 curelari, 3 săpunari, 3 aurari, 6 țesători, 4 sitari, 13 fotografi, 11 gubari, 2 pictori de firme, 18 rotari¹.

Faptul că funcționau 75 de bărbieri denotă că bărbații erau preocupați de aspectul lor, dar erau și 4 perieri. Nu lipseau nici pietrarii, care confecționau pietrele funerare – 5 la număr, 1 sticlar, 15 tăbăcari, 4 arāmari care turnau cupru, 13 ceasornicari, 3 olari, 4 mecanici auto și un lustruitor pentru calești și mașini, 9 horticultori și 11 florari. Preocuparea sătmărenilor pentru carte, grija pentru acest bun de preț este ilustrată, poate, de faptul că funcționau și 6 compactori, care făceau legătura cărților, dar funcționau și biblioteci private.

Hrana ocupa un loc important în viața populației orașului, deoarece cu producerea mărfurilor alimentare se ocupau un număr mare de meseriași. Astfel asigurau aprovizionarea populației 49 de măcelari, 4 morari, 119 brutari, 3 turtari (patiseri) și 6 cofetari. Dezvoltat era și segmentul serviciilor pentru populație, care avea la dispoziție cosmeticieni, benzinării, acordori de pian, 28 de ospătari și chiar și agenți de pașapoarte.

Nu lipseau nici reclamele, specifice unui comerț modern, meseriașii fiind preocupați să-și atragă publicul, să-și formeze clientela. În monografia citată au fost menționate și reclame realizate în epocă, pe care le reproducem

---

¹ *Ibidem*, p. 106-113;

pentru a ilustra nivelul comerțului: „Frații Klein – agenți de pașapoarte de încredere și punctuali! În cursul zilei se află Cafeneaua Dacia” și „Carne curată și proaspătă, măcelar cu experiență de 25 de ani, magazin serios, strada Ghe. Lazăr 7”¹ sau „Pâine proaspătă specialitatea Dinkoff găsești la orice oră pe Ștefan cel Mare 40.”²

După Prima Conflagrație Mondială, zona Careiului a trecut printr-o perioadă de refacere economică în care erau angrenate mai multe domenii de activitate: agricultura, viticultura, pomicultura, fabricile, dar și sistemul de finanțare practicat cu sprijinul băncilor. Conform celor consemnate de pretorul plășii Carei, dr. Ioan Gherman două fabrici au reușit să se impună pe piața de producție atât în țară, cât și în afara granițelor: Fabrica de Prelucrare a Cânepii din Berveni, numită „Georgia” și Fabrica de Cherestea din Ghilvaci.

Documentele plășii Carei precizează faptul că Fabrica „Georgia” s-a înființat în anul 1906³, după canalizarea Crasnei și secarea Bălții Eced, lucrare ce a scos la suprafață terenuri agricole. Terenul rezultat din secarea bălții a devenit unul fertil pentru cultivarea cănepii. Agricultorii din comunele Berveni, Lucăceni, Cămin, Căpleni și Domănești cultivau cea mai multă cănepă. Fabrica de la Berveni plătea cultivatorilor câte 150 de lei pentru 100 de kilograme, cantitate contractată cu un an înainte. Media anuală la producția de cănepă a fost de 4.000 kilograme, toată cantitatea fiind preluată de fabrică, ceea ce oferea siguranță producătorilor. În comunele Ghenci, Sânmiclăuș și Istrău erau mai prețuite culturile de tutun, însă cu timpul acesta a devenit neprofitabil. Produsele Fabricii de Cănepă, în special

---

¹ *Ibidem*, p. 117;

² *Ibidem*;

³ Ioan Viman, *Urmașii ...*, p. 16;

firele de țesătorie, aprovizionau întreaga industrie de filatură din țară. Majoritatea produselor erau trimise fabricilor mari de filatură din București, Iași, Galați, de aceea a fost una dintre cele mai importante fabrici de acest gen din țară. Proprietarul acestei fabrici a fost Societatea pe Acțiuni „Panonia”¹, care deținea un capital social de 4 milioane de lei, iar Consiliul de administrație și direcțiunea erau formate din 12 membri, dintre care doar trei erau români. Nici maiștrii și nici muncitorii români nu aveau o pondere foarte mare: maiștrii specialiști erau 9 maghiari și 2 șvabi, iar dintre cei 139 de muncitori doar 40 erau români, 21 de șvabi și 78 de maghiari.

Ferăstrăul din Ghilvaci a fost înființat în anul 1910 și a fost cea de-a doua fabrică importantă a plășii Carei și era proprietatea Societății Anonime Forestiere din Beltiug, cu sediul în Satu Mare. Materialul lemnos era asigurat de către societate din propriile exploatari amenajate în pădurile Codrului, plasa Ardud și în tot județul Satu Mare. Anual aici se prelucra o cantitate apreciabilă de material lemnos de esență tare – 6.000 m³ de stejar și 5.000 m³ de fag care era comercializat pe piețele Germaniei, Angliei, Elveției, Ungariei, dar și în țară. Fabrica de Cherestea din Ghilvaci asigura locuri de muncă pentru 120 de muncitori. Spre deosebire de fabrica de cânepă, aici 80% din muncitori erau români din comunele plășii Carei, dar și din Satu Mare. Coordonarea activității era realizată de patru lucrători calificați specializați, dintre care doi români; la cârmă se afla un evreu și mai dispunea de un contabil șef șvab.

În plasa Carei mai funcționau 14 mori ultramoderne, fiecare măcinând contra vamă produsele sătenilor, având o capacitate de 14 vagoane pe zi. La

---

¹ *Ibidem*;

începutul secolului al XX-lea, Someșul era navigabil, circulat de vase fluviale, fapt ce a contribuit la dezvoltarea industriei și comerțului.

În anul 1906 inginerii mecanici Princz Ármin și Princz Josif au înființat la Satu Mare Fabrica „Frații Princz”, în care funcționa o turnătorie și se produceau mașini și ustensile casnice. Astăzi aceasta a devenit societatea comercială „Electrolux”. După ce s-au produs aici utilaje pentru mori, prese hidraulice de ulei, apoi în timpul Primului Război Mondial grenade și s-au reparat vagoane CFR, în 1927 fabrica a trecut la producția de vase de bucătărie emailate, în 1930-'31 (vase din fier turnat emailate, chiuvete și variate articole sanitare). Practic fabrica a eliminat importul acestor produse. Uzina a adus beneficii deosebite pentru orașul Satu Mare, atât din punct de vedere administrativ, cât și comercial, industrial. Numărul celor ce munceau aici era de 500 de persoane, tratați uman, respectându-li-se drepturile: aveau dreptul la concediu medical și ajutor în caz de accidente, li se constituia un fond de pensii.

În perioada interbelică au funcționat în Satu Mare și o mulțime de mici fabrici: S.A. Industrie de Țesătorie și Comerț, înființată în 1932, cu 60 de angajați; o Fabrică de Tăbăcărie și Industrie Chimică – cu 30 de muncitori, înființată în 1934; Fabrica de Bomboane „Reiter Béla”, o fabrică de săpun, una de zahăr „Elite”, o fabrică de sicrie.¹

Înainte de Prima Conflagrație Mondială a fost înființată la Satu Mare și Fabrica de Vagoane „Unio”, în 1912².

Asigurarea unui loc de muncă, și implicit a unui venit, a existenței cetățenilor din Sătmar a fost unul dintre aspectele pozitive pe care le-au adus

---

¹ „Informația zilei de duminică”, nr.16, 9 februarie 2003, p. 2 ;

² Monica Pop, Gabriela Silaghi, Ioan Viman, *op. cit.*, p. 22;

fabricile „Frații Prinț” și „Unio” zonei. Efectele industrializării s-au resimțit și în viața publică, căci conducerea lor a inițiat o mulțime de acțiuni caritabile, au înființat cantine pentru muncitori și pentru copiii acestora, le-au acordat burse celor sătători. Împărțeau ajutoare la biserici, asociații culturale și cetățenilor simpli. Aceste gesturi erau firești pentru industriașii bogați din acea perioadă.

Transportul de călători pe linia ferată era dezvoltat în Satu Mare. În 1935 sătmărenii preferau să călătorească cu trenul, cu toate că aveau la dispoziție și firma S.A Mera & Comp ce deținea o rețea de autobuze. Conform celor afirmate de ziaristul Horia I. Gheorghiu în monografia sa „Satu Mare – Oameni și fapte” din 1935, peste 90% din sătmăreni circulau cu trenul, deoarece era un mijloc de transport mai rapid decât autobuzele. Același autor ne spune că lucrătorii ceferiști dispuneau de o serie de instituții proprii: grădiniță, școală, magazin, dispensar, casă de ajutor reciproc, bancă, chiar și de un cartier în care locuiau majoritatea, în zona gării. Pentru petrecerea timpului liber și-au înființat și asociații culturale și sportive. Din punct de vedere profesional erau grupați în diferite asociații: „Stația” pentru personalul de la mișcare, „Locomotiva” pentru mecanicii de locomotivă.¹

Cea mai importantă instituție industrială era Direcțiunea Minelor și Uzinelor Statului din Baia Mare. Nu lipseau nici instituțiile agricole – Serviciul Agricol cu șase regiuni agricole, Camera de Agricultură în Satu Mare, Serviciul Zootehnic și Sanitar Veterinar cu circumscripții veterinare pe lângă fiecare plasă administrativă, Eforia Județeană de Pășuni cu sediul în Satu Mare.²

---

¹ „Informația zilei de duminică”, nr. 103, 24 octombrie 2004, p. 2 ;

² Ștefan Mărcuș, *op.cit.*, p. 49-50;

Mineritul a fost o îndeletnicire practică pare-se din antichitate. În anul 1919 minele de pe teritoriul județului care fuseseră în proprietatea statului austro-ungar au trecut în patrimoniul statului românesc, iar „cele particulare sunt supuse directivei Statului, exercitată prin legiuirile sale”.¹ Deoarece zona de exploatare era amplasată în regiunea Baia Mare, centrul mineritului s-a stabilit aici.

Minele de aur, argint și plumb ale Statului au o activitate neîntreruptă, dar cele particulare, din lipsă de fonduri pentru refacea instalațiilor care să asigure rentabilitatea producției în toate ramurile miniere, au fost nevoite să-și sisteze producția.

Se investește în modernizări. Societatea „Phönix” din Baia Mare a construit în 1929 instalații moderne de flotație la Baia Mare. Statul construiește începând cu anul 1930 flotații pentru prelucrarea minereurilor de aur ale minei sale de la Dealul Crucii, cu o capacitate de prelucrare de 100 tone pe zi. Paralel cu aceste modernizări se introduc instalații noi la topitoarele din Firiza de Jos, reducându-se cu 20 – 25% costul de prelucrare a materialelor primite de la mină.

Din producția totală de aur fin din anul 1930, statul producea 15,9%, din care 12,1% provenea din exploatările regiunii Baia Mare.²

Ramura economică cea mai dezvoltată în comitat, înainte de 1918, a fost sistemul bancar, existând aici o mulțime de bănci locale sau filiale ale unor bănci mari din Budapesta sau din Viena. În Satu Mare erau 24 de bănci și cooperative de credit, în Carei 14, la Baia Mare trei bănci maghiare și una românească – *Aurora*, Șomcuta Mare – șase bănci, Ardud – 4 bănci și

---

¹ *Ibidem*, p.57;

² *Ibidem*, p. 56-61;

cooperative de credit, una fiind filiala Băncii *Sătmăreana* din Seini și desigur la Seini, două bănci, dintre care una fiind cea mai mare din comitat - Banca *Sătmăreana*.¹

Băncile erau, încă dinaintea Primului Război Mondial, cei mai eficienți susținători ai culturii românești. Plecând de la modelul primei bănci cu capital integral românesc din Transilvania, Banca „Albina” din Sibiu, institutele de credit românești din întreaga Transilvanie „au destinat o cotă parte pentru susținerea financiară a unor scopuri culturale și filantropice naționale”.² Autoritățile maghiare monitorizau strict activitatea acestor instituții, dar și destinația sumelor alocate, pentru că nu agreau ideea că „instituțiile financiare române, pe lângă că exersează o misiune politică, sunt cei mai eficienți susținători ai culturii române din Ungaria”.³ Acest amplu proces de afirmare economică și culturală a românilor prin bănci și cooperative de credit a cuprins și partea nord-vestică a Transilvaniei, Institutul de Credit și Economie *Sătmăreana* SA din Seini, fiind implicată, încă de la începuturile activității sale în procesul de sprijinire a sectorului cultural-filantropic. S-au implicat constant în finanțarea bisericilor și școlilor confesionale, a asociațiilor și fundațiilor culturale, a elevilor și studenților români. Au fost sprijinite totodată aparițiile editoriale (cărți, manuale, reviste românești), spitalele sau fundațiile umanitare, despărțămintele sătmărene și maramureșene ale ASTREI, precum și numeroase persoane fizice – preoți, avocați, învățători.

---

¹ Viorel Ciubotă, *Lupta românilor ...*, p. 92;

² Sorin Hendea, *Instituții de credit, cooperatiste și bancare în Comitatul Sătmăruului în perioada 1867-1918*. În SCSSM, XIII, 1996, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1997, p. 4;

³ *Ibidem*;

În 1938 funcționau un număr de 22 de bănci – societăți anonime și 20 de cooperățiune de credit (bănci populare), cu 4585 membri, 3 cooperative forestiere cu 215 membri, o cooperativă agricolă de aprovizionare și consum cu 101 membri, 8 cooperative de consum cu 615 membri.¹

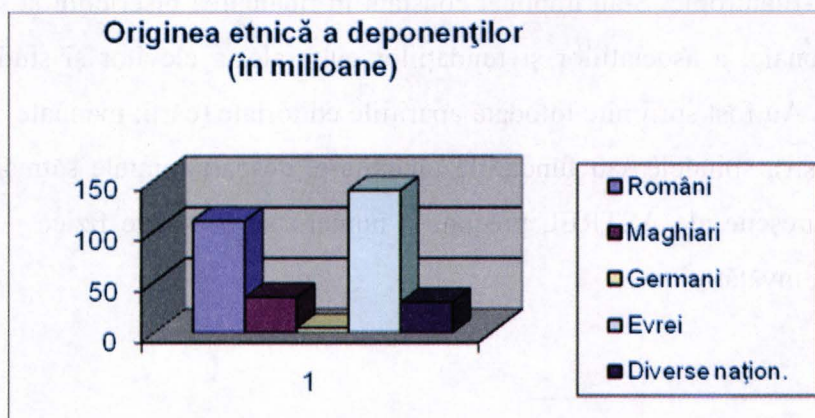
În ceea ce privește originea etnică a deponenților în bănci, depunerile situate pe primul loc aparțineau evreilor cu 140 de milioane, urmați de români cu 110 milioane, maghiarii cu 35 de milioane, germanii cu 5 milioane și alții cu 30 de milioane.

Redăm mai jos profesiile deponenților și sumele depuse, originea etnică și profesiile debitorilor.

Activitatea bancară. Resurse străine la 31 dec. 1937. Originea etnică a deponenților (în milioane):

Români	Maghiari	Germani	Evrei	Diverse naționalități
110	35	5	140	30

Cf. Arh. Nați., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 74

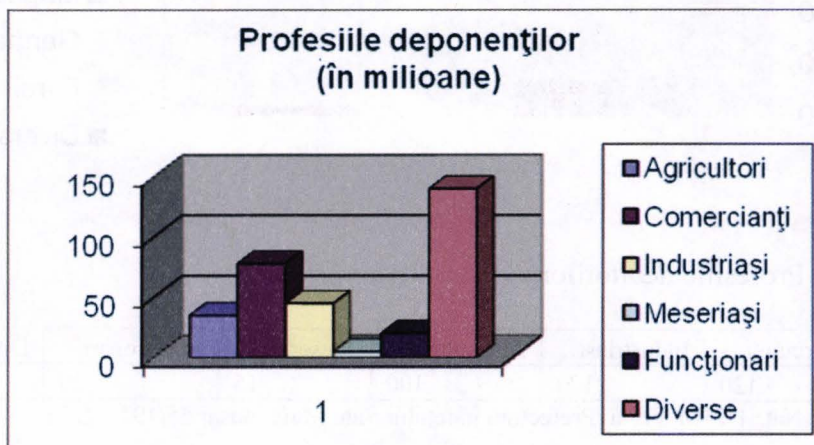

¹ *Enciclopedia României...*, p. 389;

Profesiile deponenților (în milioane):

Agricultori	Comercianți	Industriași	Meseriași	Funcționari	Diverse
35	78	45	5	20	140

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 74

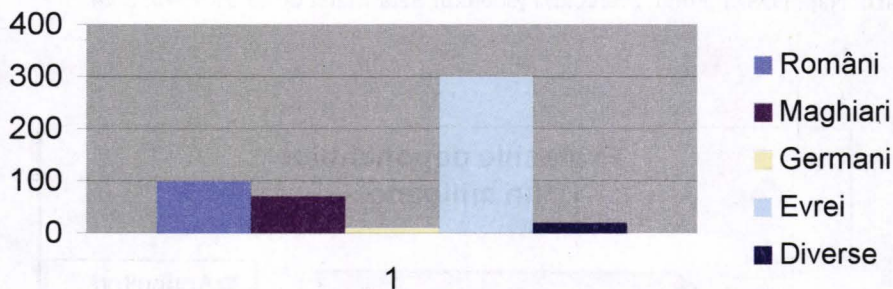

Plasamentul la 31 dec. 1937, originea etnică a debitorilor (în milioane):

Români	Maghiari	Germani	Evrei	Diverse
100	70	10	300	20

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 74

Originea etnică a debitorilor (în milioane)

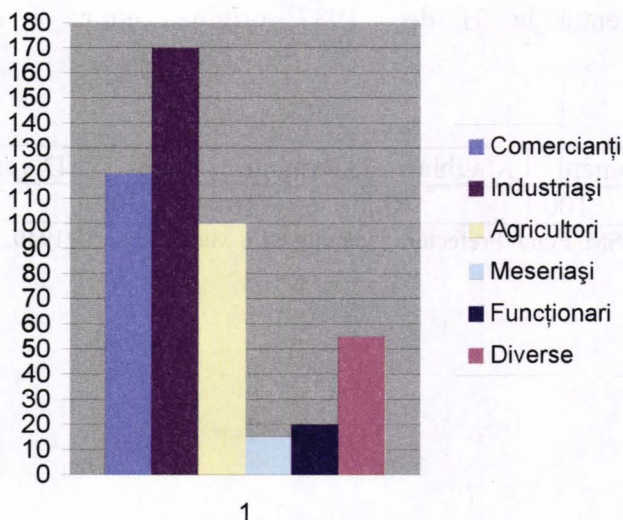

Profesiile debitorilor:

Comercianți	Industriași	Agricultori	Meseriași	Funcționari	Diverse
120	170	100	15	20	55

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 74

Profesiile debitorilor

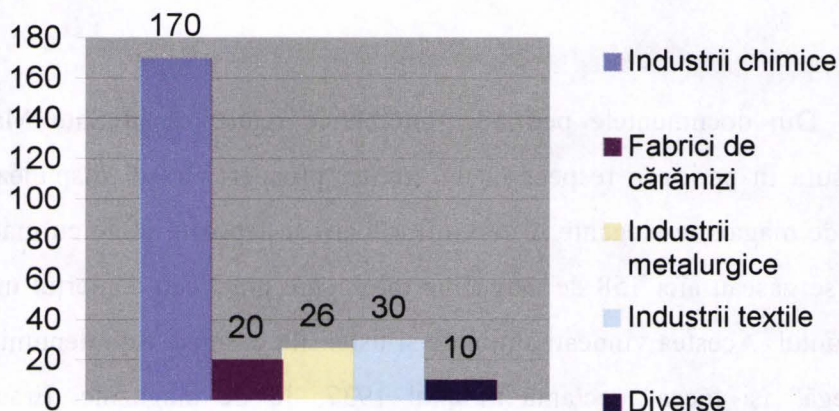
Remarcabilă este creșterea capitalului investit, mai ales în industria chimică.

Capital investit în industrii (în mii lei):

Industrii chimice	Fabrici de cărămizi	Industrii metalurgice	Industrii textile	Diverse
170	20	26	30	10

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 75

Capital investit în industrii

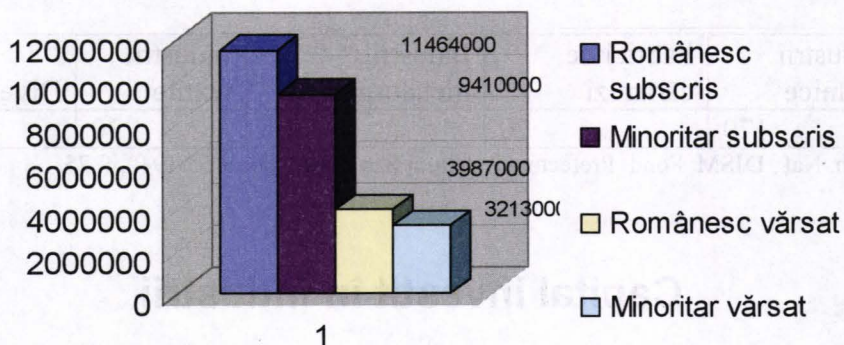
1

Capitalul cooperativelor de credit la 31 decembrie 1937 se prezenta astfel, după volum și conform raportului între subscrișii români și minoritari:

Românesc subscris	Minoritar subscris	Românesc vărsat	Minoritar vărsat
11464000	9410000	3987000	3213000

Cf. Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 74

Capitalul cooperativelor la 31 dec. 1937

Din documentele perioadei interbelice reiese că la Satu Mare se desfășura în perioada respectivă un comerț prosper. Orașul dispunea de o rețea de magazine elegante, firme înfloritoare și depozite pline cu marfă. În 1935 se găseau aici 158 de magazine mici, care practicau comerțul mixt cu amănuntul. Acestea vindeau alimente și ustensile casnice. Sub denumirea de „bodegă” își făceau reclamă în anul 1937, 30 de magazine. Erau și 4 magazine de produse coloniale (mirodenii și condimente).

În 1920 Markovits Andor avea o firmă de export fructe și nuci, merele nobile din Ardeal, din zonele Baia Mare, Sighet, Bistrița și Sălaj fiind comercializate de către el în întreaga Românie, dar trimitea mere de soi și în Germania, Ungaria, Austria, Cehia, spunându-se despre el că a respectat toate standardele și normativele și că datorită lui merele românești au fost apreciate în străinătate, pentru că asigura un export cu deservire precisă, solidă și de încredere. Mai existau 6 comercianți de vin.

Monopolul comerțului cu produse textile și făină de grâu era deținut de evrei. Erau și 9 agenți comerciali și aceștia toți evrei.

Răspândit era și comerțul cu lemne și material lemnos. Se vindea cherestea pentru construcții prin 8 depozite, iar lemne de foc și cărbune se vindeau la 10 depozite.

Mai erau patru magazine în care se vindeau articole pentru lucru de mână, semn că aceasta era o îndeletnicire foarte răspândită în rândul doamnelor, toate deținute de văduve. Răspândite erau și magazinele de dulciuri, dar și agențiile care comercializau bilete de loterie și alte jocuri de noroc, dintre care cea mai importantă era „Fortuna”.

Reclamele unităților comerciale se expuneau în anuare, monografiile și calendare. Textele erau de regulă simple, cu conținut exact, cea mai importantă informație fiind cea care nota adresa magazinului de desfacere, fără numere de telefon. Erau de regulă bilingve, în limba maghiară și română. Uneori traducerea nu era tocmai corectă, dovadă că, în general magazinele nu aparțineau românilor. Alte elemente evidențiate cu regularitate în reclame constituiau vechimea firmei, dar și asigurarea că avem de-a face cu o firmă solidă, demnă de încredere.¹

În perioada interbelică, la Satu Mare evreii reprezentau 25% din populație și posedau 90% din fabricile și magazinele orașului.² Datele din anul 1932³ arată că în județul Satu Mare, trăiau un număr mare de locuitori de etnie evreiască, respectiv 17.848 de suflete, dispunând de 10 case de rugăciune și 5 sinagogi. S-a calculat, de asemenea, că în perioada 1932-1944

---

¹ Crina Dărăban, *Istoricul comunității evreiești din Satu Mare*. În: „Școala Sătmăreană”, an II, nr. 2 (3), seria a III-a, Satu Mare, decembrie, 2004, p. 17;

² *Ibidem*;

³ G. Tankóczy, *op. cit.*, p.8;

sporul natalității a crescut cu 24,3%.¹ Articolul intitulat „O nouă descălecare la Satu Mare”, publicat în ziarul local „Szamos” din 30 octombrie 1942 elogia acțiunea primarului Csoka László de a introduce măsuri antievreiești, sub genericul „frig evreilor”, prefațând tragedia petrecută în anul 1944 când în ghetoul din zona străzii Martirilor Deportați, Biserica cu lanțuri (unde se păstrează un monument inedit - inscripționarea numelor pe cărămida zidului clădirii) din Satu Mare au fost internați 18.863 de evrei, dintre care 13.250² proveneau din municipiul Satu Mare. Ziarul consemna că într-un an 74 de prăvălii evreiești au trecut în mâini creștine. Tot ziarul „Számos” a scris că „Acum doi ani, dacă soseau călătorii la gară, birjari evrei bărboși îi duceau la oraș, dar acum s-a făcut curățenie. În același timp din 68 de birjari, 42 erau evrei, iar din 25 de proprietari de taximetre, 20 erau ale evreilor. Azi deja nu mai există nici un taximetrist evreu în Satu Mare.”³

IV.1.3 Situația socială

IV.1.3.1 Sănătate. Asigurări sociale

A crescut, pe parcursul perioadei interbelice preocuparea pentru asigurarea cerințelor sociale. Astfel, în anul 1935, funcționau următoarele instituții pentru asistența socială, după categorii de activitate în anul, în județul Satu Mare:

Categoria de activitate	Nr. instituțiilor
Asistența deschisă a copiilor	2
Ocotirea copiilor prin cămine de zi	2
Ocotirea copiilor prin dispensare	1
Ocotirea copiilor prin colonii de vară	1
Asistența familiei	18

¹ *Ibidem*;

² Crina Dărăban, *op. cit.*, p. 18;

³ *Ibidem*;

Asistența familiei prin cantine	1
Asistența cerșetorilor și vagabonzilor	8
Asistența închisă a bătrânilor	8
Asistența deschisă a bătrânilor	1
Asistența sanitară și medicală	2

Cf. *Anuarul statistic al României. 1939 și 1940*, București, Institutul Central de Statistică, director dr. Sabin Manuilă (coord.), 1940, p. 232-240.

Funcționa și Casa Centrală de Asigurări Sociale, situația membrilor asigurați între 1936 și 1939 în județul Satu Mare fiind cea prezentată în statistica următoare:

Anul	Asigurați care cotizează prin rețineri asupra listelor de plată						Asigurați care cotizează prin aplicare de timbre, comunicați de Casă					
	Tot. gen.	Cl. I	Cl. II	Cl. III	Cl. IV	Cl. V	Tot.	Cl. I	Cl. II	Cl. III	Cl. IV	Cl. V
1936/37	40301	1652	6418	8455	3096	4496	16184	5548	6631	2141	1011	853
1937/38	29170	979	3821	7251	2646	4138	10335	2669	4454	1686	727	799
1938/39	30916	1021	3385	7471	2822	4921	11296	2653	4698	1957	1228	760

Cf. *Anuarul statistic al României. 1939 și 1940*, București, Institutul Central de Statistică, director dr. Sabin Manuilă (coord.), 1940, p. 232-240.

În ceea ce privește instituțiile sanitare s-au făcut, de asemenea, progrese. În 1935 funcționau în municipiul Satu Mare 4 spitale: Spitalul Central (Spitalul Municipal, cunoscut ca „Spitalul Vechi”), cu 275 de paturi și cinci secții; Spitalul Veneric pe strada Corvinilor; Spitalul Militar „General dr. Ioan Davila” (unde din 1934 exista un aparat de radiologie, adus de la Cluj); Spitalul Epidemic din Calea Dorolțului.¹

¹ Horea I. Gheorghiuță, *op.cit.*, p. 73-75;

În județ era un excedent natural de 11-12‰, dar exista o moașă la 19.000 de locuitori, mortalitatea infantilă fiind ridicată.¹ La 11.000 de locuitori revenea un medic și la 800 de locuitori un pat de spital (din cele 400 de locuri, aproape 300 erau în municipiul Satu Mare).²

Veniturile salariale în perioada 1927 – 1938 au cunoscut nivele diferite, conform evoluției economice, în perioada crizei economia scăzând evident.

Indicele anual al salariilor pe orașe în anii 1927-1938 (cuprinde lucrători calificați și necalificați, profesii comerciale și agricole):

Oraș	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Satu Mare	2780	2966	3026	3027	2709	1824	1698	1783	1836	1992	2228	2261
București	3212	2882	2791	2470	2217	2146	1495	1430	985	1262	1372	1393
Cluj	3578	3655	3593	3597	3164	2330	1883	1842	1819	1907	1967	2093
Indice general	2714	2748	2764	2656	2356	1903	1743	1705	1685	1726	1818	1853

Cf. *Anuarul statistic al României. 1939 și 1940*, București, Institutul Central de Statistică, director dr. Sabin Manuilă (coord.), 1940, p. 344.

După Primul Război Mondial au survenit mutații importante și în mentalul colectiv al popoarelor europene. Distrugerile provocate de război, dezorganizarea producției, lipsa produselor de primă necesitate au generat o deplasare spre stânga a stării de spirit, curente radicale dobândind o reală aderență în rândul populației.

Mentalul colectiv al românilor a fost influențat de trei factori: Unirea, Războiul și reformele realizate în perioada 1918-1921. Mutația esențială

¹ O. Ardelean, *op.cit.*, p 217-227;

² *Ibidem*, p. 220;

survenită în mentalul colectiv s-a manifestat într-o lărgire a participării cetățenilor la viața publică.¹

În provincii starea de spirit a populației a fost puternic influențată de Unirea de la 1 Decembrie 1918. Participarea cetățenilor la înfăptuirea Unirii a dus la conștientizarea politică fără precedent a populației din provinciile alipite. După votarea actelor de Unire cetățenii din Transilvania nu s-au retras de pe scena politică, ei rămânând activi, mai ales că adoptarea votului universal a creat cadrul de acțiune. Legiferarea reformei electorale a mutat centrul de greutate al vieții electorale de la orașe la sate, fiindcă țărănimea constituia principala masă electorală. Pe fondul victoriilor din Primul Război Mondial obținute de către țăranii deveniți soldați, se creează o adevărată psihoză a tranșeelor, care duce la o atitudine socială activă a țăranilor, mai ales în Vechiul Regat. Aceasta și ca urmare a promisiunilor primite din partea regelui Ferdinand, în legătură cu satisfacerea acestei probleme a lipsei pământului.²

Așteptările țăranilor legate de rezultatele pozitive pentru ei aduse de Marea Unire, sentimentul că societatea trebuie să se dezvolte și să le aducă beneficii, nu au putut fi satisfăcute imediat. Din această cauză unii își exprimă dezamăgirea, cel puțin în ceea ce privește nivelul de trai: „La 1919 au venit armata română de peste Carpați și cu voluntarii noștri și au bătut pe unguri până la Tisa și s-a statornicit România Mare și au înființat popii Consiliul comunal, Consiliul cercual, Consiliul județean și Consiliul Dirigent și așa ne-au luat de scurt că am stat a ne părăsi vetrele. Au opritu toate granițele și toate județele să nu putem călători nici în județul nostru fără

---

¹ *Istoria românilor...*, vol. III, p. 55;

² *Ibidem*, p. 50;

permisiuni de la primarul cercual și s-au făcut o scumpete încâtu au fost o vică de mălaiu cu 130 lei și o vică de grâu cu 150 lei și o pereche de opinci cu 150 lei, un tocu (cutie de chibrituri n.n.) de mașini cu 150 de lei și un teancu de bumbac cu 500 lei și o gubă cu 300 lei și o pereche de cizme cu 500 lei, un pachet de dohan cu 2 lei, și nici așa nu era de unde să le cumperi. Umblau oamenii după mălai până la Banat și trebuie să dăm pentru un permis câte 500 lei apoi puteai să ieși din județ în altu. Așa ne-au muncit domnii de români și popii, după ce s-au statorit (statornicit n.n.) ei, încât am stat a ne mânca unul pe altul. Ne-a fost cu mult mai greu sub stăpânirea României decum ne-a fost sub stăpânirea unгурilor. Scris-am eu George Abrihan din Bontăieni, 1920”.¹

IV.2 Aspecte privind cultura în județul Satu Mare în perioada interbelică. Mijloace de difuzare și receptare a diversității culturale

IV.2.1 Cadrul general al evoluției culturii

Unirea de la 1918 a deschis orizonturi largi, fără precedent, vieții spirituale românești. Noul spațiu statal a permis accesul larg al valorilor culturale românești, cartea și creatorii având libertatea de a circula liber pe întreg spațiul românesc.

Politica statului a asigurat solidarizarea provinciilor, permițând participarea activă a tuturor cetățenilor la viața culturală, indiferent de etnie, limbă și religie.²

---

¹ Consemnări pe coperta unui *Octoih*, editat la Sibiu „Sub privegherea și binecuvântarea Preasfinției Sale Domnului Andrei Barone de Șaguna”, în anul 1861 (acum în biblioteca autorului);

² *Vezi Istoria Românilor...*, vol. VIII, p. 639-660;

Marea Unire deschide un larg orizont pentru afirmarea culturală, mai ales a românilor sătmăreni, alături de minoritățile naționale, lucru greu de realizat în perioada anterioară, eforturile intelectualilor fiind mai ales canalizate înspre realizarea idealului național la care trebuie adăugată și o politică deznaționalizatoare, care nu și-a propus dezvoltarea culturală a populației românești, ci dimpotrivă. De-acum intelectualii, personalitățile reprezentative nu mai erau nevoite să acționeze cu precădere pentru realizarea idealului național, putându-și canaliza energiile înspre dezvoltarea și afirmarea domeniilor culturii și științei. Integrarea statală va deveni și o integrare culturală, spirituală a acestei zone, în eternitatea culturii românești.

Unirea a reprezentat pentru toți românii din ținutul Sătmarului, și mai ales pentru intelectuali, renașterea spirituală, speranța renașterii naționale. Cultura promovată în primii ani de după Unire a avut un pronunțat caracter național – patriotic, menită să trezească în conștiința oamenilor de cultură și a autorităților convingerea că numai prin manifestări culturale și prin educație se poate afirma identitatea națională.

Unirea de la 1 Decembrie 1918 a găsit părțile sătmărene într-o stare avansată de deznaționalizare. Acestea fuseseră supuse de către autoritățile austro-ungare unui îndelungat și eficient efort de deznaționalizare a românilor din zonă, în comunele din jurul orașului populația românească deținând poziții marginale din punct de vedere economic, social-politic și cultural. Limba română se vorbea doar accidental, așa cum a menționat G. M. Zamfirescu câțiva ani mai târziu. În aceste condiții, după Unire Satu Mare avea mare nevoie de cuvântul scris în limba română, de oameni care să vorbească o limbă română scrisă și vorbită corect, pentru a crea și a răspândi o cultură scrisă românească. Astfel de oameni erau însă puțini în Satu Mare,

fiind necesar să fie aduși din alte zone ale țării. Aceasta pentru că până în 1918, sute de ani, au fost mistuiți pe altarul luptei pentru limbă și religie. Trebuie să reținem că prima catedră de limba română apare la Satu Mare în anul 1859, la Liceul Regesc Romano-Catolic și este condusă de Petru Bran, același vrednic intelectual care înființează prima bibliotecă, prima „Societate de Lectură” în 1863 și în 1874 tipărește prima carte în limba română în orașul Satu Mare: „Mărgăritare sau sentinție poetice...”. Prima revistă (Revista Catolică) va apărea în limba română, în 1885 și este rodul strădaniei părintelui dr. Vasile Lucaciu. La aceasta mai adăugăm faptul că numărul școlilor românești era redus, că sătmărenii dornici să acceadă la învățătură în școli superioare trebuiau să ia calea spre Oradea Mare, Blaj, Beiuș, cei mai norocoși spre Viena, Budapesta, Roma.

Din nefericire puțini s-au reîntors, așa încât, cum bine spune un poet și om de cultură sătmărean – George Vulturescu - „Sătmarul a trebuit mai mult să dea decât să primească.”¹ Din Sătmar au plecat și au „ajuns”: episcopi la Blaj - Grigore Maior, cercetători și canonici la Vatican - Aloisie Ludovic Tăutu, trimiși ai României pe lângă marile puteri politice în cauza Transilvaniei - dr. Vasile Lucaciu. Iată de ce intelectualii români sătmăreni imediat după Unire își vor exprima îngrijorarea în legătură cu starea „deplorabilă” a culturii, românii pierzându-și și „ultimele redute de apărare, școala și biserica.” Este o îngrijorare pe care unul dintre reprezentanții de seamă ai „intelighenției” românești o exprimă, l-am numit pe Constantin Lucaciu, fratele „leului de la Șișești”, într-o scrisoare pe care o trimite

---

¹ Vezi pe larg George Vulturescu, *Cultura și literatura în ținutul Sătmarului*, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmar, 2000 și Viorel Ciubotă, *Documente privind mișcarea culturală națională în Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*. În: SCSM, V-VI, 1981-1982, Satu Mare, p. 369-380;

prim-pretorilor de plase în 1920.¹ În același timp el cere sprijin Consiliului Dirigent pentru construcția unui „Palat Cultural” la Satu Mare, motivându-și cererea prin necesitatea unei instituții care să fie „focarul culturii naționale pe întreg județul Satu Mare și să servească exclusiv scopurilor noastre culturale”.² Acest deziderat nu s-a realizat însă imediat. Este relatat în schimb faptul că în anul 1935 acest proiect a început să prindă contur prin demararea lucrărilor la Palatul Cultural pentru care s-a asigurat suma de 2 milioane de lei, prin preocuparea unui comitet de inițiativă în frunte cu dr. Ștefan Benea - primar, din care mai fac parte: Ioan Ursu, Vasile Scurtu, Ioan Savanyu, Ioan Vuia, Gavrilă Gavrilaş, Eugen Jeremiaș, Ludovic Pop, Ioan Rentea și Augustin Ungur, etc., etc.³

Înfăptuirea Unirii nu a putut schimba dintr-o dată anumite realități existente în teritoriile alipite ca ținutul Sătmăruului, realități conform cărora elita locală era formată din maghiari. Aceștia se bucurau de teatre, ziare, în schimb românii situați pe trepte sociale și economice inferioare, frecventau doar localurile ieftine. De aceea, frecvent, românii, chiar și după Unire învățau limba maghiară din dorința de a depăși anumite bariere sociale și de a accede la integrarea în rândul elitei locale. Chiar și după câțiva ani de la Unire, până și Primăria făcea anunțuri oficiale în limba maghiară, limba română - oficială nefiind cunoscută de mulți dintre funcționari. Trebuie să ținem seama de faptul că elita locală era maghiară ori evreiască pe parcursul perioadei interbelice, dar prin șansa accesului la cultură, administrație, economie, se formează, nu fără dificultate, la sfârșitul perioadei o elită românească remarcabilă.

---

¹ Arh. Naț, DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 6/1920, fila 4;

² *Loc. cit.*, fila 3;

³ Horea I. Gheorghită, *op.cit.*, p. 45;

La începutul anilor 1920 presa vremii, cu amară ironie, recunoaște că „maghiarii au trupă cumsecade”, au ziare, au teatru, românii „beau palincă prin dughenele murdare.”¹ Este deplânsă și îndepărtarea unei părți a populației românești de idealul național, de limba română, fenomenul continuând și la câțiva ani după unire, prin folosirea cu precădere a limbii maghiare de către români. Elita românească se formează cu dificultate și datorită capacității intelectualilor români sătmăreni de origine de a participa la manifestările culturale în limba maghiară. Tot în presa vremii este criticată, de exemplu, participarea românilor la spectacolele de teatru în limba maghiară. Astfel, într-un articol intitulat „De ce suntem ocoliți?” se arată că Satu Mare se află într-o „situație de carantină” în ceea ce privește spectacolele de teatru susținute de trupele românești din marile centre culturale. Acest lucru este pus pe seama crizei economice, dar mai ales pe seama pasivității publicului românesc, afirmându-se că „la reprezentații submediocre minoritare vedem mai mult public românesc decât maghiar. Acesta este adevărul!”² Aceste fapte receptate cu amărăciune și inventariate la capitolul „nerealizări”, reflectă însă realitatea multiculturalismului, care se manifestă în acest spațiu. Această realitate va fi susținută și de participarea intelectualilor maghiari la manifestările culturale românești și prin funcționarea în comun a unor asociații sau organizații civile. Pe de altă parte, într-un articol din revista „Afirmarea” din 1936, se spune că „din nefericire sunt cazuri când românii veniți din Moldova sau Muntenia, s-au căsătorit cu

---

¹ „Săgeata”, an I, nr. 1, 1923, p. 8;

² „Satu Mare”, an XIV, nr. 55, 11 decembrie 1932, p.3;

unguroaice, și în loc ca nevestele lor să fie înduplecate a învăța românește, sau apucat ai noștri să învețe și să vorbească ungrește”.¹

Populația românească a municipiului, în număr de aproximativ 14.000 în această perioadă, este împărțită în tabere, pe criterii politice, ori confesiuni religioase, ceea ce influențează negativ afirmarea culturală și națională a românilor.² Găsim în articolele din presa vremii expresia mentalului colectiv cu privire la afirmarea culturii românești și a unei elite intelectuale românești care lasă de dorit. Sunt respinse explicațiile nerealizărilor datorită „mediului” și sunt considerate nedrepte și ireale. Ele sunt interpretate ca un mod obtuz de a masca interesul pentru cultură.³ Cu toate acestea progresele în domeniul afirmării culturale și formării elitei intelectuale românești există și se pot sesiza și din descrierile conținute în paginile următoare.

Iată de ce eforturile administrației românești se concentrează pentru realizarea unei educații naționale. Acest fapt este reflectat și în legislația elaborată în primii ani după Unire. Astfel Legea învățământului primar (1924) stabilește clar măsurile pe care trebuie să le întreprindă învățătorii (recitări, piese de teatru, jocuri naționale etc.). Încă în 1921 Ministerul Cultelor și Artelor cere tuturor prefecturilor să formeze comisii teatrale. Acestea sunt numai câteva dispoziții legale la care se poate adăuga o atenție deosebită acordată de organele puterii locale pentru promovarea manifestărilor culturale în limba română, dar și a instituțiilor culturale românești.

Prin sânguința intelectualilor veniți în Satu Mare, precum G.M. Zamfirescu, Darius Pop, Eugen Seleș, Anton Davidescu, Alexandru

---

¹ „Afirmarea”, an I, nr. 1, martie 1936, p. 33-34;

² *Ibidem*, p. 34;

³ Octavian Ruleanu, *Sătmarul cultural*. În „Afirmarea”, an I, nr. 1, martie 1936, p. 37;

Nicorescu, Octavian Ruleanu, Vasile Scurtu, Titus Demian, Adrian Demian și mulți alții, sau sătmăreni de origine, la sfârșitul perioadei interbelice se înregistrează în județul Satu Mare (care cuprindea și localitățile aflate acum în județul Maramureș – Baia Mare, Baia Sprie, Seini, Șomcuta Mare, Copalnic-Mănăștur etc.) existența a 96 de cămine culturale, 25 de societăți muzicale, două teatre și 29 de biblioteci, alături de asociații culturale precum „ASTRA”, „Fundatia Culturală Regală – Principele Carol”, „Liga Culturală” etc., acestea funcționând alături de asociații culturale ale minorităților.

Presa s-a dezvoltat și a fost bine reprezentată de reviste și ziare, atât în limba română cât și în limba maghiară. Iată câteva domenii asupra cărora vom insista în subcapitolele următoare.

IV.2.2 Societăți și asociații civile românești

În promovarea științei și culturii românești și a minorităților naționale în afirmarea multiculturalității spațiului sătmărean, un rol deosebit l-au avut asociațiile ori societățile civile, multe dintre ele constituite înainte de anul 1918, care și-au continuat activitatea în perioada interbelică, dar mai ales cele înființate în această perioadă, acestea fiind cu precădere românești.

Pentru reconfigurarea vieții culturale interbelice în județul Satu Mare este obligatorie o aplecare asupra activității societăților și asociațiilor cu scop cultural-științific, dar și de întrajutorare.

Documentele de arhivă ne relevă faptul că după 1920 au continuat să existe societăți culturale, religioase și de binefacere, aparținând românilor, dar și maghiarilor ori altor naționalități. Situația acestora era următoarea:

Naționalitatea	Înainte de 1920	După 1920	Observații
românești	1	27	ASTRA cu 51 cămine culturale, organizate pe județ

ungurești	14	18	
germane	-	2	
evreiești	4	19	
mixte	-	5	

Cf. Arh. Naț., DJSJ, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 55

Iată că administrația românească, departe de a împiedica manifestările culturale și filantropice ale minorităților, a permis și chiar a stimulat asocierile cu acest scop. Din documentul prezentat reiese că în cazul maghiarilor numărul societăților a crescut cu 4 (de la 14 la 18), s-au înființat 2 germane (înainte de 1920 neexistând nici una) și față de 4 organizații evreiești existente înainte de 1920, după acest an au funcționat 19. S-au înființat după anul 1920 și 5 societăți mixte, fapt ce susține colaborarea între intelectualii și oamenii de suflet sătmăreni, indiferent de naționalitate.

Surse importante de informații în acest sens reprezintă monografiile orașului Satu Mare, redactate de Horea I. Gheorghiiță, ziarist, observator atent al evenimentelor, precum și monografia lui Tankóczy Gyula, personalitate activă în administrația comitatului și orașului Satu Mare, publicate în anul 1935, respectiv 1936.

Societăți și asociații cu caracter cultural-național

În perioada interbelică au funcționat mai multe societăți cu caracter cultural și național, de promovare a culturii și spiritualității naționale în rândul populației românești. În Sătmar, ASTRA și-a făcut simțită prezența încă dinainte de 1918, fiind prima – și singura – societate pentru promovarea culturii românești. ASTRA (Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român), înființată în anul 1861 la Sibiu, a devenit un standard al afirmării spiritualității românilor ardeleni, într-o vreme în care politica deznaționalizatoare a administrației maghiare cunoaște cote

maxime. Scopul declarat al asociației era „răspândirea culturii în straturile poporului, ajutorarea elevilor și meseriașilor săraci prin burse, editarea și premierea de lucrări ... înfrățirea sufletelor prin ridicarea materială, morală a neamului nostru.”¹

Importanța ASTREI pentru România întregită este subliniată într-un studiu în lucrarea aniversară „Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. 1918-1928” (p. 1323-1337), intitulat „Astra după războiu” și semnat de Horia Petra-Petrescu. Încă de la început autorul afirmă că evoluția ASTREI este strâns legată de evoluția culturală a poporului român, spunând: „cine vrea să știe despre evoluția culturală a poporului român din fosta Austro-Ungarie, trebuie să se oprească de multe ori și să studieze aprofundat societatea ASTRA.”²

Prezentă în majoritatea localităților transilvane ASTRA a adus o contribuție de seamă la progresul economic și cultural al românilor din monarhia austro-ungară, militând în special în perioada anterioară anului 1918 și pentru emanciparea națională a românilor.

Primul despărțământ din Sătmar și Ugocea al ASTREI s-a constituit în 16 februarie 1898 la Seini, sub conducerea lui Gheorghe Pop de Băsești, ca reprezentant al Comitetului Central al ASTREI, el fiind încredințat cu organizarea unui Despărțământ al ASTREI în Sătmar. Sediul adunării și al Despărțământului a fost stabilit la Seini. La constituire au fost prezenți și s-au înscris ca membri ai ASTREI, dr. Vasile Lucaciu, Romul Marchiș, Mihai Ghiriti, Alexandru Stețiu. Director al Despărțământului a fost ales Gavril Lazăr de Purcăreți, din conducere făcând parte Gheorghe Șuta, dr. Vasile

---

¹ *Minerva. Enciclopedia Română*, 1929, p. 112;

² Horia Petra-Petrescu, „Astra de după războiu”. În: *Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, 1918–1928*, p. 1323;

Lucaciu și Felician Bran, fiul profesorului Petru Bran. Membrii comitetului de conducere vor începe o serie de acțiuni menite să atragă noi membri. Într-o adresă către protopopul de Carei Gh. Mureșan, locuitor în Moftinu Mic, Gheorghe Șuta în numele conducerii Despărțământului Sătmar-Ugocea, cere acestuia să-i roage pe preoți să se înscrie în ASTRA. De aici aflăm că primul Despărțământ din Sătmar și Ugocea s-a constituit în 16 februarie 1898 cu sediul în Seini.¹ Trebuie însă remarcat că Societatea ASTRA a activat în comitatul Satu Mare înainte de constituirea Despărțământului Sătmar-Ugocea. Activitatea sa se face simțită încă din 1891, când la Tiream, iar în 1901 la Sanislău au fost organizate manifestări culturale și naționale cu adânci reverberații în sufletul locuitorilor români. Inițiatorul și sufletul acestor manifestări a fost părintele dr. Vasile Lucaciu, după cum relatează Ioan Gherman, fost prim-pretor al Plasei Carei, în lucrarea monografică despre Plasa Carei, apărută în 1938.² În 1902 se menționează în Analele ASTREI că „Despărțământul Sătmar are un teritoriu vast, unde e lipsă a se propaga cultura română ...”.³ Aceleași documente consemnează zeci de întâlniri ale intelectualilor sătmăreni cu locuitorii satelor, contribuind la ridicarea lor culturală. Exemple edificatoare sunt șirul de conferințe în ciclul „conferențiar agronomic” ca și înființarea de biblioteci populare din inițiativa membrilor ASTREI. În 1910 funcționau 21 de biblioteci populare. La acestea trebuie adăugat preocuparea constantă de alfabetizare a țăranilor.

Acțiunea de divizare a Despărțământului Sătmar al ASTREI a început în 9 mai 1912 prin separarea Despărțământului Sătmar-Ugocea în cinci

---

¹ Arh. Naț, DJSM, fond: „ASTRA”, dosar 1/1898, f. 1;

² Ioan Gherman, *op. cit.*;

³ Olimpiu Stelian, *16 februarie 1898 – Astra își constituie Despărțământul Sătmar-Ugocea*. În: „Informația Zilei de duminică”, 11 februarie 2007;

despărțăminte noi. Convocarea pentru constituire o face protopopul de Mădăras Ludovic Mărcuș (tatăl viitorului intelectual și artist Ștefan Mărcuș, autor al unei importante lucrări privind istoria Sătmărilor, *Sătmări, fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, apărută în două ediții în deceniul patru al secolului al XX-lea). Acțiunea nu va reuși din cauza intervenției autorităților (prin pretorul Kovács se opune, la sugestia administratorului domeniilor Rébay) „pentru ca să nu se facă un cuib de agitații.”¹

Despărțământul ASTREI în Satu Mare a fost înființat la 8 martie 1913, în biroul avocatului Ilie Carol Barbul „cunoscut avocat și deputat de Satu Mare, sătmărean conștiincios și român neaoș – român dintre aceia căroră nu le-a fost frică și rușine să fie români în timpul când asemenea afirmații și probe erau socotite crime comise contra siguranței statului...”²

Primul președinte al Despărțământului ASTREI a fost ales Ludovic Mărcuș, protopop de Mădăras, secretar fiind dr. A. Mircea, din comitet făcând parte și: Sabin Coroian - protopop, I. Ghergar și M. Vida – preoți, Romul Erdeli – teolog, Dr. Al. Doboși, I. Savanyu, dr. Șt. Darabant și dr. A. Silaghi – avocați, Romul Mărcuș și Eugen Savu, studenți. În fruntea Societății, la 1 decembrie 1920 este ales avocatul Ioan Savanyu, iar ca secretar profesorul Gavril Barbul. La 7 noiembrie 1921 la președinția sa este ales Mihai Pop, avocat și acesta, iar din 20 februarie 1924 este ales președinte profesorul Eugen Seleș, director al Liceului „Mihai Eminescu” din Satu Mare. Acesta conduce Despărțământul ASTREI până la sfârșitul perioadei interbelice.

---

¹ Ștefan Mărcuș, *op.cit.*, p. 188;

² Horia I. Gheorghică, *op.cit.*, p. 235;

Activitatea lui Eugen Seleș în cadrul Societății ASTRA este absolut remarcabilă. Ales președinte al Despărțământului Satu Mare, începând cu anul 1924, funcție deosebit de onorantă, se va achita cu cinste de aceasta, prin acțiuni și inițiative diverse, centrate pe progresul economic și cultural al locuitorilor de la sate. Încă din 1921, în conferințele susținute în localitățile din județ va aborda teme privind istoria românilor, cultura poporului român. Un exemplu în acest sens sunt conferințele susținute în martie 1921, la Doba și Bixad, unde vorbește despre suferințele din trecut și gloria viitoare a poporului român.¹ Teme ca datoria unui bun cetățean la granițele țării „datorințele țaranului român în zilele de azi”, hărnicia oamenilor, bogăția și frumusețea patriei, viitorul națiunii române, sunt predicate în conferințele susținute la sate sub egida ASTREI (Craidorolț, Corod, Culciu Mic, Viile Satu Mare, Lozna (Maramureș), Apa, Negrești Oaș.

În calitate de președinte al ASTREI, Eugen Seleș a avut inițiativa înființării unei „Școli Țărănești”, în cadrul Despărțământului, care a funcționat sub conducerea sa în perioada februarie – martie 1934, el fiind director al cursurilor și profesor de educație națională.² În același an activitatea desfășurată în cadrele ASTREI se intensifică. Crește numărul conferințelor susținute de Eugen Seleș. Astfel, în luna mai, în localitatea Amați susține conferința „Iubirea de neam, lege și țară”; în Rușeni „Scopurile urmărite de ASTRA”, în Colonia Voevodul Mihai (azi Dacia) „Datorințele unui colonist”. În iunie același an, în Odoreu susține conferința „Greutăți din trecut ale țaranului român de la graniță și datorințele lui în Țara

---

¹ Eugen Seleș, *Anuarul Liceului de Sstat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1920/1921*, p. 15;

² Eugen Seleș, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1933/1934*, p. 10;

Românească”. În luna octombrie a vorbit la radio Krolovo na Tisou, cu prilejul aniversării a 15 ani de la proclamarea Republicii Cehoslovace.¹

Tot în cadrele oferite de societatea ASTRA susține conferințe în toamna anului 1934 cu teme ca: „Despre binefacerile administrației românești” (Halmeu), „Limba, cel mai scump tezaur” (Petea), „Datoria României la graniță, dragostea pentru graiul strămoșesc” (Botiz), „Scopurile ASTREI” (Negrești), „Datoria coloniștilor români la graniță” (Baba Novac).²

În 1936 se reia Școala Țărănească, sub conducerea sa³. Eugen Seleș va conduce Despărțământul Satu Mare al Astei pe întreaga perioadă interbelică, îndeplinind această demnitate cu multă responsabilitate și râvnă. Astfel, în 1927, când Societatea trece prin momente dificile legate de lipsuri financiare și de spațiu, el adresează prin intermediul presei o chemare către „toți românii” pentru a se grupa sub flamura Astei.⁴ De un real folos în realizarea scopurilor asociației a fost revista „Afirmarea”, care preia mesajele conducerii asociației transmițându-le membrilor ei și nu numai. Revista a fost numită de președintele Astei Eugen Seleș, în 1938 „un organ al nostru al Astei.”⁵ În 9 februarie 1938 are loc ședința Despărțământului Satu Mare al ASTREI în care se cere membrilor Asociației să susțină revista „Afirmarea”, întrucât ea face legătura cu marele public. Tot acum se aprobă cumpărarea a 300 de acțiuni ale Asociației sportive „Olimpia”, care se afla în impas financiar. Este reiterată de asemenea ideea realizării unei biblioteci publice,

---

¹ *Ibidem*, p. 10-11;

² Eugen Seleș, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1934/1935*, p. 10;

³ Eugen Seleș, *Anuarul Liceului de Stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1935/1936*, p. 5;

⁴ „Satu Mare”, an IX, nr. 18, 1 mai 1927, p. 1;

⁵ „Afirmarea”, an III, nr. 1, ianuarie-februarie, 1938, p. 3-16;

lucru ce nu s-a realizat. Se fac unele comunicări cu privire la faptul că urmează să sosească profesori universitari de la Cluj, care vor susține conferințe. De asemenea, se cere accelerarea acțiunilor de reorganizare a despărțămintelor ASTREI la sate. Membrii Despărțământului sunt informați în legătură cu problema românilor deznaționalizați, pentru a căror aducere la matcă s-a înființat un Comitet cu sediul la Oradea, urmând ca aceasta să fie o preocupare susținută a Despărțământului sătmărean.¹

Una din preocupările constante ale Asociației a fost realizarea „Casei Naționale” sens în care cere tuturor asociațiilor românești să-și unească eforturile conform cu prevederile „Legii serviciului social” (1939), în „Uniunea Asociațiilor Culturale”.² Tot din revista „Afirmarea”, nr. 2-3 din 1939, aflăm că Despărțământul sătmărean al Astrei, a început aplicarea legii înființând 44 de cercuri sătești și militând pentru înființarea unui cămin cultural orășenesc. În această etapă ASTRA a activat susținut pentru realizarea căminelor culturale în mediul rural. Un exemplu concludent îl reprezintă realizarea Căminului Cultural din localitatea Gelu, la ridicarea căruia un rol important l-a avut ing. Zeno Spârchez și protopopul Ion Ursu, preot local. ASTRA, prin șezătorile organizate în mediul rural, dar și în mediul urban preia problemele și nemulțumirile populației și le transmite autorităților în drept spre a fi rezolvate. Organizarea acestui gen de activități se accentuează începând cu februarie 1940, când, de exemplu, municipiul Satu Mare este împărțit în șapte sectoare, membrii conducerii Despărțământului fiind repartizați pe aceste sectoare pentru organizarea de întâlniri cu populația.

---

¹ „Afirmarea”, an III, nr. 1, ianuarie-februarie, 1938, p. 19-20;

² „Afirmarea”, an IV, nr. 1, ianuarie, 1939, p. 17;

Referindu-se la activitatea lui Eugen Seleș în cadrul ASTREI, un fost elev al liceului din perioada respectivă, domnul dr. Ioan Vida, într-un interviu pe care ni l-a acordat cu generozitate în luna ianuarie 2007, face următoarea remarcă: „În cadrul ASTREI Seleș era președinte al Despărțământului, se ocupa de noi elevii, făceam formații artistice, culturale, recitări, ne-am deplasat în satele din jur, la Petea, Dorolț, să mai audă și aceia limba română, că erau foarte maghiarizați. Aveam la Teatru, aproape săptămânal, duminica înainte de masă, conferințe, participam elevii din clasele superioare, veneau și profesori universitari uneori.”¹

Nu pot fi trecute cu vederea activitățile cultural-artistice organizate de ASTRA, în special în sala Teatrului Orășenesc, unde pe lângă organizarea de spectacole de teatru prin invitarea unor trupe străine, se montau spectacole susținute de corurile din oraș, de formațiile artistice ale Conservatorului de Muzică, ale altor licee și organizații culturale din oraș. În sala Teatrului, încă din 1924, ASTRA proiecta filme.

Începând cu 1 noiembrie 1936 ASTRA va dispune de o sală proprie pentru cinematograful, actuala sală „Victoria”. Acest cinematograful la începutul anului 1940 se va uni din punct de vedere administrativ cu Cinematograful „Național”, ambele trecând sub o singură conducere, directori fiind Gavril Barbu și apoi Adrian Demian.

Între 13 și 15 septembrie 1935 are loc la Satu Mare Adunarea Generală a Asociației ASTRA din Sătmar, unde este ales un nou comitet de conducere pentru o perioadă de cinci ani. Ca președinte este ales Eugen Seleș, care este sufletul organizării acestui eveniment important. Cu acest

---

¹ Interviul cu dr. Ioan Vida, ianuarie, 2007. În: Arhiva științifică a Muzeului Județean Satu Mare, inv. nr. 1392;

prilej se organizează o defilare a reprezentanților Despărțământului ASTRA Satu Mare din orașe și sate, este amenajat un car alegoric. Alături de el sunt menționați profesor Gavril Barbul – secretarul general al Despărțământului, prof. Silviu Tămaș – ajutor de casier și prof. Octavian Ruleanu – ajutor de secretar, precum și Al. Șipoș, directorul Camerei pentru Agricultură, pictorul Aurel Popp și avocatul dr. Teofil Șinca.¹

De un deosebit impact asupra membrilor asociației și nu numai, rămân conferințele (1720 organizate în perioada interbelică²), șezătorile, campaniile de culturalizare, mai ales în mediul rural.

Conferințele cadrelor didactice universitare clujene, dar și din centrele universitare mai îndepărtate, cum ar fi Cernăuți, sunt diverse tematic și deosebit de apreciate de public.

Astfel prof. univ. dr. Sever Pop de la Universitatea Cernăuți a susținut conferința „Cum se reflectă credința strămoșească în graiul nostru”, așa cum aflăm din revista citată. Numai în anul școlar 1924/1925 profesorii universitari din Cluj au prezentat 6 conferințe în fața cadrelor didactice, ale elevilor etc., organizate la Liceul „Mihai Eminescu”, sub egida ASTREI.³ Șirul conferințelor va continua, în 1927 profesorul universitar Vladimir Ghidionescu va conferenția din nou, în 1933 Augustin Maior, dr. Șerban Lungu etc.

---

¹ „Afirmarea”, an III, nr. 1, ianuarie-februarie, 1938, p. 24;

² Arh. Naț, DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 59;

³ Vladimir Ghidionescu: „Elemente culturale românești și unificarea lor”; Ioan Paul: „Gheorghe Șincai”; Onisifor Ghibu: „Basarabia pe timpul celei de-a doua revoluții rusești, 1917-1918”; Vasile Bărbat: „Bolile sociale”; Ștefănescu Goangă: „Neam, popor, națiune”; Vasile Bogrea: „Limba noastră”. În toamna anului 1925 Silviu Dragomir susține conferința „Avram Iancu și Ion Buteanu”, iar Vasile Suci: „Mineritul în nordul Ardealului”. (cf. Eugen Seleș, *Anuarul Liceului Mihai Eminescu 1924-1925 și 1925-1926 și Stelian Neagoe, Viața universitară clujeană în perioada interbelică*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1980, p. 241);

ASTRA antrena cu precădere cadrele didactice din învățământul secundar pentru a susține conferințe în mediul rural. În acest sens colabora foarte bine cu „Asociația Profesorilor Secundari”, care pe lângă scopurile profesionale își propunea scopuri privind culturalizarea maselor, constituind un bun exemplu pentru alți intelectuali din epocă. Dintre membrii Asociației amintim pe Vasile Scurtu, Eftimie Pandrea, Silviu Tămaș, Mihai Rațiu, Aurel Peia, Andrei Radu ș.a.¹

În 1923, la 12 iunie, se reorganizează Despărțământul Carei al ASTREI, cu sprijinul și în prezența dr. Zenobie Pâclișianu, unul dintre conducătorii Societății. Aici s-a ales Comitetul Central al ASTREI, președinte prof. dr. Iuliu Moldovan. Din comitet făceau parte personalități marcante ale vieții culturale românești precum poetul Octavian Goga, istoricii Silviu Dragomir și Ioan Lupaș, episcopii I. Ciorogariu, V. Lăzărescu, Alexandru Nicolescu, în frunte cu mitropolitul Ardealului, dr. Nicolae Colan etc.

Primul președinte a fost canonicul Gheorghe Mureșan, bibliotecar învățătorul Gheorghe Pteancu. În urma Adunării Generale ținută în 4 noiembrie 1928 la Sanislău, conducerea Despărțământului este preluată de prof. Aurel Coza, bibliotecar fiind Ioan Cleja, institutor. Din Comitetul de conducere mai făceau parte Ioan Gherman, Augustin Ossian, Vasile Terdic. În 17 iunie 1935 are loc o nouă Adunare Generală a Despărțământului, la Vezendiu de această dată.

Activitatea Societății este laborioasă. Reprezentanții ei sunt prezenți la toate evenimentele culturale și nu numai din viața satelor (inaugurări de

---

¹ Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”, Registrul de Procese-verbale ale „Asociației Profesorilor din Satu Mare”; vezi și „Afirmarea”, an V, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1940, p. 31;

școli, sfințiri de biserici, înființări de cămine culturale). Sunt numeroase conferințele susținute în satele din Plasa Carei, la care reprezentanții ASTREI, medici, avocați, profesori, ingineri își oferă serviciile. Importante sunt „școlile de iarnă” sau școlile țărănești, organizate anual câte o lună în perioada iernii. Pe baza unui program clar aici se dezbat și se propun cunoștințe noi, utile locuitorilor satelor. S-au organizat la Tiream și Lucăceni două cursuri de grădinărit la care au participat 36 de oameni din teritoriul plășii. La activitățile din sate ASTRA mobiliza un număr de 35 de intelectuali.

Remarcabilă este activitatea „Reuniunii Femeilor” din Plasa Carei, care însoțeau acțiunile ASTREI încă de la începuturile acesteia și de altfel în întreg Despărțământul Sătmarului.

Aceeași activitate susținută o desfășoară Societatea Culturală „Sentinela de Nord”, constituită la Sanislău, județul Satu Mare (localitate în care s-a născut academicianul Gheorghe Bulgăr), de către un grup de intelectuali și studenți din comună. Această Societate susține activitatea unei biblioteci cu peste 3000 de volume, cultivând interesul pentru lectură, organizează serbări, cursuri de alfabetizare și contribuie la construcția unui cămin cultural în localitate. Activitatea laborioasă este reflectată în paginile unei reviste editată de către Societatea „Sentinela de Nord”, care apare în anul 1925, urmând a fi publicată lunar. Au apărut însă doar șase numere, din motive de ordin financiar. Societatea era condusă de un comitet care aplica un statut întocmit și aprobat în conformitate cu legislația în vigoare. Această Societate s-a înființat în anul 1920 și a fost condusă până în 1925 de avocatul Ioan Maghiaru. Apoi, până în anul 1934 în fruntea ei s-a aflat avocatul Ioan Haias, urmat în perioada 1934 – 1940 de dr. Ioan Cosma.

Scopul declarat al Societății era definit în articolul de fond, intitulat „Să fie lumină”, al revistei omonime cu numărul 2 din 1925¹ în care se menționează „că doresc făclia științei s-o răspândească printre acei ce și azi mai dibuiesc în întuneric”, deoarece „poporul trebuie să iasă odată din haosul de neștiință ce-l învăluie din toate părțile”². În acest articol autorul - redactorul șef al revistei, Grigore Pop, se declară adept al propășirii prin cultură în scopul înfăptuirii idealului de dreptate și egalitate socială a omului din popor. Revista manifestă interes pentru creațiile literare, dar evidențiază și preocupările societății cu privire la educația copiilor, menționând rolul familiei în formarea personalității tânărului.

Tot la Sanislău funcționează din anul 1924 un Cerc al „Astrii”, avându-i ca președinte pe farmacistul Augustin Szabo și casier pe Ioan Tanca. La 4 noiembrie 1928 s-a ținut în comună Adunarea Generală a Despărțământului Carei al „Astrii”, constituind o adevărată sărbătoare națională pentru românii din această zonă.³ „Astra”, care dispunea de fonduri financiare însemnate, a contribuit la construirea Căminului Cultural din Sanislău cu suma de 231.334⁴ lei pentru cumpărarea materialelor de construcție, în timp ce tinerii membri ai Societății „Sentinela de Nord” au asigurat forța de muncă.⁵

„Casa Națională” a fost cerută de intelectualii români sătmăreni, imediat după Unire, nefiind însă realizată. Astfel, în 1926, problema

---

¹ Zora Belean, Ioan Belean, *Aspecte ale activității societății culturale „Sentinela de Nord” din Sanislău (județul Satu Mare)*. În: SCSM, IX-X, 1992-1993, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1993, p. 186;

² *Ibidem*;

³ *Ibidem*, p. 185;

⁴ *Ibidem*;

⁵ *Ibidem*, p. 181-186;

construirii unui așezământ pentru cultura națională română este reluată, iar „Casa Națională” va începe să funcționeze într-un local închiriat. Unul din obiectivele Asociației a fost construirea unei clădiri proprii, care să cuprindă o bibliotecă, sală de concerte și un cinematograf. Municipality a donat Asociației terenul de lângă sediul Pompierilor în anul 1935, când a și început construcția, încheindu-se în anul 1936. Un merit deosebit în realizarea acestui obiectiv l-a avut avocatul dr. Benea Ștefan, primarul orașului, care a fost și președintele Asociației, la conducerea căreia era ajutat de un consiliu constituit din 15 persoane.

În ziarul „Granița” din 13 iulie 1934, ziaristul Horea I. Gheorghiu reia tema construcției „Casei Naționale”.¹ El insistă asupra rolului cultural și național al unui asemenea așezământ. Realitatea este că în anul 1935 s-a început construcția acestui obiectiv, pe un teren pus la dispoziție de Primăria orașului împreună cu suma de 500.000 lei. La aceasta s-au adăugat subscripții din partea Clubului Sportiv „Olimpia”, a Clubului UNION, a Fabricii de Vagoane „Astra”. Primul Consiliu de Administrație a fost format din dr. Ștefan Cherecheș, primarul orașului, Emil Tișcă, directorul Băncii Românești, Octavian Pop, director general al „Casei Noastre”, Augustin Ferențiu, fost primar etc. Proiectul a fost realizat de arhitectul Victor Smigelschi din București.²

Ca un răspuns la propaganda revizionistă dusă de guvernul Ungariei, în România se înființează o societate nonguvernamentală pentru contrabalansarea acesteia. Societatea a fost înființată de Stelian Popescu, fost ministru al Justiției și director al ziarului „Universul”, purtând numele „Liga

---

¹ „Granița”, an I, nr. 76, 13 iulie 1934;

² Gh. I. Ioniță, *op.cit.*, p. 60-61;

Antirevizionistă Română”. Având în vedere că asupra Sătmarului politica de deznaționalizare anterioară anului 1918 a fost puternic resimțită în rândul populației românești, ca și promovarea ideilor iredentiste după 1920, este explicabil faptul că și în Satu Mare s-a înființat o secție a „Ligii Antirevizioniste Române”. Activitatea ei s-a manifestat pe mai multe planuri. Una din preocupările sale a fost dezvoltarea unei activități propagandistice contra revizionismului maghiar. Alta era persuasiunea asupra forurilor administrative pentru promovarea românilor în diferite domenii de activitate din care lipseau sau puteau accede cu dificultate. Astfel, Liga a reușit prin intervențiile sale să determine mutarea unor funcționari maghiari din administrație „a căror prezență nu era dorită și cu atât mai puțin indicată”.¹ A reușit, de asemenea, să impună angajarea unor funcționari și muncitori români în firme particulare prin „anchete la fața locului”. A militat și determinat schimbarea unor nume de străzi, dar și „ștergerea” unor monumente ce aminteau de regimul trecut.

Liga acționa și prin organizarea de serbări, mitinguri, adunări populare în comune. La nivelul municipiului Satu Mare s-au organizat conferințe susținute de oameni politici și intelectuali de prestigiu. Ciclul conferințelor este deschis de ministrul Justiției, dr. Valer Pop și continuat de prof. univ. dr. Ioan Lupaș, prof. Vasile Scurtu, prof. univ. dr. Victor Jinga de la Academia Comercială din Cluj, prof. univ. dr. Sever Pop, prof. univ. dr. Onisifor Ghibu.

Temele conferințelor sunt centrate pe antirevizionism, dar și pe o problematică strict culturală, cum ar fi situația orașelor din Transilvania, sau problema graiurilor din satele românești ca argument al continuității etc.

---

¹ Horia I. Gheorghită, *op.cit.*, p. 54;

Această activitate densă și destul de diversificată îl face pe un ziarist al vremii¹ să afirme în 1935 că efectele activității Ligii sunt încetarea definitivă a propagandei revizioniste, lucru ce trebuie privit cu circumspecție. Președintele acestei organizații era în anul 1935 inginerul Flaviu Șuluțiu.

Începând cu anul 1928, va funcționa și Societatea „Cultul Patriei”, filiala Satu Mare. În momentul constituirii era formată din 29 de persoane, în majoritate militari, primul președinte fiind locotenent-colonelul Gheorghe Pața, comandantul Batalionului de vânători de munte. Va fi mutat la Sighetu Marmației și activitatea Societății va avea de suferit.²

Societăți și asociații cultural-artistice

Un rol deosebit în coagularea spiritualității românești, a intelectualilor dornici să contribuie la formarea și afirmarea acesteia, l-a avut „Casina Română”. Ideea organizării unei „Casine Sătmărene” cu scopuri culturale a fost lansată încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în 1869, de către un grup de intelectuali sătmăreni în frunte cu Ignatie Dărăbant.³ Aceasta a fost amenajată în primii ani ai deceniului al treilea, secolul al XX-lea. În 1923 a fost reamenajată în spațiile puse la dispoziție la hotelul „Europa”. Aici se organizau petreceri, serbări, „seri de înălțare sufletească”. Funcționa în cadrul acesteia o bibliotecă cu sală de lectură.⁴ De exemplu, în septembrie 1923, are loc o serbare organizată de Clubul „Olimpia”. În deschidere dr. Giurgiu I. susține o conferința despre dezvoltarea fizică prin sport. Este urmată de demonstrații de scrimă, dansuri naționale, cuplete, scriitorul G.M. Zamfirescu

---

¹ *Ibidem*;

² Arh. Naț, DJSM, fond PMSM, dosar 3/1928, f.4;

³ Doru Radosav, *Ghid de oraș*, Satu Mare, Ed. Sport-Turism, 1984, p. 26;

⁴ „Satu Mare”, an V, nr. 45, 10 iunie 1923, p. 1;

citește din Alexandru Brătescu-Voinești.¹ Conducerea Casinei era încredințată lui D. Dumitrescu, directorul Băncii Naționale. În urma demisiei acestuia Epaminonda Lucaciu îl propune pe Alexandru Doroș, fost președinte al Tribunalului Satu Mare.

„Casa Culturală” a cuprins toate formele de început ale instituționalizării vieții culturale: baluri, cercuri de literatură, conferințe, primele trupe teatrale, corurile, serbările populare, șezătorile. Între anii 1919 – 1922 se înregistrau „asociațiuni culturale” care promovau la unison actul românesc de cultură: Cercul Cultural, Cassina Română, Ateneul Popular, Cultura Poporului, care în câțiva ani au fost încorporate sub denumirea de „Casa Culturală”. Aici activau artiștii amatori, tinerii orașului, medicii, profesorii, cadrele militare. A avut diferite sedii, o vreme funcționând la Casa Națională, construită în anii 1935-36, unde președinte era avocatul dr. Benea Ștefan.²

Începând cu anul 1938 funcționează Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, având cămine culturale în Ardușat, Bucium, Cetățile, Moșeni și Tămaia (unul în actualul județ Satu Mare). „Casa Școalelor și a Culturii Poporului” are în preocupare întreținerea căminelor culturale în număr de 96, a 25 societăți muzicale și a 29 de biblioteci. În același an menționăm „Societatea Ziariștilor”.

Alte organizații din Satu Mare au fost: „Tinerimea Română”, filiala Satu Mare a societății naționale cu același nume, condusă de Nae Dumitrescu (1935). În mod deosebit Societatea stimulează tinerii elevi de liceu prin

---

¹ *Ibidem*, an V, nr. 74, 19 septembrie 1923, p. 1;

² Vezi *Satu Mare. Ghid cultural*, editat de Inspectoratul pentru Cultură al județului Satu Mare, 1998; Pentru instituții de cultură și artă vezi pe larg Doru Radosav, *Ghid de oraș*, Satu Mare, Ed. Sport-Turism, 1984, p. 12;

organizarea de concursuri școlare pe obiecte de învățământ, câștigătorii acestor concursuri fiind premiați de Societate cu premii în bani sau participarea la excursii organizate în țară. Însăși participarea la concursurile organizate de „Tinerimea Română” era un eveniment important pentru elevii de liceu sătmăreni, un prilej de a călători și de a vizita capitala țării.

„Asociația Tinerilor Intelectuali”, înființată în anul 1932, președinte fiind avocatul Gheorghe Șuta al cărei scop era stimularea tinerilor intelectuali de a participa la viața spirituală a cetății. Asociația organizează spectacole, întruniri, pun în scenă piese de teatru, cum s-a întâmplat în noiembrie 1933, când membrii asociației au prezentat comedia „Amedeu Stânjenel” de Vasile Rodan și Vlădoianu. Se remarcă Pop Ștefan, Iancu V., Alex Nicorescu, Pop Alexandru, Ceghi Paul, Flontaș Ioan, Maria Achim, Floarea Bandulea, Pop Anuța. Este prezent în spectacol un trio de mandolină, format din frații Gregorovici.

În anul 1934 se înființează, sub președinția preotului Meletie Răuțu, secția sătmăreană a „Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor”, iar în 1938 ia ființă „Uniunea Societăților Culturale”, cu scopul de a propaga cultura română.¹

Existau și cluburi ale marilor întreprinderi, în care se organizau activități cultural-artistice recreative. Un bun exemplu îl constituie Clubul Uzinei Unio, în care a funcționat inițial un cinematograf - „Metalul”, unde înainte de Al Doilea Război Mondial aveau loc serate literare și chiar spectacole de operă.

---

¹ Vezi pe larg Doru Radosav, *Ghid de oraș*, Satu Mare, Ed. Sport-Turism, 1984, p. 12;

Societăți și asociații profesionale ale cadrelor didactice

Dintre societățile culturale care funcționau pe teritoriul actual al județului, fără îndoială un rol extrem de important l-au avut „Reuniunile Învățătorești”.

Reuniunea Învățătorilor reprezintă Asociația Cadrelor Didactice cu o tradiție îndelungată și cu o contribuție deosebită la susținerea culturii românești prin instituțiile de învățământ. Reuniunile Învățătorești au contribuit la crearea unei coeziuni între dascăli, la creșterea rolului școlii ca nucleu de rezistență față de procesul de maghiarizare și mai ales de afirmare a culturii românești, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Inițiativa organizării unor asociații ale învățătorilor a aparținut unui sătmărean, cărturarului Petru Bran. Acesta, încă din 1862, lansează de la Satu Mare ideea organizării unui Congres al Învățătorilor și Profesorilor Români din Transilvania și asocierea acestora în „congregațiuni învățătorești”, cu rolul de a rezolva probleme de natură economică și administrative ale învățământului și de a sistematiza și unifica munca profesorilor. În același timp aceste congregații urmau să-i reprezinte pe învățători în relația cu autoritățile guvernamentale „spre folosul și onoarea națiunii”. Această inițiativă s-a concretizat prin organizarea în 1864 a unei Conferințe a Învățătorilor din oraș.¹ Reuniunile Învățătorești în comitatul Satu Mare au luat ființă prin râvna deosebită a vicarului Foraneu de la Carei, Gheorghe Marchiș. El este inițiatorul unei întruniri a învățătorilor și intelectualilor vremii la 30 mai 1881, la Seini,² cu scopul de a înființa o reuniune a

---

¹ „Amicul școlii”, Sibiu, 1862, p. 99-101, 109-112 și Onisifor Ghibu, *Chestiunea concentrării profesorilor români sub scutul Asociațiunii*, Sibiu, 1913, p. 4, Doru Radosav, *Ghid de oraș...*, p. 26;

² Vezi „Viața școlară”, 1929, p. 6;

învățătorilor români de la școlile confesionale din județ. Cu acest prilej se înființează o comisie formată din protopopii Ioane Marcu, Ștefan Biliț, Alexandru Erdös, Atanasie Cotoț, dr. Vasile Lucaciu, învățătorii Ilie Pop, Vasile Sabău, Gheorghe Pteancu, Alexandru Huban, președinte fiind Gheorghe Marchiș. Comisia întrunită la Satu Mare, din care făcea parte și părintele Constantin Lucaciu¹ a redactat și apoi a aprobat statutul într-o ședință din 5 iulie 1881, hotărând convocarea Adunării de constituire a Reuniunii Învățătorești în luna august la Baia Mare. Aici s-a ales primul birou al Reuniunii, în frunte cu președintele ei, vicarul Gheorghe Marchiș, vicepreședinte fiind Ștefan Biliț și secretar Gheorghe Pteancu. Reuniunea s-a format după episcopii, urmând să se formeze o Reuniune a Arhidiaconatului Părților Sătmărene ce aparțineau Episcopiei din Oradea, limita fiind râul Someș și alta pentru părțile sătmărene ce aparțineau Episcopiei de Gherla, pe malul drept al Someșului. Funcționarea Reuniunilor a fost aprobată de către ministerul de resort la 7 decembrie 1882, moment în care își începe activitatea. Primele adunări a Reuniunilor constituite pe dieceze au avut loc la 19 iulie 1883 în Biserica din Carei, unde se fac cunoscute statutele aprobate de Ministerul Instrucției, pentru cealaltă Reuniune prima adunare a avut loc la 8 septembrie 1883 la Pomi. Reuniunea avea 4 cercuri filiale: Carei-Eriu, Homorod-Mădăraș, Supur, Ardușat-Someș. Scopurile Reuniunii erau cultivarea și susținerea „luminării poporului prin învățători”, apoi trezirea conștiinței naționale în poporul românesc de pe aceste meleaguri. Anual se organizează adunări generale unde se stabilesc acțiuni și activități concrete, subiacente principalelor scopuri. În afara acestor obiective principale, din dările de seamă ale adunărilor constatăm că reuniunile erau preocupate și de

---

¹ *Ibidem*, 1934, p. 10-12;

probleme economice și nu mai puțin de aspecte ale formării și perfecționării profesionale, de informarea proprie a dascălilor în domeniile pedagogic și cultural.

La adunarea din 1892 de la Sânmiclăuș se hotărăște editarea unei reviste pedagogice împreună cu învățătorii sălăjeni. Văzând rolul important al ASTREI, cât și activitatea susținută desfășurată în despărțămintele ei, Reuniunea a hotărât la adunarea din Tătăraști, din 1906, să se înscrie ca membră a ASTREI.

După 1926, o parte din județ, cu orașele Carei și Tășnad, va fi înglobată în județul Sălaj, activitatea Reuniunilor Învățătorești continuând în cadrele județului respectiv. Astfel, la Tășnad a fost organizată la 5 noiembrie 1926 în prezența a 35 de învățători și avea în componere 7 cercuri culturale (Sărăuad, Săuca, Boian, Silvaș, Satu Mic, Santău, Hotoan). Scopurile sunt legate de informarea și susținerea drepturilor învățătorilor ca și de dezvoltarea și promovarea culturii membrilor săi.¹

Pe teritoriul județului Satu Mare, în perioada interbelică a funcționat, de asemenea, „Asociația Învățătorimii Județului Satu Mare”. Ea are o activitate susținută. În 1935, la 13 septembrie, asociația organizează o Adunare Generală la Satu Mare, unde este ales un nou organ de conducere, în frunte cu învățătorul Gheorghe Medan din Baia Mare, vicepreședinte fiind ales Niculiță Pop din Satu Mare, secretar general școlar Petre Stețiu din Satu Mare, casier Petre Naghi din Satu Mare. Ca director al „Casei Învățătorului” a fost ales sătmăreanul Dumitru Mureșian.

Sintagma „Asociația Învățătorimii” a fost utilizată cu scopul de a include în asociație nu numai profesori, ci și învățători, bibliotecari și alți

---

¹ Dănuț Pop, *op.cit.*, p. 216-220;

oameni de litere și toți cei ce se ocupau de educația copiilor și a tineretului. În comitetul de conducere au fost aleși profesori, învățători și bibliotecari din orașele Satu Mare, Baia Mare și din comunele Seini, Ardud, Șomcuta Mare, Oaș, Ugocea.¹ La Casa Învățătorilor s-au pus bazele „Asociației Tinerimii Locale”, care a organizat cu precădere acțiuni de propagandă culturală și națională. În același timp „Casa Învățătorului” dispunea de un internat în care erau cazate cadrele didactice venite ocazional în oraș și mai ales copiii personalului didactic și nedidactic din învățământ, care plăteau o taxă mai mică pentru internat decât ceilalți elevi cazați. Acest internat a contribuit într-o măsură importantă la creșterea șanselor de acces la școlarizare pentru copiii din mediul rural în special.

Filiala Satu Mare a „Asociației Profesorilor Secundari” a fost înființată din inițiativa profesorului Eugen Seleș, director al Liceului „Mihai Eminescu”. Ședința de constituire a avut loc în 14 noiembrie 1926, la liceu, în prezența a 24 de profesori titulari din oraș. Este ales primul Comitet de conducere a Asociației, format din șase membri. Președinte a fost ales Gavril Barbul, profesor la Liceul „Mihai Eminescu”, vicepreședinte prof. Gheorghe Dragoș, director al Școlii Superioare Comerciale, Iancu Zaharia, profesor la Școala Normală, Livia Colda, profesor la Școala Profesională de Fete, Ștefan Focșa director al Școlii de Meserii și Irina Popp, director al Școlii Secundare de Fete.

În prima ședință se stabilesc scopurile Asociației, conform Regulamentului Asociației Naționale. Acestea sunt în principal centrate pe două obiective principale, intensificarea pregătirii profesionale și a activității culturale și protecția socială a corpului didactic, așa cum reiese din cuvântul

---

¹ *Ibidem*;

profesorului Gheorghe Dragoș, rostit la ședința respectivă. El spune: „Asociația are ca scop îmbunătățirea materială a corpului didactic și intensificarea muncii culturale-pedagogice pentru mărirea prestigiului nostru față de toți locuitorii.”¹ Se cere din partea membrilor o atitudine activă, care să asigure o importanță corespunzătoare în viața culturală a orașului acestei Asociații. Aceasta își propune, de asemenea, să fie reprezentanta profesorilor în raporturile cu autoritățile, impunându-le cerințele cadrelor didactice. În ceea ce privește activitatea culturală ce se va desfășura de către membrii asociației, aceștia își însușesc ideea lansată de Eugen Seleș - președintele ASTREI - ca „Asociația să meargă mână în mână în activitatea ei culturală cu ASTRA.”² Conferințele susținute de profesorii membri ai asociației, serbările organizate la aniversarea evenimentelor istorice sunt cuprinse în programul manifestărilor ASTREI. În aceeași zi are loc prima reuniune a comitetului ales, care întocmește un Memoriu ce va fi trimis la București către Asociația Națională a Profesorilor Secundari, în care sunt formulate cereri de ordin material, leafa lunară de 560 de lei aur pentru profesorii titulari, 5 gradații la 5 ani care să însemne creșterea salariului cu câte 25%, mărirea cotelor pentru orele suplimentare la minimum 10 lei aur, mărirea diurnelor (indemnizațiilor) directorilor la 100 de lei, cota de 50% suplimentară care se acordă profesorilor din alte județe mutați în județele de graniță să se acorde tuturor membrilor, indiferent de județul de naștere. Membrii Asociației vor plăti o cotizație de 10 lei lunar, iar pentru constituirea unui fond de întrajutorare să se aplice metodele altor organizații similare, anume organizarea de petreceri și alte acțiuni.

---

¹ Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu”, Proces-verbal nr. 1/14 noiembrie 1926. În: Condica „Asociației Profesorilor Secundari, filiala Satu Mare”, f. 1, document;

² *Loc. cit.*, f. 2;

Pentru a fi cunoscut faptul că s-a înființat această Asociație este trimisă o înștiințare către autoritățile locale.

În ședințele următoare prevalează problematica promovării și apărării drepturilor salariale ale cadrelor didactice, a discriminărilor existente între titulari pe de-o parte și „cursiști” (absolvenți ai cursurilor universitare după 1919) și profesorii suplinitori.

Asociația Profesorilor Secundari din Satu Mare este o prezență activă în dezbaterile viitoarei Legi a învățământului secundar. Astfel Ștefan Focșa și Gheorghe Dragoș sunt delegați la Adunarea Generală a Asociației Naționale a Profesorilor Secundari de la Constanța, care a avut loc între 25 și 27 martie 1927, unde vor susține dezideratele formulate de membrii asociației din Satu Mare, în număr de 14 (printre acestea: gratuitatea pe transportul CFR pentru o călătorie dus-întors în perioada concediului de vară pentru cadrele didactice și familiile acestora, punerea la dispoziție a camerelor din vilele închiriate de minister și pentru cadrele didactice, nu numai pentru funcționarii acestora, așezarea suplinitorilor la nivelul titularilor din punct de vedere al salarizării, cotizația lunară de 10 lei etc.)¹. Reprezentanți ai Asociației vor participa în mod sistematic la Adunările Generale ale Asociației la nivel național, punând în fața acestora doleanțele cadrelor didactice din învățământul secundar sătmărean. De asemenea reprezentanți ai Asociației vor participa la Congresele acesteia organizate la București (ex. Aurel Ghitta și Ioan Grecu, în 1928 etc.).

Procese-verbale încheiate în urmă ședințelor Asociației relevă o bogată activitate educativă extrașcolară organizată de cadrele didactice din învățământul secundar. Lunar sau cu o frecvență mai mare sunt organizate

---

¹ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 15 martie 1927;

conferințe, baluri, excursii etc. În 1928, împreună cu alți intelectuali din oraș se organizează o trupă de teatru de amatori, care va da spectacole în sala teatrului „Nottara”.¹

O problemă aparte, revenind periodic în dezbaterile Comitetului de conducere al Asociației, este „introducerea în sânul asociației a intereselor particulare și de partid”, de către unii membri care fac politică militantă. Față de asemenea manifestări membrii Asociației își exprimă dezaprobarea și protestează împotriva „introducerii politicii în sânul organizației”.² În aceeași ordine de idei membrii asociației se opun încercărilor de manipulare a cadrelor didactice de către Ministerul Instrucțiunii, în ceea ce privește susținerea unor cadre didactice în funcțiile de conducere la nivel județean sau regional.³

Desființarea Școlii Normale de Învățători din Satu Mare și mutarea ei la Carei este primită cu proteste de Asociație, membrii acesteia solidarizându-se cu directorul școlii, Victor Mathei, susținând poziția profesorului Ioan Florea, care era pentru menținerea acesteia în Satu Mare, lucru ce nu s-a reușit până la urmă.⁴

Societatea primește vizita unor demnitari, deputați participanți la congrese internaționale (de exemplu vizita profesorului Haneș, președinte al grupului profesorilor parlamentari).⁵ Întâlnirile cu aceștia sunt folosite pentru a transmite la Ministerul Instrucțiunii doleanțele profesorilor. Exemplul concludent este întâlnirea cu profesorul Haneș, parlamentar căruia i se

---

¹ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 6 aprilie 1928;

² *Loc. cit.*, Proces-verbal din 2 mai 1928;

³ *Loc. cit.*, idem;

⁴ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 5 septembrie 1929;

⁵ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 13 septembrie 1929;

prezintă mai multe probleme și propuneri pentru optimizarea procesului de învățământ, cum ar fi: menținerea Școlii Normale în Satu Mare, creșteri salariale, avizarea oricăror modificări legislative de către asociațiile locale ale profesorilor secundari, posibilitatea clasificării elevilor de liceu de către profesorii de dexterități, transferări și numiri în mai și iunie, revenirea la 8 clase în liceu, numirea mai multor profesori din liceul respectiv în comisiile de bacalaureat, modificarea Legii învățământului în Școlile Comerciale, utilizarea corectă a sporului de 50% pentru ziua culturală (!), reducerea de 50% pentru transportul CFR etc. Ca o constantă a activității este solidaritatea profesorilor pentru realizarea scopurilor propuse și simpatia față de politica reformatoare a ministrului dr. Constantin Angelescu.

Activitatea Asociației este deosebit de susținută până în 1935, când la conducerea ei este profesorul Gavril Barbul, mult mai atenuată – cel puțin după cum rezultă din Procesele-verbale păstrate în arhiva Liceului în perioada 1935-1940. Asociația va fi condusă până în 7 martie 1935 de către profesorul Gavril Barbul.¹ De la acea dată funcția va fi transferată profesorului Vasile Scurtu, care va conduce organizația până în anul 1940.

Societăți și asociații sportive, pentru petrecerea timpului liber

În ceea ce privește domeniul sportiv au activat: „Asociația Sportivă din Satu Mare” care este cea mai veche organizație asociativă. Aici se practica mai multe sporturi: tenis, scrimă, fotbal și regală (canoe). Președintele organizației a fost Domahidi István și a avut 2400 de membri înscriși.

---

¹ *Loc. cit.*, Proces-verbal din 7 martie 1935;

„Asociația Culturiștilor Muncitori” a fost fondată în anul 1920. Aici se practica judo și fotbal. Președintele asociației a fost Scholtz Emil și a avut 2100 de membri.

„Clubul Sportiv Olimpia” a fost fondat în anul 1921. Aici se practica tenis, canoe, box și fotbal. Președintele asociației a fost dr. Ardelean Octavian și a avut 3500 de membri.

„Clubul Sportiv CFR” a fost fondat în anul 1935. Președintele clubului a fost Țârlea Sabin și avea 1600 de membri. Aici se practica fotbal.

„Asociația Sportivă BARKOCHBA” a fost fondată în anul 1924, având secții de tenis și fotbal. Președintele acestei asociații a fost Borgida Endre și a avut 1800 de membri.¹

În anul 1940 existau și o societate de pescuit și 10 asociații de vânătoare.²

Societăți și asociații profesionale, religioase și de întraajutorare

Au funcționat în Satu Mare și asociații profesionale pe domenii de activitate, de exemplu: „Stația” – condusă de un comitet, „Locomotiva” – condusă de Petru Surducan, „Nivel-Metru” – condusă de I. Iederan, toate în cadrul căilor ferate. Tot în Satu Mare a activat „Asociația Micilor Industriași și Comercianți Români” pentru care autoritățile au achiziționat un imobil pe strada Tudor Vladimirescu din municipiul Satu Mare. În fruntea ei se afla deputatul Flaviu Șuluțiu ca președinte de onoare și prof. Aurel Sântion, președinte executiv. Principala preocupare a asociației era sprijinirea membrilor în ocuparea unor locuri de muncă. Asociația are o bibliotecă înființată prin colectă publică și o formație muzicală proprie. O altă

---

¹ Dănuț Pop, *op.cit.*, p. 144;

² Arh. Naț, DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 57;

preocupare a asociației era petrecerea timpului liber a membrilor. În anul 1938 funcționa și „Cercul Cultural Român CFR”.¹

„Asociația Româncelor Sătmărene”, a fost înființată din inițiativa Lucreției Barbul, soția dr. Eugen Barbul. Evenimentul a avut loc în 9 octombrie 1926, când s-a organizat o întrunire importantă așa cum este prezentat în presa vremii. Așa cum arată în articolul respectiv Maria A. Damian, scopul Asociației este „religios, filantropic, național și cultural.”² Asociația se află de la început sub patronajul prefectului județului, dr. Ilie C. Barbul care este ales președinte de onoare al Asociației. În funcția de președinte a fost aleasă Lucreția Barbul.³ Asociația s-a bucurat de la început de un interes deosebit din partea protipendadei feminine sătmărene așa încât „toate doamnele din societatea sătmăreană s-au înscris ca membre ale asociației” se spune în articolul din revista „Afirmarea” la care ne-am referit. Societatea avea obiective religioase, filantropice, naționale. Ea s-a bucurat de notorietate și recunoaștere pe plan național, atâta vreme cât soția mareșalului Alexandru Averescu – Clotilda Averescu a acceptat să fie patroana Societății, iar Emiliana Hossu Longhin primind președinția de onoare. Primul membru de onoare al Asociației (bărbat) a fost proclamat P.S. episcopul Iuliu Hossu „pentru bunele îndrumări date și pentru frumoasa donație făcută asociației.” Pe parcurs a mai fost primit ca membru de onoare dr. Octavian Pop, director al Băncii „Casa Noastră” care administra fondurile Asociației și care a reușit să o salveze de la pierdere în perioada crizei, ceea ce nu fost un element specific celorlalte asociații în perioada 1929-1933.

---

¹ Horia I. Gheorghiiță, *op. cit.*, p. 94-95;

² „Afirmarea”, an III, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1938, p. 9-10 ;

³ Arh. Naț, DJSM, fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 57/1945, f. 12;

Principala preocupare, încă de la început, a fost colectarea de fonduri pentru clădirea bisericilor românești, Biserica Ortodoxă și Biserica Greco-Catolică (prima funcționa într-o capelă, cealaltă era o ruină). Până în 1932, când s-a început construcția Catedralei Greco-Catolice Asociația strânsese 3,5 milioane de lei (să reținem că întreaga sumă a reprezentat în jur de 15.000.000 lei la valoarea anului 1938). Pentru Catedrala Ortodoxă strânseseră suma de 200. 000 lei, sprijinind Societatea „Altarul” care era implicată cu multă sârguință în colectarea fondurilor pentru construcția acesteia. S-au mai acordat ajutoare bisericilor românești din județ și capelei Liceului de Fete din Satu Mare. Societatea a organizat pelerinaje la Șișești, la mormântul marelui patriot dr. Vasile Lucaciu. De altfel Asociația a susținut și ridicarea stătuiei marelui bărbat al neamului prin donarea sumei de 31.300 lei. A făcut, de asemenea donații „Casei Naționale”, cumpărând acțiuni în valoare de 20.000 lei și organizând o serată, iar beneficiul obținut de 10.000 lei fiind cedat acesteia. Un moment semnificativ în realizarea scopului național reprezintă protestul împotriva discursului revizionist al lui Mussolini, îndreptat împotriva intereselor României. De altfel reprezentanții Asociației au avut o poziție activă în cadrul „Ligii Antirevizioniste”. Asociația înmânează un album cu fotografii ducesei de Athol (care susținea poziția României în Camera comunelor din Parlamentul Angliei), cu ocazia vizitei acesteia în țară, la trecerea prin gara orașului Satu Mare.

Unul dintre scopuri era filantropic, acesta manifestându-se în diverse forme. De notorietate era faptul că Asociația a organizat în clădirea Casei Albe un cabinet medical în care se dădeau consultații gratuite săracilor.

În perioada interbelică s-au înregistrat și alte asemenea asociații: Societatea „Altarul” având-o președintă pe Aida Focșa, care reunea un grup

numeros de doamne; Societatea „Crucea Roșie” condusă de Sabina Calefariu, soție de colonel, având peste 120 de membre; „Societatea Femeilor Sătmărene” prezidată de Alexandrina Pop, aflată în strânsă legătură cu ASTRA; „Societatea tinerelor fete sătmărene” având-o președintă pe Eliza Lucaciu, funcționară la primărie.

Alte asociații care funcționau în perioada anilor 1930 pentru ajutorarea săracilor prin biserică erau „Asociația Femeilor Greco-Catolice Române”, condusă de Cornelia Ungur, Spitalul de Bătrâni Orășenesc, înființat de dr. Șt. Benea, Crucea Roșie Orășenească.

„Asociația Pensionarilor” a fost înființată de șeful poliției Tankóczy Gyula, întrunind 800 de membri. Președintele Asociației a fost ales Augustin Ferenciu.

„Asociația Handicapaților” a fost înființată cu scopul de a susține și apăra drepturile răniților de război, a văduvelor și orfanilor de război. De asemenea, la 1 ianuarie 1924 s-a înființat „Cercul de Citire al Industriașilor”, pentru ajutorarea muncitorilor invalizi.¹

„Sindicatul Funcționarilor Particulari și a Angajaților din Comerț” a fost înființat în anul 1930 și era afiliat organizației centrale cu sediul la București. Această organizație a fost preocupată de problemele provocate de șomaj, a oferit ajutoare intelectuale și celor ce activau în comerț. Președintele sindicatului a fost Bretler Tibor.

---

¹ *Loc. cit.*, f. 11;

V.2.3 Societăți și asociații aparținând minorităților

Societăți și asociații cultural-artistice și naționale

Conform monografiei județului Satu Mare întocmită de Sámuel Borovski, în 1915 în județ funcționau 9 societăți culturale maghiare¹. Astfel în Baia Mare funcționau: Casino-egyesület [Asociația Casino], înființată în 1834, care avea sediu propriu cu bibliotecă cuprinzând 2000 de volume. Împreună cu „Polgári kör” [Cercul Civil], înființat în 1894, funcționau în clădirea actuală a restaurantului „Miorița”. Această societate își încetează activitatea în 1919 și o reia în anul 1922 sub conducerea dr. Pruszenszky Zoltán. În 1925 președintele asociației era Vajay Károly, la inițiativa căruia se înființează Corul Asociației sub conducerea lui Hoffman Ferencz.² Nőegylet [Societatea Femeilor], înființată în 1861 a susținut mai multe grădinițe; Múzeum-egylet [Societatea Muzeală], care a gestionat o colecție muzeală bogată, cea de etnografie fiind deosebit de valoroasă; Societatea de Artiști Amatori, înființată în 1796. La Carei funcționa încă Kölcsey-Egyesület [Societatea Kölcsey], înființată în 1897. În Satu Mare mai funcționau trei societăți maghiare: Széchenyi Társulat [Societatea Széchenyi], înființată în 1882; Kölcsey-Kör [Cercul Kölcsey], care funcționa din 1891; Muzsika és Dalegyesület [Asociația de Muzică și Cânt], înființată în 1875.

Din 1926 funcționează „Deutsche Schwäbische Volksgemeinschaft”, societate care avea ca scop redeschimbarea națională a populației germane din zona Careiului.

---

¹ S. Borovszki, *op. cit.*;

² Csaba Csirák, *A szatmári színjátszás otthonai* [Sediile Teatrului din Satu Mare], Satu Mare, 2003, p. 23;

„Cercul Cetățenesc” aniversa în anul 1933, 100 de ani de existență. Această adunare avea menirea de a întreține viața spirituală și culturală a orașului. În clădirea Asociației funcționa o bibliotecă ce dispunea și de o sală de lectură și de conversație, dar și de un restaurant și grădină de vară. Asociația a organizat și corul constituit din zece femei și zece bărbați, dirijat de Hoffman Ferenc.

„Asociația Kölcsey” a fost fondată în anul 1891 în scopul de a focaliza activitatea culturală, științifică și artistică destinată tinerilor maghiari. A colectat operele lui Kölcsey Ferenc, având obiectivul realizării unui muzeu dedicat acestuia. Primul director a fost groful Vécsey József. De la înființare Asociația a suferit mai multe schimbări provocate de Război. În anul 1930, după ce dispăruse, a fost reactivată de preotul reformat Debreczeni István. În fiecare săptămână se țineau discursuri literare și științifice cu participarea a 500-600 de persoane.

Societăți și asociații profesionale¹

„Casa Meșteșugarilor” (fostul Cinematograf „Popular”) a fost ridicată în anul 1911, după proiectul inginerului Tóásó Pál. Inaugurarea edificiului a avut loc în 8 decembrie 1912 (10 august 1912²). Această instituție a continuat activitatea lui Tabajdi Lajos, care înfiinșase în urmă cu 50 de ani „Cercul Meșteșugarilor Tineri”. Ideea acestuia a fost reluată după anul 1900 de șeful poliției din Satu Mare Tankóczi Gyula, care a finalizat-o prin Asociația constituită în 1911, dispunând de clădire proprie ce includea o sală de lectură, un restaurant, o sală de jocuri. Aici au fost susținute de-a lungul mai multor ani diferite cursuri pentru meșteșugari, s-au organizat concerte, spectacole,

---

¹ Pentru Societăți și Asociații vezi pe larg Gyula Tankóczi, *op. cit.*;

² *Ibidem*, p. 33;

baluri și întruniri pentru membri. Asociația a organizat o orchestră proprie, condusă de un profesor de muzică și un cor cu peste 50 de membri.

„Cercul Tinerilor Comercianți” a luat ființă în anul 1883 în casa Vécsey (actualul sediu al Secției de Artă a Muzeului Județean), iar ulterior sediul a fost stabilit pe strada Petru Rareș, nr. 11. Scopul Asociației a fost de a opri pătrunderea ideilor marxiste și socialiste în rândul tinerilor, ca și menținerea nivelului profesional al angajaților din comerț. În anul 1933 a dobândit statut juridic și s-a transformat în „Asociația Angajaților Comerciali din Satu Mare”. Conducătorul acestei Asociații a fost Peleske Miklós și a avut 162 de membri.

Societăți și asociații religioase și de întrajutorare

Pe teritoriul județului funcționau în 1920 un număr de șapte societăți cu caracter filantropic „Caritasul Catolic” [Katolikus Káritász], reuniune filantropică a doamnelor, Reuniunea Cecil [Cecil egylet], Reuniunea Doamnelor Izraelite [Izraeli Nőegylet], Reuniunea pentru Ocrotirea Mamelor și a Copiilor Sugari [Anya és csecsemő védő egylet], Reuniunea Filerilor [Fillér egylet], Secția locală a Crucii Roșii [Vöröskereszt helyi fiókja].

Ne vom referi în continuare la societăți și asociații culturale și filantropice aparținând minorităților, care funcționau în Satu Mare în deceniul patru al secolului al XX-lea. Surse importante de informații în acest sens reprezintă Monografiile orașului Satu Mare, redactate de Horea I. Gheorghiuță, ziarist, observator atent al evenimentelor, precum și cea a lui Gyula Tankóczi, personalitate activă în administrația comitatului și orașului Satu Mare, publicate în anul 1935, respectiv 1936.

În anul 1938 funcționau încă Cercul „Kölcsey”; „Reuniunea Tinerilor Catolici”; „Asociația Culturală Germană”; „Reuniunea Suzana Lorántffy”.¹ Asociația „Lorántffy Zsuzsanna” a fost înființată după anul 1900, în vederea menținerii credinței religioase reformate și pentru creșterea și educarea fetelor orfane. Ideea înființării unei astfel de organizații a încolțit în momentul naționalizării școlilor orășenești și religioase. Prima directoare a Asociației a fost Nagy Béláné. Scopul acesteia a fost de ajutorare materială și spirituală a școlilor de fete și înființarea Școlii Normale de Fete Reformate.

„Asociația Flăcăilor Romano-Catolici” funcționa în Carei, fiind înființată în 22 ianuarie 1899 sub îndrumarea lui Bodnár Gáspár. Dispunea de clădire proprie, organizând un cor constituit din 64 de persoane. Asociația era condusă de câte un președinte civil și unul religios.

„Corul Bisericii Reformate din Némethi” a fost înființat în anul 1898, fiind dirijat de Saja Sándor.

„Caritasul Catolic” este o organizație înființată în anul 1916, cu scopul de a asocia grupurile caritabile, care activau în cadrul Episcopiei. Una din primele asociații caritabile a fost „Asociația Femeilor Caritabile”, înființată în 1851 și a funcționat sub tutela episcopului Hám János, care s-a bazat pe femeile orașului, indiferent de religia acestora. „Caritasul Catolic” s-a constituit prin strădania preotului catolic Benkő József. Până în mai 1917 a funcționat numai ca Cerc al Bărbaților Catolici, după care a fost transformat în asociație. Principalul obiectiv al Asociației a fost ajutorarea săracilor, a copiilor, colectarea donațiilor pentru diferite sărbători.

---

¹ *Enciclopedia României*, p. 391;

Mai funcționa la Carei „Asociația Culturală a Șvabilor”, „Clubul Fetelor Romano-Catolice”, Asociația „Altarul Maghiar Romano-Catolic”, care avea drept scop colectarea fondurilor pentru ajutorarea săracilor.

Societăți și asociații culturale, caritabile și naționale ale minorității evreiești¹

„Asociația Caritabilă a Femeilor Mozaice” și Masa Sf. Elisabeta (cantina populară) s-a înființat la 18 noiembrie 1890 și a funcționat până în anul 1938, pe strada Kölcsey la nr. 27. Asociația organiza spectacole, serate, baluri, la care colecta fonduri pentru cantina socială pe care o patrona, dar și pentru ajutorarea copiilor săraci. În 1938 avea 750 de membri, asigurând hrana pentru 500 de persoane și donând anual 110.000 lei pentru activități caritabile.

În anul 1930 activau încă în județul și orașul Satu Mare următoarele organizații evreiești: „Îngrijitorul Orfanilor Evrei”, care a funcționat din anii '20, în Casa Băieților Orfani de pe strada Hunyadi (azi strada Simion Bărnuțiu). Președintele acestei asociații de întraajutorare a fost dr. Fischer Sámuel. Asociația a fost înființată inițial pentru ajutorarea celor rămași orfani după Primul Război Mondial, având ca scop educarea copiilor și învățarea unei meserii. Avea în custodie peste 200 de copii, indiferent de religie. În anul 1935, luna decembrie această asociație mai organiza încă activități caritabile. Alte asociații caritabile din aceeași perioadă sunt „Asociația Meșteșugarilor Evrei”, „Asociația Spitalului Evreiesc”. „Spitalul de Bătrâni al Meșteșugarilor Mici Evrei” a fost asociația care urmărea menținerea nivelului cultural al micilor meșteșugari prin organizarea de activități

---

¹ Vezi pe larg Csaba Csirák, *Szatmári zsidó emlékek* [Comunitatea evreiască din Satu Mare], Satu Mare, 2001;

recreative, cultural-artistică. Președintele asociației a fost Fischer József. Această asociație întreține Casa de Bătrâni a meșteșugarilor din fondurile colectate. „Asociația Națională Izraelită a Patronajului”, filiala Satu Mare, a luat ființă la 6 noiembrie 1910 cu scopul de a sprijini copiii orfani și săraci pentru a-i salva din degradarea socială. Această asociație susținea activitățile caritabile din donații. „Asociația Îngrijitorilor Ascunși ai Bolnavilor Săraci” a funcționat între cele două Războaie Mondiale și a fost înființată de Frischmann Miksáné, cu scopul de a îngriji bolnavii nevoiași. Fiindcă a fost o asociație anonimă, nu s-au transmis prea multe date despre activitatea acesteia.¹

IV.2.4 Presa sătmăreană în perioada interbelică

Alături de alte instituții cu scopuri culturale și naționale, presa ocupă un loc important în biografia spirituală și socială a Sătmarului. Ea a făcut obiectul a numeroase studii și lucrări de o deosebită acribie realizate de criticul și istoricul literar sătmărean Nae Antonescu, care a fost preocupat în special de cercetarea și punerea în valoare a revistelor literare din peisajul presei sătmărene interbelice, realizând și un studiu privind bibliografia presei românești sătmărene pentru perioada interbelică.²

Un studiu monografic exhaustiv al revistei literare „Afirmarea” a realizat Vasile Leschian, în anul 2004.³ De asemenea, Gheorghe Toduț selectează articolele cu referire la cultura sătmăreană din această perioadă,

---

¹ Csaba Csirák, *op.cit.*, 236-240;

² Nae Antonescu, *Bibliografia periodicelor sătmărene românești (1918 – 1940)*. În: SMSC XI-XII, 1994-1995, p. 372-379;

³ Vasile Leschian, *Afirmarea – studiu monografic*, Baia Mare, Ed. Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, 2004;

realizând un studiu privind unele aspecte ale evoluției presei sătmărene între cele două Războaie Mondiale.¹

Ca și celelalte domenii ale culturii și societății sătmărene, presa cunoaște în perioada interbelică o dezvoltare firească. Dacă înainte de 1918 a ființat pentru scurt timp, în deceniul nouă al secolului al XIX-lea, o singură revistă în limba română - „Revista Catolică”, revistă religioasă, rodul strădaniilor lui Vasile Lucaciu - toate celelalte publicații fiind publicate în limba maghiară (vezi anexa 7), în perioada la care ne referim vor apărea ziare și reviste românești diverse (independente, economice, de partid, culturale etc.), alături de care vor continua să existe un număr important de publicații aparținând minorităților, scrise în limba maghiară sau germană.

În comparație cu publicațiile maghiare din părțile sătmărene, cele românești erau, cel puțin în primul deceniu de după Unire, inferioare ca număr și fără stabilitate economică.²

Nae Antonescu, preocupat de revistele transilvănene și exeget al presei sătmărene, a semnalat în presa locală sătmăreană apariția celui de-al treilea volum al bibliografiei naționale românești retrospective, intitulat „Publicațiile periodice românești” ce înregistrează ziarele, gazetele și revistele apărute între anii 1919-1924, în care sunt descrise un număr de 13 apariții sătmărene³: o publicație oficială administrativă, una teatrală, 6 ziare – gazete și 5 reviste⁴. „Țara de Sus” apare în acest volum cap de serie a publicațiilor sătmărene.⁵

---

¹ Vezi *Cultura sătmăreană în presa interbelică*, Ed. Solstițiu, Satu Mare, 2003;

² *Publicații periodice românești*, tom III, 1919-1924, București, Editura Academiei RSR, 1987;

³ *Ibidem*;

⁴ *Ibidem*;

⁵ *Ibidem*;

Singura publicație, „Satu Mare”, apare o perioadă mai lungă de timp, între anii 1919-1938, bucurându-se de stabilitate. Director al acestui *Organ al Partidului Național Român* a fost Dariu Pop. Este principalul ziar al orașului și s-a tipărit fără întrerupere până în anul 1938. Majoritatea informațiilor politice, economice, culturale din perioada interbelică pot fi consultate în colecția acestui ziar. Celelalte publicații au avut o viață grea, apariții sporadice, mai ales din cauze financiare. Pe lângă aceste dificultăți, alți factori, care au influențat negativ dezvoltarea presei românești în primii ani de după reîntregirea țării sunt oglindiți în aspectele fizice ale publicațiilor. Multe dintre publicațiile românești nu-și respectau periodicitatea înscrisă în caseta redacțională, își schimbau tipografia de la un număr la altul (ceea ce denotă faptul că aveau dificultăți financiare și nu erau sprijinite de asociații economice, iar subvențiile de la stat erau insuficiente). Prețul abonamentelor se modifica frecvent, în funcție de prețul hârtiei sau al procesului tipografic, ceea ce cultiva lipsa de încredere a cititorilor. Nici redactorii nu erau statornici, schimbându-se des, în funcție de orientarea politică, dar și din cauza remunerației. Constanți, mai ales pentru reviste, erau doar redactorii cadre didactice.

Deoarece, așa cum s-a afirmat, spiritualității sătmărene îi lipseau acei oameni care să creeze cultură românească scrisă, sau erau prea puțini, au fost aduși din alte părți ale țării asemenea intelectuali. Printre aceștia îl amintim pe Dariu Pop, o personalitate care a contribuit semnificativ la progresul spiritual al sătmărenilor, bistrițean de origine, învățător de meserie, refugiat înainte de Primul Război Mondial la București. De acolo a venit în județul Satu Mare, pentru a ocupa funcția de inspector pentru învățământul primar.

El a deschis peste o sută de școli românești¹, în special la sate. A desfășurat o vastă activitate culturală, dar importantă, cel puțin pentru capitolul tratat în acest moment, este acțiunea sa de pionierat în presa românească sătmăreană. A colaborat la primul ziar românesc editat la Satu Mare de Anton Davidescu, cu titlu omonim („Satu Mare”).

În perioada interbelică au apărut o serie de publicații cu caracter cultural, literar și artistic românești, dar și publicațiile minorităților și-au continuat apariția, apărând unele noi, precum și periodice bilingve (vezi anexa 8).

IV.2.4.1 Publicații românești cu caracter cultural, literar și artistic

În februarie 1921, în calitate de director al publicației „Satu Mare”, Anton Davidescu s-a ocupat de apariția revistei în format mic „Țara de Sus”, tipărită lunar la început în Baia Mare, apoi la Satu Mare, până în iunie 1921.² Acest periodic a fost o revistă de cultură pentru toți, așa cum era scris și subtitlul pe copertă *Revistă pentru toți*. Acoperea un mare gol publicistic, deoarece nu existau asemenea publicații pe meleagurile noastre. „Țara de Sus” aloca spațiu tipografic pentru articole și studii de istorie, istorie literară, filologie, recenzii, creații literare și erau semnalate revistele apărute în alte orașe ale țării. ASTRA și-a lansat în această revistă propriile proiecte culturale. Era o „publicație de familie, în tradiția revistelor transilvane din veacul trecut, adaptată la nevoile veacului contemporan. O revistă regională

---

¹ *Cultura sătmăreană ...*, p. 10;

² *Ibidem*;

susținută de cărturarii locali”.¹ Colaboratori ai revistei au fost Ion Anghel, Anton Davidescu, Dariu Pop, Eugen Seleș. Bisăptămânalul „Satu Mare” era o publicație de informații, care deși alocă spațiu și pentru știrile culturale, nu acoperea sferile de interes spirituale reclamate de intelectualii români.

Un moment important al afirmării culturii românești din Satu Mare l-a constituit venirea lui G. M. Zamfirescu aici, în anul 1922, la sugestia lui Anton Davidescu. Am menționat și anterior rolul și contribuția sa în cultura și spiritualitatea sătmăreană. Pe tărâmul presei culturale, o contribuție deosebită a adus-o prin editarea revistei „Icoane maramureșene”, *Revistă de cultură*, apărută în noiembrie 1923, publicație lunară a cărei tipărire a fost întreruptă în august 1924. În total au apărut zece numere, sub conducerea lui G. M. Zamfirescu. Redactorii au înființat și o subredacție la București și una la Sighet. În paginile revistei se regăsesc articole și studii de critică literară, traduceri din folclor, creație literară, informații și opinii despre teatru, panseuri. Scopul acestei publicații a fost acela de a răspândi limba română și de a cultiva cuvântul scris în limba țării. Redactor: George Mihail Zamfirescu. Promovează culturalizarea părților nord-vestice ale țării prin teatru și literatură, mai ales. Un număr a fost închinat teatrului românesc și revista a comentat principalele evenimente ale regiunii : reprezentații teatrale, expoziții de pictură, activitatea bibliotecilor publice. Revista adoptă ideologia umanitaristă susținând colaborarea româno-maghiară.

„Afirmarea” a fost revista literar-culturală cu cea mai îndelungată apariție în perioada interbelică. S-a publicat între anii 1936-1940, cu periodicitate lunară, fiind editată de un grup de intelectuali, la Satu Mare.

---

¹ Nae Antonescu, *Bibliografia periodiceleor sătmărene românești (1918 – 1940)*. În: SMSC XI-XII, 1994-1995, p. 378;

Redactori Const. Popescu și Octavian Ruleanu. Din 1937 devine revistă literară-socială, iar de la seria a III-a, în anul 1938, este editată de ASTRA, despărțământul Satu Mare. A avut cea mai îndelungată apariție în perioada interbelică, fiind rodul muncii unui grup de intelectuali, care au promovat preocupările literare și de cercetare științifică a trecutului istoric al regiunii. Sub îndrumarea revistei au fost organizate șezători literare, a publicat folclor local și documente istorice cu privire la partea de nord-vest a țării, dar și creații literare, precum și studii de istorie literară. „Afirmarea” a fost cea mai importantă publicație periodică sătmăreană culturală, editată în perioada interbelică, atât prin conținut cât și prin durata existenței sale. A apărut în martie 1936 și s-a publicat până în august 1940. În momentul apariției sale, terenul era deja pregătit, căci a fost precedată de alte reviste. „Afirmarea”, revistă de cultură și literatură, i-a avut redactori pe Const. Gh. Popescu – institutor și Octav Ruleanu – profesor de limba și literatura română la Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare. Din anul 1937 a purtat subtitlul „revistă literară – socială, editată de ASTRA, Despărțământul Satu Mare”. Și-a datorat existența unui grup de intelectuali interesați care înțelegeau necesitatea promovării presei literare în nord-vestul țării. Colaboratorii revistei au fost : Alexandru Nicorescu, Dumitru Hinoveanu, Gh. Crișan, Ion Șiugariu, Lucian Bretan, iar un alt grup de sprijin era format din Ștefan Anderco, Zeno Spârchez și Felician Gh. Zaciu.¹ Revista avea menirea de a integra eforturile cărturarilor sătmăreni în contextul cultural al țării, manifestându-se ca o publicație de cultură independentă. Constituia un îndrumător literar pentru localnici. Articolul program intitulat sugestiv „În

---

¹ După Nae Antonescu, *Reviste din Transilvania*, Biblioteca Revistei „Familia”, Oradea, 2001, p. 249;

loc de program” a definit direcția revistei în nr. 1, publicat în luna martie, „Afirmarea slovei și a gândului românesc printre oameni cu alte preocupări cotidiene, în margini de țară și-n pustii provinciale, iată comoara latentă. S-o scoatem la țărnu credinței în cultură și dacă vom deschide numai drumul spre înalta înțelepciune a slovei și gândului românesc și atunci ne-am împlinit misiunea. Noi nu avem ce începe, pentru că trebuie să săvârșim începutul existențelor noastre culturale. Această desăvârșire o facem fără zarvă, fără vorbărie și fără program.”¹

A servit cu promptitudine comunitatea, cercetând istoria locului și manifestările folclorice, mentalitatea culturală și în același timp a încercat să ridice nivelul vechiului Sătmar la nivelul cultural al orașelor ardelene. A fost un adevărat îndreptar literar-cultural pentru părțile din nord-vestul țării. O atenție deosebită a acordat revista istoriei locale, descifrării documentelor cu privire la vechimea elementului românesc. Problemele religioase ocupau și ele un loc privilegiat în mentalitatea timpului și erau asociate adeseori cu lupta pentru conservarea limbii române și a sentimentului național. În paginile revistei sunt semnalate cu perseverență dificultățile cu care se confrunta zona, din punct de vedere cultural. Manifestările culturale erau puține și sporadice, orașul nu beneficia de un muzeu, de o bibliotecă, iar difuzarea cărții era făcută defectuos, propunând o serie de soluții pentru remedierea acestor probleme, dar și apelând la sprijinul oficialităților. Nici studiile de etnografie și folclor nu au fost neglijate, desfășurându-se o susținută activitate de culegere și publicarea creațiilor populare. Au fost publicate și creații literare, articole de critică literară, recenzii. A contribuit semnificativ la intensificarea manifestărilor culturale, organizând șezători

---

¹ Vasile Leschian, *op.cit.*;

literare, cu invitați din alte zone ale țării. A făcut permanent propagandă culturală, cu dorința vădită de a promova elementul național. Membrii grupului „Afirmarea”¹ au fost în majoritatea lor și colaboratori frecvenți ai revistei, susținând rubricile permanente ale revistei – *Încrestări, Probleme, Dări de seamă, Răboj, Mici creionări, Cărți, Reviste, Folclor, Buletinul Astrei*). Toamna lui 1940 a găsit revista în cel de-al V-lea an de apariție, când cerneala tipografică s-a uscat după numărul 6 – 8 din iunie-august, într-o vreme întunecată pentru nordul țării. Demn de remarcat este și faptul că timp de doi ani după debut, revista a fost susținută financiar în totalitate de către cei doi redactori.

„Sentinela de Nord”, *Organul Societății culturale „Sentinela de Nord” a studenților din Sanislău-Sătmăr* a apărut în iulie 1925. Se tipărește lunar sub conducerea unui comitet. Programul revistei promova dragostea pentru limba româna și cultivarea ei. Publică articole pentru sprijinirea culturii, despre educație, de economie agrară, albinărit și îndeletniciri practice.

„Astra-Mesafon” a fost o *Revistă program a cinematografului „Astra”*. A apărut din 1937 săptămânal, în limbile română și maghiară, la Satu Mare. Scopul publicației era popularizarea programului săptămânal al filmelor care se difuzau la cinematograful „Astra”. Publica, de asemenea, știri din cinematografia mondială, caricaturi, reclame comerciale.

„Mustul care se limpezește” și „Muguri” sunt două reviste din care s-a publicat doar câte un număr. Prima – apărută în 1928, se autointitula

---

¹ Este vorba despre grupul de intelectuali care au inițiat publicarea revistei, însuflețiți de dorința de a ridica nivelul cultral al colectivității românești din Sătmăr,

„revistă pedagogică și culturală”, iar cea de-a doua – apărută în 1929, a fost o revistă culturală inițiată de câțiva foarte tineri intelectuali.

„Compas al teatrului” este publicația amintită și în „Bibliografia națională”, apărută la Satu Mare în 1919. Ziarul „Satu Mare” caracterizează această publicație ca fiind „mică tipăritură ce conține vești și întâmplările teatrului”.¹

„Înfrățirea română”, *Foaie culturală și educativă*, apare la Satu Mare în 1923, 11 aprilie, publicând un număr unic. Programul publicației promova apropierea culturală româno-maghiară.

„Neamul nostru”, *Gazetă culturală informativă* a apărut în anul 1924, 1 martie, la Careii-Mari. Se redactează săptămânal sub conducerea unui comitet al cărui redactor responsabil a fost Ludovic Vaida. Redacția avea sediul pe strada Pinteazul, nr. 15. Programul gazetei prevedea cultivarea limbii române literare, sprijinirea culturii, artei și religiei. S-a publicat până în 1927, ultimul număr fiind tipărit în 29 februarie. Revista are colaboratori din rândul preoților, a dascălilor din zonă, a altor intelectuali. Publică creații literare, folclor. Unul din principalii colaboratori a fost Leontin Ghergariu, profesor, plecat apoi în Zalău unde va fi director al liceului din localitate. Colaborează cu ASTRA locală.

În octombrie 1924, prin eforturile redactorilor gazetei se pun bazele unui colectiv, care va înființa prima librărie și tipografie românească la Carei. Membrii fondatori au fost: dr. Emil Coconeț, prim-notar, Ioan Cheri, directorul Liceului „Vasile Lucaciu”, Leontin Ghergariu, director la liceul din Zalău, dr. Adrian Marchiș, directorul spitalului din Carei, profesorul

---

¹ „Satu Mare”, nr. 10, 26 octombrie 1919, p. 2;

Augustin Oșianu, Gheorghe Pteancu, învățător, director de școală, Ludovic Vaida, protopop.

Continuator al preocupărilor „Neamului nostru” este „Graiul Neamului”, *organ de propagandă culturală națională al Astei careiene*.¹ Directorul săptămânalului era Aurel Coza, viitorul director al Liceului „Vasile Lucaciu”. Gazeta este subvenționată de ASTRA și va relata pe larg toate manifestările cu caracter cultural-educativ și național ale acesteia. Ultimul număr apare în 1939, la 29 ianuarie și este dedicat lui Vasile Lucaciu.

„Cultura” o publicație apărută la Carei, cu intenții enciclopedice. Numărul 1 apare în octombrie 1933. Fondatorul publicației era Maximilian Vasiliu. Se publică trei numere și promovează ideologia umanitaristă. Abia în al treilea număr revista se definește ca organ de cultură, afirmare și îndemn al tineretului român.

„Solidaritatea” este o gazetă săptămânală care apare la Carei în 1935 și se publică până în decembrie 1940 (nr. 196), sub conducerea unui comitet. În 1938 de la nr. 127 devine *ziar de afirmare românească*, iar de la nr. 137 (martie 1938) se transformă în *organ cultural, pedagogic și de informații*. Este un ziar independent cu articole care promovează cultivare a limbii române literare, cu știri și informații curente, cu articole de politică și educație.

IV.2.4.2 Publicații românești cu caracter național

Majoritatea revistelor culturale românești publicate în perioada interbelică au avut un pronunțat caracter național, unele însă și-au afirmat

---

¹ Nae Antonescu, *Istoria presei careiene. Studii provizorii*. În: SCSM XV-XVI, 1998-1999, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1999, p. 507-513;

chiar programatic caracterul promovând limba română și cultivarea ei. Menționăm în acest sens următoarele publicații.

„Săgeata” este o altă revistă realizată de G. M. Zamfirescu, apărută la 15 martie 1923. Cele două numere pe parcursul cărora s-a consumat existența publicației au fost realizate aproape în întregime de către G. M. Zamfirescu, care a semnat cu diferite pseudonime. Din primul număr, articolul program al revistei oferă un tablou al societății sătmărene: corupție, parvenitism, scandaluri, intrigi, maghiari care formează o elită în marea majoritate neîmpăcată cu realitățile de după Unire, lipsa cadrelor, evrei care dețin poziții economice dominante, limba română vorbită accidental. Desigur că acest tablou „apocaliptic” poate fi interpretat prin prisma interesului național ca fiind subiectiv.

La 8 aprilie 1934, învățătorul Darius Pop editează primul cotidian românesc din Satu Mare, care purta titlul „Granița”, dar nici această publicație nu are o apariție îndelungată, editarea sa oprindu-se la 16 ianuarie 1935. „Granița”, *Ziar pentru afirmare românească*. Avea așadar ca director pe Darius Pop și redactor responsabil pe Horea I. Gheorghiuță care a fost urmat de Liviu Popa. Programul publicației avea în vedere afirmarea românismului în părțile nord-vestice ale țării, sprijinirea economică a Țării Oașului, cultivarea limbii române literare, informarea conștiințioasă a cititorului în plan politic și cultural. Cuprindea rubrici: literare; culturale; economice; pagina femeii; de literatură-artă redactată de Octavian Ruleanu; reportaje; probleme școlare. Subtitlul ziarului a fost *Ziar de afirmație românească* și a purtat stindardul consolidării statului român și contracarării revizionismului maghiar din nord-vestul României. Darius Pop a semnat articolul-program al ziarului, în care sublinia că acesta este destinat sprijinirii vieții naționale la

granița de nord-vest a țării, antirevizionismul fiind o componentă principală a activității. S-a propus difuzarea sa și în comunele județului, de unde, de altfel, avea și corespondenți. Ziarul cuprindea un editorial, articole de orientare generală, articole destinate problemelor culturale și școlare, știri politice, anunțuri economice, sport, reclame, mica publicitate, informații bursiere, reportaje din oraș și din județ.¹

„România de Nord” a apărut în 1925, luna decembrie la Satu Mare. S-a publicat săptămânal la început, pentru ca din 1927 să aibă apariție bilunară. Redactor responsabil: Traian Burcuș. Din 1927, seria a II-a, nr. 1 (1 decembrie) devine *Organ al Legiunii române*, iar din 1929, seria a IV-a, nr. 1 (16 ianuarie) *Organ de propagandă națională*. Publicația și-a propus realizarea unei armonii sociale între intelectuali și țărani, luptă pentru progresul economic și întărirea conștiinței naționale.

„România Mare”, *Organ de propagandă națională*, a apărut în anul 1932, nr. 1 (1 decembrie). Cuprinde articole despre lumea din 1918, cu referire la vitejia ostașilor români; aici se propune și ridicarea unui monument dedicat dr. Vasile Lucaciu în Satu Mare. Colaborator principal: protopop M. Răuțiu.

„Hotarul”, *Organ de afirmare națională*, a apărut la 1 septembrie 1933 (nr. 1) și s-a publicat până în 1936 (nr. 119-120, 4 aprilie) la Carei. Săptămânalul sprijină presa românească de la granița de vest a țării și promovează problemele culturale ale țărănimii.

„Glasul Hotarelor”, *Contribuții la munca pentru ridicarea națională, culturală și economică a poporului român de la hotarele de nord-vest* a fost o publicație bilunară înființată în anul 1936 la Satu Mare. Avea statut de

---

¹ *Cultura sătmăreană ...*, p. 13;

gazetă, principala preocupare fiind stabilitatea hotarelor țării împotriva revizionismului maghiar. Ideologie naționalistă.

„Democratul Român” apare săptămânal la Carei în 1936, ca *organ al Partidului Național Țărănesc*, redactor șef fiind dr. Valer Câmpeanu. În fiecare număr apărea portretul lui Iuliu Maniu, alături de articole ale fruntașilor țărăniști. Ultimul număr a apărut la 15 aprilie 1937.

„Biruința română”, *tribună zilnică independentă de informație și luptă naționalistă*, a apărut în anul 1938 din inițiativa câtorva ziașiști români, care nu puteau accepta regulile impuse de dictatura regelui Carol al II-lea, în urma căreia orașul Satu Mare rămăsese fără nici un organ de presă românesc. Primul număr a fost tipărit la 8 februarie 1938, sub conducerea unui comitet de redacție. Aici au activat câțiva ziașiști sătmăreni cu o bogată activitate jurnalistică și culturală în perioada interbelică: Augustin Dragomir, Mircea Lația, Octavian Ruleanu.¹ Dr. I. C. Barbul a semnat „Cuvântul înainte” din primul număr al ziarului. Articolul „În loc de program” prezenta obiectivele acestei publicații astfel: „Noi, care ne-am înrolat sub flamura acestei tribune de slovă românească urmărim stabilizarea prestigiului pe care trebuie să-l aibă aici la câțiva pași de frontieră, un ziar românesc.”² Ziarul publica periodic o rubrică pentru învățământul primar și liceal, una pentru femei, erau dezbătute probleme economice, agrare și avea corespondenți în Baia Mare, Seini, Ardud și Halmeu. Din 19 februarie 1938 își schimbă denumirea în „Conștiința română”, ducând mai departe atitudinea de apărare a granițelor

---

¹ Nae Antonescu, *Istoria presei sătmărene. Biruința română – Conștiința română. Ogorul sătmărean*. În: SCSM XIV, 1997, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1997, p. 283, 283-288;

² *Ibidem*; mai vezi și „Biruința română”, nr. 1, 8 februarie 1938, p. 1;

românești și de întărire a ideii naționale. Cultivă problemele culturale, educative și literare.

Anul 1939 a fost dominat de ofensiva împotriva revizionismului maghiar susținut de fascismul italian și de cercurile hitleriste. Imperativul național a devenit ideea centrală a acestui ziar. „Conștiința română” înființează și o redacție la București, preluând și articolele mobilizatoare ale lui Nicolae Iorga, publicate în ziarul „Neamul românesc”.

Dictatul de la Viena impune refugiul redacției ziarului la Lugoj, începând cu 12 septembrie 1940. Ultimul număr al „Conștiinței române” a fost publicat la Lugoj în 1940, nr. 204 din 13 octombrie.¹ La această dată și-a încheiat activitatea ultimul cotidian românesc tipărit în perioada interbelică.

Așa cum afirmă exegetul presei interbelice sătmărene, criticul și istoricul literar Nae Antonescu, „Afirmarea” a fost principala zestre literară a Sătmarului în perioada interbelică, apărută între anii 1936-1940, iar în ceea ce privește presa cotidiană săptămânală „Satu Mare” ocupă primul loc urmat de „Granița”, „Conștiința română”, „Frontul”. Dintre gazetele careiene putem aminti „Neamul nostru”, „Graiul neamului” și „Solidaritatea”.

IV.2.4.3 Publicații pedagogice, științifice, economice românești

S-au înregistrat, între cele două Războaie Mondiale la Satu Mare și publicații pedagogice sau științifice.

Amintim în acest context că Darius Pop a fost și inițiatorul revistei „Viața școlară”, în care erau găzduite articolele ce cuprindeau opiniile cadrelor didactice sau care tratau aspectele profesionale, pedagogice, dar și

---

¹ Nae Antonescu, *Istoria presei sătmărene ...*, p. 286;

creațiile literare ale oamenilor de școală. Datorită acestei orientări, publicația a rămas pentru o perioadă lungă de timp revista învățătorilor din județul Satu Mare, fiind tipărită din 1924 până în 1940.¹ Tot aici se publicau îndrumări metodice, fragmente din opera lui Comenius, circularele, ordinele, regulamentele elaborate de Ministerul Instrucțiunii Publice. Colaboratorii acesteia nu erau plătiți și se difuza doar pe bază de abonament. Redacția și administrația aveau sediul în clădirea Revizoratului Școlar Satu Mare, iar tipărirea se executa la tipografia „Corvin”, care – conform textului din reclama înscrisă în publicație era singura tipografie românească.

„Micul Matematician”, *Revistă de matematici elementare a elevilor Liceului „Mihai Eminescu” din Satu Mare* apărută în 1936, sub patronajul dr. Eugen Seleș, directorul Liceului „Mihai Eminescu”. Director: Alexandru Pop, profesor la Liceul „Mihai Eminescu”, fost asistent universitar. Programul revistei prevedea pregătirea matematică a elevilor din cursul liceal inferior, pentru ca în clasele superioare să devină corespondenți ai „Gazetei matematice” din București sau cercetători în domeniu.

Au fost înființate și reviste sau gazete tehnice. „Economul” a fost *Foaie oficială a Camerei de agricultură a județului Satu Mare*. Apărea bilunar din anul 1929, la Satu Mare, sub conducerea unui comitet. Din anul 1930 (nr. 17 din 15 septembrie) s-a tipărit de două ori pe lună într-un tiraj de 3.000 de exemplare. Publicația era destinată formării agricultorilor țărani sătmăreni cu privire la creșterea vitelor, utilitatea mașinilor agricole, cultivarea plantelor de nutreț, elemente de economie agrară, principii de legumicultură. Cultiva ideologia național țărănistă.

---

¹ *Cultura sătmăreană ...*, p. 11;

„Revista Tehnică”, *Foaia oficială a Asociației proprietarilor de mașini, a mecanicilor și a oamenilor specialiști* a apărut în anul 1925, luna noiembrie, la Satu Mare. Redactor responsabil : Vasile Juhász. Publicația cuprindea lucrări ce promovau cunoștințe folositoare pentru fabrici și ateliere, comerț în textile, articole de industrie, iluminatul electric, invenții și funcționarea cazanelor. Sunt publicate texte paralele în limbile română și maghiară.

Gazeta „Ogorul sătmărean”, apărută la 10 decembrie 1939, publicată până la 14 iulie 1940, avea ca scop ridicarea materială și morală a țărănimii, având un program iluminist în ceea ce privește protecția muncitorului agricol.¹ Eugen Seleș, directorul Liceului „Mihai Eminescu” scria în primul număr în articolul „Drum bun” că „Acest ziar își ia drumul spre satele noastre”. Florian Văsuțiu² a condus această gazetă, care cuprindea rubrici cu tematică agricolă rurală, școlară, bisericească, îngrijirea animalelor, economie casnică. Camera agricolă și cea de industrie și comerț redactau rubrica „Agricultura sătmăreană”. Are și colaborări literare (Dumitru Hinoveanu, Darius Pop, Gh. Crișan), semnaleză vizita unor scriitori și a altor personalități la Satu Mare (ex. Ionel Teodoreanu, în decembrie 1939 sau conferința susținută de prof. univ. Liviu Rusu în cadrul Astrei sătmărene despre „Națiune și cultură”). Publică pagini de folclor, poezii populare, povești, creații literare accesibile țărănimii, dar și știri din mediul sătesc. Horia

---

¹ Nae Antonescu, *Istoria presei sătmărene. Biruința ...*, p. 286;

² Originar din Valea Vinului. A desfășurat o prodigioasă activitate gazetărească. A înființat o editură legată de „Ogorul sătmărean”, la care a fost publicat un singur volum „Boli molipsitoare la animale” a dr. Ștefan Piersic, prim medic veterinar al județului Satu Mare. A mai publicat în 1942 monografia „Sanatoriul de tuberculoză Georgiu”, iar în anul 1945 a editat „Calendarul de la Orăștie”. A scris și literatură. (Nae Antonescu, *Istoria presei ...*, p. 286);

Gheorghiuță semnează foarte multe reportaje în această gazetă. La pagina culturală au semnat colaborări Ion Șugariu, Octavian Ruleanu, Aurel Peia, Petru Coza, Horia I. Gheorghiuță.¹

IV.2.4.4 Publicații românești cu caracter politic

Nu sunt de neglijat ziarele cu caracter politic, acestea fiind chiar gazete oficiale ale unor partide politice. „Curierul Sătmăruului” a fost o *Foaie politică, socială și economică* ce apărea bilunar. Redactor responsabil : Ilie D. Cocea, avocat. Începând cu luna februarie a anului 1930 (nr. 15 din 20 august) devine *Organul politic, social și economic al Partidului Național Liberal al lui G. I. I. C. Brătianu* și apare lunar sub conducerea unui comitet. Promova politica național-liberală, cultiva armonia dintre români și maghiari și o cât mai strânsă legătură intra oraș și sat.

„Gazeta de luni”, *Organ politic oficial, independent* a apărut din 1922 la Careii-Mari, cu periodicitate săptămânală, în fiecare luni dimineața. Aducea la cunoștința cititorilor săi ultimele știri din țară și străinătate. Proprietar și redactor responsabil : Gh. Darabanth. S-a tipărit în perioada în care reședința județului era la Carei. Susținea interesele locale legate de reforma agrară și cele privitoare la administrația românească. Sprijinea școlile primare și promova însușirea limbii române literare. „Gazeta de luni”, a apărut din 27 februarie 1922, până la 25 septembrie, publicându-se 31 de numere², cu apariție săptămânală, luna dimineața. S-a intitulat *organ politic oficial, independent* și insera știrile de ultimă oră din țară și străinătate. Este tipărit la Carei, în perioada în care aici se afla reședința județului Sătmăru. A susținut, mai ales, interesele locale legate de reforma agrară și cele privitoare

---

¹ Nae Antonescu, *Istoria presei ...*, p. 287;

² Nae Antonescu, *Bibliografia periodicelor sătmărene românești (1918 – 1940)...*, p. 373;

la administrația românească, dar în același timp a sprijinit activitatea școlilor primare și a militat pentru însușirea limbii române literare.

„Nordul Ardealului”, *Ziar politic, economic și social*, s-a înființat în anul 1927, luna septembrie, la Satu Mare. Se publică săptămânal sub direcția lui Ilie D. Mihăilescu-Olt. Din luna decembrie se conturează o altă orientare a publicației, devenind *Ziar politic, social, economic independent* și apare sub conducerea unui comitet. Programul săptămânalului cuprindea obiective ca întărirea economiei și culturii naționale, sprijinirea țăranimii și a școlii primare rurale.

Amintim și ziarele „Glasul Sătmarului”, *Organ politic, cultural și economic*, a apărut în 1925 la Satu Mare sub direcția unui comitet, cu publicare lunară. Programul gazetei prevedea ridicarea și întărirea economică a satelor sprijinindu-se pe ideologia țăranistă a lui Ion Mihalache. Când s-a trecut la publicarea seriei a II-a, în anul 1928, de la nr. 3 (17 octombrie) a devenit *Organul Partidului Țărănesc din județul Satu Mare*.

„Gazeta Sătmarului”, *Organ politic, cultural și economic*, organ al Partidului Național Liberal, apare la 10 octombrie 1928 și se tipărește până la nr. 223 din 11 februarie 1938. Este o gazetă bilunară, dar are o apariție neregulată. Promovează politica liberală. Reproduce multe articole din ziarul „Viitorul” din București, organ al Partidului Național Liberal.

„Renașterea Națională”, *Foaia Partidului Național din județul Satu Mare* a apărut în 1928, 15 martie la Satu Mare, propunându-și periodicitate lunară. Totuși s-a publicat un singur număr, care promova ideologia lui Nicolae Iorga.

„Plusul”, *Organ politic al Partidului Național Agrar* s-a înființat în anul 1933, la Satu Mare, cu apariție lunară. Proprietarul ziarului era I. C.

Barbul. Gazeta promovea ideologia naționalistă influențată de gândirea politică a lui Octavian Goga. Cuprindea articole economice, agricole și culturale.

„Valahul”, *Organul luptei naționale condusă de Alexandru Vaida-Voievod*, apare la Satu Mare în 1935 și se publică până în 1937, nr. 48-49 din 19 decembrie. Se tipărește la început săptămânal, apoi bilunar. Această gazetă se publică în perioada în care Alexandru Vaida-Voievod s-a separat de Partidul Național Țărănesc, înființându-și o grupare politică proprie, care sprijinea naționalismul românesc.¹

„Cuvântul Poporului” - „Népszava” a apărut în număr unic, 1937, mai. Promova ideologia social-democrată.

IV.2.4.5 Publicații românești cu caracter informativ

„Someșul nou” [Új Szamos] a apărut în 1923, fiind un săptămânal care se tipărea în limbile română și maghiară.

„Tribuna liberă”, săptămânal independent a apărut la Satu Mare în anul 1923. Se continuă tipărirea acestui ziar cu titlul de „Tribuna poporului” începând din luna decembrie a anului 1923.

„Viitorul Sătmarului”, *Ziar politic, economic, social* a apărut în 1927 (16 august) la Satu Mare, având periodicitate săptămânală. De la nr. 13 (7 septembrie) pagina a treia este redactată în limba maghiară. Gazeta propune reforme economice, lupta împotriva șomajului și o lege pentru unificarea legislativă.

Amintim și publicația cu caracter umoristic „Sîn – Văsii”, apărută în 1923 la Satu Mare.

---

¹ Nae Antonescu, *Bibliografia periodicelor românești sătmărene (V)*. În: SCSM XIII, 1996, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1996, p. 339;

IV.2.5 Publicații sătmărene aparținând minorităților naționale

În comitatul Satu Mare, după datele din „Monografia județului Satu Mare” întocmită de Sámuel Borovszky, în 1915 apăreau un număr de 38 de publicații, toate în limba maghiară¹ (conform anexei 7).

După 1918 unele publicații au continuat să apară sau au fost editate altele noi. În perioada 1919 – 1924 în județ au apărut un număr de 27 de publicații, majoritatea în limba maghiară (24), una în limba idish și două bilingve – în limba română și maghiară („Új Szamos. Sätmar” și Szatmári Gazda. Sätmar”).

Majoritatea gazetelor au caracter cultural, de informare a populației, dar și scopuri educative, religioase ori economice. Redăm mai jos un tabel al publicațiilor aparținând minorităților din perioada 1919-1924²:

1. A mi kis Sionunk [Micul nostru Sion], Carei, 1919;
2. Bet Vacad Lehachamin [Căminul cărturarilor], Satu Mare, 1922-1924;
3. Cimbora [Camarad], Satu Mare, 1919-1924;
4. Egyházi Híradó [Jurnal bisericesc], Satu Mare, 1919-1924;
5. Északnyugati Újság [Gazeta de Nord-Vest], Carei, 1919-1920;
6. Gazdák Lapja [Foaia gospodărească], Satu Mare, 1921-1924;
7. Hétfői Friss Újság [Informația de luni], Satu Mare, 1923-1924;
8. Hétfői Újság [Gazeta de luni], Satu Mare, 1922-1924;

---

¹ S. Borovszky, *op.cit.*; vezi și László Gézáné, Ágota Szarka, *Szabolcs-Szatmár-Bereg-Megye Sajtó-Bibliográfiája 1835-2000* [Bibliografia publicațiilor periodice din județele Szabolcs-Szatmár-Bereg 1835-2000], Nyiregyháza, 2002;

² *Catalogul publicațiilor periodice românești*, tom III, 1919-1924, București, Ed. Academiei RSR, 1987, p. 753-774 (listă selectivă);

9. Katolikus Élet [Viața catolică], Satu Mare, 1922-1924;
10. Kis Gazda [Micul gospodar], Satu Mare, 1924;
11. Közélet [Viața publică], Satu Mare, 1920;
12. Nagykároly és Vidéke [Careiul și împrejurimile], Carei, 1919-1924;
13. Rendkívüli Újság [Revista ieșită din comun], Satu Mare, 1924;
14. Szamos [Someșul], Satu Mare, 1919-1924;
15. Szatmár és Vidéke [Satu Mare și împrejurimile], 1919-1923, Satu Mare;
16. Szatmár vármegye hivatalos lapja [Gazeta oficială a județului Satu Mare], Careii Mari, 1919-1921;
17. Szatmári Gazda. Sätmar [Gospodarul sătmărean], Satu Mare, 1919;
18. Szatmári Hírlap [Gazeta sătmăreană], Satu Mare, 1921-1922;
19. Szatmári Népszava [Cuvântul sătmărenilor], Satu Mare, 1919;
20. Szatmári Szemle [Observatorul sătmărean], Satu Mare, 1921;
21. Szatmári Tanácsköztársaság [Republica sovietică în Satu Mare], Satu Mare, 1919;
22. Szatmármegyei Közlöny [Monitorul județului], Careii Mari, 1919-1924;
23. Színház [Teatru], Careii Mari, 1920;
24. Színház és Művészet” [Teatru și artă], Satu Mare, 1923;
25. Új Szamos. Sätmar [Someșul nou. Sätmar], bilingv, Satu Mare, 1923;
26. Villám [Fulgerul], Satu Mare, 1923;
27. Virradat [Zorile], Careii Mari, 1919.

O parte dintre acestea continuă să apară și după 1924, cum ar fi: Cimbora [Camarad], Egyházi Híradó [Jurnal bisericesc], Északnyugati Ujság [Gazeta de Nord-Vest], Gazdák Lapja [Foaia gospodărească], Nagykároly és Vidéke [Careiul și împrejurimile], Szatmármegyei közlöny [Monitorul județului]. În anul 1930 apăreau în oraș două gazete în limba maghiară „Szabad Sajtó” [Presa liberă], care era continuatoarea ziarului „Szamos” [Someșul], editat de o societate pe acțiuni, avându-l redactor șef pe Dénes Sándor și „Ziarul” al cărui redactor șef era Magyar Józsefné.¹

Încă din anul 1929 exista și un Club al Ziaristilor, în locul fostei Bănci de Scont, principalele scopuri ale acestuia fiind asigurarea socială a ziaristilor, organizarea de întâlniri cu somități, întâlniri cu membrii trupelor de teatru care vizitau orașul etc.

În Plasa Carei, o statistică din anul 1937, publicată în monografia plasei Carei scrisă de Ioan Gherman, ne arată că existau 1452 de abonamente la publicațiile vremii. Aflăm că din totalul abonamentelor, 318 erau la publicații românești, între acestea abonamentele la publicații social-politice reprezintă 221, numai 16 la publicații religioase, 73 la ziare și reviste culturale și 81 la publicații profesionale. Mai numeroase continuă să fie abonamentele la presa în limba maghiară – 463 de abonamente, mai mult de jumătate la publicații religioase (286). Se poate concluziona că biserica va prelua rolul de apărător al limbii și culturii minorității maghiare și chiar de continuator al procesului de maghiarizare. Publicațiile în limba germană au fost abonate de un număr mic de cititori – 33, din care 22 la publicații social-politice, 11 la reviste culturale. Interesant este faptul că sunt 331 de

---

¹ G. Tankóczi, *op. cit.*, p. 143;

abonamente la publicații „mixte”, editate în limba germană și maghiară.¹ Acest aspect arată continuarea presiunii privind maghiarizarea populației germane din zonă.

În afara publicațiilor care circulau „oficial”, există un număr de publicații „colportate” („Magyar lapok”, „Néplap”, Népújság”). De o circulație largă s-a bucurat ziarul „Schwabenpost” scris în limba germană și maghiară și distribuit gratuit de către „Asociația culturală a șvabilor”.

În anul 1930 apăreau două ziare în limba română: „Satu Mare”, editat de organizația județeană a Partidului Național Liberal și „Gazeta” a cărei redactor-șef era Gavrilă Gavrilaş. În același an apăreau în oraș două reviste în limba maghiară: „Presa liberă”, care continua activitatea fostei reviste „Someș”, editată de o societate pe acțiuni, avându-l redactor-șef pe Dénes Sándor și „Ziarul” sub redacția lui Magyar Józsefné.² În întreaga perioadă interbelică sunt semnalate un număr de 50 publicații (vezi anexa 8).

La sfârșitul perioadei interbelice, în perioada dictaturii regale a lui Carol al II-lea (1938-1940), libertatea presei a avut mult de suferit, în sensul că s-au desființat publicațiile de până atunci, reducându-se drastic numărul publicațiilor atât românești cât și a celor aparținând minorităților naționale. Astfel, Inspectoratul Regional Cluj de Poliție, comunică Prefecturii Satu Mare, la 11 aprilie 1938 că se ridică dreptul de apariție a următoarelor ziare românești: „Ziarul” fiind ziar politic, organ de presă al PNT, „Gazeta Sătmarului”, oficios al PNL, „Plugul”, publicație național-creștină, „Valahul” al frontului românesc. Motivul este că „deși cunosc dispozițiile cu privire la cenzură se întrec în articole tendențioase prin care urmăresc

---

¹ I. Gherman, *op.cit.*, p. 143;

² G. Tankóczy, *op.cit.*, p. 143;

defăimarea țării și critică politica externă a României. Astfel, nu mai apare nici un ziar politic românesc. Dintre publicațiile care apăreau în limba maghiară, se interzic ziarul „Ujság” [Ziarul], care „nu e politic, dar e periculos ... și nu e nevoie să apară trei ziare ungurești la Satu Mare, câtă vreme avem numai unul românesc, *Conștiința națională*, care se luptă cu mari greutate.”, „Reggeli lapok” [Foaia de dimineață], „Friss Ujság” desființat încă din 1 februarie 1938, „Sajtó” [Presa], fusese desființat la 1 decembrie 1937.¹ Situația din perioada dictaturii regale are specificitatea ei, întreaga presă, atât în limba română, cât și în limba maghiară având de suferit. În perioada anterioară însă, libertatea presei a fost garantată și apariția publicațiilor era supusă legilor pieții și libertății de exprimare. De pildă, în 1923, apăreau la un moment-dat în Satu Mare trei publicații în limba română și șase în limba maghiară.²

Acum apar publicațiile „Conștiința română”, înființată la 1 februarie 1938, redactorii ziarului fiind români în întregime și „Ogorul sătmărean”, săptămânal care se adresa agricultorilor. Tirajul primului număr era de 4.000 exemplare, iar al celui de-al doilea de 3.000 exemplare. Apăreau, de asemenea, în continuare, patru reviste în limba română: „Afirmarea”, „Revista literară”, „Școala Sătmăreană” (fosta revistă „Școala noastră”), „Brazda”, în Satu Mare. În Baia Mare apărea revista săptămânală „Cronica”. În acest an nu existau publicații în limba maghiară sau germană, cu excepția cotidianului „Sajtó” [Scris de evrei].³

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond : Prefectura județului Satu Mare, dosar 2, vol. I, f. 114 ;

² *Tabloul publicațiilor pe județe*. În: *Minoritățile naționale din România. 1918-1925*, 1995, p. 645 ;

³ Arh. Naț., DJSM, Fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 48;

Pentru difuzarea presei existau în județul Satu Mare 47 de chioșcuri de ziare, 37 în municipiu, din care cinci aparțineau membrilor I.O.V.¹ De asemenea există interes pentru receptarea emisiunilor de radio.

De reținut că în această perioadă se manifestă o evidentă atitudine antisemită și xenofobă, în general. Într-un raport oficial din 1940 se spune că ar fi de dorit ca să se ia „colportajul ziarelor din mâna unui jidan”. Mai departe se spune că un număr de patru societăți sportive „prin noua lege și prin dispozițiile *Străjii Țării*, urmează să se desființeze, întrucât conducătorii acestor societăți sunt de neam jidovesc.”²

IV. 3 Instituții de artă și cultură

Activitatea instituțiilor de cultură românești înregistrează un progres evident în perioada interbelică, în județul Satu Mare, în special în orașele din județ. Dispunem de instituții de cultură și artă care funcționează și contribuie la afirmarea spirituală atât a populației românești, cât și a naționalităților conlocuitoare. Integrarea Sătmăruului în spațiul cultural național românesc a permis înființarea și dezvoltarea unui important număr de instituții de cultură și artă, ori socio-culturale care, alături de cele aparținând minorităților au definit un spațiu multicultural în județul și municipiul Satu Mare.

Pe lângă instituțiile socio-culturale nou înființate, unele își continuă activitatea (ex. teatrul, societăți culturale, muzicale etc.) permițând minorităților cultivarea limbii și culturii proprii. Un element specific este însă crearea instituțiilor culturale românești, a secțiilor românești în unele instituții, formându-se astfel instituții mixte, reale centre de afirmare a multiculturalității zonei. În cele ce urmează vom încerca prezentarea câtorva

---

¹ *Loc. cit.*, idem;

² *Loc. cit.*, fila 57;

instituții de cultură și artă din Satu Mare pe care le considerăm reprezentative pentru perioada interbelică.

IV.3.1 Activitatea muzicală

Filarmonica, (numită din 1981 Filarmonica „Dinu Lipatti”), instituție cu renume european, se întemeiază pe o tradiție muzicală din Sătmar despre care avem date începând cu secolul al XVIII-lea. Primele societăți care au propagat muzica cultă sunt: „Societatea de Lectură a Studenților din Satu Mare”, „Societatea Corală” (1875), „Societatea Corală de Cântări și Muzică” (1903) etc.¹

„Societatea Filarmonica” este înființată însă doar în anul 1921, la inițiativa primarului orașului, Augustin Ferențiu, în casa căruia au fost găzduite primele concerte.

La 5 iulie 1921 primarul municipiului Satu Mare lansează o invitație către un grup de personalități ale orașului pentru a participa la adunarea de constituire a orchestrei filarmonice. Invitația este semnată de primarul Augustin Ferențiu și referentul G. Bălibanu. În listă sunt următorii invitați pe care îi putem considera fondatori ai „Societății Filarmonice”: Dariu Pop, Macedonescu, Aurel Popp, Eugen Seleș, Mihai Popp, Tiberiu Gruescu, Augustin Silvași, Ilie Lazăr, Demian Adrian, Alexandru Bolfa, col. Hidu, col Butunoiu, col. Rădulescu, lt. Sorescu.²

Reprezentările au fost susținute în sala „Urania”, viitorul cinematograful „Popular”, unde a concertat (acestea fiind printre primele reprezentări susținute la Satu Mare) „Liga Culturală” din București, care

---

¹ Vezi paragraful „Societăți și asociații culturale, religioase și de întraajutorare”;

² Arh. Naț., DJSM, PMSM, Acte prezidențiale, dosar 3547/1921, f. 1;

vine în Satu Mare în 31 decembrie 1920.¹ De asemenea au concertat aici Béla Bartók (20. XI. 1922) și George Enescu (19. XI. 1923). Din ziarul „Satu Mare” aflăm că în 29 ianuarie 1923, în sala Urania a avut loc al treilea concert al orchestrei „Societății Filarmonica” din Satu Mare, condusă de Hoffman Ferenc, cu participarea soților Mărcuș din Oradea.² Au fost interpretate doine românești, iar programul a fost deschis cu o piesă de Goldmark „executată cu o precizie desăvârșită”.³ Tot presa vremii relatează momente din activitatea susținută a „Societății Filarmonica” din Satu Mare, care în 4 noiembrie 1923 desfășoară o Adunare Generală în care se alege noua conducere a acesteia. Președinți de onoare sunt aleși prefectul județului D. Cantuniari (și comandant al regimentului 87 infanterie din localitate) și col. Popovici, iar președinte executiv va rămâne în continuare Augustin Ferențiu, primarul orașului. Vicepreședinți vor fi aleși Darius Pop, dr. Traian Dosa, dr. I. Șuta, D. Dumitrescu (prefect al poliției), dr. Martin Tanódi și dr. Ioan Lehotzki. Director al Filarmonicii este reales Havas Nicolae, director adjunct Ludovic Szöke, secretari Alexandru Benea și Traian Cavași. În societate se înscriseră în cursul anilor 1923 și 1924 peste 300 de persoane, români și maghiari. S-a stabilit ca în stagiunea ce urmează să se

---

¹ *Loc. cit.*, doc. 5678/1920, f. 1;

² Ștefan Mărcuș – reprezentant important al vieții culturale sătmărene, născut în anul 1886 în localitatea Hodișa (fiul preotului Ludovic Mărcuș, protopop de Mădăras, unul dintre fruntașii ASTREI, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea); absolvent al Facultății de Drept de la Budapesta, student la Academia de Muzică din Viena, pe care o absolvă în anul 1912. Strălucit interpret vocal de muzică cultă. Împreună cu soția sa va participa la acțiuni culturale și de caritate în Bihor și Satu Mare. Are o activitate prodigioasă pe tărâm social (prefect al poliției Bihor, inspector cultural), politic (este membru al Partidului Poporului apoi al PNȚ). Are o importantă contribuție la restituirea unor momente importante din istoria Sătmăruului, de pe pozițiile unui intelectual român, printr-o operă documentată apărută în anul 1930 și reeditată în 1937, „Din istoria Sătmăruului”. A realizat studii documentate privind istoria teatrului în Ardeal și Banat.

³ „Satu Mare”, an V, nr. 9, 31 ianuarie 1923, p. 2;

susțină 3 concerte, în data de 19 noiembrie 1923, respectiv 7 ianuarie și 3 martie 1924.

Evenimentul așteptat cu o deosebită nerăbdare și emoție, anunțat la această întrunire a fost acela că la concertul din 19 noiembrie va cânta „cel mai mare violonist, compozitor și dirijor al zilelor noastre, maestrul Enescu”.¹ Orchestra va interpreta „Simfonia Pariziană” de Mozart și o bucată din Ceaikovski. Evenimentul mult așteptat se produce într-adevăr la data programată, în Sala „Urania”, arhiplină, orchestra deschizând programul cu „Simfonia Pariziană” a lui Mozart (op. 540). Profund impresionat, Anton Davidescu, redactorul șef al ziarului „Satu Mare” exclamă: „Ca din alte lumi vibrau în vasta sală armonia notelor”, adăugând o apreciere supra „Societății Filarmonica”: „Filarmonica din Satu Mare este o asociație de muzicanți și de oameni cu suflete mari cari au o înaltă menire.”²

În al doilea concert dirijat de Hoffman Ferenc va fi interpretat Liszt, avându-l ca solist pe „virtuosul” Bendiner. Nivelul interpretativ dă curaj orchestrei să abordeze piese de mare virtuositate și elaborare, precum Simfonia a IX-a de Beethoven. La acest concert orchestra va număra 70 de persoane, corul mixt 80 de persoane și patru soliști. Vor fi invitați un bariton și un tenor de la Cluj. Corul va fi compus din „toate doamnele, domnișoarele și domnii cu voie bună din societatea sătmăreană.”, aflăm din ziarul „Satu Mare”, care descrie în numărul din 7 noiembrie 1923 întâlnirea „Societății Filarmonica”.

---

¹ *Ibidem*, an V, nr. 88, 7 noiembrie 1923, p. 2;

² *Ibidem*, an V, nr. 92, 21 noiembrie 1923, p. 1;

În 1927 are loc turneul cântăreților Nicolae Corfescu și Virginia Corfescu, care au interpretat Verdi, Berlioz, Puccini.¹

Prima Orchestră Simfonică se va înființa în anul 1947, după reorganizarea postbelică a „Societății Filarmonica”.

Un rol important în promovarea cântecului românesc și nu numai, în formarea gustului estetic pentru o categorie largă a populației românești l-au avut corurile, extrem de numeroase în vremea respectivă, fiind și un mijloc de participare la viața culturală a comunității. Între acestea un loc deosebit îl ocupă corul „Vasile Lucaciu”, aparținând Reuniunii de Cântări „Vasile Lucaciu”, dirijat de directorul Conservatorului de Muzică, prof. Adrian Demian și prezidat de Emil Tișcă. Reuniunea de Cântări și Muzică „Vasile Lucaciu” reprezintă una din cele mai active societăți cultural-artistice românești din perioada interbelică. A fost înființată la 24 februarie 1924, primul președinte fiind ing. Ioan Barbul. În frunte se mai găseau Augustin Ferentiu, Dumitru Dumitrescu, Traian Cavași, Simion Tămaș, Aida Focșa, Ion Baci, doamnele Ana Mureșan, Ana Papp, dr. Gh. Bolchiș, Victor Pop, Darius Pop, Alexandru Ungur, Ion Popa, dr. Vasile Mărcuș. Dirijor al Corului Societății este ales prof. Adrian Demian. Primul concert al Corului Reuniunii a fost susținut în Sala „Dacia”, la 2 martie 1924. Așa cum relatează presa vremii, corul era considerat o formație a intelectualilor români. El este și dirijorul corului Liceului „Mihai Eminescu”, formație muzicală apreciată în cadrul căreia s-a format și viitorul cântăreț de muzică populară Emil Gavriș. Reuniunea de Cântări și Muzică „Vasile Lucaciu” se bucură de sprijinul Consiliului Județean Satu Mare, care în martie 1933 hotărăște alocarea sumei de 10.000 lei ca subvenție pentru asociație, în sprijinul „propagandei

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: PMSM, Acte prezidențiale, dosar 15/1927, f. 9-11;

culturale românești în Satu Mare, oraș în majoritate cu populație minoritară.”¹

Alături de Corul Reuniunii „Vasile Lucaciu” vor funcționa un număr important de coruri, acestea fiind mijloace de afirmare artistică mai la îndemână. Să reținem că înainte de război exista un cor al Bisericii Greco-Catolice, compus din meseriași români, conduși de Petru Pop. În 1913 Traian Cavași a înființat altul. Perioada Războiului însă va întrerupe activitatea corală. După Război vor exista mai multe încercări ale unor inimoși ca Adrian Demian, T. Cavași și chiar a judecătorului Victor Pop. Corul înființat după Război de Adrian Demian reprezintă nucleul în jurul căruia s-a constituit Reuniunea de Cântări și Muzică „Vasile Lucaciu”. Acest cor se bucură de prestigiu în țară și în străinătate, astfel va înregistra piese la Radio București, va participa la turnee în Cehoslovacia, susținând concerte în orașele Ujgorod și Munkács.²

Mai funcționau societățile corale: „Doina Sătmăreană” dirijat de înv. Iosif Cordoș, președintele societății fiind ing. Aurel Lăzărescu; Societatea corală „Altarul” al cărei președinte este avocatul Ilie Cocea, dirijorul corului fiind Nicolae Patraulea, corul aparținând Catedralei Ortodoxe. Reuniunea de Muzică și Cântări „Doina”, înființată la Carei în anul 1922, a avut o activitate prodigioasă pe linia educației muzicale și promovării muzicii românești.

La un moment dat, în oraș funcționau mai multe coruri „Corul Meșteșugarilor Reformați din Satu Mare”, corul mixt „Lórántffi Zsuzsanna”, corul „Hildegárda”.

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 20/1933, f. 43;

² „Afirmarea”, an I, nr. 1, p. 154; și „Satu Mare”, an VI, nr. 16, 2 martie 1924, p. 2;

La Carei activau corul „Reuniunea Fetelor Catolice” dirijat de Carol Vitec; corul Reuniunii „Sfânta Maria” (greco-catolică); corurile ATIR, ASTRA și cel al Liceului „Vasile Lucaciu”. Exista și un cor al Bisericii Greco-Catolice din Tășnad și numeroase coruri sătești create de învățători.¹

Primul Cor Bisericesc Ortodox a fost organizat în Satu Mare și condus de preotul Meletie Răuțu, cântând pentru prima dată „Mineele Liturgice” ale compozitorului Gavril Muzicescu. Preotul Meletie Răuțu conducea și secția sătmăreană a „Ligii Culturale” organizată în municipiul Satu Mare, desigur.

IV.3.2 Artele plastice

Artele plastice cunosc o dezvoltare deosebită, mai ales în domeniul picturii. Personalitatea reprezentativă în acest domeniu fiind pictorul Aurel Popp. Profilul său artistic s-a afirmat în primul rând în domeniul artistic, dar și la nivel social. Este activ și implicat în diferite manifestări artistice, apreciate de iubitorii de artă din Sătmar, ca și de autorități. Este participant activ la manifestări artistice în afara județului, fiind un adevărat ambasador al spiritualității sătmărene. Respectat de personalitățile culturale ale vremii, el este invitat la expoziții în principalele orașe ale țării. Astfel în ziarul „Universul”, într-un număr din 26 martie 1921, sunt exprimate aprecieri pentru pictura lui Aurel Popp prezentă în Salonul de artă ardeleană de la Cluj.² A participat la această manifestare la invitația lui Emil Isac, unde va expune împreună cu alți pictori băimăreni, expoziția urmând a fi dusă la

---

¹ Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, 2000, p. 244;

² *Loc. cit.*, Fond Aurel Popp, dosar 41/1921, f. 18;

București, la cererea ministrului Octavian Goga, pentru deschiderea Congresului Artiștilor Plastici.¹

Același Emil Isac, după cum aflăm dintr-o scrisoare a profesoarei Florica Comșa din Blaj, insistă să participe la o expoziție organizată la București în 1920, sub înaltul patronaj al reginei Maria.² Aflăm, de asemenea, dintr-un articol al ziarului „Universul” publicat în anul 1926, că Aurel Popp a participat la Salonul oficial de pictură de la Ateneul Român, făcându-se remarcat „prin cele trei splendide compoziții.”³ O altă participare de succes a fost la expoziția organizată la Cluj, dedicată zilei de 1 Decembrie, în anul 1930, al cărei vernisaj a avut loc la 30 noiembrie, unde participă cu cinci tablouri, conform catalogului expoziției.⁴ În luna septembrie a anului 1939 participă la expoziția anuală de Cluj, în urma solicitării primite din partea Societății ASTRA, cu cinci tablouri.⁵ Recunoașterea la nivel național este subliniată și de invitațiile adresate de către personalitățile vremii pentru a participa la realizarea unor proiecte artistice de interes major. Astfel va participa la un concurs pentru realizarea unui monument închinat Unirii, la Sibiu, trimițând zece variante.⁶ În 1938 răspunde invitației Veturiei Goga de a participa la un concurs pentru realizarea unui monument dedicat poetului Octavian Goga.⁷ Notorietatea de nivel național, precum și aprecierea de care se bucura în rândul artiștilor și societăților din România este ilustrată și prin faptul că un grup de scriitori români (Victor Eftimiu, Al. Cazaban, Ion

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 9, f. 2 ;

² *Loc. cit.*, dosar 121/1920, f. 1 ;

³ *Loc. cit.*, dosar 41/1921, f. 59, și ziarul „Universul”, nr. 103, 7 mai 1926 ;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 151/1922, f. 54-70 ;

⁵ *Loc. cit.*, dosar 36/1921, f. 11 ;

⁶ *Loc. cit.*, dosar 46/1928, f. 10 ;

⁷ *Loc. cit.*, dosar 8/1926, f. 5 ;

Minulescu, Alfred Moșoiu, Mircea Rădulescu, E. Speranța) aflați în vizită la Satu Mare, doresc să vadă și atelierul pictorului.¹ Același lucru este confirmat și de alegerea sa în funcția de președinte al Sindicatului Artiștilor Plastici din Ardeal, în anul 1936.² Este ales în comitetul de conducere - consiliului tehnic al Asociației „Amicii Artei Forum” din Timișoara în anul 1928.³

Se bucura de prietenia unor pictori români celebri, cum ar fi Nicolae Tonitza, care l-a vizitat la Satu Mare în anul 1921⁴, iar în 1923 acesta îi solicită lui Aurel Popp o intervenție pe lângă directorul unei bănci din Satu Mare (fratele lui Nicolae Tonitza!) pentru un credit de 15-20.000 lei în vederea organizării unei expoziții la Cazinoul din Constanța.⁵

Este implicat activ în viața culturală a Sătmarului, prin organizarea de expoziții de pictură și sculptură, în societăți civile etc. Este remarcabil momentul deschiderii Muzeului Etnografic din Satu Mare, într-o sală din localul Primăriei, prilej cu care s-a organizat o expoziție de artă plastică – pictură și sculptură. Aflăm din presa vremii că „au expus pictorii Andrei Liteczky, Iuliu Tóth, Fridana, Zolnay, Conțiu, Sarkadi, I. Pirk, Paul Borghida și doamna Liteczky.” Sculpturi vor expune Kaizer și Muhi Alexandru. Amenajarea expoziției îi aparține lui Aurel Popp⁶, fapt recunoscut de către Consiliul orășenesc, care hotărăște „gratificarea” sa pentru contribuția la amenajarea expoziției.⁷ În anul 1927 va organiza o expoziție la Librăria Singer, care se va bucura de un succes deosebit, presa acordându-i spații

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 41/1921, f. 50 ;

² *Loc. cit.*, dosar 70/1936, f. 77 ;

³ *Loc. cit.*, dosar 24/1928, f. 1 ;

⁴ *Loc. cit.*, dosar 8/1921, f. 14 ;

⁵ *Loc. cit.*, f. 30 ;

⁶ „Satu Mare”, an VII, nr. 96, 1 decembrie 1925, p. 2;

⁷ Arh. Naț., DJSM, fond: Aurel Popp, dosar 38/1925, f. 17 ;

generoase, cu articole elogioase, subliniind stilul neoimpresionist și expresia antitezelor din opera sa artistică, antizeze între viață și moarte, dreptate și nedreptate.¹ Directorul Liceului „Mihai Eminescu”, Eugen Seleș îi adresează o scrisoare de mulțumire pentru realizarea picturii sălii profesorale a liceului.² Definitorie pentru personalitatea artistică a lui Aurel Popp este aprecierea din ziarul „Satu Mare” din februarie 1936, conform căreia el face parte dintre „bărbații care azi fac fala neamului.”³

Tot la Librăria Singer, în noiembrie 1927 este vernisată o expoziție de pictură a pictorului Litzky care expune împreună cu soția sa, doamna Litteczky-Kraus (de remarcat faptul că în 1926 îi expusese la salonul oficial, peisaje și portrete) bucurându-se de o critică elogioasă. Doamna Litteczky expune lucrări în creion, tuș, linogravuri. Ziarul „Satu Mare” invită „pe români” să viziteze expoziția.

De un succes deosebit s-au bucurat expozițiile pictorului Nicolae Brana. Astfel, revista „Afirmarea”, în primul număr din martie 1936 elogiază pe Nicolae Brana, un mare grafician, referindu-se în mod special la gravura în lemn „Rugăciune”, care este „departe de orice banalitate dulceagă”, fiind apreciată ca o „compoziție de o rară perfecțiune”. În anul următor Nicolae Brana deschide o altă expoziție în sala Primăriei. Lucrările exprimă „zbuciumări lăuntrice, difomate, nu reproduceri după natură” așa cum se exprima Octavian Ruleanu într-un articol din revista „Afirmarea” din martie 1937.

Nici arhitectura nu a rămas neînscrisă în tendința de progres artistic și dezvoltare urbană, cu precădere în orașul Satu Mare. Consiliul Superior

---

¹ „Satu Mare”, nr. 51, 18 decembrie 1927, p. 2;

² Arh. Naț., DJSM, fond: Aurel Popp, dosar 36/1921, f. 7 ;

³ *Loc. cit.*, dosar 10/1936, f. 3 ;

Tehnic cu Jurnalul nr. 769 din 1 august 1933 a aprobat lucrările de construcție a Palatului Administrativ la Satu Mare, după ce în ședința din 10 iulie 1933, Consiliul județean acceptase planul și devizul lucrărilor întocmit de arhitectul Victor Smigelschi. Dar au mai urmat trei licitații pentru această construcție și abia la cea de-a patra, organizată la 1 februarie 1935, la care au participat 7 concurenți, s-a încheiat contractul pentru construcția Palatului Administrativ cu arhitectul Gheorghe Liteanu, contra sumei de 8.407.647 lei, iar la 11 februarie au început lucrările.¹ Clădirea este realizată în maniera școlii de arhitectură românești a vremii, cu două niveluri, ca element caracteristic remarcându-se linia dreaptă ce alternează cu arcurile semicirculare ale ferestrelor clădirii, care articulează cele două fațade. Monumentalitatea clădirii este justificată de cele cinci coloane adosate ale fațadei principale.² Ea este inaugurată la 13 decembrie 1936, în prezența a numeroase oficialități.

Catedrala Ortodoxă, construită între 1932-1937, respectă stilul bisericilor românești cu brâul exterior specific. Pictura a fost realizată de frații Eugen și Eremia Profeta. Arhitectura ei urmează modele din Vechiul Regat, îmbinând armonios stilul neobizantin cu cel brâncovenesc. Biserica are o cupolă de 55 m înălțime, străjuită de patru turlă în colțuri. La intrare un portal monumental cu arcade care se sprijină pe șase coloane. Iconostasul este din lemn de stejar, împodobit cu șase icoane aduse din Basarabia.³

Catedrala Greco-Catolică, construită între anii 1935 – 1937, poartă amprenta stilului arhitectonic românesc tradițional, cu o cupolă de

---

¹ O. Ardelean, *op.cit.*, p. 154;

² *Satu Mare. Ghid cultural*, editat de Inspectoratul pentru Cultură al Județului Satu Mare, Satu Mare, 1998, p. 7;

³ Monica Pop, Gabriela Silaghi, Ioan Viman, *op.cit.*, p. 40;

pandantive, pronaosul este flancat cu două turnuri laterale cu logii. Portalul de la intrare este monumental, trasat de o arhivoltă cu profiluri bogat ornamentate cu brâu în torsadă și vrejuri de acant. Planurile construcției au fost realizate de către arhitecții Victor Smigelschi și George Liteanu. Capitelurile tuturor coloanelor sunt realizate în manieră brâncovenească.¹ Ea a fost sfințită în toamna anului 1937, în cadrul unor fastuoase serbări.

Alături de edificiile de arhitectură legate de spiritualitatea românească, un loc aparte l-au ocupat monumentele și plăcile comemorative dedicate unor evenimente istorice marcante, sau unor personalități politice ori ale culturii. Între acestea se detașează monumentul „Soldatul român”. Acesta a fost dezvelit la 1 Decembrie 1922, ca urmare a strădaniei unui grup de inițiativă, în frunte cu generalul Butunoiu. Monumentul era așezat în fața primăriei orașului (actualmente aproximativ în zona stației de taximetrie din centrul istoric al orașului). Monumentul reprezenta un soldat român ce-și dezbracă tunica, simbol al dorinței de descătușare. Pe soclu au fost înscrise numele Mărășești și Tisa, între ele un basorelief, de asemenea au fost gravate versuri din poezia „Mircea și solii” de Dimitrie Bolintineanu: „Viitor de aur/
Țara noastră are/
Și prevăd prin secolii/
A ei înălțare.” Este opera sculptorului Tudor. A fost ampalsată ulterior în Grădina Romei, după care a dispărut fără urme (cf. „Satu Mare”, nr. 97, 3 decembrie 1922).

Un moment important, cu multiple semnificații și reverberații în inimile sătmărenilor o reprezintă așezarea în centrul orașului a statuii personalității emblematice pentru ținuturile sătmărene, dr. Vasile Lucaciu. Încă în 1927 s-a constituit o societate „ad-hoc”, având denumirea „Monumentul Vasile Lucaciu”, președinte de onoare fiind poetul Octavian

---

¹ *Ibidem*, p. 15;

Goga, președinte executiv episcopul Iuliu Hossu și vicepreședinte avocatul dr. Ilie C. Barbul, secretar Augustin Ferentiu, primarul orașului.¹ Dezvelirea monumentului – operă de artă reprezentativă pentru creația marelui sculptor Corneliu Medrea, a constituit un moment înălțător pentru românii sătmăreni, ceea ce îl face pe prefectul de atunci al județului dr. Octavian Ardelean să exclame că: „niciodată nu i-a fost dat Sătmarului de la unire încoace să trăiască mai sărbătorească clipe ca acelea din 13 decembrie 1936.”² Tot el descrie apoi, în raportul privind guvernarea liberală între anii 1933-1937, faptul că, la solemnitatea care a avut loc în aceeași zi cu inaugurarea Palatului Prefecturii, au participat viceprim-ministru Ion Inculeț, Valer Pop³ ministrul Industrie și Comerțului – fiu al acestor meleaguri, vicepreședinții celor două camere ale Parlamentului României, 18 parlamentari, patru prefecti din județele învecinate, episcopul Nicolae Popovici. Slujba religioasă a fost oficiată de episcopul greco-catolic al Maramureșului și Sătmarului Alexandru Rusu, împreună cu un sobor de 20 de preoți. Au participat un mare număr de locuitori din județ, printre care un loc de cinste l-a ocupat delegația localității Șișești, au fost prezenți și locuitorii localității Lucăceni, care-i poartă numele. Întreaga solemnitate a fost transmisă la postul național de radio.⁴

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: Aurel Popp, dosar 52/1926, f. 32 ;

² O. Ardelean, *op.cit.*, p. 304;

³ Pop Valer (1883-1950), fiul lui Demetriu Pop și Iulia Sfura din Vezendiu, absolvent al Facultății de Drept din Ungvar. Obține diploma de avocat la Tg. Mureș în 1912 și va profesa la Carei. A fost membru PNR apoi PNL, a participat la Marea Adunare Generală de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. În 1919 a fost ales deputat în Parlamentul României. A fost ministru în perioadele guvernărilor liberale (apud. Claudiu Porumbăceanu, Bujor Dulgău, *op.cit.*, p. 163-164) ;

⁴ O. Ardelean, *op.cit.*, p. 305;

IV.3.3 Teatrul

Cunoscut astăzi ca „Teatrul de Nord” din Satu Mare, se întemeiază pe o tradiție remarcabilă. Prima reprezentație de teatru a avut loc în 1790, susținută de trupa condusă de Móric György. La începutul secolului al XIX-lea trec trupe de teatru din Debrețin și Oradea, care susțin reprezentații la Satu Mare. Sălile în care aveau loc reprezentațiile acestor trupe se aflau într-un han numit „La copacul verde”, situat pe locul actualei „Case Albe”, apoi în casa Jeney, pe locul actualului Tribunal Județean, casă construită în anul 1799, în grădina Kotró, situată pe locul actualei Piețe de alimente nr. 1. Aici s-a lansat celebra artistă din secolul al XIX-lea Prielle Cornelia, fosta iubită a poetului Petőfi Sándor. După data de 20 martie 1848, când s-a inaugurat clădirea Primăriei (situată în locul actualului parc cu statuia lui Iuliu Maniu, în Piața Libertății), reprezentațiile artistice au avut loc aici.¹

Clădirea actuală a Teatrului a fost construită pe locul unei cârciumi, numită „Cârciuma galbenă”, fiind proiectată pentru 800 de spectatori. În perioada interbelică la „Teatrul de Nord” s-a realizat prima scenă mobilă (turnantă, care a fost distrusă de bombardamentul din timpul celui de Al Doilea Război Mondial) din țară, director fiind Szabadkai Jozsef.²

Încă din 1870 exista un grup de intelectuali români, care susțineau înființarea unei trupe de teatru în limba română, în frunte cu Alexandru Ferenciu (tatăl viitorului primar Augustin Ferenciu). Un stimulent pentru această inițiativă l-a constituit înființarea în anul 1870 la Deva a „Societății pentru Fondul de Teatru Românesc”. Prima adunare a Societății a avut loc la Satu Mare în 1-2 mai 1872, organizată la hotelul „Coroana” (actualmente pe

---

¹ C. Csirák, *op.cit.*;

² Vezi G. Tankóczy, *op.cit.*, p. 78;

strada Cuza Vodă). Cu acest prilej au sosit la Satu Mare Iosif Vulcan, Alexandru Roman, intelectuali și lideri ai mișcării naționale a românilor din Transilvania. Între organizatorii acestui eveniment erau intelectuali sătmăreni ca: Alexandru Ferentiu, Vasile Fabian, Gheorghe Lazaru, Petru Bran Ioane Marcu etc. Iosif Vulcan a susținut și o conferință cu tema „Schiță din istoria teatrului”. Tot atunci s-a organizat și prima reprezentație teatrală, urmată de un bal.¹

De începuturile mișcării artistice pe aceste meleaguri trebuie legate activitatea cultural-artistică a „Societății de Lectură” a elevilor sătmăreni, conduși de Petru Bran.

După 1918 mișcarea teatrală în limba română cunoaște o dezvoltare semnificativă și este legată de activitatea inimosului intelectual român, venit în Satu Mare, G. M. Zamfirescu. Acesta înființează o societate pentru atragerea tinerilor în scopul înființării unei activități teatrale numită „Cercul Cultural al Tinerilor României”. G. M. Zamfirescu, pentru că teatrul a fost pasiunea sa, considera această artă cel mai important factor de propagandă culturală, declarând că „Actorii vin să ne învețe a șopti în graiul strămoșilor noștri cuvântul binecuvântat al luminei ...”²

Ministerul Cultelor și Artelor a cerut în anul 1921 Prefecturii să se formeze comisii teatrale în toate orașele și să se facă propuneri pentru numirea persoanelor. Primăria orașului Carei a răspuns acestei cereri cu mențiunea că membrii comisiei teatrale a orașului au fost deja numiți, prin decizia prefectului, nominalizându-i pe primarul Augustin Ferentiu, revizor

---

¹ Vezi *Satu Mare. Ghid cultural...*; Pentru instituții de cultură și artă vezi pe larg Doru Radosav, *Ghid de oraș, Satu Mare*, Ed. Sport-Turism, 1984;

² *Satu Mare. Ghid cultural...*, p. 17;

școlar Darius Pop, șeful poliției, dar și avocați, notari, medici. Spectacolele erau susținute inclusiv de către artiștii străini aflați în trecere prin oraș.¹

Între 1922 și 1924 pune în scenă „Patima roșie” de M. Sorbul, „Ariciul și șobolanul” de V. Eftimiu, „Se face ziuă” de Zaharia Bârsan. Semnificativă este chemarea ilustrului intelectual Emil Isac, inspector al teatrelor în anii '20, care cerea teatrului „Constantin Nottara din Satu Mare să fie o bisericuță a sufletului românesc.”²

În 1923 directorul trupei maghiare era Iosif Szabadkai, căruia „Comisia teatrală a orașului” i-a prelungit contractul încă un an cu condiția să pună la dispoziția reprezentațiilor românești sala cu decorul și personalul, în mod gratuit. De asemenea cu prilejul reprezentațiilor trupelor românești din țară venite cu autorizație ministerială, sala va fi pusă la dispoziție în aceleași condiții.³ La scurt timp Ministerul Artelor a retras autorizația lui Iosif Szabadkai, astfel la 25 august 1923 are loc vizita inspectorului artelor Șoimescu din partea ministerului care în ședința „Comisiei teatrale” anunță că „fostului director al teatrului nu i s-a mai acordat concesiunea unei trupe” și că pentru noua stagiune concesiunea trupei teatrului i-a fost dată lui Grof, care „se obligă să aducă tot decorul necesar și să angajeze artiști teatrului nostru”. Grof a angajat 90 de artiști, inclusiv tehnicieni și orchestră „dintre cei mai buni din Ardeal”. În noul contract cu Teatrul încheiat pentru stagiunea următoare de către „Comisia teatrală” s-a prevăzut ca „sala teatrului, decorurile și personalul de serviciu, precum și iluminatul să fie puse la dispoziția trupelor românești absolut gratuit și în orice zile. De asemenea

---

¹ *Cultura sătmăreană ...*, p. 7;

² „Cele trei Crișuri”, nr. 5, mai, 1925;

³ „Satu Mare”, an V, nr. 24, 25 martie 1923, p. 1;

pentru mișcările culturale românești.”¹ Iată o schimbare de atitudine care va ușura accesul la această instituție de cultură a asociațiilor cultural-artistice românești și va crea premisele formării unei trupe românești de teatru. Urmarea este că în 1924 este menționat profesorul Gavrilă Gavrilaş, care „conduce” teatrul și cinematograful în limba română unde se „joacă piese de teatru la nivel înalt.”²

Un moment important în evoluția teatrului românesc în Satu Mare îl reprezintă turneul Teatrului Național din București, în anul 1925, organizat în mai multe orașe din Ardeal, printre care și Satu Mare. Turneul este prilejuit de aniversarea a 50 de ani de activitate teatrală a marelui actor Constantin Nottara. Evenimentul a fost trăit cu mare însuflețire de sătmăreni. În ziua de 16 martie 1925 autoritățile în frunte cu prefectul Constantin Cantuniari, împreună cu ofițeri, profesori și elevi de la școlile secundare, alături de un numeros public, s-au aflat în gara orașului pentru a-l întâmpina pe marele artist. În seara aceleiași zile a fost prezentată piesa „Apus de soare” de Barbu Ștefănescu-Delavrancea, în fața unui public entuziast, format din „asistenți de toate naționalitățile”³. Cu acest prilej într-o alocuțiune ținută de prefect între actul III și IV ale reprezentației se anunță că „în semn de respect și amintire am dat teatrului din acest oraș numele de Nottara.” Apoi primarul orașului citește hotărârea Consiliului local în acest sens, înmânând un exemplar al documentului marelui actor.

Pentru viața teatrală din Satu Mare în această perioadă sunt semnificative reprezentațiile marilor teatre din țară. În 1932 va fi prezentă pe scena Teatrului de Nord o trupă a Teatrului Național din București, condusă

---

¹ *Ibidem*, an V, nr. 67, 26 august 1923, p.1;

² G. Tankóczi, *op.cit.*, p. 79;

³ „Satu Mare”, an VII, 18 martie 1925, p.2 ;

de Ion Marin Sadoveanu, dând reprezentații cu „Hamlet”, interpretat de celebrul actor Aristide Demetriad, „Vlaicu Vodă”, „Moartea lui Fulger” și comediile lui Vasile Alecsandri, turnee al căror scop consta în cultivarea limbii române prin reprezentații dese în orașele din teritoriile alipite. Pe aceeași linie se înscrie și reprezentația susținută în 1934 de către actorii Teatrului dramatic „Ventura”, București, în cadrul căreia spectatorii sătmăreni au șansa de a viziona un recital al celebrului actor George Vraca.¹

Din 1947, ca urmare a constituirii Asociației pentru Cultură, Teatru și Artă „Constantin Nottara” Satu Mare, în luna mai s-a reușit deschiderea Teatrului „Constantin Nottara” la Satu Mare, după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial. În clădirea teatrului a funcționat Cinematograful „Astra”. Cinematograful va beneficia începând cu 1936 de o sală proprie cu de 330 de locuri la „Casa Națională”, cinematograful „Victoria” existent și astăzi în orașul Satu Mare. Atunci purta numele „Astra”, aparținând Asociației, fiind găzduit de „Casa Națională”. Nu era acesta primul cinematograful al Sătmăruului, doar că aceasta era prima sală destinată în exclusivitate proiecției. Prima vizionare a peliculei cinematografice a avut loc în anul 1910 la Satu Mare, într-o sală a hanului „La arborele verde” (situat în locul actualei „Casa Albă”). Chiar dacă sala Cinematografului „Astra” avea o folosință bine definită, aceea de cinematograful, aici se puteau organiza și spectacole artistice, recitaluri muzicale, cenacluri literare, constituind un veritabil focar de cultură al urbei, alături de Teatru și Filarmonică.

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond : Prefectura județului Satu Mare, dosar 6/1934, f. 1;

În județ, în anul 1930, înafara municipiului Satu Mare, funcționau 14 săli de spectacole, 5 la Baia Mare, 5 la Șomcuta Mare, câte una la Baia Sprie, Halmeu, Seini, Negrești-Oaș.¹

În Carei, în anul 1933 existau 8 săli în care se organizau spectacole: Teatrul „Carmen Sylva” (care era și cinematograful), sălile „Reuniunii Flăcăilor Romano-Catolici”, a „Cercului Civic de Lectură”, Cafeneaua „Regele României”, Club Sportiv „Victoria”, Casa de Cultură Română, Căminul Industriașilor.²

De o popularitate deosebită se bucură în această perioadă spectacolele cinematografice. În 1940 numai în Satu Mare funcționau trei cinematografe: Cinematograful „Național” al Uniunii Societăților Culturale din Satu Mare, cu 1200 de locuri, în sala „Urania” (devenit apoi cinematograful „Popular”); „Astra”, proprietate a Societății ASTRA, cu 300 de locuri; Cinematograful Meseriașilor, „Metalul” în „Clubul Unio” cu 400 de locuri. În Baia Mare funcționa un cinematograful cu 800 de locuri, în Carei funcționa un cinematograful în clădirea Teatrului „Carmen Sylva”.³

IV.3.4 Muzee

Înainte de 1918 funcționau în județul Satu Mare: Muzeul Județean de la Carei și Muzeul Cercului „Kölcsey” înființat în 1892 la Satu Mare, deschis pentru public.⁴

În anul 1920, conform adresei 1156/1927 martie înaintată de către Prefectură Primăriei orașului Satu Mare se cere o informare în legătură cu situația următoarelor muzee: Muzeul Comitatens Carei, Muzeul Societății

---

¹ *Loc. cit.*, dosar 15/1926, f. 58;

² *Loc. cit.*, fond: Primăria orașului Carei, dosar 10/1933, f. 1;

³ *Loc. cit.*, fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 56 ;

⁴ S. Borovszky, *op.cit.*, p. 58;

„Kölcsey”, Muzeul Orășenesc Baia Mare, cerându-se informații cu privire la funcționarea și preluarea lor de către administrația românească.¹ Deducem că în acel moment, acestea erau principalele așezăminte muzeale din județ. Primăria cere date de la muzeele respective. Astfel, prin adresa 1286/1920, Societatea „Kölcsey”, răspunde primăriei că muzeul nu este deschis și nu a fost preluat de către administrația română, la conducerea sa continuând să se afle prof. Majthényi András.²

În continuare Primăria orașului Satu Mare răspunde Prefecturii în urma adresei Societății „Kölcsey” arătând în plus că muzeele din Baia Mare și Carei, nu-i aparțin.³

Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, prin Secretariatul General de la Cluj, cere primarului orașului, printr-o adresă din 13 mai 1920 să înceapă tratativele cu Societatea Culturală „Kölcsey” pentru preluarea prin transfer a Muzeului, cu scopul organizării unui Muzeu Județean, împreună cu Muzeul din Carei.⁴

Un moment important în ceea ce privește viața instituțiilor muzeale îl reprezintă deschiderea la Satu Mare la 1 decembrie 1925 a unui Muzeu Etnografic. Cu acest prilej, deputatul Aurel Dragoș afirmă „prin el vom arăta celor ce ne vizitează că am trăit și trăim pe aceste plaiuri cu drepturi etnice.”⁵ Muzeul este deschis la stăruința primarului și a consilierilor locali în prezența unui ilustru sătmărean care îndeplinea în acel an funcția de inspector al artelor, l-am numit pe Ștefan Mărcuș. Muzeul a fost amenajat în două săli ale

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond: PMSM, dosar 1783/1920, f. 5;

² *Loc. cit.*, f. 7 ;

³ *Loc. cit.*, f. 8;

⁴ *Loc. cit.*, f. 3;

⁵ „Satu Mare”, an VII, nr. 96, 1 decembrie 1925, p. 3;

Primăriei, expozatele reprezentând cusături de mână din Oaş, covoare cu motive naționale din jurul Băii Mari, colecția „Darius Pop” – formată din obiecte etnografice și cărți rare, era expusă, de asemenea, ceramică. Din nefericire acest muzeu nu a fost deschis decât două săptămâni, apoi „a fost pus în lăzi”. Presa relatează cu amărăciune acest fapt, propunând amenajarea Muzeului Județean, în Pavilionul existent în Grădina Romei.¹

În anul 1936 situația nu se schimbase, aflăm dintr-un articol l revistei „Afirmarea”, an I, nr. 1, 1936, p. 98-99, că „doar muzeele de la Baia Mare și de la Baia Sprie sunt mai importante”, la Baia Mare funcționând un muzeu cu 16 secțiuni. La Baia Sprie numărul mai redus de exponate este compensat de expoziția de minerale și roci și îmbrăcămintea lui Pinte Viteazul. Întreținerea acestor așezăminte însă lasă mult de dorit.

IV.3.5 Biblioteci

Tradiția colecțiilor de carte organizate pentru public și a lecturii organizate este veche în Satu Mare. Petru Bran a fondat în 1862 – ’69 „Societatea de Lectură”. Ioane Marcu și Darius Pop au organizat cercuri de lectură la școli. La 1892 se cunoștea un „cerc de literatură al micilor meseriași”. Înainte de 1918, în Carei funcționau trei biblioteci: Biblioteca Piaristilor cu 12.560 de volume, Biblioteca Gimnaziului Superior cu 2757 volume, Biblioteca Muzeului Comitatens cu 2500 de volume. Mai funcționa la Baia Mare, Biblioteca Gimnaziului Superior de Stat cu 4000 de volume. În Satu Mare existau biblioteci în dotarea instituțiilor ecleziastice (numai Biblioteca Episcopiei Romano-Catolice număra peste 25.000 de volume), la școli, de asemenea funcționau biblioteci ale unor societăți sau asociații

---

¹ *Ibidem*, an VIII, nr. 20, martie 1926, p. 3;

civice.¹ De exemplu, încă în 1912 la Gimnaziul Romano-Catolic Regal viitorul Liceu Românesc de Stat „Mihai Eminescu” exista o bibliotecă pentru profesori cu 1035 de volume și una pentru elevi cu 548 de volume, în limba română², sau în cadrul Casinei Române funcționa o bibliotecă cu sală de lectură. ASTRA dispunea de asemenea de o Bibliotecă și exemplele pot continua. Biblioteca Liceului „Mihai Eminescu” în 1940 dispunea de 3305 de volume pentru profesori și 1306 volume pentru elevi.

Există din partea ASTREI o preocupare susținută de a înființa biblioteci în mediul sătesc, încă înainte de Primul Război Mondial (în 1910 în județ funcționau 21 de biblioteci populare la Sătmărel, Turț, Craidorolt, Sanislău, Moftinu Mic, Borlești, Amați, Mădăras, Doba, Apa etc.).

Nu exista o bibliotecă publică în înțelesul propriu al cuvântului, situație menținută și la sfârșitul perioadei interbelice.³

Unul dintre cei mai activi militanți pentru înființarea bibliotecilor sătești a fost G. M. Zamfirescu, prin articolele sale din publicațiile vremii. Astfel, în 1937 prefectul județului Octavian Ardelean afirmă în raportul său privind guvernarea că există o bibliotecă pe lângă fiecare școală.⁴

IV.3.6 Tipografii. Edituri

În Satu Mare n-a lipsit nici tradiția imprimării de carte. De la copiștii manuscriselor până la imprimare tipografică. În 1919 sunt cunoscute șapte tipografii, din care una aparține învățătorilor români, Tipografia Satu Mare, condusă de Ioan Vescan. Celelalte aparțin unor persoane sau instituții maghiare: „Szabad sajtó”, „Murvay János”, „Boros Adalbert”, Szász

---

¹ S. Borovszky, *op.cit.*, p. 81;

² Aurel Socolan, Lucia Muntean, *op. cit.*, p. 86 ;

³ Arh. Naț., DJSM, fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 49 ;

⁴ O. Ardelean, *op.cit.*, p. 204;

Ferencz, avea tipografia „Északeleti”, alta aparțineea lui Weisz Sándor, alta lui Simon Iózsef.¹ Leagănul imprimărilor de carte și de ziare l-a constituit perimetrul străzilor Cuza-Vodă – Gheorghe Lazăr, respectiv tipografiile: „Gloria”, „Patria”, „Corvin”, „Globus”, „Atheneum”, „Simion și Vescan”, „Pallas”, „Balogh”. Alte tipografii cunoscute în oraș: „Presa liberă”, „Urania”, „Ioan Murvai”, „Satu Mare”. Dintre edituri s-a semnalat Editura „B. Dénes”².

Prima editură și tipografie a fost înființată sub egida gazetei „Neamul nostru” la Carei. În anul 1926 funcționau două tipografii în Carei: „Roth & Komáromy” și „Kölcsey” SA.

IV.3.7 Librării

La Satu Mare circulația cărții prin vânzare – cumpărare în librării specializate a fost semnalată din anii 1920. „Huszár” era una dintre librăriile de aceste gen, de pe strada Cuza Vodă. Pe aceeași stradă era Librăria „D. Șuta”, iar în Pasajul Victoriei exista Librăria „Lövy”.³ În 1945 în municipiul Satu Mare existau șase librării: „Dumitru Șuta” pe str. Cuza Vodă, „Trepper Radu”, pe str. Decebal nr. 6, „Boros Adolf”, pe str. V. Lucaciu nr. 2, „Sárga Iosif” pe str. Nicolae Iorga nr. 2, „Karitas”, str. Libertății nr. 30, „Apărarea patriotică”, str. Libertății, nr. 13.⁴

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond PMSM, dosar 325/1920, f. 3 ;

² G. Tankóczy, *op.cit.*, p. 35;

³ *Ibidem*, p. 38;

⁴ Arh. Naț., DJSM, fond: Prefectura județului Satu Mare, dosar 22/1945, f. 123;

Concluzii

Marea Unire din 1918, eliberarea de sub ocupație străină a acestor teritorii în aprilie 1919, au adus Sătmarului administrația românească. Problemele de natură economică și socială inerente unei etape postbelice vor trebui soluționate într-un context nou, influențat de schimbarea radicală care a avut loc prin înlocuirea unei administrații „milenare” maghiare, cu una românească. Cei care avuseseră puterea de-a lungul unei perioade istorice îndelungate, vor deveni opozanți, „minoritari”. Contrar acestei realități, locuitorii Sătmarului, acestui spațiu multietnic și multicultural, și-au găsit destul de repede cadența pentru a construi. De aceea, deceniile al doilea și al treilea ale secolului al XX-lea, cunoscute în istorie ca perioada interbelică, pot fi socotite ca o etapă prosperă în istoria orașului și județului Satu Mare. Acest fapt rezultă atât din documente cât și din monografiile publicate în acest răstimp. Profunda schimbare a orașului sub raport edilitar se datorează în primul rând personalităților politice și administrative care s-au perindat la conducere, oameni care și-au legat definitiv numele de renașterea românească a meleagurilor sătmărene. Au fost ridicate nenumărate clădiri publice, străzi noi, căi publice, școli, parcuri, dând un aspect nou orașului. Schimbările care au avut loc în economie și societate nu au fost de la început spectaculoase. Structura socială și profesională nu se poate schimba într-un timp foarte scurt. Integrarea acestui teritoriu în România unitară parcurge niște etape ale căror caracteristici sunt descifrate și în sinteze istorice consacrate acestei perioade. Astfel, în *Istoria românilor în secolul XX (1918 – 1948)*, Ion Scurtu și Gheorghe Buzatu afirmă: „Importante evoluții ale mentalului colectiv s-au înregistrat în provinciile unite cu România în 1918. Unirea a înlăturat granițele, barierele vamale, obstacolele în calea liberei

circulații a tuturor românilor, în teritoriul în care ei constituiau majoritatea populației ... Unificarea pe cale legislativă s-a realizat într-un tempo destul de rapid: unificarea monetară (1920), primul buget al României (1921), noua Constituție (1923), legea administrativă (1925) etc.”, dar deși „Unificarea sufletească s-a înfăptuit mai lent ... procesul de integrare a progresat, existând convingerea că numai în cadrul statului național unitar românii își puteau realiza aspirațiile spre mai bine.”

Demersul nostru este centrat pe aspecte privind evoluția învățământului, pe înființarea și consolidarea unui învățământ gimnazial și liceal în perioada interbelică. Principala concluzie care se desprinde la sfârșitul studiului, este că perioada interbelică este una prolifică pentru învățământul românesc din județul Satu Mare. Dezvoltarea unui învățământ românesc este cerută de lipsa școlilor secundare românești din această parte a țării, care să pregătească noi cadre pentru administrația românească, devotate statului român, care să înlocuiască segmentul funcționăresc ce aparținuse administrației maghiare. În același timp școlile secundare românești vin în întâmpinarea dorinței de progres cultural al populației românești din acest teritoriu. Învățământul secundar în perioada interbelică va fi un real factor de progres, pregătind cadrele necesare funcționării diverselor domenii economice și sociale. La „preluarea imperiului” nu a existat nici o școală secundară românească în fostul comitat Satu Mare. La sfârșitul acestei etape funcționau 10 asemenea școli de stat, un liceu confesional și un conservator particular de muzică, toate în limba română. Funcționau de asemenea, patru școli confesionale cu predare în limba maghiară. Redăm mai jos o situație sinoptică privind evoluția școlilor secundare între 1918 și 1940:

Anul școlar	Școli secundare de stat în limba română							
	Licee Teoretice	Gimnazii	Școli Normale	Licee Industriale	Școli Profesionale	Școli civile/medii	Școli Superioare Comerciale	Școli de ucenici
1919/1920	1	-	-	-	1	4	-	2
1920/1921	1	1	1	-	1	3	-	2
1924/1925	2	-	1	-	3	-	1	2
1934/1935	3	-	1	-	3	-	1	3
1939/1940	3	-	-	2	1	-	2	3

Anul școlar	Școli particulare (confesionale și comunale)						
	Licee teoretice	Gimnazii	Școli superioare comerciale	Școli normale	Inst. Ped.	Școli civile	Conservator
1918/1919	2	2	3	4	1	2	1
1920/1921	3	2	2	4	1	2	1
1924/1925	2	2	1	1	-	1	1
1934/1935	2	2	1	1	-	-	1
1939/1940	2	2	-	1	-	-	1

Menționăm că între școlile particulare numai Liceul Romano-Catolic de Fete „Sf. Elisabeta” și Conservatorul de Muzică erau cu predare în limba română, celelalte fiind cu predare în limba maghiară.¹

În ceea ce privește numărul elevilor români, acesta a crescut, în dauna elevilor aparținând minorităților, în special a celei maghiare. Adevărul este că

¹ Pentru anul școlar 1918/1919, cf. László Bura, *Iskolavárosunk ...*; pentru anul școlar 1920/1921, cf. Arh. Naț., DJSM, fond : PMSM, acte prezidențiale, dosar 4300/1920, f. 1-5 ; pentru anul școlar 1924/1925, *loc. cit.*, dosar 606/1925, f. 1-2 ; pentru anul școlar 1939/1940, *loc. cit.*, dosar 55/1940, f. 54 ; pentru anul 1934/1935, *loc. cit.*, fond : Prefectura județului Satu Mare, dosar 34/1939, f. 148;

în fapt numărul elevilor maghiari nu a scăzut atât de mult, ci mai ales noile prevederi legale au dus la creșterea numărului elevilor români. Astfel, fără elevii din școlile de ucenici și Gimnaziul Industrial din Carei, în anul școlar 1939/1940, erau înscriși la școlile de stat (cu predare în limba română) un număr de 1977 elevi, îndrumați de 139 de profesori. La Liceul Reformat de Băieți frecventau 180 de elevi, la Gimnaziul Reformat de Fete, 60 de eleve, la Liceul Romano-Catolic de Fete, 300 de fete, la Gimnaziul Romano-Catolic de Fete, 126 de eleve, la Școala Normală Romano-Catolică de Fete, 255 de eleve. În total 921 de elevi în învățământul secundar în limba maghiară. În aceste școli predau 68 de profesori, este drept unii predând și la școlile românești.¹ Dacă raportăm populația școlară la numărul populației pe naționalități rezultă o cuprindere corespunzătoare, nerestrictivă. Adăugăm faptul că în afara școlilor cu predare în limba maghiară, confesionale, elevii aparținând minorităților s-au înscriș și au frecventat școlile românești de stat. Acest lucru determină creșterea procentului de tineri aparținând minorităților care au frecventat școlile secundare. Iată, spre exemplu, la Liceul „Mihai Eminescu”, pe parcursul perioadei, până în 1938, au fost înscriși 9107 elevi, din care 3656 au fost minoritari (40,14%), maghiarii reprezentând 16,76% dintre minoritari. De altfel, procentul de elevi minoritari este destul de ridicat și la celelalte școli secundare de nivel liceal: la Liceul de Fete „Doamna Stanca”, 27,15%; la Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei 42,10%; la Liceul Comercial de Băieți, 27,45%; la Liceul Industrial de Băieți Satu Mare, 16,24%, cel mai mare procent înregistrându-se la Gimnaziul de Fete din

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond : PMSM, acte prezidențiale, dosar 4300/1920, f. 1-5 ; pentru anul școlar 1924/1925, *loc. cit.*, dosar 606/1925, f. 1-2 ; pentru anul școlar 1939/1940, *loc. cit.*, dosar 55/1940, f. 54 ; pentru anul 1934/1935, *loc. cit.*, fond : Prefectura județului Satu Mare, dosar 34/1939, f. 148; vezi și dosar 55/1940;

Carei, 54,15% dintre eleve fiind minoritare. De menționat că o perioadă, între 1923 și 1926 au funcționat secții maghiare la Liceul „Mihai Eminescu” Satu Mare și „Vasile Lucaciu” Carei, unde au fost școlarizați în acești trei ani școlari 885 de elevi. În acest sens prezentăm următoarele situații statistice¹:

Elevi maghiari înscriși la secția română:

Liceul	Anul școlar			Total
	1923/1924	1924/1925	1925/1926	
„M. Eminescu”	265	147	83	495
„V. Lucaciu”	195	133	62	390
Total	460	280	145	885

Elevi minoritari la școlile secundare românești în perioada interbelică:

Școala	Maghiari	Evrei	Germani	Total elevi	% minorități	din care % maghiari
„D-na Stanca” SM	100	744	72	3373	27,15	2,96
„V. Lucaciu” Carei	767	400	944	5014	42,10	15,29
Lic. Com. de Băieți	161	395	71	2284	27,45	7,04
Lic. Ind. de B. SM	299	24	24	2136	16,24	13,99
Gimm. Fete Carei				2190	54,15	
Lic. „M. Eminescu”	1529	1488	639	9107	40,14	16,76

Cf. Arh. Naț., DJSM, fond : Prefectura județului Satu Mare, dosar 34/1939, f. 148.²

În școlile de ucenici din Satu Mare și Carei, conform datelor de care dispunem, elevii minoritari erau prevalenți. De exemplu, în anul școlar 1928/1929 la Școala de Ucenici Industriali Carei din 399 de elevi înscriși, numai 119 erau elevi români, 107 maghiari, 141 germani, 21 evrei și 11 ruteni. În anul școlar 1924/1925, la Școala de Ucenici Industriali Satu Mare, din peste 20 de clase numai elevii din 3 clase știa românește. În anul școlar

¹ *Loc. cit.*, fond : Prefectura județului Satu Mare, dosar 34/1939, f. 148;

² *Loc. cit.*, la Gimnaziul de Fete din Carei, din 2190 de eleve înscrise între 1922 și 1936, 1186 erau „străine”, ceea ce reprezintă 54,15%, desigur majoritatea maghiare, germane și evreice.

1923/1924, din 1200 de ucenici, doar 216 erau români. La Școala Profesională de Fete, viitorul Liceu Industrial de Fete, din datele deținute reiese că au frecventat un număr de 1657 de eleve. Dintre acestea, în anul școlar 1924/1925, 13 eleve erau minoritare, 3 maghiare și 10 izraelite. În ultimul an înaintea refugiului, din cele 140 de eleve, 10 erau maghiare și 36 izraelite, împreună reprezentând un procent de 32,85% din totalul elevelor înscrise. La Gimnaziul Industrial din Carei, între 1924 și 1936 frecventau 314 elevi, din care 265 români, 18 germani și 31 maghiari.

Scăderea numărului de elevi de la școlile confesionale cu predare în limba maghiară se datorează prevederii legale din 1923 și Legii învățământului particular, conform căroră la școlile confesionale nu pot fi înscriși decât elevii aparținând confesiunii respective. Acest lucru a determinat la Satu Mare înscrierea masivă a elevilor evrei la Liceul „Mihai Eminescu” și Liceul Comercial (băieții) și la Liceul „Doamna Stanca” și Liceul Comercial pentru Fete (fetele). La Carei erau preferate Liceul „Vasile Lucaciu” și Gimnaziul de Fete. Aceasta nu înseamnă că nu găsim elevi evrei înscriși la alte unități școlare.

Încercăm să răspundem astfel celor care susțin ideea îngrijirii posibilităților de școlarizare a elevilor aparținând, mai ales, minorității maghiare. Pentru noi concluzia este clară. În perioada interbelică s-a impus o nouă legislație, care a prevăzut posibilitatea studiului în limba maternă și care a creat posibilități de școlarizare ce au venit în întâmpinarea tinerilor români, mulți dintre ei lipsiți de această șansă până acum. Cine a dorit, a avut capacitatea intelectuală necesară, a putut urma învățământul secundar, singura piedică reală în școlarizarea tinerilor era legată de lipsa resurselor materiale, de precaritatea culturală și lipsa de interes a unor părinți în

școlarizarea propriilor copii. Așa încât, în locul unei viziuni abrupte, care proclamă „îngrădirea” sau „limitarea” accesului la școlarizare, propunem una mai nuanțată, conform căreia numărul școlilor românești și elevilor români au crescut pentru că: raportul demografic între români și celelalte minorități, prin trasarea noii granițe, s-a schimbat în favoarea românilor; legislația românească a fost favorabilă dezvoltării învățământului de toate gradele în limba română, fără să neglijeze învățământul pentru minoritari în limba maternă; au fost create oportunități de inserție socială incomparabile pentru români, în domenii noi, industrie, comerț, bănci etc., la care n-ar fi putut spera într-o perioadă anterioară, când celor mai mulți le era hărăzită „funcția” de plugar.

Învățământul secundar în perioada interbelică, cu plusurile și minusurile lui a contribuit la consolidarea multiculturalismului ce caracterizează acest ținut, la apropierea între tineri, lucru demonstrat cu prisosință, mai ales prin mijloacele istoriei orale - toți foștii elevi din perioada respectivă, fără excepție, au afirmat buna conviețuire, prietenia și buna înțelegere între tineri, respectul reciproc. Excepțiile sunt probabil inerente și nu fac altceva decât să întărească regula.

Prin prezentarea într-un capitol separat a unor aspecte privind cultura și societatea sătmăreană în perioada interbelică, am dorit să arătăm, de fapt, rolul important jucat de școlile secundare în creșterea și dezvoltarea culturii și civilizației în acest spațiu geografic. Nu este domeniu al culturii în care cadrele didactice să nu joace un rol hotărâtor. Ei au fost inițiatorii unor acțiuni culturale, susținătorii și chiar managerii instituțiilor de cultură și nu în ultimul rând au contribuit în mod substanțial la educația estetică, la formarea

gustului pentru frumos. În același timp au avut un rol primordial în afirmarea conștiinței și culturii naționale românești.

În același timp, școlile s-au aflat într-o legătură organică cu comunitatea, influențând evoluția acesteia, răspunzând comandamentelor ei și determinându-i progresul. Totodată, prin formarea forței de muncă, școala a avut un rol important în configurarea tabloului social-economic al acestei zone în perioada interbelică.

Din punct de vedere economic schimbările pot fi sesizate la nivelul proprietății, care în urma reformei agrare și a modificărilor determinate de transformările marilor proprietăți – care până acum erau în mâna proprietarilor din Viena și Budapesta – acestea transferându-se în mâna noilor capitaliști autohtoni mari sau mici. În urma reformei agrare marea proprietate dispare, fiind înlocuită cu proprietarii agrari mici sau mijlocii (proveniți din Transilvania, Slovacia sau Ungaria). Puțini dintre capitaliștii anilor '30 proveneau din familii cu tradiție în domeniul industriilor, comerțului sau al băncilor. De fapt tradiția nici nu exista.

Datorită măsurilor impuse de reforma agrară scade numărul țăranilor care nu dețineau pământuri, deși în perioada crizei situația țăranilor revine în mare măsură la starea anterioară. Această stare de fapt este cauzată de datoriile acumulate la bănci, un mare număr de țărani își pierd proprietatea. Situația este rezolvată însă de apariția Legii conversiunii datoriilor agricole din 1932, care prevedea reducerea datoriilor acestora cu 50%. Ea va fi urmată în 1934 de o a doua Lege a conversiunii datoriilor a cărei prevederi excludeau străinii și evreii.

Deci Satu Mare pierde emporiul (zona de influență economică) tradițional de desfacere a produselor, dar în scurt economia își revine,

adaptându-se noilor condiții și cerințe. Sunt înregistrate, după cum am arătat, creșteri evidente în toate domeniile, bancar, industrial, comercial. Față de perioada anterioară apar noi ramuri industriale: producția de vagoane, fabrica de ceramică, industria alimentară etc. Sporește numărul întreprinderilor mari cu peste 20 de muncitori angajați, în mod exploziv.

Criza economică dintre 1929 - 1933 a avut repercusiuni negative și asupra dezvoltării economice a județului Satu Mare. Cifrele prezentate ar fi fost cu totul altele dacă n-ar fi existat această criză. A scăzut numărul băncilor comerciale. Creditul cooperatist a avut de suferit pierderi pe care nu le va mai recupera în perioada ulterioară crizei. Cu toate efectele negative ale crizei, sfârșitul perioadei interbelice reprezintă apogeul dezvoltării economice a Sătmăruului, așa cum reiese din mărturiile prefectului dr. Ardelean Octavian, ales al epocii, care a condus județul în guvernarea liberală, consemnate în raportul privind guvernarea liberală în Satu Mare, întocmit sub forma unei monografii, pe care a publicat-o.¹

Se produc mutații semnificative în domeniul social și profesional în strânsă legătură cu necesitățile economiei. Crește numărul muncitorilor din industrie, a intelectualilor, mai ales de origine română, a funcționarilor bancari etc., care acoperă în mod treptat nevoia de cadre bine pregătite și competente. În epocă este celebru cazul nepotului pictorului Aurel Popp, Augustin Popp, inginer cu pregătire strălucită la Universitatea Tehnică din Berlin, care întors în orașul natal s-a implicat și a contribuit semnificativ la dezvoltarea uzinei UNIO. Acolo s-au produs și cazanele „Vidór” (sisteme de încălzire a vagoanelor feroviare), tehnologie preluată de industria de profil din Europa, inovație a inginerului sătmărean, Paul Vidór.

---

¹ O. Ardelean, *op.cit.*, p. 130-201;

În cazul populației urbane, structura este în general neschimbată, nu se înregistrează diferențe semnificative, doar o ușoară creștere a numărului muncitorilor și intelectualilor de origine română. Totuși, în continuare, populația de origine maghiară sau evreiască se menține dominantă în sfera economiei, socială și culturală - cu toată creșterea înregistrată de populația românească - ca pondere demografică, dar și ca implicare în viața economică, socială și culturală.

Epoca nu este lipsită de scandalurile de corupție, delapidări ale banilor publici. Presa vremii dezvoltă această temă, cu exemple din abundență, mai ales în perioadele electorale.

În concluzie putem aprecia că în perioada interbelică județul Satu Mare cunoaște din punct de vedere economic și social evoluții inegale, datorate unor factori obiectivi („preluarea imperiului” de către administrația românească, lipsa de cadre pregătite pentru administrație, necunoașterea limbii române la începutul perioadei, criza economică), dar și subiectivi (o permanentă atitudine „neparticipativă” a minorităților maghiare și cea evreiască, mai ales în primul deceniu și în ultimii ani al perioadei interbelice, când politica revizionistă a Ungariei are reverberații care determină schimbări de atitudine din partea populației minoritare; documentele vremii înfățișează cu prisosință aceste lucruri).

În acest sens credem că un rol nefast l-a jucat politica dusă de Guvernul liberal de după 1934 față de minorități, când în județul Satu Mare au fost îndepărtați din funcții un număr mare de funcționari proveniți din rândul populației de origine maghiară sau evreiască.¹ Unora dintre

---

¹ O. Ardelean, *op.cit.*, p. 105;

funcționarii maghiari sau români căsătoriți cu soții maghiare li se pregătise mutarea din județ pe motiv că „nu prezintă siguranță.”¹

La sfârșitul perioadei interbelice, în perioada dictaturii regale a lui Carol al II-lea (1939-1940), libertatea presei a avut mult de suferit, în sensul că s-au desființat publicațiile de până atunci, reducându-se drastic numărul publicațiilor atât românești cât și a celor aparținând minorităților naționale.

Perioada interbelică este o epocă extrem de favorabilă pentru evoluția și dezvoltarea culturii naționale române, lucru ușor de remarcat prin progresele realizate în domeniile spiritualității, cum ar fi învățământul, presa, religia, instituțiile de artă și cultură, organizațiile nonguvernamentale. Desigur ar fi greșit să se considere că Marea Unire din 1918 reprezintă începuturile manifestărilor vieții culturale românești în acest spațiu. Ne contrazice viața și activitatea unei pleiade de oameni de spirit români, care au trăit și au creat în aceste locuri, ne contrazic de asemenea permanența și continuitatea unei culturi populare românești multisekulare, toate acestea realizându-se în cadrul instituțional existent. Însă trebuie subliniată importanța momentului istoric de la 1 Decembrie 1918, care a înlăturat barierele existente în fața accesului la cultură și educație pentru populația românească. Inexistența instituțiilor de cultură românești înainte de 1918, ca și politica de maghiarizare prin școală, i-a determinat pe intelectualii români să fie cunoscători ai limbii maghiare și participanți într-o anumită măsură la manifestările culturale ale maghiarilor. Acest lucru se va perpetua, cel puțin în primii ani de după Primul Război Mondial, spre amărăciunea unor intelectuali sau gazetari veniți dinspre regat, care erau dornici să-și

---

¹ Arh. Naț., DJSM, fond : Prefectura județului Satu Mare, dosar 4/1938, f. 156-159 ;

împlinescă misiunea de purtători ai unei culturi românești ce se dorea consolidată și în această zonă a țării.

Spațiul cultural este dominat, cel puțin din punct de vedere calitativ, în primul deceniu al perioadei de manifestări culturale în limba maghiară. Pas cu pas cultura și instituțiile românești încep să se dezvolte și să se consolideze în condițiile noi oferite de integrarea în spațiul cultural și național românesc unitar. Se poate vorbi despre o emulație, cel puțin în ceea ce privește participarea intelectualilor și a populației românești la actul de cultură. Fără îndoială că intelectualii, cadrele didactice, scriitorii și gazetarii veniți în Satu Mare din Vechiul Regat au contribuit substanțial la definirea a ceea ce numim spațiu multicultural în care coexistă și interferează la un moment dat tradițiile și creația cultă românești, maghiare, germane și evreiești. Semnificativă în acest sens este participarea aproape în totalitate a intelectualilor și numai la activitățile cultural-artistice instituționalizate (cercuri, formații de cântece și dansuri etc.). Apartenența la o organizație culturală era un lucru firesc pentru intelectualii români, un mod de manifestare a civismului.

Se poate vorbi despre o „cursă”, o întrecere culturală, principalii protagoniști fiind purtători ai culturii românești și maghiare din această parte de țară. Această cursă se manifestă prin mijloace diferite și într-o gamă de acțiuni care pot fi definite între noțiunea de exclusivism, până la cea de conlucrare. Trebuie subliniat că ASTRA a reprezentat un vector important pentru propagarea și dezvoltarea culturii românești. Este extrem de important rolul instituțiilor culturale existente și nou înființate, al presei în limba română, care cunoaște o dezvoltare fără precedent etc. Și trebuie reiterat și subliniat rolul intelectualității românești, reprezentată mai ales prin directorii

liceelor și școlilor secundare din Satu Mare, prin cadre didactice, medici, avocați, intelectualitatea tehnică, directori de bănci etc., în afirmarea culturală a românilor sătmăreni.

ANEXA 1

Studenții români la universitățile europene în secolul al XIX-lea¹

UNIVERSITATEA REGALĂ MAGHIARĂ BUDAPESTA:

Facultatea de Teologie

1. Demian Athanasius, Șișești, 1864/1868
2. Pintye Ioan, Satu Mare, 1870/1871
3. Sipos Stefanus, Terebesti, 1870/1871
4. Egri Augustinus, Sanislău, 1873/1874
5. Anderka Simon, Oșvarău, 1875/1876

---

¹ Cornel Sigmirean, *Formarea intelectualității din Transilvania (1867-1918). Studenții români la institutele de învățământ superior din Transilvania, Ungaria și Slovacia*, Teză de doctorat, Universitatea „Babes Bolyai”, Cluj-Napoca, 1999, coordonator prof. dr. Nicolae Bocșan; Idem, *Românii la Universitatea din Budapesta 1900-1919. Doctori în științe*, în: „Banatica”, 13 II, 1995, p. 127-167; Stelian Mândruț, *Studenții din România, Transilvania și Bucovina la Universitatea Tehnică din Viena (1867-1918)*, în: „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gh. Șincai”, Târgu Mureș, I, 1998, p. 58-78; Idem, *Învățământul universitar juridic și agronomic din Transilvania în epoca dualismului austro-ungar*, în: „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj-Napoca, XXXII, 1993, p. 169-187; Idem, *Studenții români din Transilvania la universitățile din Austro-Ungaria și Germania în 1897-1898*, în: „Cultură și societate în epoca modernă”, editată de Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu, A. Răduțiu, Cluj-Napoca, 1990; Ákos Egyed, *Învățământul maghiar din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar*. ÎN: „Istoria învățământului din România”, vol. II, coord. Anghel Manolache, București, EDP, 1993; Geza Bremzai, *Lista transilvănenilor, băănășenilor, bucovinenilor, moldovenilor, muntenilor și macedonenilor promovați la Facultatea de medicină din Transilvania și Budapesta de la înființarea ei până la 1894-95*, Cluj-Napoca, 1938; Idem, *Rolul Vienei în formarea intelectualității românești din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, în: „De la umanism la luminism”, I. Chiorean, red., Târgu Mureș, 1994; Viorel Faur, *Studenții români la Academia de Drept din Oradea (1850-1918)*, în: „Crisia”, XVII, 1987, p. 129-181;

6. Popiliu Simon, Cehăluț, 1875/1877
7. Papp Andreas, Tiream, 1877/1878
8. Borlanu Viktor, Pir, 1880/1884
9. Kövári János, Portița, 1881/1886
10. Bran Felician, Satu Mare, 1883/1885
11. Butean Vazul, Șomcuta Mare, 1887/1891
12. Mureșianu Gábor, Tiream, 1888/1892
13. Harisia Iusztin, Ciuta, 1889/1891
14. Hosszu János, Ciuta, 1889/1893
15. Barbul Jenő, Lipău, 1893/1894
16. Ternoveanu János, Sânmiclăuș, 1894/1896
17. Mikulás György, Ciumești, 1895/1899
18. Koste János, Magvafalu, 1896/1900
19. Pteancu Sándor, Borlești, 1896/1900
20. Szilágy Izidor, Giungi, 1896/1897
21. Demján József, Negrești Oaș, 1897/1900
22. Dragoș Aurel, Baia Mare, 1903/1906
23. Szabó Kornél, Valea Vinului, 1903/1906
24. Kirvai László, Sanislău, 1905/1909
25. Szorán János, Pișcari, 1905/1907
26. Szabó Miklós, Andrid, 1909/1912
27. Zoicasu László, Chechiș, 1912/1915
28. Barbul László, Pomi, 1913/1916
29. Barna György, Cărășeu, 1913/1917
30. Pele János, Pomi, 1913/1919

Facultatea de Drept și Științe Politice

1. Pop József, Șomcuta Mare, 1871/1877
2. Farkas Trajan, Hodișa, 1873/1874
3. Csocsán Jenő, Tămășel, 1880/1885
4. Pap Coriolan, Satu Mare, 1882/1884
5. Kozmutsa Kornél, Șomcuta Mare, 1890/1894
6. Orosz Mihály, Carei, 1890/1895
7. Bonya Sándor, Sanislău, 1891/1895
8. Nyistor Aurel, Lucăcești, 1891/1895
9. Dragoș Teofil, Mocira, 1891/1897
10. Ferentiu Ágoston, Satu Mare, 1891/1896
11. Tatár János, Baia Sprie, 1894/1899
12. Bilcz Sándor, Baia Sprie, 1895/1898
13. Dósa Gusztáv, Săcălășeni, 1895/1896
14. Nylván Viktor, Șomcuta Mare, 1895/1898
15. Papp László, Carei, 1895/1896
16. Abraham Romulus, Mireșu Mare, 1896/1897
17. Nylván Aurel Sándor, Șomcuta Mare, 1896/1899
18. Szabó Aurél, Boghiș.1896/1900
19. Dósa Teofil, Săcălășeni, 1898/1899
20. Butean Simon, Șomcuta Mare, 1901/1902
21. Papp Kornél, Mireșul Mare, 1901/1902
22. Papp János, Satu Mare, 1902/1906
23. Barbul Illés Károly, Lipău, 1903/1907
24. Bran Aurel, Tămaia, 1903/1906
25. Jurcsó Lajos, Satu Mare, 1903/1905

26. Kerezi Jenő, Carei, 1903/1904
27. Tibil János, Poșta, 1903/1906
28. Borodi Dezső, Carei, 1905/1909
29. Szorán János, Pișcari, 1905/1910
30. Sztán Miklós, V. Hutan, 1905/1909
31. Antal József, Satu Mare, 1907/1908
32. Coza Emil, Valea Chioarului, 1907/1911
33. Nagy Imre, Satu Mare, 1909/1913
34. Ilucz Aurel, Satu Mare, 1909/1910
35. Turdean János, Corod, 1910/1911
36. Barbul László, Hideaga, 1910/1911
37. Darabán Miklós, Tiream, 1911/1918
38. Csulyán János, Mădăraș, 1912/1914
39. Nagy Béla, Doba Mare, 1912/1918
40. Paskádi János Ignác, Satu Mare, 1912/1918
41. Paul Silvius, Bozînta Mică, 1912/1916
42. Máté Gyula, Comești (Sătmărel), 1912/1913
43. Bogdán György, Racova, 1913/1915
44. Márk Viktor, Șomcuta Mare, 1918/1919
45. Iuhos János, Nyírsarvad
46. Katócz János, Șomcuta Mare
47. Márk Géza, Colțirea
48. Suta Dano, Sătmărel
49. Kindriș Gábor, Carei
50. Vălean Aurel, Istrău
51. Sinkay Trajan, Valea Vinului

52. Stan Florian, Iegheriște

53. Paul Mihály, Satu Mare

Facultatea de Medicină și Farmacie

1. Méheş Lajos, Arduşat, 1878/1879
2. Kozmutza Béla, Sanislău, 1894/1895
3. Barbul Salustius, Lipău, 1901/1903
4. Popoviciu Kornél János, Ciumeşti, 1905/1910
5. Szabó János, Valea Vinului, 1906/1911
6. Bolkis György, Răteşti, 1907/1913
7. Pintia Vazul, Arieşu de Pădure, 1907/1913
8. Mureşan Sándor, Pribileşti, 1910/1915
9. Spiru András József, Satu Mare, 1911/1919
10. Demján László, Negreia, 1912/1919
11. Ilea Vazul, Şomcuta Mare, 1912/1917
12. Lipeczky András János Basil, Satu Mare

Facultatea de Litere și Filozofie

1. Pap András, Satu Mare, 1890/1895
2. Barbul Jenő, Lipău, 1897/1900
3. Pap László, Satu Mare, 1902/1906
4. Göncsy István László, Peleş, 1908/1912

Facultatea de Drept și Științe Politice

1. Mihály Tivadar, Prislop, 1876/1880
2. Dózsa Gusztáv, Săcălășeni, 1891/1894
3. Bretán Sándor, Apa
4. Tarcza Aurel, Săcălășeni, 1897/1901
5. Pap László, Ocoliș, 1898/1899
6. Rác Endre, Șomcuta Mare, 1898/1999
7. Boros Leontin, Portița, 1898/1902
8. Dósa Teofil, Săcălășeni, 1898/1902
9. Ifjabbik Indre, Șomcuta Mare
10. Dragoș Vazul, Buteasa, 1899/1902
11. Nylván Aurel Sándor, Șomcuta Mare, 1899/1900
12. Ghetie Vazul, Văraiu, 1900/1903
13. Abraham Romulus, Mireșul Mare, 1901/1902
14. Breban Aurel Cornel, Someșeni, 1901/1904
15. Mécs Gyula, Tăuții de Jos, 1902/1906
16. Pap Kornél, Vezendiu, 1902/1907
17. Bálint Simon, Racova, 1902/1903
18. Barbu György, Pomi, 1903/1911
19. Lukács László, Satu Mare, 1903/1907
20. Nyisztor Albert, Baia Sprie, 1903/1906
21. Papp Andor, Prilog, 1903/1906
22. Mezei Jenő, Carei, 1904/1905
23. Papp László, Călinești, 1904/1906

24. Selegian Faust, Vezendiu, 1904/1908
25. Barbul Illés Károly, Lipău, 1904/1907
26. Hetco Aurel, Bozînta Mare, 1905/1906
27. Jurcsó Lajos, Satu Mare, 1905/1906
28. Papp Dezső Elemér, Oraşul Nou, 1906/1907
29. Pappu László, Călineşti, 1906/1907
30. Krecsun Demeter, Tăuţii Măgheruş, 1907/1911
31. Pap László, Tămăşeşti, 1907/1909
32. Chereches István, Băişoara, 1908/1912
33. Dobosi János, Medieşul Aurit, 1909/1911
34. Achim Emil, Seini, 1910/1914
35. Dumbravicsán János, Baia Mare, 1910/1911
36. Nylván Sándor, Şomcuta Mare, 1912/1914
37. Pinte Romulus, Arieşul de Pădure, 1912/1914
38. Achim Szilviusz, Seini, 1912/1918
39. Dunka Viktor, Satu Mare, 1913/1914
40. Gönczy Sándor, Peleş, 1913/1914
41. Kávási Trajan, Boghiş, 1913/1914
42. Man Viktor, Tăuţii de Jos
43. Mihálka József, Carei, 1913/1915
44. Pauliuk Mihály, Satu Mare, 1913/1914
45. Suta László, Sătmărel, 1913/1914
46. Sztána Gyula, Carei, 1914/1915
47. Csulyan (Ciulean) János, Mădăras, 1913/1914
48. Demian Titusz, Negreia, 1914/1915
49. Marosán Daniel, Sârbi, 1914/1915

50. Pratea Romulus, Arieșul de Pădure, 1914/1915
51. Pintia Valentin, Arieșul de Pădure, 1915/1916
52. Farkas Aladár, Satu Mare, 1915/1916
53. Pokol Elek Ince, Valea Borcutului, 1915/1919
54. Tenyák Sándor, Satu Mare, 1916/1919
55. Bordás Gábor, Ghilvaci, 1917/1918
56. Abrugyán János, Baia Mare, 1917/1918
57. Buda László, Șomcuta Mare, 1917/1919
58. Kávási Trajan, Boghiș, 1917/1918
59. Kis Miklós, Văraiu, 1917/1919
60. Bordás Gábor, Ghilvaci, 1917/1918
61. Kirilla Viktor, Tiream, 1917/1918
62. Miku Vazul, Șomcuta Mare, 1918/1919
63. Papp László, Fersig, 1918/1919
64. Tenyák Sándor, Satu Mare, 1918/1919
65. Buttyán János, Șomcuta Mare, 1918/1919
66. Korods Kornél, Hideaga, 1918/1919
67. Márk Viktor, Șomcuta Mare, 1918/1919
68. Nystor György, Crucișor, 1918/1919
69. Pap István, Buzești, 1918/1919
70. Pap Sándor, Poșta, 1918/1919
71. Tibil Gusztáv, Poșta, 1918/1919
72. Indre László, Șomcuta Mare
73. Bucskó Coriolan, Pátyod
74. Papp Kornél, Mireșul Mare
75. Papp Szilviusz, Mireșul Mare

76. Buteanu Simon, Șomcuta Mare
77. Szilvásy Ágoston, Satu Mare
78. Lipczky Ágoston, Satu Mare
79. Papp Octavian, Mireșul Mare
80. Óváry Geza, Satu Mare
81. Darabánth István, Boinești
82. Pop Basil, Mădărași
83. Cosma János, Ardușat
84. Borodi Béla, Carei
85. Tóth János, Bercu
86. Török Sándor, Baia Mare
87. Mangu Gyula, Satu Mare
88. Pogácsás János, Hideaga
89. Suta János, Sătmărel
90. Ianovich Tibor, Satu Mare
91. Göncsy Miklos, Peleş
92. Dunca Gergely, Mireșul Mare
93. Ábraham Gergely, Satu Mare

Facultatea de Medicină

1. Drágos Sándor, Buteasa, 1877/1882
2. Méhes Lajos, Ardușat, 1877/1878
3. Rác Jenő, Cavnic, 1878/1879
4. Katócz Athanáz, Șomcuta Mare, 1879/1884
5. Colceriu Viktor, Șomcuta Mare, 1887/1889
6. Papp Jenő, Vetiș, 1887/1889

7. Tamás Fulvio Arthur, Somcuta Mare, 1895/1900
8. Lázár Gábor, Sanislău, 1909/1913
9. Demián László Negreia, 1911/1913
10. Dumbravicsán Sándor, Baia Mare, 1911/1915
11. Steer János, Sătmărel, 1912/1914
12. Vancs Aurel, Sârbi, 1914/1915
13. Nicora Béla, Tătărești, 1914/1915
14. Bálint János, Mireșul Mare, 1917/1919
15. Bota Olivér, Buteasa, 1917/1919

Facultatea de Filozofie, Limbi și Istorie

1. Ghetie János, Văraiu, 1887/1888
2. Papp Kornél, Șișești, 1901/1906
3. Orosz György, Carei, 1899/1903
4. Groza Ferencz, Satu Mare, 1903/1907
5. Ossian János, Homorodul de Mijloc, 1907/1910
6. Kontrás Endre, Satu Mare, 1911/1914

Facultatea de Matematică și Științe Naturale

1. Szerbák Emanuel, Potău
2. Rácz Jenő, Cavnic, 1877/1879
3. Papp Simon, Cavinic, 1908/1909
4. Lupan Vazul, Groși, 1909/1914

Curs de Farmacie

1. Csanda Endre, Satu Mare, 1889/1890

2. Papp Aurel, Vezendiu, 1909/1910
3. Kocsi László, Baia Mare, 1910/1911

UNIVERSITATEA TEHNICĂ REGALĂ MAGHIARĂ BUDAPESTA

Secția de Inginerie Generală

1. Somlyay Géza, Satu Mare, 1883/1884
2. Turgyán Adorján, O-K(H)odos, 1894/1895
3. Pap Zoltán, Satu Mare, 1899/1900
4. Mátyás Antal, Satu Mare, 1900/1903
5. Szilágyi János, Peneszlek, 1901/1904

Secția de Inginerii Mecanică

1. Mik György, Șomcuta Mare, 1892/1895
2. Bancsanszky László, Carei, 1894/1898
3. Lázár Miksa, Dumbrăvița, 1897/1898
4. Szabó János, Valea Vinului, 1906/1907
5. Butean Kornél, Supuru de Sus, 1909/1910
6. Jakab György László, Satu Mare, 1913/1919

Secția de Arhitectură

1. Somlyay Géza, Satu Mare, 1884/1885
2. Tátorján István, Carei, 1898/1899

Secția de Inginerie Chimică

1. Sinkai Emil, Bușag, 1898/1904
2. Demeter Gyula, Nyirgéb, 1918/1923

ACADEMIA REGALĂ DE DREPT BRATISLAVA

1. Barbul János, Pomi, 1899/1900

ACADEMIA REFORMATĂ DE DREPT DEBRECEN

1. Bucsyán László, Șomcuta Mare, 1886/1887
2. Lengyel Viktor, Kebe, 1900/1901

ACADEMIA REGALĂ DE DREPT ORADEA

1. Bud Bertolan, Ferneziu
2. Buttyán József, Carei,
3. Ember György, Ghenci
4. Gelita Antal, Ó Pályi
5. Solymazán Illés, Carei
6. Drumariu János, Ferneziu
7. Coroján Gyula, Craidorolț, 1867/1870
8. Csorá László, Călinești Oaș, 1867/1868
9. Lengyel János, Aras Ujfalu, 1867/1868
10. Márkus János, Sânmiclăuș, 1867/1868
11. Pap János, Turnékony, 1868/1871
12. Stetiu Sándor, Vama, 1868/1869
13. Zetye Dániel Bârgău, 1868/1869
14. Katona Sándor, Bicău, 1868/1871
15. Ioó György, Borlești, 1869/1871
16. Lázár István, Baia Mare, 1869/1870

17. Suciu Demeter, Supuru de Sus, 1869/1870
18. Thoma László, Virșmort (Roșiori), 1869/1872
19. Papp László, Aciua, 1870/1873
20. Kozma Gergely, Sanislău, 1872/1875
21. Farkas Trajan, Hodișa, 1873/1876
22. Kirvay Demeter, Sanislău, 1873/1877
23. Zsula János, Seini, 1873/1877
24. Darabant János, Odoreu, 1874/1877
25. Kocsis János, Cărășeu, 1874/1878
26. Papp József, Șomcuta Mare, 1874/1875
27. Kototiu Katócz János, Șomcuta Mare, 1875/1877
28. Antal Miklós, Gerăușa, 1879/1883
29. Brán Gusztáv, Andrid, 1881/1884
30. Sztan Floris, Iegheriște, 1881/1886
31. Papp Coriolan, Tăuții de Jos, 1882/1886
32. Bran Felician, Satu Mare, 1888/1895
33. Orosz Mihály, Carei, 1890/1895
34. Sinkaj Trajan, Valea Vinului, 1890/1894
35. Valean Aurel, Istrău, 1890/1894
36. Ferencz Ágoston, Mădăras, 1891/1895
37. Szabó Aurél, Boghiș, 1891/1895
38. Doboszy Endre, Vama, 1892/1895
39. Gozsa János, Călinești Oaș, 1895/1897
40. Kret György, Istrău, 1895/1899
41. Sonkután Sándor, Carei, 1895/1900
42. Abraham Romulus, Mireșul Mare, 1896/1897

43. Breban Kornél, Someșeni, 1896/1898
44. Boros Leontin, Portița, 1897/1899
45. Bretan Sándor, Apa, 1897/1900
46. Ghetie László, Văraiu, 1897/1899
47. Szilvási Gusztáv, Satu Mare, 1897/1898
48. Szilágyi Ágoston, Sanislău, 1899/1904
49. Barbul János, Pomi, 1900/1901
50. Cosma János, Ardușat, 1900/1904
51. Darabánth István, Boinești, 1901/1902
52. Hetco Valer, Fersig, 1901/1902
53. Farkas Péter, Craidorolț, 1902/1905
54. Hetco Aurel, Bozînta Mare, 1902/1905
55. Bánk György, Mădăras, 1902/1912
56. Borody Béla, Carei, 1903/1906
57. Bretan László, Tisa, 1904/1909
58. Puskás János, Săsar, 1905/1909
59. Selagian Virgil, Vezendiu, 1905/1910
60. Brán Aurél, Tămaia, 1906/1907
61. Illutz László, Boghiș, 1906/1907
62. Dobosi János, Medieșul Aurit, 1907/1909
63. Kővári Demeter, Vezendiu, 1907/1912
64. Márkus László, Giungi, 1907/1911
65. Campian Miklós, Groși, 1909/1910
66. Csulyán János, Mădăras, 1910/1912
67. Pataki György, Vezendiu, 1910/1911
68. László László, Portița, 1911/1913

69. Márkus Valer, Sânmiclăuș, 1911/1913
70. Bánc Ágoston, Mădăras, 1912/1914
71. German János, Ciumești, 1913/1918
72. Péter István, Carei, 1913/1917
73. Kimpian Oktáv, Groși, 1914/1918
74. László Pál, Portița, 1914/1915
75. Major Dénes, Ardușat, 1914/1915
76. Szurdukan Sándor, Sătmărel, 1914/1919
77. Nysztor Virgil, Cărașeu, 1917/1919
78. Russu János, Tormánya, 1917/1918
79. Stan Vazul, Iegheriște, 1917/1919
80. Cosma György, Portița, 1918/1919

ACADEMIA EVANGHELICĂ DE DREPT PREȘOV

1. Barbul László, Hideaga
2. Cs. German János, Ciumești
3. Horváth János, Ocna Șugatag, 1893/1894
4. Dumbrávicșán János, Baia Mare, 1906/1910

ACADEMIA REFORMATĂ DE DREPT SIGHETUL MARMAȚIEI

1. Birle Emil, Carei, 1895/1898
2. Papp Silvius, Mireșul Mare, 1896/1898
3. Mois Győző, Moişeni, 1898/1900
4. Butean Simon, Șomcuta Mare, 1899/1900
5. Pap Kornél, Mireșul Mare, 1899/1900

ACADEMIA DE MINERIT ȘI SILVICULTURĂ CHEMNITZ

Secția de Minerit

1. Lukács Péter, Baia Mare, 1882/1883
2. Pap Aurél, Ilba, 1890/1891
3. Szancsek Károly, Cavnic, 1914/1918

Secția de Silvicultură

1. Besán Ferencz, Bârgău, 1883/1884
2. Kozma János, Someșeni, 1886/1887
3. Kimpian Gusztáv, Baia Mare, 1890/1891
4. Péter Jusztin, Hideaga, 1895/1896
5. Papp László, Baia Sprie, 1903/1906
6. Dumbrávicván János, Baia Mare, 1903/1907
7. Ilucz László, Boghiș, 1907/1908
8. Nyisztor Vilmos, Baia Sprie, 1911/1914
9. Strenk Péter, Oșvarău, 1917/1918

ACADEMIA REGALĂ DE AGRICULTURĂ CLUJ-MĂNĂȘTUR

1. Katocz Simón, Arieșul de Pădure, 1882/1885
2. Biltiu István, Baia Sprie, 1885/1886
3. Erdős Jenő, Valea Vinului, 1892/1895
4. Nyistor Andor, Baia Sprie, 1892/1895
5. Román Illés, Vama, 1900/1901

ACADEMIA REGALĂ DE AGRICULTURĂ DEBRECEN

1. Papp János, Satu Mare, 1892/1893
2. Barbul Miklós, Pomi, 1900/1902

3. Moldován László, Baia Mare, 1909/1910

ACADEMIA REGALĂ DE AGRICULTURĂ KESZTHELY

1. Barbul Miklós, Pomi, 1901/1902

ACADEMIA REGALĂ DE AGRICULTURĂ KASSA (KOSICE)

1. Papp János, Satu Mare, 1891/1894

ACADEMIA REGALĂ DE AGRICULTURĂ MAGYAR-ÓVÁR

1. Budu Iohan, Cicârlău, 1872/1874

2. Ferentiu János, Mădăras, 1893/1895

3. Moldován László, Baia Mare, 1911/1912

ACADEMIA REGALĂ DE MEDICINĂ VETERINARĂ BUDAPESTA

1. Lupán János, Ocoliș, 1885/1892

2. Karsay Valér, Carei, 1893/1902

3. Pintia Vazul, Arieșul de Pădure, 1906/1907

ACADEMIA ORIENTALĂ DE COMERȚ BUDAPESTA

Secția de Comerț

1. Marc Aurel, Șomcuta Mare, 1915/1916

ACADEMIA REGALĂ DE COMERȚ CLUJ

1. Kis Miklós, Văraiu, 1918/1919

UNIVERSITATEA „KARL FRANZES GRAZ”

Facultatea de Medicină

1. Bolkis György, Rătești, 1910/1911
2. Dumbravicsán Sándor, Baia Mare, 1913/1914

UNIVERSITATEA VIENA

Facultatea de Drept

1. Kávási Traján, Boghiș, 1912/1913

ACADEMIA DE BELLE-ARTE MÜNCHEN

1. Bran Nicolae, Unimăt, 1888/1889

ANEXA 2

Organizarea examenului de bacalaureat la Centrul de examen Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare, în perioada interbelică¹

Anul școlar	Susținerea examenului/ centrul	Elevi înscr.	Elevi reușiți	Liceul de la care provin	Membrii comisiei
1924/25	Sesiunea I Liceul „Mihai Eminescu”	91 s.r. 67 s.m. 24	44 s.r. 34 s.m. 10	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul „Gh. Șincai”, Baia Mare; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul Reformat Satu Mare; Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Liceul Romano-Catolic Satu Mare	Dr. Drăgan prof. univ. Cluj – președinte; V. Andreescu prof. Lic. „Cantemir Vodă” București – examinator; N. Locusteanu prof. Lic. „Spiru Haret” București – examinator; I. Linard prof. Lic. „Em. Gojdu” Oradea – examinator; Dr. E. Loboțiu prof. Șimleul Silvaniei – examinator; Gh. Sofronie prof. Lic. „Em. Gojdu” Oradea – examinator; Tr. Pop prof. Lic. „Sf. Sava” București.
	Sesiunea a II-a Lic. „Em. Gojdu” Oradea	3	3	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare	

¹ Anuarele Liceului „Mihai Eminescu” pe anii școlari respectivi, redactate de prof. Eugen Seleş;

1925/26	Sesiunea I Liceul „Mihai Eminescu”	109 s.r. 96 s.m. 13	42 s.r.41 s.m. 1	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul „Gh. Șincai”, Baia Mare; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul Reformat Satu Mare; Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Liceul Romano-Catolic Satu Mare;	N. Cartoianu prof. univ. București – președinte; E. Loboșiu prof. Lic. „S. Bănuțiu” Șimleul Silvaniei-examinator; I. Atanasiu prof. Lic. „Al. Lahovari” Râmnicu Vâlcea-examinator; Henri Jacquier prof. Lic. „G. Barițiu” – examinator; M. Vergulescu prof. Lic. „A. Mureșianu” – examinator; Jagitz Paul Liceul Salonta Mare – examinator; Eugen Seleş prof. Lic. „M.Eminescu” Satu Mare – examinator; Francisc Groza prof. Lic. „M.Eminescu” Satu Mare – examinator;
	Sesiunea a II-a Lic. „Mihai Eminescu” Satu Mare	60 s.r. 59 s.m. 1	35 s.r. 34 s.m. 1	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul „Gh. Șincai”, Baia Mare; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Lic. „Al. Lahovary”, Rm. Vâlcea; Șc. Secundară de Fete, gr. II, București; Lic. Greco-Catolic de Fete, Blaj; Școala de Aplicație a Seminarului Pedagogic Univ. București; Lic. Romano-Catolic de Fete Satu Mare; Liceul „Andrei Mureșanu”, Dej	N. Cartoianu prof. univ. București – președinte; E. Loboșiu prof. Lic. „S. Bănuțiu” Șimleul Silvaniei-examinator; Henri Jacquier prof. Lic. „G. Barițiu” – examinator; M. Vergulescu prof. Lic. „A. Mureșianu” – examinator; Eugen Seleş prof. Lic. „M.Eminescu” – examinator; Francisc Groza prof. Lic. „M.Eminescu” Satu Mare – examinator;

1926/27	Sesiunea I Lic. „Mihai Eminescu” Satu Mare	113 s.r. 97 s.m. 16	52 s.r. 46 s.m. 6	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul „Gh. Șincai”, Baia Mare; Lic. „Vasile Lucaciu”, Careii-Mari; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul „B.P. Hașdeu” Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Liceul Reformat Satu Mare; Liceul Reformat Zalău; Lic. „Al. Lahovary”, Rm. Vâlcea	Th. Angheluța prof. Universitatea Cluj – președinte; Nicolae Sulica Prof. Liceul Militar Târgu Mureș – examinator; Sabin Oprean prof. Academia Comercială Cluj – examinator; Mathieu Barthelotte prof. Liceul „T. Maiorescu” Aiud – examinator; Marin Petrescu prof. Liceul „Principele Mihai” – examinator; Nicolae Iordache prof. Liceul „M. Eminescu” București – examinator;
	Sesiunea a II-a Oradea		8		
1927/28	Sesiunea I Lic. „Mihai Eminescu” Satu Mare	140 s.r. 124 s.m. 16	55 s.r. 50 s.m. 5	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul „Gh. Șincai”, Baia Mare; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Liceul „Simion Bărnuțiu”, Șimleul Silvaniei; Lic. „Vasile Lucaciu”, Careii-Mari; Liceul Reformat Satu Mare; Liceul Romano-Catolic de Fete Satu Mare; Liceul Reformat Zalău; Liceul „A.Mureșanu” Dej; Liceul „Gh. Coșbuc” Năsăud	N. Drăgan prof. Universitatea Cluj – președinte; Florian Stoenescu prof. Liceul Turmu- Severin – examinator; N. Mihulin dir. Liceul de fete Arad – examinator; A. Țuțuianu prof. Liceul Pitești – examinator; S. Oprescu prof. Academia Comercială Cluj – examinator; I. Sandu dir. Liceul Alba Iulia – examinator; A. Crișan dir. Liceul de băieți Arad – examinator; A. Iancu dir. Liceul Tg. Jiu – examinator; Eugen Seleș dir. Lic., M.Eminescu” Satu Mare – secretar

1927/28	Sesiunea a II-a Lic. „Mihai Eminescu” Satu Mare	244 s.r. 223 s.m. 21	85 s.r. 79 s.m. 6	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Lic. „Vasile Lucaciu”, Careii-Mari; Liceul „Gh. Șincai”, Baia Mare; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Liceul Reformat Zalău; Liceul Romano-Catolic de Fete Satu Mare; Liceul Reformat Satu Mare; Liceul „Regina Maria” Cluj; Liceul „Gh. Coșbuc” Năsăud; Liceul „T. Vladimirescu” Tg. Jiu;	N. Drăgan prof. Universitatea Cluj – președinte; Florian Stoenescu prof. Liceul Turnu- Severin – examinator; N. Mihulin dir. Liceul de Fete Arad – examinator; A. Țuțuianu prof. Liceul Pitești – examinator; S. Oprescu prof. Academia Comercială Cluj – examinator; I. Sandu dir. Liceul Alba Iulia – examinator; A. Iancu dir. Liceul Tg. Jiu – examinator; Eugen Seleș dir. Lic. „M.Eminescu” Satu Mare - secretar
1928/29	Sesiunea I Lic. „Mihai Eminescu” Satu Mare	138	53	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Liceul „Andrei Șaguna”, Brașov; Liceul „V. Alecsandri” Galați	G. Juga prof. univ.Cluj – președinte; Cornel Sânjoanu Lic. „Domnița Ileana” Sighetul Marmației – examinator; Mihail Șerban Liceul „Dragoș Vodă” Sighet – examinator; Francisc Groza prof. Lic. „M.Eminescu” Satu Mare – examinator; Popa Ioan prof. Liceul „Gh. Lazăr” Sibiu – examinator; Aurelian Florinescu prof. Universitatea Cluj – examinator; C. Lacișianu dir. Scolii Comerciale București – examinator;; Constantinescu V. Prof. „Liceul Petru și Paul” Ploiești – examinator; Eugen Seleș dir. Lic. „M.Eminescu” Satu Mare - secretar

	Sesiunea a II-a	95	39	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Liceul „Gh. Lazăr ” București; Liceul „Moteanu” București	G. Juga prof. univ.Cluj – președinte; Cornel Sânjoanu Lic. „Domnița Ileana” Sighetul Marmației – examinator; Mihail Șerban Liceul „Dragoș Vodă” Sighet – examinator; Francisc Groza prof. Lic. „M.Eminescu” Satu Mare – examinator; Popa Ioan prof. Liceul „Gh. Lazăr” Sibiu – examinator; Totoiu J. prof. Liceul „Dimitrie Cantemir” București – examinator; Jacob Mihail prof. Școala Comercială București – examinator; Constantinescu V. Prof. Liceul „Petru și Paul” Ploiești – examinator; Eugen Seleș dir. Lic. „M.Eminescu” Satu Mare - secretar
1930/31	Sesiunea I Lic. „Mihai Eminescu” Satu Mare	123	73	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul de Stat pt. Fete Satu Mare; Liceul Romano-Catolic de Fete Satu Mare; Liceul „D.A. Sturdza” Tecuci; Liceul „Mihai Viteazul” București	Marcu Alexandru conferențiar univ. București – președinte; Eugen Seleș dir. Lic. „M.Eminescu” Satu Mare – examinator; Totoiu J. prof. Liceul „Dimitrie Cantemir” București – examinator; Tătăran Nicolae prof.Liceul „Gh. Barițiu” Cluj – examinator; Mihulin Nicolae prof. Șc. Normală Oradea – examinator; Ciocan Claudiu Liceul „A.Iancu” Brad – examinator; Mlinarec Ludovic prof. Liceul „M.Eminescu” Satu Mare – examinator;

	Sesiunea a II-a	130	73	<p>Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul de Stat pt. Fete Satu Mare; Liceul „Gh. Șincai”, Baia Mare; Lic. „Vasile Lucaciu”, Careii-Mari; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Liceul „Simion Bărnuțiu”, Șimleul Silvaniei</p>	<p>Bratu Gheorghe prof. universitar Cluj – președinte; Eugen Seleș dir. Liceul „M.Eminescu” Satu Mare – examinator; Brăharu Dumitru prof. Seminarul Pedagogic Cluj – examinator; Bozga Ioan prof. Șc. Normală Cluj – examinator; Aurel Dinu prof. Liceul „Gh. Lazăr” București – examinator; Butescu Dumitru prof. Liceul „Gh. Lazăr” –examinator; Lobonțiu Emil prof. Liceul „V. Lucaciu” Carei – examinator; Mlinarecz Ludovic prof. Liceul „M.Eminescu” Satu Mare – examinator;</p>
1933/34	Sesiunea I Lic. „Mihai Eminescu” Satu Mare		42		<p>Prof. univ. Vrânculescu Gheorghe Iași – președinte; Popescu Ilie prof. Slatina – membru; Rodeanu Ioachim prof. Orăștie – membru; Gheorghiane Constantin prof. Cernăuți – membru; Jean Decamp prof. Arad – membru; Manta Ion prof. Cluj – membru; Tănăsescu Nicolae prof. Curtea de Argeș - membru; Popescu Petre prof. Buzău - membru</p>

	Sesiunea a II-a Centrul Satu Mare		48		Prof. univ. Giuglea Gheorghe Cluj – președinte; Almăjan Ilie prof. București – examinator; Beliș Alexandru prof. București – examinator; Dumitrescu Mihail prof. Tg. Mureș – examinator; Megieșan Teodor prof. Blaj – examinator; Modorcea Octavian prof. Blaj – examinator; Filipescu Margareta prof. Cluj – examinator; Fritea Augustin prof. Oradea – examinator
	sesiunile anului	51	38		
	români	31	22		
	germani	5	4		
	unguri	6	4		
	evrei	6	5		
	ruteni	1	1		
	armeni	1	1		
	alte naț.	1	1		
1934/35	sesiunile anului	15	8		
	români	10	5		
	unguri	2	1		
	ruteni	2	1		
	evrei	1	1		

1935/36	Sesiunea I Lic. „Mihai Eminescu” Satu Mare	113	40	Liceul „Gh. Șincai”, Baia Mare; Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare; Liceul de Stat pt.Fete Satu Mare; Liceul Romano-Catolic de Fete Satu Mare; Liceul Reformat pt. Băieți Satu Mare; Liceul „Dragoș Vodă”, Sighetul Marmației; Liceul „Domnița Ileana”, Sighetul Marmației; Alte licee	
	români	52	20		
	unguri	25	4		
	germani	4	3		
	evrei	32	13		
	ruteni	1			
	Sesiunea a II-a		10		
1936/37	Sesiunea I Lic. „Mihai Eminescu” Satu Mare		37	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare;	Prof. univ. Ioan G. Popescu Cernăuți – președinte; Lucian Voiculescu prof. Cluj – membru; Liviu Patachi prof. Oradea – membru; Fabiun Sânjoan prof. Brașov – membru; Mihail Lipan prof. Năsăud – membru; Ioan Pop prof. Oradea – membru; Stefan Musta prof. Beiuș – membru; Toma Georgescu prof. Timișoara – membru; Ioan Zaharesu - secretar

	Sesiunea a II-a		15	Liceul „M. Eminescu”, Satu Mare;	Insp.gen. G. Bota Insp. Șc. Oradea – președinte; Costea Ioan prof. Cluj – membru; Damian Elena prof. Arad – membru; Letiția Zăhărescu Mogoș prof. Slatina – membru; Manciule Stefan prof. Blaj – membru; Papadopol D. prof. T. Severin – membru; Aneta Gheorghiu prof. Cluj – membru; Armeanu I prof. Sibiu – membru; Vasilii V. prof. Cluj – membru
	sesiunile anului	58	33		
	români	31	18		
	germani	3	2		
	unguri	10	4		
	evrei	12	8		
	alte naț.	2	1		
1937/38	Sesiunea I Centrul Satu Mare		56		
	Sesiunea a II-a		27		
	sesiunile anului	55	31		
	români	25	13		
	germani	8	4		
	unguri	6	4		
	evrei	15	9		
alte naț.	1	1			

ANEXA 3

Școala de Arte și Meserii: obiecte de studiu, pe ani școlari și ani de învățământ¹

Anul școlar	Clasa I	Clasa a II-a	Clasa a III-a	Clasa a IV-a	Clasa a V-a	Clasa a VI-a	Clasa a VII-a	Clasa a VIII-a
1919/1920	Limba maghiară; aritmetică și geometrie; desen geometric și descriptiv; desen ornamental; fizică și chimie; caligrafie; limba română; lucrări în atelier; sârguință; clasificare generală; purtare	Limba maghiară; aritmetică; desen geometric și descriptiv; desen ornamental; limba română; tehnologia și cun. de mașini; desen industrial și constructiv; atelier; sârguință; clasificare generală; purtare	Limba maghiară; aritmetică; desen ornamental; modelajul; limba română; tehnologia și cun. de mașini; desen industrial și constructiv; atelier; sârguință; clasificare generală; purtare	Limba maghiară; modelajul; igienă; limba română; contabilitate și devize; tehnologia și cun. de mașini; desen industrial și constructiv; atelier; sârguință; clasificare generală; purtare				
1920/1921	Limba română; aritmetică și geometrie; desen geometric și descriptiv; desen ornamental; fizică-chimie;	Limba română; aritmetică și geometrie; desen geometric și descriptiv; desen ornamental; religie (sem. II);	Limba maghiară; desen ornamental; religie (sem. II); limba română; istoria României; geografia	Limba maghiară; religie (sem. II); limba română; istoria României; geografia României; contabilitate și				

¹ Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare, Registrele matricole ale școlii pentru anii școlari 1919/1920, 1920/1921, 1923/1924, 1927/1928, 1932/1933, 1936/1937, 1939/1940.

	caligrafie; religie (sem. II); istoria României; geografia României; lucrări în atelier; sârguință; purtare	istoria României; geografia României; tehnologia și cun. de mașini; desen industrial și constructiv; atelier; sârguință; clasificare generală; purtare	României; contabilitate și deveze; teh- nologia și cun. de mașini; desen industrial și con- structiv; atelier; sârguință; clasificare generală; purtare	deveze; teh- nologia și cun. de mașini; desen industrial și con- structiv; atelier; sârguință; clasificare generală; purtare			
1923/ 1924	Religie; limba română; istoria României; geo- grafia Ro- mâniei; aritmetică; caligrafie și desen cu mâna liberă; desen ornamental; purtare; științe naturale; sâr- guinta; practică	Religie; limba română; aritmetică; fizică; chimie; caligrafie și desen cu mâna liberă; mo- delajul; desen geometric; de- sen ornamental; purtare; sârguință; practică	Limba română; aritmetică și geometrie; desen geometric și descriptiv; desen ornamental; modelaj; religie; caligrafie; tehnologie; desen industrial și constructiv; atelier; sârguința; purtare	Limba română; aritmetică și geometrie; desen geometric și descriptiv; desen ornamental; modelaj; religie; tehnologia și cun. de mașini; desen industrial și constructiv; lucrări de atelier; sârguința; clasificare generală; purtare ¹	Limba română; aritmetică și geometrie; reli- gie; contabilitate și deveze; tehnologia și cun. de mașini; desen industrial și constructiv; atelier; sârguință; purtare ²		
1927/ 1928	Religie; limba română; istoria României; geo- grafia Ro-	Religie; limba română; istoria României; geo- grafia Ro-	Religie; limba română; aritmetică; geometrie;	Limba română; aritmetică; modelajul; lb. franceză; teh-	Religie; limba română; mo- delajul; lb. franceză;		

¹ În anul școlar 1923/1924, clasa a IV-a nu este an terminal, din acest an școlar introducându-se legislația școlară românească, iar școlarizarea se încheie după clasa a V-a;

² Clasa a V-a este practic clasa a IV-a, pentru că această serie a „sărit” peste clasa a II-a; este an terminal;

	măniei; aritmetică; geometrie; caligrafie și desen cu mâna liberă; desen geometric; lb. franceză; desen ornamental; purtare; sârguință; practică	măniei; aritmetică; geometrie; caligrafie și desen cu mâna liberă; desen de proiecțiuni; lb. franceză; desen ornamental; purtare; sârguință; practică	fizică; mo- delajul; lb. franceză; desen de construcțiuni în lemn; desen ornamental; purtare; sârguință; practică	nologia lemnului; desen de construcțiuni în lemn; desen ornamental; purtare; sârguință; practică	tehnologia lemnului; desen de construcțiuni în lemn; desen ornamental; purtare; sârguință; practică			
1932/ 1933	Religie; limba română; istoria României; geo- grafia Ro- mâniei; aritmetică; geometrie; fizică; desen geometric; lb. franceză; desen ornamental; purtare; practică	Religie; limba română; istoria României; geo- grafia Ro- mâniei; aritmetică; geometrie; fizică; chimie; desen de proiecțiuni; lb. franceză; desen ornamental; purtare; practică	Limba română; istoria Româ- niei; aritmetică; lb. franceză; tehnologia lemnului; desen de construcțiuni în lemn; desen ornamental; purtare; practică	Limba română; economie industrială; lb. franceză; tehnologia lemnului; desen de construcțiuni în lemn; desen ornamental; purtare; practică	Limba română; contabilitate; educație socială și civică; igienă; tehnologia lemnului; desen de construcții în lemn; desen ornamental; purtare; practică	Limba română; aritmetică; geometrie; lb. franceză; desen de construcții în lemn-, desen ornamental; purtare; practică	Limba română; aritmetică; geometrie; contabilitate; lb. franceză; desen de construcții în lemn; desen ornamental; purtare; practică	
1936/ 1937	Limba română; istorie; geografie; religie; matematică; geometrie; fizică; științe naturale; desen liber; desen geometric; lb. germană; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; istorie; geografie; religie; matematică; geometrie; fizică; chimia; desen liber; desen proiecții; lb. franceză; lb. germană; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; istorie; matematică; desen liber; lb. franceză; tehnologia; desen special; igiena; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; matematică; desen liber; lb. franceză; tehnologia; desen special; instrucția civică; contabilitate; deveze; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; istorie; religie; matematică; fizică; lb. germană; desen special; igiena; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; istorie; desen liber; lb. franceză; chimie; tehnologie; desen special; algebră și trigonometrie; muzică; ed. fizică; purtare; practică; istoria industrii și artelor industriale	Limba română; matematică; desen liber; desen special; purtare; practică; cooperarea muncii	Limba română; desen liber; tehnologie; desen special; instrucție civică; contabilitate și deveze; muzică; ed. fizică; purtare; practică

1939/ 1940	Limba română; istorie; geografie; religie; matematică; geometrie; fizică; științe naturale; caligrafie; desen geometric; lb. germană; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; istorie; geografie; religie; matematică; geometrie; fizică; caligrafie; lb. germană; desen proiecții; chimie; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; istorie; matematică; desen liber; lb. franceză; tehnologia; desen special; igiena; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; matematică; desen liber; lb. germană; tehnologia; desen special; igienă; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; istorie; religie; matematică și geometrie; ; fizică; lb. germană; desen special; igiena; muzică; ed. fizică; purtare; practică	Limba română; istorie; desen liber; lb. germană; chimie; tehnologie; desen special; ed. fizică; purtare; practică; istoria artelor	Limba română; desen liber; limba germană; tehnologie; desen special; devize; ed. fizică; purtare; practică; economie politică; rezistența materialelor	Limba română; desen liber; lb. germană; tehnologie; desen special; instrucție civică; contabilitate; purtare; practică; intreprinderi comerciale și industriale
---------------	--	---	---	--	---	--	---	--

ANEXA 4

Școala Superioară Comercială: obiecte de studiu¹

An șc.	Clasa I	Clasa a II-a	Clasa a III-a	Clasa a IV-a
1923/ 1924	Drept, studii comerciale, limba română și corespondență comercială, geografie, limba germană, economie politică, matematică, fizică, chimie, limba franceză, limba engleză, gimnastică.	Drept, studii comerciale, limba română și corespondență comercială, caligrafie, istoria comerțului, matematică, chimie, contabilitate, limba germană, corespondență comercială în lb. maghiară, limba franceză, limba română (4 ore), gimnastică.	Limba română și corespondență comercială, limba maghiară, geografie, matematică, chimie, contabilitate, limba germană, limba franceză, corespondență comercială în lb. maghiară, economie politică, drept, steno, gimnastică, igienă.	
1924/ 1925	Studii comerciale, matematică, fizică, limba română și corespondență în	Limba română și corespondență în lb. română, economie politică,	Limba română și corespondență în lb. română, finanțe,	Matematică, studiul mărfurilor, laborator, Birou comercial, istoria

¹ Cf. *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare pe anii școlari 1923/1924, 1924/1925, 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928*, întocmite de Gh. Dragoș;

	lb. română, lb. franceză, noțiuni de drept, caligrafie și desen, științe naturale, geografie, lb. engleză, lb. germană.	matematică, lb. germană și corespondență în lb. germană, contabilitate, drept, limba română, științe naturale, lb. franceză, geografie, lb. engleză.	matematică, contabilitate, lb. germană și corespondență în lb. germană, lb. maghiară, istoria comerțului, noțiuni de drept, caligrafie și desen, științe naturale, lb. franceză, geografie, statistică, economie politică.	comerțului, noțiuni de drept, limba română și corespondență în lb. română, lb. franceză, geografie, lb. maghiară, lb. germană, igienă.
1925/ 1926	Drept, matematică, fizică, lb. franceză, lb. germană, studii comerciale, geografie, lb. italiană, caligrafie, desen, științe naturale, limba română și corespondență în lb. română.	Economie politică, drept, matematică, contabilitate, lb. franceză, lb. germană, dirigenție, geografie, limba română și corespondență în lb. română, geografie, chimie, caligrafie, desen, lb. engleză.	Drept, finanțe, statistică, matematică, chimie, lb. germană, lb. franceză, contabilitate, economie politică, istorie comerțului, geografie, limba română și corespondență în lb. română, caligrafie, desen, limba română, lb. engleză.	Drept, matematică, productologie, laborator, Birou comercial, lb. franceză, lb. germană, lb. maghiară, geografie, limba română.
1926/ 1927	Drept, fizică, matematică, limba română și corespondență în lb.	Drept, economie politică, matematică, contabilitate, lb. franceză, lb. germană,	Drept, matematică, economie politică, statistică, chimie, lb. germană,	Drept, matematică, productologie, laborator, birou comercial, dirigenție,

	română, lb. franceză, lb. germană, geografie, istoria comerțului, lb. italiană, științe naturale, caligrafie și desen, dirigenție.	dirigenție, geografie, limba română, lb. italiană, caligrafie și desen, chimie.	contabilitate, studiul finanțelor, istoria comerțului, lb. franceză, geografie, limba română, dirigenție, lb. italiană, desen și caligrafie.	geografie, lb. franceză, lb. germană, lb. italiană.
1927/ 1928	Drept, matematică, studiul comerțului și contabilitate, lb. franceză, lb. germană, lb. italiană, desen și caligrafie, științe naturale, limba română, geografie, dirigenție.	Drept, economie politică, matematică, lb. germană, comerț și contabilitate, limba română, lb. franceză, lb. italiană, desen și caligrafie, dirigenție, chimie.	Drept, economie politică, finanțe, statistică, matematică, științe comerciale și contabilitate, istoria comerțului, lb. franceză, lb. germană, dirigenție, lb. italiană, desen și caligrafie, limba română, geografie, chimie.	Drept, matematică, productologie, laborator, birou comercial, dirigenție, lb. franceză, lb. germană, lb. italiană, geografie.

ANEXA 5

Lista primarilor din Satu Mare și lista prefectilor județului¹

1. Lista primarilor din Satu Mare, în perioada interbelică:

Augustin Ferențiu (aprilie 1919 – 1 sept 1929)

Dr. Darabánth István (1 sept. 1929 – 1 august 1930)

Augustin Ferențiu (1 august 1930 – 23 mai 1931)

Alexandru Doroș (23 mai 1931 – 12 iunie 1932)

Dr. Titus Demian (12 iunie 1932 – 18 dec. 1933)

Dr. Benea Ștefan (18 dec. 1933 – sf. an 1937)

Mălai Octavian (sf.an 1937 – 1938)

Victor Moiş (1939-1940);

2. Lista prefectilor din Satu Mare, în perioada 1918 - 1937:

Dr. Alexandru Racoți Filip, avocat (apr. 1919 – nov. 1919)

Dr. Ilie Carol Barbul, avocat (dec. 1919 – iunie 1920)

Col. Ioan Bălănescu (iulie-august 1920)

Dr. Ioan Băltescu, avocat (22 sept. 1920 – 31 ian. 1922)

Dr. Teofil Dragoș, avocat (31 ian. 1922 – 30 oct. 1922)

Dr. Ioan Pogăciaș subprefect cu delegație (1 nov. 1922 – 8 ian. 1923)

Paul D. Goma, inspector general (3 ian. 1923 – 13 febr. 1923)

Mihai C. Cantuniari, inspector general (13 febr. 1923 – 31 nov. 1924)

Vasile Gheție, subprefect cu delegație (25 nov. 1924 – 8 apr. 1926)

Dr. Ilie C. Barbul, avocat (8 apr. 1926 – 15 mai 1927)

---

¹ Apud. Octavian Ardelean, *În slujba patriei*, Satu Mare, 1937 (pentru prefectii vezi p. 91);

Vasile Gheție, subprefect cu delegație (15 mai 1927 – 3 martie 1928)

Ștefan Bellu (3 martie 1928 – 15 nov. 1928)

Dr. Andrei Doboși, avocat (15 nov. 1928 – 24 apr. 1931)

Ioan C. Pușcașiu, preot (24 apr. 1931 – 11 iunie 1932)

Dr. Gavril Oșianu, avocat (11 iunie 1932 – 16 nov. 1938)

Dr. Aurel Nistor, avocat (16 nov. 1933 – 2 iunie 1934)

Dr. Ioan Pogăciaș, avocat (2 iunie 1934 – 20 apr. 1935)

Dr. Octavian Ardelean, medic (20 apr. 1935 – 29 dec. 1937)

Col. Simion Coman (29 dec. 1937 – 30 aug. 1940)

ANEXA 6

Date cu privire la condițiile de viață¹

1. Media anuală a prețului de detaliu pentru alimentele de origine animală, în 1939²:

Denumirea produselor	Unitatea de măsură	Teritoriul/ Preț mediu	
		România ³	Satu Mare
Carne de vacă, cal. I	1 kg	23,80	25,65
Carne de porc, cal. I	1 kg	33,10	34,60
Slănină crudă	1 kg	36,95	37,50
Osânză	1 kg	39,25	39,35
Untură de porc	1 kg	45,80	42,25
Slănină afumată	1 kg	57,10	53,00
Șuncă fiartă, jambon	1 kg	113,90	137,00
Mezeluri	1 kg	60,10	61,75
Lapte	1 l	5,70	4,60
Unt presat, cal. I	1 kg	94,22	85,40
Brânză de burduf	1 kg	60,55	49,00
Cașcaval	1 kg	72,45	-
Ouă	100 buc.	198,30	172,00
Crap	1 kg	46,00	51,50
Somn	1 kg	51,15	57,00
Șalău	1 kg	60,20	51,50
Găină	1 buc.	55,70	60,40
Gâscă	1 buc.	90,45	97,50

¹ *Anuarul Statistic al României, 1939 și 1940*, București, Ed. Fundației Regale, 1940, p. 632-657;

² *Ibidem*, p. 632-637;

³ Media pe țară a fost calculată pe baza prețurilor din 71 de orașe capitale (reședință) de județ;

2. Alimente de origine vegetală, în 1939¹

Denumirea produselor	Unitatea de măsură	Teritoriul/ Preț	
		România	Satu Mare
Pâine albă	1 kg	9,15	8,80
Pâine neagră	1 kg	7,50	7,60
Făină de grâu, cal. I	1 kg	11,15	9,45
Mălai țărănesc	1 kg	5,10	6,15
Macaroane vărsate	1 kg	23,10	24,25
Zahăr tos	1 kg	32,00	32,00
Ciocolată menaj	1 kg	134,00	124,00
Ceai	1 kg	385,35	407,00
Cafea crudă	1 kg	181,90	186,00
Măsline	1 kg	52,40	62,00
Orez	1 kg	34,35	34,85
Ulei de floarea soarelui	1 l	39,35	44,85
Vin de masă	1 l	18,50	14,00

3. Legume și fructe, în 1939²

Denumirea produselor	Unitatea de măsură	Teritoriul/ Preț	
		România	Satu Mare
Ceapă uscată	1 kg	5,20	6,25
Cartofi	1 kg	3,55	2,60
Fasole uscată	1 kg	14,10	9,65
Nuci	100 buc.	22,50	26,75
Mere	1 kg	13,15	14,50
Lămâi	1 buc.	4,55	3,80
Portocale	1 buc.	8,15	7,00

¹ Anuarul statistic al României. 1939 și 1940 ..., p. 632-641;

² Anuarul statistic al României. 1939 și 1940 ..., p. 632-641;

4. Îmbrăcăminte, încălțăminte și confecții, în 1939¹

Denumirea produselor	Unitatea de măsură	Teritoriul/ Preț	
		România	Satu Mare
Mosor cu ață albă	1 buc.	11,00	13,50
Stofă de haine	1 m	610,10	583,00
Pantofi bărbățești	1 pereche	662,10	648,00
Pantofi de damă	1 pereche	607,80	542,00
Ciorapi bărbățești	1 pereche	42,65	42,25
Ciorapi de damă	1 pereche	102,00	104,00

5. Combustibili și diverse, în 1939²

Denumirea produselor	Unitate a de măsură	Teritoriul/ Preț	
		România	Satu Mare
Lemne de stejar	100 kg	79,60	730,00
Lemne de fag	100 kg	78,85	772,00
Mangal	1 kg	4,20	4,25
Petrol lampant	1 l	4,10	4,45
Spirt denaturat	1 l	32,00	32,00
Benzină ușoară	1 l	11,00	12,50
Alcool rafinat	1 l	106,05	106,00
Săpun de rufe	1 kg	31,90	33,00

¹ *Ibidem*, p. 632-643;

² *Ibidem*, p. 632-645;

6. Indicii prețurilor pentru 33 de articole principale, între 1933 - 1939¹:

Teritoriu l	Natura indicelui	Anul	Indicele
Satu Mare	Indicii prețurilor de detaliu ²	1933	100
		1934	94,1
		1937	119,4
		1938	129,9
		1939	137,1
Satu Mare	Evoluția procentuală a indicilor de prețuri față de anul precedent	1934/3	- 5,9
		1937/3	+ 26,9
		1938/3	+ 8,8
		1939/3	+ 5,5
Satu Mare	Nivelul prețurilor pe orașe, față de cel din București	1933	85,7
		1934	85,2
		1937	87,9
		1938	86,8
		1939	85,6

7. Costul lunar al vieții în orașul Satu Mare³:

Orașul	Anul				
	1933	1934	1937	1938	1939
Satu Mare	7765	7418	8653	9077	9498

¹ *Ibidem*, p. 646 – 649;

² Baza 1933= indice 100;

³ *Anuarul statistic al României. 1939 și 1940 ...*, p. 650;

8. Indicele costului vieții în orașul Satu Mare¹:

Indici 1933 = 100					Evoluția procentuală a indicilor				Nivelul costului față de cel din București				
1933	1934	1937	1938	1939	1933/ 34	1934/ 37	1937/ 38	1938/ 39	1933	1934	1937	1938	1939
100	95,5	111,4	116,9	122,3	- 4,5	+16,6	+4,9	+4,6	70,0	70,0	69,7	69,7	66,9

9. Costul anual al vieții pe categorii de cheltuieli, în orașul Satu Mare, 1939²:

Total	Alimente origine animală	Alimente origine vegetală	Fructe	Îmbrăcăm. și încălț.	Confecții	Utilități	Diverse	Transport	Spectacole	Chirie
113975	29606	18425	3820	13448	5000	12333	3983	960	2400	24000
Importanța procentuală a fiecărei categorii de cheltuieli care alcătuiesc costul vieții ³										
100,0	26,0	16,2	3,4	11,8	4,4	10,8	3,5	0,8	2,1	21,1

10. Nivelul costului vieții în orașul Satu Mare, față de aceleași categorii de cheltuieli din București⁴:

Ordinea de clasificare	Total	Alimente origine animală	Alimente origine vegetală	Fructe	Îmbrăcăm. și încălț.	Confecții	Utilități	Diverse	Transport	Spectacole	Chirie
21	66,9	83,1	87,1	73,4	83,0	64,1	90,9	86,3	5,8	41,7	54,5

¹ *Ibidem*, p. 650 - 651;

² *Ibidem*, p. 652 - 653;

³ *Ibidem*, p. 654 - 655;

⁴ *Ibidem*, p. 656 - 657;

ANEXA 7

Lista publicațiilor din comitatul Satu Mare, în anul

1915¹

1. Északkeleti Újság [Ziarul de Nord], 1905, Satu Mare;
2. Evangéliumi Lelkészi Tár [Tezaurul clerului evanghelic], 1879, Baia Mare;
3. Gazdák Lapja [Foaia gospodărească], 1901, Satu Mare;
4. Halmi [Halmeu], Satu Mare;
5. Heti Szemle [Informații săptămânale], 1891, Satu Mare;
6. Igehirdető [Anunțul], 1906, Baia Mare;
7. Iparos Lap [Foaia industriașilor], Satu Mare;
8. Katholikus Család [Familia Catolică], Satu Mare;
9. Magyar Földmivelő [Agricultorul maghiar], 1897, Satu Mare;
10. Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelő, [Observatorul bisericii și al școlii protestante], Baia Mare;
11. Nagybánya [Baia Mare], Baia Mare;
12. Nagybánya és Vidéke [Baia Mare și împrejurimile], Baia Mare;
13. Nagybányai Hírlap [Gazeta], Baia Mare;
14. Nagykároly [Carei], 1875 – 1876, reapare ca săptămânal politic în 1906, Carei;
15. Nagykároly és Vidéke [Carei și împrejurimile], 1884, Carei;
16. Nagykároly Független Hírlap [Ziarul independent], 1892, Carei;
17. Népiskolai Lapok [Revista școlii populare], 1870, Carei;

---

¹ Cf. Sámuel Borovszky, *Szatzmárnémeti sz. kir. Város* [Satu Mare, oraș liber regal], Budapest, f.a.;

18. Reformátusok Lapja [Foaia bisericii reformate], 1891, Satu Mare;
19. Rendőri Lapok [Foaia poliției], Satu Mare;
20. Revista Chatolica, 1880, Satu Mare
21. Szamos [Someșul], 1869, Satu Mare;
22. Szatmár [Satu Mare], 1875, Satu Mare;
23. Szatmár és Vidéke [Satu Mare și împrejurimile], 1884, Satu Mare;
24. Szatmár vármegye [Județul Satu Mare], 1905;
25. Szatmár vármegyei Közlöny [Monitorul județului Satu Mare], 1874, Carei;
26. Szatmár vármegyei Politikai Hírlap [Gazeta politică a județului Satu Mare], 1902, Satu Mare;
27. Szatmár-Németi [Satu Mare], 1897, Satu Mare;
28. Szatmári Ellenőr [Observatorul sătmărean], 1897, Satu Mare;
29. Szatmári Értesítő [Informatorul sătmărean], 1861, Satu Mare;
30. Szatmári Friss Újság [Ziarul de știri al Sătmarului], 1902, Satu Mare;
31. Szatmári Hírlap [Gazeta Sătmarului], 1902, Satu Mare;
32. Szatmári Napló [Condica Sătmarului], 1904, Satu Mare;
33. Szabadság [Libertatea], 1907, Satu Mare;
34. Szellemvilág [Foaia intelectualului], 1874;
35. Tanügyi Értesítő [Informatorul educativ], 1901, Satu Mare;
36. Tárogató [Taragotul], 1862, Satu Mare;
37. Téli Esték [Seri de iarnă], 1886, Satu Mare;
38. Vasárnap [Duminica], 1880.

ANEXA 8

Lista publicațiilor periodice românești din județul Satu Mare, apărute în perioada interbelică¹

1. „Afirmarea”, Satu Mare, 1936 – 1940;
2. „Astra – Mesafon”, Satu Mare, 1935;
3. „Brazda”, Satu Mare, 1937-1939;
4. „Biruința română” - „Conștiința română”, Satu Mare, 1938-1940;
5. „Chioarul”, 1920;
6. „Compas al teatrului”, Satu Mare, 1919;
7. „Cronica”, Satu Mare;
8. „Cultura enciclopedie”, Carei, 1933;
9. „Curierul Sătmarului”, Satu Mare, 1928-1931;
10. „Cuvântul nou”, 1936;
11. „Cuvântul poporului - Népszava”, Satu Mare, 1937;
12. „Datina”, 1938;
13. „Economul”, Satu Mare, 1929-1931 ;
14. „Fata morgana”, 1935;
15. „Frontul”, Satu Mare, 1935;
16. „Gazeta de luni”, Careii Mari, 1922 ;
17. „Gazeta pentru Afirmare românească”, 1935;
18. „Gazeta Sătmarului”, Satu Mare, 1928-1938;
19. „Glasul hotarelor”, Satu Mare, 1936 ;
20. „Glasul Sătmarului”, Satu Mare, 1928-1937 ;
21. „Graiul neamului”, Carei;
22. „Granița”, Satu Mare, 1934-1935;
23. „Hotarul”, Satu Mare, 1933 – 1936;
24. „Icoane maramureșene”, Satu Mare, 1924 ;
25. „Înfrățirea română”, 1923;
26. „Muguri”, Satu Mare, 1919 ;
27. „Mustul care se limpezește”, Satu Mare, 1928 ;
28. „Micul matematician”, Satu Mare, 1936 ;
29. „Neamul nostru”, Careii Mari, 1924 ;

---

¹ Cf. Nae Antonescu, *Bibliografia presei ...*, de același autor *Reviste din Transilvania ... și Publicațiile periodice românești*. În: „Informația zilei de duminică”, nr. 152, p. 5;

30. „Nordul Ardealului”, Satu Mare, 1927-1929 ;
31. „Ogorul sătmărean”, Satu Mare, 1939-1940;
32. „Plusul”, Satu Mare, 1933-1938;
33. „Presa liberă” [Sajto szabad], Satu Mare – lb. maghiară;
34. „Revista tehnică”, Satu Mare, 1925-1926 ;
35. „România de Nord”, Satu Mare, 1925-1929 ;
36. „România Mare”, Satu Mare, 1932;
37. „Renașterea națională”, 1928 ;
38. „Revü” [Revista], 1932;
39. „România Mare”, Satu Mare, 1932;
40. „Satu Mare”, Satu Mare, 1919-1938 ;
41. „Săgeata”, 1923 ;
42. „Sentinela de Nord”, Sanislău, 1925 ;
43. „Sîn-Văsiu”, Satu Mare, 1923;
44. „Solidaritatea”, Carei, 1935 - 1940;
45. „Tribuna liberă”, 1923;
46. „Țara de sus”, Satu Mare, 1921;
47. „Valahul”, Satu Mare, 1935 – 1937;
48. „Viața școlară” - „Școala sătmăreană”, Satu Mare, 1924-1940 ;
49. „Viitorul Sătmarului”, Satu Mare, 1927;
50. „Voința poporului”, 1927;

ILUSTRĂȚII

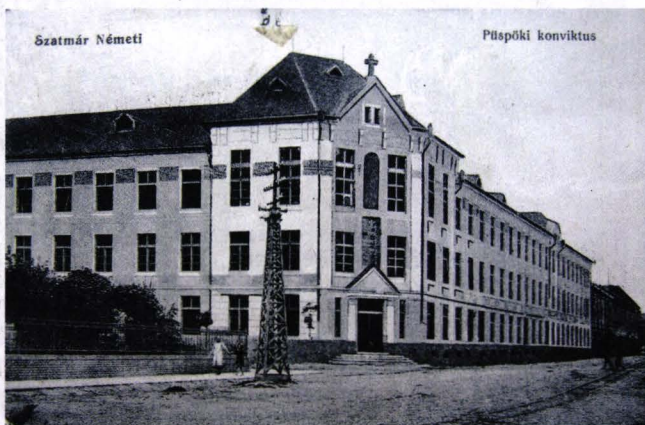

Palatul CFR

**Școala Civilă de Stat pentru Băieți
În prezent un corp de clădire al Spitalului Județean II
„Lúkö Béla”**

**Internatul elevilor de religie romano-catolică și
reformată. Convictul Episcopal Romano-Catolic
În prezent Colegiul Tehnic UNIO**

**„Zárda”
Internatul Liceului Romano-Catolic de Fete „Sf. Elisabeta”**

**Eleve ale Liceului „D-na Stanca”
găzduite la Internatul Casei Învățătorului (1939)**

**Eleve ale Liceului „D-na Stanca” la sădit de pomi
Sub îndrumarea înv. Dumitru Manea (1940)**

**„De ziua lui Nori”
Eleva ale Liceului „D-na Stanca”
la aniversarea unei colege (1939)**

Comandant de Străjeri

*Un comandant al străjerilor
în uniformă.*

**Eleve ale Liceului „D-na Stanca” în uniforme de străjer
(1939)**

Eleve din clasa a VI-a de la Liceul „D-na Stanca” (2.04.1940)
De la stânga la dreapta: Lenuța Dumitriu, Rozalia Chira, Rodica Dumitrescu, Maria Mănoiu-Cosma, Viorica Marcotan, Lucia Micu, Serena-Nini Apan, Zoița Georgia, Iudith Kalman, Duca Andercău, Viorica Steer, Lucia Matei, Fetu Csendes
Fotografiile cu eleve ale Liceului „Dn-a Stanca” ne-au fost puse la dispoziție de către doamnele profesoare Maria Cosma (Mănoiu) și Elena Mureșan (Penga), foste eleve ale liceului.

**Elev
la Gimnaziul German, Carei
(1938)**

**Formația de „Călușari” a
Școlii Superioare de Comerț,
îndrumată de prof. Gheorghe Dragoș
(1927)**

**Echipa de fotbal a Liceului „Mihai Eminescu”
(1939)**

**Corul Societății „Vasile Lucaciu”, dirijat
de prof. Adrian Demian (1939)**

**Dr. Vida Ioan,
fost elev al Liceului „Mihai Eminescu” (1939)**

Dr. Iolanda Serena Cania-Bojorică
Fostă elevă a Liceului Romano-Catolic de
Fete „Sf. Elisabeta” (1940)

Prof. Adrian Demian, dascăl și animator al vieții
culturale și artistice din Sătmărul interbelic

Bibliografie

A. IZVOARE

a) Izvoare primare

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Satu Mare

1. Fond: ASTRA (1898-1947), fond, 130, inv. 156;
2. Fond: Aurel Popp;
3. Fond: Biblioteca Județeană Satu Mare, fond 137, inv. 172;
4. Fond: Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice, fond 29, inv. 183;
5. Fond: Conservatorul de Muzică Satu Mare, fond 32, inv. 41;
6. Fond: Episcopia Romano-Catolică din Satu Mare, fond 23, inv. 9;
7. Fond: Gimnaziul de Fete din Carei, fond 48, inv. 56;
8. Fond: Gimnaziul Reformat de Fete din Satu Mare, fond 141, inv. 186;
9. Fond: Gimnaziul Romano-Catolic de Fete, fond 105, inv. 119;
10. Fond: Liceul Comercial Satu Mare, inv. 182;
11. Fond: Liceul „Doamna Stanca”, inv. 183;
12. Fond: Liceul Piarist din Carei, inv. 54;
13. Fond: Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei, fond 50, inv. 58;
14. Fond: Prefectura județului Satu Mare, fond 14, inv. 30, 38;
15. Fond: Primăria municipiului Satu Mare, fond 15, inv. 180;
16. Fond: Primăria orașului Carei, fond 16, inv. 4;
17. Fond: Reuniunile Învățătorilor Români Șălăjeni, fond 131, inv. 157;

18. Fond: Școala Normală de Învățători din Carei, fond 135, inv. 168;
19. Fond: Școala Normală de Învățători din Satu Mare, fond 136, inv. 169;
20. Fond: Școala Normală Reformată de Fete din Satu Mare, fond 140, inv. 185;
21. Fond: Școala Superioară și Comercială Reformată de Fete din Satu Mare, fond 139, inv. 184;
22. Colecția de documente „Muzeul județean”, fond 77, inv. 139;

Arhivele com. Sz. SZ. Bereg, Republica Ungaria, fond : Actele judeului suprem al nobililor plășii Csenger 1877-1944, IVB.760 act nr./1919;

Arhiva de Stat din Ujgorod, Ucraina, Episcopia Greco-Catolică de Munkács, fond 151, opis 25, inv. nr. 214;

Arhiva Muzeului Județean Satu Mare

1. Fond: Adrian Demian;
2. Fond: Arhiva științifică, interviuri cu:
  - Dr. Mihai Boca, inv. 1392;
  - Prof. Gheorghe Cosma, inv. 1391;
  - Prof. Maria Cosma, inv. 1395;
  - Ing. Illes Iuliu, inv. 1396;
  - Prof. Elena Mureșan, inv. 1394;
  - Academician Gabriel Stempel, inv. 1395;
  - Dr. Ioan Vida, inv. 1392;

Arhiva Parohiei Ortodoxe Satu Mare nr. I

Arhiva Parohiei Ortodoxe Satu Mare nr. II;

Arhiva Colegiului Național „Ioan Slavici”.

Arhiva Colegiului Național „Mihai Eminescu” Satu Mare;

Arhiva Grupului Școlar Economic de Drept-Administrativ „Gheorghe Dragoș”, Satu Mare;

Arhiva Grupului Școlar de Industrializare a Lemnului Satu Mare;

Arhiva Școlii de Artă, Satu Mare;

Arhiva Școlii Speciale Nr. 1, Satu Mare;

Fondul documentar al Bibliotecii Județene, Satu Mare.

b) Izvoare editate

Culegeri de documente/ documente:

Abrudan, Paul, Racovițan, Mihai, *Transilvania – Documente istorice, în lumina adevărului*, București: Ed. „Țara noastră”, 1991;

Catalogus venerabilis cleri diocesis Szatmariensis, ad annum MDCCCXX
[Catalogul venerabilului cler al diecezei Sătmăruului din anul 1820], Pestini, (1820);

Căpâlneanu, V., Sabău, I., Achim, V., *Maramureșenii și lupta pentru libertate și unitate națională. Documente 1848-1918*, București, 1981;

***Circulare către clerul și docenții din întreaga Dieceză a Gherlei*, nr. 890, 990, 1321, 1472, 1532, 1697, 1886, 1918, 1921, 1951, 2200, 3335, 4311, 5017, 5209, 5575, 5701, 6926, 6928, 7028, 7301, 7248, 8584, Tipografia Diecezană, Gherla, 1901-1915;**

- Ciubotă, Viorel**, *Documente privind mișcarea culturală națională în Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*. În: SCSM, V-VI, 1981-1982, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1982, p. 369-380;
- Documente privind istoria României*, secolul al XIV-lea, seria C – Transilvania,, vol. II (1321-1330), București, 1952-1953;
- Iacob, Radu**, *Manuscrisele Episcopiei Române Unite din Oradea*, București, 1923;
- Instrucțiune pentru școli și creștere în Dieceza de Oradea-Mare*, 1869;
- Izvoare de demografie istorică*, vol. II, București, 1987;
- Maramureșul și Marea Unire: crestomație de texte și documente 1918-1919*, Alba Iulia: Ed. „1 Decembrie”, 1998;
- Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943;
- Memoriul studenților universitari români privitor la situațiunea românilor din Transilvania și Ungaria*, București: Tipografia Karl Göbl, 1891;
- Năstase, Adrian**, *Documenta universales. Drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale. Reglementări în dreptul românesc 1918-1989*, vol. III, București, 1998;
- Popa-Lisseanu, Gheorghe.**, *Izvoarele Istoriei Românilor*, vol. I-VII, București, 1934 -1937;
- Rencz János**, *A Nagybányai magyar király állami főgimnázium XXIII. évi értesítője az 1909-1910 tanévről* [Înștiințarea gimnaziului maghiar regal de stat din Baia Mare nr. 23 din anul școlar 1909/1910] , Nagybánya [Baia Mare], 1910;

Scurtu, Ioan (coord.), *Minorități naționale din România. Documente 1918-1925*, vol. I, București: Arhivele Naționale ale României, 1995;

Schematismus cleri almae diocesis Szathmariensis, Szathmarini, 1864;
Transilvania văzută în publicistica istorică maghiară, Miercurea-Ciuc: Ed. Pro-print, 1999;

1918 la români. Documentele Unirii, București, 1989

Bibliografii:

* * * *Bibliografia istorică a României*, vol. I, IV – X, București: Ed. Academiei, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005;

* * * *Bibliografie pedagogică retrospectivă românească, 1785-1948*, vol. I-III, București: Ed. AIME, editată de Biblioteca Pedagogică Națională „I.C. Petrescu”, 2005;

Gézáné László, Szárka Ágota, *Szabolcs-Szatmár-Bereg-Megye Sajtó Bibliográfiája 1835-2000* [Bibliografia publicațiilor periodice din județele Szabolcs - Satu Mare - Bereg, 1835-2000], Nyiregyháza, 2002;

Petrik Géza, *Magyarország bibliográphiája 1712-1860* [Bibliografia Ungariei între anii 1712-1860], vol. I, Budapesta, 1890;

* * * *Publicații periodice românești*, tom III, 1919-1924, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987;

Anuare statistice:

A magyar szent országainak 1910, évi népszámlálása [Recensământul populației în țările Sfintei Coroane maghiare, din anul 1910],
Első rész (partea I), Budapest, 1912;

A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészseégeinek 1806. évi összeírása
[Recensământul credincioșilor greco-catolici ai Episcopiei greco-catolice a Muncaciului, pe anul 1806], Niregyháza,
1990;

Anuarul Statistic al României, 1939 și 1940, București: Ed. Fundației
Regale, 1940;

Bertici, Andrea, *Evoluția populației din Plasa Carei, între anii 1880-1941,
din punct de vedere al recensămintelor. Aspecte etno-
confesionale și economico-sociale*. În: SCSM, XVII-XXI/II,
2000-2004, Satu Mare: Ed. Muzeului sătmărean, 2004;

Bordeianu, Mihai, Vladcovski, Petru, *Învățământul românesc în date*,
Iași: Ed. Junimea, 1979;

Colescu, Leonida, *Statistica știutorilor de carte din România*, București:
Institutul Central de Statistică, 1947;

Dima, Gheorghe A., *Școala secundară în lumina bacalaureatului.
Constatări. Date statistice. Părerii și propuneri*, , București:
Tipografia Socec, 1928;

Magyar Statisztikai Közlemények [Statistica maghiară], 2 kötet, A Magyar
Korona Országainak 1900 évi népszámlálása, II rész,
Budapest, 1904;

- Magyar Statisztikai Közlemények** [Statistica maghiară], 5 kötet, A Magyar Szent Korona Országainak 1900 évi népszámlálása, kilencedik rész, Budapest, 1907;
- Magyar Statisztikai Évkönyv** [Anuarul Statistic Maghiar]. Új folyam (serie nouă) XV 1907, Budapest, 1909;
- Magyar Statisztikai Szemle**, 1885, 1895, 1910;
- Manuilă, Sabin, coord., Recensământul general al României, 1930**, București, vol. II, III, IX); București: Ed. Institutului Central de Statistică, 1938;
- Rotariu, Traian, Semeniuc, Maria; Mezei Elemér, Recensământul din 1910 în Transilvania**, Cluj-Napoca: Ed. Staff, 1999;
- Varga E. Árpád, Népszámlálások a jelenkori Erdély területén** [Recensământul populației din actualul teritoriu al Ardealului], Budapesta, 1922;

Enciclopedii:

- * * * **Enciclopedia României**, București: Editura Imprimeriei Naționale, 1938;
- * * * **Minerva. Enciclopedia Română**, București, 1929;
- Pinkas haKehilot Romania**, vol. II, Ierusalim: Yad Vashem, 1980;
- Bura László, A második évszázad. A Szatmári Római katolikus Egyházmegye kislexikona** [Secolul al doilea. Enciclopedia mică a Diecezei Romano-Catolice sătmărene], Miercurea Ciuc, 2003;

Dicționare:

Bârsănescu, Ștefan, Bârsănescu, Florela, *Dicționar cronologic. Educația, învățământul, gândirea pedagogică în România*, București: Ed. Științifică și enciclopedică, 1978;

Benedek, Marcell, *Irodalmi lexikon* [Dicționar literar], Budapesta, 1927;
Instituțiile feudale din Țările Române. Dicționar, București, 1988;

Le Petit Larousse, Paris, 1995;

Martinovici, C., Istrati, N., *Dicționar. Transilvania, Banat și celelalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921;

Popescu Teiușan, Ilie, *Pedagogi și oameni de școală din România*. Mic dicționar, București: EDP, 1975;

Révai Nagy Lexikona, vol. XVIII, Budapesta, 1915;

Rusu, Ioan V., *Compendiu de istoria Transilvaniei cu distinctă privire la români*, Sibiu, 1864 ;

Anuare:

A Szatmárnémeti Katolikus Tanítóképző intézet és leányliceum [Anuarul Institutului Romano-Catolic de Învățătoare] pe anii școlari 1941-1942, 1942-1943;

Anuarul Școlii Pedagogice Civile pe anul școlar 1941-1942, Satu Mare, 1942 ;

Anuarul Școlii Superioare de Fete și de Comerț Reformată, pe anii școlari 1921/1922 și 1924/1925”;

Anuarul Școlii de Ucenici Industriali de Stat din Satu Mare, pe anul școlar 1928/1929;

- Bakcsy Domokos Korbuly, Irén, *Anuarul al LXIII-lea al Școlii Reformate de Fete*, pe anii școlari 1925/1926, 1931/1932 și 1940/1941, Satu Mare;**
- Balaban, Ioan *Anuarul Școlilor Medii de Stat din Careii-Mari pe anul școlar 1921/1922*, Careii-Mari, 1922;**
- Bendász István, Koi, István, *A Munkácsi görögkatolikus egyházmegye lelkészsegeinek 1792. évi katalógusa* [Anuarul credincioșilor Episcopiei Greco-Catolice a Muncaciului], Niregyháza, 1994;**
- Csapló Péter, *A nagykárolyi királyi állami polgári fiúiskola III, Értesítője, 1910-1911* [Anuarul Școlii de Băieți Regală de Stat din Carei, pe anul școlar 1910-1911];**
- David, Radu, *Grupul Școlar de Industrializare a Lemnului din Satu Mare, 1907-2007*, Satu Mare, 2007, 450 p.;**
- Demyénné Molnár, Ilona, *Anuarul Școlii Reformate de Fete*, pe anul școlar 1921/1922, Satu Mare;**
- Dragoș, Gheorghe, *Anuarele Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare*, pe anii școlari 1923-1924, 1924-1925, 1925-1926, 1926-1927, 1927-1928;**
- Értesítő a Szatmárnémeti irgalmas nőverek róm-cath. leányliceumának, 1919/1920 és 1920/1921 iskolai évről** [Licee de Fete ale Maicilor Milostive Romano-Catolice din Satu Mare, anul școlar 1919-1920 și 1920-1921], Satu Mare, 1921;
- Groza, Francisc, *Anuarul Liceului „Mihai Eminescu”, pe anul școlar 1919-1920*, Satu Mare, 1920;**
- Hám József, *A kedegyestanítórendiek vezetése alatt álló nagykárolyi római-katolikus főgimnázium milleniumi Értesítője az 1895-1896-***

ik tanévről [Anuarul Colegiului Romano-Catolic din Carei pe anul școlar 1895/1896], Carei;

Kisbocskói Ferenc, *A Szatmárnémeti magyar királyi állami felsőipariskola, Évkönyve, az 1942-1943, tanévről* [Anuarul Școlii Superioare Industriale din Satu Mare, pe anul școlar 1942-1943];

Lőrincz Ludovic, *Anuarul Liceului Romano-Catolic de Fete din Satu Mare*, pe anii școlari 1928/1929, 1933/1934, publicat de directorul liceului, Satu Mare;

Ormódi M. Alacoque, *A Szatmárnémeti római katolikus tanítónőképző-intézet és leányliceum. Az 1942/1943 tanévről* [Școala Normală și Liceul de Fete Romano-Catolic din Satu Mare];

Papp János, *Anuarul Școalei Medii de Stat din Satu Mare pe anul școlar 1920-1921*;

Seleş, Eugen, *Anuarul Liceului „Mihai Eminescu”* pentru anii 1920-1938, Satu Mare;

Scheffler János, *Anuarele Gimnaziului Superior Romano-Catolic din Satu Mare*, pe anii școlari 1920/1921 și 1921/1922, Satu Mare;

Monografii:

A szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyve. 1804-1904 [Volum dedicat Episcopiei sätmärene], Satu Mare, 1904;

Állami Gazdászági Felső Népiskola [Școala Superioară Comercială de Stat], Monografie, Halmeu, 1906;

Monografia municipiului Baia Mare, vol. I, Baia Mare, 1972;

Socolan, Aurel, Muntean, Lucia, *Liceul,, Mihai Eminescu” Satu Mare, monografie, 1934-1994*, Oradea: Ed. Imprimeria de Vest, 1994;

Tankóczy Gyula, *Monografia oraşului Satu Mare*, Satu Mare, 1936;

Colecții de legi:

„Colecțiunea de legi și regulamente, 1 ianuarie – 31 decembrie 1925”, II, București, Ed. Ministerului Justiției, 1926;

„Colecția de legi și regulamente” (1 ian. 1925 – 31 dec. 1925), tom III, București, Ed. Ministerului de Justiție, 1926;

„Gazeta Oficială” publicată de Consiliul Dirigent”, 1919;

„Colecțiunea de legi și regulamente, 1 ianuarie 1928 – 31 decembrie 1928”, tom VI, P.I, legi, București, Editura Oficială, 1929 ;

„Monitorul Oficial”, Partea I, 1920 - 1940;

Culegeri de studii:

Ghibu, Onisifor, *Pentru o pedagogie românească. Antologie de scrieri pedagogice*, studiu introductiv: conf. dr. Ion Gh. Stanciu, București, 1977, 332 p.;

Mehedinți, Simion, *Scrieri despre educație și învățământ. Antologie*, București, Editura Academiei Române, 1992;

Zaharia, Ermona, *Pedagogia românească interbelică, o istorie a ideilor*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971;

* * * *Contribuții la istoria învățământului românesc*. Culegere de studii, București: EDP, 1970;

- * * * *Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919-1939. culegere de studii*, București, 1988;
- * * * *Din istoria pedagogiei românești*. Culegere de studii, București: EDP, 1957-1959;

Colecții de periodice:

- „Afirmarea”, 1936, 1938-1940;
- Almanahul „Satu Mare”, 1925 ;
- „Analele Uniunii Profesorilor Români din Ardeal, Banat și Părțile Ungurene”;
- „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj-Napoca, 1997;
- „Beiușul”, 1944;
- „Buletin Demografic al României” , 1933-1938
- „Cele trei Crișuri”, 1925;
- „Essays in Church history in Hungary”, 2002;
- „Familia”, 1972;
- „Glasul minorităților”, 1923, 1926, 1934;
- „Informația zilei de duminică”, 2002-2006;
- „Magyarország és Európa” [Ungaria și Europa], nr. 4/ 1994;
- „Marmația”, 1977 ;
- „Nagybánya” [Baia Mare], 1918;
- „Nagykároly és vidéke” [Careiul și împrejurimile], 1918;
- „Patria”, 1919;
- „Revista Transilvania”, 1992;
- „Românul”, 1918-1919;
- „Satu Mare”, 1919, 1923-1927, 1932;

„Săgeata”, 1923;
„Scînteia tineretului”, 1983;
„Szatmári Friss Újság” [Informația sătmăreană], 1995;
„Szatmári hírlap” [Gazeta sătmăreană], 1919;
„Szatmári Népszava” [Cuvântul poporului sătmărean], 1919;
„Tribuna” (Brașov), 1943;
„Universul”, 1926;
„Viața școlară”, 1929, 1934.

Resurse internet:

<http://media.ici.ro/history/ist08.htm>

http://www.insse.ro/anuar_2004/zip_r2004/cap2-pop.pdf

B. LUCRĂRI GENERALE

- Albu, Nicolae**, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj: Ed. Universității „Regele Ferdinand”, Cluj - Sibiu, 1944, 366 p.;
- Albu, Nicolae**, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971, 235 p.;
- Alexandrescu, Ion**, *Progres și înapoiere, performanță și ineficiență. România 1930 – 1940. Un deceniu de dezvoltare inegală*. În: „Dosarele istoriei”, nr. 5, 2000, p. 19-21;
- Antonescu, G.G.**, *Baza pedagogică a reorganizării învățământului*, București: Ed. Cultura Națională, 1919;
- Biró Sándor**, *Nationalities Problem in Transylvania 1867-1940* [Problema naționalităților în Transilvania 1867-1940], New York: University Press, 1992, 744 p.
- Bolovan, Ioan**, *Transilvania la sfârșitul secolului XIX și la începutul secolului XX*, Cluj-Napoca: Ed. Presa Universitară Clujeană, 2000;
- Bogdan, Andrei, Călinescu, Maria**, *Județul Satu Mare*, București, 1976;
- Boteni, Viorica**, *Les minorités en Transylvanie* [Minoritățile din Transilvania], Paris, 1938, 276 p.;
- Bunea, Augustin**, *Episcopii Petru Paul Aaron și Dionisie Novacovici sau Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, Blaj, 1906, 99 p.;
- Carmilly-Weinberger, Moshe**, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1994)*, Cluj-Napoca, 1996;
- Câmpeanu, Remus**, *Intelectualitatea românească din Transilvania în secolul al VIII-lea*, Cluj-Napoca, 1999;

- Czirbusz Géza, *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló Nagy-károlyi román. kath. főgimnázium története 1727-1895* [Istoria Gimnaziului Romano-Catolic din Carei sub îndrumarea Învățătorilor Milostivi (Piarști)], Nagy Károly [Carei], 1896;
- Chindriș, Ioan, *Naționalismul modern. Eseuri infidele*, Cluj-Napoca: Ed. Clusium, 1996;
- Chindriș, Ioan, *Simion Bărnuțiu. Suveranitatea națională și integrarea europeană*, Cluj-Napoca, 1998;
- Chirițescu, Constantin, *Școala românească într-o răscruce de istorie*, București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943;
- Cojocaru, Ion, *Școlile tehnice profesionale și de specialitate din statul român: 1864-1944*, București: EDP, 1971;
- Costescu, M. E., *Contribuții la istoria învățământului nostru primar*, București, 1937;
- Cristea, C. Gabriela, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1864 – 1944)*, București: EDP, 2001;
- Cunescu, Stavri, *Industria și comerțul față de școala muncitorească. Costul și organizarea eforturilor școlare*, București, 1921;
- D.G.A.S. din R.S.R., *Filiala Arhivelor Statului: Județul Satu Mare*, București, 1984;
- Dragomir, Silviu, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques* [Transilvania română și minoritățile sale etnice], București, 1934;
- Dragoș, Victor V., *Voievozi locali și ținuturile sătmărene în secolul al XVIII-lea*. În: SCSSM, nr. VII- VIII, 1986-1987, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1987, p. 239-245;

- Farkas Jenő, *Szatmármegeyi Kalauz* [Călăuza județului Satu Mare], Baia Mare, 1914;
- Ghibu, Onisifor, *Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a statului român*, Cluj: Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1924;
- Ghibu, Onisifor, *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București: Ed. Institutului de Arte grafice, 1915;
- Hitchins, Keith, *România 1866 – 1947*, București: Ed. Humanitas, 2004;
- Iorga, Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, București: EDP, 1971;
- Iorga, Nicolae, *Noua direcție a învățământului românesc*, București, 1933;
- Ioșan, Andrei, *Două secole de tranziție românească*, București, 2003;
- Ivan, Adrian Liviu, *Stat, majoritate și minoritate națională în România (1918-1939). Cazul maghiarilor și germanilor din Transilvania*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2003, 294 p.;
- Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, București, 1977;
- Jinga, Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, ed. a 3-a, București: EDP, 1971;
- Kacz, Iacov, *Tradition and Crisis, Jewish Society at the End of Middle Ages*, New York: University Press, 1993;
- Karácsony Karol, *Date istorice despre apele și lucrările ameliorative efectuate în nord-vestul României*. În : SCSM, nr. XI-XII, 1994-1995, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, p. 195-233;
- Karácsony Karol; Ardelean, Gavril, *Flora și fauna Ecedei de la mlaștină la câmpie*, Satu Mare, 2003;

- Krisztussal élve a világ felé fordulva* [Trăind cu Cristos, cu fața spre lume], Cluj-Napoca, 1992;
- La Transylvanie* [Transilvania], Paris, 1946 ;
- Lampe, Frid. Adolf, *Historia ecclesiae reformatae, in Hungaria et Transylvania* [Istoria clerului reformat în Ungaria și Transilvania], Trajecti ad Rhenum, 1728;
- Lendvai, Paul, *Ungurii*, București, 2001;
- Livezeanu, Irina, *Cultură și naționalism în România Mare (1918-1930)*, București: Ed. Humanitas, 1998;
- Lucaciu, Constantin, *Biserica, Școala și Armata, factorii vieții naționale și de stat*, București: Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea”, 1919;
- Maior, Liviu, *Mișcarea națională românească din Transilvania, 1900-1914*, Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1986;
- Malinschi, Vasile, *Din trecutul învățământului românesc, 1800-1944*, București: Ed. Academiei, 1978;
- Megieșan, Teodor, *Școala și mișcarea pedagogică în Ardeal până la unirea cu țara mamă. Probleme ale învățământului românesc*, București: Ed. Casa Școalelor, 1928;
- Mészáros István, *Magyar iskolatípusok 996-1990 között* [Tipuri de școli din Ungaria între 996 - 1990], Budapesta, 1991;
- Mészáros István, *Népoktatásunk, 1777-1830* [Învățământul elementar în Ungaria, 1777-1830];
- Moise, Constantin, *Școala activă în România până la mijlocul secolului al XX-lea*, București: EDP, 1983;

- Neagoe, Stelian, *Viața universitară clujeană în perioada interbelică*, Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1980;
- Negrea, Camil, *Evoluția legislației în Transilvania de la 1918 până astăzi*, Sibiu, 1943;
- Netea, Vasile, *Spre unitate statală a poporului român, legături politice și culturale între 1859 – 1918*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979;
- Nicoară, Simona; Nicoară, Toader, *Mentalități colective și imaginar social*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană/ Mesagerul, 1996;
- Nicolae, Constantin, *Organizarea și conținutul învățământului profesional și tehnic în România, 1864-1948*, București: EDP, 1973;
- Oțetea, Andrei, *Renașterea și Reforma*, București, 1968;
- Pană, Virgil, *Minoritățile etnice din Transilvania între 1918-1940*, Târgu Mureș, 1996;
- Pascu, Ștefan, *Făurirea statului național unitar român, 1918*, București: Ed. Academiei RSR, 1983;
- Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1971;
- Păcurariu, Mircea, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. III, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981;
- Petrescu, I. C., *O școală pentru democrație. Antologie de texte pedagogice*, 1998;
- Petrescu, I. C., *Școala activă*, București, 1926;
- Petrik Géza, *Magyarország bibliographiája 1712-1860* [Bibliografia Ungariei între anii 1712-1860], vol. I, Budapesta, 1890;

- Pop, Dariu, *Mărturii strămoșești***, Satu Mare, 1938;
- Pop, Dănuț, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)***, Zalău: Ed. Caiete Silvane, 2000;
- Pop, Dănuț, *Viața cultural-artistică sălăjeană (1876-1940)*** (La vie culturelle-artistique de Sălaj). În: „Analele Muzeului Porolisum Zalău”, 2001, an 2, nr. 4, p.40-44;
- Pop, Monica, Silaghi, Gabriela, Viman, Ioan, *Județul Satu Mare. Ghid turistic, istoric, cultural***, Satu Mare: Ed. Solstițiu, 2004;
- Popescu, Ioan, *Școala activă. Instrucția în școala primară***, Tecuci, 1929;
- Popescu, Livia, *Structură socială și societate civilă în România interbelică***, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1998;
- Preda, D., Alexandrescu, V., Prodan, C., *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918 – 1919***, București, 1994 ;
- Prikánszki Béla, Németh András, *Neveléstörténet*** [Istoria educației], Budapesta: Ed. Nemseti-Fan, 1944;
- Prodan, David, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea***, vol. 2, București, 1968;
- Protopopescu, Lucia, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Transilvania***, București: EDP, 1966;
- Puskely, Mária, *Szerzetesek*** [Călugări], Editura „Iryni Nyomda”, 1990;
- Radosav, Maria, *Livada cu rodii: Carte și comunitate evreiască în Nordul Transilvaniei (secolele XVIII-XX)***, Cluj-Napoca: Ed. Argonaut, 2007, 353 p.;
- Radu, P., Onciulescu, Dimitrie, *Contribuții la istoria învățământului din Banat***, Timișoara, 1976;

- Renée-Mouton, Marie, *La Société des Nations et la protection des minorités. Exemple de la Transylvanie (1920-1928)*** [Societatea Națiunilor și protecția minorităților. Exemplul Transilvaniei, 1920-1928], Grenoble, 1969, 420 p. + Anexe;
- Rotariu, Traian, Semeniuc, Maria, Mezei Elemér, *Recensământul din 1910 în Transilvania***, Cluj-Napoca: Ed. Staff, 1999;
- Salontai, Mihaela Sanda, *Mănăstirile dominicane din Transilvania***, Cluj-Napoca, 2002;
- Satu Mare. *Ghid cultural***, editat de Inspectoratul pentru Cultură al Județului Satu Mare, Satu Mare, 1998;
- Scurtu, Ioan, Buzatu, Gheorghe, *Istoria românilor în secolul XX (1918 – 1948)***, București, 1999;
- Seișanu, Romulus, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității***, București: Ed. Albatros, 1996;
- Seton-Wattson, R. W., *History of the Romanians*** [Istoria românilor], Cambridge: Cambridge University Press, 1934;
- Stanciu, Stoian, *Contribuții la istoria cercetării pedagogice și a școlii experimentale din România***, București: EDP, 1967;
- Stanciu, Stoian, *Din problemele localismului locativ***, București, 1932;
- Știrban, Codruța Maria, Știrban, Marcel, *Din istoria Bisericii Române Unite***, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 2000, 612 p.;
- Știrban, Marcel, *Din istoria României 1918-1921. Probleme ale vieții politice, economice și sociale***, Cluj-Napoca, 1987;
- Schaser, Angelika, *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială***, Sibiu, 2000;

- Schulze, Hagen, *Stat și națiune în istoria europeană*, Iași: Ed. Polirom, 2003;
- Toduț, Gheorghe, *Cultura sătmăreană în presa interbelică*, Satu Mare: Ed. Solstițiu, 2003;
- Tomescu, Ioan, *Reorganizarea învățământului teologic*, Rm. Vâlcea: Institutul Gutenberg, 1938;
- Tonk Sándor, *Erdelyiek egyetemjárása a középkorban* [Ardeleni în învățământul superior din Evul Mediu], București, 1979;
- Topolski, Jerzy, *Metodologia istorică*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987;
- Verdery, Katherine, *National Ideology Under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania* [Ideologia națională în socialism: identitate și politici culturale în România lui Ceaușescu], Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1991;
- Veritas, *A magyarországi románok, egyházi, iskolai, közművelődési, közgazdasági intézmények és mozgalmainak ismertetése* [Prezentarea instituțiilor și mișcărilor bisericești, școlare, culturale, economice ale românilor din Ungaria], ed. a II-a, Budapesta: Ed. Urania, 1909;
- Vonház István, *A Szatmár megyei német telepítés* [Colonizarea germanilor în județul Satu Mare], Pécs, 1931;
- Vulturescu, George, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmarului. Dicționar 1700 – 2000*, Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean, 2000;
- * * * *Istoria gândirii pedagogice din România*, București: EDP, 1969;

- * * * *Istoria învățământului din România*. Compendiu, București: EDP, 1971;
- * * * *Istoria României*, vol. 2, București: Ed. Academiei Republicii Populare Române, 1962;
- * * * *Istoria românilor*, vol. VI, București: Editura Enciclopedică, 2002;
- * * * *Istoria românilor. România întregită (1918-1940)*, vol. VIII, coord. prof. univ. dr. Ioan SCURTU, București: Editura Enciclopedică, 2003;
- * * * *Monografia geografică a Republicii Populare Române. Geografia fizică*, București, 1960;
- * * * *1918 la români. Desăvârșirea unității statale a poporului român*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986;
- * * * *1918 sfârșit și început de epocă*, Zalău + Satu Mare: Ed. Lekton și Ed. Muzeului Județean Satu Mare, 1998, ediție bilingvă;
- * * * *Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, 1918 – 1928*, București: Ed. Cultura Națională, 1929;

C. LUCRĂRI SPECIALE

- A szatmári ref. iskola története* [Istoria Școlii Reformate din Satu Mare], Debrecen, 1880;
- A szatmárnémeti református gimnázium alapítványai 1667-1919* [Fundatiile Gimnaziului Reformat din Satu Mare din 1667 – 1919] , Debrecen, 2002;
- Angelescu, Constantin**, *Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 de ani*, București: Tipografia Curentul, 1937;
- Antonescu, Nae**, *Bibliografia periodicelor românești sătmărene (V)*. În: SCSM XIII, 1996, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1996, p. 337-339;
- Antonescu, Nae**, *Bibliografia periodicelor sătmărene românești (1918 – 1940)*. În: Satu Mare. Studii și Comunicări, XI-XII, 1994-1995, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1995, p. 372-379;
- Antonescu, Nae**, *Istoria presei sătmărene. Biruința română – Conștiința română. Ogorul sătmărean*. În: SCSM XIV, 1997, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1997, p. 283-288;
- Antonescu, Nae**, *Publicațiile periodice sătmărene în Bibliografia Națională*. În: „Informația zilei de duminică”, nr. 152, 9 octombrie 2005, p. 5;
- Antonescu, Nae**, *Reviste din Transilvania*, Oradea: Biblioteca Revistei *Familia*, 2001;
- Ardelean, Octavian**, *În slujba patriei*, Satu Mare, 1937;
- Ardeleanu, I. senior**, *Istoria învățământului românesc din Sălaj*, Zalău: Ed. Școala Noastră, 1936;
- Ardeleanu, I. senior**, *Oameni din Sălaj*, Zalău: Ed. Luceafărul, 1938;

- Asztalos Gyöngyi**, *Nagykároly rendezett tanácsi város* [Carei, oraş cu consiliu organizat], 1888;
- Bakcsy Gergely**, *A szatmárnémeti ev. ref. főgimnázium története* [Istoria Gimnaziului Superior Reformat din Satu Mare], Szatmár, 1896;
- Balogh Sándor (szerk.), Kardos, József, Sipos, Levente, Pritz, Pál; Föglein, Gizella**, *A magyar állam és a nemzetiségek : a magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai* [Statul maghiar și naționalitățile: bazele juridice ale problemelor naționale din Ungaria], Budapesta: Ed. Napvilág, 2002, 760 p.;
- Barabás Endre**, *A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918 – 1940 – 1941* [Situatia învățământului maghiar din România 1918 – 1940 – 1941], Kecskemet, 1944;
- Barabás Imre**, *A romániai magyar nyelvű oktatásügy első tíz éve 1918 – tól 1928 – ig* [Instituțiile de învățământ în limba maghiară din România în primii zece ani]. În: „Magyar Kisebbség” [Minoritatea maghiară], VIII, 1929;
- Barcza József**, *Peregrináció, vallási türelem* [Toleranță religioasă]. În: „Tanulmányok Erdély történetéről” [Publicații din istoria Ardealului], Debrecen, 1988, p. 99-113;
- Barițiu, Gheorghe**, *Memorial al reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibiu în zilele de 12, 13 și 14 mai stil nou, 1881*, Sibiu, 1882;
- Bâtea, Ioan**, *Moții din Sătmar și Maramureș*, vol. I – V, 2000-2005, Baia Mare, 2005;

- Băițan, Valentin, *Martiri și Mărturisitori ai Bisericii Unite cu Roma din Eparhia Greco-Catolică a Maramureșului (1948-1989)***, Baia Mare: Ed. Gutinul, 1999;
- Beke György, *Régi erdélyi iskolák*** [Școlile ardelene], Budapesta, 1989;
- Belean, Zora, Belean, Ioan, *Aspecte ale activității societății culturale „Sentinela de Nord” din Sanislău (județul Satu Mare)***. În: SCSM, IX-X, 1992-1993, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1993, p. 181-186;
- Benea, Maria, *Scurt istoric al Școlii populare de artă din municipiul Satu Mare***, document în Arhiva Școlii de Artă Satu Mare, aprilie, 1975;
- Benedek Zoltán, *Nagykároly kultúrtörténete*** [Istoria culturală a Careiului];
- Bodea, Cornelia, *Preocupări economice și culturale în literatura transilvăneană din anii 1783-1830***. În: „Studii”, IX, nr. 1, 1956;
- Bolovan, Ioan, *Război și pace sau despre influența violenței și a politicilor demografice asupra populației la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea***. În: „Studii de demografie istorică a Transilvaniei, secolele XVIII – XX”, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2003;
- Botescu, Liviu, *Greco-catolicii și raporturile lor cu ortodoxii în cadrul României Mari (1918-1948)***. În: „Tribuna”, nr. 50, 1990;
- Borovszky Sámuel, *Szatmárnémeti sz. kir. város*** [Satu Mare, oraș liber regal], Budapesta, f.a.;
- Bran, Petru, *Limba română în Satu Mare***. În: „Concordia”, nr. 24, 24 martie, 1864, p. 90 și nr. 25, 26 martie, 1864;

- Bremzai, Géza, *Lista transilvănenilor, bănăţenilor, bucovinenilor, moldovenilor, muntenilor și macedonenilor promovați la Facultatea de medicină din Transilvania și Budapesta de la înființarea ei până la 1894-95*, Cluj-Napoca, 1938;**
- Bremzai, Géza, *Rolul Vienei în formarea intelectualității românești din Transilvania în secolul al XVIII-lea*. În: „De la umanism la luminism”, I. Chiorean, red., Târgu Mureș, 1994;**
- Bujor, Pompei, *Anuarul Școalelor Medii (Civile) a Statului din Careii-Mari, pe anul școlar 1920/1921, 1921/1922*, Careii-Mari, 1922;**
- Bunescu, Gheorghe, *Legile învățământului românesc*, București: EDP, 2003;**
- Bura László, *Adatok XVII századi szellemi mozgalmaink történetéhez* [Date din istoria mișcărilor intelectuale din secolul al XVII-lea]. În: SMSC, IX-X, 1992-1993, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1993, p. 123-126;**
- Bura László , *Alamisna képpen conferáltam ... A szatmárnémeti református gimnázium alapítványai 1667-1918* [Acte de caritate ... Fundațiile Gimnaziului Reformat din Satu Mare, între anii 1667 – 1918], Debrecen, 2002;**
- Bura László, *A zárdai iskolák in Római Katolikus Naptár* [Școlile Romano-Catolice în calendare], Satu Mare, 1996;**
- Bura László, *Az iskolák elnevezése* [Denumirea școlilor]. În: „Szatmári Friss Újság”, an VI, nr. 47, 9 martie, 1995;**
- Bura László, *Felekezeti oktatásunk Erdélyben (1918 – 2001)* [Educația confesională în Ardeal. 1918 – 2001]. În: „Magyar**

Egyhástorheneti Vázlatok Regnum” [Studii despre istoria confesională maghiară], nr. 1-4/ 2002;

Bura László, *Felekezeti oktatásunk Erdélyben (1918-2000)* [Educația confesională în Ardeal, 1918-2000]. În: *Essays in Church history in Hungary* [Studii critice din Istoria Bisericii din Ungaria], 2002;

Bura László, *Iskolavárosunk Szatmárnémeti* [Satu Mare, orașul nostru școlar], Miercurea Ciuc, 1999;

Bura László, *Iskolatörténet és jogutódlás* [Istoria școlilor și moștenirea juridică]. În SCSSM, seria istorie, etnografie, artă, XVII-XXI/II, 2000/2004, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2005, p. 51-55;

Bura Laszlo, *Structura, dimensiunile și tendințele de dezvoltare ale învățământului gimnazial și liceal din nord-vestul României, în prima jumătate a secolului al XX-lea*. Comunicare la Simpozionul „Învățământul gimnazial și liceal din nord-vestul României, în prima jumătate a secolului al XX-lea”, Satu Mare, 2003;

Bura László, *Szatmári diákok 1610-1852* [Elevi sătmăreni, 1610-1852], Szeged, 1994 ;

Bura László, *Tanítóképzés Szatmáron* [Învățământul pedagogic]. În „Friss Ujsag”, 28 mai 1993;

Bura, László, *Tereh Géza (1889 – 1969)*. În: SCSSM, IX-X, 1992-1993, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1993, p. 199-201;

- Caliani, Augustin, *L'enseignement minoritaire en Transylvanie (I)*** [Învățăământul minoritar din Transilvania]. În: „Revue de Transylvanie” [Revista Transilvania], 1934, p. 154-157;
- Carmilly Weinberger, M., *Istoria evreilor din Transilvania, 1623-1944***, București: Ed. Enciclopedică, 1994;
- Cavași, Traian, *O viață în slujba muzicii și a idealului național***, București, 1996;
- Câmpeanu, Viorel, *Arhiepiscopul Ioan Boroș – un teolog și un istoric prea puțin cunoscut de sătmăreni***. În: „Informația zilei de duminică”, an VI, nr. 219, 28 ianuarie 2007;
- Ciato, Aurel, *Problema minoritară la noi***, Cluj, 1927;
- Cipăianu, Gheorghe, *Astra și oficialitatea maghiară la începutul anului 1918***. În „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj”, tom XV, Cluj-Napoca, 1972;
- Csirák Csaba, *A szatmári színhátság otthonai*** [Sediile Teatrului din Satu Mare], Satu Mare, 2003;
- Csirák Csaba, *Szatmári Zsidó Emlékek***, Satu Mare, 2001, 508 p.;
- Czirbusz Géza, *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló nagy-károlyi román. kath. főgimnázium története 1727-1895*** [Istoria Gimnaziului Romano-Catolic din Carei sub îndrumarea Învățătorilor Milostivi (Piașiști)], Nagy Károly [Carei], 1896;
- Ciubotă, Viorel, *Dimitrie Ivașco, un cărturar român puțin cunoscut***. În: „In hómoneum Gabriel Strempele”, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2006, p. 78-86;

- Ciubotă, Viorel, *Directoriatul comunist la Satu Mare în martie-aprilie 1919*. În: SCSM XIV, 1997, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1997, p. 221-228;**
- Ciubotă, Viorel, *Lupta românilor sătmăreni pentru Unire (1918-1919)*, Satu Mare: Ed. Muzeului Județean Satu Mare, 2004;**
- Ciubotă, Viorel, *Vicariatul Național Român din Carei*, Satu Mare, 1997;**
- Csucsuja István, *Partidul Social Democrat din România și problema minorităților în perioada interbelică*. În „Anuarul Institutului de Istorie”, tom XXXII, Cluj-Napoca, 1993, p. 265-272;**
- Crăciun, Cornel, *Activitatea culturală în Carei. Considerații pentru perioada interbelică*. În: „Acta MP”, nr. XVIII, 1994, p. 537 – 571;**
- Creștin, Anatol, *Starea fizică și alimentarea școlarilor în România*. În: „Sociologie românească”, an 2, nr. 56, 1927;**
- Cucuiet, Lucian, *Eliberarea județului Satu Mare (aprilie 1919). Aspecte inedite din biografia col. Paulian Constantin (1847-1919)*. În: SCSM XIV, 1997, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1997, p. 229-232;**
- Dărăban, Crina, *Evreii sătmăreni*. În: Simpozion de comemorare a Holocaustului, organizat de Inspectoratul Școlar Județean, octombrie, 2004;**
- Dărăban, Crina, *Istoricul comunității evreiești din Satu Mare*. În: „Școala Sătmăreană”, an II, seria a III-a, nr. 2 (3), Satu Mare: Editată de Casa Corpului Didactic, decembrie 2004, p. 17-19;**
- Dezső Korbuly, *Nationalitätenfrage und Madjarisierung in Hungary (1790-1918)*. În: „Östreichssche Osthefte”, Hefte, 1971;**

- Dima, Gheorghe, *O gravă problemă școlară, chestiunea manualelor didactice*, Cluj-Napoca, 1930;
- Dragoș, Clara Liliana (coord.), *Cu și despre Gheorghe Dragoș*, Cluj-Napoca, 1998;
- Demetrescu, Traian, Mircea, Valeriu, *Monografiile și bibliografiile corpului profesoral al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale Cluj - Brașov*, vol. 3;
- Dumitrașcu, I. Gh., *Înainte mergătorii. Istoricul Asociației generale a învățătorilor din România*, București, 1940;
- Egyed Ákos, *Învățământul maghiar din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar*. În: „Istoria învățământului din România”, vol. II, coord. Anghel Manolache, București, EDP, 1993;
- Farkas Jenő, *Szatmármegyei Kalauz* [Călăuza județului Satu Mare], Baia Mare, 1914;
- Faur, Viorel, *Studenți români la Academia de drept din Oradea (1850-1918)*. În: „Crisia”, XVII, 1987, p. 129-181;
- Feneșan, Costin, *Izvoare de demografie istorică*, Cluj-Napoca, 1987;
- Ferențiu, Augustin, *Istoria bisericii greco-catolice din Sătmar*, Satu Mare, 1933;
- Gabrea, I. I., *Școala românească, structura și politica ei*, București, 1933;
- Georgescu, Ion, *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918 – 1928)*, București, 1929;
- Giorgianu, Pamfil, *Problemele, inspecțiile în învățământul secundar*, București, 1938;

- Gheorghită, Horea I., *Satu Mare – oameni și fapte***, Satu Mare: Ed. Gloria, 1935;
- Gherman, Ioan, *Plasa Carei, județul Sălaj***, Carei: Societatea Cooperativă, 1938;
- Ghibu, Onisifor, *Chestiunea concentrării profesorilor români sub scutul Asociațiunii***, Sibiu, 1913;
- Ghibu, Onisifor, *Das Schulwesen der Volksgruppen in Siebenbürger unter Magyaren und Rumänien***, București, 1940;
- Ghitta, Ovidiu, *Contribuții privind unirea rutenilor și românilor cu biserica Romei (sfârșitul secolului al XVII-lea)***. În: *Convergențe europene. Istorie și societate în epoca modernă*, Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1993;
- Ghitta, Ovidiu, *Nașterea unei biserici***, Cluj-Napoca, 2001;
- Ghitta, Ovidiu, *Demetrius Monastelli și începuturile unirii eclesiastice în „părțile ungurești” locuite de români***. În: „Spiritualitate transilvană și istorie europeană”, Alba Iulia, 1999, p. 294-325;
- Glück, Eugen, *Populația evreiască din părțile Sătmarului la 1848***. În: SCSM, XVII -XXI/II, 2000-2004, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 2004;
- Grad, Cornel, *Rapoarte și memorii privind activitatea consiliilor și gărzilor naționale din comitatele Sătmar, Sălaj, Bihor și Arad (dec. 1918 – martie 1919)***. În: AMP, nr. V, 1981;
- Grigor, Onița, *Aspecte ale situației Consiliului Dirigent și ale tinerilor studioși în anii 1929-1933***. În: „Revista de Pedagogie”, nr. 5, 1966;

- Gyémánt Ládisláu, *Elita intelectuală românească din Transilvania. Evoluție comparativă*. În: Anuarul Institutului de istorie din Cluj-Napoca, tom XXXII, Cluj-Napoca, 1993;
- Gusti, Dimitrie, *Un an de activitate la Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor*, București, 1932-1933;
- Hauler, Ernst, *Destinul minoritar al șvabilor sătmăreni în secolul al XX-lea*. În: „Relații interetnice în zona de contact româno-maghiară-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent”, Satu Mare – Tübingen, 1999, p. 247-262;
- Haza, George, *Contribuții la reforma învățământului tehnic industrial*, București, 1925;
- Haza, George, *Învățământul industriilor în România, starea actuală*, București, 1926;
- Hendea, Sorin, *Instituții de credit și cooperatiste și bancare în Comitatul Sătmarului în perioada 1867-1918*. În SCISM XIII, 1996, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1996;
- Herepei János, *XVI-XVII, Századbeli papok, mesterek, diákok a Szatmári Református Egyházmegyéből, in Egyháztörténet* [Preoți, elevi și maiștri reformați din comitatul reformat Satu Mare], 1943;
- Iancu, Gheorghe, *Chestiunea minorităților etnice din România în context internațional (1913-1933)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie”, nr. 36, Cluj-Napoca, 1997, p. 159-176;
- Iancu, Gheorghe, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea Statului Național Unitar Român (1918-1920)*, Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1985;

- Iancu, Gheorghe, *Învățământul primar și secundar în Transilvania în perioada activității Consiliului Dirigent***. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, nr. 13, Cluj-Napoca, 1970;
- Iancu, Gheorghe, *Information concernant le problème des minorités nationales de Roumanie dans les documents de la Société des Nations (1923-1926)*** [Informații privind problema minorităților din România în documentele Societății Națiunilor (1918-1940)]. În: „Transylvanian Review” [„Revista Transilvania”], nr. 1, Cluj-Napoca, 1992, p. 29-55;
- Iancu, Gheorghe, *Problema minorităților din România în organizațiile internaționale (1918-1940)***. În: „Transilvania între medieval și modern”, partea a II-a, coord. Camil Mureșanu, Cluj-Napoca, 1997, p. 37-45;
- Iancu, Gheorghe, *Majorități și minorități în Transilvania la sfârșitul primului război mondial***. În: „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca, tom XXXII, Cluj-Napoca, 1993;
- Iancu, Gheorghe, *Protecția minorităților etnice în perioada interbelică***. În: „Transilvania între medieval și modern”, partea I, Cluj-Napoca, 1996;
- Iencica, C., *Ce trebuie să vadă un inspector școlar la o școală***. În: „Școala Noastră”, Zalău, 1933;
- Kirițescu, Constantin, *Die rumänische Schule in Siebenbürger***. În: „Siebenbürgs” [Transilvania], vol. 7, București, 1943, p. 438-459;

- Kónya László, *Tanítóképzők Szatmár megyében*** [Școli normale din județul Satu Mare]. În: „Szatmári Friss Újság”, 1996, v.11. VII évf. nr. 92;
- Kovács Ágnes, *Károlyi Sándor***, Budapesta, 1988;
- Kristóf, Gh., *Literatura română în limba maghiară***. În: „Glasul minorităților”, an IV, nr. 7-8, iulie-august, 1926, p. 145-147;
- Leschian, Vasile, *Afirmarea – studiu monografic***, Baia Mare: Ed. Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, 2004;
- Lupșa, Ștefan, *Vechea episcopie a Sătmarului***, București, 1938;
- Lutz Korodi, *In Erinnerung an den Consiliu Dirigent***. În: „Omagiu lui Ștefan Meteș”, București, 1943, 446-448;
- Lutz Korodi, *Omagiu lui Ștefan Meteș***, București, 1943;
- Maksai Ferenc, *A középkori Szatmár megye*** [Comitatul Satu Mare în Evul Mediu], Budapesta, 1940;
- Mărcuș, Ștefan, *Sătmăr. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale. Contribuții la trecutul românesc dela granița de vest***, Oradea, 1937;
- Mărgineanu, D., *Călăuza administrației școlare și a comitetelor școlare***. În: „Școala Noastră”, Zalău, 1926;
- Mărgineanu, D., *Controlul învățământului primar***. În: „Școala Noastră”, Zalău, 1935;
- Mărgineanu, D., *O pagină din evoluția culturală la granița de nord-vest a țării***. În: „Școala Noastră”, Zalău, 1932;
- Mărgineanu, D., *Situația învățământului primar în Sălaj în anul școlar 1932-1933***. În: „Școala Noastră”, Zalău, 1934;

- Mândruț, Stelian, *Învățământul universitar juridic și agronomic din Transilvania în epoca dualismului austro-ungar*. În: „Anuarul Institutului de Istorie”, tom XXXII, Cluj-Napoca, 1993, p. 169-187;**
- Mândruț, Stelian, *Opinii vizând „chestiunea româno-ungară” în Transilvania (1867 – 1918)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca, tom XXXIII, Cluj-Napoca, 1994;**
- Mândruț, Stelian, *Studentii din România, Transilvania și Bucovina la Universitatea Tehnică din Viena (1867-1918)*. În: „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gh. Șincai”, Târgu Mureș, I, 1998, p. 58-78;**
- Mândruț, Stelian, *Studentii români din Transilvania la universitățile din Austro-Ungaria și Germania în 1897-1898*. În: „Cultură și societate în epoca modernă”, editată de Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu, A. Răduțiu, Cluj-Napoca, 1990;**
- Meruțiu, V., *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat*, Cluj, 1929;**
- Mezea, Corneliu, *Dr. Vasile Lucaciu „Leul de la Șișești”, 1852-1922. Viața și faptele sale*, Satu Mare: Ed. Presa Liberă, 1936;**
- Mór Petri, *Szilágy vármegye monográphiája* [Monografia județului Sălaj];**
- Morvay Győző, *A középoktatás története Nagybányán* [Istoria educației liceale în Baia Mare], Baia Mare, 1896;**
- Mureșan, Pompei, *Contribuții etnografice la terminologia unor elemente de cultură agricolă din județul Satu Mare*. În: „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, 1946;**

- Muster, Dumitru, *Pregătirea pedagogică teoretică a profesorilor secundari***, București: Ed. Bucov, 1938;
- Pavel, Teodor, *The Hungarian School Legislation between 1875-1890 and the Fight of the Population from Transylvania*** [Legislația școlară maghiară între 1875-1890 și lupta națională a românilor din Transilvania]. În: „Studia Universitaria Babes-Bolyai. Historia XXX, nr. 2, 1987, p. 35-52;
- Pâclișanu, Zenovie, *Deutsche und Magyaren. Der Etnationalisierungskampf gegen die Sathmarer Schwaben***, București, 1942;
- Peneș, Nicolae, *Dr. C. Angelescu. Povestea unei vieți***, București: Ed. Monteoru, 1998;
- Petra-Petrescu, Horia, *Astra de după războiu***. În: *Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, 1918–1928*, București: Ed. Cultura Națională, 1929;
- Polverejan, Șerban, *Contribuții statistice privind școlile românești din Transilvania***. În: „Cumidava”, 1968;
- Popovici, Caterina, *Educația fetelor***, București, 1937;
- Popovici, Iosif, *Problema școlilor minoritare din Ardeal și Banat***, Cluj, 1925;
- Porumbăceanu, Claudiu, Dulgău, Bujor, *Oameni din Sătmar***, Satu Mare: Ed. Solstițiu, 2000;
- Radosav, Doru, *Aspecte ale învățământului românesc din secolele XVIII-XIX în Satu Mare***. În: SCSM IV, 1980, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, p. 167-179;

- Radosav, Doru, *Carte și societate în nord-vestul Transilvaniei, între secolele XVII și XIX*, Oradea, 1995;
- Radosav, Doru, *Cărturarul sătmărean Moise Sora Novac și recoluția de la 1848*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj-Napoca, 1978;
- Radosav, Doru, *Ghid de oraș, Satu Mare*, București: Ed. Sport-Turism, 1984;
- Radosav, Doru, Ciubotă, Viorel, *1918 în Sătmăr*, Cluj-Napoca: Ed. Presa Universitară Clujeană, 1996;
- Radosav, Doru, Savinescu, Vasile, *Satu Mare. Monografie*, București, 1980;
- Retegan, Gheorghe, *Contribuții la istoria statistică a învățământului românesc din România, 1930-1940*. În: „Revista de Statistică”, nr. 12, București, 1963;
- Retegan, Simion, *Școlarizare și dezvoltare: elevii români la Liceul Piarist din Cluj între 1850-1918*. În: „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca”, tom XXXII, Cluj-Napoca, 1993;
- Robu, Mihail P., *Contribuții la consolidarea și propășirea vieții cultural-economice în spiritul națiunii*. În: „Școala Noastră”, Zalău, 1935;
- Roșu, Titus L., *Despre o episcopie românească a Sătmărului*. În: „Beiușul”, XIII (seria III), Beiuș, nr. 4/22 iunie, 1944;
- Ruleanu, Octavian, *Sătmărul cultural*. În „Afirmarea”, an I, nr. 1, martie 1936;

- Sarmaságh Géza, *A szatmári kir. kat. főgimnázium története* [Istoria Gimnaziului Superior Romano-Catolic din Satu Mare], Szatmár, 1896;
- Szathmár vármegye* [Județul Satu Mare], Budapesta, 1909;
- Schmiedt, Stefan, *Das Sathmarer Deutsche Schulwesen seit, 1919-1966*, 203 p.;
- Scurtu, Vasile, *Petru Bran un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Satu Mare, 1939;
- Scurtu, Vasile, *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, București: Ed. RAO, 2001;
- Sigmirean, Cornel, *Formarea intelectualității din Transilvania (1867-1918). Studenți români la institutele de învățământ superior din Transilvania, Ungaria și Slovacia*, Teză de doctorat, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, 1999, coordonator prof. dr. Nicolae Bocșan;
- Sigmirean, Cornel, *Românii la Universitatea din Budapesta 1900-1919. Doctori în științe*. În: „Banatica”, 13. II. 1995, p. 127-167;
- Szirmai Antal, *Szathmár vármegye fekvése, története és polgári eseményei* [Poziția, istoria și viața civică a comitatului Satu Mare], vol. I-II., Budapesta, 1809, 1810;
- Szőcs Péter, *O personalitate sătmăreană interbelică, Iakabffi Elemér*. În: SMSC, vol. XV-XVI, 1998-1999, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1999;
- Suciu, D., *Contribuția elitelor politice românești la democratizarea și armonizarea geografiei politice europene: 1848-1918 (I)*. În:

„Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca”, tom XXXII,
Cluj-Napoca, 1993, p. 149-169;

Șandru, D., *Cu privire la aplicarea Reformei Agrare din 1921 în satele din Munții Codrului.* În: SMSC IV, 1980, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1980.

Șandru, D., *Școala Pedagogică romano-catolică din Satu Mare.* În: SCSM, vol. XIV/ 1997, Satu Mare: Ed. Muzeului Sătmărean, 1997, p. 299-329;

Sipos József, *A Szatmári Református Egyházmegye 40 éves története* [Istoria învățământului reformat din Satu Mare, de peste 40 de ani] vol. II, Budapesta, 1941;

Tilkovszky Lóránt, *Șvabii sătmăreni între cele două războaie mondiale (Die Sathmarer Deutschen zwischen den zwei Weltkriegen).* În „Relații interetnice în zona de contact româno-maghiară-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent”, Satu Mare – Tübingen, 1999”, p. 226-247;

Toduț, Gheorghe, *Realități culturale sătmărene în primii ani după Unire* (Réalités culturelles de Satu-Mare dans les premières années d'après l'Union). În: SUVG, 1998, an 8, p.151-154;

Tulbure, Gheorghe, *Sate și dascăli.* În: „Școala Noastră”, Zalău, 1936;

Turzó F., *Ev. ref. főiskola története (Schola Rivulina), 1547-1755* [Istoria Școlii Principale Reformate];

Țolescu, Ioan, *Istoricul Protoieriei Satu Mare,* în facsimil la Arhiva Protopopiatului Ortodox din Satu Mare, Satu Mare, 1973;

- Ursu, Viorica, *Petru Bran, eminent om de cultură transilvăneană din veacul al XIX-lea, luptător neobosit pentru emanciparea poporului român*. În: „Marmația”, an III, 1977;
- Varga E. *Árpád, Népszámlálások a jelenkori Erdély területén* [Recensământul populației din actualul teritoriu al Ardealului], Budapesta, 1922;
- Vetișanu, Vasile, *Gânditorul Vasile Lucaciu*. În: „Familia”, seria V, an VIII, nr. 108, noiembrie, 1972;
- Viman, Ioan, *Adrian Demian, 1899-1977*. În: „Informația zilei de duminică”, an VI, nr. 226, 18 martie 2007;
- Viman, Ioan, *Adrian Demian, promotor al activității cultural –artistice în Sătmărul intebelic*. În „Informația zilei de duminică”, an VI, nr. 227, 25 martie 2007;
- Viman, Ioan, *Aspecte privind învățământul pedagogic în județul Satu Mare, până în 1938*. În: „Studia Universitas” Vasile Goldiș, seria Cultura, 2007;
- Viman, Ioan, *Conservatorul de Muzică din Satu Mare*. În „Școala Sătmăreană”, an III, serie nouă, nr. 7, decembrie, 2006;
- Viman, Ioan, *Dascăli și elevi români în învățământul liceal romano-catolic din Satu Mare și Carei, înainte de 1918*. În „Satu Mare. Studii și comunicări”, seria „Istorie. Etnografie”, nr. XXI/XXII, 2005-2006, Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean, 2007;
- Viman, Ioan, *Gheorghe Dragoș - ctitorul Școlii Superioare de Comerț din Satu Mare*. În: „Informația zilei de duminică”, an VI, nr. 219, 28 ianuarie 2007;

- Viman, Ioan, *Începuturile învățământului comercial în Satu Mare, 1923-1928.*** În: „Informația zilei de duminică”, an VI, ianuarie, 2007;
- Viman, Ioan, *Învățământul profesional pentru fete în perioada interbelică în municipiul Satu Mare.*** În: „Școala Sătmăreană”, an III, serie nouă, nr. 9, 2007;
- Viman, Ioan, *Învățământul românesc sătmărean și lupta națională în secolele XVIII-XIX (1918),*** Lucrare metodico-științifică pentru gradul I, conduc. Șt. Pompiliu Teodor, Universitatea „Babeș-Bolyai”, 1986;
- Viman, Ioan, *Lucăceni. Urmașii lui Vasile Lucaciu. Schiță monografică,***
Satu Mare: Ed. Solstițiu, 2004;
- Viman, Ioan, *O aniversare ce trebuie marcată: 125 de ani de la nașterea eminentului director al Liceului „Mihai Eminescu”, Eugen Seleș.*** În: „Informația zilei de duminică”, an VI, nr. 223, 25 februarie 2007;
- Viman, Ioan, *100 de ani de învățământ profesional în Satu Mare. Școala de Arte și Meserii.*** În: „Școala Sătmăreană”, an III, serie nouă, nr. 8, 2007;

SUMMARY

The subject of this PhD thesis is *The Highschool System in the North-West of Romania during the Interwar Period*. I've considered necessary the approach of such a theme as the problem related to the creation and functioning of the Romanian secondary schools from this part of the country during that period is rarely approached, more in newspapers or in some of the epoch's monographs.

For the reconstruction of the history of the school system in Satu Mare, there is a number of works concerning the domain of culture in Satu Mare which appeared mostly after 1918, where the question of the school system is to be found either as a domain different from study or as an indirect part of the Romanian culture in Satu Mare. They refer mostly to the period prior to the Great Union. Among these works we can mention: Dariu Pop, *Mărturii strămoșești*, Satu Mare, 1938; Ferentiu Augustin, *Istoria Bisericii greco-catolice din Sătmar*, Satu Mare, 1933; Vasile Scurtu, de *Problema națională la granița de vest*, București, 1933, where references to the beginnings of the Romanian life school are made. Some very useful pieces of information are found in the work of Ion Ardelean senior, *Istoria învățământului românesc din Sălaj* as we know that many of the towns and villages of the actual Satu Mare County were part of the old Sălaj County before 1940.

The personalities who activated both in the school area and who were the leaders of the cultural and national life of this part of the country are illustrated in works such as the ones belonging to Ion Ardelean senior,

Oameni din Sălaj, Zalău, 1938; Vasile Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, [f.l.], 1944; Vasile Scurtu, *Petru Bran, un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Satu Mare, 1939. These works, beside the information strictly related to different personalities of the epoch, provide dates concerning the school system of Satu Mare, the didactic initiatives, aspects related to the struggle for the promotion of the Romanian language, the social and economic status of the school institutions. We have to underline the fact that the above mentioned authors took part directly in the organization of the Romanian interwar school system. These works have also a memorialist feature.

Among the works written on the basis of an archivist documentation dedicated to this problem, we mention: Doru Radosav, *Aspecte ale învățământului românesc din secolele XVIII-XIX în Satu Mare*; Doru Radosav, *Carte și societate în nord-vestul Transilvaniei, între secolele XVII și XIX*, Oradea, 1995; Pavel Teodor, *Rețeaua învățământului românesc din nord-vestul Transilvaniei între 1849-1860*. In *Lucrări științifice, istorice, și de științe social-pedagogice*, Oradea, 1972; Ioan M. Bota, *Învățământul românesc din Țara Oașului*, in *Revista de Pedagogie*, number 5, 1978; Ioan M. Bota, *Contribuții la istoria învățământului românesc*, București, 1970; Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj Napoca, 1985 and the works of the prodigious historian of the Hungarian secondary school system in the North-West of the country, Bura László, in *Studii și comunicări*, IV, Satu Mare, 1980. These works, beside the dates of strict information regarding the school network, the statistics regarding the schools and the number of pupils, contain also the way a state legislation, starting with the 18th century is

reflected by the school institutions in Satu Mare, such as the circulation of books in this part of the country, the role of some personalities (Petru Bran, Ioane Marcu, Moise Sora Nouac, Vasile Lucaciu) in the development of the school system in Satu Mare.

The problems of the school system in this area found a generous evidence in the pages of the Transylvanian press, starting with the first half of the 19th century up to 1918. In the middle of the 19th century, from this part of the country are sent articles containing observations, initiatives, and proposals regarding the role of the school in the Romanians' social life. In this sense we can enumerate the articles of Vasile Pop, *Misiunea Junimii, în specie a celei române* published in *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (XVIII, 1856) and *Disertațiune asupra folosului și necesității Școlii de duminică* (XIX, 1856). This scholar was also remarked for the materials published in different periodicals concerning the role of Romanian schools and of the Romanian language in this area *Școala elementară din Satu Mare*, in "Concordia", number 7, 1866; *Limba română în Satu Mare*, in "Concordia", number 25, 1866. About the activity of the Teachers Reunions from Satu Mare we can find information published systematically starting with 1881, in periodicals such as: "Familia", "Gazeta Transilvaniei", "Românul", "Luceafărul", "Amicul Școlii" etc.

The reconstruction of the secondary school system in Satu Mare was made not without difficulty. The first cause, beside the fact that there are no important works related to this subject, being the almost total lack of the archivist sources, in most of the cases disposing only of some registration records. This fact is due to the transfer of the archives-mostly of those created

by the schools closed after 1940-in some other towns from Transylvania in the period 1940-1945 (Timișoara, Lugoj, Arad, Dumbrăveni, Hunedoara).

However, the main sources that we could base our research on were the archivist ones found in the custody of the County Direction of the National Archives Satu Mare, of the County Museum Satu Mare, of the Romanian Orthodox Churches Satu Mare I and II, of the Archives of the Szabolcs-Szatmar-Bereg County (Hungary), the ones kept by the National Archives from Ujgorod (Ukraine), of the school institutions (the National Colleges “Ioan Slavici” and “Mihai Eminescu” Satu Mare, the Economic and Administrative Law School “Gheorghe Dragoș” Satu Mare, The Vocational School for Wood Industrialization Satu Mare, Art School Satu Mare, Special School Number 1 Satu Mare), but also the documents of the County Library Satu Mare. The oral information provided by ex-pupils of the schools from that period were of great use, oral means being extremely useful not only for getting to know history from its “creators”, but also for compensating the lack of documentary sources.

Valuable dates were provided by press publications of the interwar period in Satu Mare (“Satu Mare”, “Afirmarea”, “Viața școlară”, “Școala sătmăreană”, “Datina”, “Țara de sus”, “Icoane maramureșene”) and in Oradea (“Familia”, “Cele trei Crișuri”). Undoubtedly, historical aspects of the interwar secondary school system were approached in a natural relationship with legislative and juridical aspects. In this sense we have used collections of laws and documents, publications on this special subject. General works concerning the history of the school system were of great use.

We have tried a circumscription of the historiography current illustrated by Romanian and foreign historians, who reconsider the role of the

secondary school system, whether confessional or public, in the education of elites. Beside a classic perspective upon the history of the school system reflected by the presentation of some school monographs, school curriculum, the attitude of the state for the school system, the relationship state-minorities in the education domain, we tried to underline the social role of secondary schools, to show the way they were integrated in community and how it influences it, thus creating a different chapter dedicated to this history outside schools, of the relationships between school and society. We have illustrated some examples of domains that were influenced by the school. Thus in the domain of culture, school is determined to sustain the cultural-artistic events, the art and show institutions in forming the culture consumer. Poets, writers, artists and journalists raised from the mass of teachers and pupils. We could achieve all these by valorizing the archive documents especially the school records and registrations through a quantitative and statistical analysis. Thus, we have tried to pass from the school monograph to the record of the changes that took place in the school system in comparison with the beginning of the period analyzed using the statistic dates. We have also placed the researched area in the whole represented by the school system especially the Transylvanian one, at least for the period of the construction of a secondary school system after the Great Union in 1918. We have proved that Romanian young people were not excluded from the secondary school system before 1918, although there weren't any secondary schools in Romanian. In this sense we have followed the historiography example offered by contemporary historians such as Nicolae Bocşan, Ladislau Gyemant, Iacob Mârza etc. We have also showed that young people belonging to minorities had access to schools during the interwar period.

The main difficulty that we have encountered was the research of the quantitative dates, especially from the registration records (sole sources for the reconstruction of the history of some highschools, (for example “Doamna Stanca” Highschool in Satu Mare, The Normal School in Satu Mare, The Arts and Vocational School in Satu Mare) it’s related to the fact that they offer “unequal” dates (having different structures), relatively few, insufficient for the historical reconstruction of the school system process in its qualitative dates and not allowing the achievement of that “external history”. A huge prejudice in preserving the archives created by the secondary school institutions in the area was represented by the refugee in 1940. At that moment the archives left under harsh conditions together with a part of the pupils and teachers. Part of the documents came back in the ‘50’s especially the registration records (for example the industrial highschool for girls and boys, the commercial highschool for girls and boys, “Doamna Stanca” conservatory of music and highschool for girls). The archives of the ex-confessional school having the Hungarian as a teaching language weren’t taken and were kept in good conditions and the archive of “Mihai Eminescu” Highschool which became a Roman-Catholic highschool having the Hungarian as teaching language.

Mainly, we have used the means of the oral history. The interviews with the ex-pupils of the highschools in that period brought supplementary information which managed to cover a part of the lacks due to the absence of documents. The memories of the ex-pupils, today famous and old intellectuals (one of them member of the Romanian Academy-Gabriel Strempele) range among the pages of objective analysis of the interwar life school.

Our approach is centered upon aspects concerning the evolution of the school system, on the creation and consolidation of a secondary and highschool system in the interwar period. The most important conclusion in the end of the study is that the interwar period is a successful one for the Romanian school system in Satu Mare County. When “the empire was taken” there was no Romanian secondary school in the previous Satu Mare Committee. At the end of this phase there were 10 such public schools, a confessional highschool and a private conservatory, all of them in Romanian. There were also four confessional schools in Hungarian. As far as the number of Romanian pupils is concerned, this grew, in the detriment of that of pupils belonging to minorities, especially that of the Hungarians. The truth is that actually the number of Hungarian pupils did not get reduced so much, but due to the new laws the number of Romanian pupils could raise. Thus, in the years 1938/1940, the secondary public school system in Satu Mare County counted 1977 pupils and 139 teachers. The Hungarian secondary school system included 921 pupils and 68 teachers, some of them teaching in the public Romanian schools. If we compare the school population with the number of population separated by nationality, we can find an unsuitable, unrestrictive result. We also add the fact that beside the Hungarian schools, pupils belonging to minorities went to Romanian public schools. This fact leads to the growth of the percentage of young people belonging to minorities who went to secondary schools. The reduction of the number of pupils from confessional Hungarian schools is due to the law of 1923 and then to the private school system law, according to which only the pupils belonging to that confession are allowed to go to confessional schools. This fact determined the great registration of Jewish pupils in the “Mihai Eminescu”

Highschool and The Commercial Highschool (boys) and “Doamna Stanca” Highschool and The Commercial Highschool (girls). In Carei were preferred “Vasile Lucaciu” Highschool and the Secondary School for Girls. This does not mean that we cannot find Jewish pupils registered in schools.

Thus we try to answer those who sustains the idea of limitation of the possibilities of instruction of pupils belonging mostly to Hungarian minorities. For us the conclusion is clear. In the interwar period a new legislation was imposed, according to which the possibility of study in native language and that created possibilities of instruction welcomed Romanian young people who up to then were deprived by this chance. Those who wanted and who were able could follow the secondary school, the only real obstacle for the instruction of young people being the lack of material resources, the absence of the cultural education and some parents' lack of interest for this problem. So, the steep vision claiming the “limitation” of the access to education is replaced by a more nuanced one, according to which the number of Romanian schools and pupils raised because of: the demographic relationship between the Romanians and the other minorities through the creation of new borders, was changed in the Romanians' favor; the Romanian legislation was suitable for the development of the Romanian school system, without neglecting the school system for minorities in their mother tongue; there were created opportunities for social insertion for Romanians in new domains, industry, trade, banks etc. This was something new as many of them could hope only to the “position” of ploughman during the previous period.

The secondary school system during the interwar period, with its advantages and disadvantages, brought its contribution to the consolidation of

multiculturalism which characterizes this area; young people became closer to each other, thing that was proved especially by the means of oral history. All of the ex-pupils of that period were talking about the good cohabitation, friendship and mutual respect among young people. The exceptions are probably inherent and they don't do anything but to consolidate the rule.

INDEX

A

- Acăș, 81
Alba Iulia, 21, 22, 113, 117, 122, 138, 143, 205, 320, 322, 345, 544, 587, 588, 625, 652
Angelescu Constantin, dr., ministru, 12, 115, 117, 193, 211, 225, 270
Antonescu Nae, istoric literar, 505, 506, 509, 510, 514, 517, 518, 520, 521, 523, 610
Ardelean Octavian, 9, 20, 287, 411, 414, 417, 419, 442, 544, 553, 601, 602
Ardud, 19, 20, 26, 28, 29, 65, 66, 67, 88, 189, 199, 339, 417, 418, 424, 431, 434, 448, 451, 490, 517
Arhivele Naționale, DJSM, 11, 16, 63, 187, 189, 195, 197, 214, 217, 263, 266, 297, 298, 301, 325, 336, 351, 358, 383, 385, 412, 426, 428, 429, 434, 435, 436, 437, 439, 440, 441, 443, 453, 454, 455, 456, 457, 470, 559, 622, 626
Asociația „Lorántffy Zsuzsanna”, 503
Asociația Femeilor, 87, 499, 503
Asociația Învățătorimii, 490
Asociația Kölcsey, 501
Asociația Pensionarilor, 499
Asociația Profesorilor Secundari, 491
Asociația Româncelor Sătmărene, 497
ASTRA, 140, 469, 470, 471, 472, 474, 475, 477, 478, 479, 480, 492, 499, 508, 510, 513, 514, 538, 539, 550, 553, 566, 622

B

- Baia Mare, 13, 19, 20, 26, 28, 41, 56, 60, 65, 87, 88, 89, 90, 91, 109, 119, 137, 138, 160, 199, 228, 281, 291, 292, 339, 349, 417, 418, 422, 424, 425, 430, 432, 438, 439, 442, 450, 451, 457, 469, 488, 490, 500, 505, 508, 517, 528, 550, 551, 552, 568, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 590, 592, 608, 625, 631, 633, 637, 645, 646, 651, 655, 656
Baia Sprie, 19, 20, 26, 65, 199, 418, 430, 469, 550, 552, 569, 572, 582
Barbul Ilie Carol, 22, 182, 408, 473, 601
Bărnăuțiu Simion, 56, 70, 71, 81, 504, 587, 590, 636
Benea Ștefan, primar, 414, 482, 486, 601
Biserica Greco-Catolică, 32, 66, 321, 405, 415, 498, 543, 623, 646
Biserica Ortodoxă, 321, 370, 405, 498, 542
Biserica Reformată, 29, 35, 503
Blaj, 12, 56, 70, 92, 93, 98, 124, 209, 256, 316, 324, 465, 466, 539, 586, 591, 593, 635
Bocșan Nicolae, istoric, 15, 95, 567, 656, 659
Borovszky Sámuel, 13, 30, 66, 83, 92, 93
Botiz, 72, 228, 288, 300, 475
Bran Petru, 5, 7, 9, 10, 56, 57, 58, 59, 60, 92, 98, 170, 465, 472, 487, 546, 552, 659, 661, 664, 665
Braniște Valeriu, 117, 321, 324, 405
Brașov, 41, 88, 138, 142, 268, 281, 284, 321, 324, 588, 592, 634, 651
Buda, 66, 93, 294, 574
Budapesta, 12, 20, 21, 25, 28, 30, 31, 36, 62, 81, 82, 83, 84, 92, 95, 97, 106, 125, 140, 144, 217, 287, 303, 330, 348, 397, 433, 451, 465, 531, 533, 562, 567, 626, 628, 629, 638, 639, 640, 642, 645, 646, 647, 655, 659, 660, 661
Bura László, 10, 13, 35, 36, 40, 46, 48, 49, 82, 85, 98, 111, 129, 258, 289, 303, 334, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 367, 386, 393, 394, 397, 400, 557, 628, 647, 648

C

- Caransebeș, 81, 137
- Carei, 6, 7, 13, 20, 22, 28, 32, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 87, 94, 96, 97, 110, 118, 119, 120, 125, 127, 130, 185, 186, 187, 189, 190, 192, 199, 205, 207, 211, 212, 219, 221, 222, 245, 247, 248, 259, 262, 263, 264, 265, 266, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 291, 328, 333, 339, 340, 356, 375, 392, 408, 409, 417, 418, 423, 424, 430, 431, 432, 438, 442, 447, 448, 451, 472, 479, 480, 482, 488, 489, 494, 500, 503, 504, 513, 514, 516, 517, 521, 524, 525, 526, 538, 544, 546, 550, 551, 552, 554, 557, 559, 560, 569, 570, 572, 573, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 583, 590, 608, 609, 610, 611, 622, 623, 627, 630, 631, 636, 645, 649, 650, 652, 661, 670
- Caritasul Catolic, 502, 503
- Casa Albă, 415, 549
- Casa Culturală, 485
- Casa Învățătorului, 202, 490
- Casa Meșteșugarilor, 501
- Casina Română, 485
- Căpleni, 75, 217, 395, 447
- Câmpeanu Remus, 16, 49, 77, 91
- Cercul Cultural, 485, 495, 546
- Cig, 76
- Cinematograful „Victoria”, 549
- Ciubotă Viorel, istoric, 16, 69, 99, 109, 408, 417, 422, 423, 424, 431, 438, 439, 452, 465, 625, 649, 650, 658
- Ciumești, 72, 418, 568, 571, 581
- Csucsuja István, prof. univ. dr., 16
- Clubul Sportiv Olimpia, 496
- Cluj-Napoca, 12, 16, 18, 26, 27, 33, 40, 56, 63, 71, 77, 91, 93, 94, 95, 97, 105, 107, 109, 110, 111, 120, 124, 125, 127, 129, 130, 138, 142, 161, 181, 199, 202, 214, 218, 221, 236, 238, 245, 259, 261, 277, 284, 287, 299, 309, 314, 319, 323, 325, 327, 336, 348, 349, 375, 389, 400, 401, 417, 420, 425, 433, 461, 476, 479, 484, 527, 532, 539, 551, 567, 585, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 628, 629, 633, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 646, 647, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 656, 657, 658, 659, 660, 664
- Colegiul Național „Doamna Stanca”, 82, 392
- Colegiul Național „Ioan Slavici” Satu Mare, 11
- Colegiul Național „Mihai Eminescu” Satu Mare, 11
- Colegiul Reformat, 359, 362, 378, 386
- Colegiul Romano-Catolic de Băieți, 378
- comitatul Bereg, 11, 53, 54, 82, 87, 91, 392, 408, 524, 623, 626, 666
- comitatul Maramureș, 18, 27, 32, 53, 54, 69, 72, 79, 81, 82, 87, 91, 101, 102, 104, 107, 108, 123, 126, 138, 160, 176, 199, 214, 216, 218, 281, 299, 301, 330, 348, 392, 396, 417, 424, 469, 471, 474, 643, 645, 656, 657
- comitatul Ugocea, 53, 54, 82, 87, 91, 216, 217, 386, 392, 417, 418, 472, 473, 490
- comitatul Zemplen, 82, 392
- Conservatorul de Muzică, 16, 110, 121, 303, 304, 305, 308, 311, 314, 315, 316, 318, 336, 478, 533, 534, 535, 536, 557, 622, 661
- Consiliul Dirigent, 113, 117, 122, 262, 267, 287, 320, 321, 322, 326, 330, 337, 404, 405, 407, 409, 411, 413, 462, 632
- Coza Aurel, 190, 480, 514
- Craidorolț, 73, 75, 76, 474, 553, 578, 580
- Crasna, 19, 53, 72

D

Dej, 137, 586, 587
Demian Adrian, profesor, 181, 182, 304, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 478, 536, 537, 623, 661
Demian Titus, 414, 317, 601
Deva, 138, 546
Doroș Alexandru, primar, 414, 485, 601
Dragoș Gheorghe, profesor, 11, 13, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 290, 295, 296, 491, 492, 624, 651, 661
Dragoș Teofil, 22, 139, 338, 601

E

Eriu Sâncrai, 32, 75

F

Făgăraș, 137
Ferențiu Augustin, primar, 8, 92, 93, 121, 139, 295, 303, 305, 309, 312, 354, 409, 410, 411, 413, 414, 483, 499, 530, 531, 533, 534, 536, 544, 545, 547, 601
Fundatia Culturală Regală „Principele Carol”, 486

G

Gherla, 59, 138, 209, 489, 624
Gimnaziul Catolic, 45, 49
Gimnaziul Industrial, 229, 245, 557, 560
Gimnaziul Piarist, 62, 70, 72, 96, 263
Gimnaziul Reformat, 30, 35, 41, 42, 46, 47, 91, 357, 379, 380, 382, 383, 384, 385, 387, 388, 390, 558, 622
Gimnaziul Romano-Catolic, 46, 71, 89, 98, 128, 326, 354, 356, 386, 553, 558, 622
Gimnaziul Romano-Catolic Crăiesc, 59, 98
Gimnaziul Superior Romano-Catolic, 94
Giorocuta, 71, 72, 93, 217, 395
Gherman Ioan, 13, 96, 130, 184, 186, 189, 221, 248, 262, 264, 265, 340, 425, 447, 472, 480, 526
Ghibu Onisifor, 12, 63, 68, 75, 80, 106, 114, 120, 123, 127, 322, 405, 479, 484, 488
Gocan Simion, 120, 174, 278, 296, 327, 368, 379, 381, 384, 390, 399
Goldiș Vasile, 117, 320, 405, 661
Grădina Romei, 180, 200, 203, 416, 552
Groza Francisc, 14, 119, 140, 152, 162, 173, 174, 181, 333, 586, 588, 589
Grup Școlar Economic și de Drept Administrativ „Gheorghe Dragoș” Satu Mare, 11
Grup Școlar pentru Industrializarea Lemnului Satu Mare, 11

H

Halmeu, 13, 26, 83, 110, 291, 317, 339, 408, 439, 475, 517, 550, 608, 631
Hám János, episcop catolic, 373, 392, 503

I

Iancu Gheorghe, istoric, 111, 124, 222, 319, 321, 323, 404, 664
Institutul Pedagogic, 85, 397
Institutul Pedagogic Romano-Catolic de Învățători pentru Școlile Civile, 400
Institutul Romano-Catolic de Formare a Învățătoarelor, 83
Iorga Nicolae, 12, 27, 106, 115, 116, 147, 212, 346, 518, 522, 554
Iosif al II-lea, 31, 61, 62, 81
Ivașco Dimitrie, 98, 99, 649

L

Lechința, 73
Liceu Mixt Maghiaro-Român, 57
Liceul „Doamna Stanca”, 15, 196, 209, 560, 622
Liceul „Mihai Eminescu”, 6, 14, 16, 118, 119, 121, 122, 123, 129, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 147, 150, 152, 157, 159, 160, 161, 164, 166, 169, 171, 172, 174, 176, 182, 191, 192, 199, 236, 268, 286, 289, 292, 333, 335, 336, 339, 352, 354, 357, 374, 474, 479, 491, 510, 520, 537, 541, 553, 558, 560, 585, 630, 662
Liceul „Vasile Lucaciu” Carei, 6, 129, 184, 186, 192, 266, 335, 340, 354, 558, 622
Liceul Catolic, 56, 69
Liceul Comercial, 277, 296, 302, 339, 352, 357, 558, 560, 622
Liceul Comercial de Fete, 16
Liceul de Fete „D-na Stanca”, 16, 192, 193
Liceul de Fete Romano-Catolic, 85
Liceul Episcopal, 53, 56
Liceul Industrial de Băieți din Satu Mare, 249
Liceul Industrial de Fete, 16, 237
Liceul Industrial de Fete „Dr. C. Anghelescu”, 223
Liceul Pedagogic Romano-Catolic de Fete, 85
Liceul Piarist, 61, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 77, 80, 94, 125, 356, 622, 658
Liceul Romano-Catolic, 16, 46, 128, 150, 159, 160, 162, 224, 326, 333, 335, 339, 344, 356, 357, 360, 364, 372, 378, 557, 558, 585, 586, 587, 588, 589, 592
Liga Antirevizionistă Română, 483
Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor, 487
Lucaciu Constantin, 12, 22, 466, 488
Lucaciu Vasile, 6, 7, 10, 59, 79, 129, 141, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 266, 291, 307, 308, 309, 310, 315, 335, 340, 354, 357, 415, 424, 465, 466, 472, 488, 498, 506, 513, 514, 516, 535, 536, 537, 538, 544, 558, 559, 560, 587, 588, 590, 622, 656, 661, 662, 665, 670
Lugoj, 11, 70, 137, 292, 345, 518, 666
Lupaș Ioan, istoric, 321, 379, 405, 480, 484

M

Maior Grigore, 92, 466
Marchiș Romul, 22, 472
Maria Tereza, 31, 49, 61, 62, 81
Mátészalka, 20, 55, 73, 423
Marcu Ioane, 7, 10, 59, 488, 546, 552, 665
Mălai Octavian, 415, 601

Mehedinți Simion, 12, 114
Mihăieni, 81
Mintiu, 32, 41
Moftinu Mare, 217, 218, 395
Muzeu Etnografic, 551
Muzeul Județean, 11, 16, 93, 109, 120, 139, 144, 145, 156, 157, 158, 162, 163, 167, 170, 181, 182, 183,
184, 200, 201, 202, 207, 208, 278, 310, 311, 312, 314, 372, 373, 378, 410, 477, 502, 552, 623, 643,
650

N

Năsăud, 81, 98, 125, 181, 282, 587, 588, 592
Németi, 41, 437, 443, 503, 609

O

Oradea, 6, 9, 11, 18, 19, 22, 69, 81, 95, 99, 119, 125, 137, 138, 150, 161, 174, 205, 219, 221, 232, 258,
268, 294, 295, 326, 368, 386, 399, 465, 476, 488, 510, 531, 545, 567, 585, 587, 589, 591, 592, 593,
625, 632, 644, 651, 655, 658, 664, 666
Orașu Nou, 26, 72
Oravița, 138, 199
Orăștie, 138, 520, 590
Ordinul Piarist, 62

P

Peleş, 76, 571, 573, 575
Petroșani, 138
Pișcolt, 72, 76
Pop Dariu, 8, 92, 312, 324, 354, 469, 507, 509, 515, 518, 520, 530, 531, 537, 547, 552, 663
Popp Aurel, pictor, 74, 96, 97, 312, 408, 478, 530, 538, 539, 540, 541, 544, 563, 622
Portița, 77, 568, 572, 580, 581
Pteancu Alexandru, 27, 70, 96, 101, 102, 104, 107, 119, 125, 127, 128, 138, 194, 268, 296, 321, 323,
325, 326, 327, 331, 343, 364, 366, 370, 387, 390, 399

R

Radosav Doru, istoric, 9, 18, 27, 32, 58, 59, 92, 99, 485, 486, 487, 488, 546, 664
Răuțu Meletie, 223, 487, 538
Reuniunile Învățătoresții, 10, 487, 489
Roma, 97, 98, 286, 311, 465, 646

S

Sanislău, 72, 73, 76, 93, 188, 189, 281, 300, 418, 472, 480, 481, 482, 512, 553, 567, 568, 569, 571,
576, 579, 580, 611, 646
Santău, 76, 489
Satu Mare, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35,
36, 37, 38, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 72,
73, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 105, 108, 109, 110, 111, 112, 118, 119,
120, 122, 123, 125, 127, 129, 137, 138, 139, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 155,

156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 167, 169, 170, 176, 181, 182, 183, 184, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 220, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 235, 236, 237, 238, 240, 243, 246, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 264, 268, 269, 270, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 317, 318, 319, 324, 325, 327, 333, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 353, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 392, 393, 395, 396, 398, 399, 400, 402, 406, 407, 408, 410, 411, 412, 413, 415, 417, 418, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 461, 465, 466, 467, 469, 470, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 481, 483, 484, 485, 486, 487, 490, 491, 492, 494, 495, 496, 497, 498, 500, 501, 502, 504, 506, 507, 508, 509, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 522, 523, 524, 525, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 540, 541, 542, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 562, 563, 564, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 579, 580, 582, 583, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 598, 601, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 629, 630, 631, 632, 633, 635, 636, 637, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 668, 669

Săcășeni, 81

Sătmăr, 5, 8, 9, 18, 19, 22, 23, 29, 31, 32, 37, 41, 56, 69, 79, 83, 92, 93, 98, 125, 192, 310, 407, 424, 449, 465, 468, 471, 472, 473, 478, 511, 512, 521, 524, 525, 530, 538, 645, 651, 652, 655, 657, 658, 661

Sâi, 72, 76

Schola Rivulina, 14, 89, 660

Scurtu Vasile, istoric, 5, 8, 9, 56, 60, 92, 181, 182, 466, 469, 479, 484, 495, 663, 664

Seini, 19, 20, 66, 67, 281, 288, 291, 300, 375, 417, 418, 439, 451, 452, 469, 472, 488, 490, 517, 550, 573, 579

Seleş Eugen, 13, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 158, 161, 162, 164, 166, 167, 169, 171, 172, 173, 181, 199, 312, 333, 374, 469, 474, 475, 477, 478, 479, 491, 509, 519, 520, 530, 541, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 662

Sibiu, 12, 41, 61, 93, 124, 138, 157, 199, 281, 292, 299, 322, 328, 401, 452, 463, 471, 488, 540, 588, 589, 593, 629, 635, 639, 641, 645, 652

Sigmirean Cornel, istoric, 95, 567

Sighetu Marmăției, 40, 95, 138, 160, 212, 484

Slavici Ioan, 11, 59, 60, 364, 393, 396, 624, 666

Societatea „Sentinela de Nord”, 481

Societatea Culturală „Sentinela de Nord”, 480

Societatea Filarmonică, 530, 533

Sora Nouac Moise, 10, 665

Stavrat Maria, 199, 201, 204, 205, 206, 208, 263, 383

Strempele Gabriel, 16, 99, 144, 155, 156, 158, 159, 163, 167, 169, 170, 181, 182, 183, 623, 649, 668

Supuru de Jos, 81

Szolnok-Dăbăca, 91

Ș

Școala de Arte și Meserii, 15, 225, 236, 248, 249, 257, 336, 594, 662

Școala de Ucenici Industriali de Stat, 268, 269, 271

Școala Medie de Stat pentru Băieți, 258

Școala Medie de Stat pentru Fete, 258

Școala Normală, 15, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 97, 121, 210, 211, 212, 215, 216, 217, 219, 221, 222, 236, 246, 260, 261, 271, 287, 336, 342, 347, 354, 356, 357, 378, 381, 392, 393, 395, 397, 398, 402, 491, 494, 503, 558, 623, 631

Școala Pedagogică Catolică Regală, 82

Școala Pedagogică Civilă, 85, 86

Școala Pedagogică pentru Educatoare, 85

Școala Pedagogică Reformată pentru Fete, 397

Școala Pedagogică Romano-Catolică de Fete, 392

Școala Profesională de Fete, 193, 223, 491, 559

Școala Reformată Baia Mare, 13, 14, 35, 89, 380, 381, 386, 388, 630, 644

Școala Superioară de Fete, 83, 379

Școala Superioară Reformată de Fete, 86

Șimleu Silvaniei, 138

T

Târgu Mureș, 95, 138, 286, 315, 536, 567, 587, 639, 647, 656

Târșolț, 93, 199, 218

Teatrul de Nord, 145, 147, 309, 545

Terebești, 72, 216

Timișoara, 11, 59, 81, 138, 219, 292, 309, 325, 540, 592, 640

Tinerimea Română, 292, 486

Tiream, 69, 72, 424, 439, 472, 480, 568, 570, 574

Turda, 138, 299, 325

U

Unimăt, 73, 81, 95, 584

V

Valea lui Mihai, 76, 418

Vezendiu, 71, 72, 96, 125, 188, 218, 480, 544, 572, 573, 580

Viena, 25, 47, 48, 70, 81, 93, 95, 97, 155, 231, 249, 317, 345, 384, 391, 420, 451, 465, 518, 531, 562, 567, 656

Viile Satu Mare, 194, 199, 395, 424, 474

Vișeu de Sus, 76

Z

Zalău, 8, 9, 13, 22, 190, 219, 513, 538, 587, 588, 640, 643, 644, 654, 655, 658, 660

LISTA ABREVIERILOR

AMP = Acta musei Porolissensis;

Arhivele Naționale, DJSM = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Satu Mare;

ASTRA = Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român

CNR = Consiliul Național Român;

CNRC = Consiliul Național Român Central;

Comit. = comitat

Gr.cat., greco-cat. = greco catolic (e, i);

Izr. = izraelit

Ort., ortod. = ortodox, ortodocși

PMSM = Primăria Municipiului Satu Mare;

Pr. = Protopop;

Rom.cat., rom.-cat. = romano-catolic (e, i)

SM = Satu Mare;

SCSM = Studii și Comunicări Satu Mare

Sz Sz B = Szabolcs-Szatmár-Bereg (județ în Ungaria)

IOAN VIMAN

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR
din părțile sătmărene
în perioada interbelică
1919 - 1940

